

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాలవ్యాకరణసూక్తులద్వారా

(బాలవ్యాకరణసూక్తులసంజీవనవిషయానుశీలనము)

ద్వితీయ భాగము

డాక్టర్ అంబడిపూడి
నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాలల వ్యక్తిగతగోష్ఠీద్వితీయము

(బాలవ్యాకరణోద్వేతసంజీవనీవిషయానుశీలనము)

ద్వితీయభాగము

తత్సమాచ్చికకారకపరిచ్ఛేదములు

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

— ద్వితీయభాగము

ప్రతులు : 1000

ప్రచురణ : మార్చి 1988

ప్రకాశకురాలు : అంబడిపూడి లక్ష్మీదేవి

మూల్యము : రూ. 58/-

మూఁడుభాగముల 'బాలవ్యాకరణసూక్తులు'

ముద్రణకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాదువారిచే

రూ॥ 5,000/-లు ఆర్థిక సహాయ మందింపబడినది.

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

డాక్టర్ కె.వి.కె. సంస్కృత కళాశాల,

3/3, అరండల్ పేట,

గుంటూరు-2.

ముద్రణ :

శ్రీ లక్ష్మీమల్లికార్జునప్రెస్-లాలాపేట

ప్రింట్ వెల్ ప్రింటర్స్-కొరిటపాడు

గుం టూ రు.

నోటి : ప్రభురాంబ

డి : కవుల లింగనాయకూర్తి

పరులపల్కులఁ బొరపాటు తెన్నక సర
 సమ్ముగా వర్తించు సహనగరిమ
 పిన్నల పెద్దల మన్నన ల్వడసిన
 మనసు నొప్పించని మాటతీరు
 సహకారమున కన్న సామర్థ్యమున మున్న
 చొరఁబారు సౌహార్ద మురుతరిమ్ము
 బాంధవ్యమును మించి ప్రాణమిత్ర మనంగ
 సాన్నిహిత్యముఁ బెంచు స్వచ్ఛల

మలరు బావకుఁ గవుతాన్వయ గణ్యున
 కాంక్షనేయ మూర్తి కమలమతికి
 సోదరి భ్రమరాంబ కాదృతిఁ జిలుఁగాన్క-
 యగుచు గ్రంథ మిద్ది యలరుఁ గాత.

కృతజ్ఞతలు

జననీజనకు లాదిలక్ష్మీప్రసాదులకుఁ బాదాభివందనములు.

లక్షణాక్షర భిక్ష వెట్టియాదరముతో నన్నివిషయములఁ బ్రోత్సహించుచున్న మాగురువర్యులు, పూజ్యులు డాక్టర్ బేతవోల రామబ్రహ్మంగారికి సదా కృతజ్ఞుఁడను.

ఇం దుద్ధరింపఁబడిన, ఉద్ధరింపఁబడకయు నాధారము కై నయాయాగ్రంథములకర్తలకును.

ప్రథమరచనముగా నాదరమునకుఁ బాత్ర మైనయాగ్రంథమిన్నాళ్ల కేని మూడుభాగములుగా ముద్రించుటకుఁ బూనుకొనఁజేయనయిదుబేలరూపాయలయార్థికసహాయ మందించినతెలుఁగువిశ్వవిద్యాలయమునకును.

పూవులు దిద్దుట, కొన్నిసందేహములు తీర్పుట మొదలైనవానింట సహకరించినగురువులు గురుతుల్యులు, శ్రీ బి.యస్.జి. వరప్రసాద్, డాక్టర్ కె. డి. యస్. శాస్త్రిప్రభృతు లగు డా॥కె.వి.కె. సంస్కృతకళాశాలాధ్యాపకులకును

గృతజ్ఞుఁడను.

ముద్రణముసనితో మనసునం దే విసుగు విరామ మని తలఁచక తమపనిగాఁ దిరిగినమావిద్యార్థిమిత్రులు చిరంజీవులు వాలగుళ్లశ్రీనివాసరెడ్డి, పర్యంరఘరాముడు, ధనకుధరంశ్రీనివాసాచార్యులు మిత్రులు శ్రీకొండూరిసుబ్బరామయ్యప్రభృతులందఱకృషి మఱువరానిది.

సమయానుకూలముగా నీభాగమును ముద్రించిన శ్రీ లక్ష్మీమల్లికార్జునప్రెస్ అధినేత శ్రీకోటేశ్వరరావుగారికి, ప్రింట్ వెర్ ప్రింటర్స్ అధినేత మిత్రుఁడు సాంబశివరావుకు అభినందనలు.

అంబడిపూడి నాగభూషణం

ముఖ్యసంకేతవివరణము

ఉ.	— బాలవ్యాకరణోద్ద్యోతము
బౌ.ప.	— బౌపవిభక్తికము
గు.ప్ర.	— బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశిక, కల్లూరివేంకటరమణశాస్త్రి
ఛం.	— ఛందోదర్పణము-అనంతుడు
తె.వ్యా.	— తెలుగువ్యాకరణము-రావిపాటిగురుమూర్తిశాస్త్రి
త్రి.శే.	— త్రిలింగలక్షణశేషము (ప్రస్తుతగ్రంథకర్తసిద్ధాంతవ్యాసము)
ధా.వి.	— ధాతుజవిశేషణము
ప్రౌఢ.	— ప్రౌఢవ్యాకరణము
బాల.(బా.)	— బాలవ్యాకరణము
బా.వి.వి.	— బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము
బా.సా.పే.	— బాలవ్యాకరణసారస్యసర్వస్వపేటిక విద్వాన్ దూవిరామమూర్తిశాస్త్రి
బా.సూ.	— బాలవ్యాకరణసూక్తులు
రమ.	— రమణీయము-దువ్వూరివేంకటరమణశాస్త్రి
వ్యా.సం.స.	— ఆంధ్రవ్యాకరణసంహితాసర్వస్వము
శ.ర.	— శబ్దరత్నాకరము-బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులు
సం.	— సంజీవని(బాల.వ్యాఖ్య.వ్యా.సం.స.)
సూత్ర.	— సూత్రాంధ్రవ్యాకరణము-చిన్నయసూరి
సూ.వి.	— సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

మఱికొన్నింటికి చూ. బా.సూ. ప్రథమ తృతీయ

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

ద్వితీయభాగము

విషయసూచిక

విషయము	దాల.సూ.	ఉ.సూ.	పుట
తత్సమపరిచ్ఛేదము	87	107	1—136
1) విభక్తులు	1—7	1—7	1
2) ద్వితీయ—నుగాగమము	8,9	8,9	8
3) ఏకవచనములు	9,11	9,11	12
4) బహువచనము	12,14	12,14	13
5) ఓరిప్రభృతులు	15,16	15,16	15
6) రోప్రభృతులు			17
7) మహాదనుహత్తులు	17	17	18
8) మిత్రాదులు	18	18	19
9) శిత్తు	19	19	22
10) డుమంతము	20	20	23
11) ప్రాతిపదికములు	21	21	25
12) తెలుగువిభక్తులు	22	22	25
13) డుల్జా			29
14) రామునినిన్	23	23	30
15) ఆతనినిన్			33
16) ఆచ్చికడుమంతము	24	24	37
17) ను—ఇత్వము	25	25	38
18) కుప్రభృతులు— ఇత్వము	26	26	40
19) ఈధాతువు	27	27	41
20) కు—నుగాగమము	28	28	42
21) కంటె—అందు—నగాగమము		29	45
22) అందు—నుగాగమము	29	30	47

23)	అందు—పై భాషికనుక్కు	30	31	48
24)	లఠాగమము	31	32	49
25)	సంబోధనము—అత్తము	32	33	50
26)	సంబోధనము—దీర్ఘము	33—35	34—36	50
27)	ఆరగాగమము	36	37	54
28)	లఠాకమునకు రేఫము	38	39	54
29)	మువర్ణకము	39	40	57
30)	ముగాగమము	40	41	61
31)	మువర్ణకకార్యము	41	42	63
32)	స్మృతులు	42	43	63
33)	లోపదీర్ఘములు	43	44	66
34)	సులోపము	44	45	69
35)	ఉత్తము	45—47	46—48	73
36)	దాహకృశించి	48	49	74
37)	పుగాగమము	49	50	76
38)	మహత్తులు—పువర్ణకము	50	51	80
39)	రద్రుచ	51	52	84
40)	విధానాదులు	52, 53	53, 54	85
41)	హ్రస్వము	54	55	86
42)	హ్రస్వాభావము	55	56	89
43)	హ్రస్వోపము	56	57	90
44)	ప్రీతిగము—సులోపము	58	57	93
45)	చరిత్రాదులు	58	59	97
46)	ఉచ్చ	—	60	99
47)	సురలు, దేవుడు	59, 60	61, 62	100
48)	అనుబ			102
49)	దూతాదులు	61	63	103
50)	భువి	62	64	105

51)	నావి	63	65	105
52)	రైల్వే	64	66	106
53)	ఐకారాంతములు	65	67	106
54)	కంధరాదులు	66	68	108
55)	అప్రయుక్తజంతములు	—	69	108

హలంత్రపకరణము

56)	మధుత్తు	67	70	109
57)	ద్విత్వము	68,69	71,72	109
58)	మతుదాదులు	70,71	73,74	110
59)	ముదాదులు	72	75	110
60)	ఋత్విగాదులు	73	—	111
61)	ఇంద్రజిత్తుడు	—	—	115
62)	హనుమానుడు	74	—	117
63)	హనుమడు	—	—	118
64)	విశ్వకర్మాదులు	75	76	118
65)	బ్రహ్మ	76	77	120
66)	ఆత్మాదులు	77	78	120
67)	రాజు	78	79	121
68)	జగత్తు	79	80	123
69)	ఇంద్రజి			124
70)	సకారలోపము	80	81	125
71)	మహత్సాంతములు	81	82	127
72)	పురోధనుడు	82,83	83,84	128
73)	దివి—హృది	84	85	128
74)	శ్రీలింగములు	85	86	128

—నూ. 87 మొదలుకొని 105 వరకు ఉద్భోతమున సంస్కృత శ్రీలింగప్రత్యయములను ననుసరించుచు.

75) విశేషణము—క్లిబత్వము	36	106	135
75) భవదాదులు	87	107	136
అచ్చికపరిచ్ఛేదము	38	80	137—249
1) అచ్చికము	1	1	137
2) స్త్రీసమాదులు	2	2	137
3) బల్లిదాదులు	3	3	141
4) రయిదాదులు	4	4	146
5) కృష్ణరాయ			148
6) పగతాదులు, అల్లుండ్రు	5	5	150
7) మిండండ్రు	6	6	151
8) విలుకాండ్రు	7	7	153
9) తేంద్రధృతులు	8	8	154
10) కూతురులు	9	9	155
11) కూతు			156
12) చెయువులు	10	10	159
13) అండురు	11	11	161
14) చెలియండ్రు			163
15) కాలు	12	12	163
16) విల్లులు			165
17) కోట్లు			166
18) అంఘుళకారము	13	13	167
19) వీళ్లు			170
20) త్రాళ్లు—కాళ్లు	14	14	171
21) ఎండ్రు			175
22) బహుపదనము—క	—		177
22) ఎండ్రు			178
24) సహానపదము—పూర్ణము	15	15	179

25)	విండ్లు	16	16	180
26)	కొడవండ్లు			182
27)	కొడవండ్లులు	17	17	182
28)	కొడవండ్లులను			185
29)	కోడండురు			187
30)	కోడండురయందు			190
31)	ఏకవచనము—కుజ్జు	18	18	195
32)	ఏకవచనము—గుజ్జు	19	19	196
33)	మీనులు	20	20	197
34)	రేప్రభృతులు	21	21	198
35)	రాతులు			198
36)	రాళ్లు			199
37)	గోతులు			201
38]	అదోక	22	22	204
39]	ఇయ—ఎత్వము	21	23	205
40]	సర్వనామము	24	24	208
41]	రెండులు			210
42]	పలు—పెక్కు, పెక్కులు			212
43]	రెప్పుసూత్రము	—	51 +	213
44]	అ—అన్ని—అందఱు			214
45]	అందు—ఇందు—ఎందు			215
46)	పలు			216

43.25 నుండి 42 సూత్రములు జాల. ప్రక్రిష్టపరిచ్ఛేదము లందలివి. 45 సూత్రము కవిశి. వివరణమునుండి గ్రహించి వీర చెప్పిరి. మిగిలిన 43 నుండి 49 వరకు త్రిలింగలక్షణశేషలక్షణములు. 50 మొదలుగా నాయవి సూరి యీ సూత్రవివరణమునకే సూత్రసంఖ్య తిచ్చిరి. అవి గ్రంథమున గుర్తింపఁదగు.

47]	అందఱిని, అని		52-56	217
48]	అప్రభృతులు, వేడు		57-65	218
49]	అనడు—అమె			218
50]	ఎతడు—ఏమె, అయి—పూజార్థము		(60)	219
51]	ఎగ్గరితాడులు, మిమ్ముల			220
52]	మనలచేత, ఒక్కర్లు, ఒంటి			221
53]	శ్రిష్టప్రభృతులు		66	221
54]	ఇరువురు			222
55]	ఒకటి			224
56]	అన	25	67	224
57]	నాలవుపాలు			225
58]	అన—సమాసము			225
59]	మహతి—మహాద్రూపము	26	68	226
60]	గ—న	27	69	227
61]	బౌద్ధవిభక్తికములు	28	70	231
62]	నీంట			232
63]	ఇంటి			234
64]	అంటి—ఇతి, అన్			235
65]	బౌద్ధవిభక్తికస్థలములు	29	71	236
66]	ప్రాణివాచకములు			237
67]	ప్రోలుక			240
68]	ఇటీవలములు	30, 31	72, 73	241
69]	ప్రహస్యముపైఁ బూర్ణము	32, 33	74, 75	242
70]	అతితిని	34	79	245
71]	గోతులు	35	78	246
72]	తాయి			246
73]	ఉత్తమున కిత్తము	36	76	248

74]	టి—అత్వము	37	77	247
75]	అత్వము	38	80	248
	కారక పరిచ్ఛేదము	37	37	250-348
1]	ప్రథమ	1	1	251
2]	కూర్చి	2	2	251
3]	చేత	3,4	+5,6+	254
4]	తోడ	5	8	255
5]	తోడ-అన్యము			256
6]	అముఖ్యకర్తము	6	9	259
7]	ఉపయోగము—తోడ	7	10	259
8]	తవ్యాదియోగము	—	11	260
9]	చతుర్థి	8	12,13	261
10]	అపాయము —వలన	9	14	265
11]	ఉండి	10,11	15	267
12]	వలనపై ఉండి			269
13]	వలనకు సప్రమి			270
14]	వలనకు ద్వితీయ			272
15]	ఉంచి			276
16]	కంటె	12,13	16,17	279
17]	కన్న			280
18]	పట్టి	14	18	280
19]	యొక్క	15	19	283
20]	యొక్క-తోపము		19	284
21]	ది-వి		19	288
22]	ది-వి-ప్రకృతి		19	296

23]	తనపరకత	19	300
24]	దు సమా.11	19	300
25]	ప్రథమ-యొక్క-షష్ఠి	20	307
26]	తోపల 16	21	310
27]	సప్తమి 17,18	22,23	313
28]	విశేషణలింగవిభక్తిపదనాలు 19	29	314
29]	బహువచనమున కేకవచనము 20	30	315
30]	ఒకవిభక్తికి మఱొకటి 21	24	318
31]	తృతీయాసప్తములు-ద్వితీయ 22	25	318
32]	తృతీయ—న 23	26	322
33]	ద్వితీయకుఁ బ్రథమ 24	27	324
34]	కాలాధ్వములు—ప్రథమ 26	31	330
35]	ద్వితీయాదులు—ప్రథమ 26	31	330
36]	విశేషణషష్ఠి—ప్రథమ 27	32	334
37]	భవత్కర్తృవ్యవధానము—ప్రథమ 28	32	337
38]	ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ —	32	341
39]	భవత్కర్తృకానుప్రయోగము 29-31	—	342
40]	భావార్థకాదియోగము—ప్రథమ 32	—	345
	33-37	33-37	347
41]	మలకము		343

బాలవ్యోకరణసూక్తులు

ద్వి తీ య బా గ ము

తత్పరిచేదము

వి భ క్తు లు :

"దుముపులు క్తమ" ము న్నగు సూరిసూత్రములకుఁ జిహ్వా విభక్తి యను పదము చేర్చుట విశేషముగా వరులవా రుద్ద్యోతమున (మొదటియేడు) సూత్రములు రచించిరి.

షష్ఠిలో "కు యొక్క డి వి లోపల షష్ఠీవిభక్తి" యని డి వి యనువాని నధికముగాఁ జేర్చిరి. అందలియనౌచిత్యము తద్విధానస్థలమున గమనింపఁగలము.

"వలనకు వల్ల అనియు కంటె అనుదానికి కన్న అనియు సర్వాదీనము లగురూపాంతరము" (ఉ. 99) లనిరి. వలన - వల్ల - వల్ల అనురీతిగా నిది యేర్పడియుండు ననుట యుక్తమే కాని కంటె అనుదానినుండి కన్న అనునది సాధింపఁబడుట క్లిష్టము. పైని వీరు విభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దములు పేర్కొనుచున్నారు కావున (వల్ల అనుదానికిఁ బ్రయోగమును లేదు గావునను) వల్ల, కన్న అనునవి పంచమీవిభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దము లని చెప్పఁదగును.

వీరు విభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దముల నిట్లు నిరూపించిరి.

"మయిని, మెయిని, మైని - అనునవి చేతార్థకములుగాను, తదర్థము, నిమిత్తము, హింతము, కోసరము, కోసము, కునయి, కుఁగాను అనునవి కొఁఁకు

విభక్త్యర్థకములుగను లోను అనునది సప్తమ్యర్థకముగను మహాకవిప్రయుక్తములు గాన నిట్టివి విభక్త్యర్థాధిదాయకశబ్దములు. భక్తిమెయిన్ - భక్తితో, భక్తిచేత సీతదర్థము, నీనిమిత్తము (నీకొఱకు) గృహములోన్ = గృహమందు" (ఉ-96) మయిని-మైని అని రెంటిని బ్రత్యేకముగాఁ జూపుట యనవసరము. "అచ్చికంబులం దయియపులకు (క్రియా. 103) ననుసూత్రముచే అయికి వక్రతమము (ఐ) రాఁగా మయి అనుదానినుండియే మై అనునది సాధింపఁబడును గదా. కావున "మై" యను నది యిచ్చటి "మయి" యనుదానికి రూపాంతరమే కాని వేఱు గాదు.

కానీ యనలు "మయి" అనునది గల తనుటయే యథార్థముగాఁ గానరాదు. (కావున మై చెప్పవలె) శ ర. కావి, నూ. ని కాని మయి తృతీయార్థకముగాఁ జెప్పలేదు. వీ రైన నట్టిదానికిఁ బ్రయోగమును జూపలేదు. కావునఁ బ్రౌఢ. చెప్పినట్లుగను, లక్ష్యనుగుణముగను మెయి, మై అనునవి యిటుఁ జూపఁబడినవి.

మరులవా రివి చేతార్థకము లనుటలో విశేషము గలదు. "మెయి - మయి - మై అనునవి తృతీయార్థమున వాడఁబడును. ప్రీతిమెయిన్ - ప్రీతిచేత, ప్రీతితో. జడపదంబులతోడకు మెయి మైలు వికల్పంబుగ నగు (శబ్ద. 18) అని త్రిలింగ లక్షణశేషమున నుపదేశింపఁబడెను. కాని పై రీతి గలప్రయోగములనుబట్టి చేతవర్ణకార్థమునందును నవి వచ్చు నని విశద మగుచున్నది. కేవలసహార్థమున వీనికిఁ బ్రయోగము కన్నట్టదు. ప్రీతితోఁ గూడి - ప్రీతిమెయిన్ గూడి అవి వచింపరాదు." (వ్యా. సం. స. 448) సహార్థమునందు మాత్రమే కాదు. తుల్యార్థ యోగమునందలితోడకును మెయి, మైలు గానరావు. ప్రీతిమెయిం గూడి యని యుండనట్లే గోడ పర్వతముమెయిం దుల్యముగా నున్నత" మనియు నుండనేరదు.

కాని యిట్టిభేదములనుబట్టి యివి తోదార్థకము లనరా దనియు (అట్లు ప్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పుట పొరపా టనియు) చెప్పుచోఁ జేతార్థక మనుటయు సరిగాఁ గుదురదు. గోరిచేత గీతె ననురీతిగా నుండదు. ఇట్లే విద్యచేత యశంబు గల్గు

నని యుండెను. కాఁగా గర్భాభ్యర్థములం దయినచేతకను (సమనముచేతఁబ్రోయఁబడెను) మెయి మైలు రానేరవు. అట్టియెడల నీయని చేతార్థకము లనుటయు సమంజసము గానేర దనవలయును.

కాఁగా గర్భార్థముం దయినచేతకే కొన్నియెడల మెయిమై లవు ననఁదగు. ఆయర్థమునఁ జేతతోడిట రెంటు నగును అర్థిచేతఁ జనుదెంచి యనుదాని కంటె అర్థితోడఁ జనుదెంచి యనురీతివ్యవహారమే ప్రచుర మనుచుద్దేశ్యముతోఁబ్రౌఢ. తోడకుఁ జెప్పియుండెనేమో. కాని యటఁ జేతయుఁ గలదు గానఁ జేతార్థక మనుట దోషము గాదు గాని తోదార్థక మనుటవలన నిబ్బండి యని చేతార్థక మన్నచో మాత్ర ముపక్షమునను నిబ్బండి తప్పదు. కోలతోడఁ గూల నేసె నని కానరాదు. కావున సామాన్యముగా వికల్పముగా వచ్చు నని చెప్పిన ప్రౌఢ, లక్షణము సమంజసముగా గుర్తింప వీలు లేదు. కావునఁ గొన్నియెడలఁ దృతీయార్థక మనుట యుచిత మనఁదగును.

ఇంకిను, దదర్థము, నిమిత్తము నన్నవి ప్రయోజన మనురీతియర్థములందుఁ బృథక్పదములుగాఁ బ్రసిద్ధిములు. మిగిలినవల్లకన్నప్రభృతు లగు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లేవియును బదములు గావు కావునఁ దదర్థము, నిమిత్తము అనుపదములను విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దములుగా నపదములుగాఁ జెప్పుట సమంజసము గా దని గుర్తింపఁదగును.

పొంటె ననునది చతుర్వీప్రత్యయముగాఁ బ్రౌఢ. “చతుర్థికిం బొంటెనర్థకంబు నగు” (కార. 4) నని విధించినది. సూరి బాల. లోఁ జెప్పలేదు విభక్తిగా నింతకు ముందు చెప్పఁబడియుండగా వీరు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దముగాఁ జెప్పుట విశేషము. కొఱకు ప్రత్యయ మగు నెల్లయెడలఁ బొంటె కానరాదు. (త్రి. శే)

కోసరము, కోస మనునవి యాధునికము లగుట స్పష్టము. భానుతకోసమే గనుక (ఉ. రా. 8) ముక్తికోసము (సూ. ని) ఇవి యాధునికము లనియే

ప్రాధవ్యాకిర్తయపేక్షించె నేమో. అయ్యు కోసము ఇతి చతుర్థ్యర్థాభిధాయకో దేశ్యశబ్దః (కఃశి. 373) అని యహో. పేర్కొనియె యున్నాడు. అంగీకరింప వచ్చును.

పీనియెడ నొకవిశేషము గలదు. (చేత లేదా తోడ కగు నన్నను) తృతీయార్థమునం దగుమెయి, మైలు చేతతోడంపితే ద్రుతాంతములు. పరులవారు మెయిని, మైని అని చూపినతుదినివర్ణము నుగాగమద్రుతమే. కాని చతుర్థ్యర్థమునఁ గన్పించు కోసరము, కోసము అనునవి ద్రుతాంతములు గావు. కొఱకు కయి సమావార్థకములె. తోడకు మెయి, మైలు చెప్పిన పద్ధతినిఁబట్టి కయికి కోసము, కోసరము నన్నవి యగు నని తలఁపవచ్చును. కాని యిట్టి మిక్కిలి యరు దగు స్థలములనుబట్టి లక్షణము సామాన్యముగాఁ జెప్పిట యిష్టసరము గా దనిపించు. విశేషస్థలములుగనె గు రింపఁదగు.

ఇంక కునయి, కుఁగాను అనువానిని కొఱక్కర్తకములుగాఁ జూపుట సరి కాదు. ఇందు “కున్” షష్ఠీవిభక్తి. అయి (అగుధాతువుత్వార్థకరూపము) కాను (అగుధాతువునుజ్యంతరూపము) అనునవి ప్రత్యేకపదములు. అట్లన్వయించుటలోఁ గూడ నెట్టి యవిరోధమును లేదు. నీకునయి - నీకుఁగాను = నీకు నగు నట్లుగా వని యర్థము గుదురుచునె యున్నది కయి యనునదియుఁ గొన్నియెడల నిట్లు సమన్వయింపవలసియే యున్నది. “అనఘ మామామ శకుని నా కై కడంగి” యనుచో కున్ + అయి = కయి కై, కునయి, కునై అనురీతిని బ్రయుక్త మయి స్వరయతి నందియున్నది. కువిభక్తిఘోష నయి యని చెప్పుటకు నిదియే కాక యిట్టిచోఁ బ్రాతిపదికపైఁ గొన్నియెడల నగాగమము కన్పించుట కూడ నాధారముగాఁ జెప్పవచ్చును హేతువునకై శోధించి (భాగ. 1-75) పరిగ్రహంబు నకునై (భాగ. 3-298) వేదకై వనంబునకై (భాగ. 3-237) ఇట్టిచోట్ల ననఁగా నగాగమము గలచోట్ల “కు” విభక్తి యనియు లేనిచో కునై యనువిభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్ద మనియు పరులవారు చెప్పుదురు గాఁబోలును.

ఇది విభక్త్యర్థాభిధాయక మగుచో మత్స్యీతికినై (భాగ. 3-380) అనురీతి స్థలములనుబట్టి కిని విభక్త్యర్థాభిధాయకము కాదా?

ఇం తెల? నాకొఱకునయి వర్తింప నేకృతులను (హర. 4-48) అస్మదీయ దేహంబుకొఱకునై (భాగ. 6-348) మదాలసకొఱకై (కువ. 4-72) మొదలగు వానింబట్టి కొఱకయి, కొఱకై) కొఱకునై మున్నగునవి మఱంఁ బ్రత్యేకముగా విభక్త్యర్థాభిధాయకము లనవలయునా? ఇట “నయి” పదముతో సమన్వయము తప్పదు. కు విభక్తివయి నట్లు సమన్వయింప కయి, కై, కునయి, కునై, కిని మున్నగు రూపము లేర్పడిను. చతుర్థ్యర్థమునఁ బ్రచురప్రయుక్త మపుట మున్నగుకారణములనుబట్టి కయి, కై యనునవి ప్రత్యయములుగాఁ జిం. ప్రకృతులచేఁ బేర్కొనఁబడియుండును కై విభక్తిగా నుదాహరణప్రబంధాదు లలోఁ బ్రయుక్తమయియున్నది గదా. కానీ యంతమాత్రమున కునయి, కుఁగాను అనునవి చతుర్థ్యర్థకములుగాఁ జెప్పరాదు. అట్లే చెప్పుచో వానికినయి, వానికిఁ గాను అనుతీరుగా కినయి, కిఁగాను అన్నవి విడుచు పెట్లు గుదురును? వానిని పీడు పేర్కొనకుండుట యుక్తమా? ఇంక కునయి, కినయి, కుఁగాను, కిఁగాను అనురీతిని షష్ఠీకువిభక్తిపై ఆయి, కాను అనుపదములచేరికచే నేర్పడినవిగా సన్వయానుగుణముగను గుర్తింపదగును. కుషప్తి చతుర్థ్యర్థమునఁ దఱుచుగాఁ గన్పట్టుచుండుట స్పష్టమే. (కార. 8) కావున నివి (కునయి మొ॥) కొఱకర్థమున నుండుటలో విశేషము ప్రత్యేకముగా లేదు.

“లోను” అన్నది సప్తమీవిభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దముగా వర్ణించారు పేర్కొనిరి. “లోను లోపల శబ్దములు సప్తమ్యర్థకములు. వనములోనన్ - వనము నందు, వనములోపలన్ - వనమునందు పుట్టలో - మననంబులో” (వ్యా. సం. స. 449) నని లోపల నన్నది గూడ విభక్త్యర్థాభిధాయకముగాఁ జెప్పిరి. కాని యిట పీరు చూపిన లోను, లోపల అను శబ్దములు లోపల యనునర్థము నిద్దు స్వతంత్రశబ్దములు (పదములు). లోనికిఁ బోయి - లోపలికి వెళ్లి, అందుకే పీరు వనములోనన్ అని యాపవిభక్తిక మగులోనుశబ్దమునకు సప్తమ్యత్వము

తోడిరూపమును జూపవలసివచ్చినది. మఱి “లోను” అనునది సప్తమ్యర్థ మనుట యెట్లు? లోను సహజముగా సప్తమ్యర్థక మయినప్పటి దానిపై సప్తమియు దాని కర్తవ్యమును వచ్చుట యెట్లు? కాక దీనినుండి లోనన్ అనునది యేర్పడు యెట్లు? విభక్త్యర్థాభిదాయకశబ్దముపై విభక్తి చేరట ము తెచ్చుటను లేదే. (విభక్త్యర్థాభిదాయకము లెల్ల నపదములే.) పట్టలో, మనసంబులో అనువానింబట్టి లోను, విభక్త్యర్థాభిదాయమందలినువర్తము ద్రుతము (కావుననే లోపించి పట్టలో - అనురీతి నైనది) నని చెప్పుట వీరి మతమా? అయిన లోను, అనుదానితోపాటు దాని నుండి సాధింపరాని లోనను అనునదియుఁ బ్రత్యేకముగా సప్తమ్యర్థకమ గాఁ జెప్పవలెను.

లోను, లోనను, లోపలను అనువానిలో లోను లోపలను అనునవి విభక్త్యర్థాభిదాయకములుగాఁ జెప్పనవసరము లేదు. పట్టిలో లోపల (ను) ప్రత్యయము గలదు. ఇది యధికరణార్థమునం దగు నని చెప్పనగునె కదా: నిర్ధారణమున లోపలకు బదులుగా సప్తమి యగుట కలదు. పయిరీతిని సప్తమ్యర్థమున లోపల కలదు. కావునఁ దెలుఁగున “లోపల” యనునది సప్తమివిభక్తిగానే చెప్పి నిర్ధారణమునందును (అధికరణమందును) సప్తమియే చెప్పఁదగు నను (ప్రౌఢ. తత్త్వ. 215) నభిప్రాయమునను దోషము గానరాదు. లోపల నిర్ధారణమునఁ దప్ప వే తొక పష్ట్యర్థమున లేదు.

కావున సంస్కృతానుసారముగా నిర్ధారణమున పట్టియు, దానికి లోపలను జెప్పినప్పటికిని నది (లోపల)యధికరణార్థమునందు నవు నని చెప్పుట యుచితము. “లోపల” యే యాద్యక్షరశేష మయి (తత్త్వ-10)లో అని కాఁగా నుగాగమముతో (తత్త్వ-8) లోను అనురూప మధికరణార్థమునను సిద్ధ మగును. ఇప్పటిం దాగమ నువర్ణము ద్రుత మగుటయు నుచితముగా సిద్ధిండును. కా కున్న వల్ల, కన్న అనువానివలె దీనిని వీరు “లో” అని మాత్రమే చూపవలసియుండును. లోను అను పదము నుద్దేశించిన (వ్యా. సం. స. 409) నట శబ్దగతనకారము ద్రుత మనవలసి

యందుంటయే కాక యది యవసరమును. పంచమిలో వల్లను, కలఁచెను అని వీరు చూపలేదు గదా.

లోపల విభక్త్యర్థమున “లోన” అనునది సయితము గలదు. పరులవారును దీనిని గుర్తించిరి. వ్యా. సం. స. లో లోపల, లోను, వీని యాపవిత్రీకరూపములు “లోపలన్, లోనన్.” (449) అనిరి. చరిత్రనిరూపణము బాగుగ నున్నది. కాని యిందు లోపలన్ అనునది షష్ఠీవిభక్తిగాఁ జేర్చొనఁబడినది. షష్ఠీప్రత్యయ మిది లోపల యనుశబ్దముయొక్క సప్తమ్యంతరూప మనరాదు. “లోనన్” అనునది ప్రత్యయముగాఁ జెప్పఁబడలేదు గదా. విభక్త్యర్థాభిధాయక శబ్దముగ నేని బరిగఱింపవలదా? సప్తమ్యంతపదముగనె యుంచిన సమాసములుగాఁ జెప్పవలసివచ్చును. వనముయొక్క లోను = వనములోను - అందు- వనము లోనన్. కాని యిట్టి సమస్వయ మెల్లడలఁ గుదురదు. ఇట నయినను వనమం దిన నే మర్థమో వనములో నన్నను నదియే యర్థము. మనుష్యులలోన ఊత్రయుండు శూరుం డనురీతిగా లోపల విభక్త్యర్థమున లోన నుపయోగించుట తప్పు గాదు గదా. కవిప్రయోగములం దధికరణాద్యర్థకము మాత్రమె యగుదు లోన అనునది పదముగా సమన్వయింపరాకుండుటయు గమనింపఁదగి యున్నది. వింధ్యములోన మము డించి (దశ. 5-3) భూమిలోనఁ దడవుచు (నిర్వ. 10-70) ఇట్టి చోట్ల సధికరణార్థకము మాత్రమె యగుట గమనింపవచ్చును. ఇట్లే ఉర్వీశుల లోనం బ్రసిద్ధు లిద్దఱు (హరి. ఉ. 5-71) ఉత్తమసంతతిలోనఁ బుష్పవంతములు మేలు (ఆను. 4-5) మొద లగుచోట్ల నిర్ధారణమునందు లోన నున్నది. ఇట్టిచోట్ల నిది పదముగా సమన్వయించుట యుచితము గాదు గదా.

వీనింబట్టి లోన విభక్త్యర్థాభిధాయక శబ్దముగాఁ జెప్పవలసియుండఁగా పరులవా రేల చెప్పలేదో ప్రౌఢ, వద్దతిలో తోడకు మెయిమైలు చెప్పినవిధముగా, లోపలకు “లోన”ను విధించి, లోపల నిర్ధారణాధికరణార్థములం దగుటను గుర్తింప దగును.

బాలప్రాథవ్యాకర్తలు విభక్త్యర్థాభిదాయకశబ్దములను మార్గము ననుసరింపలేదు. “ప్రాథవ్యాకర్త యిట్టివానిని దత్తద్వివిక్తుల కాదేశముగాఁ జెప్పి తత్తద్విభక్త్యంతతను సాధించెను. ఈ మార్గముచితముగాఁ దోచుచున్నది.

ప్రాథ. కంటె వీరు ఎల్లాదులు కొన్ని విశేషముగాఁ జెప్పిరి. అవి గ్రాహ్యములగుట నిర్వివాదము. అట్టియంశమును వివరణమునఁ గాక విధానముతో నిరూపించిన బాగుండెడి దనిపించును.

ద్వితీయ - సుగాగమము

తృతీయాదులకు సుగాగమం బగు (8) నను సూరి సూత్రమును వీరు “ద్వితీయాదులకు సుగాగమం బగు” నని సవరించిరి. ద్వితీయకుఁ గూడ సుగాగమము చెప్పట వీరిలక్షణమున మార్పు. దీనింగూర్చి సూరి ద్వితీయావిక్రికి సుగాగమము విధింపలేదు. కాఁగా నీతని పక్షమున భాంగాసరినిన్, అనురూపముల సిద్ధింపనేర” (436) వనిరి. ఇట్టిరూపములు మిక్కిలియరులు గుఱియగుట గుర్తింపఁదగియున్నది. వానికై సాధారణముగ సుగాగమము చెప్పిన నిబ్బంధము మాత్రమే కలుగును.

ఇట్టివానింగూర్చి వ్యా. సం. ప. లో సూరి సుగాగమమును ద్వితీయాదులకు విధించుటచే ద్వితీయకు రామి, సత్యవతిన్, భాంగాసరినిన్, నన్నును గొఱిలించుకొని, అనురూపములు బాలవ్యాకరణపక్షమున సంగ్రహింపఁబడఁజాల కున్నవనుచు వజ్రులవారు “బాల. సంధి 21 సూత్రము చొప్పున నిరర్థకద్రుతము చేసినంగని పైరూపములు సిద్ధింపనేర (456) వనిరి. ఎట్లేని బాలవ్యాకరణముచే నిట్టి రూపములు సాధ్యముల యగుచుండఁగా సంగ్రహింపఁబడఁజాల వనుట యేల? బాల. సంధి 21. సూత్రముచే నగుద్రుతము నిరర్థకమే. సత్యవతినిన్ అనుచోఁ బొల్లనకారమునకుఁ గల [సూరి సాధింపని] యర్థవిశేషమేదియో నిరూపించిన బాగుండెడిది. మఱి వీరిలక్షణ మాద్రుతమును విశేషార్థకముగాఁ జెప్పుచున్నదా :

“ని” ద్వితీయకు నుగాగము (ద్రుత) మైన చందురు వీరు ద్వితీయ కయిరనుక్కు ద్వితీయకులకు విశేష హాసనీయర్థము నిచ్చుచున్నది. సూరి ద్రుతము (ద్వితీయ) పై సకారమును తెప్పె నందుఁలన నేర్పడిన నష్ట మేమి ?

ఇట్టిరూపములు చిం. చే సులభసాధ్యము లగుచున్న వని [సూరి లక్షణములే గణసాధ్యము లని] పీరియుద్దేశ్యము. కాని యట మూత మిది కేవలము ద్వితీయాంతములుగా సిద్ధించుచున్నవా ?

“నన్నును గొఱిలించుకొని” అనుచోట “నన్నునున్” అనుశబ్ద మున్న దనుట పొరిపాటు. ఇట పీరే “ఇందలిను అనునునది నన్నున్ అనుదానిస్వత్వ రూప మనరాదు. నన్నయమతమున నుస్వరూపస్వత్వమే లేదు. కాన “నన్ను నున్” అనియే నన్నయ పక్షమునఁ బదచ్ఛేదము చేయక తీట” [వ్యా. సం. స. 460] దనిరి. నన్నయపక్షమున నుస్వరూపస్వత్వము లేకున్న నందుకై యతఁడు ద్వితీయకు నుగాగము చెప్పకొనుఁగాక. సూరిమతమున నుస్వరూపస్వత్వము గలదు గదా. సూరిమతమున నది యట్లు సిద్ధించుచుండఁగా ద్వితీయకు నుగాగము చెప్పిమివలిననష్ట మేమి ? దీని నిటఁ బ్రస్తావింపరాదు. ఉద్దేశ్యతమున నెట్లయిన విది పేర్కొనకుం టుచితమే.

చిం. మతమున నయినను వీరు వివరించినతీరు సరి కాదు. చిం. మత ములో నుస్వరూపస్వత్వము లేదు గాన “నన్నునున్” అని యుంచినఁ బొల్ల సకారము [ద్రుతము] మీఁది పరుషము సరళ మయినది. ముందటిపొల్లసకార మైనది ? గణభంగము గాకుండ ఖండబిందురూపమున నే నుండవలెఁ గదా. నన్నును అనుచోఁ దిదినువర్ణముపై వీరు ఖండమును జూపలేదు, చూపవలె నని వారు తలంచినట్లును లేదు. అట్లే యైన నుస్వరూపస్వత్వము లే దని యిటఁ జెప్పుట యనవసరము. ఒకవేళ చిం. మతమున నుస్వరూపస్వత్వ మున్నను ‘నన్నునుఁ గొఱిలించుకొని’ యని నుస్వరూపముపై ఖండానుస్వార మున్నపుడు

నన్నుమన్ అని విభాగింపక తప్పదు. అవేశసంకరపరికల్పమున ద్రుతము లి పింపదు గదా. కావున 'నన్నును గౌఁగిలించుకొని' యనుచో నచ్చుపొరపాటున నటసున్న కనఁబడుట లే దనుటకు పీట లేదు. సుస్వరూపము లే దనుటకు నిచ్చిన ప్రాధాన్యము పొల్లనకార మే మైన దనునంశమున కీయఁబడలేదు. ఖండానుస్వారము లేకున్న నన్నును అనియే యుండవలె. ఖండానుస్వార మున్న నన్నునున్ అనియే యుండ వలె నంతయు గాని ద్రుతస్వత్వస్థితినిబట్టి యట నిర్ణయి వఁజూసుట కుదురదు. (దు)

సత్యవతినిన్. ఆనుస్థలమునందును ద్వితీయకు ప్రథ మాగమ మైన దనుట సరి కాదు నిఁమో మహతాం లుక్చ స్థా త్తని చెప్పినచిం. అమహత్తులకు నివర్ణము చెప్పలేదు వి పి ఇవాదిభ్యస్తు నిత్వం లుక్ అని ఆమ్మా (ద్వితీయైకిపద నము)నకు నిత్వలోపము చెప్పినది దీనిచే (ఇవంత)మహత్తులకును నగును. కావున భాంగాసరి (ముతునగ్ధు)శబ్దము నీనికి లక్ష్య మగును (కి మం. 55) వి.వి. కారికలకు కవిశి మాత్రమే యావరిముగా గుర్తించి తక్కిన్నముగాఁ జెప్పి దొప్ప దని క.మం. ప్రభృతుల విమర్శించియు, (వ్యా.సం స 301) పరులవారు దీనిని ఇవాదిభ్యస్తు నిత్వం లుక్ అని చూపిరి. పీరికిఁ బ్రత్యేకముగా వి.వి. దొరికినజాడ లేదు. ౨ హో. పయియర్థమును వివరింపలేదు. కాని క.మం. 'నిత్యం లుక్' అనియే గ్రహించి వ్యాఖ్యానించినది. ఆహో. వివరింపకున్నను కవిశి.ప్రతు లన్నింట నిత్యం లు క్కనియే కారిక కాననగు. పరులవారిపాఠమున కాధారము మృగ్యము. కాఁగా వి వి లో వీరిపాఠమునుబట్టి సత్యవతినిన్, భాంగాసరినిన్ సాధ్యము లగును గాని గ్రాఢస్థ మై యున్నయనలకారిక ననుసరించి యారూపములు చిం. వి.వి.లచే సాధ్యములు గానేరవు. నిరర్థకద్రుతము చేర్చుటచే బాల.లో నైన నివి సాధ్యము లగును దివంబును బోలెవంటివె సత్యవతినిన్ ము స్నగునవియును.

ఇందుకయి ద్వితీయకు సుగాగమమును జెప్పినఁ గల్గినవి యనర్థములే. అతనిని(న్.) ము స్నగుదొట్ల పీరిలక్షణము ననుసరించి ద్వితీయపై సుగాగమము

చేయఁగా అతనిని. సత్యవతినిని, నన్నునును అనురీతిరూపములు దుర్వారములు గదా. అట్టిరూపములు గలవా? వీ రీవ్యాకరణమున నుపార్జయె ద్రుత మనిరి కదా. కాఁగా 'రామునిని' అనురీతిగా మూఁడునివర్ణములతోఁపిరూపము లేర్పడుట యొకయవర్ణము. ఇట్లే రాములనును. వనమునును అనురీతిరూపములును వీరిలక్షణముచే నేర్పడక తప్పదు. ఇట్టిరూపములు వీరు నుదాహరింపలేదు.

ఇంక అతనిని మొదలగురీతిరూపములు క్వాచిత్కము లగుటయు నిట్టిచోట్లఁ గూడఁ బొల్లనకారము మాత్రమే నిల్పియుండుటనుబట్టియుఁ బై స్థలము లందు ద్రుతముపై నకారము చేయుసూరిమార్గమే ననుంజన మని నిష్కలంపపచ్చును.

వీరియభిప్రాయము ననుసరించి 'రాముని' అనురీతిరూపమును వీరుదాహరించుట సరి కాదు. ద్వితీయకుఁ జెప్పిననుగాగమము రాకుండుటకు వీలు లేదు గావున 'రాముని' అనుచోటినివర్ణము ద్వితీయ కయిన యాగమ మనకలెను, (అన లిచట ద్వితీయ యేది?) దుమంతములకు నిగాగమము వీరును ఏకల్పముగఁ జెప్పిరి. కావున నిగాగమ మిట రాలే దందము. మఱి యసతి విభక్తిప్రత్యయ మగునుష్ఠ మేది? రాలేదా? ఁచ్చి లోపించినదా? ఈరెంటికి నిం దాధార మేది? కాఁగా రాముని అనుచో నిష్కలము విభక్తియే యనియు నాగమనుష్ఠ మవసానమున లోపించిన దనియుఁ జెప్పుదుమా? నుపార్జము నాగమముగా విధింపులక్షణమున కాయోగమును లోపి చినదని నుదాహరించుట యుచితమా? రాముం గాంచెను. రాములం జూచె ననురీతిరూపము లనంభవములు. అవసానేతరపరకత్వమున ద్రుతమునకు లోపము లేదు గదా. కాఁగా నిష్టము లగు 'రాముని' అనురీతిరూపము లసాధ్యము లగుట యిం దిం కొకయవర్ణము.

ద్వితీయావిభక్తి యగునువర్ణము ద్రుత మగుటలో వివాదము లేదు. దానిపై నాగమముగా వచ్చునుక్కును ద్రుతమే ఇట్లు ద్వితీయయందు ద్రుతముపై ద్రుతము సాధారణముగా నగుట యిం దొకవిశేషము.

కాగా పీరు ద్వితీయకు నుగాగమము చెప్పుట సరి కాదు. చిం.బాల.లు రెండింటివద్దకులను గలగాయపుంగము చేయుచున్నట్టియనర్థము లేర్పడిన మన వచ్చును. ద్వితీయయందు నిగాగమమును జెప్పనిచిం.లో. ద్వితీయకు ద్రుత మాగమము చేయవలసివచ్చినది. కాని సూరి ద్వితీయయందు నిగాగమమును విధించెను. పీరు బాల. కనుగుణముగా నిగాగమమును చిం.కనుగుణముగా ద్రుతాగమమును జేసిరి. చిం. ద్వితీయైకవచనలోపము చెప్పినది. సూరిచెనే పీరును దానిని జెప్పలేదు. లవర్ణము ద్వితీయాబహువచనముగా చిం. పేర్కొనగా సూరి సువర్ణముభయముగా నేకత్వబహుత్వముల రెంటుఁ జెప్పెను. పీరు సూరి ననుసరించిరి. ఇట్లు ప్రత్యేక మగుసూరిప్రణాళికను గ్రహించుచునే ద్వితీయకు ద్రుతాగమము చేయచిం.మార్గము నిందుఁ గలుపుటచే పై ర్షధ్యము లేర్పడిన .

అనుహత్ స్థలమున చిం. సువర్ణముపై ద్రుతముతో వనమునున్ అనుకీర్తి రూపములు సాధించిన దని తలచినచో. “ప్రయోగాస్తు సర్వత్ర సువర్ణస్థ లక్యేవ బహువః శ్రూయన్తే (కవిశి.శిరీ) అని స్పష్టము చేసెను సూరి వనమును అని మాత్రమే సాధించుట లక్ష్యనుగుణము. ఎట నేని వనమునున్ అని కన్పించిన ద్రుతముమీద సకార మయిన(సంధి21) స్థలముగా నది గుర్తిం. చగును.

మొత్తము మీద ద్వితీయకు నుగాగమము చెప్పుట యనర్థక మనియు, సూరి “తృతీయాదలకుఁ” జెప్పుట యెంతయు సమంజస మనియు స్పష్టము.

ఏకవచనములు :

- చేతతోడలోపలవర్ణకంబులప్రథమాక్షరంబులు వైకల్పికంబుగా శేషించు
- (10) ననుసూత్రము యథాశధముగా గ్రహించిరి. ఏదవ డుమువున లేకవచనంబు
- (11) లని సూరి చెప్పగా వరులవారు “డుమువునది అనునవి యేకవచనంబులు” (ఉ.శిరీ) అని యిందుక నవరించిరి. తమవిభక్తిప్రణాళిక ననుసరించి“ది” యనువాని

నధికముగాఁ జేర్చిరి. దివులు షష్ఠీచర్యములు గా వని పయిని స్పష్ట మగును గావున “ది” అను యిందుఁ జేర్చినవనరము లేదు.

సూరిలక్షణమున “డుముపునలు” అనునది సిద్ధద్వంద్వముగాఁ గాని లేదా యాచ్ఛికద్వంద్వముగాఁ గాని సిద్ధించును గాన డుముపున లేకవచనంబు లను సూరి సూత్రాచనలో దోషము లేదు. వరులవారు “డుముపునది అనునవి” యని చెప్పి బాహ్యభావనప్రాయముగా సూత్రమును రచించుట యని గ్రహింపఁదగును ఇట్టి మార్పునుబట్టి సూరిసూత్రము దురుక్త మని క్రమపడరాదు.

డుముపులు ప్రథమావిభక్తులు. వీరు “ది” షష్ఠీవిభక్తిగాఁ జెప్పిరి. న న ప్రతి కావున “డుముపుదిన” అనుక్రమములో వీరు చెప్పిన నికను బా గుండెడి దనవచ్చును

బహువచనము:

“అవర్ణంబు బహువచనంబు”(12) అనుసూరిసూత్రమును వీరు “అ = ర్-వి-లోపలవర్ణకంబులు బహువచనంబులు” అని సవరించిరి. సూరికంటె వీ రధికముగాఁ జూపినది. ర్-వి-లోపలఅనునవి, ఇందు అ = ర్ అని చూపుటచే (ఇదియు సూత్ర మందే యుండుట మఱియు విశేషము) ర్ అనునది అవర్ణమునందలియుత్త్వము లోపించుటచే నేర్పడిన దనియే భావింపవలెను. అట్టియపుడు దీనిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసినయవసర మేమి? అవర్ణమే గదా ర్ అని యైనది. చెప్పకున్నచో నుత్త్వలోపానంతరము “ర్” అనునది బహువచనము గాకుండఁబోవునా? అవర్ణము నుండియే యేర్పడురు-ర్ అనునది యిందుఁ బేర్కొనఁబడలేదే. అవి బహువచన ములు గావా? అ = ర్ అని పేర్కొన్నట్లే లోపం - లో అని మాత్ర మేల పేర్కొనలేదో?

కాగా “ల” అనుదానిని వేటుగాఁ జెప్పటం యనవసరము. అవర్ణమునుండి యేర్పడకుండ “ల” అనుబహువచన మొకటి తెలుఁగునఁ బ్రత్యేకముగా వేసలేదు. మువర్ణ మేకవచనముగాఁ జెప్పిరి గదా. వనమ్ము, వనంబు అనుచో మ్ముంబు లేకవచనము లగుట వేటుగాఁ జెప్పబడినదా?

ఇంక “వి” యనునది “ది” అనుదానివలెనే (షష్ఠీ) విభక్తియై కాదు గావున దాని నిటఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. (చూ.కార.9)

ఇంక విగిలినది లోపల. సూరి లోపలవర్ణకము బహువచనమాత్రబోధకమని వచింపకుండుట వింత (ఉ-97) యని “రాములలోను” లోపల నిర్ధాతార్థకము. కాన నిది బహువచనమాత్రమే (ఉ-98) యని చెప్పిరి. సూరి బహువచనమాత్ర మనకుండటమై కాదు. “తక్కినవి యుభయంబు” (తత్వ. 13) లను సూత్రముచే నీ “లోపల” ఏకత్వబహుత్వములు రెంటు నగు నవి చెప్పినట్లు గుర్తింప వలసియున్నది.

నిర్ధాతమునం దయినమాత్రమునబహువచన మని చెప్పఁబయినా? నముదాయవాచి యగుశబ్దమేకవచనాంతము నవును. ముక్కడిప్రజలలో లేరు గావలె యోధుల్ (మోస. 180) మునీశ్వర సంఘంబులో నెల్ల సత్యదర్శి (స్వర్ణ 80) నృపాల కోటిలోన్ (దశ. 11.79) అమాత్యకోటిలోన్ (తెయూ. 1-39) మునికోటిలోపలఁ బ్రసిద్ధుఁడ నైతి (పంచ 2 280) మానవగంధర్వసమాజములో లెవ్వఁడయినఁ (భాగ-7-242) ము న్నగుచోట్ల లోపల, లో విభక్తు లేకవచనములె యనకతీతదు. బహుత్వసంఖ్యను బోధించినంతమాత్రమున నిది బహువచన మగునా? అయిన, నద్దానికి లడాగమము రావలయునే. ఇట నముదాయవాచికి బహుత్వమున నేకవచనమయినది. మునీశ్వరసంఘములో నన నేకవచనాంతమే. బహుత్వార్థమిదయినది గాన నిది యేకవచన మయ్యు బహుత్వార్థమునె యిచ్చును. వీరెవ్వరయ్య ద్రుపదమహారాజులె యనుచో ద్రువదు లనేకు లుండిరా? బహువచన

ప్రత్యయము పూజ్యతాద్యర్థవిశిష్ట మయి యేకశ్వసంఖ్యనే బోధించుచున్నది గదా. క్షత్రియులలోపల సమరీతి బహువచన మగుట ప్రసిద్ధమే. కాఁగా దీని సుత్యయము గాఁ జెప్పినసూరిమత ముచితము. పెద్దలవారు నిర్ధారిణార్థిక మగుటచేతనే సూరి తత్వ 10 సూత్రమునొడ వచనములలో నని బహువచనము నుదాహరించె (వ్యా-సం-స-452) నని సూరి లోపల బహువచనముగాఁ దలచినట్లు చెప్పట సరి కాదు. బహువచనముమాత్రమే యని తలచి నుపసర్జించు బహువచనం బనుచో “లోపల” చేర్పఁజూ.

ఈలోపల (లో) అధికరణార్థమునందును గలదు. అప్పుడను వనములో, వనములోపల సమరీతిగా నేకత్వబహుత్వములు తెంటు నగుచున్నది.

మొత్తముమీఁద లోపల (లో) ఉభయ మగుటచే దీనిని బహువచనముగాఁ జెప్పట యసంగతము. కావున “యవగ్ధంబు బహువచనంబు” అనుసూరిఃక్షణ మైతలయు సమంజస మని నిశ్చయించుకొనును.

తక్కినవి యుభయంబులు (13) ఓ యామంత్రణంబునం దగు (14) నను సూరిసూత్రములు యథాతథ ముగానెవీరు గ్రహించిరి. సంబోధ్యవాచకమునకుముందే ప్రయుక్త మవుటను సూరివచనానుగుణముగాఁ జేర్కొని “ఓశబ్దంబునకుఁ దర్వాత నితరశబ్ద వ్యవధానమును గలదు. ఉదా. ఓ వినువీధి నున్నభిచరొత్తములార!” యని (ప్రౌఢ. లక్షణమున కనుగుణముగా (శబ్ద93) విశేషమును జేర్కొనుట యుచితము గా నున్నది.

ఓరిప్రభృతులు

“ఓశబ్దంబునకుం బురుషనీచస్త్రీపురుషామంత్రణంబులందు యిసిరివర్ణంబులు పితృష సంతాగమంబు లగు” (15) ఓరి యోసి మైత్రియందుం గలవు (16) అనుసూరిసూత్రములను యథాతథముగనె వీరు గ్రహించిరి. 15 సూత్రమున

యిసిరివర్ణము లనుచో వరులవారిగ్రంథమున “వర్ణకంబులు” అని యుండుట యొకవిశేషము. కవర్ణ మధికముగా (వర్ణక) నుండుట యచ్చులోఁ బ్రమాది మని తలఁప వీలు లేకున్నది, అచ్చులోఁ గ్రొత్తగాఁ జేరవు గదా. సూరి వర్ణము లనియే చెప్పఁగా వీరు వర్ణకము లని (ప్రత్యయములుగా) చెప్పటలో బ్రయోజన మెది యే నుద్దేశించినట్లు గానరాదు. ఉద్దేశించిన సూరివర్ణము లనుటలోనియనాచిత్యమును బ్రకటించియే యుండురు గదా. వి.వి.వ్యాఖ్యలోఁ గూడ “సిప్రత్యయము లనలేదు (రిసి రిసిశబ్దములనినీ. వ్యా.నం.న.459) కాఁగా వరులవారే ప్రమాదవిశమున వర్ణకము లనియుండు నవలయును ఏ వయనను యిసిరి వర్ణము లన్నసూరి లక్షణమున నెట్టిదురుక్తి యును లేదు.

ఇది విశేషముగా నిట్లు నొడివిరి, “బహువచనవిషయమునను ఓరి వాడబడును. ఓరోరి తొలంగిపొండు” (ఉ98) ఓరి బహుత్వమునఁ గల దని యితరులును. కెప్పిరి. “ఓరి యనెడునంబోధన పేరునఁ బెక్కండ్ర నొకని బిలువఁగ ననుచొ నోరి జనులార యనఁగా నోరి జనుండా యనఁగ నుడువతిమకుటా” (సర్వల.1.81) సూరియు నట ఓరి దుష్టనిశాటులారా అని చూపియేయున్నాఁడు ఆయుదాహరణమును బై ని సూరివచనములఁ జూపుచునే యిది క్రొత్తి విషయ మన్నట్లుగా వరులవారు చెప్పటయే విశేషము. తెలుఁగువ్యాకర్త “ఓరి-ఓసి-ఓయి- ఈమూఁటికి ఏకవచన మునందే ప్రయోగము కడపటిది (ఓ) ఏకవచనమునందును, బహువచనమునందును (తె.వ్యా.104) ఇట్లు చెప్పట నరి గా దనుటకే బహుళః సూరి ఓరి దుష్టనిశాటులార యన్నది యుదాహరించియుండును. ఓరి దురాత్ములారః (విక్ర.2-236) ఓరి రాక్షసులార (ర.రా.228) అనియుఁ గాననవు.

ఇంక వరులవారు ఓరి బహువచనవిషయమున వాడబడు ననుటంచే ఓయి ఓసి యున్నవి ఏకవచనవిషయమునందు మాత్రమె యగు నని వారియభిప్రాయముగాఁ జెప్పవలసియున్నది. కాని వీరు తషాలక్షణమున మాత్రమట్టివియమము చేయలేదు. తె వ్యా.కు భిన్నముగా నుదహరించుటయే కాక యిసిరులు

సామాన్యముగా (ట్రశబ్దములైన) విధిమంతుఃశ్చయను నివి హాడును ఏకబహు విధిననంద్యములు తెలుట నగు ననియె నూరియభిప్రాయము నెన్నవలసియున్నది. నీతిచంద్రికలో ట్రియి ట్రియాలాః యివి నిబ్బుకలు కావు (116 పుట) అని యోయి బహువిధననందర్పమునఁ బ్రయోగించి పైని విప్రాయమును స్పష్టపఱచెను.

రోహభృతులు

రో, రో - కాన - అల, అలా అనుశబ్దములు సంబోధ్యవాచకమునకుఁ బర ముండుఁ బ్రయోగింపఁ గడును వీరభద్రయ్యరో (జనవ 3-364) వ్యభిచారులార కాన (వరా. 5-32) -" (ట 98). (వ్యా. సం. స. 450) ఇరులవారి యీ లక్షణము కేవల మస్పష్టముగా నున్నది. వి. వి., ప్రౌఢ. తివ్యానిం బ్రస్తా వించినవి. అందలిలోపములను నవరించుచు లక్షణము సమగ్రముగాఁ జెప్పి వలెననిది పోయి యింకను సస్పష్టముగాఁ జెప్పి పేలకో యర్థము గాదు. రోశబ్ద మును వర్తించిన ప్రౌఢ (శబ్ద-14) యది ప్రాస్వాంత మగు నన్నది వీరు రో-రొ యనువానిని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పి నేల : రోశబ్దమునె చెప్పి దనికి ట్రియ, ట్రి. ట్రిని దీర్ఘాంతము లగుటను చేర్చొన్నట్లు రో, అలలకు దీర్ఘాంతత్వము చెప్పవచ్చును. (కాని "రో" యను ప్రాస్వాంత మరుదు, వ్యావహారికభాషాప్రభావ వధికిముగాఁ గలఁనపక్షరాజుడైన ప్రౌఢ. కూడఁ బ్రమాణీకరింపలేదు. కాని యధర్వాణసమ్మతికి విరుద్ధముగా నూరి యాయాంశములు చెప్పట నరి కా దని తలఁచువీరు "దీంశద్రయ్యరో" ఇత్యాదుల ననుసరించియుఁ దద్విరూప్తముగాఁ జెప్పఁదలఁచి రేమో. రో ఇతి శ్రీవాచకః, క్వచిద్రోస్యాద్రూఢదేశ్యప్రయోగితః" అను వి. వి. విచిన్ముల కిది విరుద్ధము గదా

ఇవి యెకరచనన్తలములందే యగుట, యివి యగునపుడు ముం దోశబ్దము లేకుంటుట, ము న్నగునంశములను స్పష్టము చేసిన బా గుండెడిది. ట్రి రవణిరో, ట్రి వీరభద్రయ్యలాటరో యనునీతివాని కవకాశము లేకుండఁ జేయుట వీరి వివ

రణముచే సాధ్యము గాదు. (చూ. త్రి. శే.) వ్యభిచారులారకాన విలక్షణము. ఇయ్యది వైకృతశబ్దములపైనే యగు ననియు వి. వి. (కృచిబామన్త్రజే కానో వైకృతాత్పరతో మతః).

బాల. లో ననుక్తము లగునీయంశములయెడ దానితో వైరుధ్యము లేదు. లక్షణము సమగ్రముగను స్పష్టముగను వీరు సూత్రించిన బా గుండెడిది.

మహాదమహత్తులు

శ్రీతిర్వగ్దధింబులును వానివిశేషణములును మహత్తు లనబడు నను (17) సూత్రమును యథాతథముగ గ్రహించి కొన్ని విశేషములు వివరించిరి.

“అచ్చికశబ్దములందు డుజ్వర్ణకము ప్రథమైకవచనమున వచ్చుశబ్దములు పుంలింగములు” (ఉ. 97) ఇట్లే ముచ్చర్ణకము వచ్చునవి నపుంసకలింగసమము లనియుఁ జెప్పిరి. ఇది లక్ష్యస్వరూపాభివర్ణనము. మగఁడు అనుచో డుజ్జ గలదు గావున నది పుంలింగసమ మనుటకంటె నది పుంలింగతుల్యము కావున డుజ్జయిన దనుట శాస్త్రమార్గమున కనుగుణ మయియుండును. పుంలింగతుల్యము గావిదే డుజ్జ రానేఁడు గదా. కాని యివి పుంలింగతుల్యములు, ఇవి క్లిబసమము లనురీతిగా నిర్ణయించుటకు లక్ష్యములే యావారము గావున వీ టిట్లు చెప్పియుండురు. కాని యిట్లు చెప్పుటవలనఁ గొంత వైరుధ్యము గల్గినది. “మగఁడు సాలీడు (సాలెపురుగు) మున్నగునవి పుంలింగ సమము లని వీరు నిర్ణయింపవలసియున్నది. సూరిమతమున పుంలింగసమ మన్నప్పటికిని (సాలెపురుగు) నమహత్తగుటచే డుజ్జ రానేరదు గదా. అట్టియెడలఁ బుంలింగ సమవిధాన మేల ? కొమ్ముకాడు, ఇబ్బందికాడు ఇత్యాదులును డుజ్వర్ణకము వచ్చినవే. వానిని బుంలింగసమము లనవలయునా ? కొమ్ముకాడు - సాలీడు - మున్నగునవి పుంలింగసమము లయినను మహద్వాచక

ములు కావు. కాన డబ్బ ప్రాప్తికయి యేకాద్యమహత్తులలో జేర్చబడెను. [ఉ. 151] నని పీఠే పేర్కొనిరి. మఱి యివి పుంలింగసమము లన నేల ? డబ్బ కనఁ జూటనుబట్టియే యగునా ? కయిఁడు ఇత్యాదులును బుంలింగసమము లగునా ? పుంలింగసమత్వము లేకయుఁ బ్రత్యేక విధానముచే పీనికి దుబ్బును. వీరివిభాగముకన్నను సూరిపదాన మెంతయు నుచితము. [చూ. ఆచ్చి. 1]

మిత్రాదులు :

క్లీబంబులు మిత్రాదులు మహద్వాచకంబులు విభాషం బుంలింగ తుల్యంబు లగు [18] ననుసూత్రము యథాతథముగ గ్రహించిరి వివరణమున సూర్యార్థక మిత్రశబ్ద మిందుఁ జేరనేర [ఉ. 100] దనిరి. సూర్యార్థకమిత్రశబ్దము పుంలింగమే. సూత్రము క్లీబము లగుమిత్రాదులకుఁ బుంలింగతుల్యత చెప్పబున్నది. కానఁ బుంలింగశబ్ద మిందుఁ జేరునా యనునందేహమునకె కావు లేదు. స్పష్టతకయి యనవసరమ యయిన నిట్లు చెప్పి రని గ్రహింపఁదగును.

శేషుఁడు ము న్నగునాగులు -- మహత్తులుగ వివక్షింప నగును. ఆవి పుంలింగములే కాన వానికి ద్వైరూప్యము కవిస మ్మతము. జంగమములు - జంగములు ఉరగములు - ఉరగులు [ఉ. 110] మహత్తులుగా వివక్షింపఁ జూటనుబట్టియే యివి యమహత్తు లగుట స్పష్టము. మహత్తులయెడ మహద్విషయేల ? అట్టియెడ వీరు జంగమములు - జంగము లని యుదాహరించుట సరిగా లేదు. దీనికి శిష్యులైన కీతిగా పీఠే యర్థమును జూపిరి. ఆయత్తమున స్త్రీతిర్కర్తృడఁన్న మగు నయ్యది మహత్తే యవ్వటఁజేసి మఱల మహద్విషయక యని చెప్పుట యెట్లు ? జంగమము అనునమహద్దూషమే సహజము. జంగమము లనునమహద్దూషము విశేషము, మహత్తుల కమహద్విషయవలన సమహత్కార్య మయిన స్థలమున నీయది గుర్తింపఁదగియున్నది. జోగిజంగమంబులు. [హర. 2-52]

నాగులు కలుచుచున్నవి (హరి పూ. 7-28) యని వీరు చూపిన యదాహరణము ప్రబలిముగాఁ జెప్ప నక్కఱ లేనిదే. “కలుచుచున్నవి” యను నమహద్దర్శకక్రియా పదము ననుసరించి ‘నాగులు’ అనునది యనుహత్రూపముగను నమన్వయింపఁ దగును. మిన్నగు ఇత్యాదులలో నాగశబ్దభేదముగా నాగుశబ్దము (నీరము-నీరు. నాగము-నాగు) తెలుఁగునఁ గలదు. అట్టిస్త్రీసమ మగు “నాగు” శబ్దముయొక్క ప్రథమాబహువచనాంతరూపమే యిచ్చటి “నాగులు” అనుశబ్దము. “కలున మూర్ఛి న మేటి నాగువునుబోలె (భీమ-5-70) నాగువృథింగి (నైష 7-164) అనురీతిగా నాగువుశబ్దము గలదు. నాగము-నాగువు అనునవి ధర్మము-వర్త్యువు అనురీతిగా నేర్పడినట్లు చెప్పవచ్చును. వర్గపు-వర్గ అనురీతిగా నాగువు-నాగు అని కావచ్చును. కాని సిద్ధసమాసాంతములం దెచటను నాగువు లేదు. నాగుశబ్దము గానరాకుండుటను బట్టియు నాగుఁబాము అనురీతిష్టలములనుబట్టియు నీయవి రెండూను దద్భవములుగాఁ జెప్పుటయే యుచితము. శ, ర. సూ ని. వైకృతములుగఁ జేర్కొన్నవి మొత్తము పైఁ దద్భవ మగు “నాగు” శబ్దమునుబట్టి “నాగులు కలుచుచున్నవి” యనుచో “నాగులు” అన్నది నాగశబ్దమునకు మహద్వివక్షచే మహత్కార్యము లయినట్లుగాఁ దత్వమముగాఁ జెప్పవలసినయక్కఱ లేదు.

‘శ్రేష్ఠతానివక్షయం దమహత్తు నకు మహద్వివక్ష కవిసమ్మత’ (ఉ101) మని వరులవారు ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పిరి. (వి వి లో నీనందర్పమునఁ జూనరుక్తులు గల వని వీరిపదనములందును జోటు చేసికొన్న పదపచ్చును. ఇంకకు ముందు శేషుఁడు ము న్నగుకొన్నింట మహద్వివక్ష యీకారణముచేతనే యని యెన్నఁదగును.

ఉరగుల నెల్లఁ గాచిన, మహోరగనాయకుఁడు, భుజగజాల్మఁ డనురీతి నన్నయప్రయోగముల ననుసరించి యహో. “సహృదయాహ్లాదకత్వమనునృత్యామ హతో మహద్వివక్షే క్వచిత్కేవలాత్, క్వచిచ్ఛ్రేష్ఠతాప్రతిపాదకశబ్దానాత్, క్వచిద శ్రేష్ఠతాప్రతిపాదకశబ్దానాదపి” (కవిశి, 362) యని పేర్కొనెను ఇట్లు మహద్వివక్ష

యొకచోట నని నియమింపరాక నహృదయహృదయాహ్లాదమును మాత్ర నునున రించియున్న దననలెను. కావున నాయాస్థలములను వేర్వేరుగాఁ జెప్పటలో గౌరవము మాత్రమే కల్గు నని తోచుచున్నది. అశ్వరాజు అనునపుడు మహద్వివక్ష తే (ఉ-101) ఓసుట సరికాదు. (చూ తత్స 76)

“అశ్వరాజున నమహత్తులకును మహద్వివక్ష గలదు. పురుషసింహముల నిజేకుల (సఖా-1-267) మనుజసింహులు” (అవి 2 289) (ఉ-101) అని బే జొకపశేషమును చెల్లిరి, మహ త్తయిన “పురుషు”నియం దమహ త్తయిన సింహము వారోపించుటచే నది యమహ త్తయినది కావున నట మహద్వివక్ష లేనిదే మనుజసింహులు అనురూపము గానేర దని వరులవారియభిప్రాయమును గుర్తింప వచ్చును. నిజమునకు మనుజసింహశబ్దముచే వాచ్య మగునది శ్రీతిర్మగ్ధతర మగు మహత్సద్భావమే కాని యమహత్తు గాదు. కావున మహత్కార్యమే సహజస్థిము. (కాఁగా నమహత్కార్యములోకిరూపమే విశేషముగాఁ జెప్పిందగియున్నది.) కావుననే పురుషసింహముల నిజేకుల ననుచో పురుషసింహశబ్ద మమహత్కార్య యుక్త మయినను (మహతే కావున) “నిజేకుల” ననుమహాద్రూపముతో భేదింప కున్నది. కాఁగా నిది మహత్తుల కమహద్వివక్షచే నమహత్కార్యయుక్త మగునట్టి స్థలముగాఁ జెప్పిందగినట్లు తోచుచున్నది.

వరులవారిప్రస్తుతవివరణము “రాజసింహశబ్దములో సింహమునందలియమ హత్త్వము కవికి రుచించునపుడు రాజసింహము అనియు, రాజానందలిమహత్త్వము రుచించునపుడు రాజసింహుడు అనియుఁ బ్రయోగింపఁబడు నని (వ్యా.సం.స.474) జెప్పినవీరియభిప్రాయమునకే భిన్నముగా నున్నది. ఈసింహాదిశబ్దములు శ్రేష్ఠతా వాచకములు. (చంద్రశార్దూలనాగాద్యాః పరే శ్రేష్ఠార్థగోచరాః. వి.వి.) గర్వితుల్ గురుసింహముల్ (సఖా-1.193) అని విశేష్య మయి యమహత్కార్యములో

నున్నను దానివిశేషణము మహత్కార్యముతో నున్నది. పురుషసింహములన్నిజేతులననీ (విశేష్యము మహాదూపముతో నున్నను) విశేషణ మయినపుడు నమహత్కార్యము నందినది. కావున సింహాదిశబ్దాంతము లైనమాత్రమున నీయవి యమహత్తులుగావు. మహత్తులే యయ్య నమహత్కార్యము నందుటయే యిందు విశేషముగాఁ జెప్పఁదగియున్నది. కాన సీమహత్తులయెడ మహద్వివక్షప్రశ్నయే లేదు. (అరోపముచే సింహశబ్దార్థము ప్రధాన మయి యమహత్తుగుట బలగర్విత మగు పురుషసింహము వచ్చుచున్నది యనురీతిస్థలముల గుర్తింపనవు.)

“శ్రీపురుషసాధారణవాచిజనశబ్దమునకు ద్వైరూప్యము గలదు జనులు - జనములు” (ఉ. 101, వ్యా సం. స. 469) మంత్రజనములతోడ (అశ్రమ-1-58) మునిజనంబులం బుచ్చిన (ఉద్యో 1-132) మొదలగుచోట్లఁ బురుషవాచకముగను, అంగనాజనులనండక్షకు [అశ్రమ-1-158] అంగనాజనములు [విరా. 2-334] మున్నగుచోట్లఁ గేవలము శ్రీవాచకముగను జనశబ్దము ప్రయుక్తమైయున్నది. శ్రీనముదాయమును బోధించునపుడు “జని”శబ్దముతో నమన్వయింపఁదగు నని [వ్యా. సం. స. 470] వరులవా రందురు. శ్రీవాచకమైనఁ బురుషవాచకమైన నుభయవాచక మయిన నెట్లయినను జనశబ్దమునకు మహాదమహత్కార్యములతో రూపద్వయము సాధారణముగ సంగీకరించుటయే సక్రమముగా నుండునని తోచుచున్నది.

జీత్తు

“జీత్తు తిందుపూర్వం బగు” [19] ననుసూరిలక్షణమును ‘పూర్వకం బగు’ నని శవర్ణమొక్కఁ దధికముగాఁ జూపిరి. [తత్వ. 22 సూత్రవివరణమునను నీ సూత్రము నిట్లు చూపిరి.] దానివలన వీరిలక్షణమునఁ బ్రయోజనము గాని, యది లేని సూరిరచనలో దుర్బుక్తి గానీ లేదు. ఇంక సూరిసూత్రమున లాఘవము గుణమనఁదగును.

సానునాసికోచ్ఛారణం జీ త్తనుప్రాకృతవ్యాకరణజీత్వమునకు ఫలి మిట
వర్తిల్లదని యీసూత్రము తెల్పుచున్నట్లు [ఉ. 102] వీరు పేర్కొనిరి లాఘ
వాదులనుఃట్టియును సూరి యీవద్దతి [జీవనుస్వాన్య-త్రి. శ. మున్నగు
పూర్వలాక్షణికవచనములనుబట్టియు] యవలంబించియుండనవు. ముఖ్యముగా బాల
సరస్వత్యహోబలాలయభిప్రాయమును విమర్శించుటె యిట వీరియుద్దేశ్యము.
అది తద్గ్రంథపరామర్శనమున గ్రహింతము.

దుమంతము

“డుజ్వర్ణకంబునకుం బ్రకృతి యయినది డుమంతం బనంబడు” [20] నను
సూరిసూత్రమును “డుజ్వర్ణకంబునకుఁ బ్రకృతి యైనది డుమంతంబు నాఁబడు”నని
పరులవారక్షరములమార్పుతోఁ జెప్పిరి. మార్పువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. యథా
తథముగఁ జూపవచ్చును. మార్పువలన సూరిలిక్షణమున దురుక్తి గల దని
భ్రమింపరాదు.

ప్రథమైకవచనడుజ్ఞ లోపించినశబ్దము దుమంత మనిసింపుకొన [ఉ. 102
వ్యా. సం. స. 480] దని వివరించిరి. దీనినిబట్టి యిట్టిశబ్దములపైఁ బ్రథమైక
వచనమున డుజ్ఞ పిచ్చి పిదప లోపించు నని వీరియభిప్రాయము గుర్తింపవచ్చును.
కాని పిదప “రై రో శబ్దములకు మువర్ణకమును. గ్లో, గ్లోశబ్దములకు డుజ్ఞను
బ్రాప్తించుచుండఁగా వానికి ఇగ్లోరాసూత్రముచేత లోపము గల్గు” [ఉ. 125] ననిరి.
ఇట డుజ్ఞ ప్రాప్తించుచుండఁగా [ప్రథమైకవచనము] లోపించు ననుటవలన
డుజ్ఞను జేసియుండలే దని నిర్ణయింపవచ్చును.

సంజీవనిలో నిష్టే చెప్పినవీరు హరి, గ్లో మొదలగువానిపైఁ బ్రథమైక
వచనమునకు లోప మగు నన్నచోట డుజ్ఞ చేసి దానికి లోపము చేసిరి. అయ్యును

“రై” మొదలగువానిపై నేప్రత్యయమును సిద్ధింపఁజేసి యట “ను” ప్రత్యయము చేసి లోపింపఁజేయఁజాలె ననిరి. [వ్యా. సం. స. 54.] అట్టివి పురుహరి, గ్లో ప్రభృతులపై మాత్రము “ను” ప్రత్యయము చేసికొని దానికే లోపము చేయనగును గదా.

శ్రీలింగములపైఁ బ్రథమైకవచనము లోపింపవలసియుండఁగా నుమంతములపై పువర్ణకము సిద్ధించుటకయి ఉకారాంతగోళబ్బంబుల కలతట పువర్ణకం బగు ననుచో “సంతట” శబ్దమును జేర్చినతీరి నుత్పత్తియు దెలుఁగువిభక్తి చేయకయే ప్రథమైకవచనము లోపింపఁజేయవలసియుండిట గుర్తింపదగియున్నది. ఈమాత్ర వివరణములు వరులవా రీగ్రంథమునందు సూరివలెనె గ్రహించిరి. సంస్కృత విభక్తియే లోపించుట వీరివివరణమునను బై ని గుర్తింపఁగలము.

సూరి యభిప్రాయమునకు భిన్నముగాఁ దెల్లువిభక్తులను వీరు సంస్కృత విభక్తుల స్థానమున నాదేశము చేసియున్నారు. కావున సంస్కృతవిభక్తులే లోపింపఁజేయ నవును గదా. సంస్కృతవిభక్తి చేసి, దానికిఁ దెలుఁగున డుజ్జను జేసి దానిని లోపింపఁజేయ నేల ? [ప్రథమైకవచనలోపమును గూడ సమన్వయించుటకు వీరు తెల్లువిభక్తులను సంస్కృతవిభక్తుల కాదేశము చేసిరి.

పదవ “వృద్ధ - ప్ర. వృద్ధనున్ ద్వితీ, వృద్ధుడు - ప్ర వద్ధునిన్ ద్వితీ, [ఉ 102] అని పేర్కొనిరి. యమంత మనుసంజ్ఞను విధించుప్రస్తుతక్షణము ప్రాతిపదికనుగూర్చి చెప్పుచున్నది. కావున నిటఁ బ్రకృతినే యుదాహరింపఁలెను. వృద్ధ. కాని డుజ్జ లోపించినచో యమంతసంజ్ఞ గలుగ దనుటకై డుజ్జ లోపించి ప్రథమైకవచనాంతవదము నుదాహరించిరి. ఇట్లు డుజ్జ లోపించుటచే యమంతము గారేదు గావున ద్వితీయాదులందు నివర్ణము లేక వృద్ధున్ అని యైన దని యభిప్రాయము. కాని యిది సరి కాదు. వృద్ధ యను ప్రాతిపదిక యెప్పుడును యమంతమే. ప్రథమైకవచనరూపమున మాత్రము తత్స. ఏఁ సూత్రముచే

దుష్టు లోపించి వృద్ధు అనుపద ముండును. ప్రథమాబహువచనాదులయందలిప్రాతి పదికస్థితిని టుజ్జోపవిధానసూత్రము నియమింప నేరదు. వృద్ధును(న్) అనురూపము దుష్టము. వృద్ధునిన్ అనురీతిగ మాత్రమే యగును. (దుమంతత్యాభావపక్షమును సమ్మత మైన సూరి దుష్టానకుఁ గాక హరి మొ॥ ఇకారాంతాదులకువలెఁ బ్రథమైక వచనమునకే నికల్పముగా లోపము చెప్పియుండెడివాఁ డని గ్రహింపవలెను.)

ప్రాతిపదికములు :

“పుంలింగం దై మహద్వాచకం దైననామంబుకుదియత్వంబున కుత్వం బగు” (21) నను సూరిసూత్రమును “పుంలింగం బియి మహద్వాచకం బియిన నామంబు కుదియత్వంబున కుత్వం బగు” నని యిందుక మాధుతో (ఐ-అయి) చూపిరి. సూరి సూత్రము నిర్దుష్టమే.

సూత్రవివరణమున డిర్ఘ, రామ, భర్గవ, రాజపురుష యనుసంజ్ఞాకృతద్విత సమాసప్రాతిపదికలను సూరి ఎలెనె చూపిరి.

సంజ్ఞీపనిలో “ప్రాతిపదికములపైనిఁ దద్వితప్రత్యయములు నిల్పుటచేతఁ దద్వితాంతప్రాతిపదికి లేర్పడు” (వ్యా. సం. స. 481) నని వివరించుటలో నభి ప్రాయ మస్పష్టముగా నున్నది. స్వార్థికములు దప్పఁ దద్వితము లాయావిభక్త్యం తము లగుశబ్దములపయినె నిల్చును. రామునియొక్కతన మొ॥ తద్వితవృత్తిలో విభక్తి లోపింపఁగాఁ బ్రత్యయము చివరకుఁ బ్రాతిపదికపైనె యుండును గదా యును నుద్దేశ్యముతో నిట్లు చెప్పి రేమో. లేనిపోనివివాదములు దెచ్చుకొన నేర ? తద్వితాంతము ప్రాతిపదిక ఎగుటనుగూర్చి వివరించునపుడు తద్వితము చేరుశబ్దముఁ గూర్చి వివరింపఁబూనుటలోఁ గొంత సందేహమునకుఁ గారణ మైనది వగలాఁడు వగలాఁడి యనురీతిస్థలముల విశేషముగాఁ బ్రథమాబహువచనాంతముపైఁ దద్విత ములు నిల్చియున్నవి.

పితవ "శబ్దానుకరణం చైవ పంచవిధమ్" అనుచొప్పున అనుకరణశబ్దమును బ్రాతిపదికమ్" (ఉ. 103 వ్యా. సం. స. 482) అని యొకవిశేషమును దెల్పిరి. గనగన మొదలగుననుకరణశబ్దములు ధ్వన్యాదిబోధకము లయి యర్థవంతములే యవుటచే నితరలక్షణముల ననుసరించి యర్థవదిత్యాదినూత్రముచేతనే ప్రాతిపదికసంజ్ఞను బొందు నని లాక్షణికులయభిప్రాయముగా దోచును.

తెలుఁగువిభక్తులు :

"పుంలింగ మగుమహద్వాచకమునకు డు జ్జగు" (22) ననుసూత్రమును వీరు "పుంలింగం బగుమహద్వాచకంబునకు డు జ్జగు నని చూపిరి.

ఈ సూత్రము వివరణమున వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. పై రీతి గలస్థలములలో నెల్ల సంస్కృతవిభక్తు లగు "సు" ము న్నగువానిచి నిల్చి వానికి డుజాదు లాదేశముగాఁ బ్రక్రియ నడపవలెను. (ఉ. 94, 103) సంస్కృతవిభక్తులకే తెలుఁగువిభక్తు లాదేశింపవలసినయవసరము గాని, తెలుఁగువిభక్తులనే సరాసరిగాఁ జేయుట వలసినస్థము గాని, వీ రిట్లు పేర్కొనియుండలేదు.

అపదం నప్రయుజ్జేత అను నియమము చొప్పునఁ బ్రకృతులపై ననఁగా రాతుపులమీఁదఁ దిజ్విభక్తులును, బ్రాతిపదికలమీఁద సుబ్దిభక్తులును నిల్చి వాక్యప్రయోగయోగ్య మగుపదత్వపదవి గల్గించు నని వ్యా. సం. స. లో (481) జెప్పిరి. దీని ననుసరించియే కాఁబోయిను, కవిశి. వివృతికర్త తెలుఁగువిభక్తులను సుష్పల కాదేశింపనిసూరిగంథమున నివి యెల్లఁ బదములే కాకుండఁబోయె నని (పుట211) విశ్చయించెను. కాఁగా సుష్పలను జేసి వానికిఁ దెలుఁగువిభక్తుల నాదేశము చేసి నప్పుడే సుబంతతయుఁ దన్ములమునఁ బదత్వమును సిద్ధించునను మద్దేశ్యముతోనే సంస్కృతవిభక్తులకు నాదేశము చేయవలె నన్నచో నది పొరపాటె యనకతప్పదు.

తెలుగునామవిభక్తులను సుష్పల కాదేశము చేయుట పదత్వమునకై యన్నచో సూరి లకారమునకుఁ జెప్పిన డుష్టు (క్రియావిభక్తులు) నయితము వీరు తిజల కాదేశము చేయవలసియున్నది. అపుడే యవి తిజంతము లై పదత్వము నందఁగలవు. క.వి. కర్త చిం దాతుపులపై ని తిజులను నిల్పి వానికిఁ దెల్లు ప్రత్య యములు చెప్పినట్లు పేర్కొనుట (క. వి. 281) నిష్కాలము. కాని వీ రుద్దో తమునందు నయితము డుష్టును దిజ్జాభక్తుల కాదేశము చేసియుండలేదు. మఱి వయిలవారిగ్రంథమునను డుఱంతములు పదములు గావా? వజ్జల కాదేశము చేయ కున్నను డుఱంతము పద మగుచున్నపుడు సుష్పల కాదేశము చేయకపోవుటనలస నామవిభక్త్యంతమునకుఁ బదత్వము లేకుండు పెట్టు?

అట్లే కృత్తద్ధితప్రత్యయములను సంస్కృతప్రత్యయములస్థానమున నాదేశింపకున్నఁ దదంతమునకుఁ బ్రాతిపదికత్వము సిద్ధించునా? ఇట్లన్నియు సంస్కృతశబ్దములస్థానమునన చెప్పవలయు నను టుచితము గాదు. ప్రథమాదు లగుసుబ్బితక్త్యంతములవలెఁ దెలుగునఁ బ్రథమాదివిభక్తు లగుడుజాద్యంతము లకుఁ గల్గ నని గుర్తించుట సక్రమమే కదా.

వయిలవా రిటఁ బదత్వమునుగూర్చి ప్రస్తావింపలేదు. కాని వే యొకహేతు విట్లు పేర్కొనిరి. “దేవత-ము న్నగుమహాత్మీలింగములపైని తండ్రి, కొడుకు మున్నగు -- పైని- తెల్లప్రథమావిభక్తియేకవచనము సిద్ధింపనేరమిం జేసి వాని పైని సంస్కృతసుప్రత్యయమునె నిల్పి తత్ప. 67 సూత్రము చొప్పున దానికి సూరిపక్షమునను లోపము చేసికొనకతీయదు. కావుననే నన్నయ సుప్రత్యయాదులకే డుప్రత్యయాదు లాదేశములుగ వక్కాణించియున్నాఁడు.” (ఉ. 94) ఇట్టిచోట్ల సంస్కృతప్రత్యయము చేసి లోపము చేయవలసియున్నది గదా యని యితర స్థలములం దెల్ల సిట్లే చేయవలె నని నియమించుట సమంజసము గాదు. ఇది కేవలము ప్రక్రియాగౌరవము (పెద్ద ప్రక్రియ క. వి 281) సూత్రాండ్రాదులతో సూరియుఁ జి. విధానమునే యనుసరించియు దెలుగువిభక్తులను సరాసరిగా నుపదేశించుటలోనిలాఘవమును గుర్తించియే శాస్త్రీయమార్గమునకు విరుద్ధముగా లేకుండుట చేతనె (క. వి 281) జాల. లో నిట్లు చెప్పెను.

ఇంకఁ గొన్నియెడలఁ బ్రథమైకవచనలోపసంద్యమున సూత్రమే సంస్కృతవిభక్తికి లోపము చేయవలసివచ్చుటయు విరుద్ధముగాదు వీరుచిత మని ప్రశంసించిన చిం. లోఁ గ్రీయావిభక్తులు తిజ్జలస్థా మన విధింపబడలేదు. దాతు వులపై సరాసరిగాఁ దెలుగుప్రత్యయములు చెప్పెను. కాని “ప్రథమైకవచన లోపస్తద్ధర్మాతీతయోః క్రియాణాం స్వా”త్తని చెప్పెను. అచ్చట సంస్కృత విభక్తియే లోపింపజేయవలసివచ్చుట వరులవారివ్యాఖ్యయందును స్పష్టమై. బాల లో నామవిభక్తులయెడ నట్లు గ్రహింపరాదా?

చిం. సమ్మత మనుకారణముచేఁ గాకున్నను బ్రక్రియాగౌరవాదులను బరి హరించుటకును సూరి యనుసరించినయీమార్గము శ్రేష్ఠమే యని గ్రహింపదగినను.

ఇంక వీరు సూరిపద్ధతివి మార్చి చిం. కనుగుణముగాఁ జెప్పదలంచినను దత్తద్విభక్తులవిధానము సూరిమతానుగుణ మైయున్నది. చిం మహాతస్సోర్ధజ్ఞో ఆని డుజ్జాను సుప్రత్యయము స్థానముననే చెప్పినది. ఇట్లే యితరనామవిభక్తులును. విరమః, టానశ్చేతః మొ॥ సూరి యీమార్గము ననుసరింపలేదు గావున సు ప్రత్యయమునకు డుజ్జగు ననలేదు. సూరిసూత్రమునె దాదాపు యథాతథముగా గ్రహించిన వీరును స్థానమున నగు నని చెప్పలేదు. ఇట్లే యితర విభక్తుల విధించునప్పుడును (చూ. తత్వ. 39) సంస్కృత విభక్తులస్థానము ననే యగు ననుటకు వీరివ్యాఖ్యానమే యాధారము. కాని సూత్రములం దట్టి నియమమున కవకాశము లేదు.

ఇం తెల? వీరే యొకచో నిట్లు పేర్కొనిరి.” దీనికి (దేవతా శబ్దమునకు) డుమువు అనువానిలో నేదియుఁ బ్రాప్తింపదు. కాన సంస్కృతసుప్రత్యయమునె నిల్చి ప్రకృత (తత్వ. 57) సూత్రముచే లోపమును జేయవలయును. (ఉ. 152) ఇది వీరి పూర్వవివరణమునకు విరుద్ధముగా నుండుట గమనింప వచ్చును. డుమువులు ప్రాప్తింపవు గావున సువిభక్తి చేయవలె నన నేమి ? డుమువుల నే దయినఁ బ్రాప్తించుచో సువిభక్తి చేయ నక్కఱ లే దనియే కదా

యర్థము. రాముడు, వనము, దేనువు ఇత్యాది (గాఁ బ్రతిమైకవిచనలోపము లేని) స్థలములందు 'సు' విభక్తి చేయ నక్కఱ లేదు. అట్లే యితర సంస్కృత విభక్తులును జేయనక్కఱలేదు. అనఁగా పీరిపై వివరణమునుబట్టి తెలుఁగుప్రత్యయముల ప్రాప్తి కవకాశము లేనపుడే యగతికముగా సంస్కృతవిభక్తిచేయవలెనన్నమాట.

మఱి యంతకు ముందు వీరు పేర్కొన్నట్లుగాఁ దెలుఁగువిభక్తులు సంస్కృతవిభక్తుల స్థానమునఁ జేయవలసియున్నచో దుముపుల నేని ప్రాప్తించి నను వ్రాద్దొంకకున్నను ముందు సంస్కృతవిభక్తి చేయవలయునే. అపు డిచట ముందే సుదిభక్తి యుండఁగా దుముపులు ప్రాప్తింపమి నదియె (సు) లోపించు నని చెప్పవలసియుండఁగా దుముపులు (తెలుఁగువిభక్తులు) రానికారణమున సంస్కృతవిభక్తి (సు) చేయవలయు ననుట విరుద్ధము గదా, ఇది ప్రమాదముచేఁ జెప్పినవక్షమునను సూరిమతమును గొంతవఱ కనుసరించియున్నది. ప్రతిమైక విచనలోప మగు నెల్లయెడల 'సు' విభక్తియే లోపించుట సూరిమతము. అది సక్రమము.

ఏ మయినను సంస్కృతవిభక్తులను జేయక తెలుఁగువిభక్తులను జేసినఁ బదత్వము సిద్ధింప దనుట యసంగతము గావున సూరివ్రజాళికయం దెట్టిదురుక్తియు లే దనియు, ననఁగాఁ బ్రకృతిపై నిటఁ దెలుఁగువిభక్తులే చేయుట యుచిత మనియు గుర్తింపఁదగును.

దుజ్జు :

ఈసూత్రమున (తత్స. 22) మహద్వాచకమునకు దు జ్జగు ననుచోఁ బ్రాతిపదికస్థానమున దుజ్జగు నని యర్థ మగును గావున మహద్వాచకముకంటె నని పంచమి ప్రయోగించినఁ బరముగా ననునర్థము సిద్ధించు నని పేర్కొన్నగు. ప్ర.ను విమర్శించుచు వర్ణులవారు పంచమ్యుర్థమున షష్ఠి వచ్చుటను నిరూపించి, పరశబ్ది

షడ్భాహార్య మగుట సంగీకరించుడు ప్రతిషేధవాచినాం నిః ఇత్యాదులలోఁ జింతా మణియందు నిల్లే యని చెప్పిరి. (వ్యా సం స 486 487) కాని ఊమువులు ప్రథమ మొదలగు సూత్రముల ననుసరించి యీడుజాదులు ప్రథమాదివిభక్తులు. ప్రత్యయములు గదా. (ఊజ్వర్ణకంబునకుం బ్రకృతి యయినది. ప్రత్యయంబు వర్ణకంబు) అయినపుడు ప్రత్యయః, పరశ్చ, యనులక్షణమునుబట్టి ప్రత్యయము లగుడుజాదులు విధించినదానికంటెఁ బరముగా వచ్చును గదా : మఱిలఁ బరముగా ననునర్థమును దేఱఁ దెచ్చికొనవలయునా ? యని సందేహము.

రామునినిన్ :

'ఊమంతఃకు ద్విత్వీయాద్యేకవచనంబు పరం బగునపుడు నిగాగమము సర్వత్ర విభాష నగు' (23) ననుసూతిసూత్రమును యథాతథముగా గ్రహించిరి. కాని యుదాహరణములలో "రామునినిన్" అని సూరికి భిన్నముగాఁ జూపిరి. వీరు సూరికి భిన్నముగా ద్విత్వీయకు నుగాగమము చెప్పియున్నారు గావున వీరూప మిట్లయినది. అవసానమున ద్రుతస్వరలోపము చేసియుందురు. లేనిచో నాగమ ముగాఁ జెప్పినది నువర్ణము గావున రామునిచేతను అన్నిట్లుగా నిట నికారాంత ముపై "రామునిని" అని యుదాహరింపవలసియున్నది. తత్స. 8 మాత్రము నొద్దఁ గూడ "రామునిని" అని చూపిరి. అది నిగాగమము రానిరూప మను కొందము. కాని యిది నిగాగమవిధి కుదాహరణ మగుటచేఁ దప్పక "రామునినిన్" అని యుదాహరించియుందురు, నకారంబు ద్రుతం (సం, 11) కను సూత్రమునొద్ద సూరి నన్నున్ అనిపొల్ల నకారము నుదాహరింపఁగా నది తగ వని వీరు "నన్నును" అనురీతి చూపిరి (ఉ, 14) గదా. అట్టి వీరిది రామునినిని అని యేల చూవలేదో ? ఇట్టి రూపములు భాషలో నుండవు.

ఇట్లే యేర్పడునపరూపములను వారించుటకు వయులవా రిచ్చట విపుల మగువివరణ మీరూపములనుగూర్చి కూర్చిరి.

ఈసూత్రమందలివిభాషను వ్యవస్థితవిభాషగ నంగీకరించి ద్వితీయైకవచన నువర్ణకమునకు యథాప్రయోగముగ (బహుళముగ) లోపమును జేయవలయును. (ఉ 104) కాఁగాఁ బ్రయోగములందు లోపము తఱచుగాఁ గల దన్నయహో. అభిపాయమును వర్ణులవారును గుర్తించి రన్నమాట. సూరి ద్వితీయాశ్రత్యమును నిల్పెను. నుగాగమమును వారించెను. (చెప్పలేదు) వీరు నుగాగమమును నిత్యముగా నుంచి నువర్ణకమే బహుళముగా లోపించుననిరి. విభక్తిప్రత్యయము నుంచి యాగమమును బరిహరించుట యుక్తమా? ఆగమము నుంచుకొని విభక్తిని తొలఁగించుట సూరిప్రణాళికను మార్చుటనిర్వర్తక మైన ట్లంగీకరించినట్ల కదా. ఇంతకును నువర్ణకము బహుళముగా లోపించునన్నఁ బ్రవృత్త్యాదిస్థలము లున్నవా? “వనమునును” అనుతీరుగా నెచ్చట నుండదు గదా! ఇంక వనమునున్ అను వానికై ద్వితీయానువర్ణకము లోపింపనిపక్షమునందు మీదినుగాగమద్రుతమున న్వర్ణిలోపము నిత్య మనియు న్వత్వస్థితి యెప్పుడు నుండ దనియు నిం కొక నియమము చేసికొనవలయును. ఇది యన్యకార్యము గావచ్చును. ఈ లక్షణ మందలిసహజత్వ మూహ కందదు.

అసలు వర్ణులవారు నులోపమునకై వియమము చేసినపద్ధతియె యసంగతము.

బహుళముగ నేని నువర్ణకము లోపించు నని గుర్తించిన వీ రాయంశమును బ్రత్యేకముగా విధించుట యుక్తము. “నిగాగమంబు విభాష నగు” నని విగాగ ము చెప్పసూత్రములోనివిభాషకును, ద్వితీయానువర్ణకలోపమునకు నేమి సంబంధమో స్పష్టము గాదు. అచ్చటివిభాషకు నిగాగమము నిత్యముగా వచ్చుటయో యసలు రాకుండుటయో వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చును గాని యన్యకార్యమును (నువర్ణక లోపమును) వ్యవస్థ చేయుట సంస్కృతసంప్రదాయానుగుణమును గాదు. ఇక్కడనే నియమింప నాగ్రహించుచో సూత్రమునందే బహుళపదమును జేర్చికొను లే నొప్పు నేమో.

ఇంక నీనియమమువలన నైన నిబ్బిందులు తొలఁగినవా? ద్వితీయైకవచన నువర్ణమునకై లోపము బహుళ మనిరి. (ద్వితీయాద్యేకవచనసందర్భములే సూత్ర

మునఁ బ్రస్తావించఁబడిన పని కాఁబోయిన) బహుళవచనమందు నువ్వుక ముట్లే నిల్చి యుండవలె గదా. రాములనును, వనములనును అనువిధ మైనప్రయోగములు దెలుగున నున్నవా ? సూరి (పీరును) ఇతఁలవిలంగూడిన- (సం. 8) అనుట గ్రామ్యము గదా. ఇతఁలవిలనును—కూడిన అని యుండఁగా ఇతఁలవిలనుం గూడిన - అనవలె. లేదా ఇతఁలవిలనును గూడిన అన్నను లక్షణబద్ధమై యగును. కాని ఇతఁలవిలం గూడిన అనుట లక్షణవిరుద్ధము. అవసానేతరపరతత్వమున (సంకస్థితేతరము నగు) నీవరుషపరకత్వమున ద్రుతము తోపించుట యెట్లు ? లోపింపక “ఇతఁలవిలంగూడిన” - అని యగుట యెట్లు ?

ద్వితీయైకవచన మనుట పొరపాటు. ద్వితీయానువర్త మనుట కొంతయుచి తము. అట్టిసందర్భమునను పనమునును జూచె. రాములనును గాంచె ననుస్థితి వారించుట యసంభవము. అతనినిన్ “వనమునున్”, అని యెచ్చట నే నరుదుగ నున్న దేమో, దానికయి ద్వితీయావిభక్తి (ను) లోపించుట బహుళ మనుటకంటె దలుచుగా లోపించు ననుటయ యవసరము. వర్ణులవా రన్నట్లు యథాప్రయోగ ముగఁ జెప్పఁదలఁచిన నిది సాధారణముగ లోపించు ననియు నెక్కడో యరుదుగ లోపింప కుంట గల దనియు జెప్పవలె. విభక్తి సాధారణముగా లోపించు ననుట కంటె, ఉన్నద్రుతమునే విభక్తిగా గుర్తించి (లేని దాగ - ముగాఁ దిరిగింపఁబడి) ద్వితీయకు నుగాగమము చెప్పకుంట సూరిసమ్మత మగుమాగ్గము. అతఁనిన్ అనువిశేషనలములను విశేషముగా గుర్తించు తొప్పును గాని దానికి భాషాసా మాన్యలక్షణమును జెఱచుట సరి కాదు.

“రామునినిన్” రామునిన్ -- ఇవి యెల్ల నవసానద్రుతస్వరలోపము నందినయుదాహృతులు” (ఉ. 104) ద్రుతస్వరలోపము నిత్యము గాదు గదా : “రామునిని” అని యుండునా ? ఇట్టి దుదాహరించునపు డెల్ల పీరు పొల్లునే చూపిరి. “రామునినిన్” నిగాగమము. ద్వితీయానుప్రత్యయము. దానిద్రుతము గలవు”. ద్రుతము పొల్లగా నున్న దేమి ? “నువర్ణంబు ద్రుతంబు” కదా. మఱియు వికారముగ నుండు నని మానియుందురు. సీతనును, హరినిని అనువానిం బిదవఁ జూపిరి. కాని యిట్టిరూపము లేకవిప్రయోగములందు దొరుకునో సూచించిన బా గుండెడిది.

“రామునిన్ ఇందు నిగాగమము కలదు. ద్వితీయానుప్రత్యయము లోపింపఁగా దాని ద్రుతము నిల్చినది” ఇదట విభాష యయిననిగాగమమే రాలే దనియు ద్వితీయావిభక్తి నిలిచియున్న దనియు వీరు చెప్పకొనుట యుచితము, (సూరి మతమున నిది నిగాగమ మైనరూపము)

ఇట వీరు రామునినిన్, రామునిన్, రామున్ అనురూపములే చూపిరి కాని రాముని అనురూపముచూపలేదు. (తత్ప్ర. 8 సూత్రము 3 డ (జూపిరి.) ఇట్టియెడల నాగమ ద్రుతమును బొల్లగనె మొదటినుండియుఁ జూపుచు వచ్చిరి. ప్రయోగముల ననుసరించి ద్వితీయ ప్రత్యయమే లోపించును. (ఇది చిం. కనుగుణము గావచ్చును) గాని నుగాగమమును నిల్చియుండు ననుసరిప్రాయము వీరిప్రక్రియ కనుగుణమే. అట్టియెడల నిగాగమము రాక నువర్ణకము లోపింపఁగా నుగాగమము నిట వీరు నక్షన్వయింపవలయును. అపు డిట నాగమముగా నువర్ణమునే చూపవలసియుండును సీతను హరిని అనుతీరుగా “రాముని” అని చూప నవకాశము లేదు. “దుమంతంబుమీఁదనువర్ణంబు నుత్వంబున కిత్వం బగు” ననుచో నాగమనువర్ణమున కిత్వము వచ్చుటనుగూర్చి వీరు ప్రస్తావింపలేదు. ప్రత్యయమునకె దానిచే నిత్వము నుద్దేశించినట్లు తోచు. రాముని అనురూపము వీరి వ్యాకరణముచే నసాధ్యము.

అతనినిన్ :

అతని నాతనిన్ అనుచో అతఁడుశబ్ద మార్చికము గాన నిగాగమము 24వ సూత్రము చొప్పున నిత్వము అతనినిన్ అనుచో మొదటి “ని” అనునది నిగాగమము. తర్వాత నుండఁదగినద్వితీయానుప్రత్యయము వయితీరిని లోపించినది. కాన దానిద్రుతమును నముచ్చయార్థకనుశబ్దమును నిన్ అనురూపముతో నిల్చినవి” (ఉ 104) నముచ్చయార్థకనుశబ్దమునం దిట స్వరము లోపించి పొల్లు నిలిచినది. స్వరము లోపింపనియెడల “అతనినిని” అని యుండవలయును. నిగాగమమును, నుగాగమమును నిత్య మగుటచే ద్వితీయానువర్ణకము వీరివ్యాఖ్యానవిశేషముచే లోపించినది. కాని యీలోపము నిత్య మని వీరు చెప్పలేదు గదా. కావున

ద్వితీయానువర్తకము లోపింపనిపక్షమున విచట “అతనినినిని” అని నాలుగు నివర్ణములు బుద్ధిపించి పఠించును. (వి. వి. లో వీరు సమన్వయించినట్లు సముచ్చయార్థ్య ర్థకనుశబ్దము ద్రుతాంత మగునా? అతనినినినిని అని నివర్ణము లయి దుండును.) ఇవి తెలియగలములా?

అతనినిన్ గొని, అతనినిన్ జయింతు మేము, బాలకునిని బుద్ధిహీను, అను ప్రయోగములం బ్రస్తావించి పఠించువాడు “బాల. పక్షమున “అతనిని + న్, బాలకునిని + న్, అనురీతిని బొల్లనకారమే సముచ్చయార్థకనుశబ్దగ్రంథిరూప మని యున్ననగును. లేదా అతనిన్ + నున్, బాలకునిన్ + నున్ అనియు భేదము సంగీకరించినను క్షతి లే” (వ్యా. సం. స 491) దనిరి. “బాలకునిని బుద్ధిహీను అనుచో బాల. పక్షమున బాలకునినిన్ అని విభాగింపనక్కఱ లేదు. చిం; వి. వి. ల మతమున ద్రుతస్వత్వము ను, ని అని యుండ దని పఠించువారు గాన వారి మతమున విట గూడ సముచ్చయార్థ్యర్థకనుశబ్దకల్పన మవసర మయినది. కాని బాల. పక్షమున నేం? బాలకునిని + బుద్ధిహీను ననుచో ద్వితీయాప్రత్యయము స్వత్వములో నున్న దని బాల. పక్షమున గుర్తింపనగును. కాఁగా బాలకునిని + న్ అని కాని విభాగింప నవసరమే లేదు.

అతనినిన్ అనుచో అతనిని + న్ అని చూపి బొల్లనకారము చాద్యర్థక మనిరి. కాని చాద్యర్థకనుశబ్దమును సూరి చెప్పలేదు. దానిం బ్రస్తావించినప్రౌఢ. (అనుదంతము లగుకళలపై మాత్రమే యువర్తపూర్వక మవియెం గావున) ఈ ద్రు. ప్ర. పై “ను” వర్ణము విధించెను. ఇకారాంతముపై నుండుటచే నిత్యము వచ్చిన అతనినిని అని యగును పిదప హల్పరకత్వమున సంశ్లేషము రాఁగా అతనినిన్ జయింతు మిత్యాడిగా బొల్లగా నుండును. సముచ్చయార్థ్యర్థకనుశబ్దము బొల్లనకారముగాఁ జెప్పుటలో పఠించువారును బై విధముగనే తలంచి రందము. కాని యిట స్వత్వము వచ్చిన అతనినిని జయింతు మనురీతి నుండవలె. కాని యట్టివి భాషలో లేవు. కావున నీరీతినమన్వయము నది కా దని నిశ్చయింపఁ దగును.

ఐతిహాసము “ఆతనిన్ + నున్” అని యున్నను దాదా తే దనిరి. ఆతనిన్ అని ద్రుతమున స్వరలోప మెట్లయినది : పొల్లనకారమే ద్రుత మని తాము తావించిన చిం; వి. వి. ల మతమున నట్లు చూపుదురు గాక, బాల. లో నట్లు చూపరాదు. నుశబ్దపరకత్వమున సంశ్లేష మయినదా? అయిన నాద్యవస్తయందలి దగుఆతనిని + నున్ అనియే చూపవలె నున్ అనుచో నువ్వుముపై నొకద్రుతము (పొల్లనకారము) చూపిరి. ఇది యెక్కడిది? చిం; వి. వి. ల మతమున బాద్యర్థక నుశబ్దమును వీరు ద్రుతాంతముగాఁ జెప్పిరి. బాల.లో నిది ద్రుతాంత మనుట కారణ మేది? బాల. ప్రౌఢ లమతమునఁ జాద్యర్థకనుశబ్దమే ద్రుతము గాని యది ద్రుతాంతము గాదు. కావున “నున్” అని అచ్చట నుంచుకోవచ్చు. కాని యిటు నట్లు కుడిరదు. నుశబ్దమును విధించిన ప్రౌఢ అది ద్రుతాంతముగాఁ దేర్చొనలేదు. (వీరే ద్రుతాంతముగాఁ జెప్పఁదలంచిన బాల. మతమున నుపరిము ద్రుతము గావున బాద్యర్థకనుశబ్దముపైని ద్రుతమును గూడ నువ్వుముగాఁ జూప వలెను) కాఁగా వీరు బాల. మతమున ఆతనిని + నున్ అని చూపుట పొరపా టని నిశ్చయింపఁదగును

పొరపాటున నయినను ఆతనిన్ + నున్ అని విభాగించినవీ రావక్షమున బాల. లో దాదా తే దను తెట్లు? ఆతనిన్ + నున్ ఆతనిని అగుట యెట్లు? ఇకారముపై నున్ననువ్వుమునుత్వమున కిత్వము వచ్చును (తత్స. 26) కాని యిటు పొల్లనకారముపైఁ గదా వీరు నువ్వుమును జూపిరి. ఒకవేళ నయిన దన్నను ఆతనిన్ + నిన్ = ఆతనిన్నిన్ అని గదా వీరును ఆతనిన్ + నున్ అని యుండిగా స్థిరవరకతలో ద్రుతము లోపించి (ఆతని + నున్ ఇకారముమీద నిత్వము వచ్చి ఆతనినిన్ అని యైన దని యభిప్రాయమా? లోపాభావపక్షమున ఆతనిన్నిన్ అని యగునా? ఆతన్నిన్, (సంశ్లేష) ఆతనినిన్ (స్వత్వము) ఆతనిన్నిని, ఆతనినినిని అని యెన్నియు సవరములు లేర్పడవా?

“ఆతనిని” అని రూపము బాల. చే సాధింబడును. “ఆతనినిని” అను రూపములు లేవు కావున నరు దగు “ఆతనినిన్” అనుస్థలములయందు “కొన్ని

యెడల ద్రుతంబుమీద నకారంబు గానంబడియెడి” ననుసూత్రముచే నకారము వచ్చి యేర్పడినట్లు గుర్తించుట నిర్వాధము.

“అతనినిన్” అనురీతి వగురూపములకొఱకై మాత్రమే వీరు ద్వితీయకు సుగాగమము చెప్పుటచే ననేకములు ప్రవసిద్ధములును, గవిప్రయోగవిరుద్ధములు నయినరూపములు సాధింపఁబడుచు భాష కనర్థము వాటిల్లినది.

ఇవి చిం., వి. వి. లోనె సుసాధ్యము లని వీరు తలఁతురు. కాని బాల. లోనె నమచితముగా సాధింపఁబడుచుండగా చిం;వి.వి. లయందే సరిగా నేర్పడవు. “త్రియశ్చ త్రీసమస్యేతో ద్రుతస్యస్యన్నిశ్రుతిః క్వచి” తనుకారికయందలిస్త్రీలింగ త్రీసమముల కన్నది తద్భిన్నములకు సుపరిక్షణ మని “అతని నాతనిం గొని” (వ్యా. సం. స. 496) యని చూపిరి. (“అతనినిన్ గొని” యనుచో (48) పుటలోఁ బొల్లనకారమును జూపి యట 486 పుటలో అతనిం గొని యని బిందువును జూపుట విశేషము వరులవారియభిప్రాయమున కిది యెట్లున్నను బాధ లేకపోవచ్చును. కాని కవిప్రయోగమును భిన్నములుగాఁ జూపు టుచితమా యని సందేహము.) కాఁగా స్త్రీలింగస్త్రీసమశబ్దములు పుంలింగపుంలింగతుల్యములకు సుపరిక్షణ మన్న మాట. అట్టియెడ స్త్రీలింగస్త్రీసమము లన నేల; ఎల్లయెడల నిత్తునకుఁ బై ని ద్రుత మునకు నిశ్రుతి చెప్పరాదా? గిరినిన్ + నున్ ఇత్యాదుల గిరినినున్ అనురీతి నుండునా? ఇట్లు విడఁచిసిన నిశ్రుతి ఎల్లెడలఁ దప్పదుఁగదా. కాఁగా వి వి. (చిం. అసలు పేర్కొనలేదు.) ననుసరించి యైన “నాతనిన్” అనురూప మట సులభసాధ్యమని(సూరి యట్లు సాధింపఁజాలక పోయె ననియు)చెప్పుటసంగతమా.

మొత్తముపై వీరు సూరిమతమునను భిన్నముగా ద్వితీయకు సుగాగమ మును విధించుటచేతనె ప్రస్తుతసూత్రమునొద్దఁ దృతీయాదివిభక్తులయెడ నవసరము గానివిస్తృతవివరణము ద్వితీయాస్థలముం దిఁపర మయిన దనవచ్చు అందుచలననె ద్వితీయాదివిభక్తిలోపప్రసంగ మేర్పడినది పె క్కవరూపము లనివార్యముగా నేర్పడుచున్నవి. కాఁగా నింతకు మూల మైన ద్వితీయకు సుగాగమవిధానము పొరపా టని నిశ్చయింపఁదగును.

అచ్చికడుమంతము :

“అనుదంత మగుతెనుఁగుడుమంతమునకు నిగాగమము నిత్యముగా నగును” (24) అను సూరిసూత్రమును “అనుదంత మగునాచ్చికడుమంతమునకు నిగాగమము నిత్యముగా నగు” నని వీరు సవరించి తెనుఁగుడుమంత మనునది యాచ్చిక డుమంత మని మార్చఁబడినది.

సంస్కృతసమేతరంబు లయినతెనుఁగుశబ్దములయందు (సం. 18) అను సూత్రము ననుసరించియుఁ దెనుఁ గనఁగా సంస్కృతసమసహిత మని స్పష్ట మగుచున్నది. కాని యిట నన్నియు నాచ్చికశబ్దములనే యుదాహరించెను. లక్ష్యములను బట్టి తెనుఁ గన నాచ్చికమే యని యెట్లు నిర్ణయింతుము. తెనుఁ గని చెప్పకయు నాచ్చికములనే యుదాహరించిన యాయైయెడల (సంధి 25, 33 మొ॥) సంస్కృత సమములకుఁగూడ నగుటయు నందుఁ గొన్నింటి భ్రాంతి నివారించుటకయి ప్రౌఢ ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పటయుఁ గలదు. కావున నీయుదాహృతులనుబట్టి తెనుఁ గన నాచ్చికమాత్ర మని నిర్ణయించినఁ బొరపాటు యగును.

అయిన నీసూత్రము సంస్కృతసమములయెడఁగూడ వర్తిల్లునా? సంస్కృత సమములం దనుదంత మగుడుమంతము లనఁగా ఋకారాంతములు (సవిత్వ, విధాత్య, మాంధాత్యశబ్దములు మూఁడు) మాత్రమే యగును. వీనికి నిగాగమము స్థితి మగునా? “షష్ఠీసమాసంబునం దుకారఋకారంబుల కచ్చు పరం బగునపుడు నుగాగమం బగు” ననుసూత్రమునొద్ద సూరి విధాత్య + ఆసతి యని చూపెను. నిగాగమ నిత్యమే యైన “విధాత్య” (యొక్క) అని యుండుటకే యవకాశము లేదు. ఇంక షష్ఠీసమాసమునందు ఋకారమున కచ్చు పర మగుటయే యసంభవ మగును. కాఁగా విధాత్యయొక్క యనురీతిరూపము లండవలయు నన్న నిగాగమము విభాష యనకతప్పదు. కాఁగా నిచటఁ దెనుఁగుడుమంత మన సంస్కృతసమమును గ్రహించుటకు వీలు లేదు. సంస్కృతసమేతర మగుతెనుఁగును మాత్రమే గ్రహింప వలయును. అట్లు గ్రహించుట తాదారమేది:

తెనుఁగుశబ్దయే యచ్చతెనుఁ గని తెలుపును. సంస్కృతసమము గూడ గ్రహించుచో నిందుఁ దెనుఁగుశబ్ద మేలఁ అనుదంతం బగుడమ. తమ నకు అన్నఁ జాలరా? కాన “న వికృతిశబ్దాత్పరతస్సాంస్కృతికానాం భవంతి గసడదవాః” అను సూత్రమునొద్ద వికృతిశబ్దమును సంస్కృతసమశబ్దము గూడ సంప్రహింపవలసి యున్నను “పూర్వసూత్రాత్పథమామాత్రాదిత్యనువృత్తై సాంస్కృతికానాం న భవంతి త్యేవాలం సూత్రమ్” (కవిః 387) అనుపద్ధతిలో వివక్షఁ గూడఁ దెనుఁగు శబ్దమున కాచ్చిక మని యర్థము చేయఁదగును. వరులవా రాచ్చికడుమంతమున కని స్పష్టముగాఁ జెప్పిరి. అది యుచితముగనె యున్నది. సూరియు నట్లు చెప్పిన నింకను స్పష్టముగా నుండును గదా యనిపించును. అయ్యుఁ దెనుఁ గన వాచ్చిక మనియె యిట నర్థ మగుటఁబట్టి సూరివచనమందు దురుక్తి లే దని మాత్రము గ్రహింపవలసియున్నది. సంజీవనిలో వీరు నట్ల గ్రహించిరి. (వ్యా సం.స 493)

ను - ఇత్వము :

“డుమంతంబుమీఁదినువర్ణకంబునుత్వంబున కిత్వం బగు” (25)ననుసూరి సూత్రమును వీరు “డుమంతంబుమీఁదినువర్ణంబు ఉత్వంబున కిత్వం బగు” నని చూపిరి. “నువర్ణంబు ఉత్వంబునకు” అని సూత్రముననే సమాసమునందు నుగాగమ సంధికార్యమును బరిహరించుట యుచితము గాలేదు. ఇది వ్యాఖ్యానము నందుఁ జూపఁదగినవిధానము.

ఇచ్చటిసూరివివరణమును దొలగించిరి. కాని యేది యనుచిత మనుతీరుగా విమర్శింపకుండుటఁబట్టి యుచితమె యని వీరును దలఁచియుండవలె మఱివులన వివటిసూరివివరణము దొలగిన దేమో.

సూరి సూత్రవివరణములందు నువర్ణకంబు (నువర్ణకోత్వంబున కిత్వంబు) అని చెప్పెను. వీరు “నువర్ణకంబు” అని చెప్పిరి బుద్ధిపూర్వకగమునె యిట్లుంచిరా అయినఁ బ్రయోజన మేమి? వివరింపలేదు.

నువర్తకం బనక నువర్తం బనుటచేతఁ బ్రత్యయేతరమునకు పీకార్య మయ్యెడు పవకాళము గలదు. వీరు తమప్రణాళికలో (ద్వితీయ యగు) నువర్తకము బహుళముగా లోపించు నని చెప్పకొన్నవా రగుటంజేసి విగాగమము లేక, నువిభక్తి లో పించి, యాగమము మాత్రమే నిల్పి, రాము + ను అని యుండును ఈయాగమము ప్రత్యయము గాదు, కావున నువర్తకమున నిత్యము చెప్పిన నిందు రాదు. నువర్తమన్నవక్షమునఁ బ్రత్యయము గాకున్నను నిత్యము వచ్చి రాముని అని యగును. కాని యీయంశమును వారు స్పష్టము చేయకుండుట నిప్రయోజనమును వా రుద్దేశింపలే దేమో యనిపించుచున్నది.

“ఈసూత్రముచేత దుమంతముమీద “ను” నిల్వనేర దని తేలుచున్నది. రామును వీక్షించె అనురూపము త వ్పని భావము” [ఉ. 105] ఇట్లనుటలో నాగమమున కిత్వము చెప్పనుద్దేశ్యము వీరికి లే దేమో యనిపింపకమానదు. పూర్వసూత్రమునొద్దఁ గాని యిచట నేని రాముని అనురూపమును వీ రుదాహరింపలేదు. [తత్స. 8. సూత్రమునొద్దఁ జూపిరి.] ఇట్టియెడల వీరు ద్వితీయ కాగమ మయిన గ్రుతమును బొల్లనకారముగా మాత్రమే యింతకు ముందు చూపుట గమనార్హము. “రాము + నున్ అనునిగాగమాభావమునందలి ద్రుతా-త [ఇది మాత్రము వీరు మఱువరు. విశేషముగాఁ జెప్పికొన్నది గదా.] ద్వితీయానుప్రత్యయస్థితియందును ద్వితీయానుప్రత్యయముయొక్క ఉకారము తత్స. 25. సూత్రముచొప్పున ఇకారము కాఁగా రామునిన్ అనియె రూప మేర్పడును” [ఉ 104] అనుటనుబట్టి వీరు ప్రస్తుత సూత్రముచేఁ బ్రత్యయ మగునువర్తమునందె యిత్యము నుద్దేశించి రనఁదగును.

ఆగమమునం దిత్వము వచ్చుటను స్పష్టపరచకుండుటచేత [వీ రిట్టిచోట్ల నాగమమును సకారపుఁబొల్లుగా మాత్రమే చూపుటచేతను] నది వీ రుద్దేశింపలేదు. నువర్తంబు ఉత్వంబునకు నని సూత్రముననే వ్యాఖ్యనమునందువలె స్పష్టముగాఁ జెప్పఁ దలపెట్టినవీరు సూరిలక్షణమునకంటె విశేషముగా నాగమమునందు నిత్యమగుట యనుప్రయోజనము నుద్దేశించిన నదానిని వివరింపక విడిచెడివారు గా

దనుట నిశ్చయము. కావున “నువర్తకంబు” అనుసూరిపాఠమును మార్పవలె నని పీ టుద్దేశింపలే దనియుఁ బ్రమాదవశముననే “నువర్తము” అని కవర్ణము తొలఁగి పోయిన దనియు గ్రహింపఁదగును.

కాఁగా వరులవారిప్రణాళిక ననుసరించి రాముని అనురూప మేవ్యాకరణమున సాధ్యము గాదు.

ఇంక నిగాగమము రాక. నువిభక్తి లోపించి, యాగమము మాత్రమే నిర్మి నపుడు “రామును” అనియే యుండవలసియుండఁగాఁ బ్రస్తుతసూత్ర ఘండ దీప్త చెప్ప నని వరులవారు వివరించుట సంగతము గా దని గుర్తింపజాలెను.

సూరిలక్షణము నిర్దుష్టము, కవిప్రయోగానుగుణము.

కు ప్రజ్ఞ తులం - ఇత్వమేతి

“ఇకారంబుమీఁది కునుపుక్రియావిభక్తులయుత్పంబున కిత్వం బగు” (26) ననుసూరిలక్షణమును వీరు యథాతథముగనే గ్రహించిరి.

సంజీవనిలో సీసూత్రవివరణసందర్భమున హరినిన్ + ను, హరిని + ను (వ్యా. సం. స. 495) అని చూపిరి ఇట వీరు బాల. లక్షణమును వివరించు సందర్భ మగుట మఱచియుందురు. బాల. లక్షణమున “హరికినిన్” అని యుండదు. ఈశబ్దము డుమంతము గామి నిగాగమము రాదు. సూరి ద్వితీయకు నుగాగమము చెప్పలేదు కావున ద్వితీయానువర్ణము మాత్రమే యుండును. కావున హరిని అనియే యుండునుగాని హరినిన్ (హరినిని) అని యయ్యెడు నవకాళమే లేదు. ద్వితీయపై నుగాగమ మవునెడల హరిని + ను = హరినిని అని యేర్పడును గావునఁ జాద్యర్థకనుశబ్దమును జేర్చనవసరమే లేదు.)

ఇంక వీరు హరినిన్ + ను, హరిని + ను అని చూపుటనుబట్టి చూడఁగా నింతకు ముం దనుకొన్నట్లు (ఆతనిన్ + నున్ అనుచోటవలె నిటఁ గూడ నుశబ్దముపై ద్రుత ముండు నని తలంచిన హరినినిని మొదలుగా “ఆతనినిని” ము న్నగుపూర్వోక్తవిధముగా నవరూపము లేర్పడక తప్పదు.

ఇట్టివిధానమునుగూర్చి “నన్నయాధర్వణు లీస్వరశక్తికృత మగుమార్పు నుపదేశింపలేదు. చివుకు, చినుకు, కినుక ము న్నగుచోట్లఁ బ్రకృతసూత్రము చొప్పున చివికి, చినికి. కినిక ము న్నగుచీతిమార్పు కల్గనేరదు గదా. ఇట్టి నియమరానియనుగమము నుపదేశింప నేల యని కావలయు నన్నయాధర్వణులు-” (వ్యా.సం.స.495)అనిరి. ఇది నియమరానియనుగమ మనుటయు, నందుకుఁ గారణముగా వీరు చూపినయంశమును సరి కా వని యుద్ద్యోతమున పీఠే పేర్కొన్న చానినిబట్టి గ్రహింపవచ్చును. “క్రియావిభక్తు లనుదానిసాహచర్యమున నీవిధి ప్రకృతులయందు వర్తిల్లదు. చివుకు కికురించు మొ॥ (ఉ.106)దీనినిబట్టి చిం;చి.వి.అ వయిరీతిసూరిలక్షణము నియమరాని దనునుద్దేశ్యముతో (ననఁగా నీలక్షణము సముచితము గా దని) చెప్పక విడువ లే దనియు నవశ్యము లగుపె క్కితరిలక్షణములవలెనే యాయంశమును జెప్పలే దనియు వీరివ చనములను బట్టియే గ్రహింపవచ్చును.

అయిన నతివ్యాప్త్యాదిదోషములు కలుగు నన్నను నాదోషములు వారింపఁబడు నట్లుగా లక్షణము చేయవలెను గాని యున లాయంశమును జెప్పకయే విడువవలయు ననుట యుచితము గాదు గదా. చిం “మీతాదుతాం పరేషామి” త్తని క్రియా విభక్తుల నిత్యము చెప్పెను. కునువులయొడఁ (కి,ని వి యనువానిఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకొనెను గాని) గూడ నట్టె యిత్యము చెప్పనవచ్చును గదా.

ఈదాతువు :

“ఈదాతుయొక్క దర్థంబులమీఁదివానియంత్యంబున కిత్వంబు రాదు” (27) అనుసూరిలక్షణమును వీరు యథాతథముగా గ్రహించిరి. ఉదాహరణములలో సూరి “(ఈకు)నీకు మీకు” అని యవసానమున ద్రుతలోపముతోఁ జూపఁగా వీరు ఈకున్, నీకున్, మీకున్ అని ద్రుతస్వరలోపముతోఁ జూపిరి. ఇందుఁ బ్రయోజన మేమియు లేకుంటయు, సూరివచనములు నిర్దుష్టము లగుటయు స్పష్టమే. “ఈకు”

అనుచో సూరి యుదాహరణమున యుష్మద్ధర్మముపై షష్ఠీకుప్తమున కిత్వము రాకుండుటతోపాటు, ఈదాతువుపై వ్యతిరేకప్రార్థనార్థం దయినకుప్తత్యయమునను నిత్వము రాకుండుటకు (ఈకు = ఈయకుము) నిది యుదాహరణ మయినది. అట్లుదాహరింప నవసరము లే కున్నను (కు"వర్ణము దానికిని తోచకమె యగుటను దెల్పుట ప్రయోజన మనియుఁ జెప్పవచ్చును) నొక్కదానిచేతనే రెం డుదాహరణములను గ్రహించునవకాశమును గల్గించుట విశేష మనవచ్చును, "ఈకున్" అనువయ్యులవారియుదాహరణస్థలమున నట్టియవకాశము లేదు. అయినను నష్టము లే దనవచ్చును.

"ఇచ్చుదాతువుమీదివాని కన్నచో ఇచ్చితిని ము న్నగుచోటులం దిష్ట మగు ఇత్వము నైతము వారింపఁబడివలసివచ్చును గావున "ఈదాతు" అని పఠింపఁబడి (వ్యా.సం స.496) నని పీఠ పఠించిరి. కాని "ఇచ్చితిని" అనుచో క్రియావిభక్తి యిగునువర్ణమునకును ఇచ్చుదాతువునకును నడుమ "తి"వర్ణముచే ప్యవిధానము గల్గినది. అయ్యు "ఇచ్చిరి" అనునది యింకను ఒకటియై మైనయుదాహరణము గదా యనిపించును.

కు-నగాగమము :

"కుప్తకంబు పరిం బగునపు డుకారంబుకారంబులకు నగాగమం బగు" (28) ననుసూరిసూత్రమును పీఠ "కు ప్తంబు పరిం బగునపుడు "ఉ"కారంబునకుఁ బ్రాయికముగను, ఋకారంబునకు నిత్యముగాను నగాగమం బగు" నని నవరించిరి. వినఁదిప్రయోగము స్పష్టతకే. సూత్రమున ననవసరమే. ఇంక ముఖ్య మగు మార్పు ఉకారాంతములకుఁ బ్రాయికముగా నగు ననుట ప్రయోజనము నిట్లు పేర్కొనిరి. "ప్రాయిక మనుటచేతఁ గవిత్రయేతరప్రయోగములందు ఉదంతంబులకు నగాగమము రాకుండుటయుఁ గలదు. ఉత్సవము కేఁగెడుక్రియ (ఉహరి6-140) నీతూపు కోర్వక (కవిక.3.118) ఇట్లు పువర్ణాంతములమీదను నక్కు రాకుండుట గలదు. [ఉ 107] నగాగమాభివము గుర్తింపవలసినదే యనుట

నిర్వివాదము. కాని కవిత్రయేతరప్రయోగములందలివిశేషములను గుర్తింపు నందగ్ధములను వీ రొకక్రమములోఁ జెప్పియుండలేదు.

క్రియా 91 సూ తమున ముత్పరకత్వమున “పవ”య సూరివలెనే వీరును విధించిరి. కవిత్రయాదులకంటె నితరులప్రయోగములలో నట్టిది విభాష యని వివరణమునఁ దెల్పిరి. కాని సూత్రమునఁ బ్రాయశః మనలేదు. అటఁ గవిత్రయాదీతరకవిప్రయోగములలో నది విభాష కాఁగా నిది రాకుండుటయుఁ గల దని మాత్రమే చెప్పిరి. [అయ్యు నిందుఁ బ్రాయశఃశబ్దమును జేర్చవలసివచ్చినది. అం దక్కఱ లేకపోయినది.] కవిత్రయప్రయోగములందు నియత మని వీ రంగీకరించియే యున్నారు కదా. ఇట్టియొకటి లక్ష్యముసారముగా సూరిసూత్రమును యథాతథముగా గ్రహించి పదవఁ గవిత్రయేతరప్రయోగముల విశేషమును సంక్ర హించుచుఁ బ్రాథమికము చూపఁదగును.

పువర్ణాంతముపై నగాగమము గుర్తింపఁదగియున్నది. [ప్రాథ.శబ్ద 19]

ఉకార మనుటచేఁ గాఁబోయిన “దీర్ఘ మగు ఉకారము మీఁదను నీవిధి వర్తిల్లును. భూవునకును మొ॥” (ఉ. 103) ఈయభిప్రాయము నది కాదు. అని వారే విమర్శించిరి. ఏకాక్షరోకారా తశబ్దములకు నయితము విభక్తిపరకత్వమున పుగాగమము నిల్చును గాన సూకారముపయి కువర్ణకము నిల్చుట యనంభవము. భూవునకున్ మొ॥ (వ్యా. సం. న. 504) అహో. మాడ ఉకారాంతము పయి (కువర్ణకపరకత్వమున)నవర్ణము (ఇట నగాగమము) వచ్చుటను జెప్పెను అహో. చెప్పినది త ప్పయినపు డదే యంశము వీరు చెప్పినప్పు డొ ప్పగుట యెట్లు ; ఇంకఁ జిం. లో పువర్ణాగమ మైన పదవ కువిభక్తి యగును గావున నామ ముదంతమె యగు నన్న వీరు నిటఁ జిం.లోవలెనే సంస్కృతవిభక్తులకే తెఱఁగు విభక్తులు చేయవలె ననిరి కదా! (అట్లు చేయలేదు గాని.) సూరిమతమం దయిన- కువిభక్తిపరకత్వమున (భూ - దీర్ఘముపై కువర్ణక మగును) పుగాగమము చేసిన (ప్రాస్వాదంతమైన) పదవనే నుగాగమము చేయవలెను. కావున నగాగమము దీర్ఘ

మగు ఊకారముపైఁ గలుట యన్నది లేనేలేదు. కావున వీరిపైవివరణము వారి స్థలాంతరవిమర్శనవద్దతినిబట్టియే యసంగత మని గమనింపవచ్చును.

“దుమంతములకు నిగాగమము విభాషను వచ్చును గాన నట్టియెడల ఇకార పూర్వకము గాన నగాగమము రా నేరదు నిగాగమము నగాగమబాధకము” (ఉ. 106) అని వివరించిరి. ఇది యసంగతము.

నిగాగమము వచ్చునపు షిదంత మగును గావున నగాగమము రా దనియు నందుచే నిగాగమము నగాగమమునకు బాధక మనియుఁ జెప్పిచో నాసూత్రము (తత్వ. 28) న “సర్వత్ర” యనుట యేఁ? సూరి “సర్వత్ర” యనుటచే నగాగమము బాధింపఁబడు ననెను. వీరు నావివరణమును దమగ్రంథమున నట్లే యుంచుకొనిరి. కాఁగా నగాగమమును బాధించున దాసూత్రములోని “సర్వత్ర” యనుదశమే కాని నిగాగమము గాదు.

ఇక నట్లే యయిన నగాగమ మగుటకుఁ బ్రాతిపదిక ముదంతము గావలె నని నియమము గలదు. నిగాగమమున కట్టిది లేదు గదా దుమంత మయినఁ జాలును. ఉదంతముపై నగాగమమును జేసిన రామున + కు అని యగును. (నగాగమము క్తి పుటచే యదాగమస్యాయమున రామున ప్రాతిపదికమే యగును) ఇట్లు ప్రాతిపదిక ముదంత మయినను నిగాగమము వచ్చుటకు బాధ లేదు గానఁ జేయనగునా? నిగాగమము వచ్చిన నగాగమము రానవకాశము లే దని చెప్పనపుడు, నగాగమము వచ్చిన నిగాగమమునకు రా నవకాశ ముండునా లేదా యని నందేహము గలుట సహజమే కాన వీరు పైఁతీతిని వివరింపరాదు.

సంజీవనిలో సర్వత్ర = అంతటను అనుటచేత బా తత్వ. 28 సూత్రము చొప్పున నగాగమము దీనికి బాధకము గా దనియు నిగాగమాబాధపక్షముననే నగాగమము వచ్చు ననియు -” (వ్యా సం స - 90) చెప్పిరి.

[బా. తత్వ. 28 సూత్రము నగాగమమునకు నది బాధకము గా దని చెప్పదు. నగాగమమును విధించు సంతియ.] వరులవారిపయినచనములలో వా

రుద్దేశించినదియు నిదియే యనఁదగును.] నిగాగమము విభాష గావున నిగాగమము రానపుడు నగాగమము వచ్చునెడల 28 సూత్రమున సర్వత్ర యనుదళ మేల : ఎందుకో సూరియే వివరింపఁగా నింతవివాదము నేలకో యర్థము గాదు. సర్వత్ర యనుటవలన నగాగమము బాధింపఁబడు నని సూరి చెప్పెను. అనగా నచ్చో నగాగమమే రావలసియుండఁగా 29 సూత్రము నందలి “సర్వత్ర” యనుదళముచే నగాగమము బాధింపఁబడి నిగాగమము వికల్పముగా నగు నన్నమాట. దీనిక్రమ మిట్లు గుర్తింపఁదగియున్నది. రాము + కు అనురీతిస్థలములందు, సామాన్యవిధి యగు 28 సూ. చే రావలసిన నిగాగమమును బాధించి విశేషవిధి యగు 28 సూ.చే నగాగమము మాత్రమే రావలసియున్నది. కాని 29 సూత్రమున సర్వత్ర యనుటచే 28 సూత్రము 29 సూత్రముచే బాధింపఁబడి నిగాగమమే యగును. [రాముని కిది] కాని 28 సూత్రముచే నిగాగమము విభాష కావున నిగాగమము రానివక్షము నందు 28 సూత్రము వర్తించుటకు బాధ లేదు గదా. కావున నాపక్షమున 28 సూత్రముచే నగాగమము వచ్చి రామునకును అని యగును. పయివివరణమున వయలవారియభిప్రాయ మితిరుగాఁ గానరాదు. ఇట్లే యైన స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగు ననఁదగును.

కంటె, అందు - నగాగమము

ఇట నొక విశేష మిట్లు సూత్రించిరి. “కంటె, అందు అనువిభక్తులు పరం బగునపుడును సమహత్తులక్షకారమునకుఁ దర్వాతఁ గొన్నియెడల నగాగమంబు చూపఁబడి” (వ్యా. సం. స. 506) ప్రాథ. శబ్ద. 20, 21 సూత్రములయభిప్రాయమును వీ రిందు సంగ్రహించిరి. “ఉదంతంబు లగునమహత్తులకు అనుప్రాథ. సూత్రదళము దుష్టము గాదు. దీర్ఘము లిటఁ జెప్పనక్కఱ లేదు గదా. దానికి వివరణముగా? అమహత్తుల లక్షకారమునకు నని చెప్పిరి. నగాగమం బనుచో నది కిత్తు గావున సుకారమున కంత్యావయవముగా వచ్చుచునేయున్నది. కావున సూత్రమునందుఁ “దర్వాత” ననుదళము వ్యర్థము. అది లేకున్నను నగాగమము చివర (ఉకారమునకుఁ దర్వాత) రాకమానదు,

కంటె పరకతయందలిసగాగమము మహత్తులకే యని ప్రాథ. పేర్కొన లేదు. కాని మహత్తుల నుదాహరింపలేదు. కాని, అందు పరకత్వమునవలె, కంటె పరకత్వమునను నగాగమ మమహత్తులకే యయిన వయలవారివలె నాతఁడు నీరెండు సూత్రములు కలిపిచెప్పఁడా యని సందేహము. ప్రాథ. ఉదాహరింప లేదు కాని జనకునకంటెను జననికి (కళా. 8.247) ననుచో మహత్తుపై నగాగమము గలదు. సకలక్షేత్రావాసమునకంటె నం దునికి యొప్పు నదునకు (పారి. 2-84) ననురీతి నమహత్తులకుఁ బ్రచురము.

కై - నగాగమము

“కై అనునది కును + ఐ అనువానిసంధిరూపమై యైనను నిది పర మగు నపుడు నగాగమము వచ్చుట కానరాదు. -కై పరకత్వమున నగాగమము నెవ్వరు నుపదేశింపలేదు. అట్టి నగాగమస్థితిని నిర్ణయించుప్రయోగమును లభింపలే(వ్యా సం. స. 506) దనిరి. కాని వీరె యీ గ్రంథముననే 1654 పుటలో కర్ణకయి యని చూపిరి. చైద్యునకై అని నిల్పిరా (వ్యా. సం స. 432) దన్నవీ రందే 1003 పుటలో చైద్యునకై అని నిల్పిరి. అని యచ్చుపొరపా స్లేమో

కై యనునది చతుర్థీవిభక్తిగఁ బరిగణింపఁబడఁగ నది కును+ఐ=అనువాని సంధిరూప మనుట సంగతము కాకున్నది. (విభక్తిగఁ జెప్పిన కై కును+ఐ అను వానిసంధిరూప మయినది కాని కునయి యున్నది మాత్రము విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్ద మని వీరె చెప్పట వింత) సంధి రూప మైన విభక్తిగఁ జెప్పి నేలఁ చైద్యునకును +ఐ చైద్యునకై యని యేర్పడునే కదా. “కై” కును+ఐ అనువానిసంధిరూపమై యైనపుడు కువిభక్తిపరకత్వమున నగాగమము ప్రత్యేకముగ నుపదేశింపవలసిన యవసరము మాత్ర మే మున్నది? కై పరకత్వమున నగాగమమును నిర్ణయించుప్రయోగము లభింపలే దని గుర్తించిరి కదా; దానినిబట్టి యయినను కై - కును + ఐ అనువానిసంధి కా దని గుర్తింపవచ్చును గదా; కును అని షష్ఠి విభక్తమగునపుడు కైకి ముందు నగాగమము నియతముగ రాకుండుట యెట్లు? కాఁగా కై ప్రత్యయము నిరీతిగ వివరించుట వ్యాకరణమున సరి కా దని గుర్తింపఁ దగును.

అందు:-నుగాగమము :

“ఉకారఋకారంబుల కందువర్జకము పరం బగునపుడు నుగాగమం బగు” [20] ననుసూరిసూత్రమును “ఉకారఋకారముల కందువర్జకము పరం బగునపుడు నుగాగమం బగు” నని చూపిరి.

వివరణమున “తత్స23వసూత్రముచొప్పున నిగాగమము రానిపక్షమందే యీనుగాగమము వచ్చును. రామునందును, రామునియందును” [ఉ.107] అనిరి. నిగాగమము రానిపక్షమందే నుగాగమ మవు ననురీతిగాఁ జెప్పినపుడు ముందగునది నిగాగమము కావున నిగాగమముతోఁపిరూపమును ముందుగను నుగాగమము తోఁపిరూపమును బిదవను జూపిన సక్రమముగా నుండెడి దనవచ్చును.

అనలు నిగాగమము రానిపక్షమున నుగాగమ మవుటలో భేదము గలదు. ఇంతకు ముందు నగాగమము విషయమున వీరివివరణము సరిగా లేకుండుట గమనించితిమి. విశేషశాస్త్ర మవుటంజేసి కువిశక్తి పరకత్వమున నట నగాగమమె యెట్లు రావలసియున్నదో యట్లే యిట నీనుగాగమవిధానమును విశేషవిధి యగుటం జేసి సామాన్య మగు[తత్స.23]నిగాగమము రాకుండ నీనుగాగమమే రావలయును అట“సర్వత్ర” [తత్స.23] యనుదళముచే నగాగమమును బాధించి నిగాగమ మయినట్లుగా నివోట సైతము నుగాగమమును బాధించి నిగాగమ మవును. విభాష యవుటచే నిగాగమము రానిపక్షమునందు నుగాగమ మగుట కెట్టిబాధయును లేదు గావున నుగాగమ మగును. “సర్వత్ర” యనుట కుపరకనగాగమమునకువలె నందుపరకనుగాగమమునకు బాధనార్హమై యని గుర్తింపవలయును, కాఁగా రాముని యందును, రామునందును. అనుక్రమమున నుచాహరింపవలెను.

నిగాగమము రానిపక్షముననే నుగాగ మవు ననుటలో వర్ణులవారికిఁ బై యభిప్రాయమై యుండుచో సర్వత్ర యనుటచే నగాగమమువలె నుగాగమమును బాధింపఁబడుట పేర్కొనియుండుట గదా.

అందు-వైభాషికుక్కు :

“అగమముపువర్ణంబుల కందువర్ణకము వరం బగునపుడు సుగాగమంబు విభాష నగు” [30]ననుసూరిసూత్రమును వీరు “అగమమువర్ణకంబున కందు వర్ణకము వరం బగునపుడు సుగాగమంబు విభాష నగు” నని నవరించిరి.

వీరు “అగమమువర్ణకంబు” అనుచో వర్ణముగా సూరి పేర్కొన్న[ము] దానిని వర్ణకముగాఁ జెప్పట సరి గాదు. అగమముగా పచ్చిన[ము]వర్ణము ప్రత్యయము గానేరదు గదా.

సూరి యాగమముపువర్ణంబు లని పుగాగమమును గూడఁ బ్రస్తావించెను. కాని వీరు పువర్ణమును దొలఁగించుచు నిట్లు పేర్కొనిరి.” అగమపువర్ణకంబుపైని నయితము నుక్కు పాక్షిక మని సూరి వచించెను. సూరి యుదాహరించినట్లు చేనువందును అనురీతి గలప్రయోగములు లేవు. [ఉ.101] సూరి యాగమ[ము] పువర్ణంబు లనియెనె కాని వర్ణకము లనలేదు. అగమమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పట కాధారము లేదు.

ఇక పుగాగమముపై నుక్కు లే దని నిర్ణయించుటయు సరి కాదు [వ్యా సం.స.509] సూరి యుదాహరించిన “చేనువందు” నన్నది యేకవిప్రయోగమో తెలియకున్నది గాని పుగాగమముపై నుక్కు గలదు. మొక్కలమునం గదకీతరు వందు [జై 6.118] వ్యాఖ్యాతం బగువస్తువందు [శృం.శా.1.24] దానువందు [దాగ 3-501, 4-415, 8-491] మృత్యువందు [దాగ.7.427] విందువందు [దాగ. 7.467] అట్టి గ్రీష్మర్తువందు [కువ.1.105] బాహువందుండి [కువ.1-38]. అమహాత్తులపుగాగమముపై నుక్కు గల దనుఆం.భా. అవను. యులవారు విమర్శించుట [వ్యా.సం.స.509] సరి కా దని పయి ప్రయోగములు నిరూపించును. మహాత్తులపైఁ గల వేమో వెదుకవలసియున్నది, (విభాష నాశ్రయించి మహాత్తుల

పుక్కపై వై బాషికనుక్క లే దని యనగా బాల.తత్స.29చే నుక్కు నిత్యమే యని గ్రహింప వీలు కలదు.]

చెఱుచుండున శావండున్ ము న్నగురూపముల కెవ్వరును సాధుత్వము నుపదేశింపలేదు. అట్టియెడల నిత్యముగామమె బా.తత్స.29సూ.చొప్పున లభించును [వ్యా.సం.స.509] ననిరి. కాని అట్టిప్రయోగములును గానవచ్చును. చిత్తరువందు [శృ.కా.2.185విజ.1-188 అహ.3.32] ఒకపువ్వుందులతేసె [భాగ.10 పూ.1456] ఇట్టిపుట్టువందు [హ.2-218] అత్తైరం దేవురు. [శృ.కా.1-349]. దీనింబట్టి ఆమహాత్ములకుఁ గొన్నియెడల నందువరకతలో నుగాగమము లేకుంట సాధారణము గా జెప్పఁదగునా యనిపించును.

లక్ష్యప్రాచుర్యము ననుసరించి సూరిలక్షణమున దురుక్తి నెన్నరాదు వరుల వారివివరిణము నముచిత మనరాదు.

సంబోధనము-అత్యము :

బహుత్వంబున ద్వితీయాదివిభక్తులకు లదాగమం బగు" (31) ననుసూరి లక్షణము యథాశిథముగా గ్రహించిరి.

వ్యా.సం.స.లో అదంతామహాత్ములకు ముగాగమమును, నుపంతములకు పుగాగమమును సూరి విధించును గావున నీలికారాగమమును ప్రకృతి కంతాగమముగా నుపదేశింపక ప్రత్యయమున కొద్యపయివముగా నుపదేశించినవాఁడయ్యె (10) ననిరి. ముపులు ప్రకృతి కాగమము లైన "ల"వర్ణమును ప్రకృతి కాగమముగాఁ జెప్పుటలో నవరోధి షేమి? ప్రకృతికి రెం డాగమములు చెప్పరాదా? "వధువునకు" ననుచో పుగాగమ మయినపిదప నగాగమ మగుట లేదా? "ఉకార ఋకారంబుల" కని (తత్స.28)యానిగాగమము ప్రకృతికే గదా విధింపఁబడినది? బహుత్వంబున ద్వితీయాదివిభక్తులు పరంబు లగునప్పుడు లగాగమం బగు" నన్న వనములకు, వధువులకు ననురీతిరూపములు గావా? ముపులు ప్రకృతి కాగమముగాఁ

జెప్పట “ల”వర్ణము నట్లు చెప్పకుండుటకుఁ గారణ మెట్లయినదో వర్ణులవారు వివరించిన బాగుండెడిది.

లాగమమును బ్రత్యయమునకుఁ జెప్పట ముగ్గుగాగమవిధానముఁతోడి బాధచేఁ గాదు విభక్తిలకార మగుట (రేఫ మందుట) సిద్ధించుటకే యని వర్ణుల వారు పదవఁ జేర్కొన్నప్రయోజనము నుద్దేశించియే సూరి ల ట్టని ప్రత్యయమున కాగమము చేసె నని గ్రహింపఁదగును.

“సంబోధనంబునం దేకార్థం బయినపదంబుతుదియుకారంబున కకారం బగు” (32)ననుసూరిసూత్రమును సంబోధనంబునం దేకార్థం బయినపదంబుతుది ఉకారంబునకు అకారం బగు” నని వర్ణులవారు చూపిరి. ఇట్లు సంధివిరహితముగఁ బ్రయోగించుట స్పష్టతకుఁ గావచ్చును. కాని “సంబోధనంబునం దేకార్థం బయిన” అనుచోట్ల సందులు మానలేదే. తరువాతసూత్రమున “అకారేకారంబులకు” అను సంధిలో లేనిద్రాంతి యిట సంధి మానినస్థలముల నట్లు చేయకున్నఁ గల్గినా? కాఁగా నీమార్పు ప్రయోజనవంతము గా దనక తప్పదు. సూరిసూత్రము నము చితము. పీరిసూత్రము దానికి వివరణముగా నున్న దనచచ్చు.

సంబోధనము-దీర్ఘము :

బాల.తత్వ 33,34 సూత్రములు యథాతథములుగా గ్రహించిరి. 33 సూత్ర మునకు సూరి యుదాహరించినవానిలోఁ ఓ రాముఁడ, ఓ హరి. ఓహరి యనువానిని జూపి ఓచెలియా, ఓచెలియ, ఓతంద్రీ ఓతంద్రీ యనువానిని పీరు పరిహరించిరి అట్లు చూపుటలో దురుక్తిలే దనుట స్పష్టమే సంస్కృతము శబ్దములందే కాక యాదీర్ఘ మార్చికశబ్దములకు నగుటను సూరి యుదాహృతులు స్పష్టము చేయుచున్నవి. ఊటి యేప్రయోజనము నుద్దేశించి వీ రాచ్చికోదాహృ తులను బరిహరించిరో తెలియకున్నది. 32.సూత్రముకడ ఓకొడుక యున్న యార్చికోదాహృతిని పీరును జూపియే యున్నారు.

వీ రిట ఇగప్రత్యయము సవర్ణజాపదనానుగుణముగ వివరణమునఁ జేర్చొ
చిరి. ఇది ప్రత్యేక మగుటచే వినిపించుట కాక విధించుట యుక్తముగా నుండున.
ప్రాతః సూత్రించెఁ గదా. దానిని జూపఁదగు. స్మరించుయే నుండఁదగు.

పుత్రము :

“ఉదంతసంస్కృతనామంబుమీడినంబుద్దిడుజ్జనకు నూకాతంబు పుత్రం బాదే
శంబు విభాష నగు (శీ) ననుసూరిసూత్రమును “వీరు ఉదంతసంస్కృతనామంబు
డుజ్జ స.బోధనంబున వైకల్పికముగ లోపింపఁగా మిగిలినవిదముతుదిఉకారము
దీర్చ వగును” అని నవరించిరి. “సంబుద్దిడుజ్జ” అనుదానికి వ్యాఖ్యానమే “డుజ్జ
సంబోధనమున” అనువర్ణులవారిసూత్రభాగము. సూరిలక్షణమున వీరు చేసిన
మాడ్కులు రెండు. సూరిపుత్రమును దీర్చముగాఁ జెప్పట. పుత్రము డుజ్జన కాదేకిం
పక, డుజ్లోపము చెప్పి ముందటియుత్తునకు (దీర్చము) విధించుట రెండవది.

సూరి పుత్రమును విధించుటనుగూర్చి యిట్లునిరి. “సూరి యాంధ్రవర్ణసమా
మ్నాయముననె లేనిపుత్రమును విధించుట సరి కాదు చింతా కణిలోనిపుత్రశబ్దమునకు
దీర్చ మె యర్థము. (ఉ.109) ఇట్లునుటంబట్టి సూరి చిం. ననుసరించి పుత్రమును
జెప్పియుండు ననియుఁ గాని చిం. అభిప్రాయము వీరివలె సూరి కర్తము కాలే
దనియుఁ దెలియుటలె నన్నమాట. చిం. లోఁ బుత్ర మనఁగా దీర్చ మె అలఁగు
లక్ష్యములు చూపలేదు గదా. ఏ ట్లయినఁ జెప్పనివైనా? సంబోధనే పుత్రం ప్రాహుః
కేంద్రారాదికేఽభిధానః అనుచో వి.వి. కూడఁ బుత్రమును జేర్చొన్నది. అటఁబుత్ర
శబ్దమునకు దీర్చ మని వీరు సర్థము చేయలేదు (వ్యా.సం.సం. 13) వి.వి. పుత్రమును
సామాన్యముగా విధించుటచేత అకారేకారములకును జేయవలెను. అంతకుముందు
వి.వి. అకారేకారములకు దీర్చము విశిష్టముగా విధించియుండుటచే నిటఁ బుత్ర
శబ్దమునకు దీర్చ మని యర్థము చేసిన నది కేచిన్మత మయి పూర్వవిరుద్ధ మగు.
అందుకే వీ రిట దీర్చ మని యర్థము చేయలేదు. పైఁగా ఫీతిశోకతర్కగీతదూరా
హ్వన, సంశయార్థములను జరుగుఁ బుత్రము” (అప్పరి.242) ఇట్లు తననాటికే

కొందఱు చెప్పుచుండుటచేత నట్టియస్వరస్థోక్తిని జూపెనే కాని యధర్వణుఁడు నమ్మితిందె ననరా" (వ్యా.సం.సం.13) దనిరి. అప్పకవి యధర్వణునినాటివాఁడా? తిక్కన కిండుకపూర్వుఁడే యనఁదగునధర్వణునకు (వ్యా సం స 182, 459, 912) నప్పకవి నమకాలికుఁడా. అప్పకవివాక్యము నధర్వణుఁడు విని యిండుట యసంభవము. అప్పకవియభిప్రాయ మంతకుఁ బూర్వమే యధర్వణునినాటి కుండఁగా నద్దాని నధర్వణుఁడు విమర్శించె ననవలె. అధర్వణుని నాటి కట్టియభిప్రాయము గల దనుట కధర్వణుని వచనమే యాధారము గాఁగలదు. బిస్తుం ప్రవదన్తి తం క్వచిత్తేచి త్తనుచోఁ గేచిత్ప్రక్షముగా బిండువు నమ్మత మనిరి. ఇదిఁ గేచిత్పదముచే విది యధర్వణులయభిప్రాయము గా దనిరి. వి.వి.లోఁ బుత్రమే కాని చిం.లో మాత్రము పుత్ర మన దీర్ఘము. చిం. ఉదంతములకే పుత్ర మనఁగా దీర్ఘము విధిం నది. మఱి యితరములకు రాదా? అకారేరములకు నుండఁగా నుకారమునకు మాత్రమే విధించు తెట్లు? నిత్యము గావచ్చును (వ్యా.సం.స 517) కాని యితరములసీతి యేమి? అందుకే బా.స.ప్రభృతులు సంస్కృతవ్యాకరణప్రసిద్ధి మయివ పుత్రముగనె వివరించిరి. తదనుగుణముగనె సూరియు [నకారేకారములకు దీర్ఘము చెప్పి] సంస్కృతోదంతడుమంతముఁ యుకారమునకు మాత్రమే పుత్రమును విధించెను.

పిదప అంద్రవర్ణసమామ్నాయమందె పుత్రము లేదు. దూరాహ్వానరోదరాదు లందును-బుత్రము లేదు" (ఉ-108) అనిరి. వర్ణసమామ్నాయమునఁ బుత్రము లేదు గావున దానిని విధింపరా దని యభిప్రాయము. సూరి చిం. ననుసరించియె చెప్పెను. చిం. కూడ వర్ణమాలలోఁ బుత్రమును బరిగణింపలేదు. వర్ణసమామ్నాయమునం దిట్టిది పేర్కొనియుండక పోవుటచేతనే "ఉకారంబు పుత్రం" బని యీ వర్ణమును సూత్రమున నుచ్చరించినట్లు గ్రహింపఁదగును. "ఉకారంబు పుత్రంబు అని సూరి వచించుటయు సరి కాదు. ఉకారము దీర్ఘమే కాని పుత్ర మెట్లగును? (వ్యా. సం. స.518) అనుట నముచితముగా లేదు. పుత్ర మనుట ననుసరించియె యుకారము త్రిమాత్రాకాలికమైనయుచ్చారణము గలదిగా గ్రహింపఁదగియుండఁగా దీర్ఘ మనుట యుక్తము గాదు గదా.

వీరు “ఊరి అనుదానిచేఁ బుత్రోకారస్థితి గల్గిన నది గురువు కానేర దని యాతఁడు తలంచినట్లు తోచుచున్న (వ్యా సం. స 518) దనిరి. ఇది నిరాధారము. పుత్రము లఘువె యనుటకు సూరివాక్యములం దెట్టి యాధారమును జూప కయె యట్లుట తగదు అన లిట గురులఘువుల ప్రసక్తియే సూరిలక్షణవివరణ ములందుఁ గనరాదు.

చిం లో పుత్రవిధానము నిర్దుష్ట మయిన సూరివిధానము నశ్లే. పుత్రమునకు దీర్ఘ మని యర్థము చేయుటే తగదు. కాని పుత్రమును విధింపవలసిన యవసరమె గనరాకున్నది. పుత్రమువలన నెట్టిప్రయోజనమును గనరాదు. చిం. చెప్పినట్లే సూరియుఁ జెప్పవలసినయవసర మేమి ? దీర్ఘ మయవు నని చెప్పిన నేకవి ప్రయోగ మైన విరోధించునా ? కాన సూరి చిం ననుసరించి పుత్రమును విధింపక దీర్ఘ మును చెప్పిన బాగుండెడి దనవచ్చును.

ఈసూరిసూత్రమున వీ రిం కొకమార్పు చేసిరి. సూరి డుజ్జనకె పుత్ర మయినయాకారము నాదేశము చేసెను. శంభుఁడు అని యుండఁగా డుజ్జన కూ కారము పుత్రము రాఁగా (శంభు + ఊరి) నపదాన్వయసంధిచే శంభూరి అనురీతి రూపము అవును వీరు “డుజ్జ వై కల్పికముగా లోపింపఁగా ఉదంతసంస్కృత నామము తుదికకారమునకు దీర్ఘ మగు” ననిరి. లోపింపఁగా ననుటచేత నాలోప మును బ్రస్తుతసూత్రము విధించుటలేదు. మఱి యొకసూత్ర మేదియు నిచ్చటిడుజ్జ నకు లోపము చెప్పదు. కృతోత్కం బగు (తత్స. 316) అనుసూత్రముచే నీ సహజోదంతములకుఁ బై ని లోపము రాదు. కాఁగా వై కల్పికముగా లోపింపఁగా- అని చెప్పినసామర్థ్యము ననుసరించి దీనిచేతనే లోప మగు నని చెప్పుకొనవలె. ఇందుఁ దప్ప లేదు. కాని జాల. క్రియా. 30. సూత్రస్థలమున నిట్టిస్థితిని లోటుగా నెన్ని యాసూత్రమును సవరించి (ఉ. క్రియ. 31) చెప్పినవీ రిటఁ దమసూత్రమున నట్టిస్థితిని గల్పించుట సముచితము గా దనక తీరదు.

ఇంక లక్షణవాక్యమున “మిగిలినపదము” అనుట స్పష్టతకుఁ గావలెను, ప్రయోజనము లేదు. లోపింపఁ దుదియుత్తన కని చెప్పియున్నను నెట్టియబ్బంది

యును లేదు. కాఁగా వ్యర్థ మయిన “మిగిలినపద” ను దానిని జేర్చుకొనుటయు నవసర మయినడుఁజ్ఞోపమును విధింపకుఁడుటయు సరిగా లే దనవచ్చును.

వీ రెట్లును నీస్థలమున డుఁజ్ఞోపమునే చేయుచున్నారు. పూర్వసూత్రమందు వలె నిటఁ గూడ నీలోపము వైకల్పికమే. కాన నాసూత్రముననే కృతోత్కము లనక “సంస్కృత నామంబును త్వంబువయి డుజ్జనకు లోపంబు విభాష నగు”నని చెప్పికొన్న సరిపోయెడిది గదా యనిపించుచున్నది. పిదప నిట దీర్ఘమును విడిం చుకొనవచ్చును. కానిచో నిటనే “ఉదంతసంస్కృతనామంబుసంబుద్ధిడుజ్జనకు లోపంబును ముందటియుత్తునకు దీర్ఘంబును విభాష నగు” నని సూత్రింపవగును. అయినచో నీరెండుకార్యములు గలపియె వచ్చుటయుఁ (వక్రాలు) బజ్జెంశరమున రెండును రాక (వక్రములు వలె) శంభుఁడ ఇత్యాదులు నగును గదా.

ఆరగాగమము

“సంబోధనంబునందు బహువచనంబున కారిగాగమం బగు” (36) నను సూరిసూత్రమున “బహువచనంబునకు ఆరగాగమం బగు” నని సంధిని విడఁ దీయుటయె వర్ణులవారిలక్షణమున విశేషము. సూత్రమున నట్టియవసర మేమి ?

బాలి. తత్స. 37 సూత్రము ఉఁథాతథముగా స్వీకరించిరి. ఇట “క్రియ బహువచనముతో నున్నను దానినై నున్న అమ్మాదు లేకవచనాంతములె యగు” (ఉ110) నని పేర్కొనిరి. ఇది యనవసరము (మా.త్రి.శే ప్రౌఢ. శబ్ద44)

లకారమునకు రేఫము

“అదంతం బయి దీర్ఘపూర్వలోపధం ఓయినమహత్తుమీఁదివిభక్తిలకారం బునకు రేఫం బగు” (38) ననుసూరిసూత్రమును “తత్సమమహత్తుమీఁది-”అని వవరించి పేర్కొనిరి. సూరి సామాన్యముగా మహత్తనఁగా వీరు తత్సమమహత్తనుట విశేషము. ఇట్లనుటచేత జేలలు మాలలు అనుచో రేఫాదేశము లే దని

(ఉ 110) వివరించిరి. కాఁగా సూరిలక్షణమునఁ దత్సమశబ్దము లేకుండుటచే బేలలు మాలలు ఇత్యాద్యాచ్చికశబ్దములయెడను నీకార్యము రావలసియున్నది.

కాని వీరు సంజీవనిలో “తపరకరణస్వారస్యముచేతనె యీవిధి తత్సమము లకు మాత్రమె యని వ్యక్త మగుచున్నది. బేలలు మాలలు (వ్యా.సం.స.521) అని పేర్కొనిరి. తపరకరణముచేతనె యీవిధి యాచ్చికశబ్దములపై లే దని యర్థ మగుచుండగా నిది వీరును దపరకరణము చేసియు తత్సమమహా త్రనుట యేల? సూరిలక్షణము నిర్దుష్ట మనియె సంజీవనినిబట్టి పరులవారియభిప్రాయము నెన్న వలె. కాని యిటు మాటినది.

ఇటుఁ దపరకరణముచే నాయర్థము సిద్ధింపదా. సంజీవనిలోనె వీ రాయర్థ మును చేర్కొనుట సరి గా దని యిచ్చటివివరణమునుబట్టి తెలియవచ్చును. అది యుచితమే. తపరకరణమునకును దత్సమమే యివుటకును సంబంధ మేమి ?

అచ్చికములను బరిహరించుటకే తపరకరణ మనుట సమన్వయించు బెట్లు? అప్పుడు తత్సమములకే యని సమన్వయించినపుడే యది సార్థక మగు ననవలె. అనఁగా అకారాంత మనుచోఁ దత్సమాచ్చికములు తెండింటికి రావలసియుండఁగా నదంతము లనుటచేఁ దత్సమములు మాత్రమె వచ్చు ననవలె. దీర్ఘాకారాంతము లాచ్చికములందే కలవా ? అచ్చికములందు మాత్రము హ్రస్వాంతముల కీవిధి యప్పుడు మాత్రము వర్తింపదా ? ఎట్లు చూచినను దపరకరణమునకు నీవిధి తత్సమములకు మాత్రమె యపు ననుటకును బరస్పరము సంబంధ మేమాత్రమును గానరాకున్నది. కావున నుద్ద్యోతములో పరులవా రీరీతిసమన్వయమును విడిచి పుచ్చు టుచితముగా నున్నది.

ఉదంత సంస్కృతనామంబు” అనురీతిగా నిచ్చటఁ గూడఁ దత్సమ మనక సంస్కృత మన్న బా గుండెడి దేమో యని సందేహము. బాల+లు అనుచో

“బాల” శబ్దమును దత్సముగాఁ గాక సంస్కృతముగాఁ జెప్పట సూరిమార్గముగాఁ దోచుచున్నది. ఉదంతసంస్కృతనామం బనుచో వరులవారు నావద్ధతి ననున రించియున్నారు.

అయిన సూరిలక్షణము ననుసరించి బేలలు మాలలు అనురీతిస్థలములందును రేఫము రావలయునా యని సందేహము.

“నాచుంబులతుదిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు”ట తత్సమములందే కాని తద్భవదేశ్యములందు లేదు. సూరి యిట రమా-రమ సిరీ-సిరి యని సంస్కృత ప్రాతిపదికలకే హ్రస్వము చేసెను. “లకోరీలు అనుచోట దీర్ఘము గావునఁ దపర కరణముచే నుత్తము రాలే దని (తత్స.45) వివరించుచో నితరప్రాతిపదికలకు హ్రస్వము రాకుండుటను సూరి స్పష్టము చేసెను. అదేవిధముగాఁ దత్సమపరిచ్ఛేద మునందలిప్రస్తుతవిధిచే సంస్కృత [ప్రాకృతసమము లట్టివి మృగ్యములు] ప్రాతిపదికలయెడ మాత్రమే వర్తించునని గ్రహింపఁదగియున్నట్లు తోచుచున్నది. అట్టి యెడల సంస్కృతమహత్తు [లేదా తత్సమమహత్తు] అని చెప్పుకున్నను సూరిలక్షణము విరుద్ధ మగుట గుర్తింపవచ్చును. దీనికి బాధకాంశములు గల వేమో పరిశీలింపవలసియున్నది

“సూరి దయాళురు” అనునదియుఁ గల దని వ్రాసెను. కాని యట్టి కనిశ్రయోగము లే [ఉ.110] దనిరి. సూరి “కానంబడియెడి” ననుటచే నెచ్చటనేఁ జూచియే యుండు నని చెప్పవలెను. లక్షణముచే సాధ్యము గాకున్నను బ్రత్యేకముగాఁ ‘గానంబడియెడి’ ననుట నిరాధారముగాఁ ద్రోసిపుచ్చరాదు గదా. దయాళురు ననఘములు [తాగ. 4-634] విహితశాసనులున్ దయాళురున్ [తాగ-5-112] కడు దయాళురు దేవతాగణము లెల్ల [భీమ-2.169] “కృపాళు రొనర్చినమేలు [నమీ. 3-94] అని యిం కొకటియుఁ గాననయ్యెడి] ఇట్టి వచ్చుపొరపాటులా : సూరి యిట్టివానిని జూచియే కానంబడియెడి” నని చెప్పియుఁ దనవును.

ము వ ర్ణ క ము

“అమహన్నపుంసకముల కద తములకు మువర్ణకం బగు” [౪౩] నను సూత్రమును వీరు “అమహన్నపుంసకములప్రథమైకవచనమునకు మువర్ణక మాదేశ మగును” [౬ సూ॥] అని నవరించిరి.

“ప్రథమైకవచనమునకు” అనుచోటిష్ఠిచేతనే లఠే స్థానమున [అదేశము] నవ్వుట సిద్ధించుచుండగా వీరు సూత్రమున మఱిల నాదేశ మనుట యనవసరము.

“ప్రథమైకవచనమునకు” అనుటయే యనవసరము. “పుంలింగ మగుమహా ద్వాచకంబునకు డు జ్జగు” ననుసూరిసూత్రమును వీరు యథాతథముగానే స్వీకరించిరి. ఆ సూత్రమునఁ బ్రథమైకవచనమునకు ననుదశము లేదే. అంత మాత్రమువ నయ్యది యితరవిభక్తులయం దగుట గాని ప్రథమైకవచనమునకు [ముందో వెనుకో] ఆగమ మగుట గాని జరుగుట లేదు గదా. అట నవసరము గాని యయ్యది యిచ్చట నేల యవసర మగును. వయిగా మువర్ణకము నిట్లు విధించుటవలన నిట్లు విధింపనిదజ్ఞాదు లిం కొకవిధముగ నగు నేమో యనునందేహమును గల్గఁజేయుచు నీయది యనర్థక మగుచున్నది.

అసూత్రమునెడలవలె నిటఁ గూడ “డుమువ్వులు ప్రథమ” యను సూత్రముచే మువర్ణము ప్రథమ యగుటయు “డుమువ్వున లేకవచనంబు” లనుసూత్రముచే నేకవచనము నగుట నీమువర్ణకము ప్రథమైకవచనముగానే వచ్చుట సిద్ధించుచున్నది. మొత్తముపైఁ “ప్రథమైకవచనమునకు” నని సూరికంటె వధికముగాఁ జెప్పినభాగము వ్యర్థము [అనర్థకము]గా వీరిలక్షణమునఁ జేరినది.

ఇంక సూరి లక్షణమునందలి “అదంతములకు” ననుదశమును దొలఁగించుటయే సూరిలక్షణముకంటె వరులవారిలక్షణమునందు ముఖ్య మయినమార్పు. దానిం గూర్చి “అన్నెము, పున్నెము, గాము, గీము ము న్నగు ననేకోదాహృతులనుబట్టి

సూరిగారి “అదంతములకు-” అనుదశము అనర్థక మనఁదగు. (ఉ:111 వ్యా.సం.స. 582)నని పేర్కొనిరి.

సూరి యనంతముల కనుటచే నదంతేతరములకు మువర్ణకము రాదు. కావున పున్నెము, గాము, గీము ఇత్యాదులు కా వని పీరినిర్ణయము. “అదంతములకు” ననుదశముచే అన్నెము పున్నెము నన్నవానికి బాధ లేదు అన్నియ, పున్నియ, యనురీతిగా నియ్యవి యియాంతము లైయున్నదశలో నదంతములె కావున మువర్ణకము సిద్ధించును పిదప నియ కెత్వమై అన్నెము పున్నె మని యగును. సూరి ముత్తియము- ముత్తైము అని చూపెనే. ముత్తైము ఎ ట్లయిన దని సూరి తలంచెను. ఇవి యట్లు గావా: ఎదంత మయినపిదప మువర్ణకమునే చేయవలసియున్నచో నారూపము లగు నని సూరి యెట్లు తలచును. విరుద్ధము లైన నె ట్లుదాహరించు? పున్నియ, పున్నె- అనువానిపై వేర్వేరుగా మువర్ణకము సాధింపవలసినయవసర మే మున్నది? ఇయాంతము లై రూపములు గానరానపు (బల్లెము?) డచ్చోటియి నుకు బహుళగ్రహణముచే (అచ్చి.21) నెత్వము నిత్యమని చెప్పికొనుట లక్షణానుగుణమే కదా. కావున నెదంతములపై మువర్ణకమును సూరిసూత్రము సాధింపఁజాల దనుటకు వీర లేదు.

గాము-గీము అనుచో ఆకారేకారాంతములపై మువర్ణక మయిన దని వరులవాతితలఁపు. కాని యిం దున్నమువర్ణము ప్రథమైకవచనప్రత్యయముగాఁ జెప్పటకుఁ దగినయాధార మందుఁగానరాదు మువర్ణకమునకుఁ జెప్పఁబడి కార్యము లేవియు దీని కగుట లేదు. మువర్ణకమునకగు మాముడి పూర్ణబిందుపూర్వకబువర్ణము వీని కగుచున్నవా? దీర్ఘముమీఁద బూర్ణము సాధ్య ముండుటకు వీర లేదు గాన నది లోపించి గాబు గీబు అని కావలయును. (వీరు “నీంట” అనుచో దీర్ఘముమీఁదను గల దనిరి. అదట “ంటి”వర్ణము దీర్ఘ ముపై నున్నదై యిటఁ గూడ నిల్చు నందుమా గాంబు గీంబు అని వీరిమతమున నుండుటలోబాధయు లేదు.) మాముడి యైన దీర్ఘమునకు ప్రహస్యమై (సమా.13) గమ్ము- గిమ్ము అనురీతిగాఁ గావలెను.

ఇచ్చటి మువర్ణమున చెప్పటను పుంపులు గూడఁ గాన్నింపవు. ముప్రత్యయలక్షణము లేవియుఁ గానరాని యొచ్చోట నున్న మువర్ణమును బ్రత్యయముగాఁ జెప్పట యెట్లు గుదురును?

గీము పాము పాము- ఇత్యాదులు శ్రీ సమము లని ఆం.భా.అ స్పష్టము చేసినది. దానిఁగూర్చి వయలవారు (గృహము అనుదానివికృతి యగుగీము శ్రీ సమ మనుట సరి యని తోష (వ్యా.సం.స.౪౩?) దనిరి. కుద్యము అనుదాని వికృతి యగుగోడ శ్రీ సమము గాదా? తామసరసమ్- తామర ఇత్యాదిగా నెన్ని లేవు? గృహము అనుచ్చోమువకర్ణము గానఁ దద్భవ మగుగీము అనుదానియందలి “ము”వర్ణమును బ్రత్యయమే యనవలెనా? కేవలము మువర్ణమునుబట్టి యది క్లిబసమ మను టెట్లు? పీనికిఁ బ్రత్యయమువర్ణమున కగుకార్యము లేవియు లేమి నివి శ్రీ సమము లని ఆం.భా.అ. తలఁచుట యుచితమే.

వీ రిట్లే కనుము పాము ఇత్యాదులలోను మువర్ణము ప్రత్యయమే యందురు. (వ్యా సం.స.౪౩?) స్థూలముగా శబ్దముచివర నున్న మువర్ణ మెల్లయెడలఁ బ్రథమైక వచనమే యని వీరితాత్పర్యముగాఁ జెప్పవలసియున్నది అది సమంజసము గా దనక తప్పదు. అప్పు ప్రేవు ఇత్యాదులలో వువర్ణ మెట్లు నా గతముగా భాషించిరో యదేవిధముగా వీనియందలి మువర్ణము నా గతముగాఁ జూపుటయే యుత్తము. సూరి ప్రత్యయమువర్ణమునకుఁ గలప్రత్యేకి లక్షణములనుబట్టి తర్చిస్తే మగుదానిని బ్రాతిపదికావయవముగనె యెంచె నని యాతనిలక్షణమునుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. ఆదియే సమంజసము. కాఁగా, గాము, గీము, కనుము, జేము, నోము ఇత్యాదు లందలి మువర్ణము నామగతమే కాని ప్రత్యయము గాదు అందువలననే యామువర్ణ మునకు మువర్ణకకార్యము లేవియు నగుట లేదు.

ఇది ప్రత్యయము గాదు. వాదమునకై ప్రత్యయమే యన్నను నీరూప ములనుగూర్చి సూత్రమునందలియదంతముల కనుదళ మనర్థక మని

నిర్ణయింపరాదు ఎట్లన- “గాము” అనుచో “ము” ప్రత్యయ మన్న “గ” యన్నది ప్రాతిపదికము ఇది యాచిక్మకే కదా. అయిన “అచ్చికశబ్దము లెల్లం దఱుచుగ శ్రీసమంబులును గ్రీబసమంబులు నయి” యుండవలె. (ఇతి షంలింగతుల్య మనరాదు గదా.) కావున నిది శ్రీసమమో శ్రీబసమమో కావలె శ్రీసమ మన్నఁ బ్రథమైకవచనలోరూప మేర్పడదు. కావున నియ్యది శ్రీసమము గాదు. ఇతఁ గ్రీబసమము గావలె. శ్రీబసమత్వాదిదేశమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? మువర్ణక మగుట యని సూరియే స్పష్టము చేసెను. ఇది శ్రీబసమ మయినను నదంతము గాకుండుటచే మువర్ణకము రా దని తలచిన నింకఁ గ్రీబసమత్వాది దేశమువలనఁ బ్రయోజన మేమి? కావునఁ గ్రీబసమత్వాదిదేశసామర్థ్యముచేతనే యాచిక్మకముల కదంతములు గాకున్నను ముష్ణత్వికము సిద్ధింపక తప్పదు. ఊరు మొద లగునుదంతములకు శ్రీసమత్వాదిదేశమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపమె యగుచున్నది గాని మువర్ణక మగుట లేదు గదా. కాఁగాఁ బై సూరిసూత్రమున “నదంతములకు” ననుదళ మన్నను గా(ము) ఇత్యాదిశ్రీబసమములకు మువర్ణకము రాకపోదు. అచ్చికశబ్దములం దెల్ల నిట్టిస్థితి తప్పదు. కావున “నదంతముల” కనుదళ మనర్థక మని నిరూపింపవలె నన్న వర్ణులవా రదంతము గానిసంస్కృత ప్రాతిపదికపై ముప్రత్యయ మయిన ఫలమును జూపవలసియున్నది. సంక్షిప్తవిలోఁ గాని యుద్ద్యోతమునఁ గాని వీ రవియు నాచిక్మకశబ్దములే యుదాహరించిరి తప్ప మిచ్చున కొక్కటియు సంస్కృతశబ్దమును జూపలేదు. అట్టివి లేవు.

కాఁగా వర్ణులవారివాదము సరి యైనది కాకున్నను సంగీకరించినప్పటికిని సూరిసూత్రమునందలి “అదంతములకు” అనుదళ మెంతమాత్రము ననర్థకము గా దని నిశ్చయింపఁదగును. అనర్థక మనునదేళ్యముతో వర్ణులవా రాదళమును దొలఁ గింపటయె యనర్థక మనకితప్పదు. (గాంబు లేదా గాబు, గమ్ము అనురీతి నప రూపము లేర్పడును గదా.)

ప్రత్యయ మగుమువర్ణముయొక్క ప్రత్యేకతను స్పష్టము చేయునూరి ప్రణాళిక యెంతయు విశిష్టము.

ముగాగమము :

“వానికి మువర్ణరేతరంబయివవిభక్తి పరం బగునపుడు ముగాగమం బగు”

(4) ననుసూత్రమును యథాతథముగ గ్రహించి వివరణమునం దిట్లనిరి.

“సూత్రములోని ‘వాసి’ కనఁగా బ్రథమైకవచనమున మువర్ణకము వచ్చుశబ్దముల కని యర్థము. చరిత్ర-చరిత్రలు, లత-లతలు, మున్నగుమువర్ణకము నిల్వని శబ్దములకు ముగాగమమును రానేరదు ” (ఉ. 112)

వీ రాయెయెడల సువిభక్తిస్థానమునఁ దెలుగువిభక్తిని జేపి దానికే లోపము చేసిరి. లత + ను అనుచో స్థానమున మువర్ణము వచ్చి యాపిదప నది లోపించును ఇట్లట మువర్ణము వచ్చుట జరిగినది గావున నితరవిభక్తులలో ముగాగ మగు నని వరులవారిపైవాక్యముబ కర్తము. కాని వీరియుద్దేశ్యము ప్రథమైకవచన మున మువర్ణకము వచ్చుట గాక వచ్చిన మువర్ణము నిల్చియున్నపుడె దాని కితర విభక్తిపరకతలో ముగాగమము మగు నని. అది వీ రిటఁ జూపిన లత - లతలు అనుదానింబట్టి గ్రహింపవచ్చును. రమ యనుచోవలె లత యనుచోఁ గూడ ము వర్ణము “వచ్చుట” యున్నది కాని యది నిల్వక లోపించినది. “మువర్ణకము నిల్వని శబ్దములకు ముగాగమము రానేర”దని చెప్పఁబోవువారు ముందు గూడ “మువర్ణకము వచ్చుశబ్దముల కని కాక మువర్ణకము (వచ్చి) నిలిచినశబ్దముల కని యర్థము చెప్పిన బా గుండెడిది.

మువర్ణకము నిలువనిశబ్దములపై ముగాగమము రానేర దనుచోట వీరు “చరిత్ర-చరిత్రలు” అనువాని సుదాహరించుట సమంజసము గాదు. వీరే తరువాతి సూత్రమునొద్ద “మువర్ణకమునకు విరించుటలోపాదేశాదికార్యములు ముగాగమంబు నకు సహితము వచ్చు నని యర్థము. చరిత్ర-చరిత్రలు. లత-లతలు. గోడ-గోడలు. (ఉ. 112) అనిరి. ఈసూత్రమునుబట్టి మువర్ణకముకుఁ జెప్పినలోప-కార్యము ముగాగమమునకు రావలయు నన్న ముందు ముగాగమ ముండవలెను గదా.

ఇంతకు ముగాగమము రానేర దనిరి. ఇట ముగాగమము లోపించిన దనిరి. ముగామము వచ్చి లోపించినదా? అనలు రాలేదా? లతలు అనుచోఁ గూడ నిట్లే. ముగాగమము రానంటిలకు నివియే యుదాహృతులు. ముగాగమము వచ్చి లోపించినందులకు నివియే యుదాహృతులా? ఇది పరస్పరవిరుద్ధము.

చరిత్ర-చరిత్రలు అనుచో మువర్ణకముగాగమములు వచ్చి లోపించిన నని చెప్పవలసియున్నది. కావున వీనిని ముగాగమము రానేర దనుచోట నుదాహరించుట సమంజసము కాదు.

లతలు గోడలు అనుచోఁ గూడ ముగాగమము వచ్చి లోపించిన దనియే సమన్వయము. (కావున వీరు వీనిని గూడ ముగాగమము రానేర దనుచోట నుదాహరింప కుండవలసినది.) వీ రిట్టిచోట్ల సువిభక్తికి మువర్ణకము చేసి లోపింపజేయుదురు గావున మిగిలినస్థలములలో ముగాగమమునుగూడఁ జేసి దానిని లోపింపజేయవలయు నని వీరిమతము. సూరి-తమున నిట్టిచోట్ల సువిభక్తియే లోపించును. కావున మువర్ణకము వచ్చుటయే లేకుండుటచే వీని కితరవిభక్తులలో ముగాగమమును వచ్చుటయే యుండదు. వరులవారిమతమునఁ బ్రక్రియాగౌరవమే కావచ్చును.

వీరిమతిప్రాయముచొప్పున స్థలాంతరమున నిచ్చిందులును గలవు. హరి+ను, గ్లో+ను అనుచో మహత్సంలింగతనుబట్టి డుట్టి చేయఁగా దానికి లోప ముచ్చెను కాఁగాఁ బ్రథమైకవచనమునమువర్ణక మయినవీని కితరవిభక్తివర్జితలో ముగాగమ మయినట్లే ప్రథమైకవచనమున డుట్టి వచ్చిన హరి గ్లోప్రభృతులకు (దుమంతములు కాక తప్పదు గావున) ద్వితీయాద్యైకవచనపరికత్వమున నిగాగమము నగును. ఇట మువర్ణకమునకు విధించినకార్యము ముగాగమమున కగును గావున ముగాగమము లోపించినది. కాని డుట్టును లోపింపజేసినచోట నిగాగమమునకు లోప మగు ననువిధానము లేదే.

డుట్ట నచ్చినను లోపించుటచే నీయవి డుమంతలు గా దని నిగాగమమును వారించుకొనుపద్ధతినిబట్టి (మువర్ణకము వచ్చినను లోపించుటనుబట్టి “వానికి” (మువర్ణకము వచ్చి నిచ్చినవానికి) జెప్పిన ముగాగమము వీనికి రా దని చెప్పుట సక్రమము.

ప్రక్రియలో సూరిమార్గమే సముచితము. లాఘవము గల్గి గ్రాహ్య మై యున్నది.

కాఁగా వీరిట ముగాగమమునకు లి ప మగు ననుట సరి కాదు. లత, గోడ ఇత్యాదులకు మువర్ణకముగాగమములు రావు. చరిత్ర. చరిత్రలు అనుచో మువర్ణకముగాగమము లయి లోపించును.

మువర్ణక కార్యము

“మువర్ణకంబునకు విధించు కార్యము ముగాగమంబునకు సగు” (41) ననుసూత్రమును యథాతథముగ గ్రహించిరి. ముగాగమము లోపించి నందులకు చరిత్రలు అన్న దుదాహరించు టుచితమ కాని లతలు గోడ లన్నవి దీనికి లక్ష్యములు గా వనియు సూరిమత ముచిత మనియుఁ జె ని స్పష్టము.

మ్ముంబులు :

“మువర్ణకంబునకు 'మాడియేనిం బూర్ణబిందుపూర్వకమువర్ణం చేని విధాన సగు” (42) ననుసూరిసూత్రమును యథాతథముగనే స్వీకరించిరి. ఉద్ద్యోతమున “మువర్ణకం చేని” అని యున్నది. ఇట “క” మువర్ణ ప్రమాదపతిత మనుకొనఁ దగును. వివరణమున ని ట్లనిరి. “దీర్ఘపూర్వకపూర్ణము నిల్వదు. (సంజ్ఞా, 15) తత్సమానన్యాయమున మ్మువర్ణమును నిల్వదు. ఏతాము. ఏతాంబు- ఏతామ్ముఁ అనునవి లేవు.” (ఉ? 113 వ్యా. సం. స. 536) కాఁగా హ్రస్వపూర్వకమైనచో

బూర్ణమును నిల్చును. తత్సమానన్యాయమున “మ్ము” వర్ణమును నిల్చుననియె కదా తాత్పర్యము, నీ రదంతములవలననే కాక చివరిమువర్ణ మెల్లయెడలఁ బ్రత్యయమె యని నిర్ణయించిరి. కనుము, మినుము, ఇనుము ఇత్యాదులలో కనుంబు, కనుమ్ము ఇత్యాదిగా రూపము లుండవలయునే అట్టి వెచట నేని జూరఁగలరా? దీనినిబట్టియె శబ్దాంతిమమువర్ణ మెల్లయెడలఁ బ్రత్యయము గానేర దనక తీరదు గదా.

ఇంక దీర్ఘపూర్వక మగుచోఁ బూర్ణము నిర్వరానిమాట నిజమే. బూర్ణము నిల్చుట కేమిబాధ. ఏతాబు గాబు ఇత్యాదులలోఁ బూర్ణబిందువు కూడిని మాత్రమున దుజ్జ రాకుండఁజోలేదే ప్రాఁగెంపు మీఁగడ. ఇత్యాదులలో ఖండము నిల్చియున్నదే ఇట ఖండబిందువున కవకాశము లేదు గావున నది యుండదు. కాని బువర్ణ ముండుట కిబ్బింది యేమి? వనంబు వృక్షంబు ఇత్యాదిగా నదంతముపైఁ బూర్ణము లోపించి బువర్ణము మాత్రమే నిల్చినను దద్విధానము వ్యర్థమును గానేరదు. పీరిట పూర్ణము నిర్వ దనుటయు విశేషము. ఇందువలనఁ బూర్ణబిందుపూర్వకబువర్ణము వచ్చి పూర్ణము మాత్రము నిలువకపోఁగా బువర్ణము నిల్చియె యుండు నని యర్థ మగును. ఇట్లే “మ్ము”. రా వని వృష్టముగా జెప్పఁదగు.

దీర్ఘముపైఁ బూర్ణము నిర్వరాకుండుటకును పూర్ణబిందుపూర్వకబువర్ణమే రా దనుటకును సంబంధ మేమియుఁ గానరాదు.

అది యట్లుండఁగా “నీంట అనుచో దీర్ఘముపైఁ బూర్ణబిందువు గలదు గావున టివర్ణమునకు ముందు సూరి హ్రస్వముపైఁ బూర్ణము చెప్పట నరి గా దనియుఁ గావున “ంటి” అను ప్రత్యయమును జెప్పవలె ననిరి.

ఇట “ంబు” వర్ణమును జెప్పిరి కానఁ దత్సమానన్యాయమున ఏతాంబు అనురీతిగా నుండుటలోఁ బ్రత్యేక మగునవరోధ మేమి ? నీంట అనుచో లేని యిబ్బింది ఏతాంబు అనుచోనే యేర్పడినదా?

అదియు నట్లుండఁగాఁ దత్సమానన్యాయమున “మ్ము” వర్ణమును నిర్వ దనుటెట్లు? దీర్ఘము గావున దానిపైఁ బూర్ణము నిలువక పోవచ్చును. కాని

“ము”వర్ణము నిల్చుట కే మయినది ? అట్టియెడల ద్వీర్వుక్తం బగుహల్లు పరమయినది గావున ముందటిద్వీర్వమునకు హ్రస్వము వచ్చి ఏతమ్ము అని యవును. అట్లే గాము గమ్ము, గీము, గిమ్ము అని యవును. ఇవి యన్నియు నాచ్చికములే కాన బాధ లేదు. సంస్కృత మైనద్వీర్వముపై మువర్ణకమును వీరు చూపియేయుండలేదు. ఉండవు.

ఇంకను వీ రీహ్రస్వము “పదద్వయసంధిలో” (ఉ. వమా 77) నని చెప్పుకొనిరి. సూరికి భిన్నముగాఁ జెప్పినస్వీయలక్షణము ననుసరించి (యిది : పదద్వయసంధి గాదు గావున) హ్రస్వమును రాక ఏతమ్ము, గామ్ము, గీమ్ము వేమ్ము అనురీతిగా నపు నన్నును పీరిలక్షణము విరోధింపదు. (అట్టియపుడు “ఏతమ్ము” అనుదావికంటె భిన్న మగురూప మేర్పడుటంబట్టి యిది విశిష్టమును గాఁగలదు.)

(కొను) కో + డజ్ అనుచోట మువర్ణకము లేదు గావున మాముడిప్రసక్తి లేదు. కాని తత్సమానన్యాయమున డుజ్జరకత్వమున ద్వీర్వమునకు హ్రస్వము సయితము రా దని వ్యాఖ్యానింపఁదగునా ?

కావున నెల్లయెడలఁ దుదిమువర్ణమును బ్రత్యయముగాఁ దలఁచుటచేత వరులవారిమతమున నేర్పడినవిరోధము దొలఁగిండుటకు దగినయారము లేదనక తప్పదు. ఇందలివిభాషాపదమునకు వ్యవస్థ చేసి తన్మూలమున నదంతేతరములపై నీకార్యము లే దనవచ్చు. అప్పుడు పరోక్షముగా నదంతములపయి మువర్ణముమాత్రమే ప్రథమైకపదన మని యంగీకరించినట్లగును.

సూరిమతమున గాము గీము కనుము ఇత్యాదులలోనిమువర్ణము ప్రత్యయము గా దన్నను ఏతాము అనుచోఁ బ్రత్యయమే కదా. అట్టియెడ సూరిమతమున నైన ఏతాబు ఏతమ్ము అని కావలదా యనవచ్చును. కాని సూరిమతము భిన్నము. ఏతాదులకు మువర్ణకంబు పరం బగునపుడు ద్వీర్వం బగు (ప్రకీ. 15) ననుచో మువర్ణకంబు పరం బగునపుడుమాత్రమే ఏతాదులకు ద్వీర్వము వచ్చును. మ్ముంబులు పర మైన ద్వీర్వము రాదు, ఎల్లయెడల ద్వీర్వ మిష్ట మైన మువర్ణకంబు

పరం బగునపు డనుట వ్యర్థము. ఏతాదులకు దీర్ఘంబు విభాష నగు నని మాత్రమే చెప్పఁదగు. మువర్ణకవరకతయందు విధించినయీకార్యము ముగాగమపరకత నుం దగుటలో బాధ లేదు. కాన నేతాములు ఇత్యాదులు పిద్ధించును. ఏతము, ఏతమ్ము ఏతంబు అని యేర్పడఁగా నందు ఏతము అనుస్థితిలో దీర్ఘము వచ్చుటను సూరి మతమున గుర్తింపవలెను. వరులవారు సంజీవన్యాదులలో ఏతా అనుదీర్ఘాంతముపై మువర్ణక మగు నని భావించుటవలన ననంతములు గల్గిన వనఁదగు.

కాఁగా సూరిప్రణాళికయును బై సూరిలక్షణము నెంతయు సముచితము లై గ్రాహ్యము లై యున్నవి.

లోప దీర్ఘములు :

“అలనలు పరంబు లగునపు డొకానొకచో ముగాగమంబునకు లోపంబును దత్పూర్వస్వరంబునకు దీర్ఘంబును విభాష నగు’ (53) ననుసూరిసూత్రమును వీరు అలనలుపరంబు లగునపుడు ముగాగమంబునకు లోపంబును దత్పూర్వా కారంబునకు దీర్ఘంబును విభాష నగు” (ఉ.సూ.44) నని పేర్కొనిరి. సూరి వలె ముగాగమనకే లోపము చెప్పియును నీవిషయమును మువర్ణకలోపదీర్ఘములు గా సూచించుట యుచితముగా లేదు. ప్రథమైకవచన మగు మువర్ణకమే ప్రత్యయము. ఇట లోపించునది యాగమ మిది ప్రత్యయము గాదు. కాన మువర్ణ లోపదీర్ఘములు లేదా ముగాగమలోపదీర్ఘము లనిపేర్కొను టుచితము కవర్ణ మధికముగా ముద్రణప్రమాదమువలనఁ జేరిన దన్న నప్పు డుచితము.

సూరిసూత్రమందలి “ఒకానొకచో” ననుదళమును దొలఁగించుట వీరిలక్షణ మందలిమొదటిసవరణము. దీనింగూర్చి “ఇట్టిరూపములు గవిప్రయోగములలో దారాళముగ నుండుటచే సూరి “ఒకానొకచో అని సూత్రించుటయు, ఒకానొకచో ము న్నగు వివరణము వ్రాయుటయు యుక్త మయియుండలే” (ఉ.113) దనిరి. “వికృతౌ క్వచిచ్ఛ” యని చిం. శ్వాచిత్కముగాఁ జెప్పుట ననుసరించి సూరి “యొకానొకచో” నని ప్రయోగవైరళ్యము వివరించియుండును. చిం. సమ్మత

మైనను బ్రయోగానుసారముగా నది సరి గా దనుట యుచితమే. విరళము లనఁగా నొకటో రెండో ప్రయోగము లనురీతియధిప్రాయముతో వీరు ధారాళముగాఁ గల పని పేర్కొనియుందురు. వజ్రములు వజ్రాలు అనురీతిగా నెల్లయెడల ద్వైరూ వ్యము సామాన్యముగాఁ జెప్పట భాషాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణముగాఁ గాన రాదు. (వ్యా.సం.స.౪౩౩)

సూరి తత్పూర్వస్వరంబునకు అని చెప్పఁగా వీరు “తత్పూర్వాకారంబు నకు” అని దిద్దిరి. అకారమున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పినను హ్రస్వమునకే యని గ్రహింపవచ్చును. గాములు, పాములు, నాములు. ఇత్యాదులందు వీరిమార్గమున ముగాగమమే కలదు. ఇట ముగాగమమునకు లోప మయి తత్పూర్వము నందలిదీర్ఘాకారమునకు దీర్ఘ మయిన (కా కున్నను) గాలు (గాములు) పాలు అనురీతిగాఁ గావలదా ? సూరిసూత్రమునవలె వీరిలక్షణమున మాత్రము వీరు పరిహరించిన “ఒకానొకచో” ననుదళ మవసరమే యనవలసియున్నది. దానిచే హ్రస్వ మగునకారముపై నున్న ముగాగమమే లోపించి ముందటియత్వమునకు మాత్రమే దీర్ఘ మగుట గుర్తింపవలసియుండును.

అదంతేతరములపైఁ గూడ ముఁదర్జకమును జెప్పటచేత వర్ణులవారిమతమున నీయనర్థ మేర్పడిన దనక తప్పదు. ఇంక మినుములు మినుాలు, కమములు కనూలు అనురీతిరూపములు వారిండుకొనుటకు వీరు సూత్రమును మార్చి చెప్పుకొనక తప్పదు. అట్లయ్యు ననర్థము దప్పలేదు. అదంతములకే ముఁదర్జకము చెప్పినసూరిమతమున నిట్టియవరూపములప్రసక్తియే లేదు.

కాని ఇయ కెత్వ మైననందర్భముల ముగాగమ మెత్వముపై నుండు. ముత్తైములు మొ॥ కావున సూరిమతమున నత్వమునకుఁ దప్ప వే తొకస్వరమునకు దీర్ఘము రావలయు నన్న నది యెత్వమునకే యనవలెను. వర్ణులవారు “సూరిసూత్రమున తత్పూర్వస్వరంబునకు అని నిల్పరాదు. అట్టియపమార్గము చేతనే కొండలు, ముత్తైలు ము న్నగువానిని గొండలు సాధింపఁజూచుచున్నా” (ఉ.113) రనిరి. ఇం దనొచిత్వ మేమి ? ఇట్టి వానిని సాధించుటకయియే సూరి

సూత్రమున నట్లు పేర్కొనియుండును. అత్వమునకు మాత్రమే యని సూరి తలచిన నట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁడా? అందు లాఘవమును గల్గును గదా.

లులునలు అనుచోటి నవర్ణముచే నగాగమమును గ్రహించి కయ్యానకు అనురీతిరావములు వీరు నాధించిరి. (వ్యా. సం. స. 538) కొండ్యాలు ఇత్యాదుల వలె దీనిని గూడ సూరి యదాహరింపలేదు. అట్టియెడ “యలన” అనుచో నవర్ణముచే నవకాశమునుబట్టి నగాగమమును గ్రహించినట్లే “తత్సూర్వస్వరంబున” కనుదానిచే నె త్వమును గ్రహించి కోండేలు అనురీతివి సాధించుట దోషమా? “కొండేలఁ గొంపలు కూల్చువాతకురాలు (శ్రీరంగ 5-34) అనుచోట నయితము కొండ్యాల అని కవిప్రయుక్తపాఠము కానోపును”- (వ్యా. సం. స. 537) కవిప్రయుక్తపాఠముల నిట్లు వరులవారు గుర్తించిరి గాని సూరిప్రభృతులు గుర్తింపలే దేమో. “కవిప్రయుక్త మని విశ్వసింపఁదగినప్రబల మైనప్రయోగము లభింపనిదే ప్రామాణికు లగునన్నయాధర్వణసూత్రముల నన్యధాకరించుట యుచితము కాదు గదా” (వ్యా. సం. స. 538) యనిరి. అట్టికవిప్రయోగములును లేకపోలేదు. “ముత్తేలపెట్టెల హత్తి మెఱయ” (యయా. 1-53) ఇట నియ్యది ప్రాసస్థానమందున్నది. “ముత్యాల” అనునది కవిప్రయుక్తపాఠ మన్న గణములు సరిపోవును. కాని ప్రాసయతి గుదురదు. ప్రాసయతినిబట్టి “ముత్తేముల” నన్నది కవిప్రయుక్తపాఠ మందమా గణములు సరిపడవు. ఇట్లే పండుతీగె లవి గొప్పలు కడేలు (యయా. 1-130) రెండు, మూడు విడే లాకులు (వై 2 4?) మొ॥ ఇవి కవిప్రయుక్తము లని (వరులవా రిట ప్రామాణికవిశేషణమును జేర్చుకుంట మంచి దైనది. లే కున్న నట్టివిశ్వసింపఁదగినప్రయోగ మున్నను బ్రయోగించినకవు లప్రామాణికు లన్న నెట్లు?) విశ్వసింపఁదగినస్థలములే కదా.

కావున నన్నయాధర్వణు లత్వమునకె దీర్ఘము చెప్పియున్నను విశ్వసింపఁదగినపైరీతికవిప్రయోగముల ననుసరించి సూరి యిత్యంబున కవి కాతత్సూర్వస్వరంబున కని పేర్కొనుట యెంతయు నుచితముగా నున్న దనియు, దదనుగుణముగాఁ గొందలు కొండేలు మున్నగువానిని సాధించుటయు సముచితమే యనియు గుర్తింపఁదగును.

దీనిని గూడ చృష్టియం దిడుకొనఁగా సూరిసూత్రమందలి “యొకానొకచో” ననుదళము తద్వివరణానుగుణముగా నముచితమే యని స్పష్టము. సూరి సాధించినపైయర్థములు సాధింపఁజాలక యనర్థక మగుటచే వరులవారిసవరణ ముచితముగా దని నిశ్చయింపఁదగును.

సులోపము:

“ఇగ్గోరాయుగంతంబులప్రథమైకవచనంబునకు లోపం బగు” (44) నను సూరిసూత్రమును యథాతథముగ గ్రహించిరి. దీనికి “ఇగ్గోరాసూత్రము” అని సూచిక నుంచిరి. రై + ఉగంత- రాయుగంత- అని యైన దనుట స్పష్టము. నంది వికారములో నగభాగమును చేటు చేసి “ఇగ్గోరాసూత్ర” మనుటకంటె “ఇగ్గోరై సూత్ర మనియో లేక (సూరి స్థలాంతరములందుఁ జేర్కొన్నట్లుగా “ఇగ్గోరాసూత్ర” మనియో పేర్కొన్న బాగుండెడి దని తోచుచున్నది.

ఈ సూత్రమును వివరించుచు నిట్లు పేర్కొనిరి. “హరి, సుధీ మున్నగు ఇతలు తుదిని గలమహత్పులింగములకు డుజ్జను --- ప్రాప్తించుచుండఁగా నట్టిప్రథమైకవచనములకు లోపము సీసూత్రము విధించుచున్నది” [ఉ. 114] అట్టిప్రథమైకవచనములోప మనఁగా డుజ్, ము, పు అనువానికే లోప మని వీరి యుద్దేశ్యము. “గిరి - రై శబ్దములకు “డుముపు” [య ?] అనువానిలో నేదియు సూరివజైన రాదు. సు నిర్బంధితును. [ఉ. 114] వీ రిందులకే కాఁబోలును మువర్ణక మెల్లశబ్దములకును విధించిరి. డుముపులలో నేదో యొకటి చేసి లోపింపఁ జేయుసౌకర్యము తమగ్రంథముననే సిద్ధించిన దని యభిప్రాయము గాఁబోలును. అట్టియెడలఁ బైని వివరణమునఁ “ప్రాప్తించుచుండఁగా” ననుట సరి కాదు. ఇట్లునుటవలన డుజ్జువులు రాకముందే యెల్లయెడల సుప్రత్యయమే లోపించు నను రీతిగా నర్థము గల్గుచున్నది, డుజ్జాదులు రాఁగా నవి లోపించు నని చెప్పుట వీరి మార్గమున కనుగుణము. వే తొకచోఁ గూడ [ఉ. 125] వీ రిదే పద్ధతిలోఁజెప్పిరి.

తెలుఁగువిభక్తులనే లోపింపఁజేయుట యవసరమా? వీరు చిం. మార్గములోఁ దెలుఁగువిభక్తులు సంస్కృతవిభక్తులస్థానముననే యాదేశము లగు నందురు. అట్టియెడ ముందుగా సుప్రత్యయమే యవును గాన దానికే లోపము చేయవచ్చునే. హరి + సు అని యుండఁగా డజ్ ప్రత్యయము రావలసియుండఁగా దానిని బాధించి యీసూత్రముచే సు [ప్రథమైకవచనము] లోపించు ననుట లాఘవము గదా. దానికిఁ దెలుఁగుప్రత్యయము చేసి పిదప లోపింపఁజేయుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? చిం. లో నైనను సోర్లుగితః- అనుతాం ప్రియాం-- సులోపః ఇత్యాదిగా “సు”లోపమే చెప్పఁబడినది. [లోపవిధి బలీయ మయిన ముందుగా సువిభక్తికి లోపమే చేయవలసియుండఁగా దానికిఁ దెలుఁగువిభక్తులు చేయుట యెట్లన్నదియు సందేహమే.]

తెలుఁగువిభక్తులనే లోపింపఁ జేయువారు సూరిమతమునకు భిన్నముగాఁ దెలుఁగువిభక్తులను సంస్కృతవిభక్తులస్థానమునఁ జేయ నవసర మేమి? చిం. నమ్మత మని యమ్యార్గము ననుసరించిన చిం. వలెనే సులోపమును జేయక తెలుఁగువిభక్తులను లోపింపఁ జేయ నేల?

సూరిమతమున గిరి, రైశబ్దములకు డుముపులు రామి [వీరు మువర్ణము చేసి లోపింపఁజేయుదురు. [ఉ. 114] సుప్రత్యయమును జేసి లోపింపఁజేయుట యొకలోటుగాఁ జేర్కొనిరి. సూరి తెలుఁగువిభక్తులను సంస్కృతవిభక్తుల కాదేశముగాఁ జెప్పకున్నను దేవత- మున్నగుమహత్ప్రీతింగములపైని సుప్రత్యయమునె నిల్పి లోపము చేసికొనవలసివచ్చుటయు నందుకే చిం. సంస్కృతవిభక్తులకుఁ దెలుఁగువిభక్తు లాదేశము చేయుటయుఁ [ఉ. 94] జేర్కొనిరి. మఱి వీరి మతమున నే మగును? దేవత, తండ్రి, భ్రాత. ఇత్యాదులకు వీ రేమి ప్రత్యయము చేయుదురు? మహత్తులయినను బుంలింగములు గామి డుజ్జు రాదు. ఆమహన్నపుంసకములు గామి మువర్ణకము రాదు. ఉకారాంతములు గామి పువర్ణకము రాదు, కాఁగా వీ రయినను పిస్థలములందు సుప్రత్యయమునకుఁ దప్ప

దుముపులకు లోపము నెట్లు చేయఁగలరు? మఱి వీరిప్రక్రియలో ఏకేష మేమి? సంస్కృతవిభక్తులకే తెలుఁగువిభక్తు లవు ననుట తప్ప.

సూరి మిగిలినస్థలములందు సంస్కృతవిభక్తులు చేయకున్నను లోప సందర్భమున సంస్కృతవిభక్తియే చూపవలసివచ్చినది. కావుననే చిం. సంస్కృత విభక్తులకే తెలుఁగువిభక్తులను జెప్పిన దనిరి. అట్టియెడ నా వద్దితి ననుసరించుట వలనఁ దెలుఁగుప్రత్యయము చేయకయె ప్రథమైకవచన [ను] లోపము చేయుట కుదురు నని తాత్పర్యమా? మఱి వీరు తెలుఁగుప్రత్యయములు చేసి లోపింపఁజేయ నేల? వీరు బాల.చిం.మతములు రెండింటిని గలిపిరి.

కాక యెల్లెడల సరాసరిగాఁ దెలుఁగువిభక్తులు చేయుచుండఁగాఁ బ్రథమైక వచనలోపసందర్భమున మాత్రము సంస్కృతవిభక్తి చేయుట యెట్లు? ఈలోప సందర్భమున సంస్కృతవిభక్తి చేయక తప్పదు గావున మిగిలినచోట్లఁ గూడ ముందొ సంస్కృతవిభక్తి చేయుట సక్రమ మని యభిప్రాయమా? అ య్యుండనవు.

సక్రమముగా నున్న దని చెప్పు చిం. ప్రణాళికయే యిటను మార్గదర్శకము గదా. చిం. నామభవిక్తులను సుష్పలకే యాదేశించినది. కాని క్రియావిభక్తుల నట్లు తిజ్జుల కాదేశము చేయలేదు. రాతువుపై సరాసరిగాఁ దెలుఁగుక్రియావిభక్తులగుటయే వ్యాఖ్యాతలును బేర్కొనిరి. మహతస్సోర్ధజ్, నిరమః అన్నట్లుగా వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్, ఇత్యాదు లగువిధానములం దెచ్చటను క్రియావిభక్తులను దిబాదుల కాదేశముగాఁ జిం. చెప్పలేదు. సరిగా నదేపద్ధతిలో సూరి క్రియా విభక్తులతోపాటు నామవిభక్తులను గూడ వామములపై సరాసరిగ [తెలుఁగువిభక్తి నె] విధించెను. కాని సుష్పల కాదేశముగాఁ జెప్పలేదు పిదపఁ జిం. ప్రథమైకవచన లోపస్తద్ధర్మాతీతయోః క్రియాణాం స్యా త్తనుచోఁ బ్రథమైకవచనలోపము చెప్పినది. వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి డుజ్ స్యా త్తనుచో భూతతద్ధర్మార్థములందు డుజ్జును విధింపలేదు. మఱి యిటఁ బ్రథమైకవచనమునకుఁ జెప్పినలోపము దేనికిఁ జేయవలె? ఆసూత్రముకడ వరులవారు “సంస్కృతప్రథమపురుషైకవచనతీవ్ ప్రత్యయమునె నిల్పి దానికి లోపమును జేయవలెను” [వ్యా. సం. న. 1938]

ననిరి. దుజాదులను దిబాదుల కాదేశముగా నేవ్యాభ్యాతయఁ జెప్పలేదు గాని యిటఁ బ్రథమైకవచనలోప మెల్లరును దిప్పనకే చేసిరి. చిం. నామవిభక్తులను సుష్పల కాదేశించుటనె వీ రిటఁ జేర్కొనిరి గాని క్రియావిభక్తులను దిజ్జన కాదేశించినట్లు చెప్పకుంట గమన్వార్థము. ఇతరస్థలములం దెల్లఁ దెలుఁగువిభక్తులె యవుచుండఁ బ్రథమైకవచనలోపము చెప్పిన [భూతతద్ధర్మ] స్థలములందు మాత్రము “తిష్ఠ” అగుట యెట్లు?

ఆదే విధముగా నిచట శయితము నామవిభక్తులు సుష్పలకుఁ జెప్పకున్నను బ్రథమైకవచనలోపమును జెప్పినచోట మాత్రము సంస్కృతసువిభక్తిని నిల్పి దానినె లోపింపఁజేయుట యపూర్వము గానేరదు గదా.

వీ రిటఁ జిం. ప్రణాళిక బాల. కంటె విశిష్టముగాఁ బ్రతిపాదించిరి గాన నిట్లు దానితోఁ బోల్చుట జరిగినది గాని చిం. చెప్పినది గాన నరి గాకపోయినను సమంజస మనవలె నని యభిప్రాయము గాదు. కాఁగా సూరి సువిభక్తిని లోపింపఁ జేయువద్దతి చిం. తోఁ బోల్చి యసమంజస మనుట సమంజసము గాదు.

దేవత ప్రభృతిస్థలములలో వరులవారును సువిభక్తికే లోపము చేయక తప్ప దని గుర్తించితిమి. అట్టియెడల హరి ప్రభృతులమాత్రము తెలుఁగువిభక్తి చేసి లోపింపఁజేయ నేల? [అనలు వీరు సంస్కృతవిభక్తులకుఁ దెలుఁగు విభక్తులు చేయుదుఁ బ్రక్రియ యెల్లెడలఁ జూపియె యుండలేదు.]

ఇంక సూరి మతమున “గిరి, రై” యనుచో దుమువులప్రాప్తి లేమి నట “సు” నిల్పవలయు ననఁగా హరి, వనిత, ఇంద్రజిత్తు ఇత్యాదులలో దుజ్జువులు చేసి లోపింపఁజేయవలయు నని వరులవారు తలచినట్లు తోచును. కాని యది సూరిమతమునకు విరుద్ధము. “కంధర” యనుచో [వనితవలె] నది యమహత్తగుట మువర్ణక మగును. శ్రీలింగ మగుట నది లోపించును. కంధరము అను మువర్ణము నిల్పియున్నరూపమును గూడ సాధింపఁదలచిన మువర్ణకలోపము బహుళముగా లేకుండుటను విధింపవలె. కాని సూరి కంధరాదులకు బహుళముగాఁ

గ్రీబతుల్యతను విడిచెను. [జాల. తత్స. 66] క్రీబతుల్యవిధానము మువర్తకసిద్ధి
కొలుకే యనుట నిర్వివాదము. మువర్తకము సిద్ధించి యది లోపింపవలసినపుడు
మువర్తకలోపమును వారింపవలయునుగాని ఎచ్చియున్న మువర్తకము వచ్చుటను
సాధింప నేర ? దీనినిబట్టి పీనికి మువర్తకము ప్రాప్తింప దని స్పష్టము. కాఁగా
స్త్రీలింగములప్రథమైకవచనలోప మనఁగా మువర్తము గాక సువిభక్తియే లోపించు
నని సూరిమతము స్పష్టము. [కాని ముదాదులకుఁ బ్రథమైకవచనలోపము లే
దను తత్స 72 విధానము నాద్యంతము పరిశీలించవలె] కాఁగా నదేవద్దతిలోఁ
బ్రస్తుతస్థలమునను “సు”విభక్తికి లోపము చేయుటయే సూరిమార్గము. డుజాదులా
చేసి లోపింపఁజేయుట కా దని గమనింపవలయును. హరిశబ్దమునకు డుజ్జు చేసిన
[పిదప నది లోపించినను] డుమంతనఁజ్జ గలిగి నిగాగమప్రసక్తి యేర్పడుట
గమనించియుంటిమి.

ప్రథమైకవచనలోపస్థలముల నగతికముగా నరుదుగా సంస్కృతవిభక్తి
చేయువద్దతినిబట్టి యెల్లదల మార్గము ననుసరించుట ప్రక్రియాగౌరవమే కాని
ప్రయోజనము లేదు. సూరి సూత్రాంధ్రాదు లగుతనయితరవ్యాకరణములతో డుము
వులవస్తునః, అమోనుః చేతతోడౌ టానః, వీని సూకు డుజ్జగు, సుజస్సులకు దివి
యగు మున్నగురీతిగా సంస్కృతవిభక్తులకే తెలుఁగువిభక్తులను జెప్పియు నది
ప్రయోజనవంతము గాక ప్రక్రియాగౌరవమును గల్పించుటను సూచించుచు నీ
బాలవ్యాకరణమున నా మార్గమును విడిచిపెట్టి నని యెఱుంగఁదగును

“సూరి శ్రీధీశబ్దములను స్త్రీలింగములను నిం దుదాహరింపరాదు. (ఉ.114)
స్త్రీలింగముల కెల్ల నా మాన్యముగాఁ బ్రథమైకవచనలోపము నాసూత్రము చెప్పు
చుండఁగా నికారాంతములకుఁ జెప్పినయివిధి విశేష మగుట సూరి వీనిని దీని
కుదాహరించె ననఁదగును.

ఉత్తమము :

“ఇత్తునకు బహువచనంబు పరం బగునపు డుత్తవం బగు” (45) వికృతియం
దికారాంతములయుపొత్త మేత్వంబునకు బహువచనంబు పరంబగు డుత్తవం బగు (46)

రరిదోవధనవార్థాదలయుపోత్తమేత్వంబున కుత్త్వంబు గలుగదు (47) ననుసూరి సూత్రములలో ముందటివదముతోడిసందిని వేటు చేసి “ఉత్త్వంబు” అని చూపుట మాత్రమే విశేషముగా వరులవా రీవానిని యథాతథముగ గ్రహించిరి. స్పష్టత కై న నిట్లు విడదీయ నవసరము గానరాదు. “పుంలింగం బయి మహద్వాచకం బయిననామంబు తుదియత్వంబున “కుత్త్వం బగు”ననుచో వీరును(ఉ.తత్వ 21సూ) పంథి విడదీయకయే చూపిరి. అటు లేని యస్పష్టత యిచట నెట్లు గల్గును? కావున పంథి వేటు చేయుట యనవసరము.

బా హుప్పళించి:

“ఉకారాంతగోళబింబుల కంతట వువర్ణకం బగు” (48) ననుసూరిసూత్ర మును యథాతథముగ గ్రహించిరి. వివరణమున నొకవిశేషము. “బా హుప్పళించి (విరా. 2.) అనుచో బాహ + అప్పళించి అని భేదము. తత్సమాకారసంధి విరుదిము కాదు. ఈప్రయోగముచే బాహ-బాహువు అని వువర్ణకలోపము నంగీకరింపరాదు.” (ఉ. 117) ప్రౌఢ బాహుశబ్దమునకు వువర్ణకలోపము చెప్పుట (శబ్ద. 2b) సరి కా దని యుద్దేశ్యము. కాని వీరును వ్యా. సం. స. (555) లో బాహుపదమును సాధించిరి. అదియును సరి గా దని వీరియీవాక్యములచే గ్రహింపదగు. బాహుశబ్దమునకు అసితా దృచ్ఛాహు వేష్టింప (అము. 5-50) అనుప్రయోగ మొందు గోళములు చూపుచున్నవి. కాని యిది ద్వితీయాంత మగుట పుగాగమరహితస్థల మగుఁ గాని వువర్ణకరహితస్థలము గాదు. కాఁగా బాహు అను ప్రథమైకవచనాంతరూపముగా గానరామి వువర్ణకలోపము చెప్పుట నిరాధార మన వచ్చును వీరు నిరూపించిన “బాహ” శబ్దమును గోళములు పేర్కొన్నవి. ఇది విడిగాఁ బ్రయుక్త మయినస్థలము వెదుకవలసియున్నది.

బా హుప్పళించి యనుచో బాహ + అప్పళించి యని విడదీసిన వరులవారి మార్గము నుచితముగాఁ దోచదు. ఈ తత్సమాకారసంధి వీరిలక్షణమునకే విరుద్ధ మయి యుండుట గమనార్హము. మహత్త + అణగి- మహత్త యణగి- అని

ప్రాచీనపద్ధతి." (ఉ 37) యనిరి. బాహు + అప్పళింబి- బాహుప్పళింబి యని ప్రయోగించె నన్న తిక్కన యర్వాచీనుఁడఁడై యా బాహుకాదిప్రాచీనగ్రంథములలో శుద్ధసంస్కృతాకారమునకి ను శ్రీవాచికతత్పమసంబోధనాంతములకారమునకును నంది లేదు అర్వాచీనకావ్యములం దిట్టనఁచుట గల [ఉ. 36] వని నిర్ణయించిరి. ఈప్రయోగము భారతము దలిచె యైయుండఁగా నావివరణము తప్పా? యీ విభాగము తప్పా? ఈ రీతినంది తిక్కన భారతమందె యైన నితక నెచ్చట నైన నున్నదా? కావున దీని నీరీతిగా విభాగింపఁదగ దని గుర్తింపవచ్చును.

నంది యగుటా మానుటా యన్నది తరువాతినంగతి. బాహు + అప్పళింబి యని విభాగించుటకుఁ దెలుగున "బాహు" యనునది తత్పమముగాఁ గల దనుటకె యాధారమును వెదుకవలసియుండు గమనార్హము. తిక్కన యేని నెచ్చట నేని బ్రయోగించెనా?

పిదప విట నంది యగుట యరు దనవలె. రంగభర్తృండు ననురీతివి మిక్కిలి విశేషములు గదా. అనఁగాఁ దత్పమాకారమునకు నందిలేకుండుటయే ప్రసిద్ధము. అట్లు ప్రసిద్ధ మైనసంధ్యభావముతోడి "బాహు యప్పళింబు" అనురీతి ప్రయోగ మెట్ల నే నున్నదా? తత్పమాకారమున కిటు మాత్రము సందినియతముగా నగు లేమి?

కావున బాహు + అప్పళింబు అనుచో దత్పమాకారసంది యయ్యె నను సమన్వయము సరిగాదు.

మఱి యిది యెట్లు? విజయము + చేయు విజయఁచేయు, భయము + పెట్టు భయపెట్టు, అచ్చెరువు + పడు అచ్చెరుపడు అనురీతిగా బాహువు + అప్పళింబు బాహుప్పళింబు అని యేర్పడినశబ్దప్రసంగముగా దీనిని గుర్తించుట యొప్పును. శబ్దప్రసంగములలో వర్ణవికృతులు పెక్కువిధము లైయున్నవి. [ఇవి సూరియు- న్నష్టము చేయలేదు] కావున భయపెట్టు అనుచో మువర్ణకము, అచ్చెరు [వు] పడు అనుచోఁ బ్రత్యయేతర మగువువర్ణము లోపింపఁగా బాహువు అప్పళింబు

అనుశబ్దపల్లవమున వుపిర్జకము లోపించిన దనఁబచ్చును. బాహు లేదా బాహు యను ప్రథమైకవచనాంతము విడిగాఁ గానరాకుండుట. బాహు యప్పఁగించి- యనురీతి సంధ్యభావస్థలమును లేకుండుట మున్నగువానినిబట్టి యిది సామాన్య మైననంది వికారము గాక శబ్దపల్లవములందనేకవిధములై యున్నవిశిష్ట మగులోపాదివికారములలో నొకటి [లోపము] అయినస్థలముగా దీనిని గుర్తించుట సక్రమమే గదా.

పుగాగమము :

“పువర్ణకేతరవిభక్తి పర మగుచో నుపారాంతములకు బహుళముగా గో శబ్దమునకు నిత్యముగా పుగాగమం బగు” [43] ననుసూరిలక్షణమును మార్పు చేసి “పువర్ణకేతరవిభక్తి పర మగుచో నమహాదంతములకు వికల్పముగాను, జరత్కారాశబ్దభిన్నస్త్రివాచకోదంతములకును, సూదంతములకును గోశబ్దమునకును విత్యముగాను పుగాగమం బగు” [ఉ, 68 సూ] నని విస్తరించిరి, “ప్రయోగము లనుబట్టి యిట్లు నిర్ణయింపఁదగియుండఁగా సూరి బహుళవిధి వాశ్రయించుచు సరి కా” [ఉ. 117] దనిరి, నిజమే ప్రయోగానుగుణముగా స్పష్టము చేయఁదగును. సూరి యంతకుముందు టుగాగమమును రెండుసూత్రములచే [సం. 28, 29] నెచట నిత్యమో యెచట విభాషయో స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండఁగా వీరు “బహుళ” మని యొకటిగాఁ [ఉ. సంధి27] జెప్పి రేమిఁ ఈరీతి ప్రయోజనము సాధించుటకుఁ గదా సూత్రమున బహుళపదము. కాఁగా సూరి లక్షణమందలిబహుళపదమునకు వ్యాఖ్యానముగా పరులవారిపైసూత్రము చాలవఱకు గ్రహింపఁదగును. బహుళ శబ్దము చేతనే యైనను సాధింపఁదగినవి సాధింపఁబడుదుఁ దగనివానిఁ బ్రస్తావింప కుండుటచే సూరిలక్షణము దురుక్త మని చెప్ప వీలు లేదు

సంజీవనిలోఁ గూడ నన్నయాధర్వణులు చాలవఱకు విశదముగా ననుగమ మములు చూపియున్నను సూరి వానిని సరిగా గ్రహింపక యావిషయములను బహుళకవిధిచే వంగ్రహించుట యుక్తము గా” [వ్యా. సం. సం. 555] దనిరి. చిం, కంటె

వి. వి. కొంత విశదముగాఁ జెప్పె ననవచ్చును. కాని దానిని సూరి సరిగా గ్రహింపలేక పోయె ననుట సాహసము. సర్వత్రోదోతోర్వర్థవతి మువత్, [డుజ్మహత్సదానాం వా, యని చిం. చెప్పినది. దీని నింతకంటె సముచితముగనె సూరి పేర్కొనెను. కాఁగా సూరి నన్నయ చెప్పినదానిని గ్రహింపలే దనుట కాదాఁము లేదు. ఇంక నధర్వణుఁడు చెప్పినవి. “భిన్నత్వే న చాప్య భిన్నత్వే డుజోదస్తతో భవే త్తన్నది యవసర మనుట నిర్వివాదము [వరులవారు నిట దానిని జెప్పలేదు]. అది గ్రహించియె సూరి దానిని [విశేషమువలె] బ్రస్తావింపకుండుట యుచితముగా నున్నది. ను వట్వాడిశబ్దానాం, పువర్ణకోభవత్యత్ర యనువానిని వరులవా రి మాట లనుటకుఁ బూర్వము వ్యాఖ్యానింపలేదు ఆయు్య నవి ప్రస్తతసూరి సూత్రమునందలి బహుళ శబ్దముచే సంగ్రహింపఁబడునని గాదు. వానినిగూర్చి యైన [దాల తత్స. 50 సూత్రమునొద్ద వీ రిట్టి ఓమర్ప చేయవలె.]

పుగాగమమునుగూర్చి వి. వి. “ఉతానుత్ర భవేద్వాపురత్రియాం ల్యాది వర్ణకే యన్నది. ఇట “వా” యనఁగా సూరి బహుళ మనె నది సరిగా గ్రహిం పమిచేఁ గాదు గదా. కారికయందలి “అత్రియా” మ్మన్నది సూరిసూత్రమునఁ జేర్చ కుండుటయె సరిగా గ్రహింపకపోవుట యేమో. ఇంక వి. వి. లక్షణమున వే తొకవిశేషము లేదు గదా. అత్రియా మ్మన్నదానికి స్త్రీలింగేతరముల కనియె యర్థము చేయవలసియున్నను మహతీవాచకస్త్రీలింగేతరము లని వ్యాఖ్యానించిరి. (అయ్యది వ్యాఖ్యానమందలివిశేషమే కాని యధర్వణుఁడు స్పష్టము చేసినది కాదు) అట్టిదే యైన జరితార్కరున్ ఆనుచో పుగాగమము లేదు, ఇది వి. వి. సంగ్రహింపఁ జాలు చున్నదా ? చిం. వి. వి. ల విశదముగాఁ జేసినయనుగమము లేమియో స్పష్టముగాదు. ప్రయోగానుగుణముగా బహుళశబ్దముచే నెల్ల విశేషములు సంగ్ర హింప నవకాశము సూరిలక్షణమున నుండఁగా విశేషార్థకల్పనము వి. వి. లక్షణ మున నవసర మయ్యె. దానికంటె బహుళ మనుట యుచితము గదా.

ఇత స్పష్టముగాఁ జెప్పినవరులవారిపై ఉ. లక్షణమును బరావర్సంతము. “అమహదుదంతములకు నికల్పముగా పుగాగమ మగు ననిరి. ఇట్లనుటచేత

మహాదుదంతములకు వికల్పము గా దని యర్థ మగునా? కాని వీరు వైకల్పికస్థలములతోపాటు నిత్యస్థలములను గూడఁ జేర్చొనిరి. “జరత్కారూఽన్న--నిత్యముగాను” అనుటచే మహాదుదంతములకు నిత్యముగాను వుగాగమము లేదు. కాఁగా పీనికివైకల్పికముగాఁ గాని నిత్యముగాఁ గాని వుగాగమము రా నవకాశము లేకపోవుటచేత వీరిలక్షణము ననుసరించి శంభువుచేత ననురీతిరూపములు సాధువులు గానేరవు. సూరి యిట్లు చెప్పలే దని యాక్షేపింపఁదగునా?

“మహద్వాచకములకు వువర్ణాగమరహితరూపము లగు- శంభులు, శంభున్ ఇట్టిని డుమంతత్వపక్షమున నెట్లును బై నుదాహరించిన రీతిని సిద్ధింపమ, కావుననే ఉతామత్రేత్యాసూత్ర మమహత్పక్షముగా మాత్ర మన్వయింపఁబడె” (వ్యా. సం. ప. 567) నని స్థలాంతరమునఁ జెప్పిరి. తదనుగుణముగనె యిట వైకల్పికస్థలముల నమహత్తులనె పేర్చొనిరి. కాని పై వర్ణులవారివచనములను బట్టి మహాదుదంతములకు వుగాగమము నిత్య మనియె వారు తలఁచినట్లు స్పష్టము గదా. మఱి యిట నిత్యస్థలములలో మహాదుదంతములను జేర్చొనకొందుట సంగతమా?

వుగాగమరహితము లనఁదగు “శంభులు” అనురీతిరూపములు డుమంతత్వ పక్షమునను నేర్పడు ననుట నిజమే. కాని ద్వితీయైకవచనస్థలమున భేదము గలదు. శంభున్ అని వీ రుదాహరించిరి గాని యట సంతకుముందు శంభును అని యుండును గదా. ఇపుడీ శంభుశబ్దము డుమంత మయిన పక్షమున “డుమంతము మీఁది - తత్స. 25) అనుసూత్రముచే నిత్య మయి శంభుని అని యగును. వుగాగమాభివపక్షమున నన్నచో నపు డీప్రాతిపదికము డుమంతము కానేరదు గావున నిత్యము రాదు. నువర్ణక ముల్లె యుండవలెను. శంభును. శంభుని లేదా శంభును అనుచో ద్రుతన్వరలోప మైన “శంభున్” అనునది రెండుపక్షములందును సమానమే యయ్యును (ఇదియె వర్ణులవా రుదాహరించిరి.) న్వరలోపము రానిచో [శంభునిని], శంభుని అనురీతిగా భిన్న మ యుండును.

“మహాత్పుంలింగోదంతములకు డుమంతత్వము పాక్షిక మగుటం జేసి నివర్ణకము పాక్షికముగా నగు నని తాత్పర్యము. డుమంతత్వపక్షమున నివర్ణక పాక్షికతయు, డుమంతత్వాభావపక్షమున “అన్యతస్త్విత్ర సుచ్ఛిపే” త్రనుచొప్పున సువర్ణకపాక్షికతయు సంభవించు నని భావ” [వ్యా. సం. స 489] మని వరుల వారు నీభేదమును గుర్తింపకపోలేదు. అట్టియెడల డుమంతత్వపక్షముననే డుమంతా భావపక్షమునంబలిరూపములును సిద్ధించు ననుట విరుద్ధముగదా. వరులవా రైవను రూపములు మార్గాంతరమున నేర్పడుటను బ్రస్తావించిరే గాని యట్టి రూపముల సాదుత్వమును జెప్పలేదుగదా. డుమంతపక్షమున విగాగమా భావముతో డుమంత త్వాభావపక్షమున పుగాగమాభావముతోను దృతీయాదు లం దొకేతీ రగురూపము లేర్పడుటలో దోషము లేదు గదా.

కాగా మహాదుదంతములకును పుగాగమము వికల్పముగాఁ జెప్పవలసి యుండగా ఎరులవా రమహాదుదంతములకె చెప్పట నరి గా దని స్పష్ట మగుచున్నది.

జరత్కారూఢిన్న. ఇత్యాది యగువరులవారిలక్షణము సూరిసూత్రము నందలిబహుళపదమునకు వ్యాఖ్యానముగా స్వీకరింపఁదగియున్నది. ఊకారాంతము గా త్రూశబ్ద మొక్కటియ ప్రసిద్ధ మయి కానవచ్చుచున్నది. త్రీవాచకములకు పుగాగమము నిత్యమ యని చెప్పఁదగును. “జరత్కారున్” అనువ్రయోగ మొండు విశిష్టముగా గుర్తింపవచ్చును.

ఇంకను వరులవా రిం కొకవిశేషము నిట్లు పేర్కొనిరి. బహుళగ్రహణముచే వువర్ణాగమమే కాక ప్రథమైకవచన మగుపువ్రత్యయము నయితము .రాహుబాహు శబ్దములకుఁ బాక్షిక మని వ్యాఖ్య చేసినను జేయనగును. (వ్యా.సం.స. 555) బా హుస్పశించి యనుచో బాహు అనుశబ్దముతో వీరు నమన్వయింతురు. “బాహు” అను ప్రథమైకవచనాంతరూపమున కొక ప్రమాణమును వీరు చూపలేదు. అట్టి యెడల “బాహు”శబ్దమున కిట్టిపువర్ణపాక్షికతను జెప్పట యనవసరము.

రాహుశబ్దమునకు పుప్రత్యయ మీసూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే లోపించు నని చెప్పుట సరి కాదనఁదగును. ఇది మహాత్తు “ఉకారాంతం బగుమహాత్తునకు పువర్ణకంబు బహుళంబుగా నగు”. అనుసూత్రము మహాత్తులకుఁ బ్రథమైకవచనముననే పువర్ణము బహుళముగాఁ జెప్పుచున్నది. కావున రాహుశబ్దము పువర్ణకపాక్షికత నాసూత్రముచే సాధించుట యుక్తము (వ్యా.సం.స. 553) కావున నమహాత్తగుబాహుశబ్దముతోపాటు రాహుశబ్దము నిటఁ జేర్కొనుట సమంజసముకాదు.

ఇంక దీనికి పువర్ణకము పాక్షిక మన్నను బ్రయోజనము లేదు. పువర్ణకము తానివక్షమున డుజ్వర్ణక మగు నంతయ రాహువు కాని పక్షమున రాహుఁడు అని యగును విష్ణుఁడు అని యగు టిట్లే కదా. కావున బహుళశబ్దముచే నన్యకార్యముగా నిచ్చుటఁ బ్రథమైకవచనలోప మొకపక్షమున నగు. కాఁగా “రాహు” అను రూపమును పుగాగమలక్షణమునొద్ద పువర్ణకపాక్షికత్వముచేతను సాధింపఁబూనుట సరి గాదు.

మహాత్తులు - వైవర్ణ్యము :

“ఉకారాంతం బగుమహాత్తునకు పువర్ణకము బహుళముగా నగు” (50) ననుసూరిసూత్రమును సవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. ఉకారాంతం బగుమహాత్తునకు పువర్ణకము వైకల్పికము. మనుకటుపటుశబ్దములకు నిత్యము (ఉ 1సూ) మనుపటుశబ్దాదుల నొనరింప (వ్యా.సం.స. 553) నను కాచూ ననుసరించి పీ రివి యిందుఁ జేర్చి రనుట స్పష్టము. కటుశబ్దము శ.ర. కాని సూ.ని కాని మహాత్తుగాఁ జూపలేదు. కాని “మనువు ధర్మశాస్త్రమున మిక్కిలి కటువు” (కా.చూ. 313) ననుసరించి కటుశబ్దము నిందుఁ జేర్చియుందురు. మనుపట్యాదీనా మ్మని వి.వి. పటుశబ్దమును గూడఁ జేర్కొన్నను చండస్ఫూర్తి పటుండు మున్నగురీతివ్రయోగముల ననుసరించి (వ్యా.సం.స. 553) పటుశబ్దమును దొలఁగించు టుచితముగా నున్నది.

కాఁగా నీమూఁడింటికి మాత్రమే నిత్య మనుటచే మిగిలికమహదుదంతము లకు పువర్ణకము వైకల్పిక మని వీరినిర్ణయము. సూరిలక్షణముకంటె నిది స్పష్టముగా నున్న దని వీరినుభిప్రాయము

అం.భా.అ. “పాండు-, కురు- మారు-, శంతను-, అభిమన్యు-, కంతు-, మొదలగుకొన్నిటికి పుత్రత్యయము రాదు యు మాత్రమే పద్మ(వ్యా. సం. స. 569) నని చెప్పఁగా వీరు” ఇట్టి పువర్ణకపుగాగమరూపనిషేధమును వైయాకరణు లెవ్వరును జేసియుండలేదు. ప్రాచీనప్రామాణికవైయాకరణకహాకవీంద్రోపదిష్టసూత్రముల చొప్పున వీనికి పువర్ణకపుగాగమాంతరూపములును యుమంతరూపములతోపాటు సమ్మతము లెఱుఁయున్నవి. అభిమన్యువు మున్నగురూపము లంగీకరించినవీరు వానికిఁ బ్రయోగము లేవియుఁ జూపలేదు. కురువు అనుదానిని నిఘంటువులనుండి మాత్రమే వీరు చూపిరి. కాని నిఘంటువులు జగత్తు. హనుమానుఁడు అన్నవియుఁ జూపినవి. లాక్షణికులు స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు గాన పువర్ణముతో రూఁములుండవలయునా? విదాత్రాదులతో మాందాతృశబ్దమును లాక్షణికులు చేర్చలేదని యుమంతముగా నంగీకరింపమానిరా? ప్రయోగానుసారముగా గ్రహింపలేదా? నీగుణములు ఇత్యాదినమానరూపములను లక్షణమునకు నున్నముగాఁ బ్రయోగములనుబట్టి వ్యాఖ్యానింపలేదా? (ఉ. 280) ఇటు లక్షణముచే సాధించునవకాశము నుండగా లాక్షణికులు స్పష్టము చేయలేదని ప్రయోగములందు లేనిరూపముల నంగీకరింప నేల? నన్నయాధర్వణు లిరువురు మాత్రమే లాక్షణికులని విశ్వసించినను ప్రయోగానుసారముగాఁ దా మైనను స్పష్టము చేయవచ్చునే.

పువర్ణకముతోడిరూపములు లేమి జేసి శంకుస్వకృతులకుపరే నభిమన్యుప్రకృతులకును పువర్ణము వైకల్పిక మని వర్ణించారు లక్షణము చేయుట తగదనఁ తీయదు” అం.భా.అ.కంటె నన్నయాధర్వణులశాస్త్రములే మేలుగా నున్నవని (వ్యా. సం. స. 569) నిర్ణయించుటకంటె నట్టికవిప్రయోగములు చూపుట మేలు. చిం.సూత్రములో వాశబ్దముచే నివి వారించుకొనరాదా? కాన వీరిలక్షణము నిర్దుష్టమనుటకు లక్ష్యములు దోడురాకున్నవి. కాన సూరిసూత్రమును సవరించుట సరి కాదు.

సూరిసూత్రమందలి బహుళబ్దము చే న సుప్రభృతులఁ బ్రవృత్తిమాత్రమును. శంఖుప్రభృతుల విభాష యగుటయు. (రాహుళబ్దమున కన్యకార్థముగాఁ బ్రథమై కవచనలీ వమును) లక్షణమున కనుగుణముగా సాధించుకొనఁదగును.

ఇట్లు సూరిలక్షణము లక్ష్యసంగ్రహక మైయుండఁగా వీరు “నన్నయాధ వ ణులయ నుగమములు నాధ్యసాధనమువిషయమునఁ జాలియున్న పని గ్రహింపక సూరి యిదట నయితము బహుళవిధినె యరంభించుచున్నాఁ (వ్యా.సం.స.గీరి) డనిరి. నన్నయాధర్వణులయ నుగమము. గ్రహించినవరులవారు విశేషముగాఁ దెల్పిన దేమి? మన్వాదులకు వువర్ణము నిత్య మగుటయె. అదియు బహుళశబ్దముచే లాఘవముతో సూరి సంగ్రహించెను. ఇంకిను నన్నయాధర్వణులు పేర్కొనని అభిరున్యఁ దమరీతివానిని గూడ సంగ్రహించునది గాఁగా సూరిలక్షణము విన రిం పఁబడలే దనియా విమర్శించుట ? చిం. డుజ్జహత్పదానాం వా యని వైకల్పిక మన్నది. ఇదే వీరు దమసూత్రమున మొదటివాక్యమునఁ జెప్పిరి. ఈయంశము సూరి గ్రహింపనిది కాదు గదా; కాఁగాఁ జిం.అభిప్రాయమును సూరి సంగ్రహిం చెను. ఇత నధర్వణులు చేసిన యనుగమములను మాత్రమె సూరి గ్రహింపలే దందుమా?

వి.వి. మనువట్వాదిశబ్దానాం న దుజ్జో నిశ్చ ప్రయుజ్యతే. పువర్ణకోభవ త్యత్ర క్వచిన్నిత్యం క్వచిత్తు వా” యన్నది మన్వాదులకు నిత్య మన్నది వరులవారు తమసూత్రమున గ్రహించిరి. వి.వి. పేర్కొన్న వటుశబ్దము తొలఁగించిరి. సూరి వీని బహుళశబ్దముచే లాఘవముతో సంగ్రహించె. వీరిటుగాగమవిధానము నిట స్మరింపఁదగును. “పువర్ణకో భవత్యత్ర క్వచిన్నిత్యమ్” అన్నది పూర్వకారికార్థ మును సంగ్రహించుదుఁ బునరుక్తియె యగును. స్పష్టత కందము “క్వచిత్తు వా” యనువానికి డుజ్జ రానిశబ్దములు కొన్నింటికి పువర్ణము వికల్ప మనిరి. ఇవి డుజ్జ రానిశబ్దములు కావున పువర్ణమును రానివక్షము (డుజ్జను లేమి) ప్రథమై కవచనము లోపించు నఁదము. అట్టిశబ్దమే దున్నది? బాహు (ప హత్తునుగాదు) అనురూప మధ్వణసమ్మతము గాదు (వ్యా.సం.స.గీరి) అట్టిరూపము లేదు గాన నుఁ తమె.

“కవ్యచిత్త వా- అద్వానిచే నొక్క రాహు అను ప్రభుమైక వచనరూపము మాత్రమే సమ్యత మగుచున్నది. (వ్యా. సం. స. 510) అందవలెను అనువానిసాధుత్వము సం దేహించిరి. (వ్యా. సం. స. 561) విష్ణు సాక్షాత్కరించె అనురం.రా. ప్రయోగమును దిగన్మరించె. (ఉ. 118) రాహు బద్ధము నొక్కదానిన యుద్దేశించినయెడల దానిని స్పష్టముగా లక్షణమునఁ జెప్పవచ్చునో? కవ్యచిత్తన నేలః సూరి బహుళశబ్దము కలఁటె నిందలి కవ్యచిచ్ఛబ్దమునకు స్పష్టత యధికమా?

ఇవి సాధ్యసాధనమునఁ జాలియున్న పనిరి. వి.వి.డుజ్జు రానికొన్నింటికి [రాహు శబ్దమునకు] పుష్కరకము వికల్పము నుటచే రాహుఁడు అనురుజుంతురూపము వి. వి. సాధ్యము గాదు కాని వీరు సురిసూత్రవివరణమున “బహుళగ్రహణముచేత రాహుప్రభృతిశబ్దములకు పుష్కరకపుగాగమరూపములు పాక్షికము లనియు వానికిని రాహుఁడు రాహులు రాహునిన్ ము న్నుగుడుమంతరూపములు పర్యాయముగా నిల్చు [వ్యా. సం. స. 558] నని స్పష్టము చేసిరి. సూరి సాధించినరాహుఁ డను రూప మధర్వణునియనుగమముచే సాధింపఁబడినదా! ఇది సాధ్యసాధనమున నిత్యాదిగా వస్తులవారు చేసినవ్యాఖ్య సరి కా దనఁదగుఁ గదా.

పీ రిచట “పుష్కరకము పుష్కరకమున పుష్కరకపుగాగమాంత [బాల. తత్ప. 49 సూ.] రూపములు సిద్ధించును. బహుళగ్రహణముచేత రాహుప్రభృతి శబ్దములకు పుష్కరకపుగాగమాంతరూపములు పాక్షికములు” [వ్యా. సం. స. 558] బాల. తత్ప. 49 సూత్రము పుగాగమమును విధించినది కాన వానందర్పమున పుగాగమాంతరూపములసిద్ధి మాత్రమే ప్రస్తావించఁదగును “పుష్కరకము పుష్కరకమున పుగాగమాంత [బాల. తత్ప. 49 సూ.] రూపములును సిద్ధించు” నని చెప్పఁదగును. అది పుష్కరకరూప్రసక్తి తగదు.

రాహుప్రభృతులకు పుష్కరకపుగాగమములు పాక్షిక మగుట యేదిబహుళబ్దము చేత? ప్రస్తుతసూత్రము ప్రభుమైకవచనమునుగూర్చి మాత్రమే చెప్పచున్నది. నీసూత్రమందలిబహుళశబ్దముచే పుష్కరకపాక్షికత మాత్రమే సిద్ధించును. పుగాగమ

పాక్షికత వుగాగమమును విద్ధింపునట్టి తత్వ. 49 సూత్రమునఁ దలి బహుళ శబ్దముచే నగును. కావున వ్యాఖ్యానమునఁ బరులవా రాయంశము స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగును. లేనిచో వుగాగమపాక్షికతయునీసూత్రమందలిబహుళశబ్దముచేతనే యగు నేమో యని వీరివివరణవాక్యముచే సందేహము గల్గును.

కద్రుః :

కద్రుః నాగమాత [50] యనుసూత్రము నట్లు గ్రహించిరి. వివరణమున “పుష్కర్ణకపుగాగమములచో “వ” అనురూపము నిచ్చు నని యీనిపాతసూత్రమున కర్థము” [ఉ.118] అనిరి అనఁగా కద్రుశబ్దమునకు ముందుగా పుష్కర్ణకపుగాగమ ములు చేసి పిదప వానిస్థానమున “వ” వర్ణము చేయవలయు నని పీరు భావించి నట్లు తోచుచున్నది.

సంజీవనిలోను “కద్రుశబ్దమునకు... పుష్కర్ణకపుష్కర్ణములయుత్వమున కత్వ మగునట్లు ప్రకృతసూత్రము నివతించుచున్న” (వ్యా.సం.స.561) దనిరి. దీనినిబట్టియు ముందు పుష్కర్ణకపుగాగమములు చేసి వానికే అత్వము (నత్వమో) చేయవలె నని వీరియభిప్రాయము స్పష్టము.

ఇటుఁ బ్రథమైకవచనలోప మగు నన్న గుప్ర సు విమర్శించుచు (వ్యా. సం.స.562, 562) ప అనునదే ప్రథమైకవచన మనిరి.

కాని యీమార్గమునఁ బ్రక్రియాగౌరవము గల్గుచున్నది ఇం తేలా కద్రు శబ్దమున కీసూత్రముచే దీర్ఘమునకు హ్రస్వమును బ్రాతిపదికకే వషర్ణాగమమును నివతింపఁబడిన వని చెప్పుట యుచితము. ఈశబ్దము శ్రీలింగము గావున దీనిపైని బ్రథమైకవచనము లోపించుట సామాన్యశాస్త్రానుగుణముగనే సిద్ధించును. ఇతరస్థలములలోఁ గద్రుఃలు కద్రుఃను ఇత్యాదిగ నగును.

ఈవక్షమున పుష్కర్ణకపుగాగమములు చేయ నవసర ముండదు దీర్ఘమునకు హ్రస్వము నీసూత్రముచే నివతింపఁబడినట్లు గ్రహించుట నదియుఁ బ్రత్యేకముగాఁ

జేయ నర్హుర లేదా? వర్ణమును బ్రథమైకవచనముగా నంగీకరించినఁ బ్రథమైక
వచనలోపప్రసక్తి తగును కాని యితరవిభక్తిపరకత్వమునఁ బ్రాతిపదిక కాగమ
మనకతప్పదు. కావున పవర్ణాగమమును ప్రాతిపదికయందే నివతంపఁబడిన దనుట
తెప్పు గదా.

విధాత్రాదులు :

ఋకారాంతంబున కత్వంబును త్రివద్భావంబు నగు [52] ననుసూత్రము
నట్లు గ్రహించిరి. [ఉ. 53 సూ.]

విధాత్పదాత్పదాత్పదసవిత్సనేత్వశబ్దంబులకు మహత్తుల కత్వత్త్రివద్భావంబులు
విధాన్య నగు" [53] ననుసూత్రమును వీరు విధాత్పదాత్పదాం త్పదాత్పదసవిత్స
నేత్వ-- అని మాండాత్పశబ్దము నదికముగఁ జేర్చి సూరిసూత్రము నట్లు గ్రహిం
చిరి. "మాండాత్పశబ్ద (ఆర 3-138, కాంతి. 6-556) కాన సూరి దీనిని విధా
త్రాదులలోఁ జేర్చినకుండుట సరి కా" [ఉ. 119] డనిరి. ఇది యుక్తమే. వి. వి.
"విధాతా సవితా దాతా దాతా నేతా చ వా దుజీ భవన్తి" "స విధాత్రాదిః" అని
గణమును నియతము చేయుటయే కాక "తదన్యే న దుజీ స్థితాః" అని యింకను
గట్టిపఱచెను. ఈయంశమున సూరి కేవలము వి. వి ననుసరించుటలోఁ బొరవదె
ననియే చెప్పవలసియున్నది. వి. వి. చూపిన విధాత్రాదు లన్నియు నిట్టివి గా వని
నిమగ్నకులు గుర్తించిరి. ఆం. భా. ఆ. "దాత్పశబ్దమునకు దుజ్ఞ లే దని చెప్పఁగా
శ. ర. "విధాత్ప సవిత్పశబ్దములకు ద్వివిధరూపముల నుదాహరించి తక్కిన
వానికి ధాత ధాత నేత యని... మాత్రమే యుదాహరించుట యుక్తము గాదు." ఇట్లే సూ. ని... వీరు ప్రబంధములలోనితత్సమశబ్దములను వెదకించి కోశములు
వ్రాయలేదు గదా" (వ్యా. సం. స. 567) యనిరి వరులవారు. జగత్తు, హనుమా
నుఁడు మొ॥ అప్రయుక్తము లని వీరు నిర్ణయించుట మాత్రము వెదకియే చేసి
యుండురు. విచిత్రము. వరులవారి కిష్టము గానిచోఁ బ్రస్తుతము గనఁబడకున్న
నెటనో యుండు. కాక నన్నయాధర్వణులు సమ్మతించినఁ గవిప్రయుక్తము గాకు

న్నను నిబ్బంది లేదు. ఇక వీరి కిష్టము గావించో కొన్ని ప్రయోగములు దొరికినను ప్రాచీనప్రామాణికమహాకవింద్రప్రయోగములు గాక పోవుటయో, ప్రాసాదిస్థల నిబద్ధములు గాకుండుటయో, యేయ్యు దొరకుమన్నపాఠముకంటె ఓన్న మై పీరిసిద్ధాంతమున కనుగుణమై “క ప్రయుక్త” మని దెగుపాఠము వేటొ డుండుటయో జరుగును. అది య ట్లుంచుదము. ఇట—

దాతృదాతృనేతృశబ్దములకు దుమంతప్రయోగము మృగ్య మని పరులవారి వచనములవలననే గ్రహింపవచ్చును. “పైయాకరణాగ్రగణ్యుడును మహాకవిం ద్రుడును నగునధ్వజుడు దాతృశబ్దమును విధాత్రాదులలో జేర్కొనియంద నద్దానికిఁ బాక్షికదుమంతరూపము రా దనుట యుక్తమా?” [వ్యా. సం. న. 17] ఇం తేరి? అట్టిప్రయోగమును జూపినఁ జాలదా? శ. ర. సూ. ని. చూపకున్న వీరు చూపరాదా? అస లందుకే వ్యాకరణ మహాకవులు గూడఁ గావలె నని వీరు నిర్ణయించి రేమో. మహాకవులు గావున వీరు వ్యాకరణమునఁ జెప్పిన నది కవి ప్రయుక్త మయినట్లే సా. త్రి. శ లో జెక్కు ప్రస్తావించబడినది. అవి యెల్ల నెట్లంగీకరింతుము?

కాఁగాఁ బ్రయోగములు లభించునందనుక దాతృదాతృనేతృశబ్దములను విధాత్రాదిగణమునఁ జేర్చుట నిరాధార మనక తీటదు. కాఁగాఁ బ్రయోగానుసారముగా మాంధాతృ, విధాతృ, సవిత్తృశబ్దములు మూడింటికి మూతమే దుమంత రూపము [పాక్షికముగా] లంగీకరింపఁదగు నని నిశ్చయించుట దోషము గాదు.

కావున సూరి వి. వి. ననుసరించి యీ లక్షణము చేసి పొరపడె ననక తీటదు. ప్రయోగము గలమాధాంతృశబ్దమును గ్రోత్రగాఁ జేర్చుట యెంత యుచితమో ప్రయోగములు దొరుక విధాత్రాదులను దిరస్కరించుటయు నంత యుచితమే.

హ్రస్వము :

“సామంబులతుదిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు [54] ననుసూరిలక్షణమును వీరు “సంస్కృతప్రాకృతప్రాతిపదికములతుదిదీర్ఘమునకు హ్రస్వం బగు”

[ఉ గీత సూ] అని విస్తరించిరి. న చ దేశ్యవదే యను చిం లక్షణమును దృష్టి
యం దుండుకొని వీ రిట్లు సూతించియుందురు. సూరిలక్షణముచేఁ దద్భవదేశ్యము
లంను హాస్య మగునా? తత్సమపరిచ్ఛేదమునందలియివిధి సంస్కృతప్రాకృత
ములయెడనే వ ర్తిల్లుటలో భేదము లేదు. వీరే సంజీవినిలో “సంస్కృతప్రాకృత
శబ్దములు తత్సమము లగునపు డానంస్కృతప్రాకృతప్రాతిపదికలకుది నున్న
దీర్ఘము హాస్య మగు నని సూరిసూత్రమునకుఁ దాత్పర్యము” (వ్యా. సం. ప. 571)
అనిరి. కాఁగాఁ డ్రస్తుతసూత్రమున వీ రధికముగఁ జేర్చినభాగము సూరిసూత్రో
ద్దిష్టమే. కావున సూరిసూత్రమునకు వివరణప్రాయముగా నెంచవచ్చును. బహుశః
వీ రందుకే సూరి సంస్కృతప్రాకృతనామము లనకుండుటను గూర్చి సూరిని
విమర్శించలేదు. సిరియన్నది ప్రాకృతసమ మై యాఞ్చిక మవుచున్నను దత్సమము
పవుట ననుసరించి యిట లక్ష్య మగుటలో విరోధము లేదు. కావుననే సూరి
సంస్కృతప్రాకృతప్రాతిపదికలకుదీర్ఘమునకు హాస్య మవుట సుదాహరించుటయే
కాక తద్విన్నమునకు హాస్యము రాకుండుటయు స్పష్టము చేసెను [తవర
కలణంబుచే దీర్ఘంబున క త్వంబు లేదు. శ్రీలు, లకోరీలు. (తత్స. 45) ఇం
చేకాక్షరప్రాతిపదికలకు హాస్యమును నిషేధించెను (తత్స. 5) కాని లకోరీలు
అనుచో దీర్ఘ మె ట్లున్నదిః హాస్యము రాలేదు. ప్రత్యేకముగా హాస్యనిషే
ధము లేదే. కాన నిట హాస్యము ప్రాప్తించుటయే లే దన్నమాట. కావున
సంస్కృతప్రాకృతేతరము లగునామములదీర్ఘమునకు హాస్యము రా దని సూరి
స్పష్టము చేసినట్లే కదా.

కావున సూరిలక్షణము నిర్దుష్టము.

ఇట వీరు రమాఇత్యాదులనుగూర్చి సంస్కృతప్రాతిపదిక అనియేషేర్కొనిరి.
(కృతోత్కం బగు, ఉదంతసంస్కృతనామంబు ము న్నగురీతిగా నున్నసూరివ్యవ
హారమున కిది యనుగుణము) కాని యంతకు ముందు “తత్సమమహత్తుమీడి
(ఉ. తత్స. 31) అని బాల ము న్నగుసంస్కృతప్రాతిపదికలనే తత్సమము

లనియుఁ జేర్కొనిరి. ఇట్లు సంస్కృత(నాడు)ము తత్వమ(వామ)ము పర్యాయముగా వ్యవహరించుట విచార్యము.

ఇచ్చోట వివరణమున “దేశ్యము వ్యవహారప్రసిద్ధము గాన నవలా (త్రీ)ము న్నగుదీర్ఘాంతములవలెనె నవల (త్రీ) ము న్నగుప్రాస్వాంతములను సిద్ధించు ననఁదగును. విలుకాఁడు ము న్నగుకాప్రత్యయాంతాదులకు ప్రాస్వము లేదు” (ఉ. 120) దనిరి. విలుకాఁడు ఇత్యాదుల కా, ఈ ఇత్యాదిప్రత్యయములు దీర్ఘములుగా నుపదేశింపఁబడినవి. కావున దేశ్యము కు ప్రాస్వ మగు నన్నను విధానసామర్థ్యముచే కాప్రత్యయాదులకు ప్రాస్వము రినేరదు. ఇట్లే కోషగాఁడు అంకకాఁడు మొ॥.

దేశ్యశబ్దములందె యైనను ద్వైరూప్యము వ్యవహారప్రసిద్ధినిబట్టి గల్గు ననుట విచార్యము. దీర్ఘాంతము వేటుగను ప్రాస్వాంతము వేటుగను నొకేశబ్దమును కిన్నములుగాఁ జూపుట లాక్షణికమార్గమును గాదు దీర్ఘమునకు ప్రాస్వము (నరుదుగా) చెప్పకొనుటద్వారాన దీర్ఘాంతరూపమునుండియే ప్రాస్వాంత మగుటఁ దలచుట మును సాధించుట శబ్దశాస్త్రోచితము.

నవలా నేజా ము న్నగుదేశ్యశబ్దములు నన్నయభారతమున లేవు. అదర్శమునినాఁటికి నవలా-నవల, నేజా-నేజ, ము న్నగురీతి ద్వైరూప్యము గలశబ్దములు వచ్చియుండును. (వ్యా. సం. న. 588) అని వీరే చెప్పిరి. దేశ్యములు నన్నయ ప్రయోగింపకున్నను “న చ దేశ్యపదే” యనుటచే నాతనినాఁటికిని దీర్ఘాంతములే యని వరులవారిమతము స్పష్టము. ప్రాస్వాంతరూ. ము లాపిదప నేర్పడినవి. కావునను దీర్ఘమునకు ప్రాస్వము విధించి యట్టిరూపములు సాధింపఁదగును. వ్యవహారప్రసిద్ధినిబట్టియే దేశ్యస్వరూపము నెఱుఁగఁదగియున్నను, దానిప్రక్రియను లక్షణబద్ధము చేయుట దోషము కాదు గదా. దేశ్యము లట్లు నిరూపించుటయు బ్రసిద్ధమే అచ్చికములు త్రీసమాక్షలుగాఁ జెప్పుట యందులకే కదా.

దేశ్యముల ప్రాస్వ మిట్లు పేర్కొన్నవీరు సంస్కృతప్రాకృతప్రాతిపదికల యందే ప్రాస్వము విధించుట సమంజస మని సూచించినట్లయినది. “పల్లకీలు నంద

లములు (క. ౧. ౨) (పల్లకి) వితా-పిత ఇత్యాదులలో హాస్యము నైతము గలదు. (వ్యా. సం. స. 14) తదృశ్యములందలి హాస్యమును గూర్చి వీరిటఁ బ్రస్తావించలేదు. తదృశ్యములవిషయమున సంస్కృతప్రాకృతశబ్దములు ప్రాతిపదికములుగా నియమము గదా. “అకనము” అనుదానిలోఁ బ్రాతిపదికను “అకాశ” యని చూపరాదుగదా. ఇట్లే ప్రాకృతములయెడను. కంబముఅనుదానిలోఁ బ్రాతిపదిక లుంబో అని చూపరాదు కాఁగా సంస్కృతప్రాకృతశబ్దములు ప్రాతిపదికలుగా నియమమని తత్సమములయెడనే కాని తదృశ్యములయెడఁ గాదు. కావున సూత్రమున సంస్కృతప్రాకృతప్రాతిపదికలకుఁ జెప్పిన హాస్యము తదృశ్యములకు రాదు. పల్లకులు విత యనునవియు గుర్తింపఁ దగినవే కదా. తదృశ్యదేశ్యశబ్దములందు నరుదుగా హాస్య మగుట ప్రయోగానుసారముగా గ్రహింపఁదగినట్లు లక్షణము చేయుటోప్పదా?

విజితక్షృఢుఁ డనుచో హాస్యమగుటను వీరి సూత్రవివరణమునఁ దెల్పిరి. [ఉ. 121] కాని యీహాస్యము తెలుఁగున నగునది కాదు. “గోప్రియోరుపసర్జనస్య - అనుసూత్రముచేత సంస్కృతమునందే యుపసర్జనత్వమున హాస్యము వచ్చును” [వ్యా. సం. స. 570] సంస్కృత వ్యాకరణసిద్ధ మగుదాని విటఁ బ్రస్తావించ నేర? ఇట హాస్యాభావమును మాత్రమే పేర్కొనుట చితము.

హాస్యాభావము :

ఏకాక్షరంబులకు హాస్యంబు లేదు (55) అనుసూరిలక్షణమును “ఏకాక్షర శబ్దంబులకు హాస్యంబు లేదు” (ఉ. 55) అని చూపిరి. నామంబులకుదిదీర్ఘంబులకు - ననుభూత్వానుమాత్రము ననుసరించి ఏకాక్షరంబు లనఁగా నేకాక్షరనామంబు లనియే సూరిసూత్రమునను నర్థము వీరు “ఏకాక్షరశబ్దంబులకు” - అని సామాన్యముగా శబ్దము లన్నను బూర్వసూత్రము ననుసరించి ఏకాక్షరకము లగుసంస్కృత ప్రాకృతప్రాతిపదికశబ్దముల కనియ యర్థము. కాఁగా వరులవారు ఏకాక్షరక శబ్దంబుల కనుట యిండుక వివరణప్రాయమే. సూరిలక్షణమున దురుక్తి యేమియు లేదు.

ఈవిషయమును “ప్రాతినిధికాంతదీర్ఘమునకు ప్రాస్యతదభావములు” అను పేర సూచించిరి. ఇందు ప్రాస్యనిషేధమే చేయబడినది. కాని ప్రాస్య మగుట చెప్పబడలేదు. ఆయది ఘోర్వసూత్రము చెప్పచున్నది. ఈరెండు విధానములను గూర్చి ఘోర్వసూత్రమునకు ముం దీరీతిగా సూచించుట యుచితము. కాని యది “దీర్ఘమునకు ప్రాస్యము వచ్చుట” యని సామాన్యముగాఁజెప్పిరి

డుంజ్ఞోపమం:

“వృద్ధాదులడుజ్ఞునకు లోపము విభాష నగు” [86] ననుసారిలక్షణమును వీరు నన్నయభట్టాదిశబ్దములకు నిత్యముగాను వృద్ధాశబ్దములకు సకల్పముగాను డుజ్ఞు లోపించును [ఉ. 67 సూ] అని సవరించిరి.

ఇందలివిషయమును “డులోపనిత్యత”గా సూచించిరి. వృద్ధాదులకుఁ బైని లోపమును వైకల్పికముగా నిందే విధించుచున్నవీరు “నిత్యత” యని సూచించుట సంగతముగా లేదు. సూరి విభాష యనుట సరి కా దనియుఁ గొన్నియెడల నిత్యత గల దనియుఁ జెప్పుట కిట్లు పేర్కొని రేమో. కాని విభాషమున కది యనుగుణము కాదు. సూరియభిప్రాయమును దిరస్కరింపఁదలచినను పై నట్లు సూచించుట సముచితము గాదు గదా.

వృద్ధాదులవైకల్పికడుజ్ఞోపము సూరి చెప్పినదే. కాఁగా వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినది నన్నయభట్టాదులు లోపము నిత్య మగుట. దీనికి వీరు చూపిన నన్నయ భట్టు, నారాయణభట్టు, కంకభట్టు అనుమూఁ డుదాహృతులందు నుత్తరపదము [భట్టు] సమానమే. శ.ర., సూ.వి. భట్టుఁడు అనుపదమును జూపినవి [కాని భట్టుశబ్దమును విడిగాఁ జూపలేదు.] “సూరి భారతప్రయుక్తము లగునన్నయభట్టాది శబ్దములనిత్యతను సూత్రింపకుండుట వింతగా నున్నది [ఉ. 121] [వ్యా. సం. స. 679] దనిరి. ఇట్టియరు దగునొండుగెండుస్థలములు ప్రత్యేకముగా సూత్రింప

నేల యని యొక్కించియుండినపు అయ్యను నది సూరిలక్షణముచే నసాధ్యమును గాదు. "సూత్రమందలిపరాక్ష యనుదశముచే నన్నయభట్టాచలకు డుష్టోపము నిత్య మనునర్థము వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చును.

కాని యన తిల దైనది డుష్టోపమా యని నందేహము. మిగిలినవిటకు లలో భేదము లేకపోవచ్చును గాని ద్వితీయాద్యైకః పదములందు మూతము గలదు నీనికి నన్నయభట్టాచల కలకట్టును అని నున్నకమె నిచ్చును డుష్టోపము నిత్య మనుటలో "నన్నయభట్టాచల" అనురీతి నిష్కర్ణాంతరూపము యండ పనియె వరులవారు నెంచినట్లు తోచును. బ్రథమైకపదనమున డజ్జ వచ్చి లోపించునామములు దుమంతములుగా పనుపయలవారియభిప్రాయము సరి గా దని గుర్తించియుంటిమి. బ్రథమైకపదనమున డజ్జ వచ్చుట నాప్రాతిపదికములు డుష్టోపముతోఁ బ్రథమైకపదనాంత మగునదమె యట నేన్నడును ద్వితీయాదు లందు విభక్తిలోపము లేమి నీడుమంపప్రాతిపదికల కితరదుమంతములకుఁ దెనె రూపము లగును కావున ద్వితీయైకపదనమున నుపన్దికమునుత్పమున రిత్యము వచ్చి నన్నయభట్టాచల అనురీతిఁ గాకకన్పడు. ఇట్లు తృతీయాదులందు నన్నయ భట్టాచలచేత ననురీతిరూపములైనక్రియుఁ గలదు. ఇట్టిరూపము లఃస్యతము లైనవిగా నీ ట్లులు దుమంతములు గాకుండనిలము నిన్ను హరి. ఇంద్రజిత్తు ము న్నగొల్లములకుఁ జే నూముతమున నులోపమునె యించుకొనవలెను. రావన సూరికాళిఁ బొచ్చుని నీనన్నయభట్టాచల కలకట్టును డుష్టోపమును [రిత్యమైయెన] దెన్నుట పది కడు. కావున సూరిలక్షణము సూత్రమె యగును.

(నన్నయభట్టాచల అనురీతిగా దీని దుమంతత్వము నిరూపించు నాధారము దొరికిన నిది వృద్ధాదులలోనే చేరును దుమంతమె కాకున్న నిందుఁ బ్రథమైకపదన లోపకార్యము బాంధో ననుక్త మైనట్లు చెప్పిదగును.)

వృద్ధాదులపై నీలోపము వికల్పము. ఇట పీరు సూరి యధర్వణుడు చెన్నని గృహస్థచార్యా బ్ధములను వేర్పూటయు నిరాధారము (వ్యా. పం. న

578) లవిరి, “ధూర్తశబ్దం” యని వి. వి. ధూర్త శబ్దమును ముందే పేర్కొన్నది అయ్యు సూరి “ధూర్త” ప్రాముఖ్య మేల యని వి. వి. తోఁ దర్వాత చూపఁబడిన వృద్ధశబ్దమును బ్రముఖముగాఁ బ్రస్తావించె ననఁదగును అయినను బిదప నేని ధూర్తశబ్దమును గూడఁ జూపిన బాగుగనే యుండెడిది. ఇది యాకృతి గణముగాఁ గూడఁ జిప్పలేదు గాని నియతగణముగను నిర్ణయింపలేదు గావున ధూర్తశబ్దమును వృద్ధాదులలోఁ జేర్చిన నఁదుకు సూరిలక్షణము విరోధింపదు.

“షహాతివిప్రయుక్తములు కాని గృహస్థుచార్యాకు శబ్దముల పాక్షికత నట నుదాహరించుటయు వింతగాఁ (ఉ. 121) పేర్కొనిరి వీరు. “చార్యాకు” అనుదానిని సూరి యెఱఁ జూచి చేర్చెనో పరిశీలింపవలసియున్నది శ. ర. సూని. గృహస్థు (అది వృద్ధువంటిది) శబ్దమును జూపినవి. దీనికిఁ గవి ప్రయోగములును గలవు. మేటిగృహస్థు బ్రహ్మ యని (భాగ. 10. పూ. 1211) కోవిదుఁ దొక్కగృహస్థు భూవరా (భాగ. 7.424) ఒక గృహస్థు (వైజ 156) కన్నియ నిమ్ము గృహస్థు నయ్యెదన్ (వి. పు. 5.132) మొ॥ ఇవి కాక ఈయన యొకశిష్టువోలె (భోజ 4.153) దుష్టు రావణుండు (మొల్ల కిష్కంధ. 4) అనురితి నితరములును గాన నవుచున్నవి.

“ధూర్తమనసు, విష్ణుదాసు ఇత్యాదులు నిగాగమాభావముచే నైనరూపములు గాన నిట నుదాహర్యములు గావు.” (వ్యా. సఖ. స. 580) ధూర్తశబ్దమును వృద్ధాదులలోనిదిగా నెంచవచ్చును. కాని “విష్ణు” శబ్దముపై చుట్ట లోపించిన దనుకొనుటకు నిది వృద్ధాదులతోని దవునా ? అట్టియెడల “విష్ణు సాక్షాత్కరించె” (ఉ. 718) నన్నది మాత్ర మేల సాధువు గాదు ? ఉ.లో విష్ణుశబ్దము నిటఁ బ్రస్తా వింపకుంట లెన్నగ నున్నది.

ఒకవేళ నిట్ల యయ్యును వీని నిట నుదాహరింపఁ దగినది కాదు. ఇట్టివానిని బట్టి (దుష్టోపముతో) ఇవి ప్రాతిపదికము లగు నవి యెంచిరా యనిపించు చున్నది.

నంజీవనిలో ఉత్పన్నై వేత్యాదివిధానసామర్థ్యముచేతఁ గాని ఉత్పన్నుటిత రూపములుగఁ దలఁపఁబడుటచేతఁ గాని పీనిపై భాతత్వ. 48 సూత్రముచొప్పున పుష్కరకము నిలువనేర (వా. సం. స. 680) దనిరి. భాం. సూత్రవివరణమున నిట్లేల ? డుజ్జోపముచే నయ్యవి యప్తప్రథమైకవచనాంతములె యగును. కాన పీనియందుఁ బ్రాతిపదికత్వమే యుండదు. ప్రథమైకవచనాంత మగుపదముపై పుష్కరకము మఱియొక్కటియె విభక్తి యెట్లుగును. రాముఁడు అనుదానిపై పుష్కరకము వచ్చునా ? కావున నీదాల. ప్రక్రియలో వింపి. లక్షణము ననుసరించి యీ (వృద్ధు)రూపములస్థితిని సమర్థింపవలసినయవసరమే లేదు. అమ్మ మొదలగువాని కిని ప్రథమైకవచనలోపసాధనము పదత్వసిద్ధికై కదా. హరి మొదలగుచోట్ల వీరు డుజ్జు చేసి లోపము చేసిరి. డుజ్జు లోపించినను నయ్యవి ప్రాతిపదికము లగునెడ నాప్రథమైకవచనలోపవిధానము వ్యర్థము గదా. డుజ్జు లోపించిన యివి ప్రాతిపదికము * పు నని భావించుటచేతనే వీ రింతకు ముందు “వృద్ధును” అను రూప మపు పని చెప్పుట జరిగినది నన్నయభట్టుని ఇత్యాదులను బ్రస్తావింప కుండుటయు డుజ్జు లోపించినయివి డుమంతములు గా వనియుఁ దలఁచుట యిందు వలసనే యనవలె. అది సంగతము గాదు. కాఁగా వరులవారు విష్ణుదాసు అను దాని నిటఁ బ్రస్తావించుట సరి కాదు.

వరులవారు వృద్ధాదులలో రాహుశబ్దమును జేర్చిరి. అట్టియెడలఁ బ్రౌఢ. విధానము కేవలము స్పష్టతకే యనవచ్చుదు. రాహుశబ్ద మొక్కచే వృద్ధాదులలో నహజోదంత మనవచ్చును. అయ్యు వృద్ధాదులలోఁ జేర్చుటలో నవరోధము లేదు. కావున వరులవారి యీ యుద్దేశ్యమున దోషము లే దనఁదగును.

స్త్రీలింగము - సులోపము

“స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు లోపం బగు” (58) నను సూరి లక్షణమును యథాతథముగనే గ్రహించిరి. వివరణమున “రమాదిశబ్దములకు తత్వ 58 సూత్రముచే హ్రస్వము చేసి తత్వ 40 సూత్రముచే వచ్చుముష్కమునకు

దీనిచే లోపమును జేయవలయు" (ఉ. 122) నని పేర్కొనితి. సూరిమతమున నీటఁ దెలుఁగుప్రత్యయము చేసి లోపింపఁజేయుట లేదు.

ఉదంతశ్రీలింగశబ్దములకును బ్రస్తుత సూత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపము రావలెను. ఉదారాంతిగోళబంబుల కంతట మువ్వకము బహుళముగా నగు" నను సూత్రమున నంతట ననుట ప్రథమైకవచనలోఁ బాధ వార్ధ మని సూరి స్పష్టము చేసెను. రమ యనుచోఁ దెలుఁగువిభక్తి మువ్వకము చేసి లోపింపఁజేయవలయు నన్న వదు(పు) అనుచోఁ గూడ నిట్లే ముందుగా మువ్వకము చేసి లోపింపఁజేయ వలెను. అట్టియెడల మువ్వకము లోపింపకుండు నేర్పాటుచేయవలయును గాని ప్రథమైకవచనలోపమును బాధించి మువ్వక మగుటకై అంతట శబ్దమును జేర్చ నేల? దీనివలన బ్రథమైకవచనలోపసందర్భమునఁ దెలుఁగువిభక్తి లోపింపఁజేయుట సూరిమతము గాదు. ఇందువలననే హరిప్రభృతులకు దుమంతసంజ్ఞ వారింపఁబడి హరినిచేత ననురీతియరూపములప్రసక్తి వారిత మయినది. తద్విన్నముగా వివరించు వరులవారును దమ గ్రంథమున [అంతట దాని వివరణమును] సూరివలెఁ జెప్పుట విఠ.

ఇకఁ దెలుఁగువిభక్తులను సంస్కృతవిభక్తులస్థానమునఁ జేయువారుల వారి ఉ. ప్రతాపికలో "ను" విభక్తికిఁ గాక మువ్వకమునకు లోపము చేయుట కేవలము గొరవము ఇగ్గొసూత్రమునొద్ద వీనుంశము గుర్తించితిమి.

ఈ గంశమున నంజీననిలోను గొన్ని విలోభములు గోచరించును " మాది శబ్దములు మహాతీవాచకము లైనను నమహద్వాచకములైన వానికిని మువ్వక ప్రాప్తియొగ్యత కలదు గావున వానికిని మువ్వకము గొగమములఁ లోపము గల్గు (వా. సం. న. 538) ననిరి. అనఁగా శ్రీలింగశబ్దముల (ఉదంతముల)కు మువ్వక కేతర మయిన విభక్తి పర మగునపుడు ముగగుమును పిచ్చి యడియుఁ బ్రస్తుత సూత్రముచే లోపించు నని వారితాత్పర్య మగుచున్నది కాని వీరె యాపదప "అదంతమహాశ్రీలింగము లగు మాదిశబ్దములకు మువ్వకలోపము కల్గు

నపుడు మువర్ణకేతరవిభక్తిపరకత్వమున ముగాగమమును వానికిఁ గల్గనేర" (వ్యా. సం. స. 588) దనిరి. అనఁగా ననలు పీనికి ముగాగమమే రాదని యర్థము. (ఇంక లోపించుట యెట్లు ?)

ఇంతకు ముందు 586 పుటలో వీరు చెప్పినట్లే వా.సా.పే. "మువర్ణకేతర విభక్తి పర మగునపు డగుముగాగమమును లోపింపజేయుటకును నీప్రథమైక వచనలోపవిధి సుపరిక్షణముగా నెన్ని — అనుటను దిరస్కరించుచు "ఇట్టి యుపరిక్షణత్వకల్పన మేల ? మువర్ణకము ప్రథమైకవచనమున వచ్చువానికి సూత్రమే మువర్ణకేతరవిభక్తిపరకత్వమున ముగాగమము వచ్చు నని వా. తత్స 40 సూత్రము వచించుచుండఁజేత ముగాగమమునకు ద్రిసక్తియే లేదు గదా యనిరి. (వ్యా. సం. స. 589) మఱి వీరి తకు ముందు "తత్స. 57 సూత్రము చొప్పున శ్రీలింగప్రథమైకవచనలోపము కల్గు ననుటచే లత ము వ్నగువానిమువర్ణకమునకు లోపము గల్గును గాన నట్టిలోపము ముగాగమమునకుఁ గల్గును. లత-లతలు, రమ-రమలు" (వ్యా. సం. స. 586) అని యెట్లునిరి ?

ఇట్టివిరోధము చరిత్రాదులసందర్భమునను గోచరించును. చరిత్రాదులకు ముగాగమము వచ్చి లోపించు నను వా. సా. పే. అభిప్రాయమును ఖండించుచు "చరిత్రాదులకు మువర్ణకలోపపక్షమున ముగాగమమును రాదు. చరిత్ర-చరిత్రలు" (వ్యా. సం. స. 589) అనిరి. కాని ఇంతకు ముందు వీరే "41 సూత్రముచే వా. తత్స. 58. (చరిత్రాది) సూత్రముచొప్పున నచ్చులోపము ము వ్నగునవియు ముగాగమమునకును సంభవించును. చరిత్రము-చరిత్ర, చరిత్రములు-చరిత్రలు. (వ్యా. సం. స. 586) అనిరి. అనఁగా పీపక్షమున ముగాగమము వచ్చి లోపించి నది. వీరు తిరస్కరించిన వా. సా. పే. అభిప్రాయ మిదియే.

అనఁగా వా. సా. పే. ను విమర్శించుచో వీరు తమయభిప్రాయములనే పూర్వోక్తములను తిరస్కరించిరి. ఇం దేది సంగతము ?

“మువర్ణకము ప్రథమైకవచనమున వచ్చువానికి మా తమే మువర్ణకేతర విభక్తిపరకత్వమున ముగాగమము వచ్చి” (వా. సం. స. 183) ననుట యథా రమే. అదంతామహత్ స్త్రీలింగములకును ప్రథమైకవచనమున మువర్ణకము చేసి (లోపింపఁజేసి)రి. ఇట్లు మువర్ణకము వచ్చునీశబ్దముల కితరస్థలములందు ముగాగమము వీరివచనము ననుసరించియుఁ దప్పక రావలసినదే కదా. ముగాగమము రా దందు లేమి : కాఁగా నీపక్షమున వీనికి ముగాగమమును వచ్చి లోపించు (వీరు తిరస్కరించిన) పూర్వాభిప్రాయమును సుచితము లనఁజెను.

సూరిమతమున కన్న ప్రథమైకవచనలోపవిధానముచే నదంతామహత్ స్త్రీలింగములకుఁ బై ని బ్రథమైకవచనమున “ను” విభక్తియే లోపించును. కాఁగా బ్రథమైకవచనమున మువర్ణకము ప్రాప్తించుట లేదు గావున నితరవిభక్తి రకత్వమునను ముగాగమము రాదు కావున నీపక్షమున ముగాగమము (వచ్చి) లోపిండుట లేదు.

చరిత్రాదులవిషయమున మువర్ణకలోప విధానముచేఁ బ్రథమైకవచనమున మువర్ణకము వచ్చి యదియే లోపించును. ప్రథమైకవచనమున మువర్ణకము వచ్చియుండుటచే మువర్ణకేతరవిభక్తివర మగునపుడు చరిత్రాదులకు ముగాగమమగును. మువర్ణకమునకు విధించినకార్యము ముగాగమమునకు వగును గావున 501 సూత్రముచే చరిత్రాదులముగాగమమును బహుళముగా లోపించు నని గ్రహింపవచ్చును.

బాల తత్వ. 501 సూత్రమునొద్ద ముగాగమలోపమునకఁ జూపినచరిత్రలు, లతలు అనువానిని పీఠే ప్రత్యాభ్యానించుకొనుచే నట లోపకార్యమునకు నొకఁ డుదాహరణము చూపవలె.

ఏ మఱునను ప్రథమైకవచనమునను మువర్ణకము వచ్చినచో నది నిల్చినను లేదా లోపించినను నితరవిభక్తుల ముగాగమము తప్పదని గ్రహింపఁదగు.

వజ్రులవా రీవద్ధతిలోనే గ్లోశబ్దమునకును, గ్లోశబ్దమునకును డజ్జు లోపించుటఁజేసి యవి దుమంతములు కానేరవు. కావుననే వానికి నిగాగమము రాఁజాల”

(వ్యా. సం. స. 609) దనిరి. డుజ్జ్వర్ణకంబునకుం బ్రకృతి యయినది. డుమంతం బనఁబడవలసియుండఁగా “డుజ్జ నిచ్చినవియే డుమంతము లనియు లోపించినవి డుమంతములు గా వనియుఁ జెప్పట యెట్లు ?

డుజ్జ్వర్ణకము చేరునట్టిది ప్రాతిపదిక డుమంతము. ఆయాస్థానములయం దెఱినే విశేషముగా డుజ్జ లోపింప నపుఁ గాక. డుజ్జ వచ్చుట యైనచో డుమంతము గాక తప్పదు. పిదప లోపించినను ముం దది డుజ్జనకుఁ బ్రకృతి యయి యున్నది కదా. కావునఁ బ్రథమైకవచనమున డుజ్జోపము గల్గినను నితరవిధిక్తు లలో నివర్ణాదులస్థితి దప్పదు. అది సహితము గానిచోఁ బ్రాతిపదికము డుమంతము కారాదు. అందుకయి డుజ్జనకుఁ బ్రాప్తియే లేకుండఁ జేయవలెను. “అంతట ననుట స్త్రీలింగప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థము” ము న్నగువివరణముల ననుసరించి యిటఁ బ్రథమైకవచనలోప మనఁగా డుజ్జ చేసి లోపింపఁజేయుట గాదు సులోపమే. అప్పుడు డుజ్జ రాని దీనికి డుమంతసజ్జ యుండదు. సూరిమతమును మార్చి తెఱఁగు విధిక్తులను జేసి లోపింపఁజేయుటవలన పీరిమతమున ననర్థము లేర్పడినవి.

మొత్తముపై స్త్రీలింగభిన్నములపైని గూడఁ బ్రథమైకవచనలోప మనఁగా “సు”లోప మనియే తాత్పర్యము.

చరిత్రాదులు :

“చరిత్రాదులమువర్ణకంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు” ననుసూరి లక్షణమును “దర్పాదులకు నిత్యము గాను, జరిత్రాదులకు వికల్పముగాను మువర్ణ కము లోపించును” [ఉ. 69 సూ] అని నవరించిరి. సూరి చరిత్రాదులకు - - బహుళ మని చెప్పి బాహుళకముచే దర్పాదులకు ములోపము నిత్య మని వివ రించెను. ఆవివరణమును గూడ వరులవారు సూత్రమునందే చేర్చిరి తప్ప విశేషము లేదు. సూరిలక్షణమునందు దురుక్తియును లేదు.

దర్శ, కుశ. పనస - ఇవి దర్పాదులు [ఉ. 1-2] అనువీరివివరణముచే నీమూఁటియందె ములోపము నిత్య మున్నమాట. [ఇవి యెట్లు నల్పములె కావున వీరు సూత్రముననె విషయ మెల్ల స్పష్టముగా వివరింపఁదలఁచుకొనిరి కావునను “దర్శ కుశ పనసలకు నిత్యముగాను” అని యీమూఁటిని సూత్రమునఁ బఠించిన వింకను స్పష్టముగా నుఁడెఱిగి గదా

పులకలు- దీని నహోబలపతి కుళాదులలోఁ జూపియున్నను కవిజనహండన కర్త చూపమింజేసి కావలయు సూరియు నుపేక్షించెను. పులక లెగయ [విరా. 6-341] [ప్ర్యా. సం. స. 392]. అనగా పులకశబ్దము దర్పాదులలోఁ జేర్పఁదగిన దని వీరియభిప్రాయము కాని ప్రస్తుతగ్రంథమున వీరును దర్పాదులలోఁ జేర్చ లేదు. క. మం. ననుసరించి సూరి యుపేక్షించె నని వీరు నుపేక్షించిరా ? వీరు దర్పాదులు నిమిత్తగణముగాఁ జెప్పిరి. సూరి దర్శ పనస ఇత్యాదులనుటచే నాతని మతమున దర్పాదులలో నవసరమునుబట్టి చేర్చుకొనునవకాశము గలదు. కాని వీ రదియు లేకుండఁ జెప్పిరి. కావున నిది చరిత్రాదులలోఁ జేరు. ములోపము వికల్ప మగును. ములోపము లేనిపులకములు అనురూపమును వీరు సంజీవనితో నంగీకరింపలేదు. ఇది నది యంగీకరింపఁదలఁచుచో నందుకు మూల మైనప్రయోగ మును జూపి యుండవలసినది. తెనుఁగున నిది శ్రీనమముగాను బహువచనాంతము గాను ప్రయోగములం జూపఁజెడు” వని శ. ర. - శ్రీనమ మనుట యసం గతము. శ్రీనమక్లిబనమవ్యవహార మాచ్ఛికములయెడనె కలదు. “కలఁగొనె నార టంపుఁ బులకంబులతోఁ బొడతెంచెఁ గంపముల్” [ఉ. హ. 5-110] మున్నగు నొండురెండుప్రయోగములు మువరణకాంతస్థితిని నిరూపించుచున్నవి.

చరిత్రాదులలో తరంగ, వేగ, స్ఫురణ, విఘ్నంభణ అనువానిని జేర్చరా దనుటలో విరోధము గానరాదు. అఖిలాష, హేష యనువానిని శ.ర సూ.ని. చూపినవి ప్రయోగము లీలేదు.

ఉవు :

“ధర్మాదిశబ్దములమువర్ణకమునకు “ఉవు” అనునాదేశమును రూపాదిశబ్దములమువర్ణకమునకు “ఉ” అను నాదేశమును వికల్పముగ నగును” [ఉ. 60] ఇది బాలి.లో ననుక్తము. ప్రౌఢవ్యాకర్త ధర్మపు ఇత్యాదులను సాధించెనుగాని “రూపు” ఇత్యాదులను సాధింపలేదు. వీరి లక్షణమునం దౌచిత్యము పరిశీలించదగు.

“ఉవు” అనునాదేశమును మువర్ణకమునకు విధించుట సరి గాదు మువర్ణకంబునకు విధించుకార్యము ముగాగమంబునకు నగును గావున ధర్మపులు అను రీతిరూపము లగుటలో వాధ యుండదు. అర్థ లోలిఁ బెరిగె ననుచో అర్థులు అను రూపము గలుగుటకై దీనిని రూపాదులలోను జేర్పవలసియుండును. లేనిచో అర్థ + ము + లు అనుచో మువర్ణకమునకు “ఉవు” అన్నది మొత్త మాదేశ మయి అర్థ + ఉవు + లు అర్థపు లనియే యగును గాని అర్థులు అని వువర్ణకహితరూప మెట్లు సిద్ధించును? కాఁగా వీనిని ధర్మాదులలోను రూపాదులలోను రెండింటఁ జేర్పవలసిన యవసరము గల్గించుటకంటె లాభవ మగునిం కొకమార్గ మెన్నఁదగును.

వి. వి. ముళ్ళ ఉవుళ్ళ యని యీమువర్ణకమున కాదేశము చేయక ము, ఉవు అనువానిని వేర్వేరుగ విధించినది. ఆమార్గ ముచితముగా నున్నది.

అర్థాదులకడయచ్చున కుత్వంబును మీఁద వువర్ణకంబు నని ప్రౌఢ పేర్కొనెను. ఉత్వమును మాత్రము విధించిన వువర్ణకము సిద్ధింపదా? [చూ. త్రి. శే.]

రూపాదులమువర్ణకమున కుత్వాదేశమును వీరు విశేషముగాఁ జెప్పిరి. మువర్ణకము మొత్తమునకు నుత్వ మపు నని యభిప్రాయము ప్రాతి - దిక కుత్వమును జెప్పి మువర్ణకలోపమునుగాఁ జెప్పిన వా గుండెడి దేమో యనిపించు. ఉత్వ త్రిత్వములు చెప్పుట యింకను లాభవము. త్రిత్వాదిదేశముచే నుదంత మయినను వువర్ణకము లొక ప్రథమైకవచనలోపమే యగును.

సురలు :

“స్వర్గివాచిదేవసురశబ్దంబు లేకత్వబహుత్వంబులం బ్రయోగింపబడు”
[9] “సురశబ్దంబు నిత్యంబుగా నసురశబ్దము వైకల్పికముగా శ్రీతుల్యంబు
లగు” [60] అనుసూరిసూత్రములను గలుపుచు వీరిం కొకతీరుగా రెండుసూత్ర
ములు వ్రాసిరి. “సురశబ్దము తెల్లన నిత్యబహువచనాంతము శ్రీనమము నవును.
సిద్ధసమాసమున నట్లు కానేరదు. [ఉ 61]

సూరిసూత్రమందలి “స్వర్గివాచి” అనుదానిని చొలఁగించుట యిందలి మొదటి
నవరణము. దీనింగూర్చి “సురశబ్దము తెల్లన దేవతావర్ణ్యమందె కవిప్రయుక్త
మనిరి. [ఉ. 125] దేవతార్థమందె యున్నది గావున స్వర్గివాచి యని విశేషముగాఁ
జెప్ప నవసరము లే దని వీరియుద్దేశ్యము. భూసురశబ్దమునఁ దలి “సురి” కూడ
దేవతావాచకమె యయ్యు వీరు సిద్ధసమాసమున మార్గాంతంమున నాధించిరి.

కాని సూరిలక్షణమున “స్వర్గివాచి” కానవు దేకవచనాంతము గావచ్చును.
అది భూసురుఁ డనురీతిగా సంస్కృతసమాసమే కా నక్కఱ లేదు. పుడమిసురుఁ
డనువిధముగా మిశ్రసమాసమునందు నేకవచనాంతరూపము సూరిలక్షణసిద్ధము.
ఇది ఎఱులవారిలక్షణముచే నసాధ్యము. భూసురుఁ డనునదియు స్వర్గస్థు లయిన
వారిని బోధింపదు గావున నది సిద్ధించుట స్పష్టమే. కావున “స్వర్గివాచి” యన్నది
సూత్రమున నుండఁదగును [వీరు] బహువచనాంత మగు ననుబకంబె [సూరి]
బహుత్వమున ప్రయోగింపబడు ననుటలో సామంజస్యము గల దని తోచు.

దేవుఁడు :

దేవశబ్ద మేకత్వముననే ప్రయుక్తమగు నను [బా. 69 సూ.] సంశయము
వీరు తొలఁగించిరి. దీనింగూర్చి “దేవశబ్దము నిత్యైకవచనాంతముగ సూరి
వచించెను రాచవారణం దేవులు” [బోజ. 5-33] [ఉ. 124] అనిరి.

దేవశబ్దము నిత్యైకవచనాంత మని సూరి పేర్కొనలేదు. “స్వర్గివాచి” యగు బ్రహ్మ యేకైక్యమునఁ బ్రయోగింపఁబడు ననెను. దీనివలన “భూదేవులు” అనుతీరుగా భువి నుండువారిని బోధించుచో దేవశబ్దము బహుత్వమునను బ్రయోగింపఁబడవచ్చును. “రాచవారణం దేవులు” అనుచో బహువచనాంత మయినది. దీనిచే సూరిలక్షణము దిరస్కరింపవలెనా? దీనింగూర్చి వీరే సంజీవనిలో “ఈ వశ్యమున దేవు లనఁగాఁ బ్రభువు లని యర్థము స్వర్గివాచి గాదు గావున బహు వచనము నిర్బాధము” [వ్యా. సం. స. 602] అను గాణ. అభిప్రాయము నామోదించిరి. ఇంకను సూరిసూత్రాభిప్రాయమున కనుగుణ మగువివరణము చేసిరి. కాని పిదప “దేవశబ్దవిషయమును నిర్ణయించుటకుఁ దగినప్రబలప్రయోగములు లభింపలేదు. ప్రామాణికవైయాకరణు లెవ్వరును దద్విషయమును జెప్పలే [వ్యా. సం. స. 602] దనిరి. ప్రామాణికవైయాకరణు లెవ్వరును జెప్పలే దని [క్రొత్త] లక్షణము చేయరా దనుట సరికాదు. [అట్లయైనఁ నింకఁ గ్రొత్తగా వ్యాకరణములు రచింపనేల? చెప్పినచే చెప్పుటకా?] వీరింతకు ముందు “రూపు” అనురీతిరూపములను సాధించినవీరిలక్షణ మట్టిది కాదా? ఇంక నీ విషయమునఁ బ్రబలప్రయోగము లభి ప లేదనిరి. ఎట్టిప్రయోగము కావలె? ఏకవచనాంత ప్రయోగ మున్నను నిర్ణయింపరాదు. ఏకత్వప్రయోగమే చెప్పఁబడినది కాన. బహుత్వమునఁ బ్రయోగము లేదు. లే దనియే సూత్రము చెప్పుచున్నది. దీనివలన “రాచవారణం దేవులు” అనుప్రయోగము సూరిలక్షణమునకు బాధకము గా దని వీరు నంగీకరించిన ట్లయినది. ఉ.లో నదియే బాధకముగాఁ జూపిరి. కాని ఉ. అభిప్రాయమే సరి కాదు. ఇట [ఎదురు చూచుచుండువారు రాజధానిలోని రాచవారు] దేవులు అనుచో దేవత లనునర్థ మెంతమాత్రము గుదురదు. ఇంకను దేవీశబ్ద బహువచనాంతరూపముగ నియ్యది ప్రయుక్త మైయుండనగును. దేవతార్థమున దేవశబ్దము బహుత్వమునఁ బ్రయుక్త మైనస్థలమును జూపఁగలిగిన నపుడు మాత్రమే సూరిలక్షణమును దిరస్కరింపవచ్చును. కాఁగా సూరిలక్షణమునకు బాధక మైన ప్రయోగమును లేమిఁ బ్రయోగములనుబట్టియును సూరిలక్షణము గ్రాహ్య మైయుండఁగా నిద్దానిని వీరు చెప్పక విడచుట యుచితముగా లేదు.

దీని ననుసరించియు సూరిసూత్రమున “స్వర్గివాచి” యనుట యపసరమె. దేవశబ్దము దేవతాభిన్నార్థమునను గలదు గదా.

వీరిలక్షణమునఁ “దెల్గున” నన్నది స్పష్టతకే యనఁదగు. “కంధరాదులు క్లీబకుల్యములు - - [ఉ. 60 సూ] ఇత్యాదులు సయితము తెలుఁగునందలివే కాని సంస్కృతమునఁ గాదు గదా. కాఁగా నీవిధియందుఁ “దెల్గున” అనుదశము వ్యర్థము. [అనర్థకము నగు నేమో యితరత్ర]

వయలవారు దీనిని శ్రీనమ మనుట సూరి మతమున కనుగుణము కాదు. సూరి శ్రీనమశబ్దము నాచ్చికములయెడ మాత్రమే నియతముగఁ బ్రయోగించెను. ఇట్లే “క్లీబనమము”లను. సంస్కృతసమములయెడల శ్రీతుల్యము [శ్రీత్వ యుక్తము] ననురీతి శ్రీనమభిన్నముగా వ్యవహరించెను. వీ రాభేదమును దొలఁ గింపకుండఁజేసినది. తొలఁగించి సాధించినప్రయోజనము లేదు. శ్రీనమము లని చెప్పిన కర్మధారయలక్షణ [నమా. 56 మొ॥ సంధి. 25 మొ॥] నుగాగమమిత్యాది స్థలముల నాచ్చికములె నియతముగా నుండఁగా వీరివిధానమువలన సంస్కృత సమములకఁ గల దేమో యని సందేహమున కవకాశము గల్గుట వీరివ్యవహార మున విబ్బంది.

“సిద్ధసమాసముల నట్లు కానేందు” అనువీరిలక్షణభాగము “సంస్కృత సమాసమునఁ గావు” అనుసూరి“సూత్ర”భాగమునకు వివరణప్రాయమె.

కాఁగా సూరిలక్షణ మెంతయు సముచితము.

అసుర :

“అసురశబ్దముమగూర్చి సూరి చెప్పిన [60 సూ] యంశమును వీ రిట్లు ప్రత్యేకముగఁ బ్రస్తావించిరి. “అసురశబ్దము వికల్పముగా శ్రీతుల్యం బగును. ఇదియు సిద్ధసమాసమున నట్లు కాదు” [ఉ. 62 సూ] ఇందు సూరియభిప్రాయ

మును విరోధించినది లేదు. కాని సూరికి భిన్న మగురచనవలన “ఇదియు సిద్ధ సమానమున నట్లు కాదు” అని యింకొకసారి చెప్పవలసివచ్చె. సిద్ధసమానమునఁ గాకుండట యన్నది సురాసురశబ్దములు రెంటికి సమానమే. ఈరెంటిని గలుపుట వలన సూరిరచనలో లాఘవము గల్గినది

దూతాదులు :

“దూతాదులకు శ్రీత్వంబు బహుళంబుగా నగు” [61] ననుసూరిక్షణమును పేరు “దూతాదులకు శ్రీత్వము వైకల్పిక” [ఉ. 68 సూ] మని నవరించిరి. బహుళశబ్దమును బ్రయోగించినసూరి యందుకుఁ జూపినప్రయోజనమును వీ ట్లు తిరస్కరించిరి.

“దూతశబ్దమున కమహత్త్వమున శ్రీత్వము నిత్య మనెడిసూరిప్రభృతంబు వాక్యములు నిరాధారములు. దూతుఁ డగుజంబుకము అనియుఁ జెప్పవచ్చును. అశ్వపేనుఁ డనుభుజంగమము [అది 8-273] [ఉ. 124] “తక్షకతనయుఁ డశ్వపేనుఁ డనుభుజంగమము” అనుభట్టారకప్రయోగముచొప్పున దూతుఁ డగు జంబుక మనుటలో బాధ యేమున్నది?” [వ్యా సం. న. 605] అది వేఱు సంగతి. సూరి బాధ యిట నున్న దన లేదు. వైభట్టారకప్రయోగమువ తక్షకతనయ మశ్వ పేన మనుభుజంగమ మనురితి నమహద్రూప ముండనగునా?

అమహత్త్వమున శ్రీత్వము నిత్య మనె సూరి. అది పొరపాటయిన [పీరిక్షణమునుబట్టి] వైకల్పికముగాఁ గావలె. కాఁగా నమహత్త్వమున శ్రీత్వము వచ్చిన దూత యగుజంబుక మని యయ్యె. శ్రీత్వము రానివక్షమున నమహత్కార్యము - మువర్ణక మయి దూత మగుజంబుక మని కావలదా? అట్లుండ దని సూరి చెప్పె నది పొరపాటనియు దూతుఁ డగుజంబుక మని యుంటుంటే బాధ లే దందు రేమి? [వ్యా. సం. న. 604] సూరి యమహత్త్వమున శ్రీత్వము నిత్య మనియోం గావి యమహత్త్వము నిత్య మనలేదే. మహద్రూపము విరో

ధిందుటకు? ఇంక నమహత్త్వమున నిత్య మనుటచే మహత్త్వమున వైకల్పిక మని యర్థ మై దూత, దూతుఁ డని ద్వైరూప్యము సూరి పేర్కొన్నదే. [చూ. బా. వి. వి. 225] ప్రాచీనప్రామాణికు లెవ్వరును జెప్పకున్న నట్లు చెప్పరాదా? [వ్యా. సం. స. 604] వీరు చెప్పినలక్షణ మంతయుఁ బ్రాచీనప్రామాణికులు చెప్పినదే యగునా?

అన లింతకు నిట దూతశబ్ద మమహత్తు గదా? దూతమ అనురూపముం గూర్చి వీరు విచారింపరైరి "మహత్వము తిర్యగ్గడకర్తృకము గాఁజాలమింజేసి జంబుకమునందు మహద్వివక్షచే దూతశబ్దమును దద్విశేషణమును మహత్తులు కావోపును" [వ్యా. సం. స. 604] కాఁగా జంబుకశబ్దము పుంలింగమును, మహద్వివక్షచే మహత్తు నవుటఁజేసి యుత్పడుజ్జు లయి జంబుకుండు అని కావలె. [వాయనుఁడు వెగడొందెన్] సూరి "జంబుకంబు" అని మువర్ణకాంతముగాఁ జూపుటచే నమహత్తై కదా. నపుంసకము కాక, యమహత్తును గాక మువర్ణక మగుట యెట్లు? విశేష్య మగు జంబుకశబ్ద మమహత్తయినది. కావున దానికి విశేషణ మగుదూతశబ్ద మహత్తగుటె యొప్పుఁ గదా. [దూతశబ్దమును దాని విశేషణమును - అని వివరించుటలో వరులవా రించట దూతవిశేష్యమును, జంబుకము విశేషణముగాఁ దలఁచిరా యవి నందేహము.]

మహద్వివక్షచే మహత్తగు నదిరి; అట్టి వివక్ష లేనిచో నమహత్తై యగును గదా. "దౌత్యము మహద్వ్యాపార మగుటచే నమహత్తునందు మహద్వివక్ష యుక్తము" [వ్యా. సం. స. 601] మహత్తుగా వివక్షించి తీతనక్కటలేదు గదా. అసలు దౌత్యము నెఱపు "జంబుకము" అమహత్తుగానే ప్రయుక్త మయినది. మీనంబు లిట్లనియె బిడారి మిట్లనియె ననురీతిని సూరియుఁ బ్రయోగించె. పలుకుట యమహద్వ్యాపారమా? కావున మహద్వ్యాపారముచే మహత్తుగానే వివక్షింపక తీత దనరాదు.

ఇంతకు సూరి “మహాత్మ్యమున” పని చెప్పి “దూత” [జంబుకము] అని యుదాహరించి టచే నిది య మహాత్మ్యమునందె యున్న దనక తప్పదు. ఇటు గూడ శ్రీత్వము వికల్ప మైన శ్రీత్వాభావక్షమున “దూతము” అని మువ్వకము రావలె గాని మహాత్కార్య మగుట యెట్లు? సూరి మహాత్మ్యమున నిత్య మని చెప్పలేదే.

“దూతము” అనునమహాద్రూపమును వరులవారును జూపలేదు. అట్టిది యుండదు కావున ప్రయోగానుసరిముగా నట్లు నియమించిన సూరి వైవివరణ మెంతయు నుచితము. ఇందలియౌచిత్యమును గుర్తింపమింజేసియే వరులవారు ఒహళ మనుసూరియభిప్రాయమును దిరస్కరించి వైకల్పిక మనిరి.

దూతుఁ డగుజంబుకుఁడు అని యుండుటలో బాధ యేమియు లేదు. కాని వరుల వారు చూపిన “దూతుఁ డగుజంబుక” మన్నది విలక్షణము. “తక్షకతనయుఁ డశ్వ సేనుఁ డనుభుజంగమ”మనుదానితో దీనికిఁ గొంతపోలిక గలదు. అమహాత్తగు విశేష్య మమహాత్కార్యయుక్త మయియుండఁగా దానివిశేషణము మాత్రము [మహాత్మ్యమును బొంది] మహాత్కార్యయుక్త మగుట విశేషము. దీనిని బ్రత్యేక ముగా విధింపవలసియున్నది. ఇట్టివే “బలితుం డనునొక్కయెఱకి రోమకుం డను పిల్లి వంద్రకుం డనుగూబపులుగు హాలికుఁ డనుముంగి [కాం. 3-203]

భువి :

వృద్ధీవాచి భూశబ్దంబునకు భువి యగు [82] ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ. 84 సూ.] దీనికి శ్రీలింగప్రథమైకపచనలోప మవును [ఉ. 125] “ఇవి శ్రీ లింగములు గాన పీనికిఁ బ్రథమైకపచనలోపము గల్గును. ఇకారాంతత్వముచేత నయితము ప్రథమైకపచనలోపము రావచ్చు” [వ్యా సం. స. 605] ననిరి. ఇట్లే సూత్రముచేతనే [ఇకారాంతతచే] “సు”లోపము గల్గు నని సూరిమతము.

నావి :

“నౌశబ్దంబునకు నావ యగు [83] ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ. 85 సూ] నావి- అని సూరి యంగీకరించినరూప మేకోశమండిను గానరాదు. [ఉ. 125] అని వీరు “నావి” యనురూపము సూరి యంగీకరించినట్లు పెర్కొనుట విచార్యము. “నావ” యనియే యాదేశించినసూరిలక్షణముచే “నావి” యనురూపము సిద్ధియై టెట్లు? కాని “ఇకారాంత మైననౌశబ్దమునకు తెలుఁగులో నావ, నావి అనురెంటు

రూపములు గల వని [విశేష్య 50 సూ] తె. వ్యా. పేర్కొన్నది. అధ్యక్షుడు జీవన్ముఖః పుష్పదంతస్య” అని త్రి. శ. లోఁ జేర్కొనెను. [సా త్రి. శ. లోను] ఇట్లు “నాని” యనురూపము ప్రాచీనులు చెప్పిరి. గౌరవసూచకముగ సూరి దానిని బ్రస్తావించి యుండు.

రై - గ్నో :

“రై గ్నో శబ్దంబుల కోత్వంబు విభాష నగు” (64) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. [ఉ. 66 సూ] ఇట వీనిపై ముడుజ్జ్యోత్యయములను జేసి లోపింపఁజేయుటలో [ఉ. 125] ననంగతు లింతకు మున్ను స్పష్టము. దుజ్జ్యోత్యయము రామి గ్నో శబ్దము రుమంతము గాదు. కావున “గ్నోనికలజలను” విశేష స్థలము.

ఐకారంతములు :

ఐకారం బీతుల్యంబు [65] అనుదాని నట్ల గ్రహించిరి. “ఐకారం బీతుల్య మని సూత్రించిన రైలు - రులు కావలసింపవచ్చును” [ఉ. 126] అందులకియియె సూరి “ఐకారం బీత్వత్వల్యంబు” అను శ లం. సం లక్షణము నిట నట్లు చెప్పెనా? కాని చిం. లో తావృథా రమేశ నమో యనుచో బ్రహ్మతుల్య మగు దాబంతముల తుడిదీర్చుమునకు హ్రస్వ మగుచున్నది] దాబంతములు గానివిదాత్వ మొదలగునవి యీశబ్దసమము లైనను నీశబ్దముల ఋత్వమున కుత్వ మగుటలేదు

“అడంగ్వాదుల దాకు ఐకారిం బగు” ననురీతిగా వర్జనిర్దేశములో హ్రస్వము నకు దీర్ఘమగుట గలదు. [ప్రౌఢ. సం. 3] కావున ఇతుల్యం బని యుద్దేశించినను ఈతుల్యం బనుట యొప్పు. అయ్యు వరులవారు పేర్కొన్నవైప్రయోజనమును బరిశీలనార్హము.

కంధరాదులు :

“కంధరాదులు క్లీబతుల్యంబులు బహుళంబుగా నగు” [66] ననుసూరిలక్షణ మును “కంధరాదులు క్లీబతుల్యంబులు విభాష నగు. విభాశబ్దమున కీవిధి నిత్యము” [ఉ. 68 సూ] అని చూపిరి బహుళపదమును దీసి దానిచే సూరి సాధించినయర్థ మును సూత్రమునందే కూర్చుట తప్ప విందు విశేషము గాని, సూరివచనమున దోషము గాని లేవు.

విధాశబ్దమునకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పుచున్న వీరు దీనిని గంధరాదులనుండి వేరు చేసి కంధరాదులలోఁ జూప లేదు. వీరిసూత్రమునందలివిభాషాపదమునకు వ్యస్త చేయుట ద్వారమున నిచ్చట విత్య మగుటను గుర్తింపవచ్చు. అయ్యు సూత్రమున వేరుగాఁ జెప్పుట స్పష్టత కనపలెను వరులవారియాలక్షణమున విశేష మెన్నవలయు నన్న గౌరవ మొండ గన్పించును.

ఇందలి బహుళపదముంగూర్చి “విధాశబ్దము విత్యముగాఁ గ్లిబతుల్య మనుటకై సూరి యీవిధిని బహుళ మనుట సరి కాదు. [ఉ. 126] అనిరి. నిజమె ప్రయోజనాంతరము గల దేమో ప్రయోగములందుఁ బరిశీలించఁదగును. అయ్యు నందు దోషము లేమిమాత్రము గుర్తింపవలెను.

ఈవిధానమున వీరు సూరిమార్గము ననుసరించుట యుక్తము గాదు. తన్మతము నకు భిన్నముగా వీరుప్రథమైకవచనలోపసందర్భములో సుప్రత్యయమునకుఁ గాక డబ్బాపులు చేసి వానికే లోపము చేయుదురు. కంధరాదు లమహాత్ములు గావలతా ఇత్యాదులకువలె మువర్ణక [ముగాగమ] మను బొందును కంధరము - విధము. శ్రీలింగము లగుటచే నామువర్ణము లోపింపవలె ఇట మువర్ణకము లోపింపని, నిర్మియున్నరూపమును సాధించవలె. విత్యముగా లోపింపవలసిన ప్రథమైకవచనము [మువర్ణకము] వైకల్పికముగా లోపించు [విధాశబ్దమునకు లేదు] అని చెప్పవలె. మఱి క్లిబతుల్యత్వాదిదేశమువలనఁ గంధరము అని యవు ననిరి [ఉ. 126 వ్యా. సం. స. 611] అమహత్త్వమునుబట్టి మువర్ణకము ముందే సిద్ధించియుండఁగా మువర్ణకపిత్థికై క్లిబత్యుత యేల? ఇటఁ గావలసినది మువర్ణకము వచ్చుట గాదు. ముందే వచ్చినమువర్ణకము లోపింపకుండుట.

సూరిమతమునఁ బ్రథమైకవచనలోప మనఁగా సువిభక్తిలోపము. కానఁ గంధరాదులపై మువర్ణకము రాదు. శ్రీలింగతచే సులోపము గల్గుచుండఁగాఁ గ్లిబతుల్యతచే నాలోపము బాధించఁబడి మువర్ణకము వచ్చును. కావున మువర్ణక సిద్ధికై క్లిబతుల్యత విధించుట సూరిమార్గమున కనుగుణము. దీనినిబట్టియును సూరి మతమునఁ బ్రథమైకవచనలోప మన సులోపమె యని గ్రహింపవచ్చును.

వరులవారివిధానము వారిప్రక్రియామార్గమునకు భిన్నము. సూరివిధానముచితము.

అప్రయుక్తజంతములు :

వీ రిటనొకవిశేష మిట్లు సూత్రించిరి. “ద్విత్రి, త్రిసృచతుస్సప్రభృతులకు నల్పసంఖ్యావాచకములకును స్పృతోప్రభృతిశబ్దములకుఁ దెలుఁగునఁ దత్సమరూప విభక్తియోగము లేదు ” [ఉ. 69]

విభక్త్యంతము గాకుండఁ బదత్వము లేమిఁ బ్రయోగార్హమును గాదు కావున విభక్తియోగము లే దనఁ దెలుఁగున నీమిది ప్రయోగింపఁబడ వనియే యర్థము. అట్లు చెప్పట యింకను సూటిగ నుండును.

“ద్విత్వాదీసంఖ్యాశబ్దానామల్పానాం నాత్ర సంస్థితః, నఋచస్తశ్చ లస్తశ్చాప్యేదస్తశ్చాత్ర విద్యతే” యను వి. వి. లక్షణమాల ననుసరించి వీ రీ విధానము చేసినట్లు వీరిలక్షణవివరణములఁ బట్టి స్పష్టము. దీనికి బాల.లో మూలము లే దనిరి. కాని భవచ్ఛత్రాదుఁకిందుఁ బ్రయోగంబు లేదు” అనుసూత్రమందలి యాదిశబ్దముచే విట్టివానిని గ్రహించుటలో విరోధము లేదు.

అలక్షణము హలంతప్రకరణమునఁ జెప్పఁబడినది గావున నట నజంతములు గ్రహింపఁబడ వని తలఁప వీలు లేదు. సంస్కృతములోని కొన్నియజంత శబ్దములు కొన్నిహలంతశబ్దములును దెలుఁగునఁ బ్రవేశింపకుండఁగా నా విషయమును జెప్పటకు నజంతములనుగూర్చి యొకటియు హలంతములఁగూర్చి యొకటియు రెఁడుసూత్రములు చెప్పవలయునా?

హలంతప్రకరణమునఁ జివరినుండి కొన్నివిధు లజంతహలంతసాధారణము లే యుండుట గమనింపవచ్చును. ప్రిలింగంబు తెల్ల - - కర్తృ - కర్త్రీ - కర్త్రీ [తత్స. 85] ఇది కేవలము హలంతములనుగూర్చియే చెప్పు సందగునా? ఇట్లే తత్స. 86. ఇట నజంతములను జేర్కొనరాదా? భవచ్ఛత్రాదులకు - తత్స. 87- నను తరువాతి లక్షణ మజంతములను బ్రస్తావింప దని యెట్లు చెప్పనగు ? ఇట మూరియు నజంతము లొందు రెం డుదాహరించిన బా గుండెడిది. కాకయు నట నాదిపదముచే గ్రహించుట పూర్వలక్షణములనుబట్టి యుచితమే. కాఁగా వర్ణుల వారియాసూత్రము బాల.తత్స. 87 సూత్రమందలియాదిశబ్దమునకు వివరణముగాఁ జెప్పఁదగును.

ఇంక హలంతప్రకరణము

మరుత్తు :

'హలంతంబు ప్రథమైకవచనాంతతుల్యం బిందు నామం బగు' (67) సనుసూరి లక్షణము నట్లు గ్రహించిరి. (ఉ. 70 సూ.) 'సూరి ము న్నగునాధునికు లక్షశీలిత ముగ మరుత్ వీరుత్ ము న్నగువానిని బ్రథమైకవచనాంతతుల్యము లనిరి. అట్టివి ప్రయోగములు లేవు. మరుత్తు, వీరుత్తు ము న్నగునవి యపశబ్దములు' (ఉ. 127, 482) వీరుత్తు అనుదానికిఁ బ్రయోగము వెదుకఁజరిసియున్నది. సూరి యెఁడఁ జూచెనో. 'మరుత్తు లును (భాగ. 8. 334) ప్రేరి మరుత్తు లెడఁ జూరి గొని (భాగ. 6. 385) మరుత్తులు వసువులు (అము. 3.79) మరుత్తుల (రం. రా. పుట 26, 410) ఇట్లు 'మరుత్తు' నకుఁ గివిప్రయోగములు గలవు. ఇది యసాధు వని నిర్ణయించుటకు చర్చలవారివే తొక సిద్ధాంతము మూలము. అది సరి కాదు. (తత్వ. 73సూ.)

ద్విత్వము :

'ఉగాగమ'ును ద్విత్వంబును దుదిహల్లున కగు (68) సనుసూరిలక్షణ మట్లు గ్రహించిరి. (ఉ. 71సూ.) 'దీర్ఘంబుమీదిహల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగా నగు' (69) సనుసూరిలక్షణమును 'వైకల్పికంబు' అని సవరించిరి. (ఉ. 72 సూ.) సూరి యిచట బహుళ మన నేల? ప్రయోజనము కానరాదు' (ఉ. 133) అనిరి. ఇట సూరి యన్నియు వైకల్పికద్విత్వ రూపములనే యుదాహరించుటచే వీరిట్లు తలఁచియున్నారు. కాని సూరి యితరు ముందు సూత్రమునొద్ద 'రాట్టు' అనునది యుదాహరించెను. వీరును జూపిరి. దానియందు ద్విత్వాభావమును జూపలేదు. అనఁగా నిట దీర్ఘముపై నున్నహల్లునకు ద్విత్వము నిత్యము. విరాట్టు సప్రమాట్టు అనుచో ద్విత్వాభావము గల దేమో ప్రయోగముల వెదుకఁజరె. అట్టిద్విత్వము లేనిరూపములను వీరు నుదాహరించ లేదు. కోశములు నట్లు. కావునఁ బ్రయోగానుగుణముగాఁ గొన్నియెడల ద్విత్వము నిత్య మగుటను సాధించుదు నీ సూత్రమందలిబహుళశబ్దము సార్థక మయియున్నది.

మతుబాదులు :

'మతుబాదికంబు ద్విత్వీయైకవచనాంతతుల్యంబు నామం బగు' (70) ననుసూరి లక్షణమునకు ముందు 'తక్కిన' అనువిశేషణమును జేర్చి యట్లు గ్రహించిరి. 'తక్కిన' అనువిశేషణ మసర్థకమే కాని ప్రయోజనము గానరాదు. 'తక్కిన' అనఁగా విగిరినది చెప్పఁగా మిగిలినది. 'హలంబంబు (ప్రథమైకవచనాంతతుల్యంబు) అనుటచే హలంతము కంటె దక్కినది. అనఁగా నజంత మని యర్థము చేయనగునా? మతుబాదిక మజంతమా కాక! 'ప్రథమైకవచనాంతతుల్యముకంటె నితర మని యర్థము చేయ (వలె నని యెంచి యుందురు) వీలు లేదు. పూర్వసూత్రమున నిర్దేశము 'హలంతము' గదా కాక 'ప్రథమైకవచనాంతతుల్యైతర మగుమతుబాదికము' అనుదాని కన్వయ మెట్లు? 'మతుబాదికంబు' అని గణము సేర్పబడుచుండఁగా 'తక్కిన' యనువిశేషణ మేల? కాఁగా సూరిసూత్రము కంటె వర్షులవా రధికముగ (జూపిన 'తక్కిన' యనువిశేషణ మసంగతమని గుర్తింపఁ దగును.

వీ రిట్ల లక్ష్యములలో 'శ్రీమన్తమ్, గుణపన్తమ్' అనురీతిగా ననునాసికసంయుక్తముగాఁ జూపు టుచిత్తముగా లేదు. అట్ల యున్న మకారలోపాదిక మగుతెలుఁగువ్యాకరణకార్యములచే 'శ్రీమన్తుడు' అనురీతిగనె యవును నకారమునకు బిందువు వచ్చు తెట్లు? పంక్తి, కింతము ఇత్యాదిగ నెల్లెడల ననుస్వారమే తెలుఁగున నున్నమాట నిజమే. కాని సూరి యిట్లఁ బ్రాతికాపదికాన్వయందు నున్న చూపియుండఁ గా దని పరసవర్ణమును జూప నేల? పిదపఁ బ్రక్రియలో బిందువు చెప్పఁబడలేదే 'దానియంతిమమకారంబునకు లోపం బగు' (71) ననుదాని నట్లు గ్రహించి (ఉ. 74 నూ) 'శ్రీమంత' అనురీతిగా మకారలోపముతోపాటు పరసవర్ణమున కనుస్వారమును జూపిరి.

కావున మొదటనే 'శ్రీమంతమ్' అనురీతి ననుస్వారముతోఁ జూపుట యుక్తము. తుల్యశబ్దముచే నిట్టిస్వల్ప మగుమార్పు గుర్తింపఁదగును (ఉ. .132)

ముదాదులు :

'ముదాదులకుఁ బ్రథమైకవచనతోపంబు లేదు (72) ననుదాని నట్లు గ్రహించిరి. (లోపము లేదు. ఉ. 75నూ.)

కాని సూరిగారియాలక్షణము సమర్థించుకొనవలసిన దై నట్లు కన్పించుచున్నది.

ప్రథమైకవచనలోప మన సూరిమార్గమున సులోప మని చెప్పుకొనుచుంటిమి. అందుకే కంధరాదులకు మువర్ణకసిద్ధికై క్షీబతుల్యత చెప్పుబడినట్లును చెప్పుకొంటిమి అట్లే యిటుఁ బ్రథమైకవచనము లోపింపక మువర్ణకము వచ్చుటకు వీనికిని క్షీబతుల్యత చెప్పక ప్రథమైకవచనలోపము చెప్పు బెట్టు? అసలు వీనికిని గార్యసామ్యమునుబట్టి (హలంతముల యయ్యును) కంధరాదులతోఁ జేర్చి విభాశబ్దమునకువలె ముదాదులకుఁ గ్షీబతుల్యత నిత్య మున్న నింతను లాఘవముతో నుండెడి గదా యనిపించును.

స్త్రీలింగము లగువానికీఁ బ్రథమైకవచనము లోపింపవలసియుండఁగా నీసూత్రము దానిని నిషేధించుటచే నమహత్త్వమునుబట్టి మువర్ణకమగు నందురా (వ్యాసం. స. ౪41)

అసలు లోపము లే దనుటవలన నమహత్త్వమునుబట్టి మువర్ణక మగు ననుటేల? ముందే యమహత్త్వమునుబట్టి మువర్ణక మగు నన్న స్త్రీలింగతచే నది లోపింపవలసియుండఁ బ్రస్తుతవిద్ధిచే లోపింపక 'మదము' అని యందును గదా. వర్ణులవారి మతమున కనుగుణముగా నున్నయీమార్గముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపమునఁ బెల్ల విభక్తులకే లోపము చేయవలసివచ్చును. కంధరాదులయెడను నిట్టివిధమే యనుసరింపఁగా వానికీఁ గ్షీబతుల్యతాతిదేశ మేల? వీనికివలెఁ బ్రథమైకవచనలోపాభావమును (బాక్షికముగా) విధింపనగుం గదా.

క్షీబతుల్యతావిధానమె యచితము కాఁగా నిటఁ బ్రథమైకవచనలోపము సార్థకము గావలె నన్న ముదాదులలో నస్త్రీలింగము లగుశబ్దము లుండవలె. ఇటు సూరి యుదాహరించినముదము, ఉపాసహము స్రజము అనువానికొకటె యన్న నీవిధి తగుగా యని సందేహము. ప్రయోగములం బరిశీలింపవలె.

ఋత్విగాదులు :

'ఋత్విగాదులు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యఁబులు విభాష నగు' (76) వను సూరిలక్షణమును వీరు దనుగ్రంథమునఁ దొలగి చిరి. ఏ ? ఋత్విగాదులకుఁ బ్రథమై

కవిచనతుల్యప్రాతినిధికములు లేవు. ఋత్విక్కు, నీశ్శత్తు అనుకవిప్రయోగములు లేవు' (ఉ. 134)

ఎట్లుండును? స్రుక్కుల విఠిచి ఋత్విక్కుల జాధించి అనుపాత మగపడు చున్నది. ఇది స్రజములఁ జెఱిచి ఋత్విజులను జాధించి అని కవిప్రయోగపాతమై యుండును ఇట్టియర్థావీరకవిప్రయోగములు వీ తై నచో దిద్దుట లెన్న (ఉ. 134) ఇట్లున్నప్రయోగములు దిద్దుమండగా నింకఁ గవిప్రయోగము లుండు లెట్లు? ఇట్టి కవిప్రయోగములను జూచియె సూరి లక్షణ మేర్పజచియుండు. వీరిలక్షణమున కను గుణముగా నున్నప్రయోగములు దిద్ది దానికిఁ గవిప్రయోగములు లే నన్న నెట్లుం డును! 'దిద్దుట లెన్న' యైనపు డెఱియతమున కనుగుణముగా వారు కవిప్రయోగములు దిద్దికొనుచుండగా నింక లక్షణ మేల? 'వీ తై నచో' దిద్దుదురు. అనగా వీ తై నఁ గవి యుద్దేశ్యమునకు భిన్నముగాఁ జెప్పుచును. ఇట్టియధికార ముచితమా? వీలు కానిచో నేమి చేయవలె? గ్రామ్యము (వ్యాకరణాధికము) అనవలె.

"భారతముం దెచ్చటను ఋత్విజుండు అనియే యుండుటచేత స్రుక్కుల విఠిచి ఋత్విక్కుల జాధించి అనుఘంటసింగయ్య వరాహపురాణములోనిఋత్విక్కులు అనునది వ్యాకరణాధికమై యని గ్రహింపవలెను" (వ్యా.సం. స. 481) వ్యాకరణాధిక మన నసాధు ఎనగా గ్రామ్యమని వీరియుద్దేశ్య మెన్నవలె. వీతై నచోట్ల దిద్ది వీలు గానిచోట్ల గ్రామ్యము అన్న నప్పుడు సూరిలక్షణము నిర్మూల మని తొలగింప వీ లగును. అస లిది యసాధు వెట్లయినది? భారతమున లేదు గాన. భారతమునఁ బ్రయోగము గానిచో నసాధు వనియె నిశ్చయించిన వీరివ్యాకరణము నెంత యట్టిది సాధింపదు? వీర సాధిం చిన విశ్వకర్ముడు అనుదానికి భారతముందెచ్చట నేఁ బ్రయోగ మున్నదా? దిద్దక వ్యాకరణాధిక మనక సాధించిరే. సాధింపనిసూరిని విమర్శించిరే. అముక్తమాల్యదాది మహాకవిప్రయోగముల నాధునికము అని యపేక్షింపరాదు కాని యగ్వావీరకవి ప్రయో గములను స్వమహానుగుణముగా వీ తై నంతవరకు దిద్దవచ్చును. కవిప్రయోగములను గూర్చి వీరి సిద్ధాంత మనమంజనము.

అన్యఋత్విక్కుల నతఁడు గూర్చి (భాగ. 9. 367) ఋత్విజులను నతఁ డని దిద్దుదుమా? కానిచో నసాధు వనవలె.

'లేదా దీని నింద్రజిదాదులలో జేర్చవలె' (ఉ. 134) ననిరి. ఇంద్రజిదాదు లేవి? వాని కేమగును? ఏ రే మైన సూత్రించిరా? ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూప మెండ యిట వీ రుద్దేశించి రేమో యనిపించు. అయిన 'లేదా'యని యీహాక్య మారంభించుట యేల? ఇంద్రజిదాదు లన నేల? సతుబాదికమునందనగదాదగుకుండలీంద్రుడును ప్రబంధపరమేశ్వరభాస్కరులును సత్యజిత్తు, సత్యజితుడు, ఇంద్రజిత్తు ఇంద్రజితుడు అను రెండుస్థలములందుమాత్రము నిపాతన్యాయమున నంగీకరించి పై నుదాహరించిన కవిప్రయోగములను సూత్రాంతక- ఋత్విగాదులు అని సూత్రించుట వింత. (వ్యా.సం. స.643, ఉ.178) అనగా రూపద్వైవిధ్యము సూత్రించుట యుక్తమే. ఋత్విగాదు లనుట తప్పు. ఇంద్రజిదాదు లనవలె నేమో. (అనసర మైన ఋత్విక్ శబ్దమునందు జేర్చవచ్చును) సూరి చెప్పినయంశము చెప్పవలసినదే యని వర్ణులవారే యంగీకరించి పట్టయినది కదా.

ఆ ట్లగు ననియే యేమో పదప "వ్యా.సం.సలోసు ఉ.లోసు సత్యజిత్, ఇంద్ర జిత్ శబ్దములకును సకారాంతమహమ్మహతీవాచకములకును భారతప్రయోగానురోధమున ద్వైవిధరూపము లుండ నగు నని చెప్పబడెను. కాని వానికిని ద్వైవిధరూపము లుండు నని యంగీకరింప నక్కఱలేదు" (ఉ.483) అనిరి. అనసర మున్నచోట 'సత్యజిత్తుమేన (ద్రోణ.1.288) ననుచోఁ దిక్కన సత్యజితునిమేన ననియే ప్రయోగించియుండును. ఒకవేళ మొదట నట్లున్నను బిదప మార్పుకొనియుండు, లేనిచో పర్వులవారివ్యాఖ్య విరోధిఁపదా? (ఉ. 483) కాని మఱచిన ట్లున్నది 'అన్యదాపహస్తుఁ డైనసత్యజిత్తు సం-రంభ-(ద్రోణ.1.290) అనుచోఁ గూడ సత్యజితుఁ డన్నను గణభంగము లేదు గావున నదియే తిక్కన ప్రయోగించియుండును. 'కాని తద్విన్నస్థలము లచ్చటనే యున్నవి. చంపక. 'అనుపమధైర్యధుర్యుడు మహాబలదీప్తుడు సత్యజిత్తు ద్రో-ణుని వెసఁ దాడి (ద్రోణ. 1.283) ఇట సత్యజిత్తు' ప్రథమాంతమే. దీనిని సత్యజితు డన్నచో గణభంగ మగు. ఇట్లే ఉత్పల. ఖండము లై పడం ధనువు గ్రక్కుచు నేయుడు' సత్యజిత్తు వి త్లాండు గొనం దునియ (ద్రోణ-1.291) ఇటను బ్రథమాంతమే. దిద్దిన గణభంగము.

అయినచో దిద్దుటకు వీలు లేనితావు గావున నీరూపము వ్యాకరణికముగ్గాఁ దిరస్కరింపవచ్చు. తిక్కనప్రయోగములకె యెట్టిగతి పట్టినదో. అర్వాచీనకవిప్రయో

గములను వీ లై నచో దిద్దు మనిరి. కాని వీరు తిక్కన- ప్రాచీనప్రామాణికః కవిప్రయోగములు గూడ దిద్ది రచనచలినదే. లేక నిరాధారముగాఁ దిక్కన తమవ్యాఖ్య కనుగుణముగా, ఇట్లు ప్రయోగించియుండు నని యెట్లు నిర్ణయింతురు? కాగా సత్యజిత్తుమేన, మున్నగుస్థలములందుఁ బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక నుగుటచే (సత్యజిత్తుడు) దీనికి ద్వైరూప్య మంగీకరింపక తప్పు. ఇయ్యది ఋత్విగాదులఁ జేరు.

భాస్కరకవిప్రయోగమున 'సీకొడు కింద్రజిత్తు' అను(ఉత్పమల) చో దిద్దుటకు వీలు లేదు కావున 'భారతవిరుద్ధ మైయుండుటచేత సగ్రాహ్యమై వ్యావహారికసదమెయనఁదగుచు' (ఉ.484) అని నిర్ణయించిరి. దిద్దుటకు వీ లయినచో దిద్ది యదియే కవిప్రయుక్త మనియు వీలు గానిచో సగ్రాహ్య మనియు నిర్ణయించుట మిక్కిలి యసంగతము గదా. భారతవిరుద్ధ మేమి? వీరిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధ మై భారతమం దున్నవాని నేమి చేయుదురు! ఇట్లయిన వర్ణులవారిమతము ననుసరించి గ్రంథము లెల్లఁ దిరుగముద్రింపఁలసియుండును. భాగవతమున పరీక్షిత్తు (9.659) విశ్వజిత్తు (8.681) ఇత్యాదిగ నిట్టిరూపములు వండులలో నున్నవి.

విశ్వజిత్తనఁగాఁ బుట్టి, విసుము సత్యజిత్తునకు (హరి.పూ.2.128) శత్రుజిత్తనునామ మాతృజునకు నిచ్చె (హరి.పూ.3.85) అపురజిత్తు బాణాసారమున (భీష్మ-1.268) సంగ్రామజిత్తు గర్వోద్ధతుడై (విరా.5.79) సురేంద్రజిత్తు వికలుడై (ఉద్యో. 3.300) సేవజిత్తు శాంతి. 1.20) శక్రజిత్తుచే (అని. 3.118) సుహృత్తులు (భాగ.10 పూ.1074) మొ॥

చిం.లో గుణవదగుణార్థణములలో నొకదానియం దున్నశబ్ద మిం కొకగణమున నుండ దనుబట్టివిరుద్ధము నపూర్వము నగుసిద్ధాంతమును జేసికొని తన్ములమున వీరు కవిప్రయోగముల నన్యధాకరించుటకు మిక్కిలి సాహసించి రచనచలె. మహోపనిషత్తు (కాశీ.2.69) తాపనీయోపనిషత్తు (కాశీ.2.151) వృసిని నశరింపనగును గాన వృసిని శ్రీనాథుడు ప్రయోగింపలే దేమో. ఉపనిషదము అని శ్రీనాథుడు ప్రయోగించె నేమో (ఉ.479) అట్లే వైకవపరిషత్తు (కాశీ 7.233) తనూపపాత్తు (కాశీ.3.206)

అనుచోఁ గూడ పరిషదము తనూనపాద్మఁడు అని శ్రీనాథుఁడు ప్రయోగించె నేమో (ఉ.479) సీనెమ్మొగమ్ము సుహృత్తు - కలభాషలకుఁ దొత్తు (ప్రభా.5-157) ఇందలిసు హృత్తుమార్చరాద్దుఁ (రగడ నియమముచొప్పున మార్చుట కవకాశము లేకపోయిన దని భావము) ఈపింగళిసూరకవి మహాకవి యైనను గ్రాహ్యము గా దనియు వ్యావహారికమె యనియుగ్రహింపవలెను' (ఉ.477) అముక్తమాల్యద నాథునిక మని సూరి మహాకవి ప్రయోగముల నుపేక్షించినట్లు వీరుసూరినివిమర్శించిరి కానియావీరే మహాకవిప్రయోగమె యైనను గ్రాహ్యము గా దనిరి. అభిమతము సూరికిఁ దమవంటియద్దేశ్య మే నున్న దనితలఁప రేమి? ఇత మహాకవిప్రయోగములం దుండుటను గుర్తించియు భారతమందు లే వనుకారణముచే (దిరస్కరింపవచ్చునా) తుపరకనగాగమాభావము, ముత్పరకపత్వా భావము, ఇత్యాదు లెన్నిటిని కవిప్రయోగములనుండి వీరు సంగ్రహింపలేదు? అస లిట్టిప్రయోగబలమునుబట్టియే బా.స ప్రభృతులు చింతోఁ గొన్ని శబ్దములకు గణద్వయపాతము నంగీకరించియుండుదురు. అ కున్న తిక్కన శ్రీనాథుఁడు వంటి మహా కవులప్రయోగములకే ది కుక్కుండదే.

వర్ణులవా రియాసిద్ధాంతము కవియథార్థప్రయోగములకు విరుద్ధము కావున నగ్రాహ్యము.

ఋశ్యశృంగర్షి ము-ఖ్యుల ఋత్విక్కుల (రామా.3.15) మత్తేభమునఁ బ్రయుక్తము (మల్లారు అనునీకవిప్రయోగముచేతనె రేఫ విభాష యని వర్ణులవారు పేర్కొనిరి. కావున నీతఁ డప్రామాణికుఁ డనరాదు.) ప్రాసమునఁగాకున్నను గణముల బంధింపఁ బడి యుండఁగా నిది యంగీకరింపరాదా? సీహృత్తు-నీహృతము అని ద్వైరూప్యము సూ.ని చూపినది. అధారము వెద్దికవలె.

కాఁగా సూరిలక్షణము సముచితము. అపశ్యగ్రాహ్యము. దీనిని వర్ణులవారు దొలఁగించుట యనుచితము.

ఇంద్రజిత్తుఁడు :

ఇంద్రజిత్తుఁ డనుదానిని స.సా.సం. పేర్కొనుటయు నది కవిప్రయోగములం దుంటయుఁ బ్రస్తావించుచు వర్ణులవారు "ప్రామాణికు లగునన్న యాధర్వణుల సూత్రము లకు విలక్షణ మగునీప్రయోగమును చిక్కనశ్రీనాథనాచనసోమనాద్రిప్రామాణిక

(ప్రాచీనః) ప్రయోగములప్రామాణ్య మైన లేనిదే సాధు వని యంగీకరించుట సరి కాదని నాయభిప్రాయ (వ్యా.సం.స.626) మనిరి. ప్రాచీనప్రామాణికలాక్షణికపూత్రము లాధారముగాఁ జూపుట యే లెడఁ గదురునది కాదు. సూరియు 'ఇంద్రజిత్తు' డను రీతి వానిని బాల.లో ప్రస్తావించలేదు.

“ప్రథమైకవచనము లోపించినదిగాగమాంతములపై మఱల డుజ్ఞు నిల్చుట కేవలము ససంభవ మగుటచే ఇంద్రజిత్తుడు అనురూపము సరికాదు. కాని కొందఱు సామాన్యకవు లద్దానిని బ్రయోగించిరి. గ్రాహ్యము గా దనుటయే లెస్స. సామాన్యకవి ప్రయోగములు. ఇంద్రజిత్తునితల. భాస్కర. యుద్ధ 1378 (ఉ.138)

'ఇంద్రజిత్తుడు' అనురూప మంగీకరింపరా దనుకొన్నఁ దప్ప లక్షణసిద్ధము గా దని గ్రాహ్యము చేయ నేల? ప్రథమైకవచనలోపము రాక తప్ప దని ముదము మున్నగురూపము లగ్రాహ్యము లనిరా? ప్రథమైకవచనలోపము వచ్చిన డుజ్ఞు వచ్చుట కవకాశము లేదు. ముదాదులకు ముత్తక మెట్లయినది? ప్రత్యేకముగా (బ్రథమైకవచన లోపమును వారింప లేదా? ఇటఁ గూడ నిట్లే యుగాగమాంతములపైని రావలసిన ప్రథమైకవచనలోపము రా దని నిషేధించిన 'నింద్రజిత్తుడు' సముచితముగా సిద్ధింపదా? సూరి ముదాదులకు నిత్యలోపము చెప్పెఁ గాని వీనిని ముదాదులలోజేర్చుకొన్నదిఁ బ్రథమైకవచనలోపవిధానము సార్థక మయ్యేడిది. ఇంద్రజిత్తు అనియుఁ గావలసి యుంట ముద్దులలోఁ జేర్చ వీని కవకాశము గానరాకున్నది. కాన బాలవ్యాకరణసాధ్యములు గా దనుటయే లెస్స. ఏ మైక వస్తులవారు సామాన్యకవి యొక్కరినిబరిచయము చేసిరి. మహాకవులప్రసంగమున వీరిఁ దావు లేదు. ఎఱ్ఱన మహాకవి యందురా? ఇట్టి వాతఁడు ప్రయోగించె. దశజిత్తును శతజిత్తుడును సహస్రజిత్తుడును నయుజిత్తుడును (హరి. పూ. 3.147) యుధాజిత్తుడు (హరి. పూ.3.155) సత్రాజిత్తుఁ డెల్లప్పుడున్ (ఉత్పల. హరి పూ.3.176) 'విశ్వకర్ముని' అని ప్రయోగించిన యెఱ్ఱనయే పైరితిని ప్రయోగించె ఇంద్రజిత్తుడు చనియెన్ (రామా.7.22) ఇంద్రజిత్తుని (ఉ.రా.6 250) కాలజిత్తుండు తాను (జై,6164) సత్యజిత్తునిన్ (హంస 2.218) కావున నివియు సంగీకరింపఁదగు నని తోచుచున్నది.

'ఒకానొకచో మహత్త్వంబునందు మతు ప్రకారంబున కానాదేశంబు విభాష నగు (74) నను సూరిలక్షణమును వీరు వొలగించుచు నిట్లనిరి. "హనుమానుడు భగవానుడు ప్రశానుడు మున్నగురూపములు కవిప్రయోగములందు లేవు. వీనిప్రథమైకవచనము లోపించినఉగాగమాంతములపైని ఉట్టా నిల్పుట యసంభవము (ఉ.131) ఆనాదేశము చెప్పినసూరి యుగాగమముపై ఉట్టా నిల్పులేదు (కావున నిది యోగ్యతొన వచ్చునా?) కావున నీవిమర్శ ఆహా. నుద్దేశించినది. అది కొంత యచితమే అందుక సూరి యాహార్లమును విడిచిపెట్టెను. (ప్రథమైకవచనము లోపించి ఉట్టా చచ్చిట్లుగాఁ జెప్పుటకంటెఁ బ్రథమైకవచనము లోపింపక ఉట్టా వచ్చు నని ఆహా. భావించినట్లు చెప్పుట యచితము.)

విదానములో దోష మున్న నది మార్చి నిర్దుష్టముగా వీరు చెప్పెదగను అంతేగాని రూప మసాధు వనఁ దగదు. కావున ప్తి రిపఁ బ్రక్రియ నందులోను నహా. ప్రక్రియను (అవియు నసంగతముగా) బ్రస్తావించుట యసంభవము. కాగాఁ గవిప్రయోగములందు లే వనుపేతువునుబట్టి చెప్పరా దనుట ప్రధానము. ఇందుఁ బ్రకాశం దను దానిని సూరి చూపలేదు. "హనుమద్భగవత్పదము ౨ - పనిపడి హనుమంతుఁ దనఁగ భగవంతుఁ డనన్ - హనుమానుడు భగవానుడు ననుచుఁ బ్రయోగించఁబెట్ట నుబంధ సవా (సర్వల.120) (వ్యా.సం.స.644) ఇట్లు కూచిమంచి తెమ్మకవిప్రభృతు లీవిష. యమును బేర్కొనుచుచే వారియనురోధముక సూరి యట్లు చెప్పె నని ప్తిరు స్పష్టము చేసిరి. 'మహాకవికర్తృకర్తాకరణసమ్మతము (ఉ.సం.23) గా నంగీకరింపదగదా? ప్రయోగార్హము కాదా? (భాతృడు ఇత్తాదులకుఁకె?)

'మఱి యొకపర్యవంతు హనుమానుడు గైకొని వచ్చి క్రమ్మలవ్' (మెల్ల. ము.31-37) ఈలక్షణమునకుఁ దగినకవిప్రయోగబలము వెదుక దగను. (బాచి..వి. 237)

హనుమండు:

హనుమ, హనుమండు, అనుమండు అనుమాండురూపములు శ.ర. చూప నందు హనుమ అనుమండు అనువానికి వీరు ప్రయోగము లిచ్చిరి. 'హనుమండు భద్రము

శబ్దరత్నాకరకర్తచేతఁ గల్పిత మయ్యెనా యని యాలోచింపవలసియున్నది. (వ్యా.సం. స.667) యనిరి ప్రయోగము లేదు గానఁ గల్పిత మయ్యె నని రన్నమాట శ.ర. దీనికిఁ బ్రయోగమును జూడనికొఱతను వీరు దీర్చిరి. మగాదుల నుదాహరించుచు వజ్జులవారు 'హనుమనివాలము' (భాస్కర.సుందర.456) అని యిచ్చిరి. 'మగఁడు'వలె హనుమఁడు అని యగు నని వీరు చూపినప్రయోగము (సామాన్యకవిః) చే శ.ర.కర్త కల్పించె ననుట సరి కాదు గదా.

హనుమానుఁడు, యువ, చార్వాకు, పురోధనుఁడు ము న్నగువాని నిట్లే సూరి కల్పించె నని తలచుటకంటె (వ్యా.సం.స.664) నిట్టివానికిఁ గవిప్రయోగములు వెదకుట యుచితము గదా. తాము ప్రయోగమును జూపియె ప్రయోగము లే దని శ.ర.ను విమర్శించినతీరునబట్టి యైనను గవిప్రయోగములవిషయమున లాక్షణికులు పేర్కొన్నచోఁ గవిప్రయోగములు లే వనుటలో నిదానింపవలసియున్నది.

విశ్వకర్మాదులు :

'విశ్వకర్మాదులకు శ్రీత్వం బగు' (75) ననుస్మరిలక్షణమును 'అశ్వత్థామాదులకు శ్రీత్వం బగు' (ఉ.76) నని సవరించిరి. దీనింగూర్చి 'స్మరి విశ్వకర్మాదుల కని సూత్రించెను. విశ్వకర్మఁ డనియఁ గలఁడు గాన విశ్వకర్మశబ్ద మాత్మాదులలోనిది. విశ్వకర్మని (ఉ.హరి. 445) (ఉ.135, వ్యా.సం.స.650) ఋత్విక్కు ఇత్వాదులవలె భారతముం దిది ప్రయుక్తము గాదు గావున వ్యావహారిక మనకుండ, కవిప్రయుక్తము గా దనకుండ పర్థులవారు యథాతథముగా గ్రహించుట విశేషమె. "నాచనసోముని ప్రయోగము విశ్వకర్మనికూతు (వ్యా.సం.స.650) అనునొకేయొక్కప్రయోగమునుబట్టి (ఇది నాచనసోమునియుత్తరహరివంశములోని దని యిట పర్థులవారు ప్రమాదపడిరి. ఎఱ్ఱనహరివంశమున సుత్తరభాగమునందలి దగుట వారికిఁ దెలియనిది కాదు.) "అశ్వ. త్థామశబ్దమువలెనే విశ్వకర్మశబ్దము సైతము భట్టారకుఁడు శ్రీసమరూపముతో మాత్రమే ప్రయోగిం(వ్యా.సం.స.651)చినను విశ్వకర్మఁ డన్నదానిని వైకల్పికముగా నంగీకరింపవలె నన్నవీరు సూరి విశ్వకర్మాదులలో యజ్వశబ్దమును జేర్చుటనుగూర్చి "యజ్వశబ్దమును శ్రీసమరూపముతోఁ గవితాపితామహుఁడు 'యౌవనమందు యజ్వయు— అని ప్రయోగించెను. కాని యీయొక్కప్రయోగము దానికి డుమంతరూపము లే దని నిరూ

పింఛజాలడు. అందులకుఁ బ్రమాణాంతరమును గానరాదు' (వ్యా.సం.స.౪50) అనుట చింత. కవితాపితామహుఁ డెఱ్ఱున (నాచనసోమన?) వలెఁ బ్రామాణికుఁడు గాఁ డేమో. అవుఁ గార. ఉన్నశ్రీత్వఘటితప్రయోగము దానిశ్రీత్వమునకుఁ బ్రమాణము గాకుండ లేనిదుమంతరూపము దీనిదుమంతత కాధార మె ట్టగునో యర్థము గాదు. దీని దుమంతతకు నొక్కప్రయోగ మేని దొరుకలే దన్నమాట.

దీనికిఁ బ్రమాణాంతరము లే దనిరే యది ముఖ్యకారణ మైయుండును. నన్నమాధర్వణులు చెప్పినఁ గవిప్రయోగ ముండుట లేకుండుట యనువానితో నిమిత్తము లేకుండ సంగీకరింపవచ్చును స్పష్టముగాఁ జెప్పకున్నను మనుజుసంజ్ఞా యామృతుచో నశ్వత్థామాదికతినిచ్చబ్బముల కనువీరివ్యాఖ్య ననుసరించి సూరియు, నశ్వత్థాదిమాదుల కనువలసియుండగా (వీ రుద్యోతమున నట్ల లనిరి.) విశ్వకర్మాదు లనుటచే రడివీ యంగీకరింపలే దనదగు.

వీ రీసందర్భమునఁ జెప్పసార్లు శ్రీత్వఘటితము లగునీసంస్కృతశబ్దములను శ్రీసమములుగా (అశ్వత్థామశ్రీసమహుపము 651, 654 ము॥) ధారాళముగా వ్యసహించిరి. ఇది సూరిసమ్యతము గాదు సూరిమతమున శ్రీసమము లాచ్ఛికములె.

యువశబ్దము విషయమై యెట్టిప్రయోగమును లభింపలే దనిరి. (వ్యా.సం.స. 651) (యజ్ఞవిషయ మై లభించినప్రయోగ మేమి చేసినది? సూరి నిరాధారముగ యువ' నిండు జేర్చె ననుటకంటె దానికి మూల మగునాధారము వెచ్చకదగు ననుట యుక్తము. లేదా యువుఁ డనుప్రయోగము చూపదగు.

కృష్ణవర్ణుఁ డనుదాసి కొక్కప్రయోగమును వరులవారు సూపలేచ్చు. కాని 'విశ్వకర్మ కృష్ణవర్ణు యనియే యుండు ననుట యధర్వణాశయమునకు విరుద్ధ' మని తలచిరి. ఆకృష్ణవర్ణుఁ డుజ్జ్వలభీకరశరజిహ్వ ఁడర (శల్య-2-382) నని యొకచో నట్టిప్రయోగము గానవచ్చును. కాని యిటు కృష్ణవర్ణుఁడు, కృష్ణధన్వుఁ డిత్యాదిగాఁ బాశాంతరము లున్నవి.

'విశ్వకర్మ' డని యొకప్రయోగ మున్నది. అట్టిరూప మంగీకరింపవలసినదే. కాని యంతమాత్రమున 'విశ్వకర్మ' శబ్ద మాత్మాదులతోఁ జేర్పదగునా? ముసలి

మానులు, గరుదులు అనిరీతిప్రయోగములను జూపియు బహుళనమునందు 'కుజ్జ' నిత్యమనియే చెప్పిరే వీరను. ఇది యంతరకంటె విశేషమా? ఒక్కప్రయోగమునుబట్టి సాధారణముగా వికల్పమని చెప్పటం భాషాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణమా? కావున విశ్వకర్మాదులకు శ్రీతర్కమగు సూరిలక్షణముచితమ. 'విశ్వకర్మః డనియు, గలుగుటను విశేషముగా గుర్తింపఁదగును. కేంద్రాశి కేంఠడలనుగూర్చి సూరి చెప్పినదిట్ల కదా. సూరిలక్షణము సముచితమును గ్రాహ్యమును

బ్రహ్మ :

'మహద్వాచక మయి పుంలింగం బగుబ్రహ్మశబ్దమునకు శ్రీతర్కం బగు' (76) ననువానిని 'మహద్వాచకమై - (ఉ.77) అని దాదా పట్టే గ్రహించిరి. ఉన్నకొంచెపు మా ర్పనచసరము. సూరిలక్షణము సూక్తమే.

ఆత్మాదులు :

'ఆత్మేమనిజంతంబులకు నాంతము లగుమనుజసంజ్ఞలకు శ్రీతర్కంబు బహుళంబుగా నగు' (77) ననుస్మరిలక్షణమును వీరు 'ఆత్మాదులకు శ్రీతర్కంబు వైభాషికంబు' (ఉ.78నూ) అని సంక్షేపించిరి. 'అత్మనఇమవత్తానాం డా వా. క్వచిన్మనుజసంజ్ఞాయాం డుచ్ఛాంతాన్నవిధీయతే' యని 'నన్నయాధర్వణులు చాలవఱకు విశదముగా ననుగడుములను జూపియుండఁగా స్మరి వానిని సరిగా 'గ్రహించియుండుటచే (వ్యా. సం.స.559) నిట్లు సూత్రించె నని గుర్తింపఁదగును. ఇమనిజంతములు, నాంతమనుజసంజ్ఞలకు వీ రాత్మాదులలోఁ జేర్చిరి. సూత్రమున లాఘవము ముఖ్యము గదా. కావున వీ రీ స్మత్రము నిట్లు రచించి రన్వమాట.

ఇటు సూరిలక్షణము దురుక్తము గా దర్శనంతరము వివాదము లేదు.

ఇ కల బిదప సూరి 'బహుళ' మనగా వీరు 'వైభాషికం' బనిరి, దీనినిగూరిగా 'విశ్వకర్మ' పూష మున్నగువానికిని శ్రీతర్కము వైభాషికమే కాన నివి ఆత్మాదులలోనిదె విశ్వకర్మనిరూఢ, విశ్వకర్మ. పూష మదెరస్థుడు. (కాశీ) ఇట్లగుటచేతనే స్ఫూ సూత్రము సరి కాదు. దీనిలో బహుళప్రయోజనమును లే (ఉ.138) దనిరి. సూరి సూత్రముఁజెప్పిరవాని నెల్ల నాత్మాదులలోఁ జేర్చియు వీరు సూరిశ్శ్రీత్రము సరి రి

దందు రేమి? విశ్వకర్మాది సూత్రము సరి యగుట గుర్తించితిమి. విశ్వకర్మశబ్ద మాత్మాదులలోఁ జేర్చదగినది కాదు. పూషశబ్దమును సూరి విశ్వకర్మాదులలోఁ జేర్కొనియు నుండలేదు

సూరిలక్షణమున బహుళపదము ప్రయోజనవంతమె సుధన్వశతధన్వశబ్దములు మనుజునంజులు వీనికి శ్రీత్యమనలు లేదు. ఇట నప్రకృతి (వ్యా.సం.స.654) పూష, శబ్దము మనుజునంజు కాదు, అయ్యు శ్రీసమత్వ మిందలిబహుళశబ్దముచే నందుచున్నది. కావున సూరిసూత్రమున బహుళపద మవసరమె. కావున నిది సూక్తమె.

రాజు :

‘మహత్త్వంబున స్వార్థపరం బగురాజశబ్దము రాజు నాబడు (78) నను సూరిసూత్రమును ‘పుంలింగమును జేతనార్థకము నయి స్వార్థపరం బగురాజశబ్దము రాజు నాబడు’ (ఉ.79సూ) నని మార్చిరి. స్వార్థప్రధానభావే స్వాద్రాజ్యోడుః పుంసి చేతనే’ యనువి.వి.వాక్యమునె వీ రిట్లునుడించి రనఁచుచును.

సూరిసూత్రమునందలి ‘మహత్త్వంబున’ అనుదశమును దీసి ‘పుంలింగమును జేతనార్థకమును’ అని చేర్చిరి. మహత్తు పుంలింగమును జేతనార్థకము నవును గదా. మా ర్పేల? ఇట్లనిరి.

‘సూరి మహత్త్వంబున - అనుటచేత అశ్వరాజు అనునన్నయప్రయోగమె కుదురదు. ఈప్రయోగమునందు మహద్విషయము లేదు. అశ్వశ్రేష్ఠ మని యున్నను నమహత్తుగానే యున్నది. పురుషతావినక్ష లేదు. (ఉ.137) మహద్విషయమునగా, బురుషతావినక్ష యనుట విశేషము. ఈశబ్దము మహాద్రూప మందిగను, నమహాద్రూప మందినను దీనిచే బోధింపబడునది తిర్యక్పదార్థమే గాని శ్రీతిర్మగ్నదేతరము కాదు. మహాత్కర్మముకై శబ్దమున మహత్త్వమును వికషింతుము.

అశ్వరాజు ‘అనునన్నయప్రయోగము కుదురకపోవు పెట్టు? సూరియె యీ సూత్రమునొద్ద ‘ఖగరాజు’ అని యుదాహరించెను. (వ్యా.సం.స.658) ‘ఖగరాజు’ అనుచో మహద్విషయ కుదిరినపు ‘దశ్వరాజు’ అనుచో నేల కుదురదు? ‘అశ్లోత్తమున్’

అనుచో మహత్కార్యము కాలేదా? 'అశ్వరాజు' అనుచో మహద్విషక్ష లే దందురు గాని దాని కేమి యాధారము. మహత్కార్యము గలదు. మహత్తుగాఁ జెప్పుట కందు బాధ కాంశ మేమి? ఉరక మహద్విషక్ష కుదుర దన్న నెట్లు విశ్వసించుము? సంజీవనిలోఁ గాని ఉద్ద్యోతమునఁ గాని మహద్విషక్ష లే దనుటకు వీ రాధారమును జూపలేదు.

'అశ్వమేధంబునకు నర్చితం బైనయశ్వరాజు. విశేష్య మగు 'అశ్వరాజు' నకు మహద్విషక్ష యైన దానికి విశేషణ మగు 'అర్చిత'శబ్దమును మహత్తయి 'అర్చితం దైన' అని కావలెనా? అర్చితంబు అనుటచే 'అశ్వరాజు'లో మహద్విషక్ష లే దందురా? ఇవట వీ రీప్రయోగముమొత్తము చూపలేదు. సంజీవనిలోను పై విశేషణమును గూర్చి వీరు ప్రస్తావించలేదు. అవి యుక్తమే. దినకరతిగ్మతేజము ప్రదీప్తహుతాశ నుడు (అర. 4. 244) అనుచో పెట్టు? (ఇట్టియెడల మువర్ణకాంతరూపములు సైతము వానిమహత్త్వమునకు వాచకములు కావచ్చును. వ్యా. సం. స. 489)

కాగా నేతీరుగఁ జూచిరను బైనన్నయప్రయోగమున మహద్విషక్ష కుదుర దనుట నిరాధారము. కాన నయ్యది సూరిలక్షణమునకు బాధకము గానేరదు.

'పుంసి, చేతనే' యనువి.వి.అభిప్రాయమునే సూరి 'మహత్త్వంబున' నను దశముచే సంగ్రహించె (వ్యా. సం. స. 658) నని 'ఖగరాజు' అనుసూరియదాహృతియు స్పష్టము చేయుచున్నది. కావున 'మహత్త్వంబున' ననుట సమంజసమే. వర్ణులవారు 'పుంలింగమును జేతనార్థకము 'నని మార్పుట గౌరవమాత్రమునకే.

ఇట 'రాజు' నివర్తింపఁబడినతీరును గూర్చి సంజీవనిలో 'రాజశబ్దము రాజునాఁబడు ననఁగా రాజు అనునది ప్రథమైకవచనరూప మైయుండు ననియుఁ దక్కిన విభక్తి వచనరూపములలో రాజు అనునది పూర్వాయముగా నుండు ననియుఁ దాత్పర్య (వ్యా. సం. స. 658) మనిరి. వేధ పురోధ పురోధనుఁ (తత్వరి 2) డనులక్షణమునుబట్టి యిటు సూత్రమున చూపఁబడినరూపము ప్రథమైకవచనాంతమే. యను టుచితమే కాని యితరస్థలములలోఁ బ్రాతిపదికగా నివర్తింపఁబడె ననుట సరి కాదు. ఇట 'రాజా' యను ప్రాతిపదికలో ద్విత్వమున మత్వమును శ్రీత్వమును (జకారమునకు దంత్యతయు) నివర్తింపఁబడినట్లు గ్రహింపఁదగినది. శ్రీతుల్య మయిన దని చెప్పెను పుప్రత్యయము

ప్రథమైకవచనలోపమును బాధించి రావలసియుండును. కావున స్త్రీతుల్యత్వమువలన, బ్రయోజనము లే దని-(వ్యా.సం.స.667) ఇది సరి కాదు. స్త్రీత్వమును నిపతించిన సామర్థ్యముచే నుదంత మయినను స్త్రీనికి పుష్కలకము రాక ప్రథమైకవచనలోపమే యగును. ఊరు, పేరు మున్నగుస్త్రీసమత్వాదిదేశము గలశబ్దముల కింతె గదా. కాగా ఊరుప్రభృతులకునలె స్త్రీనికి పుష్కలకపుగాగమములు రానేరవు. ధేనుప్రభృతిసహజ స్త్రీలింగశబ్దములకునలె వీనికిని బ్రథమైకవచనలోపమును బాధించి పుష్కలక (పుగాగమ) మగుచో వీనికి స్త్రీత్వము (స్త్రీసమత్వము) నతిదేశించుట చ్యుర్థము కదా. కావున వీనికి పుష్కలకపుగాగమములు స్త్రీ (సమ)త్వాదిదేశముచే బ్రాప్తింపవు. కావున వీరు “రాజు ఆనుప్రథమైకవచనము పుప్రత్యయరహితముగా నిపతించబడెను. గావున నితరవిభక్తి పరకత్వమున పుగాగమముచకు (బ్రసక్తియే లే” (వ్యా.సం.స.668) దనుటలో విశేషము లేదు. స్త్రీత్వమువలన, బ్రథమైకవచనలోపముచే పుప్రత్యయరహిత మైనట్లును నందు వలన నితరవిభక్తిపరకత్వమున పుగాగమము రానట్లును చర్చులవారివ్యాఖ్యానముపై సూహ చేసికొన్న నది యుచిత మగును.

జగత్తు :

‘జగపింద్రజిత్తులతకారంబునకు లోపంబు విభాష నగు’ (79) ననుసూరిలక్షణ మును వీరు ‘జగచ్ఛబ్దతకారముచకు నిత్యముగాను, నింద్రజిచ్ఛబ్దతకారమునకు వైకల్పికముగాను లోపం బగు’ (ఉ.60సూ) నని సవరించిరి. తకారము సమాన మగుటచే సూత్రమున దానిని రెండుసార్లు చ్ఛరింపక ‘జగచ్ఛబ్దమున నిత్యముగా నింద్రజిచ్ఛబ్దమున వైకల్పికముగా తలోపం బగు” నన్ను జాలు.సరి. అది యట్లుండ జగచ్ఛబ్దమున తకారలోపము సూరి విభాష యన వీరు నిత్య మనిరి. ఇదియ సవరణము. తలోపాభావపక్షమున సూరిమతమున “జగత్తు” అనురూప మేర్పడును. జగత్తు అను రూపము నంగీకరించి స్థినితకారలోపమును వైకల్పికమే యని సూరి సూత్రించెను. కాని యట్టిప్రయోగము కానరాదు. జగత్తు అనునదియు నపశబ్దమే యననగును” (ఉ.138,25,వ్యా.సం.స.667) శ.ర; సూని. జగము అనుదానితోపాటు జగత్తు అన్నదియుఁ జూపినవి. జగ మనంగ జగత్తనంగ దగు జగత్పదమునకు (స.సా.సం.1.23) (కవి.552) ప్రయోగములు లేకపోలేదు.

భాగవతమున-సీకలితన మెన్న విస్మయము గాదు సర్వజగత్తు లోలిమై (3.33) ఈజగత్తు సత్తు గావలయు (10.ఉ.1230) జగత్తునకు (3-972) జగత్తులఁ బ్రోచుచుండు (2.126) మొ॥ గణములు సరిపడు నని జగంబులని దిద్దవలెనా?

కాఁగా జగత్తు అనురూప మంగీకార్యమె. లోప మరుదుగఁ గల దని ననవచ్చును. కాఁగా వర్ణులవారు నిత్యముగా లోపము చెప్పట సరికాదు.

ఇంద్రజి :

ఇంద్రజిత్ శబ్దమునను వైకల్పికముగా తలోపము చెప్పిరి. వ్యా.సం.స.లోను

ఉ.లోను సత్యజిత్తు, ఇంద్రజిత్తు అనురూపముల సంగీకరించియును బిదప నిది యగ్రాహ్యములు వ్యావహారికము లనియు సిద్ధాంతము చేసిరి. (ఉ.481) అట్టియెడల ఇంద్రజిత్ అనుప్రథమైక వచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మగుటకే యవకాశము లేదు. కావునఁ బ్రాతిపదిక “ఇంద్రజిత్” అని యుండుటకే వీలు లేమి “త”కారలోప మగుట యెట్లు? అయిరను సీసూత్రమునాటికి ఇంద్రజిత్తు అనునది కవిప్రయోగములం దున్నదనియు, గ్రాహ్య మనియు భావించినవా రగుటచే నిట్లు సూత్రించియుండురు. పిదప వర్ణులవారి సిద్ధాంతము మారి కవిప్రయోగములును మాఱినవి. మాఱని పగ్రాహ్యము లైనవి. వారి యీసూత్రము మాత్రము మాఱలేదు. ఇది యే మగును?

ఇట నొకవిశేష మిట్లు చెప్పిరి. “తకారలోపాభావపక్షమున ద్వీనికి సత్యజిచ్చబ్దమునకువలెనే ద్వితీయైకవచనపుల్యప్రాతిపదికరూపమును గలదు. (తత్వ.70 సూ. 1-4.వివరణము) (ఉ.138) వీరు తమగ్రంథమునందలి 70సూత్రపువివరణమున నీరెంటికి ద్వీవిధరూపము లంగీకరించిరి, కాని యట్టివిధానము చేసినసూరిగారి (తత్వ.78) సూత్రమును మాత్రము వీరు దొలగించిరి. ఆ 70సూత్రము ప్రథమైకవచనాంతతుల్య రూపము ప్రాతిపదిక మవుటను మాత్రమె చెప్పుచున్నది. వీ రెల్లయెడ ద్వీనికి ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపమునె యంగీకరించిరి. ద్వీవిధరూపములు సాధింపఁబడుటకు వారివివరణమే తప్ప వేఱు ప్రమాణము లేదు. అవివరణమందే అంగిరుఁడు అంగిరసుఁ డనుద్వీవిధరూపములను బేర్కొనిరి. కాని 82సూ-చే నద్దానిని సూత్రమున విధించిరి. ఇట నేల యట్లు సూత్రంపరాదు. అసూరి(73) సూత్రమును దొలగించుట యనుచితము.

తకారలోపాభావపక్షమున ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూప మగు ననుటయు సరి కా . తకారలోప మైన ఇంద్రజి. లోపాభావపక్షమున తకారము సిద్ధి ఇంద్రజిత్తు అని కావలె. దానికి బదులుగా ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదికమై ఇంద్ర జితుడు అనియే యవునా? అయిన సత్యజిచ్చబ్ధముతో బోలక యెట్లు? “సత్యజిత్” అనుచో తలోపము లేదు. ఇంద్రుజిత్తువలె సత్యజిత్తు లే కన్న సద్ధానిప్రసంగ విట నేల? పైగా 70 సూత్రపువివరణమున ఇంద్రజిత్తు సత్యజిత్తు అనురూపము లంగీకరించిరి. ఇటు గూడ ఇంద్రజిత్తు అని చూపిరి. అది యెట్లు?

కావున తకారలోపము రానిచో ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూప మగు ననుట పొరపాటు. తకారలోపము రానిచో సుత్యద్విత్వము లయి యింద్రజిత్తు అని యగును. కావున బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపము గానిపక్షమున ద్వితీయైకవచనాంతతుల్య రూపము ప్రాతిపదిక మగు ననుట యుక్తము తత్స 73 సూత్రమున సూరి చెప్పిన దిదియే. ఆసూత్రమును దొలగించియు(దదర్శమును వివరించి తత్సూత్రసిద్ధరూప ములు కొన్నిటిని గ్రహించిరి.

‘జరచ్చబ్ధము నీసూత్రముందుఁ జేర్చ నక్కఱ లేదు. జరుఁదై యుండన్ (వి.పు.6) అనుసద్యమున జరుఁడు అనునది కవిప్రయుక్తము కాదు మరియు అనునది కవిప్రయుక్త’ (ఉ.138) మరియు. ప్రథమైకవచనాంతరూపము ‘జరన్’ అని యైయుండ నీసూత్రమున తకారలోపము చెప్పియుండగా దాని నీసూత్రమునుందుఁ జేర్చ నవకాళ మేది? జగదీంద్రజిత్తులకే యాకార్యము. సంజీవిలో వీరు పాల.చే లోపము రా పీలు లేదు గావున(జి.చే సాధించుదగు (వ్యా.సం.స.668) నని నిర్ణయించి పిదప మార్గాంత రముగా “జరి యై యుండన్ అని కవిప్రయుక్తపాఠ మైయుండగా- జరుఁదై అను పాఠమును బ్రక్షిప్తము చేసియుంచు రని యాలోచించుదగు’ (వ్యా.సం.స.668) ననిరి. ఇది సదే కవిప్రయుక్త మని నిర్ణయించిరి. కవిప్రయోగమును విద్దులకంఠ నట్టిది విశేషస్థలముగా నట్ల గుర్తించుట యుచితము గదా.

సకారలోపము

‘సాంతంబులతుదినకారంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ (96) నను సూరిసూత్రమును వీరు ‘సాంతంబులతుదినకారంబునకు లోపంబు వై కర్పికంబు పయో

ప్రభృతులకు సకారలోపము లేదు.” (ఉ.61సూ.) అనిరి. లోపమునుదీరిగి పేర్కొన్నట్లు కంటే ‘నవయఃప్రభృతీసకారాంతములతుదిసకారమునకు లోపము వై కల్పికము’ అనిఁచిం.మార్గములోఁ జెప్పవచ్చును. పయఃప్రభృతులలో సకారలోపాభావమును సూరి బహుళపదముచే వివరించెను. వీ రావివరణమును సూత్రమునఁ జేర్చి బహుళపదమును చొలఁగించిరి. ‘ఇట్లు వివరించి చెప్పటకు వలనపడియుండఁగా సకారాంతముల కెల్ల సకారలోపము బహుళ మని సూరి సూత్రించుట సరి కా’ (ఉ.139) దనిరి. వివరించి చెప్పటకు వలనుపడినదానిని సూరి వివరణముననే తెల్పెను. వీరిటుగాగమవిధిని స్మరింపఁదగును. వీరు పేర్కొన్న ‘అఙ్ములు’ (ఉ.తత్స.78) ఇట్లు వివరింపవలనుపడని వేమో.

కాఁగా వర్ణులవారియీసూత్రము సూరిలక్షణమునకు వివరణప్రాయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఇంకను బహుళపదముచేఁ గొన్నియెడల సలోపము నిత్యముగా గుర్తింపవచ్చును. జటాయన్. జటాయువు మొ॥ ఇట వర్ణులవారిలక్షణముచే జటాయువు జటాయుస్సు అని కావలెను. జటాయుస్సు అనురూపము గోళములందును గానరాదు. సూరి బహుళ మనుట ప్రయోజనవంతము.

అర్చిష్ ధనుష్ ఆయుష్ ము న్నగువానికి షత్వము గల్గుకుండఁగనే యీడ్విత్యోత్వములు గాని సలోపముగాని వర్తిల్లు (ఉ.139) నని యొకవిశేషమును చెప్పిరి. ‘సాంతములతుదిసకారముల’ కన్న సామర్థ్యమునుబట్టి సాంతములు సంస్కృతప్రాతిపది కలేతలుఁగునఁబ్రాతిపదిక లగు నని గ్రహింపఁదగును. అట్టియెడల ఉరఃప్రభృతులు నిత్య సప్తంసకములు గాన నపుంసరప్రథమైకవచనతుల్యరూపమే వానికిఁ బ్రాతిపదికముగ నిల్చును. సకారాంతములసకారమునకు ష్విత్వోత్వములు గల్గుట కనుకూలముగా నట్టి సకారమును విసర్గముచేట గ్రహింప (ఉ.139) వలసినయవసరమును లేదు. మరియు బాహికములోఁ జేరమి సాంతములకుఁ బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపములె ప్రాతిపదికలు గావలసియున్నను (సాంతముల కంతలోపం బనురీతిగఁ జెప్పక) తుదిసకారమున’ కని చెప్పటంబట్టి ప్రథమైకవచనాంతరూపములఁ దుదిసకార ముండమి న ట్లుండుట ప్రాతి పదికరూపమందే సంభవము గావునను సాంతములు సంస్కృతప్రాతిపదికలే

తెలుగునను బ్రాతిపదికలుగా నిల్చు ననుట యుక్తమే. (నాంతంబు లగుమనుజునంజు లనుటకంటె నిది భిన్న మయియుండుట స్పష్టము.) కాన షత్త్వము రాకముందే యని, విసర్గచోట సకారము వ్రాసికొనవలె నని కల్పించుకొన నవసర ముండదు.

మహత్సాంతములు :

‘మహద్వాచకంబు లగుసాంతం ల కంతలోపఁబేని ద్వితీయైకవచనాంతతుల్య త్వం బే నగు’ (81) నను స్మరిలక్షణమును ‘మహస్మహతీవాచకము లగుసాంతంబుల కంతలోపఁబేని ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యత్వం బే నగు (ఉ.82సూ) నని చెప్పిరి, మహతీవాచకములను బ్రత్యేకముగా (బ్రస్తావించుట మాత్రమె పురులవారిలక్షణమందలి విశేషము.

సూరి మహతీవాచకములకును మహత్తులపండికార్య మగు నని సూత్రింపకుండుట సరి గాదు, అప్పుర - అప్పురస, (ఆది5.195) తపనలేజ - తపనలేజస (అర. 2.259)” (ఉ.139) అనిరి.

మహతీవాచకములకును గావలె నన్న దానిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలెనా? కొన్నియెడల మహద్ద్వంద్వంబు నంబూర్వపదాంత్యస్వరంబునకుదీర్ఘంబునం జూపట్టెడు, అని సూత్రించిన ప్రాథ అన్నాదమ్ము లన్నదానితోపాటు కల్గిపండ్రులు, అప్పాచెల్లెండ్రు అని యుదాహరించినదే. కాఁగా నేకశేషచే నిచ్చటఁ గూడ (మహత్ చ మహతీచ) మహ చ్చబ్దము మహస్మహతులు రెండిని చొఱింఁచుటలో భాస లేదు. అందుకయి మహతి యని వీరు విశేషముగాఁ జెప్పుట యవసరము.

కాని యిటు మహతీవాచకము లగులక్ష్యములు గలవా? వరులవారు రెండు చూపిరి. మొదటిది అప్పుర. అప్పురస.

‘త్రిదశా బహుష్వస్సరసః ఇత్యంత బహుష్వితి ప్రాయీరమ్. అప్పురా ఇత్యే కవచసంస్థాపి వ్యాభ్యాకృద్భిరుక్తాన్తాన్. మేనకా వరమాప్పురాః తుల్యేప్పురసా ఇతి కాశిదాసః’ (కవి2.552) అని యనెను. అప్పురశ్శబ్ద మేకవచనాంత మైయుండుటను బేర్కొనెను. సూరి అప్పురాః అప్పురా. అప్పుర అని సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమున దీనియేకవచ

నాంత పమును జూపెను. ఇంకిత మతుబాదికంబు(తత్స.70)లో 'అప్సరసమ్' అనునది చూపె. వీరు నట్లు చూపిరి. కాగానప్సరస్శబ్దము మతుబాదులలోని దగుట చేతనే ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మయి స్త్రీలింగ రుగుటచే బ్రథమైకవచనలోప మయి అప్సరస యని యేర్పడును. కావున దీనికి ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపప్రాతిపదిక సిద్ధించుటకయి ప్రస్తుత త్రమున మహతీవాచక మన నక్కఱలేదు గదా. మతుబాదికత్వముచే సిద్ధించుదానిని వర్ణులవా రిట్లు బేర్కొనుట ప్రమాదము. దీనివలన నిట మహతీవాచకములను బేర్కొనకున్న 'అప్సరస' యనురూపము సిద్ధింప దని యర్థ మగు. ఇంతకు ముందే అప్సరసమ్ అప్సరస యని చూపినదాని కిది విరుద్ధము గదా.

ఇంతను నిగలన సాంతంబులతుదినకారంబున కని యిచ్చబీసకారము లోపించి అప్సర (అప్సరస్సు) అని యవు నని వీరు తలచినట్లు చెప్పవలె. కాని యది యేకాంతము. ఇది మతుబాదులలోని దగుట "అప్సరస" అనియే కాలె. అప్స(రస్)రాః ఆసుప్రాతిపదికరూప ముండ్రు. మతుబాదికములోనివిద్యచ్ఛబ్దమునకు విద్వాంసమ్ అన్నది ప్రాతిపదిక యగుచుండగా "విద్వాన్" అన్నది నిల్వదు గదా. కాగా వీరసాధారణ మగు "అప్సర" యన్నదానిని సాధారణముగను, సాధారణ మగు "అప్సరస" యన్నది విశేషముగను దలచి రన్నమాట. సాంతంబు - యనుసూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే నిట సలోపము సంఘీకరింపదగును. శ.ర; సూని, కూడ అప్సరస ఆసురూపమనే చూపినవి. శ్రమలింగమున కర్పణ చేసిన యప్సరల్ (ఆమ.5.31) గంధర్వప్సరల్ సురలు (రం.రా.197పుట) అని యరుదుగఁ గన్పించునీరూపమును విశేషముగ గుర్తించుట యొప్పును.

మొత్తముపై అప్సరసమ్ అనుద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపమునకై (మతుబాదికత్వముచే సిద్ధించుటచేసి) యీసూత్రమున 'మహతీ'ని బేర్కొన నవసరము లేదనుట స్మరింపదగును.

ఇంకి సంధుకయి వర్ణులవారు చూపినరెండవ యుదాహృతి తపనతేజః తపన తేజస యన్నది. ఆది యసలు లక్ష్యమే కాదు.

‘తపనతేజ సరస్వతి దక్షిణమున స్త్రీలింగసరస్వతీశబ్దమునకు విశేషణ మగుటచేఁ దపనతేజశబ్దము సకారాంతస్త్రీలింగము. తుదినకారము లోపింపగా తపనతేజ సిద్ధించును. తపనతేజసమ్ అనుదానినుండి అప్సరస అనుదానివలె తపనతేజస అనురూపము సైతము లభించును! (వ్యా.సం.స.662)

అప్సరసశబ్దము మతుబాదులలోనిది గావున నప్సరస యనురూపము సిద్ధించును. అట్లే సిద్ధించుటకు తపనతేజస్ శబ్దము మతుబాదులలోనిది గాదు. అప్సరశబ్దము మతు బాదులలోని దగుటను మఱచి వీ రిట్లు పేర్కొని రచనచగ్గు.

వీ రిరు ‘దపనతేజ’ అనుదానికె ప్రయోగము చూపిరి. ఇది మహాత్ము కాదు గానఁ బూర్వసూత్రముచేఁ దుదినకారము లోపించి స్త్రీలింగము గావునఁ బ్రథమై కవచనము లోపించి ‘తపనతేజ’ యని యవును. కాఁగా వీరు చూపినప్రయోగము బాలిచే సిద్ధించుచునేయున్నది. ఇది మహాత్ము గామిఁ బ్రస్తుతలక్షణము వర్తింపదు గావున ద్వితీయైకవచనాంతతత్వల్యరూపప్రాతిపదికము సిద్ధింపదు. కావున తపనతేజస అని కాదు. సూరిలక్షణ మవ్యాప్త మై దుష్ట మగు ననవలె నన్న నిరు దపనతేజస అనుదానికే ప్రయోగము చూపవలెను. అట్టిప్రయోగమును వీరు చూపలేదు. సూరిలక్షణము నిర్దుష్టమై కదా. బహుళపదముచే నిట సలోపము నిత్య మని గుర్తింపఁగా దపన తేజస్సు అనురూప ముండదు. బహుళపదము ప్రయోజనవంతమ కదా.

‘తపనతేజస’ కవిప్రయత్నము గాకున్నను నందుకయి మహాత్మివాచక హని సూత్రమునఁ జేర్చిరి కదా. వీరిలక్షణ మట్టిదానిని సాధింపఁగలదా? ఇది యసలు మహాత్మి వాచకమై కాదు. ఇది సరస్వతీశబ్దము (ఆర.2.259) కదిని దోచించునే కాని స్త్రీని కాదు. కాఁగా విశేష్యము (సరస్వతి=నది) అనుహాత్తు. తవ్వితేజణ మగుతపనతేజస్శబ్దమును మహాత్మీర మగుననుహతై. మఱి యీసూత్రమునందలిమహాత్మివాచక మనుదాని కిచ్చటితపనతేజశబ్దము లక్ష్యము గాదు. వీరు చూపిన దిచ్చటిదే కదా. మ తొకచోఁ గానరాదు.

అందుకే సంక్షిప్తనిలో ‘మహద్వాచకములగు. అనఁగాఁ బుంలింగసాంతము లగు. అని యర్థము. ఇది స్త్రీలింగసాంతములకు నుపలక్షణ మని వ్యాఖ్యచేసికొనవలయు

(వ్యా సం.స.671) ననిరి. తపనతేజశ్శబ్ద మిట స్త్రీలింగమే కావి మహతి కాదు. అందుకే స్త్రీలింగోపలక్షణత్వమును జెప్పిరి. లేనిచో మహత్తు లనఁగాఁ బులింగ మిత్యాదిగా లింగముజోలికె పోయెడివారు గాదు.

అసలు మహత్తు లనఁ బులింగము లని యర్థము చేయుట సంగతమా? మహా ద్వాదశకము లెల్లఁ బులింగములు గాదు. మిత్రాదులు మహత్తులు క్లిబములు గలవు గదా. పులింగము లెల్లను మహత్తులు గావు. పృథ్విదులు ప్రసిద్ధములె. వీరె 'సంస్కృతములోనిపారిభాషికలింగము గాని కీకలింగము గాని తెలుఁగునందలిమహదమహా ద్విభాగమునకు మూలము గా" (వ్యా.సం.స.463, ఉ.149) దనిరే. అట్లే మహతీవాచకము లన స్త్రీలింగములే యనియుఁ జెప్పరాదు.

కావున మహతీతర మగునమహ త్తగుటచే 'దపనతేజస' యనురూపమును మహతీవాచకముల కన్నఁగల్గులవారివిశేషలక్షణమును సాధింపఁజాలదు. అంగిరసుఁడు ఇత్యాదులకయి మహత్తులును, 'అస్సరస'కై మహతిని, తపనతేజస (సరస్వతి) యను దానికై యితర మగునమహత్తును నెల్ల గ్రహింపవలె. అట్టియెడల మహదమహత్తుల కెల్ల సాధారణముగా నీకార్యము చెప్పవలె. అప్పుడు మహదమహత్తుల నేదియు సూత్రమునఁ జెప్పనే యక్కఱ లేదు. కాని పూర్వసూత్రమునకు గతి యుండదు.

అట్లు గాక పుంస్త్రీలింగముల కని సూత్రింపనగునా? 'పుంస్త్రీలింగమహన్మహతీ వాచకసకారాంతములవిషయ ముత్తరసూత్రసందర్భమున వచింపఁబడు' (వ్యాసం.స. 689) నని వీరు స్త్రీలింగ మగుటతోపాటు మహతీవాచకమును గావలె నని సూచించిరి. ఇచ్చటఁ జూపిన 'తపనతేజస' స్త్రీలింగమే కాని మహతికాదు. కావున నీవివరణమును బొరపా టనియు నమహత్తయిఁగా నపు ననియుఁ బుంస్త్రీలింగములు గావలె ననియుఁ జెప్పవలె. వా రట్లు చెప్పలేదు. చెప్పకుంటకుఁ గారణము లేకపోలేదు. (సమచన స్త్రీ యిత్యాదులు గలవా?)

జటాయుశ్శబ్దము పులింగము కావున 'జటాయుషమ్' అన్నది నామ రుయి జటాయుషఁడు అనురూప మగును. ఏకోశము నిది చూపలేదు. "జటాయుశ్శబ్దాద్విధిర్జటాయుషఁడు ఇతి రూపం చ." (కవిశి.5వ2) అని యహో. చెప్ప 'ఉగాగమ

ముపై (ఇటు ఉత్తము) డుష్పభక్తి కుదు (వ్యా.సం.స.662) దనిరి. అట్లు కుదురక పోయినను బుంలింగ మైనది గాన నిట ద్విత్వికవచనాంతతుల్యరూపము నామము కాగా నదే రూపము సలక్షణముగాఁ గు రును. కావునఁ గేవలము పుంస్త్రీలింగము లనుట వీరియద్దేశ్యము గానేరదు.

ఇంక 'దపనతేజ సరస్వతి' అనియే యపు ననియుఁ దపనతేజస అప్పురస యనురీతి స్త్రీవాచక మయినపుడే ద్విత్వికవచనాంతతుల్యరూపము నపు ననియుఁ (వ్యా.సం.స.671) జెప్పటయే వీరియద్దేశ్యము అట్టివోఁ 'దపనతేజ సరస్వతి' యను ప్రయోగమును జూపినఁ బ్రయోజన మేమి? 'తపనతేజస సరస్వతి' యనురీతి ప్రయోగ మునే చూపి మహాతీవాచకము లనియుఁ జెప్పవలదా? పైఁగా నుద్ద్యోతమున 'తపనతేజ. తపనతేజస (ఆర.2-259) (పుట139) యని చూపుటచే నీనన్నయప్రయోగమునందే తపనతేజస యనురూపము సైత మున్న దనియు నర్థ మగుచుండె. ఆప్రయోగమును భారతమునందె చూడవలె. కాక యుద్ద్యోతము ననుసరించి యది మహాతీవాచకము గూడ నగు నని భ్రాంతి పడుట కవకాశము గలదు.

మొత్తముపై తపతేజస పార్వతి యనురీతి ప్రయోగములు లేకుండుటచే మహాతీ వాచకములను సూత్రమునఁ జేర్చవలయుటకై వరులవారు చూపినరెండురూపములును సరిపడమింజేసి వారినిర్ణయము నిర్మూల మని నిశ్చయింపఁదగును. 'మహద్వాచకంబు' లనుసూరిలక్షణము సముచితము. వరులవారిసవరణ మాధారరహిత మగుట సగ్రాహ్యము.

ఆయయిప్రత్యేకతలనుబట్టి సాంతము లగుమహాత్తులకుఁ (ఋత్విగ్ధులకు బిన్న ముగా) బ్రత్యేకముగా ద్వైరూప్యమును సూరి ప్రస్తావించు టుచితముగ నున్నది.

వరులవా రిండు బిదప 'ఋత్విగ్ధులకువలెనె సాంతము లగుమహాత్తులకు సయితము ద్వివిధరూపము లుండు నని యంగీకరింప నక్కఱ లే' (వ్యా.సం.స.483) దని నిర్ణయించిరి. దానింగూర్చి 'మహాన్మహాతీవాచకము లగుసాంతములు గుణవద్గణము లోనివె యన నగును — సాంతాదపయఃప్రభృతే స్తోపః-ఃఃర్ధ్వరేతుడు ము న్నగు మహాన్మహాతీప్రాతిపదికశబ్దములకు సాంతములకుఁ బాక్షికిముగా సకారలోపము చేయ

వలెను.' (ఉ.484) రూపద్వైవిధ్యము చెప్పక తప్పదు. ఉ.తత్స.81 సూత్రవిషయమును 'సాంతామహత్తులు'గా సూచించిరి. (ఉ.139) ఇట మహాశ్మహతీవాచకములకు నాసూత్రముచేతనే లోప మగు ననిరి. చిం.లో గణద్వయపాఠము లే దనుటకు వీ రిట్లు వివరించిరి. గుణపద్ధణపాఠమున అంగిరసుడు. ప్రాతిపదిక గ్రహింప సలోపముచే అంగిరుడు. ఇది యగుణపద్ధణమునందలిది కాదు. అచట వారిసిద్ధాంత మెట్లున్నను నిటఁ బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపములను గాక సాంతములు ప్రాతిపదికలె గ్రహింపఁ బడుట కాధారములు చిం.లోనే గుర్తింపనగును. సంజీవనిలో వీ రిట్లు పేర్కొనలేదు. (వ్యా.సం.స.660) ఈయంశమును వీరు ముండ్లుగనె గుర్తించియున్న నట విసర్గస్థానమున సకారము వ్రాయుట మున్నగుకల్పనములను జేసియుండ రనవచ్చును.

చిం.లో గూడ వీరు "ఊర్ధ్వరేతుడు మున్నగు ప్రాతిపదికశబ్దములకు (ఊర్ధ్వరేతుడు ప్రాతిపదికకాదు. ప్రథమైకవచనాంత మగుపదము. ఊర్ధ్వరేతుడు మున్నగు 'వాని' ప్రాతిపదికశబ్దములకు - ననగా ఊర్ధ్వరేతస్ మున్నగువాని కని వరులవారి యభిప్రాయము గుర్తింపదగును) బాక్షికముగా సకారలోపమును జేయవలయు' (ఉ.484) ననుట యసంగతము. గుణపద్ధణము లోని దనిరి గావున నట్లు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మై 'ఊర్ధ్వరేతసుడు' అని యేర్పడును. 'ఊర్ధ్వరేతస్' అనుప్రాతిపదికయందు సలోపము పాక్షిక మనుటచే సలోప మయినపక్షమున రామశబ్దమునకువలె ఊర్ధ్వరేతుడు అని యవును. సలోపము రానిపక్షమున నుత్వ ద్విత్యములతో నూర్ధ్వరేతస్సు) అంగిరస్సు అనుతీరుగా రూపము లేర్పడవలె. వీనింగూర్చి విశ్రవస్సు - సుమనసు - ఈరూపములు నన్వయాధర్వణవచనములకు విరుద్ధము లగుటంజేసి సాధువులు గాఁజాల వనుట సాహసము గా (వ్యా.సం.స.662) దనిరి. వీనిసాధుత్వమువిషయమునను పట్టులవారియభిప్రాయము మాత్రమదా? ఆయిన నది సరి కాదు. ఒకటిరెండుప్రయోగము లున్న నవ్వానిని విశేషస్థలములు గుర్తింపదగుఁ గాని వానికయి యెల్లవానికి నెట్టిరూపమును బాక్షికముగాఁ జెప్పుట యనుచితము అట చిం.లో 'వా' శబ్దమున కీమహత్సాంతములలోపము నిత్య మగుటను వ్యవస్థ చేసికొనదగు.

ఇట వివరణమున పతత్సూత్రవిభాగమే వీని కంత్యలోపాభావద్విత్యోత్పత్తములు గల్గనేర వని విశదీకరించుచున్నది. విశ్రవస్సు. భాస్కరయుద్ధ.1278 అను సామాన్యకవిప్రయోగములు సాధువులు రానేరవు. నతసుమనస్సునకు (ఆము.6,99) అనునది

కవిప్రయుక్తపాఠము గాదు. సుమనస్కునకు ఆనీ యుండును. విశ్రవస్సు (కాశీ-4.138) విశ్రవస్సుడు కవిప్రయుక్తపాఠ మనఁదగును. (ఉ.140)

‘సామాన్యకవి’ యనుకొన్న నాప్రయోగ మసాధువు. ‘మహాకవి’ యనుకొన్న పరులవారిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధముగా నున్న ఆప్రయోగము కవిప్రయుక్తము గాదు. కవిప్రయుక్తము వీరిసిద్ధాంతమున కనుగుణ మైయుండును. ఇట్లు చెప్పటకంటె నవి విశేషస్థలములుగా గుర్తించుట యుక్తము.

పురోధనుడు:

‘వేధ పురోధ పురోధనుడు’ (82) అనుసూరిసూత్రమును ‘వేధ పురోధ’ (ఉ.88సూ.) అని వీరు సవరించిరి.

‘పురోధనుడు- అనురూపాంతరమును సూరి యంగీకరించి నిపతించెను. కాని దానికి మహాకవిప్రయోగము కానరాదు. (ఉ.140) అందుకయిపురోధనుఁ డన్నది వీరు దొలఁగించిరి. కాని దీనిని శ.ర., సూని.లు చూపినవి. తత్సమములకుఁ బ్రయోగములు చూపుట యరుదు. ‘పురోహితశబ్దమె గాననచ్చుచున్న’ (వ్యాసం.స.674) డందురు పరులవారు. ఓద్ధం అనినయవసరము లేదు. ఓద్ధరాదు. సూరి యెటఁ జూచి దీనిని బ్రస్తావి. చెరో పరిశోధింపవలెను.

‘మనశ్చప్రభృతులసకారంబునకు ద్విత్వంబు విభాష నగు’ (83) ననుసూరితక్షణమును వీ రట్లు గ్రహించిరి.

దివి-హృది :

‘దుష్టహృష్టభృగములకు దివిహృది అనునొకవిధమున సూరితక్షణమును ‘దివ్ అనుశబ్దమునకు దివి యను’ అనునొకసూత్రము నని సూచించెను. దివ్ అనువానికి దివి యను రూప ముండుటలో సూరితక్షణములో విరోధము లేదు. ‘దుష్టహృత్’ అనుచో దివ్ శబ్దమునకు తత్వమై (దివ్ ఉల్) దుష్టహృత్ ప్రసంగము. కావున ‘దివ్’ అని సవరించారు. ప్రాతిపదిక నిర్దేశించుటలో సూరిలో భేదము లేదు. పరులవారు ‘దివ్’ అనునొకవిధములు

గలవు గాని ద్వీశబ్దమున కొండ్రవిభక్తియొగము లే. (ఉ.141)దని స్పష్టము చేసిరి. 'హలైశబ్ద' దశము ఇతి రూపాస్తరమ్' (కవిశి.444) అని యహో. పేర్కొనె కాగా దివ్యశబ్దము మతువాచులతోను జేరునట్లు గుర్తించెదను.

హృచ్చబ్దమున కు హృది యనురూప ములను వీరు స్మరింపజమునుండి తొలగించిరి. 'స్మరి హృది అనుశబ్దము సంగీకరించి ఇది నిరాధారము. కవిప్రయోగ సమ్మతము గాదు' (ఉ.141వ్యా.సం.స.677) అనిరి. 'భూదివోస్తు తో యత్తత్' అనుచోఁ జించి దివ్యశబ్దమున గూర్చి మాత్రమె యిట్లు పేర్కొనుటయు నిందులకుఁ గారణము గావచ్చును. 'హృది'శబ్దమును శ.ర., సూని. చూపియున్నది. హృది చైతన్యముఁ బొందఁ దెప్పితి నిచాదేకుండు (ఉ.హరి.లి-81) అని స్మ.ని. దీసికొని బ్రయోగము జూపినది. యతిగణములు సరిపడకుం గదా యని వీలునుబట్టి 'ఎవ చైతన్యముఁ బొంద నని దిద్దివేయకున్నచో నిది "ప్రాచీనప్రామాణికప్రయోగము" (వ్యా.సం.స.672) విశ్వరర్ముఁ డనురూపము పాక్షికముగా గలదనుటకు విశ్వకర్మనికా(తు అను (ఎఱున) ప్రయోగము నీనాచనసోమనిదిగనె తలచి చెప్పుకొన్నదిఁబడగున, (వ్యా.సం.స.651)

కాగా నీసూరింక్షణము సూక్త మై యభివ్యక్తముగా గ్రహ్యమైయున్నది.

ఇది వీరు 'దివి-దివులు (స్త్రీలింగప్రథమైకవచనలోకము) (ఉ.141) అని చూపిరి. సంజీవనీలో దివి, హృది యనున వికారాంతము లగునచే ఇగ్గైరసూత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనలోక మగు ననుచునే వట్టలవారు 'దివి అనునది స్త్రీలింగ మగుచేత దానికి దా.తత్వ-57 సూత్రము చొప్పునను బ్రథమైకవచనలోకము రావచ్చు (వ్యా.సం. స.676) ననిరి. ఉ.తో నట్ల నివృత్తియించి రన్యమౌట. కాని సూరి యిట్లు ధావంపలే దనవచ్చు. తత్వ-57 సూత్రమునొద్దను వీరు 'గౌరి మతి ము న్నగునికారాంతస్త్రీలింగ ముండప్రథమైకవచనమునకుఁ బ్రతిపత్సూత్రముచేతనె లోపమును జేయవచ్చు (వ్యా.సం. స.583) ననిరి. ఇగ్గైసూత్రమునొద్ద సైతము త్రిదేశబ్దములు స్త్రీలింగము లగునచే తత్వ.57 సూత్రమునొప్పున సైతము దానికిఁ బ్రథమైకవచనలోకము రావచ్చు' (వ్యా.సం.స.541) ననిరి. చుటి సూరి త్రిధీ యనువాని నిగ్గైసూత్రముకడ మాత్రమె యేల చూడెఁ తత్వ.58 సూత్రమునొద్ద నికారాంతము నొక్కటియుఁ జూపలేదే, కావున త్రిధీ, (గౌరి, మతి) ము న్నగుదానికివలె 'దివి' యనుచో సైతము ప్రథమైకవచన

లోపము స్త్రీలింగత్వమునుబట్టి తద్య. 57 సూత్రముచే గార యివారాంతత్వమునుబట్టి యిగ్లసూత్రముచేతనె యగు నని సూరితుతమును గుర్తింపరాదు. దానిచేతను గావచ్చును, దీనిచేతను గావచ్చు నుపరీతి ద్వైవిధ్యము సూరితుతమున నొప్పును.

స్త్రీలింగములు :

‘స్త్రీలింగంబు లెల్ల స్వస్వనియతంబు లగుస్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి యందు, బ్రత ర్తిల్లు’ (85) ననుసూరిలక్షణము నట్టి గ్రహించిరి. (ఉ. 96సూ.)

సూరి యిటు నంగాడులకుఁ బక్క సంయోగోపపదులకు దీప్రత్యయయోగము లేమింజేసి మీననేత్రి బచ్చాదు లసాధువు లనెను. దీనిని గూర్చి వీను “హానినీయము ననుసరించి మీననేత్రి వద్దనేత్రి ము న్నగునవి యసాధువు లని తలంచుట నరి కాదు. ముగ్ధబోధవ్యాకరణము 265 సూత్రపువ్యాఖ్యలో నేత్రశబ్ద మంగాడులతోఁ జెక్కాన బడె (ఉ. 142) ననిరి. ప్రయోగమునఁ జూచిక నింకను బంగర్తర వై యపాదనియ ములను నిస్సంబేహముగా గ్రహించ వీ లయ్యెడిది (సంకయగ్రేరిః పా. 2. 5-57)

‘స్వస్వనియతంబు లగుస్త్రీప్రత్యయంబు’ లన్నదానికి వివరణప్రాయముగా పదులదా రిచ్చుట 87 నుండి 105 వఱకు సూత్రములను ముగ్ధబోధ ననుసరించి చూచిరి.

విశేషణము-గ్లిబత్వము :

‘మహతీతరంబు లగుస్త్రీలింగంబులవిశేషణంబులకుఁ గ్లిబత్వంబు విభాష నగు’ (86) ననుసూరిలక్షణమున వీ రట్టి గ్రహించిరి. (ఉ. 106సూ.)

దీనికి ‘మొదవులతోఁ గడిం చుట్టంబు’ అని సూరి యుదాహరించుచును గూర్చి “-ప్రాణివాచకస్థలోదాహరణము అప్రాణివాచనా మిచ్చాద్యధర్మణకారికకుఁ గేరలము విరుద్ధ మనక తీయదు. పరిష్క అనునది సాధువు. పరిష్కంబు అనునది సాధువు కానేరదు. (వ్యా. సం. స. 687) అని తిరస్కరించినను ‘పాఠము లగుగోవులు (అను. 3. 12) గోవు పచ్చిత్రంబు (అను. 2. 25) అనుపచ్చిత్రమ్మాగార్తిప్రయోగముల సూరిసిద్ధాంతమునకుఁ బ్రమాణములగుచున్నది’ (వ్యా. సం. స. 693) కావున వచనగణముగా (రడిం) మొదవు పరిష్కంబు అనునది సాధువుగా స్థిరరలించు నె.తము నుచిత మైయున్నది.

సారభూత గోవు (అను2.413) గోవు నయ్యోషధి మేప నది సుపుష్పయు
 సుస్వరయు సురూపయు నై యొక్క-వృషభంబు పొందు వడసి (అను 2.63) కామ
 రూపిణు లగుగోవులు (67) కపిలధేనువు లతి కూరచిత్తలు (74) అనురీతిగా
 శ్రీశ్యముతోపాటు గో వన్నిమయ మమృతమయము- పూజ్య మవరులకై నన్' (అను.
 2-277) అని శ్రీబత్సముతోను బ్రసిద్ధము.

భవదాదులు :

భవచ్ఛత్రాదుల కిందుఁ బ్రయోగంబు లేదు' (87) అనుసూరిలక్షణము నట్ల
 వీరు గ్రహించిరి. (ఉ.107)

షర్ఘులవారు దీని కెల్ల వ్యులంతములన యుదాహరించిరి. సూరి యుదాహరింప
 లేదు గాని యజంతములు గూడ నీటఁ బేర్కొనఁదగినవే యని యింతకు ముందు.
 గుర్తించియుండిమి.

ఆచిక్పరిచ్ఛేదము

ఆచిక్ము :

‘సంస్కృతసమేతరం బయినయీభాష యచ్చ యనంబడు’ (1) ననుసూరిలక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. పాయిదా, రైలు మున్నగురీతిని (అన్యదేశ్యములను దేశ్యములుగా) ఇండ్లు జేర్చుట విశేషము.

‘ఆచిక్భాషయందుఁ బారిభాషికలింగము లేదు. (ఉ.149) ఇట్లనుటచలన నచ్చతెనుఁగున లౌకికలింగము గల దని యర్థ మగు. అయిన నది శాస్త్రవ్యవహారమున లేదనఁదగు నని తోచుచున్నది. అగునో కొమరుడు ఇత్తాడ్లులఁ బులింగసమత్వాతిదేశ మేల? అట్లే ఆమ్మ ఆక్క ఇత్తాడ్లులకు స్త్రీసమత్వ మేల? ‘ఆచిక్పరిచ్ఛముల కిట్లు లింగసమవ్యవహారమే కాని లింగవ్యవహారము లేదు” (ఉ.99) అని వీర స్పష్టము చేసిరి.

స్త్రీసమాదులు :

‘ఆచిక్పరిచ్ఛములు తెల్లం దఱుచుగ స్త్రీసమములుఁ గ్లిబసమములు లయియుండు’ (2) ననుసూరిసూత్రమును ‘స్త్రీలింగసమములును నపుంసకలింగసమములును నరుదుగఁ బులింగసమములు నై యుండు (3) నని చూపిరి. ఇది సూరిసూత్రమునకు సంగ్రహ వ్యాఖ్య యనవచ్చు.

వీరిలక్షణమునఁ గర్త యేదీః సూరిసూత్రమందలి ‘యాచిక్పరిచ్ఛములు (ఎల్ల) విడిచి పుచ్చుచే నీలక్షణవాక్య మున్నయిండు’ యఁ గర్త (ఆచిక్పరిచ్ఛములు) అవ్యాహారము చేసికొనవలె.

సూరిస్త్రీసమములు క్లిబసమములు నన వీరు . స్త్రీలింగసమములు, నపుంసక లింగసమము లనిరి, ఇది వివరణప్రాయమే కాగ సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేదు

వీరు సురాది సంస్కృతములను దెలుగున స్త్రీసమములుగా వ్యవహరించిరి. సూరి స్త్రీతుల్యము లనె. సూరి స్త్రీసమము లన్నవానిని వీరు స్త్రీలింగసమము లనిరి. సూరి వలెనె చెప్ప నేల యని యేమో. సూరి స్త్రీసమశ్లీబసమశబ్దములను సంజ్ఞలుగాఁ బ్రయోగించుచు నాయెయెడ నుగాగమాదులు విధించెను. వీరు నట్ల చెప్పియున్నారు. కావున సూరి వలె స్త్రీసమము లనరీతిగాఁ జూపుట యుక్తము.

సూరి ప్రముఖము లగుస్త్రీసమ శ్లీబసమములను సూత్రమునఁ జెప్పి తఱుచు 'అనుదళ మతోఁ బుంబింగతుల్యములు కొందొక కల వని వివరించె. వీ రాయభిప్రాయమును గూడ సూత్రమునఁ జెప్పిరి. సూరిలక్షణమున దోషము లేదు గదా.

వివరణమున వీరు "స్త్రీలింగసమము లనఁగాఁ బ్రథమైకవచనలోపాదికము గలవి. ఉదా తండ్రి తల్లి' (ఉ.150) అని స్పష్టతకుఁ గాఁబోలుఁ జెప్పిరి. వేనికిఁ బ్రథమైకవచనలోప మగునో యవి స్త్రీ(లింగ) సమము లని వర్ణులవారివివరణము. సూరి మతమున కిది విపరీతము. ఏవి స్త్రీసమములో వానికిఁ బ్రథమైకవచనలోప మగు నని సూరిమతము. అందుకే సూరి స్త్రీసమత్వాతిదేశముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపాదికము కలు నని వివరించెను. ఇది శబ్దశాస్త్రానుగుణము.

ప్రథమైకవచనలోపము గలవి స్త్రీసమము లనుచో ననలు ముం దాలోప మెట్లయిరది? ఎట్లే నాలోపము ముందే యయినపు డాపిదప స్త్రీలింగసమత్వమును జెప్పుట వలనఁ బ్రయోజన మేమి? వర్ణులవారియిదివివరణము సంప్రదానాచితము గాదు.

పిదప చెఱువు చావు పూవు స్త్రీసమము లనుట యుక్తమే. కాని 'అహోబల పత్నీదులు వ్రాసినట్లు చెఱువు ముర్చుగునవి 'పు' అనుప్రథమైకవచనముగలవి కావుదే అవి స్త్రీలింగసమములు. కావుననె వానికి చెఱులు ము న్నగులు ప్తపుష్కళాంతరూపములు లేవు' (ఉ.150) అనిరి. చెఱువు ము న్నగువానిలో 'చావు' పేర్కొనరాదు. ఇందు 'చా' అన్నది ప్రాతిపదిక మనరాదు. (ప్రచ్ఛ చావుపు) కృత్వత్వయము 'చా' యనున. ప్రాతిపదిక మున్నను నది యుకారాంతము గాదు గదా. ప్రథమైకవచనమున పుష్కళి యము నచ్చుటకు?

'చెఱువు' అనుచో లువర్ణము బహువచనము. కావున పుష్కళికితర మయిన విభక్తి పర మగుచే వుగాగమును నచ్చు చెఱువులు. ఇచ్చటిపుష్కళ మౌగమయె.

దానిని వీరు ప్రత్యయముగాఁ జెప్పుట సంగతము గాదు. ఓం.పక్షమునను నిది ప్రత్యయము గాదు. ఈజ్యాకరణమునను దా రుగముగనె విధించిరి.

ఇంక 'చెఱులు' అనునవి 'లుప్తపుష్కలక' రూపము లనుటయు ససంగతమే. ఓం. 'సర్వత్రోదోతోర్వర్బవతి మున' త్రనుచో ముష్కరాగమమువలె పుష్కరాగమమును గూడ నిత్యముగనె చెప్పె. లోపమును చెప్పలేదు. వి.వి. ఉలామత్ర భవేద్వాపురశ్రీయాం ల్యాదివర్ణకే' యని ప్రథమైకపదనమధ్యక్షపరకత్వములో పుష్కరాగమమునె వికల్పముగాఁ జెప్పినది. కాన నిట పుష్కలము (చచ్చి) లోపించుప్రసక్తియే లేదు. సూరి మతమున నట్లు. ఈగ్రంథమునందు వీరు సైరి మాగడముపికల్ప వనువిధముగనె చెప్పిరి. కాని పుష్కలము (చచ్చి) లోపించు నని చెప్పుకొనలేదు. కాఁగా నేవారిమతమునను పుష్కలము లోపించుప్రసక్తి లేకుండుటఁజేసి (అహో. ప్రభృతు లట్లు కేర్కొనియుండమిం జేసియు) వీ రిట్లు లుప్తపుష్కలక మనుట సమంజసము కాదు.

ఇంతకు నొకవేళ పుష్కలహితరూపములు (చెఱులు) లే క్కన్నను నాస్థితి (చెఱుపులు) చెఱుపు అనుచోఁ బ్రథమైకపదనమున పుష్కలకము గా దని నిరూపించఁ జాలదు. (గోపులు) పథవులు మొ॥చోట్ల పుష్కలహితరూపము లుండవు. దానిచేత (గోపు) పథవు అనుచో నున్న పర్ణము ప్రథమైకపదనము గా దనియు శబ్దావయవమే యనియు (నందుకె యితరవిధత్తుల నిర్చయున్న దనియు) చెప్పుట యెప్పునా? అచ్చికో దంతములైన పుగాగమము నిత్య మున్నచో 'చెఱులు' అనురూప ముండకుండుటలో విరోధ మేమి? కావున సూరిమతమున నాను, పాము, కనుము ఇర్వాది ముష్కరాంతముల వలెనె చెఱుపు మున్నగుపుష్కరాంతములు శ్రీసమములె యని గుర్తింపవలసినదే కాని 'పు' పర్ణమునబట్టి యెట్లును నిర్ణయింప వీలు లేదు.

'సపుంసకలింగసమము లనఁగాఁ బ్రథమైకపదనమున ముమ్ముంబు అనువానిలో నే దేని నిల్చుకట్టములు, సున్నము-గాము-వేము-గీము-ఇనుము' (ఉ.150) స్పష్టతకై వీ రిట్లు వివరించి రెమో. సపుంసకలింగసమత్వమువలన ము(మ్ము,లు) అవును. క్లిబసమత్వాదిదేశంబుచే ముష్కలకం బగు ననుసూరిమతము శబ్దశాస్త్రోచితము. గాము వేము మున్నగువానియందలిముష్కలము ప్రథమైకపదనము గా దనియు నయ్యది ప్రాతిపదికావయవ మనియు, నీకట్టములు శ్రీసమము లనియు గుర్తించితిమితత్స.39.)

‘ఏతాము మోము - వీరిని నపుంగులింగసమములుగాఁ బరిగణించినసామర్థ్యము చేతనె యదంతములు గాకున్నను బా.తత్స.లిలిసూత్రముచొప్పున మువర్ణకాదులు నచ్చు (వ్యా.సం.స.707) ఈరూపములు చూపియే తత్స.లిలి సూత్రమున నదంతముల కనుదళము ప్రత్యాఖ్యేయ మని చెప్పిరి వీరే. ప్రస్తుతవ్యాఖ్యానముచే నది సరి గా దనియు నదంతముల కనుదళ ముచితమె యనియు వారే తమపూర్వవిచరణ మసంగత మగుట నిరూపించుకొనిరి. అనదంతము లగుసంస్కృతప్రాతిపదికలపై మువర్ణక మగుటను వీ రుద్ధ్యోతమునఁ గాని సంజీవనిలోఁ గాని యెవ్వరును జూపలేదు. పాముప్రభృతులలో మువర్ణ మెట్లు శబ్దావయవమో (వ్యా.సం.స.707) గాముప్రభృతుల మువర్ణ మట్లే శబ్దావయవము. ఇది శ్రీసమములే యగును. (మొగము) మోము (సగము) సాము అనుచో మువర్ణ మదంతములపైనే యయినది. ఇట్లే (ఏతము) ఏతాము. ఇట నొకవిశేషము ‘ఏతాదులదీర్ఘపూర్వకమువర్ణముల - మృంఁబు, పు, ము స్సగురూపములు గలుగ నేరవని ప్రయోగానుసారముగా వ్యాఖ్య చేసికొనవలయును ఏతాము, ఏతాముకొన (వ్యా.సం.స.797) అనిరి. ఇట్టివ్యాఖ్య యనవసరము. ఏతాదులకు మువర్ణకంబు పరంబగునపు’ డను దానిచే మృంఁబులు పర మైన దీర్ఘమె రాదు. కాన నట ఏతమ్ము ఏతంబు అనియె యుండు. పుంపలు లేవనిరి గాని గారాపుబిడ్డ యనుచో ‘పు’వర్ణమును వారే చూపిరి. ‘ంపు’ వచ్చినను దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణ ముండదు గావున నది లోపింప మఱల ‘గారాపు’ అనియె యుండును. ‘ఏతాముకొన’ యని పుంపులు రావనుట కుదాహరించిరి. ఇది షష్ఠీసమాసము. కర్మధారయము చూపిన బా గుండెడిది. సాహసంబుతటి (వ్యా.సం.స.లిలి)వలె ఏతాముకొన విరుద్ధము గాదు. కావున నిట పుంపులు లే వనుట సరి కాదు.

ఇట్లే పుంలింగసమమును ‘నుత్వడుజ్ఞులు గలవి’ (ఉ.150) యని చెప్పటకంటెఁ బుంలింగసమత్వముచే నుత్వడుజ్ఞు లగు ననురీతిని జెప్పు టుచితము.

పుంలింగసమములలో వీరు ‘సాలీడు’ అనునది చూపిరి. కాని యిది మహత్తు గాదు. ‘కొన్నిడుమంతములు నైత మమహద్వాచకలముగుట కందు’ ఉదా. సాలీడు

సాతెపురుగు కైరడు ఒక గుఱ్ఱముపేరు' (వ్యా.సం.స.705) పులి గసమ మైనను మహత్తుగానదే డు జ్జగుట యెట్లు? సంజీవనిలో 'కైరడు' అనియు సునిఁ జూపుటను బట్టి యీశబ్ద మమహత్తు లయినకయిరాదులలోఁ బరిపఱచగిన దని గుర్తింపవచ్చు. అమహత్తులకు డుజ్జ ప్రత్యేకముగా విధింపబడఁగా వీనికిఁ బుంలింగసమత్వము చెప్పు వలయునా?

మయి సంజీవనివాక్యములోను 'కొన్ని డునుంతములు సైత మమహద్వాచరణము లగుట కల' దనుటకంటె 'కొన్ని యమహద్వాచరణములు సైతము డుమంతము లగు' ననుట సూరిమతము.

బల్లిదాదులు :

'బల్లిదాదులు సంస్కృతతుల్యంబులు (3) అను సూరిలక్షణ మనమగ్ర మని కాబోలును వీరు పైసూత్రమునకుఁ బై ని "ఇవి తత్స. 17.సూ.4విపృతిచొప్పున మహద్విశేషణము లగునపుడు పుంలింగతుల్యములును సమహద్విశేషణము లగునపుడు సపుంసకలింగసమములును మహతీవిశేషణము లగునపు డాలుశబ్దముతో సమసించు నవియు (సంధి.26) నగును (ఉ.31సూ.) అనుభాగమును జోడించిరి.

పరిశీలించఁగా వీరు సూత్రమునఁ జేర్చినభాగము సూరి యేతత్సూత్రవివరణము నందలిదే కాని వేఱు గాదు. సూరివివరణముచే సూత్రములోని కెక్కించి "సూరిగారి సంస్కృతతుల్యత్వాతివేశమాత్రమున నిట్టియర్థము లభింపనేరదు. కొన్ని యనర్థములును సంభవించును. కాన పరిసినయర్థము సూత్రమందే చేర్పబడెను. (ఉ.151) అని చెప్పు కొనుట వింత.

అయినను సుత్వడుజ్జు లవు ననఁగా నయ్యవి సామాన్యశాస్త్రానుగుణముగ నగు నవి. వీనికి మహత్త్వామహత్వములు విశేషణము ననుసరించియే సిద్ధించును అచ్చికముల కమహత్వమాత్రముచే ముఱర్ణకాదు లగుట లేదు. క్లిబసమత్వాతిదేశము చెప్పబడినది కదా. అమహత్త్వమున ముఱర్ణక మగు ననఁగాఁ గ్లిబసమత్వ మగు ననియు, మహత్వమున సుత్వడుజ్జు లవు ననఁగాఁబుంలింగతుల్యము లగు ననియు సూరియభిప్రాయముగా.

జెప్పవచ్చును. మహాతీర్థమును శ్రీసమములు గాకుండుటచే నట నగుకార్యమునె వర్జింప వలసియుండుటచే నొకక్రమములలో నుండుటకై సూరి మహత్వామహత్త్వములందును యింట్రింగతుల్యతాక్లిబసమత్వములను బేర్కొనక వానిచే నగుకార్యములనే పేర్కొనె నన వచ్చును. అట్టియెడల పర్ణులవారిసూత్రమునందలిపుంసపుంసకలింగసమత్వవర్ణనము సూరివివరణమునందలియభిప్రాయమును వివరించునదిగాఁ జెప్పవచ్చును.

సంస్కృతతుల్యత్వములన నీప్రయోజనములు సిద్ధింపనిచోను గొన్నియన్తములు గలుగుచోను వీరు మాత్రము సంస్కృతతుల్యత్వమును సూత్రింప నేత? సూరిసూత్రమును దొలగించి యశసూత్రమునకు సూరి చేసినవివరణమునే సూత్రముగాఁ జెప్పకపోయిరా? అభాగము సూత్రమున వ్యర్థమే కదా.

ఇంక వీరు విశేషముగాఁ దెల్పిన దేమి ? 'మహద్విశేషణము లగునపుడు— మున్నుగా పీ రిచక్షః జెప్పినయంశము లీసూత్రముచే విధింపబడినవి గావు. 'తత్సమ 17.సూ.4. వివృతిచొప్పన' నపు ననిరి. అవివరణముచొప్పననే యవుచుండగా నిట నదే యంశమును సూత్రమునఁ జెప్ప నేల? కాఁగా పర్ణులవారిసూత్రమున మిగిలిన భాగమును ననఁగా సూత్రముమొత్తమును వ్యర్థ మని వారిమాటలవలననే తేలుచున్నది. తత్సమ.17సూ.4వి వృత్తిచొప్పన నగునపు డాదానినేయిట సూత్రముగాఁ జెప్పనవునే. సూత్రమున ('దత్సమ17.4.వివృతిచొప్పన, అనుట కేవల మసమంజస మయి దీనిని పర్ణులవారు సూత్రముగాఁ దెల్పినను నది సూత్రము గాక వ్యాఖ్యానమే యగుట నిరూపించుచున్నది.

అలుశబ్దముతోడిసమాసము నిటఁ జెప్పచునే రుగాగమమును జెప్పనంధి26 సూత్రముచే సమాస మగు ననుట యనవసరము. సంధి26సూత్రముచేతనె సమాసము సిద్ధించుచో నిటఁ దద్విధానము పునరుక్తియే గదా. సమాస మగుట కాక రుగాగమ మగుటకు మాత్రమే సంధిసూత్రమును బ్రస్తావించిన నంత బాధ లేదు.

సూరిలక్షణమున నిబ్బందు లిట్లు ప్రస్తావించిరి. 'సంస్కృతతుల్యత్వాతిదేశ్య మున్నను శ్రీరామదేశత బల్లిద అని కాని బల్లిదురాలు అని కాని కానేరదు. శ్రీరామదేశత బల్లిదుఁడు అనియె యగును. కళత్రము బల్లిదురాలు అనియె యగును గాని కళత్రము

బల్లిదము అని కాని బల్లిద అని కాని కానేరదు.' (ఉ 151) ఇది సూరిలక్షణముచే నిర్దమ గాదా? సూరి యుత్పడుజ్ఞు లవు ననె. వీరు పుంబింగతుల్యము లవు ననిరి ఫలితము సమానము. కాఁగా సూరివివరణము స్పష్టతర మైయున్నది. 'శ్రీరామదేశత. యనుచో నది శ్రీలింగ మయిన నగు గాక. మహద్వాచకమే కదా అట్టిమహత్తుగతు విశేషణ మవుటంజేసి బల్లిదశబ్ద మీట మహద్విశేషణ మవును. అట్టియెడల సుత్పడుజ్ఞు లవు నని సూరి చెప్పెను. విశేష్య మేలింగమం దున్నను మహత్తు లయినచో బల్లిదాదుల కుత్పడుజ్ఞులే యగు నని సూరిమతము స్పష్టము. ఇట్లే శ్రీవాచక మగుచో కళత్రము (నపుంసకలింగ మయినను) బల్లిదురా లనియె యగును. సూరిలక్షణము సూక్తమె.

(దేశత బల్లిద) కళత్రము బల్లిద అని యగు ననుకొనుట కెంతమాత్ర మసకాశము లేదు. మహతి వాచ్యం బగునపు డాలుశబ్దముతో సమాస మవు ననియెనే కాని శ్రీ(లింగ) సమ మవు నని చెప్పలేదు గదా సూరి. అందుకే యితరస్థలములందును లింగసమత్వమును గాక త త్కార్యములనే (ఉత్పడుజ్ఞులు మొ॥) విగ్రహించె నని తోచుచున్నది. ఇంక వరులవారు మిగిలిపోవు లింబింగసమములు నపుంసకలింగ సమము లని చెప్పినను మహతీత్వసందర్భమున మాత్రము శ్రీలింగసమ మనక యాలు శబ్దముతో సమాస మని యాకార్యమునే చెప్పకలసివచ్చుట గమనింపఁదగును. కాఁగా మహతీత్వమునను శ్రీసమత్వము లేమి (నాలుశబ్దముతో సమాస మయి బల్లిదురా లను రీతిగ నుండుటయే కాని) బల్లిద యనురీతి నుండదు. కావున బల్లిద సీత యనురీతినమా సములు నుండవు. సూరిలక్షణముచే బల్లిద యని యేర్పడు ననుట యొప్పుదు. ఇది వారు గుర్తింపకపోలేదు. శ్రీత్వమున సీత బల్లిద ము న్నగుననిష్టరూపములు సిద్ధింప కుండ శ్రీత్వంబునం దాలుశబ్దముతో సమా సంబునుం గలుగుననివివరించెను. (వ్యా.సం. స. 709) వీరివివరణమునుబట్టియే ఉ.లో వీరు చేసినవిమర్శ సరి గా దని స్పష్టము.

కాఁగా వీరు సంజీవిలో 'సూరి నన్నయాధర్వణాలపద్ధతి గ్రహింపఁజాలక విశేషణములపుస్తాదికమును బుంబింగసమత్వాదికమును నుపదేశింపఁడయ్యె' (వా. సం. స. 709) ననుట సరి కా దని ప్రైసందఃపుము లన స్పష్టము.

'విశేషణానాం మహతో డుట్టి ఉభయభాషి చ' యనువి.వి.చసవివరణమున వీరు బల్లిదాదు లని పేర్కొనుచు సూరిలక్షణము నాధారము చేసికొనుట స్పష్టత క

నచ్చును. లేకున్న వి.వి.లక్షణము బాల. ఆత్మప్రాయ మాధారముగాఁ జేసికొని విరచింప వలసిన దగుట యెట్లు? విశేషణానామ్మనుకారికాత్మప్రాయమును సూరి సంస్కృతల్యత్వా తిదేశముచే సాధించె (వ్యా.సం.స.708) నని వర్ణులవారు సూచించుచునే సూరి నన్నయూ ధర్వణులయత్మప్రాయము గుర్తింపఁజాలకపోయె నను టెట్లు?

వివరణమున సూరి పేర్కొన్నసంజీవనిలో (వ్యా.సం.స.709) నీయర్థము సూత్రసిద్ధముగా సముచితముగా నిరూపించిరి.

సూరిలక్షణమున నొకలోటును సంజీవనిలో వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. 'తండ్రి సమ ర్థుఁడు, తండ్రి బల్లిదుఁడు ఆమె సమర్థ ము న్నగుచోటులందుఁ బుంస్త్రాద్వికము సాధించు గతి బాలవ్యాకరణపద్ధతిలో లేమింజేసి యవి బాలవ్యాకరణసాధ్యములు గాఁజాలవు. ప్రత్యేకవిధి లేనపుడు బాల.ఆత్మి.2.సూత్రముచొప్పున నిట్టివిశేషణశబ్దములకుస్త్రీపున్నం పుంసకసమత్వములు సిద్ధింప వని సూరియే' (వ్యా.సం.స.709) ఇందు తండ్రి, ఆమె యగునవి విశేష్యములు. ఆత్మి.2.సూ.చే నివి స్త్రీసమము లగుటకు బాధ లేదు గదా. విశేషణమగుసమర్థశబ్దము సంస్కృతము. బల్లిదాదు లాత్మికములు గదా. (వ్యా.సం. స.708) కావున సమర్థశబ్దము బల్లిదాదులలోనిది గాదు. ఇంకను నాత్మికము గాకుండు టనె ఆత్మి.2.సూత్రము ప్రసక్తియు నీశబ్దమునెడల లేదు. సంస్కృతవిశేషణముల ప్రసక్తి యిట్ల లేదు ఇది పైని జూతము.

తండ్రి బల్లిదుఁ డన్నది బాల.చే నేల సాధ్యము గాదు బల్లిదాదులకు సంస్కృత తుల్యత్వము 'సంస్కృతశబ్దములకు విశేషణము లయిరపుడే యవి వర్ణులవా రొకవేళ, దలచి రేమో. అట్లని లక్షణము చెప్పుట లేదు గదా. కావున విశేష్యము సంస్కృత సమ మైన నాత్మిక మైన మహత్తరయినచో దానికి విశేషణ మగుబల్లిదశబ్దమును మహత్తై యగును గావున మహత్తరమున దీని కుత్తరత్వము లగును. ఉదా.శ్రీరాముఁడు బల్లిదుఁడు తండ్రి బల్లిదుఁడు. అట్లే యితరములును. వంశము బల్లిదము. వంగడము బల్లిదము, సీత బల్లిదురాలు. ఆమె బల్లిదురాలు. కాగా 'తండ్రి బల్లిదుఁడు' అన్నది బాల.సాధ్యము గా దనుట యసంగతము.

బల్లిదాదులలోఁ జేరనిశబ్దమున కిభేదము లేదు. అంద మైనమగఁడు, అంద మైనపెండ్లము, ఎ త్తయినగుఱ్ఱము. ఎ త్తయిన (వాఁడు మొ॥ అడ్డమె పురహరాజకేశపు థైనన్ (అది.4.199) ఇంతవఱకు సూరి స్పష్టము చేసినదే. అనఁగా విశేష్యము సంస్కృతసమ మైన నాచ్చిక మయిన దానియాచ్చికవిశేషణ మె ట్లుండునో సూరి స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లే కదా.

సంస్కృతవిశేష్యముయొక్క విశేషణ మగుసంస్కృతవిశేషణ మె ట్లుండ వలయు నన్నది గూడ విశేష్యంబునకుంబోలె విశేషణంబునకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు (కార.19) ననుదానిచే స్పష్టము.

ఇంక విశేష్య మాచ్చిక మై దానివిశేషణము సంస్కృతశబ్ద మైన నావిశేషణ మె ట్లుండు నన్నది సూరి స్పష్టము చేసినకాడ లేదు. తండ్రి సమర్థుఁడు అమె సమర్థ యనునవి బాల.చే సాధ్యములు గా వనుటలో వీరియభిప్రాయ మిదియ యగు నేమో. విశేష్యమునబట్టి మహత్త్వామహ త్వములు మాత్రము సంస్కృతవిశేషణములకును సిద్ధిం చును. తండ్రి సమర్థుఁడు అని యుత్పడఁజ్జులు గావలె నున్నఁ బుంలింగము గావలె గదా. పుంలింగత్వ మెట్లు వచ్చును.

అవుఁ గాక వీరిలక్షణముచే సిద్ధించునా? సూరివలె సుత్పడుజాదులను గాక వీరు పుంలింగతుల్యత్వాదులచే విధించినను నయ్యది బల్లిదాదిశబ్దముల కాచ్చికములకే కదా. 'తత్స.17సూత్ర'వివరణము నాశ్రయింపవలెనా? ఏ మైన సూత్రముచే సాధింపఁబడుట లేదు గదా.

సూరి యీసూత్రముచేఁ బైయర్థమును జ్ఞాపకము చేయవచ్చును.

బల్లిదాదులకు సంస్కృతతుల్యత్వముగలన మహత్త్వమున సుత్పడుజాదు లగుట ము న్నగునవి సిద్ధించుచున్నవి 'సంస్కృతతుల్యత్వము'గలన కిరీతికార్యములు సిద్ధించు ననఁగా సంస్కృతములకు నిట్టి యవును. కాఁగా సంస్కృతముతోఁదితుల్యత్వగలన మహత్త్వమున సుత్పడుజ్జులు, నమహత్త్వమున ముహర్తము, మహతీర్థమున నాలుశబ్ద ముతో సమాసము సిద్ధించుటనుబట్టి యాయవి సంస్కృతశబ్దములకుఁ గలుగుటలో వింత లేదు గదా.

తండ్రి- మహత్తు, దీనికి విశేషణ మగుసమర్థశబ్దము మహత్తు. కావున సుత్వ డుజ్జులు. సమర్థుడు అట్లే తండ్రి- 'బల్లిద విశేషణము సంస్కృతముతోఁ దుల్యము గావున (పైని 'సమర్థ'యనుసంస్కృతవిశేషణమున కియినట్లే) బల్లిదశబ్దమునకు సుత్వ డుజ్జులు. తండ్రి బల్లిదుడు ఇట్లే యితరము యాహింపఁదగును.

దీనివలన మనోహరుఁ డగుమిత్రము. శ్రీరామదేవత గంభీరుడు సురలు మహాత్ములు మొ॥ గూడ గుర్తింపఁదగు నని తోచుచున్నది.

మొత్తముపై సూరిలక్షణము సముచితము. వివరణమున "వీనిలోఁ గొన్నింటికి నపుంసకసమరూపములు కన్పట్టవు. మిసిమింతము, ఒడయము అనుప్రయోగములు లేవు. (ఉ.151) అనిరి. అయినను మిసిమింతుడు, మిసిమింతురాలు అనురీతిరూపముల కలిమి నివానిని బల్లిదాదులతోఁ జేర్చఁదగు ననియే వర్ణనవారియభిప్రాయము గుర్తింపఁదగును. వీనికిఁ గ్లిబసమరూపములు లే వనఁగా నీశబ్దములమహత్తు (లకు విశేషణము) లగుటయే లే దన్నమాట.

కయిరాదులు :

'మహత్తు లగుమగాదులకుం గయిరాదులకు డు జ్ఞుగు సుత్వంబు గాదు' (4) అనుసూరిలక్షణమును మహత్తు లగుమగాదులకు నేకార్థకాద్యమహత్తులకును 'డుజ్జు అగు ఉత్వంబు గాదు' (ఉ.4) అని యిచ్చక నవరించిరి. 'కయిరాదులకు'ననుసూరిమాటను నేకార్థకాద్యమహత్తుల కనుట యిందలిమార్పు. మహత్తు లగుమగాదులకంటె వేఱుగాఁ జెప్పటనుబట్టియును గయిరాదులు మహత్తులు గా వని (అయిన మగాదులలోనె చేరుఁ గదా) సూత్రముననె స్పష్టము. కాక తిర్యగ్వాచకము లగుట నవి యమహత్తు లగుట స్పష్టమే. కావున కయిరాదు లమహత్తు లని వేఱ చెప్పనక్కఱ లేకపోయినది సూరికి. (మగాదులలో మగ మహత్తై. కాని యాగణమందలి పాప,మరును ఇత్యాదులు మహద్వి స్వములును గావుచ్చు నట నీకార్యము వారింపుటకై మహత్తు లగు అనువిశేషణము (మగాదుల కనుసరము.) వీరు ఏకార్థకాదులు అని పేర్కొనిరి. ఒకశబ్దమమహద్వాచక మనిగిగ్గయింపరాదు గదా. విశేష్యమునుబట్టి గాని కుదురదు. అట్లయ్యెను మహత్తు లగు మగాదులకు అని మహత్తులను బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పియుండుటచే వానినుండి వేఱు చేసిన

యేకార్థకాదు లమహత్తులు గాక తప్పదు. కావున వర్ణులవా రైనను 'అమహత్తులు' అని సూత్రమునఁ బేర్కొనుట వివరణాత్మకము, స్పష్టతకే, కాని వేఱుప్రయోజనము లేదు. కయిరాదులను నేకాద్యర్థకములుగా మార్చ నేల? 'కయిర' శబ్ద మమహత్తు. ఏకార్థకము విశేషమునుబట్టి గాని నిర్ణయింపరాదు. అట్టియెడలనమహ త్తని స్పష్టముగా గుర్తింపఁ దగిన కయిరశబ్దము నాదియం దుంచినసూరిలక్షణము యుక్తము. (సూరి సర్వనామ ములప్రక్రియను నిరూపింపలేదు. అట్టియెడ దానిప్రథమైకవచనాంతరూపమును బ్రస్తా వించుప్రస్తుతలక్షణమున నట్టిసర్వనామశబ్దమును బేర్కొను టుచితమును గాదు. అందుకే సూరి యిట్లు చెప్పనవకాశమే లేదు. వర్ణులవారును అన్నిప్రభృతలవిభ క్త్యంతరూప సాధనప్రక్రియను సూత్రించుటకన్న వాని నుదాహరించుట లెస్స' (ఉ.అచ్చి.51.సూ.) అని యొకసూత్రముగా స్పష్టము చేసియుండిరి కూడ. అట్టియెడల వీరు మాత్రమే కార్థ కము నిఱఁ గణముమొదటఁ జూపుట యుచితమా? సూరికయిరాదు లనుటలో దోషము గల దని వీరు చెప్పలేదు. ఏకార్థకాద్యమహత్తులలోఁ గయిరాదులను జూపియే యుండిరి. అట్టియెడ నేకార్థకాదు లన నేల? ఏకాదేరమహతాం చ డావున్న' అనఁచి లక్షణము వర్ణులవారియీమార్పుచే స్ఫురించును. కాని యట నేకాదులు మహత్తులు. వీరును మగఁడు, ఒకఁడు. (ఒకపురుషుఁడు)' (ఉ.151) అని ఒకశబ్దమును మహత్తుగాఁ గూడఁ జూపిరి. పిదప నమహత్తుగాను జూపిరి. ఇది మహత్తు గూడ నగుచుండఁగా నమహత్తు లనుగూర్చి చెప్పుట కుభయ మగుదీనినె గణాదియం దుంచనేల? సూరిమతమున నైన దీనిని మగాదిగణమునను, గయిరాదిగణమునను జేర్చుదుము గాక. కాని యమహచ్చ బ్దములకు మొదట నుంచుట కుభయ మగునదియే తప్పు గతి లేదా? దీనినె గణాది నుంచుటవలనఁ బ్రయోజనవిశేష మెది యేని గాదా? లేదు. వీరును వికరింపలేదు. కాఁగా 'నేకార్థకాద్యమహత్తులని విస్తరించి చెప్పినవర్ణులవారివచనముకంటెఁ గయిరాదుల కనుసూరివచనము మిక్కిలిసమంజస మని నిశ్చయింపఁదగును.

'ప్రేడు తేడు ఈప్రత్యయాంతములు (సాలీఁడు) కాప్రత్యయాంతములు మున్నగువానిని మగాదులలోఁ జేర్చ నక్కఱ లేదు. పుంలింగసమత్వముచేతనే వానికి డుజ్జు లభించును. ఉత్వమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు "(ఉ.151) అనువర్ణులవారియభి ప్రాయము సమంజసమె యనిపించు. కొమ్ముకాఁడు సాలీఁడు మున్నగునవి పుంలింగ ససము లయినను మహద్వాచకములు కావు గాన డుజ్జుప్రాప్తికయి యేకాద్యమహ

త్తులలోఁ జేర్చబడెను (ఉ.151) అమహాత్తు లగువీనిని బులింగసమములుగాఁ జెప్ప నేలఁ పులింగసమము లన్నను మహాత్త్వము లేమి డుజ్జా రా దని వీరును గుర్తించిరే కద. డుజ్జాకయి యెట్లును గయిరాదులలోఁజేర్చబడినవి. పులింగసమత్వము వ్యర్థము. సూరిపద్ధతిని విడచుటకలన నిజ్ఞి యిబ్బంది వీరికిఁ గల్గిన దనవచ్చు'. సూరిమతము ననుసరించి పులింగతుల్యత్వకలన డుజ్జాదు లగు. కాన డుజ్జాదులకొఱకె పులింగ తుల్యత. అది యిటఁ గయిరాదిత్వముచేతనె సిద్ధ మగుచుండ సూరిమతమున (కయి రాదులకలె) నివి పులింగతుల్యములు కావు. వర్ణులవారు డుజ్జానిల్చినవి పులింగ సమము లని యెంచుటకలన డుజ్జా కయిరాదిత్వముచేత వేరుగా సిద్ధించినను నివి పులింగసమము లనవలసె. ఏ మైనఁ బులింగసమత్వమువలన శాస్త్రమున నెట్టి ప్రయోజనమును లేకుండుటచే వర్ణులవారు డుమంతము లగునమహాత్తులను బులింగ సమములుగాఁ జెప్పట యనుచిత మనవచ్చు.

సాలీడు అనుదానిని వీరు ప్రథమవాక్యమునఁ జూపుట యుక్తము గాదు. ఇది పులింగసమ మైనను మహాత్తు గామి డుజ్జా రాకపోవుటచేతనే కదా వీరు దీని నమ హాత్తు లగునెకాదులలోఁ జేర్చిరి. డుజ్జ్వర్ణకము కలుగున వెల్లఁబులింగసమము లను నపార్థమువలన వీ రిట్లు చెప్పియుందురు. డుమంతము లగునమహాత్తులకుఁ బులింగ సమత్వము లేమిఁ బులింగసమములను వర్ణులవా రారీతిని వివరించుట సరి గాదు. కాఁగా నీప్రత్యయాంత మయ్యను, మగాదిగణములోఁ జేర్చ నక్కఱ లేకయే పులింగ సమత్వముచేతనె డుజ్జ్వర్ణక మందుటను సూచించుటకయి అటమజీడు, ఉక్కిఁ డనురీతి మహాత్తు లెవియేఁ జూపఁదగు (వ్యా.సం.స.712)

మగాదులకు డుజ్జ్వధానమును, గయిరాదులకు నుత్పనిషేధము (వ్యా.సం.స.713) ననావశ్యకము లని తోచుచున్నది.

కృష్ణరాయ :

రాయశబ్దము మగాదులలోనిది. కావున దీని కుత్పము రాదు. కృష్ణరాయుడు అనురీతిని సమాసమునం దుత్ప మగును. కాననే కృష్ణరాయ అనుసంబోధనము సిద్ధిం చును' (-152) అనిచి వీరు. సమాసమునం దుత్ప మెట్లగునో వీ రిట్ వివరింపలేదు.

“రాయశబ్దము సంస్కృతముగ ననుకరింపఁబడి సిద్ధసమాసగత మయ్యె ననియు. సత్కారణమున నచట ‘కృష్ణరాయఁడు’ అనుకృతోక్త్యసంస్కృతనామయై పడిచే యె షిత మయ్యెననియు’ (వ్యా.సం.స.711) నెప్పిరి. కాని కృష్ణరాయఁడు, కృష్ణరాయ లా (పూజ్యతలో) అనువిభ మైనరూపములు గలవా? అములో కృష్ణరాయఁడు అనియే ప్రయోగింపఁబడిన దని (వ్యా.సం.స.712) తలచుట యెట్లు? కవితాపితామహులు శ్రీకృష్ణరాయలదాహామ్యుగనాభిసంకుమదసాంద్రాణిపవరింబునన్ (మన్. 1-33) కృష్ణరాయనిన్, (పారి. 1.1) కృష్ణరాయనిఁగిన్ (పారి.1-2.మొ॥) అని ప్రయోగించుటచే ‘కృష్ణరాయఁడు’ అని సమాసమున నుత్పత్తి చే దని నిశ్చయింపదగును. కవిప్రయుక్తము గాని కృష్ణరాయఁడు అనుదానినుండి యేర్పడిన దనుటలేదు. గవి ప్రయుక్త మగు ‘కృష్ణరాయఁడు’ అనుదానినుండియే ‘కృష్ణరాయ’ యనుసంబోధనసహజ మేర్పడిన దనుట యచితము.

ప్రాథవ్యాకర్త ‘సిద్ధసమాసవద్యాపము నంగీకరించి సాధించిరానను. (వ్యా.సం.స.712) అనిరి. సిద్ధసమాసం బట్టి యగు నన్నప్రాథవ్యాకర్త రామాయణ డనురీతిగా నుత్పరహితముగనె చూపెను. ప్రాథ. ననుసరించియుఁ గృష్ణరాయ యని యేర్పడదు.

అ.తమాత్రమున రాయా అనుకృస్తసంబోధనరూపము సాధు మన ప్రమింప రాదు’ (వ్యా.సం.స.711) అనుటయు సరి కాదు. ‘కాని యట్టివి కలవు ఒడయ చిత్రేశ. (కాశ.1-33) ధీరుండవిష్ణులరాని(గాంచి మొదయ వే జొక్క (కున్వా.డె.(రకు 4-111) పాపకల్మషు బొడయా నను బంచిన (రకు.5-110) అని కలవు. ఒడయశబ్దము ఒడయఁడు ఒడయఁడు అనురూపద్వయముతోఁ బ్రయోగదృష్ట మగుటను చక్షులవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.712) బల్లిదాదులనుంచి ఒడయఁడు’ అని సాధించిఁ గృతోక్త మైనను సంస్కృతనామము గాని సంబుద్ధిహితము రాదు కదా. ‘ఒడయ’ అని యగు యెట్లు? కృష్ణరాయగాకున్నను రాయశబ్దమే కలదు. కల్పలరాయా మైదనర్పు వెలరాయ (యయా.1.128) వలపులరాయ (య-5-78) బౌర దాతలరాయ (మన్. 5.57) ఇటు ‘కల్పలరాయ’ మున్నగునవి సిద్ధసమాసము లనుటకు పిలే లేదు గదా

ఈ వాక్యము (సూ. 2.161) ఆనియఁ గానవచ్చు. ఇది త్రీసమము లన నవకాశము లేదు గదా. కావున గాచ్చిరశబ్దములకును గృతోత్కములకు, నుత్వము రానివానికిని సంబోధనమున ఉచ్చారణము కవిప్రయత్నస్థలములందు గుర్తింపవలసియున్నది. కావున నుత్వలవారసమన్వయప్రకారము సరి కాదు.

ఇత మగాదులకు కృష్ణరాయఁడు 'అనురీతిగా సమాసాంతములందును నత్వము లేకుండుట గమనార్హము. ప్రౌఢ, చూపినరామనాయఁ డిట్టిదే కదా.

పగతాదులు :

'పగతాదులబహువచనలకారంబునకు రెఫం బగు' (5) ననుసూరిలక్షణ మట్ల గ్రహించిరి.

నెయ్యశబ్దము (నెయ్యఁడు, నెయ్యము, నెయ్యురాలు) బల్లిదాదులలోనిదియఁ గావచ్చు (ఉ.152) ననిరి వీరు. ఇది యుక్తము. నెయ్యశబ్దము బల్లిదాదులలోని దని నిర్ణయింపదగు.

అల్లుండ్రు :

అల్లుశబ్దమును సూరి పగతాదులలోఁ జేర్చి 'అల్లురు' అనురూపమును సాధిం పును. అం.భా.అ. అల్లుండ్రు అనుప్రయోగములఁ జూపినది. దానింగూర్చి వీరు 'అల్లుండ్రు అనుచోట అల్లురు అని నిర్మింపను షతి లేమిఁజేసి యివి సందేహనిర్ణాయక ప్రమాదములు గాఁజాల' (వ్యా.సం.స.717) ననిరి కవిప్రయత్నస్థలములం దిట్లు చూపాఁతరములు నిర్వచించుటయే యయుక్తము. అట్ల నిర్మియే కాబోలును వీరు "అనుచోటపద్యాదులు ఎల్లుండ్రు అల్లుండ్రు అని యుదాహరించిరి. ఇవి నిరాధారములు. అల్లురు పగతాదులలోనిది.' (ఉ.153) అని నిర్ణయించిరి. (తె.వ్యా.165 ఈరూపమును వేర్పాఁచును.) అన్నా తల్లులుఁ దండ్రులున్ భగిను లల్లుండ్రుమద్రాతలున్ (భాగ.10 పూ.1511) లోకముల కెల్ల సూచి యల్లుండ్రబూచి. (శుక.2.18) ఇట అల్లురు అని నిర్విరళ గణభంగ మగును. కావునఁ గ్వాచిత్కముగా అల్లుండ్రు అని యగుటను గూడ గుర్తింపదగును. గందాదులలోఁ జేర్చదగు నేమో పరిశీలింపదగును.

‘కొన్నిడుమంతలుబహుశునలకారణమునకు రేఫమును దానిలి ముందు పూర్ణ బిందుపూర్వకడకారణము నగు’ (6) ననుసూరిలక్షణమును వీరు “బహుశునలకారణం రురలును, వానికి ముందు పూర్ణబిందుపూర్వకడుపర్ణమును, గొన్నిట నిత్యముగాను, గొన్నిట వికల్పముగాను నిల్చును. (ఉ రిసూ) అని సవరించిరి.

వీరిలక్షణమున ‘లలలలో’ అనుచో ‘లో’విధత్తి యేల; లలలస్థానములో నను నర్థమును నుద్దేశించి రచనకై. ‘లలలకు’ అని చెప్పిన సాధారణముగ నుండు! ఈ కార వివక్షితార్థమును సిద్ధి-చెడిది కదా ‘లలల’అకు ‘రుర’లు పద్యములలో మార్పు కలా ము నకు రేఫ మగుటయే. ఉత్పాత్తములు తిరిగి యగుచున్నవే కద. కావున ‘బహు’రన లకారమునకు రేఫ మగు నన్న లామకము. అట్లు చెప్పినసూరిలక్షణము నుండు భితము.

సూరి పూర్ణబిందుపూర్వకడకారము (స్వంబనమును) విధింపగా వీరు మువ్వ మును విధించిరి. సూరి యగు ననగా వీరు కొన్నిట ను నిత్యమును గొన్నిమిడల వై కల్పకము ననిరి.

“ఒకరు ఒకండురు. ఉల్లోపము, ఒకండ్రు-- ఇట్టివి తై కల్పకస్థలములు. ఎన మంశురు ఎనమండ్రు-(ఉ.15లి) ఇట పర్షులవా రుదాహరించిన పర్షియు సర్వనామ ములు. “అన్నిప్రభృతుల (సర్వనామముల)ప్రక్రియను సూత్రించుటకన్న సిద్ధరూప ముల ‘నుదాహరించుట లెస్స’ (ఉ.51సూ) యని ప్రత్యేకముగా సూత్రించియును వీ రిట్లపు డపును సర్వనామములప్రక్రియను లెస్స గానున్నను సూత్రించుచునే యుం దురు. సూరి కట్టియుద్దేశ్యము లేదు సర్వనామరూపములసాధక ముద్దేశింప మిందేసి సూరి లక్షణములక్ష్యము భిన్న మని గుర్తింపఁదగును. ఈసర్వనామస్థలములందలి నిత్య వై కల్పకస్థితులను సాధించుటకే వీ రిట్లు సూత్రించిరా? అందుకే యీసూత్రమునొద్ద పైరాసూత్రసంఖ్య నియతే దేమో కాని తద్వివక్షమున ‘సూరి యిట్లు (వీరికలె) సూత్రించి--“ము న్నగురితిగాఁ జెప్పించే నిసూరసూత్రమును దృష్టియం దుండుచో నియో వీ రీరిక్షణము చేసి రచనంసియు న్నది. కాని సర్వనామము నుద్దేశించి‘వీరి లక్షణమునకు దాని నుద్దేశించనిసూరిలక్షణము’ కుఁ దొరక యిట్లు:

సూరిగారికి గండండురు అనురీతి సుల్లోపము లేనిరూపములు సమ్మతము గామి చేసి యిట్టిరచనము బాధకము గా దయ్యె' (వ్యా.సం.స.720) సనిరి.ప్రయోగశరణ మైకవ్యాకరణమున నొకటి సమ్మతించుటకు లేదా తిరస్కరించుటకు లాక్షణికుడు స్వతంత్రుడా సమ్మతిచిర వీ రే దేని గవిప్రయోగమును జూపిన బా గుండెడిది కదా. డుర్లమును జెప్పలే ననుటకు సరి యగునాధారము లేమింజేసి సూరి డకారమును విధించుటలో దురుక్తి యేమియు లేదు. 'డుర్లమును చేసి యుల్లోపము చేయ న్నెల యని సూరి విందుపూర్వకడకారమునె' (వ్యా.సం.స.730) విధించు తెంతయు సమం జన మని వారిమాటలలోనె తెలియవచ్చు.

“సూరి నిత్యవిధిగా సూత్రించుటంజేసి గండలు మిండలు ము న్నగురూపములు సంగ్రహింపబడవయ్యెను. (వ్యా.సం.స.721) అని 'మిండలు' అనుదానికి మాత్రమే ప్రయోగములు చూపిరి. ఎట్టియాధారము లేక 'గండలు' అనురూప మంగీకరింప నేల? కావున గండండురు అనుచో నిత్యవిధాన ముచితమే. (ఉ 152.) కాగా మిండలు అనుచో వికల్ప మనవలెనా?

'ముదుకడు ముదుక' యనువిధముగా మిండడు. మిండ. యని మిండశబ్దము స్త్రీరూపు నగును. ఇట్టిస్త్రీసమములన మిండజంగము, మిండతపసి, మిండమేఘము వంటివర్ణధారయములు గుర్తింపవచ్చును. చిన్నాడులలో సూరి మిండశబ్దమును జూపుట గమనింపదగును. అది నన్నియుఁ బ్రథమాంతములె (చుట్టము) 'మిండ' యన్న దొక్కటి ప్రాతిపదికను జూపె ననరాదు కదా. అదియు మిగిలినవానివలెనె ప్రథమాంతము. 'మిండ' ప్రథమాంత మనగా నయ్యది స్త్రీసమము. (లేనిచో మిండ తీతము, మిండతన మన్నవి మగఁటిమ్యాదులలో జేరవలె మగతనమువలె.) మిండాట మాడి పొలిసిన మిండలకును (దశ.5.59) కాగా స్త్రీసమ మగుమిండశబ్దము డునుం తముగాదు గావున 'కొన్నిడుమంతములకు' జెప్పినయీకార్యము దానికి రాదు. మిండలు అనియ యగును. కావున మిండలు అనుదానింబట్టి యీకార్యము వికల్ప మని చెప్ప నవసరము లేదు. గుడియమిండల కెల్లన్ (సిం.4 25) మగమిండల (పం.3 76) ము న్నగు'వియు నిట్ల సిద్ధ మగు. (గండశబ్ద మడుమంత మై కానరాదు కాగా స్త్రీసము మిండశబ్దముచేతను (సూరి యుదాహరించి'దానింబట్టి) సూత్రమునందలిడుమంతదశము సార్థక మని చెప్పవచ్చును. మిండచేరొక్కముచెట్టిదారనె (కఙ్క.4-1 6)

సూరిలక్ష్యమున కనుగుణముగా నాతనిలక్షణము నిర్దుష్ట మని గుర్తింప వచ్చును.

వీరియద్వైతము ననుసరించి వీరిలక్షణ మెంతయచితమో పరిశీలింతము.

వీరిలక్షణమునుబట్టి రురలు, 'ఁడు'వర్ణమును, గొన్నియెడల వికల్పము. వీరు వైకల్పికస్థలములలో ఒకరు ఒకండ్రు. ఇత్యాదిగాఁ జూపినవానియందు 'ఁడు' వర్ణము రాకుండుట (వికల్ప మగుట) కలదు గాని రురలు రాకున్నస్థల మొక్కటియు లేదు. కాగా లులలకు రుర లగుట యెల్లెడల నిత్యమే యనియు, 'ఁడు'వర్ణ మగుటమాత్రమే కొన్నియెడల వికల్ప మనియుఁ జెప్పవలె. వీరిసూత్ర మట్లు చెప్పట లేదు. కాగా లులలకు రురలు వేఱగా విధింపదగును. ప్రాథ. సర్వనామములప్రక్రియ యుపదేశించినది గదా. దానిని దృష్టియం దుంచుకొన్న బా గుండెడిది.

'పదురు. పండురు. పండ్రు' అనియు నిటఁ జూపిరి. పండురు, పండ్రు అనునవి లేవు. సర్వనామములపట్టికలో వీరును జూపలేదు. కావున నిది యచ్చుపొరపా పేమో. పదుండురు. పదుండ్రు అని యుండియుండనవు.

'ఁడు'వర్ణమును జెప్పి వీరు సాధించిన 'ఒకండుడు' అనురీతిరూపములు సూరి ప్రస్తావించలేదు. వీ రై నఁ గవిప్రయోగము లిచ్చిన బా గుండెడిది.

విలుకాండ్రు :

'కాశ్రత్యయంబుమీఁదిబహుచనలకారంబునకులఘ్నలఘురేఫంబులునులఘురేఫంబునకు ము దు బిందుపూర్వకడకారంబు నగు' (7) ననుసూరిలక్షణము నట్ల ప్ర హించుచుఁ జివరలో 'పూర్ణబిందుపూర్వకడుర్ణంబు నగు' (ఉ. 7 సూ) ననిరి.

సూరి డతారము వ్యంజనమును విధించుటచే నది యెప్పుడగు పాద నున్న రేఫముతో సంయుక్త మైయుండదు. కావున అచ్చి. . . సూత్రముచే ఖండమునకును బూర్ణ మగును. కావున ఖండబిందుస్థితి కవకాశము లేదు. అందుచే సూరిలక్షణమున వర్ణులవారితల పూర్ణబిందు పని చెప్ప నవసరము లేదు. (పూర్వసూత్రమునొద్దను నిట్ల యయ్యు సూరి చెప్పట స్పష్టత కనుకోవలె. చెప్పకున్న నిబ్బడి లేదు.) వీరు

డుశర్ణమును విధించుటచే విలుకాండురు అని కాకుండుటకై 'పూర్ణ'బిందు వని చెప్పక తప్పదు.

డుశర్ణమును విధించి వీరు విలుకాండురు అనురూపమును సాధించిరి. అధర్వణ సమ్మతము లగువిలుకాండురు అనురూపము సూరిపక్షమున సంగ్రహింపబడదయ్యె" (వ్యా.సం.స.125) ననిరి. అధర్వణుడు సమ్మతించిన-ధాత్యండు ము న్నగువానిని సూరియు సమ్మతింప నే మాయెను? అధర్వణుడు చెప్పె నని కాక యశస్రమునుబట్టి విధింపవలెను.

వేడుకకాండురు వేడుకకాండురకు ఆశబ్దములు. 'సూరి విలుకాండురు ఆసా ధువు విలుకాండురు సాధువు అని తలంచెను. ఇది సరి కాదు' (ఉ.153) అనిరి. కవి ప్రయోగములందుఁ గానఁచు విలుకాండురు అనురీతిరూపములు (చిం.,వి.వి సాధ్యములు కా వని?) సాధువులు గా వని యెంచిరి గావున వీరు తత్సానమున విలుకాండురు అనురీతిరూపములు సాధించి రకఁదగు. అయ్యు సూరిసమ్మత మగువిలుకాండురు అను నదే యుక్త మనియు 'విలుకాండు రనువాని కాధారము లే దనియు వీరివాక్యములలోనె పైని గమనింతము. (అచ్చి.17)

కావునఁ బూర్ణబిందుపూర్వకడుశర్ణమును విధించుట తగ దనియు 'బిందుపూర్వక డకార'మని చెప్పినసూరిమతమే యుచిత మనియు గ్రహింపఁదగును.

తేప్రభృతులు :

"తేప్రభృతులబహువచనమునకు ముందు డు జ్జగు" (8) ననుసూరిలక్షణమును 'తేశబ్దపు'—అని సూరించి తేశబ్దమున కొక్కదానిక చెప్పిరి. "తేప్రభృతు లనుటకు (సూరి) మ తొక్కశబ్దము నేని యుదాహరింపలేదు" (ఉ.154) కావునఁ బ్రభృతిశబ్ద మశస్ర మని భావము.

ఈప్రత్యయాలములబహువచనముల కిర్వరూపము కన్పట్టలేదు. (వ్యా సం.స.722) సంగడిండు (సి 5.247) తెక్కలికాండ్లు, మిండగిండ్లు అనువాలక. ఈపిన ప్రయోగమునుగూర్చి 'పైయన్నిటను మిండగిండు, మిండగిలు ము న్నగురీతిని వానివాని చోట్ల గవులు ప్రయోగించి రేమో యనుటలో క్షతి యేమియు లేదు. (వ్యా సం.స.722)

ప్రయోగములను త్పతి లే కున్నను మార్పుట సూరిమార్గము కాదు. ప్రయోగానుసారముగానిట్టివి తేప్రభృతులలోఁ జేర్చబడిన నని సూరి యెంచెనో 'వాండ్రలేజూపుమోముల తిండ్ర మారె (చం.1.) ఆసరీతిస్థలము లున్నను సూరి యట్టివానిని సర్వనామరూపములపట్టికలోఁజూపలేదు. (మహాత్మలగు-) 'ఒక'ను మగాదులలోను నషహత్తును గయి రాదులలోను గ్రహించునట్టిట సర్వనామములు గ్రహించుట యుచితమి. అట్టిరూపము సూరిసమ్మత మన నాధారము లేదు గాని, కేవలము సర్వనామరూపముల నుద్దేశించి మాత్రమె ప్రక్రియను జెప్పుట లే దని ఉ.అచ్చి, రిసూత్రమునొద్ద నుద్దేశము.

కూతురులు :

“కూతుశబ్దముప్రథమైకవచనమునకు రువర్ణం బగు’ (9) ననుదానిని సవరించుచు” కూతుశబ్దమున కేకవచనబహువచనములు పర మగునపుడు రువర్ణకము వై కల్పికముగ నగు’ ప్రథమేతరైకవచనపరకత్వమున రువర్ణోత్వ మిత్య మొందును’ (ఉ.9సూ) అనిరి.

“సూరిసూత్రమును వివరణమును బ్రయోగవిరుద్ధము లగుటచే వానిని విడచి యథాప్రయోగముగ రచింపబడె (ఉ154) ననిరి. సూరి ప్రథమైకవచనమున మాత్రమె విధించెను. ఇతరవిభక్తివచనములందును నగునా? ప్రయోగవిరుద్ధ మగుట యెట్లు? “కవి త్రయమువారిప్రయోగములం దన్ననో యొక్కప్రథమైకవచనమందుమాత్రమె రువర్ణాగమము కూతుశబ్దమునకు సత్వముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. కేతన యిట్లే వచించెను. (వ్యా.సం.సం.753) సూరియు నట్లే వచించెను. కవిత్రయము కూతురిని ఇత్తాదిగఁ బ్రయోగింపరే దనిరి కదా. కవిత్రయప్రయోగములం దగుట లేనిత్వార్థకేతరసంధినివలె సూత్రింపలే దేమి? కవిత్రయేతరప్రయోగములందు మాత్ర మిది వైకల్పికనూ? అరుదయిన దానిని వైకల్పిక మనుట యెట్లు? సూరిలక్షణము (కవిత్రయ)భారతప్రయోగానుగుణ మనియేని జెప్పునపును గదా.

కూతురిని ఇత్తాదులు గవిత్రయేతరప్రయోగములం దయినను (తిక్కనవాడి నట్లు గావచ్చు) బ్రయుక్త మయియుండుటచే నట్టివాని నసాధువులుగా సూరి పేర్కొనుట యుచిత మనరాకున్నది. వానికి సాధుత్వ మంగీకరింపదగు. అట్టిరూపలారిలక్షణ ముచితమా?

‘ఏకబహువచనములు రెండింటి’ ఇష్ట మయినపుడు ‘విభక్తిపర మగునపు’ డన్నఁ జాలుదానికి ‘ఏకబహువచనములు పర మగునపు’ డనుట గౌరవము ఏకవచన బహువచనములు గానివిభక్తి లేదు గదా. పుంలింగం బై మహద్వాచకం బైననామంబు తుదియత్వంబున కుత్వం బగు ననురీతిగా విభక్తి పరం బగునపు డనియుఁ జెప్పక ‘కూఁతుశబ్దమునకు రుగాగమంబు వైకిల్పికముగ నగు’ నన్నమాత్రము చాలదా?

దీనిని బ్రత్యయముగాఁ జెప్పుటలోఁ బ్రయోజనవిశేష మేమియుఁ గానరాదు. ప్రథమైకవచనమునను బ్రాతిపదికి కాగమముగనె చెప్పిరి గదా. నిగాగమాదులవలె రుగాగమ మనుట లాఘవము.

‘ప్రథమేతరైకవచనపరకత్వమున’ నగుటకంటె ఓ్వతీయాద్యైకవచనంబు పరం బగునపు డనుట స్పష్టతరము. ‘రుచర్ణోత్వ మిత్వ మొందును’ అని యుత్వము (తాను) ఇత్వముగా మాఱు నని చెప్పుటకంటె ఇత్వ మగు నని విధించుట శాస్త్రప్రద్ధతి కనుగుణము. ఇత్వ మేకా ల్లగుటచే దుది దగునుత్వమునకె యగును గావున నుత్వమును బ్రస్తావించుకొన్నను బాధ లేదు. ‘రుచర్ణంబున కిత్వం బగు’ ననవచ్చు.

ఇక దీనియర్థమును బరిశీలింతము.

ఏకబహువచనములు పర మపునపు డనుటచేఁ బ్రథమైకవచనమునందు సయితము రుచర్ణము విభక్తి పర మగుచుండగా నాగమ మగును. కాఁగా దీనిపైని సుప్రత్యయము లోపించుటకు దీనిని స్త్రీసమముగా నెర్పవలయును. (కూఁతు అనురూపము నంగీకరించుటచే) వీరు స్త్రీసమముగా నంగీకరింపక తప్పుదు. సూరి ‘రుచర్ణమును బ్రథమైకవచనముగనె విధించుటచేఁ గూఁతురు స్త్రీసమము గాదు.

కూఁతు:

బహువచనమునవలె నేకవచనమునందును రుచర్ణము వీరువికల్ప మని ‘కూఁతు, కూఁతురు’ అని యుదాహరించిరి. రుచర్ణము లేని కూఁతు అనుప్రథమైకవచనాంతపదము గలదా? ‘కూఁతురు అని విడిగాఁ బ్రథమైకవచనరూపము కర్తగా ఎక్కడా కనబడలేదు (బాలక.2) అనుశరణ్యకర్తగారిమాట నిజమే. నాకు నట్టిది మహాకావ్యములందుఁ గాన

తాలేడు. (మామూలుకావ్యములం దున్న దేమో.) దాని యధర్వణాచార్యునంతటివాడు
 కంతో క్రముగా నది సాధు పని : బిచ్చియంతగా నయ్యది యెట్లు నివారించునగున ?
 అతడు సూత్రించుట యొక్కటి ప్రయోగించుట వే తొటియు నగునా? శరణ్యతర
 గారే కనిపెట్టి యంగీకరించి యుదాహరించియున్న విన్నకోటపెద్దవార్యుని శద్యము
 సైతము 'హాతు' అనుపాక్షిప్తప్రథమైకవచనరూపమును సాధువుగా నుచ్చరించుచునే
 యున్నది గదా.' (వ్యా.నం.స.725) (అం.భా.భూ.99) వీరియావాక్యములనుండి
 'హాతు' అనుప్రథమైకవచనాంతరూపము కవిప్రయోగములందు లే దని వీరు సంగీక
 రించినట్లు కదా. మహాకావ్యములందు గాకున్నను సామాన్యకావ్యములనుండి యైన
 జూపదే. జగత్తు అనురీతిప్రయోగములు లే పని (ఉన్నవి) వీనిని సాధించినసూరి
 లక్షణమును దిరస్కరించిరే. ఇట్లే హనుమానుడు అహోబలుడును దేర్కొనియుండె?
 అంగీకరించరా? ఆట్టియెడల బ్రయోగములు లేకయు నధర్వణుడు చెప్పె నని యి
 ట్లంగీకరించుట. అధర్వణుడు చెప్పినవాని నెల్ల వీరు మాత్ర మట్లే గ్రహించిరా? ఇదివే
 'ప్రథమాబహువచనమున రు చచ్చుట కధర్వణుడె యంగీకరించెను. తవులు ద్వితీ
 యాదిబహువచనములందును బ్రయోగించిరి. హాతురులన్ (ఉ.155) అనిరి. కాగా
 నధర్వణుడు ప్రథమాబహువచనమున మాత్రమే రుచర్ణాగమును చెప్పగా పీ నెల్ల
 యెడల బహుత్వమున రుచర్ణాగమును చెప్పుటకు గారణ మేమి? (భారతేతర?) ప్రయో
 గములం చుంటయే కదా. ప్రయోగములం దున్న దని యధర్వణుడు చెప్పనియంత
 మును జెప్పి వీరు ప్రయోగములందు లేనివారి నధర్వణుడు చెప్పెను గదా యని చెప్ప
 నవసర మేమి? పైగా 'ఏకత్వమునం దంతటను భాషికముగా రుచర్ణాగము మను ననియు
 బహుత్వమున లాప్రత్యయపరకత్వమున మాత్రము క్వాచిత్రము-- నధర్వణుడు
 పైకారికతో నవరించె (వ్యా.నం.స.728) అనిరి. మఱి పీ నెల్లయెడల వై కర్పిక ముండె.
 ఇది యధర్వణుచనానుగుణమా? ఇక నధర్వణకారికయందలికర్వడిచ్చుటమచే పీరి
 వివరణమున జెప్పినట్లు (నన్నయ) భారతేతరప్రయోగములం దనియు నరు దనియు
 జెప్ప వీలున్నది. వీరు సామాన్యముగా వై కర్పిక మును నిం దాయకాశము లేదు.
 నన్నయప్రయోగముందే వికల్ప మగుటనివచ్చె. సూరి యిట్లు సూత్రించిన గాని
 యిందలివై కర్వము కర్పలవారికిఁ దోచెడిది గా దేమో. వి.వి. వాసనను దిరస్కరిం

చెడివారు. అసలు వి.వి.కు నర్హులవారు చేసినవ్యాఖ్య మిక్కిలి యసంగత మని గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగు.

కాగా నభర్వణుడు చెప్పెను గదా యని ప్రయోగములందు లేని 'కూతు' పదము నంగీకరింపవలసినయశసతము లేదు. కావున రుషర్ణము నిత్యముగా జెప్పిన సూరియతమే యుచితము.

పైవర్ణులవారివాక్యములనుబట్టియే యితరవిభక్తిచనస్థలముల నీరుషర్ణము మిక్కిలియరుదు. రుషర్ణము "కాకపోవుటయు ప్రదురప్రయోగప్రసిద్ధము." (వ్యా.సం. స, 715) కావున నాయెడను వీరు వైకల్పిక మని సాధారణముగా జెప్పుట సమంజసము గాదు.

కాగా నిట సూరిలక్షణము నట్లయంచి రుషర్ణకేతరవిభక్తిపరం బగునపుడు కొన్నియెడల రుగాగమము చూపట్టెడి ననురీతిగా నెట్లే జెప్పుట యుచిత మని తోచు.

వర్ణులవారు "కూతురులు శబ్దమునుండి కూతుర్లు, కూతుళ్లు 'అని యేర్పడుట వింత కాదు.' (ఉ.155) అనిరి. మఱి 'కూతుండ్రు' అనునది వింత యగు నేమో. పెండ్లికూతుండ్రు చందాన, పెంపుడుకూతుండ్రు (ఆం.భా.ఆ 293) వీనిని గూడఁ బ్రస్తావించు టుచితము గాదా? రానకూతుండ్రు సుతుల (శ్రీ.2.167)

సూత్రమునఁ బదప వీరు ద్వితీయాద్యేకపదనపరకత్వమున రుషర్ణమున కిత్వమును విధించిరి. "సూరి యాయిత్యమునే సంగ్రహింపలే (ఉ.155) దనుట సరి కాదు. ప్రథమైకపదనేతరస్థలములలో సూరి వీరివలె రుషర్ణాగమమునె చెప్పలేదు. (అట్టి వసాధువు లనియు నిర్ణయించెను.) రుషర్ణమే లేకుండ దానియిత్యమున కిత్వము చెప్పుట యెట్లు సందర్భపడును?

ఇత్వమును బ్రత్యేకముగా విధించుటనుగూర్చి "ప్రాణివాచకము లౌపవిభక్తికములు గానేరవు కావున కూతురిచే అనుబోడియిత్య మౌపవిభక్తికసంబంధిగాదు. తృతీయాసప్తమీకపదనములందు క్షూతురన్ అనుప్రయోగమును లే" (ఉ.155) దనిరి. ప్రాణివాచకము లౌపవిభక్తికముల యగుట పైని గమనింపఁగలము. అట్లయత్వాదేశము

లేమియు కాగా కూతురునకును, నాలవాడులకును “జీరు మొదలగువాని రీత్యంబగు’ ననువానిచే నిత్యము చేసికొనుటలో దాడ లేదు. (ఇత్యమును జెప్పినవీరు కూతురు దువర్ణమున కొక్కసారి, నాలవాడుల కొక్కసారి చెప్పే నేల? రెండింటి నొక్కచో గూర్చినగును గదా.)

కాని ‘గేయవిశాలదఁ జేసెఁ గూతురన్, కూతుర నేలుకొంటి, కూతురమున మున (అం.భా.అ.292) ఇత్యాదిప్రయోగములలో (వీరును అం.భా.అ.ను జూడు మని యింట జెప్పిరి. ఉ.155) రుద్రమున కత్వ మగుటయు కత్వేత్వములు రెండును రార యుత్వ మట్ల యుండుటయుఁ గవిప్రయోగములఁ గాననపుడున్నవి. అట్టివిట్టి నెల్ల కూతురిని, కూతురిమరము కూతురిపలపు ఇత్యాదిగనె కవిప్రయత్నపాతము లనవల యునా? ఇత్యమె కాని యితరములు సాధువులు గా చనవలెదా? కూతుండ నిత్యాదులం డిత్యము రాకేరదు గదా. వీరిని సంగ్రహింపవలె నన్న నిత్యము బహుళ మరదల్చె మో.

చెయ్యపులు :

‘చెయ్యపుబహుళచనలకారంబున కలఘురేఫంబు విభాజ నగు’ (10) ననుసూరి సూత్రమునకు బదులుగా వీరు పగలు చూపలు శబ్దములందు బహుళచనలకారమునకు నిత్యముగా అకార మాదేశ మగును (ఉ.10.సూ.) అని చెప్పిరి. ‘చై వులు శబ్దమునకు మహాకవిప్రయోగము లేదు’ (ఉ.155) గావున సూరిలక్షణమును దొలగించి రన్నమాట. చైవులు అని యుంట యచ్చుపొరపాటు గావచ్చును. ఈరూప మసాధు పనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. చెయ్యపులు లేదా చెయ్యపులు అని యుండదగు. సంక్షిప్తమున “ప్రాచీన వైయాకరణులు నిట్టిరూపము నుపదేశింపలేదు. ఇత్య కాక ప్రాసస్థలనిబద్ధబహుళచ నలకారఘటితప్రయోగములె యగపడుచున్నవి. కళ లంటి- చెయ్యుల (కళా.2,47) (వ్యాసం.స.729) ననిరి. ఇట్టిరూపములు గలవు కావుననే సూరి యలఘురేఫను ‘విభాష’గా విధించెను. కావున నలఘురేఫ లేనిరూపము లక్షణబద్ధమె యగుచుండగా దానింబట్టి లక్షణము దుష్ట మను జెట్లు? ప్రాచీనవైయాకరణులు దీనిం జెప్పుటకు యర్హుడి సూరి చెప్పరా దనుటకు హేతు వెల్లగును. ప్రాచీన బ చెప్పినవి తప్ప దుష్ట యేదియుఁ జెప్పరా దనుట యనచిత మనక తీరదు.

పలుకులఁ జెయ్యుటఁ బాండవులకుఁ బ్రీతి. (అది.8.21) ఇది యతిప్రాసాదిస్థల నిబద్ధము కామింటేసి కవిప్రయుక్తమె యని విశ్వసింపఁదగినది కాదు. అటు చెయ్యుల అనియే కవిప్రయుక్త మనుకొనుటకు బాధ చూపబ్బదు గదా.' (వ్యా.సం.స.729) నిరాధారముగాబాధ యుండదు గదా యని కాక దిద్దరా దనునుద్దేశ్యముతో సూరియినన్నయ ప్రయోగమును బ్రమాణీకరించియుండును. అందు దోషము లేదు. చెయ్యులు దమలోన మఱుమలయు (విక.1.122)

ఏ మైన నిట్లు శకటరేఖ ముడుచు యరుదు. సూరి సాదారణముగా విభాష యనుట విశేషము.

ఇక వర్ణులవారిలక్షణము చూతము. పగలు చూపలు శబ్దములందు బహువచన లకారమునకు నిత్యముగా అకారాదేశ 'మగు' ననిరి. అదేశ మయిన 'పగలు, చూపలు' అనురూపములను జూపుటకంటె బహువచనలకారమునకుఁ బూర్వమునం దుండవలసిన తిని మాత్రమె చూపుట సూరినస్మృత మగుమాగ్ధము. పగలు చూపలు అనువానిపై బహువచనలకార ముండదు గదా. కాన నట్లు చూపుట సరికాదు.

ఇక ఏ రిట్లు నిర్దేశించుట యిష్టారసాధకముగా లేదు. ఇవి ప్రథమాబహువచనాంతములు కావున నీశబ్దములందు అనఁగాఁ బ్రథమయందలిబిష్టవచన (లు)లకారము నకు మాత్రమె అకార మగు నని యర్థ మగు కావున ద్వితీయాదివిభక్తులబహువచన (లు)లకారమున కీకార్యము కాక పగలను చూపల నగ రీతి గాకలె కాఁగా రిటఁ జూపినపగలును చూపలను అనురీతిలక్ష్యములు వీరిలక్షణముచే నిర్దిష్ఠ శకట తప్పుదు.

'పగలు'-పగవారు, చూపలు - చూచువారు అని యర్థములను జూపిరి. ఈయర్థ మెట్లు సిద్ధ మగును? పగలు - పగలు అనుచో అకారాదేశముతో నున్న 'లు' ప్రత్యయము బహుత్వమాత్రదోషితకము. పగ అనుదానికి విరోధము విరోధి యనురీతి యర్థము లును గలవు. విరోధ మనురీతిగ భర్తవాచక మయినపు డిది యమహత్తు. అయ్యమున 'పగలు' అనియే యుండును. వీరు సామాన్యముగాఁ జెప్పఁబడిన యమ హర్షమునకు 'బగలు' అని నిత్యముగా అకార మయి 'పగలు' అనురూప మసాధువు

గావలనివచ్చుచున్నది. కావున (పగలముసలు 'మహదర్థమున'నే ఆకారాదేశ మగుటను సూత్రమునఁ జెప్పవలె.

(శ.ర.తా.కుదల శబ్దమునొద్ద 'పగల' యనురూపమును జూపినది. సూ.సి. అదంతముగా నీశబ్దమును బ్రత్యేకముగ నిచ్చినది. పగలం గాచిన (సూ.సి.) అని పగల'శబ్దముపై ద్వితీయాబహువచనము చేరినప్రయోగ మిచ్చె.)

చూపణ అనుచో వీరిలక్షణమునుబట్టి చూప ప్రాతిపదికి యని (చూప ప్రథమా బహువచనము) చెప్పవలె. ఇది యె డ్దేర్పడును?

చూపణను చూపణకు ఇత్యాదిరూపములంబట్టి యీ అకారము బహువచనసంబంధి యగుట స్పష్టము. చూపు అనుదానిపై మతుబర్ధమున 'అ'ప్రత్యయము చేసి (అడప) చూప అనుదానిని దద్దితాంతప్రాతిపదికముగా . సిద్ధము చేసికొనవచ్చు. ఇది నిత్య బహువచనాంత సుపుటంజేసి చూపడు అన రీతిరూపము లుండవు. చూప + లు చూప + లను ఇత్యాదిగా బహువచనమందే యుండును. కావున నీకార్యమును బ్రసర్తింపజేయ నవు. చూపణ అనుదానికే జూచుట కలవా రనురీతిగ నర్థము గుదురు.

సం.లో వీరు "అంతాదులలోఁ (బ్రౌథ శబ్ద 86) జేర్చియే చూపణ పగలు రూపములను సాధించుకొనవలెను. చూచు + వారు. చూపణ, పగ + వారు - పగణ (వ్యా.సం.స. 849) అనిరి. అయినను వెంటనే 'ఈసందర్భమునఁ బ్రౌథవ్యాకర్త చూపినప్రక్రియ సరి యైనట్లు కన్పట్టదు. అంతవారు మున్నగువానికీని అందలు మున్నగువానికీని నగనూర్తిలో భేదము భాసిల్లుచున్నది' (వ్యాసం.స 851) యనిరి పగవారు పగలు చూచువారు - చూపణ అనువాని కట్లు భేదము భాసింపుచును వీరు ప్రక్రియను మార్చి యట్లు చెప్పు టుచితమే.

అండురు :

అల్పాదులబహువచనకారణమున రేఖలును ముంద్రలునర్థంబునకు బిందు పూర్ణకారణము నగు' (11) వనుదాని నట్లు గ్రహించుచుఁ జింతలో 'బిందుపూర్ణ

కడువర్ణంబు నగు' ద్విత్వీయాద్యేకవచనపరకత్వమున వీనితుదిఉకారము ఇకార మగును. (ఉ.11సూ) అనిమార్చి కూర్చిరి.

సూరి డకార మన వీరు డువర్ణ మనుట ప్రధాన మైనవారు. 'అండురు అప శబ్దము అండురు సుశబ్దము' (సయిసూత్రవిషయమున కిది సూచిక) అని వీరిసిద్ధాంతము. కావున 'అండురు' అనురూపము సాధించుటకయి వీరిట్లు మార్చి రనుట స్పష్టము. 'డువర్ణమే చింతామణితో విధింపబడెను. సూరి డకారమును విధించుట నిర్మూల' (ఉ.156) మనిరి. నిత్యందారాదేశ్య' యనుచిం. సూత్రమును వ్యాఖ్యానించిన యహో. 'దారాదేశ్య నిత్యం బిన్ద్యయతో డురుల్లోపశ్చ నిత్యం స్యాత్ ఆండు- (కవిశి.463) అని పేర్కొనె. అహో. యివ్యాఖ్య బా.స. (పుట.212) ననుసరించినది. కవిజనాంజ నాదు లిట్ల చెప్పె. మఱి సూరిలక్షణము నిర్మూల మగు టేమి? వీరివ్యాఖ్య ననుసరించి చిం.కి బిన్ద్యము గావలె. వీరివ్యాఖ్యయందల్లి ప్రమాదములు తద్గ్రంథపరాసుర్భవమున గమనింతుము డువర్ణమును జెప్పి నిత్యముగా సులోపమును జెప్పుకంటె (నుత్తము లేని) డకారమును విధించుట లాభురము కాదా? చిం. కూడ 'అండు' అనునదే సాధించి నది. కాగా వీరిట సుశబ్దముగాఁ జెప్పిన 'అండురు' అనునదే నిర్మూల మని నిర్ణయింప వచ్చును.

"అండురు అనునది తాళపత్రమాతృకలతో సున్నది" (ఉ.156) యనగా ముదితప్రతులందు 'అండురు' అనురూపములు నింపి రన్నమాట. తాళపత్రప్రతులు తప్పుబట్టెను' (వ్యా.సం.స.191) అని చెప్పెనను వీరిట్లు బ్రహ్మణీకరించుట బాగున్నది. వివాదస్థలములందె యట్టివి ప్రమాణము లగును గదా. 'అండురు' అనున దె యుచిత మని వీరిమాటలతోనె పైని గమనింతుము. (ఆచార్య.14) కాగా బా.స. ప్రభృతులమతము ననుసరించి అండురు అపశబ్దము. అండురు సుశబ్దము. కోడండు రయం దని అహో. చూపెను గదా. (కవిశి 482) కావున సూరి బిందుపూర్వక డకార మును విధించుట యుచితమే.

వీరు సుశబ్దముగాఁ దలచిన 'అండురు' అనురూపము వీరిలక్షణముచే నసాధు వగుట యిది గమనింపవలసినయంశము. సూరివిధానమును దిరస్కరించుచునే వీరు తత్ప్రభావమునకు లోనయి "బిందుపూర్వకడువర్ణం" బనిరి. సూరి వ్యాఖ్యమును జెప్పు

టచే నిటఁ బూర్ణబిందువె (ఆండ్రు) నిల్చును. (మా.అచ్చి.7) ప్తిరు దుఃఖమును విధిం
చుటవలన బిందుశబ్దముచే ఖండబిందువు గూడవచ్చి ఆడురు, (కోడండరు) కోడండరు
ఇత్యాదిగ రూపము లవును. ఇది ఖండమునకుఁ బూర్ణము వచ్చునంతకాక మేది? 'అస్థిర్ని
ష్ఠబిందువిధానస్థలములతో దీర్ఘముమీద ఖండముచే నిల్పవలయును. (ఉ.సం.15)
కావున వీరిలక్షణము ననుసరించి దీర్ఘముపై ఖండముమాత్రమే యయి 'యాడురు'
అనియే యగును గాన 'నాడురు' అనువీరిసుశబ్ద మసాధువు చేయుచున్నది వీరిలక్ష
ణము. సూరివలె బిందుపూర్వక - అనక 'పూర్ణబిందుపూర్వక - అని బిందువును బూర్ణ
ముగా వీరు నిర్దేశింపకుండుట పొరపాటు.

చెలియండ్రు :

సూరి యాల్వాదులలోఁ 'జెలియలు' అనుశబ్దముతో మొత్త మివి యైదుగాఁ
జూపెను. కాని ప్తి రిట 'అలు చెల్లెలు కోడలు ముండలు ఇవి యాల్వాదు (ఉ.156)
అని 'చెలియలు' తొలఁగించి నాలుగే చూపిరి. (వ్యా.సం.స.730) సంజీవనీలోఁ జిం.
వివరణమునఁ జెలియలుశబ్దమును జూపియే యుండిరి. అక్కసెలియండ్ర (ప్రభా.1.76)
కాగాఁ బొరపాటునఁ జెలియలు శబ్ద మిటఁ దొలఁగిన దనఁదగు.

పిదప ద్వితీయాద్యైకవచనపరకత్వమున నిత్యము విశేషముగా విధించిరి. ప్రాణి
వాచకము కాపవిభక్తికములు గా (ఉ.156) (వ్యా.సం.స.730) చను నుద్దేశ్యముతో
వీ రిట్లు విధించిరి. అది సరి కాదు. కావున దీని నౌపనిభక్తిక మగునిత్యముగా నమన్వ
యించుటలో దోషము లేదు. ద్వితీయాద్యైకవచనపరకత్వమున మాత్రమే యగుట
దీనియౌపనిభక్తికలక్షణ మగును.

కొల్లు :

బహువచనము పరం బగునపుడు డలటరంయుత్వంబునకు లోపంబు బహుళం
బుగా నగు (12) ననుసూరిలక్షణము నట్లే గ్రహించిరి. 'డలటరల ఉత్వంబునకు'
అని సంధిని చేయి చేయుట స్పష్టతకుఁ గావచ్చును. అది యనవసరము.

లక్ష్యభాగమునఁ గొంతసవరణము. 'కాల్లు (కాళ్లు) మొసల్లు (మొసళ్లు) అని వీరియుదాహరణములు. దీనింగూర్చి వీరు "కాళ్లు మున్నగురీతి పపభ్రష్టముగా నీట్లు ద్రావిడశకారము వాడుక కెక్కినది. ఇట్టియెడల కాల్లు అని యలఘులకారము లుండ వలయును - (ఉ.157) మున్నుగా నూరి యిది శకారమును జూపుటను విమర్శించిరి. 'కు' త ప్పనియు 'లు' సాధు వనియు వీరిసిద్ధాంతము. ఇది సరి కాదు.

కాల్లు మొసల్లు అనురీతివ్యవహారము పామరజనులయం దెవరే గల దేమో. అయ్యది కవివ్యవహారమునందు లేదు. అందుకే వీరు కాల్లు అనుదానితోపాడెఱుకకై కాళ్ళు అనునదియుఁ జూపవలసె.

శకారమె వాడుక కెక్కిన దని గుర్తించియు వీరు లకారమునె చూప నేల? ఒకవేళ వీ రన్నట్లుగాఁ గవిత్రయమువారు 'కాల్లు' అనురీతినె ప్రయోగించి రనుకొందము. తరువాతివారు శకారమునే యుంచిరి కదా. కవిత్రయమువారు ప్రయోగించని (ఇట్లని వారె చెప్పిరి) కూతురిని ఇత్యాదులు వీ రంగకరింపలేదా? ఇట్టియెడల నిచ్చటి శకారమె యసాధు వని నిర్ణయించు పెట్టు?

అసలు కవిత్రయమువారు 'కాల్లు' అనురీతిగనె ప్రయోగించి రని విశ్వసించుటకుఁ బ్రమాణమేది? ఇట్లె నన్నయనాటికిఁ గాల్లు అనురీతిగనె యుచ్చారణమునం దున్న దనుటయు విశ్వసించుట కిపు డేది యాధారము. ఇట్టిస్థలముల శాసనభాష ప్రమాణ మగునా? అగుఁ గాక. నన్నయభాషకు (భారతభాషకొ) మాత్రమే వీరు లక్షణము చెప్పఁబూనిరా యీగ్రంథమున?

'కాల్లు' అనుచోటిలకార మలఘు వనుటయు నిరాధారము. 'ల'కారము లఘువు కదా. ఇది యలఘు వెట్లయినది? 'దస్త్యచజ్' గురులౌ చ బిస్తుయులౌ యను నన్నయచిం.లక్షణము ననుసరించి యైచను లఘు పగులకారముపై దిందువు రూపమున లఘులఘులకారములకు రిపియం దీషద్యేదము గలదు. అట్టిభేదము గూడ లేక లఘులకారమునె వ్రాసి యది నన్నయాధర్వణులమతమున నలఘు నన్న నెట్లు విశ్వసించుము? అలఘురేఫమును లఘురేఫముగాఁ జూపుదురా? అలఘులకారమునె యట్లు చూపు పెట్టు?

అప్పకవికర్తమాలలో శకారమే యలఘు : నె. కాన నన్నదీకే బుద్ధిమే
యలఘువు 'శ'కార మైయున్న దనుట స్పష్టము. దాని సంగీతరింపరాదా?

'కేతనయును బెద్దిరాజును నిట్టియెడల 'ళ్ళు' అనుదానినె విధించిరి. "రలుడులు
లంత్యము లై నన్ లు నడచి తదంత్యములకు ఱ్ళు ఱ్ళగు బఘుతం బయిగో శ్శని,
కొనవే శ్శని, కలగూ శ్శని వేళ్ళు నాగగ గ్రమ మై యునికిన్" (అం.భా.భూ.77)
పాలు కుందేలు గో రనుపలుకు లెల్ల బాళ్ళు కుందేళ్ళు, గోళ్ళు నాలుడు ధర్మిరి"
(వ్యా.సం.స.742) అనువర్ణులవారివచనములనుబట్టియే కేతననాటికె యిచట శకారము
ప్రసిద్ధ మైయున్నదే. 'కాల్లు' అని యుండవలె ననుట కసలు ప్రమాణ మేది?

నన్నయకాలమునగుడి-గుడులు- గుడ్డు అనునవి సాధువులుగ నుండెడివి గుడ్డు
గుల్లు (ళ్ళు) అనులాదేశము తిక్కయజ్ఞనాటికే గాలక్రమమున గల్గె. (ఉ.160),
ఆరూపము నధర్వణుడు వై కృతానాం లుకి భవేల్లడయో రేకరూపతా' యని లక్షణ.
బద్ధము చేసెను గదా. త్రాల్లు అనుచో లకారము మాత్రము నేటికి నట్లే యుండవలెను?
అధర్వణుడు తననాటికే గల్గినమార్పును లక్షణబద్ధము చేసిచట్టుగా గేతనాదులవలె
సూరి 'శ'కారమును జెప్పుట యుచితమే కాక యవసరము నైయున్నది గదా.

ఉచ్చారణమునుబట్టి గ్రహింపవలసినస్థితిలో నాయుచ్చారణమే యవశ్యప్రప్త
మనియు, నన్నయాధర్వణు లెంత చెప్పిన సంతయే యనుటయు సరిగావు.

ఇట్టియనేకకారణములనుబట్టి వస్తులవారు 'కాల్లు' అనురీతిరూపములె సాధువు
లనుట యసంగతము. సూరి కాళ్ళు అనురీతిగ సాధించుట యెంతయు సమంజసము.

ఈసూత్రవిషయమును వీరు 'శ తప్పు-లు సాధువు' అని సూచించిరి. 'ళ్ళు-ల్లు'
అని యుంట యుక్తము.

విల్లులు

సూరి విల్లులు- పిల్లులు అనుచో నుత్వలోపము లేదని చెప్పగా వీరు 'సూరి
పిల్లులు అనుదానితోబాటు విల్లులు అనియు వ్రాసెను. ఇవి సరి గాదు. విల్లు(ళ్ళు) అని

యుండనగును. (ఏకబహువచనముల కిట భేదము గానరాకున్నది.) సలోలోశ్చ-- చింతామణి సాధించుచున్నది. విల్లు (విట్లు) ముల్లు (ముట్లు)' (ఉ.157) అనిరి. 'సలోలోశ్చ' యనుచిం.సూత్రమునకు నహా. చేసినవ్యాఖ్యయే సమంజసము. కాన 'విట్లు' అనురీతిరూపములు చిం. సాధించె ననుట సరి కాదు. 'విట్లు' అనురీతివానికిఁ గవిప్రయోగము నీయలేదు. కవిప్రయోగములును లేకుండ చిం. చెప్పిన దని యంగీకరింప వలెనా?

ఆడఁగి రఁట సీళ్లలోని ము కైరి గాని (ఉ.హ.4-240) పలుదెఱఁగుముళ్ల మాటలు (పారి.1.85) 'నాళ్లు 'నాండ్లు' అనుదానినుండి సాధింపవలసినట్లు ముండ్లు-ముళ్లు అయ్యె నన నగు నేమో. (అప్పుడు కల్లు-కళ్లు అనురీతిరూపములప్రసక్తి యుండదు.) అరు దగునిట్టిరూపములను మార్గాంతరమున సాధించుకొను టుచితము.

కోట్లు :

తత్సమములం గోటిపిప్పలిశబ్దముల కీకార్యము చూపట్టుచున్న దని సూరి వివరించెను. దాసింగూర్చి 'సూరి యీవిధి తత్సమములందును వ ర్తిల్లు ననుట పొరపాటు' (ఉ.157) అనిరి. సూరి చూపిన 'కోట్లు' అనునది యెట్లు? "సూరి కోట్లు ము న్నగు తత్సమములందును నీవిధి వ ర్తిల్లు నని వ్రాయుట సరి కాదు. సురపితృకోటులు (శాం.2.25) అనునది కవిప్రయుక్త మనందగును. సూరి వ్రాసిన పిప్పళ్లు అనునది వ్యావహారికము. దృష్టు అనుదానిని ముద్రణసంస్కర్తలు భారతమున నింపిరి. అట్టి యెడల దృష్టి అని మాత్రమే గ్రహింపవలయును' (ఉ.157) అని తిరస్కరించిరి. కోట్లు అనుదానిని కోటులు అనియు, దృష్టు అనుదానిని దృష్టి యనియు దిద్ది యివియే కవిప్రయుక్తము లనుచుండఁగాఁ దత్సమములం దీకార్య మెట్లు గానవచ్చును. మూఁడు కోట్లతీర్థంబులు (ఆర.2.270) అఱువది కోట్లపదివేలు తీర్థంబులు (ఆర.2.282) మూఁడుకోట్లదానవుల (ఆర.4.56) ముప్పదిమూఁడుకోట్లబృందారకులన్ (హర.3.3) వీరభటకోట్లన్ మ్రింగుటయు (రాజ.2.58) ఘనమాయాకోట్లు (భాగ.8-689) దృష్టు గనినఫలం బెల్ల (ఆది-7.159) అనిమిషులదృష్టు (శల్య.2-255) (మేన నెల్లప్పుడు తృప్తచే - సింహ.6.93) కుంభకోట్లును (వ్యా.సం.స.159)

చుట్టు కలిగిన కోట్లసంఖ్య (పరా.10-158) ఇట్లు కడలేక బ్రహ్మాండ కోట్లు మెఱయ (విష్ణు 3 258) అనుప్రాసమణితప్రయోగములంగూర్చి వీరు సంఘతాసం యుతప్రాసగా చుట్టు- కోటిసంఖ్య ఇట్లు- కోటి మెఱయ అని కవులు ప్రయోగించి యుండు రని (విజ్ఞప్తియనుబంధము. 10.పుట) పేర్కొనిరి. ఇది బ్రయోగము చుట్టు దొరుకును.

పిన్నుళ్లు అనుదానికి బ్రయోగము శ.ర. కాని సూ.ని. కాని చూపియుండలేదు. వర్ణులవా రన్నట్లుగా నిది వ్యవహారమునందు బ్రసిద్ధము. సూరి యేగ్రంథమునఁ జూచి పేర్కొనెనో యింకను బరిశీలింపవలసియున్నది. 'పిన్నుళ్ళు కోష్ఠపు (హం.2.227)

అలఘుళకారము :

బహుళచనము పరం బగునపు డసంయుక్తంబు లయి యుదంతంబు లయి కడలరల కలఘులకారంబు బహుళంబుగా నగు' (18) 'సూరిలక్షణమును బూర్తిగా నవరించి యిట్లు వ్రాసిరి. 'బహుళచనశ్లిష్ట మగునపుడే రేఫముకకుఁ గొన్నియెడల నలఘులకారాదేశ మగును. (ఉ.18సూ) అనిరి. సూరిలక్షణమునుగూర్చి 'బహు- అని సూత్రించి త్రాకులు, మొగితులు, ఊకులు ము న్నగువాని నుదాహరించెను. శ అను ద్రావిడకకార మెట్లును దప్పే. ల అనియే వ్రాయవలెను. అది యట్లుండగా త్రాలు (ళ) లు అనురూపములును నిర్మూలములు. అట్టిచోటుల నలఘులకారమును నిర్వహించు ప్రామాణిక(ప్రాసాదిగత) ప్రయోగము లేదు - ప్రామాణికవై యాకరణు లెవ్వరును సాధింపలేదు. మీదుమిక్కిలి నన్నయసూత్ర మిందులకు విపరీతము. బహుళచనలకార సంయుక్తరేఫమునకె నన్నయ యలఘులకారము నాదేశించెను. అధర్వణుడును (ఉ.158) (వ్యా.సం.స.745) అని మిక్కిలి విస్తరించిరి.

వీరు భావించిన 'ఊలులు' అనరీతిరూపములు లేనిమాట నిజమె. 'ఊలులు' అను రీతిగా సూరి సాధించినవానికి బ్రయోగములు లే వనుట వారివాక్యములకె విరుద్ధము. అట్టిదానికి బ్రామాణిక(ప్రాసాదిగత) ప్రయోగము లే దనిరి. కాఁగా బ్రాసేతరస్థలము లందు బ్రామాణికకవులే యలఘులకారమును బ్రయోగించి రని వీ రంగీకరించినట్లే కదా. లక్షణము సాధించినరూపము లన్నింటికీ బ్రాసాదిగతప్రయోగములు దిద్దుటకు

వీలు లేనిప్రయోగములు దొరుకవలె నన్న నెట్లు ? దిద్దుదు రని యేకపు లనుకొందుడు? ఇక వై యాకళితే య్య రే నందుకయి కావ్యము వ్రాయవలె. (వ్యా.సం.స.743) ఇక నిది ప్రామాణికవై యాకరణు లెవ్వరును జెప్ప లే దనిరి. బహుశః నన్నయాధ ర్థాలు చెప్పలే దని యుద్దేశ్యముగావచ్చును.

నన్నయాధర్థ లు చెప్పుకుండుట యన్నది విరోధము గాదు. “ప్రకృతసంద ర్భమున లకారమునకు బహువచనపు రకత్వమునఁ గల్గునలఘుత్వము నట్టియెడల బహు వచనలకారమునకుఁ గల్గునలఘుత్వమును బండితవ్యవహార సిద్ధములె యగును గాన వానికి వేరువిధాన మక్కఱ లే దని భట్టారకుడు తలఁచియుండు (వ్యా.సం.స.734) ననిరి. మొసళ్లు, అనుచోటియలఘుత్వమును గూడఁ బండితవ్యవహారమువలననే తెలియఁదగు నని భట్టారకుడు తలఁచె నేమో. గోళు లన్నదియు నట్లే చెప్పవలె. త్రాళ్లు అనుచో నన్నయ డకారమున కలఘులకారము చెప్పలేదు గదా.

అనంతుడు ప్రాసవిషయముననే‘భాగ్యంతుఁ డేలు సూకులు సూక్తులు ప్రోళ్లు లయ్యెఁ బ్రాతె కూకు లిచ్చట’ (భం.1.57)ననెను. ఇటఁ జివరిపాదమున నలఘులకా రము (క) గాదేసింపనిచో (ప్రోలు లయెఁ బ్రాతె కూడు లిచ్చట అని యుండ నీయది లడప్రాస మగును. (అసలు మాచ్చుటయె తప్పు) లడప్రాస మనంతుడు చెప్పలేదు. అనంతుఁ డప్రామాణీకుఁ డనవలె నేమో.

“నేటిముద్రణములందును గొన్నితాళపత్రమాతృకలందును సీసూత్రమునకు (చ్చి.13) లక్ష్యములు పెక్కు కన్పట్టుచున్నవి. బాలవ్యాకరణతదనుయాయలక్షణ గ్రంథములవ్యాఃప్రిచే నిట్టిరూపములు గ్రంథముల కెక్కినవో అట్టిలేఖనములచేతనే సూరిప్రద్యుతు లిట్లు సూత్రించిరో తెలియకున్నది -- పదినాళ్లలేని, గోళులనొత్త మొగిళ్లు లక్షయు. పైచోటులం దెల్ల పదినాడు లేనియు, గోర్లుల మొగిల్లుల, అనియ్యె

కవిప్రయుక్తము లనుటలో క్షతి యేమియు లే' (వ్యా సం.స.744) దనిరి. ముం దను
 మోనించినను దుదికి ముద్రితప్రతులందలఘుళకారము గలయిట్టిచోట్లు బాలవ్యాకరణ
 తథనుయాయి గ్రంథములప్రభావముచేతనే యేర్పడిన దని నిశ్చయించి రన్నమాట.
 ఈనిర్ణయమునకుఁ దమసిద్ధాంతమ తప్ప మఱి యొకయాధారము వీరివివరణమునుండి
 తెలియ వీలు లేదు. కాని యిది కొన్నితాళపత్రప్రతులందును గల దనిరి. అదియు
 బాలవ్యాకరణప్రభావముచేతనే యగు నందురా? ఉన్నప్రయోగములను దిద్ది దిద్ద
 రాకున్న స్వప్రామాణికము లని) ప్రయోగములు లేవుగావున నీలక్షణము సరి
 గా దన్న సమాధాన మేమి ?

ఇతరలాక్షణికులు చెప్పుకున్నను బ్రయోగానుసారముగా సూరి సూత్రించుట
 యుచితము. దానిం దిరస్కరించుట యనుచితము.

ఇక వీరిలక్షణమును బరిశీలించుము.

'ఉత్పలోపముచే బహువచనముతో శ్లిష్ట మగు నపుడే' రేఫమున కలఘుళకా
 శ్శ్చు వచ్చు ననిరి. 'అగునపుడే యనుచోటియేవార్థకముచే సూరి చెప్పినగోష్ఠ లనురీతి
 ధూపములు సాధువులు గా దని చెప్పుచే వీరిలక్ష్య మనఁదగు.

కాని దీనివలన రేఫేతరములకు (పూర్వసూత్రముచే సత్పలోపము చెప్పబడిన)
 డీలటరలకు బహువచనశ్లిష్టములు గాకపోయినను నలఘుళకారము వచ్చు ననునర్థమున
 కేవలాశము గల్గుచున్నది. తరువాతిసూత్రముచే బహువచనశ్లిష్ట మయినపుడు నిత్యము
 గాఁగా శ్లిష్టము గానిచో ననిత్య మని యర్థము గాదా?

తరువాతి సూత్రముచే వీ రెట్లును బహువచనశ్లిష్టము (లయినడకారలకారము)
 లకే యీకార్యము విధింపఁబోవుచున్నారు. కావున దీనిని బృథక్కరింప నేల? కైసూ
 త్రముతోఁ గలిపి "బహువచనశ్లిష్టంబు లయినడకారలకారంబులకు నిత్యంబుగాను గొన్ని
 యొడల రేఫంబునకు (వికల్పంబుగా) నలఘుళకారం బగు' నని చెప్పట లాఘవము
 గదా. దీనివలనఁ బై యర్థము తొలఁగుటయుఁ బ్రయోజనము.

కొన్నియెడల ననుటచే తేర్చు ఇత్యాదుల నలఘులకారము లేకుండుట సాధింపఁ బడు(ఉ. 159) ననుట యుక్తమే. “ఊరులో ఊర్లు, ఊల్లు (ఊళ్లు) ‘అనురీతి వీకార్యము ప్రవర్తించినస్థలములు.” (ఉ. 159) కాఁగా వీకార్యము ప్రవర్తించుకొన్నియెడలందును వికల్పమే. కావున వికల్పముగ నగుటను వీరు లక్షణమున స్పష్టము చేయవలసినది. వీరిసూత్రమున అలఘులకారాదేశ మగును అనుచో ‘అదేశ’ శబ్దము వ్యర్థము.

వీరు అలఘులకారమును గూడ ‘ల’ అనియె చూపుదుందురు కావున సూత్రమున నలఘులకార మని చెప్పట యవసరమా యని సందేహము. గనడదవాదేశ సందర్భమున వకారమును, యడాగమసందర్భమున యకారమును లఘు వని సూత్రమునఁ జెప్పెవా? యవలవల నీలకారమును లఘులఘువు లోకేతీరుగ వ్రాయఁబడుదున్నవి గదా. హరి యతఁడు నిద్ర వోయె నిత్యాదులందువలె నిటఁ గూడ సుచ్చారణ మునుబట్టి లఘు వని గ్రహింపవచ్చును. లఘువిఘుయరలవలవివరణమున రలడల కాదేశ మైనలకార మలఘువుగాఁ జెప్పఁబడినది గదా. కాఁగా నిట నలఘు వసిప్రత్యేకముగాఁ జెప్పకున్న నిబ్బంది యేమి ?

ఏళ్లు :

‘ఏళ్ళనీళ్ళను నొండె వేన్నీళ్ల నొండె’ అనుపాఠము సరి కాదు. ‘ఏర్ల నీల్ల (ళ్ళ)ను నొండె వేన్నీర్ల నొండె’ అని కవిప్రయుక్తపాఠము’ (ఉ. 159) కవిప్రయుక్త పాఠమును వర్ణులవారే కనుగొనవలెను. అది మ తెచ్చటరు గానరాదు గదా. ‘ఏళ్ళ’ అనుపాఠము సరి కాకపోవుటకుఁ గారణ మేమి? “మఱి కొన్నియలఘులకారాదేశము రానిస్థలములు. దారి-దార్లు ఆరు-ఆర్లు ఏలు-ఏర్లు (ఉ. 159) అని వీ రింతకు ముందట నలఘులకారము లే దని నిర్ణయించిరి. కావున ‘ఏళ్ళ’ అని యుండుటకు వీలు లేదు గదా. అందు కిని యాపాఠము కవిప్రయుక్తము కాదు. ‘ఏర్ల’ అని యుండుటయే వర్ణులవారు సమ్మతించుదు గావునఁ గవిప్రయుక్తపాఠ మట్ల యున్నది. నీళ్లు అన్నది వీరికి సమ్మత మైనను బ్రాసయతికై యదియు ‘వేన్నీర్ల’ నని యైనది. నడుమ ‘నీల్ల(ళ్ళ)’ ననుచో బాధ లేదు గావున నది యలఘులకారముతోనె కవిప్రయుక్త మైనది.

అసలు ‘ఏరు’ శబ్దమున కలఘులకార మేల కాదు? సం.లో ఏరుశబ్దములోనిది ఖకార మగుటంజేసి ఆలు-ఆల్లులు అర్లు-అనుచోటులందువలెనె ఏళ్లు అనురూపము

లభింపఁజాల దని పైని వ్రాయఁబడెను గాని ఏఱు ఏళ్లు (బాలసం.అం.18) అను చొప్పున నీవిషయము నిశ్చయ మనఁజాలము. (వ్యా.సం.స.743) అనిరి. 'ఏళ్లు' అని యుండ దని నిశ్చయించుట కిటు విశేషముగా లభ్య మైనయాధార మేదియు వర్ణులవారు పేర్కొనియుండలేదు.

ఏళ్లనీళ్లుల నొండ వేన్నీళ్ళ నొండ'- పైవానిలోఁ గొన్నిట (ప్రాస, ప్రాసయతి స్థానము లేమో) ఖ్య అనుచో ధ్లు అనియె కవిప్రయుక్త మనరాదా యని సూరిపక్షమున సమర్థించిన సమర్థింప నగు నేమో కాని-- (వ్యా.సం.స.742) అని యట నలఘులకారముతోడిపాఠమె యుండవలయు నని వీరు నిర్ణయించిరి. లేనిచో సూరి గోళ్లు అను రూపములు సాధింపకుండుట సరి కా దని వారు చేయువిమర్శకు నాధారము గాకుండఁ బోవుఁ గాన ఏళ్ల-నీళ్ల అనియె యుండవలసి బ్బినది. ఇటు నది సమ్మతము గాకుండుటచే (నాపాఠమె పోయి కవిప్రయుక్త మగుచు వే తొకపాఠము ప్రవేశించినది. వర్ణుల వారిసిద్ధాంతముతోపాటు కవిప్రయోగమును మాటనలసియుండును.

'అకారము గావున' నిచట నలఘులకారము రా దనుట యేల? ఉత్పలోప మయినపిదపనే రేఫ కలఘులకారమును వీరు చెప్పిరి. ఏఱులు-ఏర్లు అనుతీరుగా నుత్ప లోపమును సాధించిరి. ఉత్పలోపముచే నలఘురేఫము లఘురేఫమె యగును. లఘురేఫ మున కలఘులకార మెట్లును వచ్చును. ఏరులు-ఏర్లు -ఏళ్లు అగుటలో బాధయె లేదు. దీనివలన ఆర్లు నూర్లు ఇత్యాదులందును రావలసివచ్చు ననబాధ లేదు. 'కొన్నియెడల' ననిరి కదా. స్వరలోపముచే శకటరేఫము సాధురేఫ మైనపుడు దాని కీకార్యము రా దని వర్ణులవా రిటు స్పష్టము చేయుటలేదు. ఆట్లు చెప్ప నవసరమును లేదు.

సూరిమతమున అచ్చి.13.సూత్రముచే 'ఏళ్లు' అని కాఁగా నుత్పలోపముచే 'ఏళ్లు' అని యగుటలో బాధ లేదు.

త్రాళ్లు-కాళ్లు :

'బహువచనశ్లిష్టంబు లయి యద్విరుక్తంబు లయినడకారలకారంబుల కలఘు -- ఁంబు నిత్యంబుగ నగు' (14) ననుసూరిలక్షణమును వీ రట్లు గ్రహించిరి.

(ఉ.14సూ) సూత్రమున 'అద్విరుక్తంబు లయిన' అనుదశము కానరాదు. అయినను 'అద్విరుక్తంబు లనుటచేత తెడ్డు, గ్రుడ్డు, తెల్లు, కల్లు - మున్నగుశబ్దములం దట్లు లాదేశము గల్గె' (ఉ.159) దని వివరించుటబట్టి సూత్రమునం దీదశము పెరుగుచుండును. మతమునను నుండు ననియు, బ్రమాదవశమున నిట సూత్రమున నది తొలగిన దనియు గ్రహింపవచ్చు. కాఁగా నీసూరిసూత్రము యథాతథముగా గ్రహించి రసవచ్చు.

కాని వీరిమతమున నొకయిబ్బంది. అద్విరుక్తంబు లయిన - అనుటచే తెల్లు, కల్లు శబ్దములందువలె విల్లు ముల్లు, మున్నగుశబ్దములందును లకారమున కలఘుల కారము రానేరదు. సూరి విల్లు లనుచో నుత్వలోపము లే దనుట సరి గా దని వీరు చేసిరి. (విల్లు+లు విల్ +లు-విల్లు) కాని యిటు లకారమున కలఘువు మాత్రము రా దని సూరివలెనే నిర్ణయించిరి. కాన నయ్యది లఘువే. అట్టియెడల విల్లు అనునెక వచనాంతరూపము 'విల్లు' అనుబహువచనాంతరూపమును సమానము లగుట భేద మేమి? అట నలఘుత్వ మేసూత్రముచే సిద్ధించినది. కాఁగా వీ రితఃపూర్వము విష్ణు, ముష్ణు అనురీతిగా నలఘులకారముతోఁ జూపినరూపములు (ఉ.157) వీరి యీ లక్షణమునకు విరుద్ధము లైనవి. చిం. సాధించిన దనుకొన్నరూపములను వీ రసాధువులు చేసి రనవలె.

నీళ్లు :

సూరి యీసూత్రముచే డకరలకారములకు మాత్రమే యలఘులకారమును విధించుటవలన రేఫమున కీకార్యము సిద్ధింపమి నద్దేశించి యిట్లనిరి. "సూరి చింతామణి సాధించిన(లోలః) (నీల్లు(ళ్లు)- ఊల్లు(ళ్లు) ము న్నగురూపములు సాధింపకుండుటయుఁ జింతామణినమ్మతములు కానట్టియుఁ బ్రయోగప్రామాణ్యము లేనట్టియు నీళ్లు ఊల్లులు ము న్నగువానిని సాధించుటయు వింతగా నున్నది. (ఉ.159) యనిరి. గోళ్లు, నీళ్లు ఇత్యాదు లసాధుత్వము నింతకుముందే గుర్తించితిమి. గోళ్లు అనురూపములు బాల.సాధ్యములు గావా?

గోరు+లు అని యుండగా '12సూత్రముచే నలఘులకార మై గోళ్లు అని యగును. అప్పుడు 12సూత్రముచే నుత్వము లోపించి 'గోళ్లు' అనురూప మేర్పడుచునే యున్నది. ఇదియు నపూర్వ మగుమార్గము గానేరదు.

సూత్రమునందలి 'ర' అనునది కొన్నియలఘులకారములకును సుపలక్షణము. నూలు - నూలులు - నూర్లు.' (ఉ.188) ఇట్లే అఘుళకారమును గూడ గ్రహింప నగును. ఇచ్చటి 'డలటర' యనువర్గింటిలో ల,రలకే లఘులఘుభేదము గలదు. కావున సూత్రమునందలి ఘులరలచె నలఘువులును గ్రహింపఁబడి యందు నుత్ప లోపము చేయఁదగును. నీళ్లు నీళ్లు ఊళ్లు మొ॥ కాఁగా వర్ణులవారు "సూరికి సమ్మత ములు కా వనఁదగు ఊళ్లు నీళ్లు - వీర్లు (వీలులు) మున్నగురూపములు ప్రయోగ దృష్టము లగుచున్నవి. (వ్యా.సం.స.739) యనుట సరి కాదు.

అట్టిదో డలలయెడను 13-సూ.చే త్రాళ్లు, మొసళ్లు అని కాఁగా నుత్పలోప ముచేర బైరూపము లేర్పడును గదా. డలల కీసూత్రముచే బ్రత్యేకముగా నలఘులకార మును జెప్ప నేల? అనవచ్చును. నిజమే. కాని 13సూ.చే నలఘుళకారము బహుళము గావున రాసిపక్షమునందుఁబ్రాడులు, మొసలులు అని యుండఁగా 12సూ.చే డలలయందు నుత్పలోప మగును గావున నుత్తు లోపించి త్రాడ్లు మొసల్లు అనురీతి నపరూపము లేర్పడును. గోళ్లు అనునో రేఫవిషయమున గోర్లు అనురీతిరూపాంతరము గలదు గాని డలలయెడ నట్టిరూపాంతరములు లేవు. రేఫమునకు నీళ్లు, నీళ్లులు, నీర్లు నీరులు అని అని నాల్గిరూపము లవుచుండఁగా, డలలకు మాత్రము త్రాళ్లు, త్రాళ్లులు, త్రాడులు అని మూఁదేసిరూపము లగును. ఇంకను డకారలకారములకుఁబరి రేఫమున కలఘులకారము సార్వత్రికమును గాదు. తేర్లు, ఆర్లు మొ॥ ఇటఁ దేళ్లులు, దాళ్లులు అనురీతిరూపములును లేవు. అనఁగా నుత్పము లోపింపకముం దేశబ్దమున రేఫమున కలఘులకారము గల్గి చున్నదో యటనే గోళ్లు ఇత్యాదిగా బహుళచన్యజ్ఞ మయినస్థలమందును రేఫస్థానమున నలఘులకారము గావచ్చుచున్నది (నీళ్లు - నీళ్లు, పేళ్లు - పేళ్లు-ఇత్యాది.) దీనిం బట్టియు నలఘులకారమునం దుత్పలోపము చేయుటచేతనే గోళ్లు అనురీతిరూపములు సాధించుకొనఁదగు నని స్పష్ట మవుచున్నది.

డలల కట్లు గాక 13సూత్రమందలిబహుళపదముచే నెట నేని డలల కలఘుల కారము రాకున్నను 12సూ.చే నుత్పలోప మయినపుడు మాత్ర మలఘులకారము తప్పక వచ్చును. సిడులు, మామిడులు అనువానికి నీళ్లులు, మామిళ్లు అని రూపములు

లేవు. కాని యుల్లోప మైనమాత్రము, సిష్ట మామిష్ట అనుతీరుగానలఘులకార మగును. కావున డలల కలఘులకార మయినపుడే యుత్వలోపముచే నిర్దిరూపము లగు నన పీలు లేదు. (సూరియె పిప్పళ్లు, పిప్పలులు అని చూపుట గమనింపవచ్చు.) మెరుగుబ్రతి విష్ట నాగ్రజుక్క- తంతయు నుల్లసిల్లే (కళా.8.12) ధీనికీ విఘట అనరూపము గాసేరాదు.

కాన రేఫమునకు (బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకుండు) డలలకు విధించుటయు నవసరము. సూరి యట్ల చెప్పుట యచితము. గోళ్లు అన రీతిరూపములు బాలసాధ్యములుగా పనుట యసంజనము. కావున నందుకై పర్థులవారు సూత్రించుట యవసరము. (ఉ.13సూ)

మొత్తముమీద సూరిలక్షణ ముచితమే.

పర్థులవారిమతమున నొకభేదము. “ఇచట (ఋ?) ఫీయలఘూకాచ్చారణమునకు వేరుగ విధి యనావశ్యకము. --లోకస్యవహాప్రసద్ధమే. కాననె చింతామణితో రోలో అని రేఫకుమాత్రమే లాదేశము విధింపబడె”(ఉ.160) ననిరి. అలఘూచ్చారణము లోకప్రసిద్ధము కావున శాస్త్రమున విధింప నక్కఱ లే దని యభిప్రాయము. అందుకే చింతామణి రేఫకు మాత్రమే లఘుత్వమును జెప్పెను. (గుడులు గు డ్దని యప్పటిరూపములు?) ఏ.వి. డకారమునకును లకారమును జెప్పెను. కాని యిరువురు నలఘుత్వమును జెప్ప లేదు. ఉద్వ్యోతమున మాత్రము వీరు నన్నయాధర్వణాలమతము ననుసరింపలేదు. ఇచట నలఘువును వీరు విధించిరి. అట్లు విధింపక లోకప్రసిద్ధము గదా యని నన్న యాధర్వణాలమతే నుపేక్షించిన-లోకమునందు ‘శ’కారోచ్చారణము ప్రసిద్ధము గదా. అది యగు నేమో యని కాచుచును. మఱి యలఘూచ్చారణవిధి యనావశ్యక మని యిటనె చెప్పి దానినె వీరు విధించుట విశేషము. నన్నయ లాదేశమునె చెప్పెనని నేర్చి అదేశించినలకారము లఘువేయనవలె. నన్నయ లఘువునె యాదేశించినను నది యలఘు వెట్లయినది. “ద స్త్యవజ్ఞో గురురతాచ బిన్దుయుతా”యని లఘులఘులకారము లకు తిపేలో భేదమును జెప్పెను గదా. మఱి లఘువునె యే ట్లాదేశించెను. పర్థులవారిసమన్వయము సముచితముగాఁగుదురుపడదు.

నన్నయ యలఘులకారమునకు (లఘులకారముపైచుక్క యుండుట యను లిపిభేదమును జెప్పెను. కాని వీ రీగ్రంథమున నాభేదమునుగూడఁ జెప్పలేదు. నేఁడు శకారముగ వ్రాయఁబడుచున్నది. కాని దానిని వీ రంగీకరింపరు. మృతి లఘులఘు లకారములకు లిపితో భేదము లే దన్నమాట. ఇది నన్నయనాటికిఁ బూర్వమునందలి స్థితి యేమో. తాలేస్తురది యనుశ్లోకమునఁ జెప్పినట్లుగానే నన్నయనాటి లిపితో మనమునేడువ్రాయుట లేదు గదా. కావునఁ బైజుక్క నన్నయనాటి దేలి చెప్పఁగల ననుకొన్నపుడు కేతనాదులకాలమునుండి యే నున్న 'శ'కారమును జెప్పఁగల. (నన్నయనాట నిది లే దనుట కాధారము గానరాదు.) 'శ'కార మలఘువు గాక భిన్న మని యెంచినపుడిట నలఘులకారమునె విధింప నేల? వర్ణాంతర మని యెంచు'శ'కారమునె విధింపవలె. ఆ ట్లయిన నలఘులకార మెక్కడ నున్నది? నన్నయ నాట నున్న దందురు గాక. నేఁ డిట్టియుచ్చారణమునకు బదులుగా వ్రాసెడి మూర్ధన్యశకార మున్నట్లు వారేయంగీకరించిరి గదా.

ఏండ్లు :

ఇటు నొక విశేష మిట్లు పేర్కొనిరి. "తెలుఁగున స్థిరపరకపూర్ణ ముండనేరదు గాన ఏండ్లు పూండ్లుఅనుచో బ్రకృతసూత్రముచొప్పున నలఘులకారాదేశమురానేరదు. ఈన్యాయముచేతనే మూల్ల(ళ్ళు) పల్ల(ళ్ళు) మున్నగునవి యసాధువు (ఉ 160) అనిరి. స్థిరపరకపూర్ణ ముండ దనుట నిరాధారము. స్థిరమునకుఁ బూర్వమునఁ బూర్ణము మాత్రమే నిషిద్ధ మయినచో (ఏఁళులు, కాఁళులు) నాఁడెము, నానాఁడు అనురీతిగా ఖండబిందు వుండుట సాధువె యనవలసియుండును. సంజ్ఞ.16.సూత్రము ననుసరించి యచ్చతెనుఁగున స్థిరమునకు ముందు నేబిందువు నుండుటకు వీలు లేదు. కావున 'వీరు పూర్ణ' మనుటనర్థకము.

తెలుఁగున బిందుపూర్వకస్థిరము లేకపోవుటచే ఏండ్లుకాండ్లు ఇత్యాదులలో డాకు శాదేశము లే దని సూరి పేర్కొనెను. వీరును దాని సంగీకరించిరి. కాని యీసమన్వయ ముచితముగాఁ దోపదు. (బ్రా.వి.వి 41) ఉ అచ్చి.69సూత్రముకడ వీరు వేసఁగి-వేసవి యని చూపిరి. ఇటు గకారమునకు వకారము చేయుచో నాస్థిరము బిందుపూర్వక మగును. అందు కని వకారాదేశము చేయుట మానిరా? సూరియు; నాఁడెము-నాడెము

పోడిమి-పోణిమి యనుచో నెట్లు తలచెను. కాఁగా స్థిరపరకబిందువు లే దని స్థిరము నాదేశము చేయుట మానరాదు. స్థిరము పరముగా నయిపదిప బిందువు స్థిరమునకు ముండుడుటకు వీలు లేదు గాన నాబిందువు లోపించు నని గ్రహింపవలెను. వేసంగి-వేసవి ఇత్యాదు లిట్లే కదా. ఇటు నదే పద్ధతిలో ఏండ్లు అని యుండ డకారమునకు శకరాదేశము చేసి ఏంళ్లు అని కాఁగా స్థిరపరకబిందు వుండదు గాన నాబిందువులోపించి 'ఏళ్లు' అని యగును. కాఁగా తె.వ్యా.(131-133) పేర్కొన్నట్లు గుంట్లు అనురీతి రూపము లుండ నవి లక్షణవిరుద్ధములే. కాని విశ్వ పశ్య అనురీతివానిని లక్షణవిరుద్ధము అనుట కవకాశము లేదు.

విల్లు పట్టిన పదునేను 'నాల్గ(ళ్ల)తోన అనుప్రాసప్రయోగముచే నారూపమును మాత్రమె యంగీకరింపవలె ననిరి (వ్యా.సం.స.758) సూరియు 'నాళ్ళు' అనురీతిని నీ.చం.లోఁ బ్రయోగించెను.

వేసంగి, పోడిమి ము న్నగువానిలో స్థిరపరదేశము జీక్రితము కాఁగా వేసవి పోణిమి అనువానిలోనిబిందువు లోపించినట్లును 'నాండ్లు అనుదానిలో సైతము శాదేశము నకు ముందు నిలువఁజాలక బిందువు లోపించె నని యద్యాపీతకవి యగుధూర్జటి తలంచె నని గ్రహింపనగును." (వ్యా.సం.స.748) ధూర్జటి యాదృష్టి యెంతయు శాస్త్రోక్త మై సలక్షణ మై యున్నది. తద్విన్నముగాఁ జెప్పుట యలాక్షణిక మనుట తప్పు గాదు.

సం.లో 'రెన్నాండ్లు, ఇన్నాండ్లు అనియె భట్టరకునిచేతను సోమయాజిచేతను బ్రయోగింపఁబడె నని విశ్వసింపనగు' (వ్యా.సం.స.747) ననిరి. కాని వీరందె పుట 384లో రెన్నాళ్ళు అనియె చూపిరి. కాని నైని ధూర్జటికిఁ గలశాస్త్రీయ మైనదృష్టి లాక్షణికుఁ డగునన్నయకును లేకపోయే నయో? ఉన్నచో 'రెన్నాండ్లు' అని ప్రయోగింప రాదా? రెన్నాండ్లు అనియె యేల ప్రయోగింపవలె.

'సబిందుకము లగుటచేత తృతీయే ప్రథమే కర్తే అనునధర్మణసూత్రపు) నియమముచొప్పునను బా.సంజ్ఞా.16 సూత్రముచొప్పునను రెన్నాంళ్ళు, న్నాండ్లు మున్నగురూపములు వ్యాకరణసంప్రదాయవిరద్ధము అననగును. (వ్యా.సం.స.748) స్థిరపరకబిందువు వుండరాదుగానరెన్నాండ్లు అని యుండుట లక్షణవిరద్ధమే. కాని రెన్నాండ్లు

అని యుంట విరుద్ధ మగు చేమి? వేసవి, పోణిమి యన్నవి లక్షణవిరుద్ధములు గాక 'నాల్గు' అనునది విరుద్ధ మగుట యెట్లు గుదురును?

ఇట శాదేశ మిష్టము గాకున్న వేరుగాఁ జెప్పుకొనవలెనె కాని బిందుపూర్వక స్థిరము లేదు గావున ననుకారణముచే నాదేశమును వారించుట సరికాదు. అసలు బిందువు శాదేశమునకు బాధకి పెట్టగను? పోణిమి యిత్యాదులకు భిన్నముగా నిటనె యాస్థితి యేల.

12. సూత్రముచే నుత్పము తోపించి (గుండులు) గుండ్లు అని డకారము బహువచనశ్లిష్టము కాఁగా 14 సూ.చే శకారాదేశ మగుట కవరోధ మేమి? లక్షణముచే నవ:కాశము లేకపోలేదు. అబిందువుపై డకారమునకు శకారము సమ్మతిము గానిచో నట్ల లక్షణమున స్పష్టముగాఁ జేర్కొనవలె.

బహువచనము-శ

సూరికంటె నధికముగ వీ రీలక్షణమున నొకయంశమును బేర్కొనిరి. “అలఘు లకారపూర్వక (అన్యవహితపూర్వక) సంయుక్తలఘులకారం బలఘులకారం బగు’ (అన్యవహితపూర్వక-) సంయుక్త అనువివరణము వ్యర్థము. (వ్యవహితపూర్వక మై) సంయుక్తము గాకున్న లఘులకారమున కలఘువు రా దని చెప్పుటయే యవసరం. అనగా గోళులు, మొసళ్లు, త్రాళ్లు ఇత్యాదులందు స్వయమచే వ్యవహిత మై సంయుక్తము గాకున్న యలఘులకారముపై లఘు వలఘువు గాకుండుట ప్రయోజన మనవలె. కాని వీ రట్టిరూపము లంగీకరింపలేదు. సాధించి సూరిలక్షణమును దొలగించిరి. కాఁగా గోళ్లు, త్రాళ్లు మొసళ్లు అనరీతిగా నలఘులకారము బహువచనముతో సంయుక్త మయియే యుండును. గోరు(లు) త్రాడు(లు) అనచో లకారమే లేదు. మొసలు(లు) అనుచో లకార మున్నను నది యలఘువు గాదు. అలఘులకార మీస్థలములఁ దప్ప మఱి యొకచోట లేదు. కాఁగా నెప్పుడు నలఘులకారము బహువచనముతో సంయుక్త మయియే యుండును గాని వ్యవహిత మైయుండదు వీరిమతమున. సూరిమతమున త్రాళ్లు అనరీతిరూపములు గలవు కావున నాతనివక్షముననే (వీరు చెప్పినట్లు) కావలెను కాని వీరు ‘(అన్యవహితపూర్వక) సంయుక్త’ యనుట వ్యర్థము. కాక దీనివలన

వీరు త్రాకులు అనురీతిరూపములు గల వని యంగీకరింతురా? (వ్యాసం.స.262పుటలో ఒడకులతో అని చూపి పిదప ఒడకులతో అని యుండవలె నని సూరించుకొనిరి. (చూ.సవరణములు.పుట.7) కవిప్రయోగ మెత్తివాసికొనునపు డిట్టిభేద మేల కరిగెనో వ్యాసం.స.192లో మెయికులు అని తిక్కనప్రయోగమును జూపిరి.

ఇచ్చటి షణ్ణమున లఘులకార మనగా బహువచనలకారమె. అలఘులకారము బహుత్వముననె యగుచున్నది. కావున 'సలఘులకారముమీడిలకారమున' కని సూత్రించుట లాఘవము. అలఘులకార మన్నది వే తొకవర్ణము కాదు. లకారమె యుచ్చారణముచే సలఘు వగు. కావున లకారం బలఘులకారం బగు ననుటకంటె లకారంబున కలఘుత్వం బగు ననఁదగినది.

మొత్తముమీఁద గోల్లు. మొసల్లు. త్రాల్లు అనురీతిస్థలమునందు బహువచన లకారమున కలఘులకార మగుట వరులవారినిశ్చయము. (గోలు మొ॥) సూరిమతమున బహువచనలకార మట్ల యుండును. కేతన పెద్దిరాజులలక్షణములనుబట్టి వీ రిట్లు చెప్పి యుండు రనవచ్చును. కాని వీరిమతమున లఘులఘువులకు లిపిలో భేము లేమి కాల్లు అని యుండుచో నది లఘువో యఘువో యుచ్చారణమునుబట్టియే తెలియవలెను. ఇది యుచ్చారణమునుబట్టి తెలియఁదగిన దగుట విధింప నక్కఱ లే దని వీరును బేర్కొనిరి. వీరివిధించినయలఘుత్వమునలన వీరిలక్షణమునఁ బ్రయోజనము గనఁబడదు.

సూరి బహువచనలకారమున కలఘుత్వము చెప్పకుండుటలో శాస్త్రమునకు సంబంధించి యుద్ధేజించినప్రయోజనమునుగూర్చి పరిశోధింపవలసియున్నది.

ఎడ్లు :

శీ రిట కా.చూ. (9.90) ననుసరించి, ప్రస్తావించిన— “ఎడ్లు, వడ్లు, నెల్లు దేరల్లు అనువానిని సూరిప్రభృతులు సాధింపలే”(ఉ.160) దనిరి. ఇటుఁ బ్రభృతులన నెరరో. ప్రౌఢవ్యాకర్త గాకపోవచ్చును. ఏ లన ప్రౌఢ. ఎడ్లు, దేరల్లు (శబ్ద.50) అనురూపములప్రక్రియను బేర్కొన్నది. 'నెల్లు అన్నది బాల. చేతనె సాధింపవచ్చును. (12సూత్రమునందలిబహుళశబ్దముచే నిట నల్లోపము) వడ్లు అనువానిని ప్రౌఢ.ప్రదర్శించె గాని ప్రక్రియ నిరూపింపలేదు. ఇంకి వీరు కా.చూ.లక్షణమునుబట్టియు నింకిను

వివరణముఁ దెల్పిరి. కాని వీనిప్రక్రియను నిరూపింపలేదు. 'ఉత్తమమ్ము' అను కా.చూ.లక్షణము చూపి వీరు 'నెట్లు' అనునదియుఁ బ్రస్తావించుట విశేషము.

ఎద్దునకును పరికిని ఉత్తమమ్ములో భేదము గలదు. (ఎద్దులు) పడ్డలు ఎడ్లు అని యక్షద్యౌరూప్యము గలదు. కాఁగా నిట దకారమునకు డకారము వికల్పముగా నగును. పరి + లు అనుచో రిపర్ణము మొత్తమునకు డకారము నిత్యము. ఇటు పడ్డలు, పదులు అని రూపాంతరములు లేవు గదా. కా.చూ.లక్షణమునబట్టి గార వీరు స్వతంత్రముగా లక్షణము చేయుచు వీ లున్నమేర్ ప్రౌఢ.లక్షణమును జూపిన బా గుండెడిది.

'దేవట్లు' అనుదానికి లక్షణమును జూపలేదు. వీ రుద్ధరించిన కా.చూ.లక్షణము దీనిని సాధింపలేదు. సూరిప్రభృతులు చెప్పుకుండుటయు పర్జులవారు చెప్పుటయు నన్నది యెట్లు సమన్వయించును? (పెడలు వెళ్లు, మఱలు మళ్లు మొదలగునవి గూడ వీరు ప్రస్తావించిన బా గుండెడిది.)

సమానపదము-పూర్ణము :

సమానపదమునందు సంయోగంబు పరం బగునపు డెల్లఁ బొందబిందునకుం బూర్ణం బగు (15) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. వివరణమున విశేషము. 'పయిరీతిని బహువచనపరకత్వమున నీవిధి యశ్యభిచరితమై యైనను దచ్చిన్నస్థలములందు బహుళముగా ననఁగా యథాప్రయోగముగ నెన్నఁదగును మాఁడుచు-మాడ్చు. ఇటు బిందు లోపమి (ఉ.161) యథాప్రయోగము (బహుళముగా ననఁగాఁ బ్రయోగాను)గుణముగ బిందు పగుట కాకుండుట ము స్మగుప్రవృత్త్యాదులుగా గ్రహింపఁదగును. తీడిరించు-తీడించు అనుచో బిందువు నిత్యముగనె యగుచున్నది. సూత్రమున నీకార్యము బహువచనస్థలములయందే యని నియమింపలేదు. కావున నీయది సూత్రముచే సామాన్యముగానె సిద్ధించుచున్నది. మాఁడుచు-మాడ్చు' అనుచో బిందులోపమునకై బహువచనేతరస్థలములందు బహుళ మనవలెనా? సూరి సూత్రాంత్రవ్యాకరణములో సర్వత్ర ర్థలసంయోగే సమానపదే- రలసంయోగే ఇతి కిమ్ మాడ్చు అత ఏవ న పూర్ణ అని వివరించెను. బిందులోపము చెప్పినజాడ లేదు. అయ్యు బహువచనేతరస్థలములం దీవిధి బహుళ మగునర్థ మెట్లు చెప్పుదురు? సూత్రమున దాని కవకాశము లేదు. ఇందుకలు

సూత్రముననే బహుళపదమును జేర్చుదలంపరాదు. స్పష్టముగా నిరూపింపదగినలక్షణ మస్పష్ట మగును. ఇంక విశేషముగా వివరింపవలెను. అట్టియెడల 'మాడుచు మాడ్చు ఇట బిందులోప సుని వివరింపదగు. బహుళపదమునకై వే తొకరూపము గానరాదు. ఉన్న ఒక్కదానిని బేర్కొన్న స్పష్టతయు నుండును. బహుళపదావసరమును వ్రేదు. ప్రకీ.17 సూత్రమునందలిబహుళపదముచే నిట నుత్తము లోపించునపు డుత్తముతో పాటు ముందవ్యఖండమును లోపించు నని గుర్తించిన నిట బ్రస్తావించనవసరమే లేదు.

రలేతరసంయు క్తస్థితియు నందు ఖండము పూర్ణ మగుటయుఁ గల దేమో పరి శీలింపవలె.

విండ్లు :

'ఔపవిభక్తికలిషర్ణసలలుర్ణంబులకు బహువచనంబు పరం బగునపుడు పూర్ణ బిందుపూర్వకడువర్ణంబు బహుళంబుగా నగు (16) ననుసూరిసూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. వివరణమున విశేషము. "ఈసూత్రపు వివరణమున సూరి ఇట్లు ప్రభృతినలలు వర్ణంబులకు బిందుపూర్వకడువర్ణము రానింక్షమున అచ్చి.12,14 సూత్రములచొప్పున ఉల్లోపము, అలఘులకారాదేశమును నుదాహరింపలేదు. బహుళవిధానఫలముగ నట్లు చేసే నేమో (ఉ.162) ఉత్పలోపాభావమును అచ్చి.12 సూత్రమునందలిబహుళ పదమునకు ఫలముగానే గుర్తింపవలెను. అలఘులకారాదేశాభావము బహుళపద ఫల మెట్లగును? ఇట నుత్పలోపము లేనిదే బహువచనశ్లిష్టతయు లేదు గావున అచ్చి.14 సూత్రముచే నలఘులకారాదేశప్రాప్తియే లేదు. ఇంకను నందు 'అద్విరుక్తంబు లయి యనియుఁ జెప్పబడినది. బహుళపదము నాశ్రయించుట కలఘులకారమును విధించిన అచ్చి.14 సూత్రమున బహుళపదమే లేదు. 'నిత్యంబుగ' నని యున్నది. కావున వర్ణు లవా రిట నలఘులకారమృత్తిమిని బహుళపదమునకు ముడి పెట్టుట గుదురదు.

ఈరూపములు వీరిలక్షణముచే మాత్ర మేర్పడునా? అచ్చి.12 సూత్రముచే నిట (సూరికి భిన్నము) వీరుత్పలోపమును జేసినను అచ్చి.14 సూత్రమునందలిఅద్విరుక్తంబు లయి యనుదశముచే 'గుడ్లు, తెల్లు (ఉ.159) అనుచోటులందువలెనే యల ఘులకారమసలెరా వరాకుండుటకు వీలు క్రమ గదా. వీరిమతమున నలఘులకార మయినను

రూపము 'ముల్లు' అనియే యుండును. తమమతమున ముల్లు అనునొకవచనాంతమున కును బహువచనాంతమునకు నలఘులకార మయిన 'ముల్లు' అనియే యుండి భేదము లేదు గావున నలఘులకారమును దాము చెప్పినక్కడ లెదని యించి రేమో. లోకవ్యవహారమునుబట్టియే లఘుత్వము సిద్ధించును లె మృన్న ఆచ్చి. 14 సూత్రమున 'లకారమును' బ్రస్తావించుట వ్యర్థము.

కాగా సద్విరుక్తము లగుటెల్లకల్లుశబ్దములం దెట్లు రాదనిలో (ఉ. 159) యట్లే ఇల్లు, విల్లు, ముల్లు శబ్దములందు నలఘులకారము వీరిలక్షణము ననుసరించియు సిద్ధింపదు. అట్టియెడల వీరు "ఇల్లు-విల్లు-ముల్లు మున్నగుశబ్దములకును ద్వివిధరూపములును గ్రహింపవలె (ఉ. 162) ననుటయు ముళ్లు మున్నగురీతి నుదాహరించుటయు వారి లక్షణమునకును విరుద్ధములు. ఇట్టిరూపములు చింసమృతము లనుటయు సరి గాదు. ఇది గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును.

ఆచ్చి. 12 సూత్రమునొద్ద సూరి "బహుళగ్రహణముచే విల్లులు పిల్లులు, పులులు ఇత్యాదులందు లోపలు లేదు" అని విధించుటలో 'విల్లులు పిల్లులు' అన్నవి ద్విరుక్త లకారస్థలమున కెల్ల సుఖలక్షణ మని గ్రహింపవలెను. కాక సద్విరుక్తములం గన్వి యెడలనె లోపాభావ మని ముల్లులు ఇత్యాదిస్థలముల నుత్వము లోపించు నందమా. అప్పుడు 'ముల్లు' అని (ప్రజ్ఞాంపారిమతమున వలె) బహుత్వమునను రూప మగును. ఆచ్చి 14 సూత్రమున సద్విరుక్తము లయి యనుటచే ద్విరుక్త (డ) లకారస్థలమున నుత్వము లోపించినను నలఘులకారము రా వీలు లేదు గదా. ఉత్వలోపానంతర మొకలకారము లోపించి (మల్లులు) యద్విరుక్తము యగు గావున నలఘులకార మై ముళ్లు అని యగు ననరాదు. అట్లు గ్రంథంబు ఇత్యాదులందు నలఘులకారము రావలసి యుండును. స్వరలోపము వచ్చిన గాని బహువచనశ్లిష్టము గాదు. (బహువచనశ్లిష్ట మయినగాని నలఘులకారము రాదు.) స్వరలోపము వచ్చిన ద్విరుక్తస్థలముననొకహల్లు లోపించును. కావున బహువచనశ్లిష్ట మయినపుడు ద్విరుక్త మగుట యనుస్థితియే యుండదు. అట్టియెడల సూరి సూత్రమున 'సద్విరుక్తము లయి' యని చెప్పిన యనవసరము గదా. ఆచ్చి 12 సూత్రమునొద్ద సూరి స్పష్టముగా లకారమునకు ద్విరుక్తము నకుఁ బై నుల్లోపము లేదని పేర్కొనకుండుటలో విశేష మేమేని గానరాకున్నది.

కొడవండ్లు :

‘కొడవలిన (శాంతి.4.162) అనుప్రయోగమునుబట్టి ‘కొడవలిశబ్దము భారతము సం దనౌపవిభక్తిక’ ము. , ‘కావున భారతపక్షమున కొడవలులు- కొడవళ్లు (శ్మ- తప్పు) కొడవళ్లు- అనుమూఁడురూపములె బాలవ్యాకరణసాధ్యము లగును.’ (వ్యా.సం.స.753) భారతమున ననౌపవిభక్తిక మయ్యు నితరత్ర యిది యౌపవిభక్తికమె కావున భారతేతరస్థలములనుబట్టి ‘కొండవండులు కొడవండ్లు’ అనురూపములు బాల వ్యాకరణసాధ్యముల యగును. ఇంక సూరి భారతలక్షణము భారతేతరలక్షణము నని కొన్నియెడల పఁడులపారివలె) ఉ.స. ధి.9నూ) వేఱు చేసి నెప్పువాఁడు గాదు గావున థాపొసాహస్యలక్షణము ననుసరించి ‘కొడవండ్లు’ అనురీతిరూపములు సాధారణముగనె సాధించె నను టుచితము. చిం. కూడ ‘జౌపవిభక్తికలీనా’ మ్మనియె చెప్పినది. చిం. నన్నయకర్తృకము గాన భారతమున నది యౌపవిభక్తికముగాఁ బ్రయోగింపఁబడలేదు గావున, సీరూపము చిం.సాధ్యము గా దనుకొనవచ్చును (వ్యా.సం.స.753) గాని సూరి లక్షణమున భారత భారతేతరవిషయ తగదు.

కొడవండ్లు :

ఒకానొకచో నామంబు సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యం బయి బహువచనంబు నెనయు’ (17) ననుసూరిసూత్రమును వీరు “ఒకానొకచో నామంబు లుప్రత్యయాంత తుల్యం బయి లుప్రత్యయంబు నెనయు’ నని సూరిరచనాపద్ధతిలోనె నవరించిరి.

సూరిలక్షణమును దిరస్కరించుచు “చింతాషణీసూత్రమును బ్రయోగమునబట్టి ద్విరుక్తలుప్రత్యయమె నిల్వవలెను గాని డలసంయోగ ముండరాదు. ‘లుః ప్రద్యుశ్యతే’ అనుటచే ‘లన్’ అనుద్వితీయ నిల్వరాదు’ (ఉ.162) అనిరి.

‘కొడవండ్లు’ అన్నది చిం.విరద్ధ మని మొదటి నిర్ణయము. ఇందుఁ దప్పు లే దేమో. చిం. ‘కొండవండ్లు’ అనురూపమునె సాధింపలేదు. కొడవండ్లులు సాధింపక పోవుటలో వింత యే మున్నది. నన్నయకర్తృక మన్న నది తప్పుకపోవచ్చును. కాని ‘యిండ్లు’ మున్నగునవి చిం.సాధించినది. అటఁ గూడ ఇండ్లులు అని యుండరాదా? డలసంయోగ ముండరాదు. ద్విరుక్తలుప్రత్యయమె నిల్వవలె ననిరి. అది వారివచనము లకు మాత్ర మనుగుణమా?

అపి సంయుక్తసమాప్తః అనుచిం. సూత్రవివరణమున సంయుక్తసమాప్త మనగా (అవర్ణకము) హరింతరసంయుక్త మై ప్రాతిపదికమును జేరుటచే సమాప్త ప్రక్రియ గల దయ్యను (వ్యా. సం. సం. 57) అని పేర్కొనిరి. ఇంట్లు (కొడవండ్లు) అనుచో లుప్రత్యయము హరింతరసంయుక్తము గా లేదా? ఇంట్లులు ఏల కాదు? లుప్రత్యయము సంయోగింపవలసిన వే బొకిహల్లు మఱల లకారమే కాక నని పీఠట నయ మింపలేదు. అట్లు నియమించుటకు సూత్రమున నాధారమును లేదు. మఱి యిటు ద్వీరు క్తలుప్రత్యయ మనుట వారివచనములకును విరుద్ధము కాదా? (కొడవండ్లులు) ఇంట్లులు అనురీతిగా డలసంయోగముపై లుప్రత్యయ మగుట చిం. విరుద్ధ మనుట చిం. లే కాక చిం. కి పీఠ చేసినవ్యాఖ్యకును విరుద్ధము.

అసలు ద్వీరుక్తలుప్రత్యయ మేమి? అనగా లుప్రత్యయమై ద్వీరుక్త మై 'లులు' అని యుండవలె. ఇట్లున్న నీయది సంయుక్తసమాప్త మవునా? ల్లు' అనుచో సం యుక్తస్థితి యున్నది. కొడవండ్లు మొ॥ ఇంక లుప్రత్యయద్విగుక్తి యున్నదా? లకార ద్వీరుక్తియుఁ బై సుత్వమును. అయర్థమే పీఠ చే ప్పి పద్యేఽంచితని వారివచనముల కర్థ మట్లే గ్రహితము.

పీఠిట నీట్లులు మొసల్లులు అని యుదాహరి చిరి ఇ.దు లుప్రత్యయద్విగుక్తి కలదా? ఇటు బహువచనలక్షణమునకు ముం దున్నలకారము ప్రాతిపదికకు సంబంధిం చినది గదా. ఇవి ప్రత్యయ మగుట యెట్లు. ప్రాతిపదికాయము లగులల కాదేశ మైనలకారము ప్రాతిపదికాయము యగును. రాము(ల)చేత ననుచో సుత్వము ప్రత్యయ మనరాదు గదా. కానఁ బ్రత్యయముగాఁ జెప్పటయుఁ గుదురదు.

ఇంక ద్వీరుక్తలుప్రత్యయాంతము గావలె నన్న మొసల్లులు అనురీతి నుండ వచ్చును. దీనిపై లుప్రత్యయ మైన 'మొసల్లులు' అని యగును. ఇట్టివి భాషలో నుండవు, అసలు 'మొసల్లులు' అని మొదట నేర్పడుటయే విశేషము. ఈసూత్రముచేతనో ద్వీరుక్తలుప్రత్యయాంతమగు నన్న మొసలులులు అనియుఁ గావచ్చు. దానిపై లుప్రత్యయము గాగా మొసలులులు అని యుండును. ఇట్టి వింకను భాషలోఁ బుట్టలేదు. పుట్టు ననునాశయు లేదు.

‘ద్విరుక్తలుప్రత్యయ మై’ యనుటలో నీసూత్రము ప్రవర్తించినపిదప నేర్పడిన మొసల్లులు’ అనురూపమును మొత్తము దృష్టియం దుంచికొనిరా? అయి (గొంతవఱకు సరిపడును. కాని డలసంయోగ ముండరా దనుట యెట్లు. (కొడవండ్లులు) ఇండ్లులు, గోర్లులు అనుచో మాత్రము ద్విరుక్తలుప్రత్యయము నిల్వలేదా?

ఇట్లు అనుప్రాతిపదికయే ‘ఇండ్లు’ అనురూపమునందును. (ఇది ప్రాతిపదికయే) కావున ఇండ్లులు అనుచో ప్రాతిపదిక యగు ‘ఇండ్లు’ శబ్దమునందలి అర్థమును బ్రత్యయ ముగాఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు. వాక్కు--ను అనుచో ప్రథమైకవచనాంతముపై సుప్రత్యయము చేరిన దనము గదా. అట్లయిటను, కాగా నేపక్షమునఁ జూచినను ‘ద్విరుక్తలు ప్రత్యయ’ మనుట గుదురదు.

ఇంకను జిం.కి వీరు చేసినయిచ్చటివివరణము ననుసరించి వీరు చూపిన మొసల్లులు అనరీతివియుఁ జిం.విరుద్ధము అనవలసివచ్చును.

‘సంయుక్తసమాప్తః’ అనుదానికి హలంతరసంయుక్త మన నేహల్లుతో నయిన ‘లు’ శబ్దము సంయుక్త మైయుండనవుఁ గాన డలసంయోగ ముండరా దనువఱకులవారి నిష్ఠయము నిర్మూలము. చిం.వ్యాఖ్యలో బా.స. పండ్లు - పండ్లులు అని చూపెను. అట్లే ఇండ్లులు - పండ్లులు (పెండ్లులు) అన్నవి చిం.సాధించుచునే యున్నది. సూరి విశేష ముగా సాధించె నన్నఁగొడవండ్లులు అన్న దుదాహరించుటలో దప్పలేదు. చిం. నన్నయ కర్తృకము గా దన్నఁ ‘గొడవండ్లు’ అనునదియుఁ జిం సాధ్యమై యగును. గోర్లులు మొ॥ వీ రట నీసూక్తులు మొసళ్ళులు (చిం.మతమున కతాశమును) అనుచే యేల చూపిరో

వీరు గడుసూత్రమును జిం. కనుగుణముగాఁ జెప్పితి మనుకొని రేమో. కాని వై రుద్ధము గలదు. చిం. సంయుక్తసమాప్త మన సూరి సంశ్లిష్టజహవచనాంతతుల్య మనెను. కాని వీరు మాత్రమే స్వతంత్రముగా ‘నామః ఋణప్రత్యయాంతతుల్యం ఋణ’ యని చెప్పిరి. కొడండ్రు (రు) అనురీతివి వారింప నిట్లు చెప్పియుండురు. కాని ‘సంశ్లిష్ట తను’ బేర్కొనలేదు. అట్టియెడల ఊరులు, మొసలులు అనరీతిగాఁ గొడ బ్రత్యయాంతతుల్యము అయి - నీనియి బ్రత్యయము చేర ఊరులాలు మొసలులు అనరీతి

నపరూపము లేర్పడఁజేసివచ్చును. ప్రమాదవశమున నట్టియర్థము నిచ్చుభాగములు ప్ర
మైన దేమో. కాని యది యరచనర మని యుపేక్షించి రసలేము.

మొత్తముపై కొడవండ్లులు అనుదానివలె 'కొడవండ్లులు' అన్నదియు సాధువే.
ఏండ్లు వివిధమున (శాం.6.224).

కొడవండ్లులను :

చిం. లుః ప్రద్యోశ్యతే యనుటచే 'లన్ అని ద్వితీయ రాసు గనుక సూరి కొడ
వండ్లుల ననురీతిని బేర్కొనుట తగ దని షటి యొకయాక్షేపము చేసిరి. అందుకే
సూరి 'బహువచనంబు నెనయు 'ననఁగా వీరు లుప్రత్యయంబు నెనయు ననిరి. అనఁగా
సంశ్లిష్టబహువచనాంతల్యనామముపైఁ బ్రథమాబహువచనమే కాని ద్వితీయాదిబహువచన
ములు రా వన్నమాట.

కాని వీరియీసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధ మైనవిప్రయోగములను వీరే చూపుట
యొకవిశేషము.

కన్వీళ్ళులు దొరుగ (ద్రోణ 4.333) ఏళ్ళనీళ్ళుల నొండె (మార్కం.2) పై
ద్రోణపర్వప్రయోగమునందు మార్కండేయపురాణప్రయోగమునందును నీళ్ళులు
నీళ్ళు అనువానిలో అపిసంయుక్త- చొప్పున ఖ్ల అనురూపమే కవిప్రయుక్త మనక
తప్పదు. యతిప్రాసస్థలప్రయోగములు లభింపకున్నను నన్నయకేతనపెద్దిరాజులు
కంతోక్తములుగ సూత్రించుచును-- (వ్యా.సం.స.742) అనఁగా నీళ్ళల అర్థి
మార్కం.ప్రయోగమున నీళ్ళులన్ అనుచోఁ గూడ 'అపి సంయుక్త- చొప్పున బహు
వచన మైన దన్నమాటయే. నీళ్ళులన్ అనునది సాధు వై నపుడు కొడవండ్లులన్ అనునది
యేల సాధువు గాదు? సంయుక్తసమాప్తముపై ద్వితీయాదిబహువచనములు నిలువ
వనుట యెట్లు?

కాని వీ రాతర్వాత 'కొడవండ్లురయందు. అండ్లురలోన్ మున్నగువానితోపాటుగ
ఏళ్ళులయందు, నీళ్ళులన్ మున్నగురూపములును నన్నయాధర్వణసాధ్యములు కామిం
జేసి నిర్మూలములె యని చెప్పక తప్పదు అట్టిప్రయోగములును లేవు. (వ్యా.సం.స.
762) అనిరి. అంతకు ముందే మార్కం.లో నీళ్ళుల ననుప్రయోగము నీసూత్రముచే

సాధించినవిషయము మఱియిది. కాన నదే ప్రయోగ ముద్ద్యోతమున వీరిసిద్ధాంతముతోపాటు మాఱిపోయి ఏరనీల్ల(ళ్ళ)ను నొండె నని యైపోయినది. (ఉ.159) నీళ్ళను అన్నదే కవి ప్రయక్త మైనచో సం.లో 'అపి సంయుక్త'సమాప్యఅనుదానితో దీనికి సంబంధ మేమి? మఱియే చూపిరి. కవిప్రయోగములు గావలసినరీతిలో లభించుట వర్జులవారి యదృష్టము గదా.

పైవాక్యములలోఁ గవిప్రయోగములకంటె నన్నయాధర్వణులలక్షణమునకె ప్రాధాన్య మిచ్చుట గమనింపదగును. 'సూరిగారు-- కొడవండ్లులను కొడవళ్ళులను (సూరి కొడవళ్ళులను అని చూపును) అనువాని కేమి ప్రయోగప్రామాణ్యమును జూచు కొనిరో తెలుపలేదు. కొడవండ్లులు, కొడవళ్ళులు అనువానికిఁ గవిప్రయోగములు దొరుక కున్నను ఊతి లేదు' (వ్యా.సం.స.764) ఈభేద మెందుకో స్పష్టము. నన్నయాధర్వణులు పేర్కొన్నదానికిఁ గవిప్రయోగము లక్కఱ లేదు. కవులు ప్రయోగింపకున్నను గ్రహింపకతప్పదు. కూతు మొదలగున విజ్ఞే కదా. (త్రాల్లు నీల్లు కూడ ఇట్టివే కావచ్చు.)--లువర్ణక సంక్లిష్టరూపములపై లవర్ణకముయొక్క వాని లాగమముయొక్క కాని పునఃప్రవృత్తి నన్నయాధర్వణీయసాధ్యము కామింజేసి నిరాధారము. --మహాకవి ప్రయోగములా లేవు. నన్నయాధర్వణసమ్మతి యైర లే (వ్యా.సం.స.764) దనిరి. ఈవాక్యములనుబట్టియే వీరినిర్ణయము తెంతగా నాధారవంతములో గుర్తింపవలసి యున్నది. వ్యా.సం.స.739) పుటలో 'ఏళ్ళనీళ్ళుల' నని చూపినకవిప్రయోగమునందలి నీళ్ళులవంటిది కాదా సూరి చూపిన 'కొడవళ్ళుల'. కవిప్రయోగము లున్నను నన్నయాధర్వణీయసమ్మతికి (వానికి వీరివ్యాఖ్యానము) ననుగుణముగా దిద్దుకొనుచుండవలెను. కాని పొరవడి 'నీళ్ళులు-నీళ్ళుల కవిప్రయక్తము కాక తప్ప దనిరి. (వ్యా.సం.స.742) ఏంతసేపు? వీరిసిద్ధాంతము మాఱి పెంచినె "కవిప్రయక్తము కాకతప్పుటయుఁ దప్పను. ఈవివరణమునుబట్టియే వారు పిదపఁ జూపినపాఠము తెల్ల స్వయముగా దిద్దిన నని గ్రహింపవచ్చును.

నన్నయాధర్వణులు సమ్మతించకపోవుట యన్నది యీసూరిలక్షణమును ధిరస్కరించుట కాధార మెంతమాత్రమును గాదు. క్షౌర్యకేరారసంధి ము న్నగునవి

నన్నయాధర్వణులసమ్మతి కనుగుణముగనె వీరు చెప్పిరా? ఇంకఁ గవిప్రయోగము లన్నది ప్రధానము. కవిప్రయోగములు గల పని వారిపైవాక్యములవలననే స్పష్టము. కావున సంశ్లిష్టబహుపదనాంతతుల్యనామముపై ద్వితీయాదిబహుపదనములు చేరుట కవిప్రయోగానుగుణమే. నీట్లల నగ్ని పుట్టిన దయ్యె(ఉ.125) చూడఁబడదు(ఉ.155) మొ॥ విశేషస్థలములు.

కోడండ్రురు :

కోడండ్రురు- కోడండ్రురన్ అనుదానిని సూరి యుదాహరింపలేదు. కాని వర్ణుల వారిచేత 'కోడండ్రురు' -కోడండ్రురన్ అనురీతిరూపములను సాధింపకుండుటచే నట్టి స్థలముల గోడండ్రురు అని యుండుట సూరిమతముగాఁ జెప్పఁలే. ఇవి యసాధ్యపు లని వర్ణులవారిమతమా.

“అహోబల్యత 'అపిసంయుక్త--సూత్రములోని'లు' అనునది రు ప్రభృతుల కుపలక్షణ మనుచు) 'రు' అనువునరుక్తబహుపదనమును సాధించెను. ముఖ్యార్థబాధ లేనిదే (మహాకవిప్రయోగరూప)లక్షణకుఁ బ్రసక్తియే మున్నది. ప్రామాణికము-- రుప్రత్యయము నెవ్వరును జెప్పలేదు. (ఉ.153) అహో. 'సమాప్తవర్ణకాః కేచిద్దేశ్యే పునరపి శ్రుతాః' ఇత్యధర్వణోక్త్యా ఆత్రాపి లువర్ణస్యోపలక్షణత్వమ్ ఏతచ్ఛాచార్యః స్వాభిప్రేతమేవ. నాకోడండ్రురయందు- ఇత్యాది తత్ప్రయోగా (కవి.482) త్రనెను. లువర్ణము ప్రథమేతరవిభక్తిబహుపదనాదులకు నుపలక్షణ మని చెప్పట యహో. అభిప్రాయముగా 'కోడండ్రురయం' దనురూపము నిచ్చుటనుబట్టి గుర్తించవచ్చును. బహుపదనము నెనయు ననుసూరిలక్షణమునకు నిది మూలముగాఁ జెప్పినఁ దప్పు లేదు. మహాకవిప్రయోగరూప మైనముఖ్యార్థబాధ లేమి లక్షణయే కుదుర దనిరి. అహో. కోడండ్రురయందు అనునన్నయప్రయోగమునే చూపెనే? నన్నయయు మహాకవి కాఁడా? “అచట తాళపత్రమాతృకలఞ్చొప్పన కోడండ్రురయందు మున్నగుపాఠములు కవిప్రయుక్తము లయియుండును” (ఉ.163) తాళపత్రమాతృకలయం దెల్ల 'కోడండ్రురయందు' అనియే యుండగా నహో. ఏ దైనముద్రితప్రతిని జూచి కోడండ్రురయం దనుపాఠమును బేర్కొనెనా? (ఒకవేళఁ చాళపత్రమాతృకలలో కోడండ్రురయం దనురీతిగ నున్న 'తాళపత్రమాతృకలు తప్పలుతిప్పలు' (వ్యా.సం.స.) లోఁ జేరు. అహో. చూపిన పాఠమును దివస్కరించుటకుఁ బ్రబల మైనప్రమాణము గానరాదు. కానఁ గోడండ్రు

తయం దనున దంగీకరింపఁబడినది. అతియ కాని కవిప్రయోగములను మార్చి 'ప్రయోగబాధ లేదు గావున, లక్షణకుఁ బ్రసక్తియే లేదు గాన, లః ప్రద్యుశ్యతే యనుచో' 'లు'వర్ణము రువర్ణకమున కుపలక్షకము కానేర (ఉ.163) దనుట సరి గాదు.

ఇంకఁ బ్రామాణికు లెవ్వరును రువర్ణకమును జెప్పలే దనుటయు సరి యైన హేతువు గానేరదు. నన్నయార్థవర్ణులే ప్రామాణికులు (వీరు చేసినవ్యాఖ్య ననుసరించి యాయర్థము నన్నయార్థవర్ణనమ్మతమె - ఆహా! చేసినవ్యాఖ్య ననుసరించి 'లః' అను నది యితరములకు నుపలక్షకము. కాఁగాఁ గోడండ్రురయం దనురీతివి నన్నయార్థవర్ణనమ్మతము లనియె చెప్పవలెను.

'లు' చెప్పరి గాని 'రు' చెప్పలే ధనిరి. చెప్ప నవసర మేమి? డుమువులపః ప్రథమా స్యా త్రనుచో రువర్ణము చెప్పఁబడలేదు గావున నది ప్రథమాబహువచనము గాదందుమా? లుప్రత్యయ మవు నన్నఁ జాలు నందలికారమునకు రేఫ మగుట (ప్రక 'లుల'లస్థానమున రుర లాదేశము లగుట) చే రు(ర)అనుస్వరూపము సిద్ధించుచు నె యుండును. ఇంక రువర్ణమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసినయవసర మేమి.

'కోడలు అనుప్రాతిపదిక సంయుక్తసమాశ్చయము కాఁగా కోడండ్రు అని యగును దీనిపై అపి సంయుక్తసమాశ్చయః అనులక్షణము ననుసరించి ప్రథమాబహువచనము (జన్) 'లు' రాఁగా, కోడండ్రులు అని యగును. కోడలుశబ్ద మాల్యాదులలోనిదెకదా. దారాదులలోని(కోడలు) శబ్దమి యిట్లయినది కావున దీనిపై లులలకు రుర లవును. కోడండ్రురు కోడండ్రురయందు మొ॥

అయిన లులలకు రుర లగుచున్నవి కాని ముందల (అలు + రు అండ్రు) బిందుపూర్వకడకారము (కుపిర్ణమునుత్వలోపము) రాలే దే మని సందేహము గల్గును. దారాదేశ్య 'లోః' అనుటచేతను నీట కోడండ్రు + రు అనుచో నున్నది రువర్ణము గనుక 'ండు' రా నవకాశమే లేదు. డాప్ రానిపక్షమున విధాత్య + ను అని యుండఁగా 'తావుభారమేశనమా' యని విధాత్యశబ్ద మీశతుల్య మైనను (ఈశశబ్దమున నత్వము గలిమి దాని కుత్వ మగు. ఈకుండు) ఋత్వమున కుత్వము రాక విధాత్యండు అనియె

యగుట యిది స్మరింపదగును. జాలముతమునను నిట్లగుర్తింపదగు. (చూపఱులు అనుదానికి వీనితో భేదము గలిమి నింతకు ముందే గమనించితిమి.)

కాగా రుద్రమును బ్రత్యేకముగా బ్రస్తావించువలసినయ సురమే లేకుండునచే కోడండూరు అనురీతిరూపములు సమృతములు గావనుట కిదియు నాధారము గాజాలదు.

కోడండూరు-సాధువు కోడండూరు-అసాధువు అని తాము నిర్ణయించుటనుగూర్చి వారే యిట్లనిరి. “అందురు- మున్నగువానిలో గేవలముడువర్ణమే కల దని కాని, అండురుమున్నగురీతి రేఫసంయుక్తదకారము గల దని కాని నిర్ణయింపజాలుయతిప్రాసాది స్థలగతప్రయోగము మహాకవిప్రయుక్త మని విశ్వసింపదగినది లభింపలేదు. అట్లయినను నీక్రిందిప్రయోగము లారెండువిధములలో నొకరీతివి కవినమ్మతము అని నిర్ణయింపజాలును. పయిరీతిని నన్నయాధర్వణసూత్రములు కోడండూరు అనురీతిరూపములు గల వని స్పష్టముగా వచించుచున్నవి. రుద్రకపుష్కప్రాప్తికి నన్నయాధర్వణ్యయ సమ్మతి కన్నట్టలేదు. కాన కోడండూరు -- మున్నగురీతిరూపములు సాధువులు కావనుటకు సందేహింప నక్కఱ లేదు. (వ్యా.సం.స.762) మొత్తము మీద నెట్టియాధారము తేకున్నను సూరిమతమందలి‘కోడండూరు సందేహింపకుండ ససాధు వనుటకు వీరు పేర్కొను‘కోడండూరు’ సాధు వనుటకు రెండు కారణములు పేర్కొనిరి. మొదట కొన్నిప్రయోగము లిచ్చిరి. కాని యాప్రయోగములు చూపుటకు ముందే ‘క్రిందిపద్యము లలో ముద్రణసంస్కర్తలు ‘ండూ’ రూపము నిల్పిరి గాని యవి ప్రక్షిప్తము’ (వ్యా.సం.స.762) అనిరి. ముద్రణసంస్కర్త లెల్లరు నిరాధారముగా బ్రక్షిప్తములను గూర్చి రనుట విశ్వసింపనగునా? ఇది యాధారము గాదు. అని వారును గుర్తించి రేమో యీప్రయోగములు కోడండూరు లేదా కోడండూరు అనువానిలో నొకరీతివి కవి సమ్మతము అని నిరూపింపజాలుననిరి. మఱి యట్లు చెప్పినవీరు నిస్సంశయముగా ‘డూ’ ముద్రణసంస్కర్తలు ప్రక్షిప్తము చేసియున్న నిర్ణయించుట సమజనము కాదు గదా.

నన్నయాధర్వణులు కోడండూరు అనురీతిరూపములే సాధించిరి గాన వదే సాధు వనుట ప్రధాన మైనకారణము. ఇది సరి కాకుండుట కొంతయంతకు ముందు గ్రహించి

తిమి. గ్రంథాంతరమున విపులముగాఁ గనఁగలము. నన్నయాధర్వణులు సాధించినది 'కోడండ్రు' అనుతీరున దొక్కటె కాని కోడండు రనురీతిది గా దని బా.స. ప్రభృతుల వ్యాఖ్యలును నిరూపించుచున్నవి. అది తిరస్కరింపఁదగినయాధారము వీరు చూపలేదు.

రువ్వరకఘనఃప్రాప్తికి నన్నయాధర్వణ్యయస్మృతి లే దనుట లెండవది. ఇదియు ససంగత మగుట యింతకు ముందు గఱచినదితిమి. రువ్వరకఘనఃప్రాప్తిని జెప్పుటచేతనే రువ్వరూపసిద్ధి యగుట స్పష్టము.

కాఁగాఁ 'కోడండ్రు' అసాధు వని నిస్సందేహముగా నెట్లు గ్రహింతుము? కోడండ్రు సాధు వనుటకుఁ దగినయాధార మేది. ముద్రణసంస్కర్తల నెపపెట్టుట కందఁ గవిప్రయోగానుసారముగాఁ 'కోడండ్రు' అనురీతిరూపములు గ్రహించుట యుత్తమము గదా.

వీ రూరక యతిప్రాసాదిస్థలగతప్రయోగము లే దనిరి. కాని యది యంత ముఖ్యము గాదు. నన్నయాధర్వణులు చెప్పి రని తమకుఁ దోచినఁ దప్ప యతిప్రాస గతము లైనను వీ రొప్పికొందు రనానమ్మకము లేదు. రేఫతో యతి యున్న - 'కోడండ్రు' (రు) అనియె కవిప్రయుక్త మని పై నేదో యర్థవిశేషమున నుశబ్దమును జూపిన నేమందుము? కోడండ్రురను అనురీతిద్వితీయాదిస్థలములలో 'ద్రు'వర్ణమున రేఫకు యతి యున్న నుట సంగతరింపక మార్గాంతర ముండదు. అట్టివి దొరుకకున్నవి. ప్రాచీన ప్రామాణికలాక్షణికులు కావ్యము లీదృష్టితో వ్రాసిన నిట్టిస్థితి సంభవించెడి దేమో. ప్రాసస్థలమున నున్నసంయుతాసంయుతప్రాసముగాఁ జెప్పి నన్నయాధర్వణలక్షణానుగుణముగాఁ గవి కోడండ్రురనుతీరుగనే ప్రయోగించియుండు నందురు. (కోట్లు - విజ్ఞప్తి యనుబంధము ఉ.పుట.10)

కాఁగాఁ కోడండ్రు రూపము కవిప్రయోగానుగుణముగా సాధు వగు చున్నది.

కోడండ్రురయందు :

ఇట్టివానియసాధుత్వమునుగూర్చి 'అపిసంయుక్తసమాప్తః -- అనుచొప్పున ఆండ్రురలో మున్నగువానియందు సంయుక్తసమాప్తత యెట్లు గుదురును? భూయ

శృంగప్రయోజన మేమి? (ఉ.156) యనిరి. 'అండ్రు' అన్నది సంయుక్తసమాస్త్ర మగుటతో బాధ యేమి? నీర్లు మొసళ్లు ఇశ్యాదులకింట నుండు భేద మేమి? 'నీర్లు' పండిది కాదా? 'అండ్రు' అసంయుక్తాంతమా?

సం.లో నీర్లు వివరించిరి 'సమాస్త్రార్థక మగుదుర్థకము పునర్విప్రకృత మగుచున్న దన్నచో కోడండ్రురయందు అనునన్విరూపము సిద్ధింపవలసియుండును సమాస్త్రార్థకము రుద్రార్థక మన్నచో కోడండ్రురయందు అనునన్విరూపము సిద్ధింపవలసివచ్చును కోడండ్రురయందు - సిద్ధింపనేరదు. (వ్యా.సం.స.761) భూయశృంగ ప్రయోజనము గానప్పు నిది యెల్ల; వీరు చెప్పినయనాఁడిత్యము లెల్ల సం దుండు గాక సూరిలక్షణమున నున్నవా? అయిన సూరిలక్షణముచే గోడండ్రురయం దన్నది సమచితముగనె సాధింపబడునుగదా.

అసలు చిం.పక్షమున నై నను "గోడండ్రురయందు" అని యగుట యెట్లు? 'కోడండ్రు' సంయుక్తసమాస్త్రము గదా. ఇది ప్రాతిపదికము. దీనిపై సప్తమిని విపక్షించిన (బహువచనముతో) కోడండ్రు+అందు అనుచో బహుత్వమున లాగుము రాకపోవుటకు గారణ మేమి? కోడండ్రుగునం దన్నది యేకవచనాంతమా? బహువచనాంతమా? ఏకవచనాంత మైననసాధువు. 'అః' అనుచది బహువచనముల కుపలక్షణముగాన నెల్లవిభక్తులయందును బహువచనమే రావలె గదా. బహువచనాంత మైనలాగుము రాకుండు లెట్లు?

(భూయశృంగముచే?) కోడండ్రు అనుచో జీర రుద్రము గలదు గాన మలల రుద్రమే రావలె నని కోడండ్రు అని రుద్రము చూపిరి? ఇట్లు చేరిన రుద్ర మేవిభక్తి? ఊరక వచ్చి చేరునా? ప్రథమావిభక్తియే యైనఁ బ్రథమపై సప్తమి యగుట యేమి? కాక కోడండ్రురనందు అని అందు ఎట్లయినది? 'నాన్యూమ్' అని సంయుక్తసమాస్త్రము 'కోడండ్రు' నామము కాగా దానిపై రుద్రము విభక్తి భిన్నముగా నగుటకు వీలు లేదు. విభక్తి (ప్రథమ) యైన దానిపై నితరవిభక్తు లగుట యసంభవము. మొత్తముపై నిట వర్ణులవారు చూపిన 'కోడండ్రురనందు' అన్నది చిం.లక్షణమునకు నహో. వ్యాఖ్యకును విరుద్ధ మనక తీరుదు.

సమాప్తవర్ణకము రవర్ణ మయిన 'కోడండ్రయం' దని యిం కొకయపరూప మేర్పడవలయు ననిరి. ఇదియు నసంగతమే. రవర్ణకముతో సంయుక్తసమాప్త మగుట యెట్లు? ద్వితీయండు దైనను 'కోడండ్రను' అని యగును. అందుఁ జిహ్వ ద్వితీయాను వర్ణము గలదు గాని 'ద్ర' అనుసంయుక్తము లేదు. (కోడండ్రయందురయందు నిత్యా దిగ నెట్లే నీరు చూపవలె.) పైగా కోడండ్రను) అనుద్వితీయాంతముపై (అందు) సప్తమి యెట్లయిడి? ఇది ఏకవచనమా? బహువచనమా? బహువచన మైన లాగమ మేడి? ఏకవచనము రా వీలు లేదే. కాఁగా 'కోడండ్రయందు' అనునపరూప మేర్ప డుటయు నసంభవమే.

ఈవిషయమును వర్ణులవారును గుర్తించియుందురు. పిదప నిట్లనిరి. "ద్వితీ యాదిబహువచనపక్షమున నీవిధి వర్తించుటయే దుర్లభము. కోడండ్రయందు, ఆండ్రయలో మున్నగుచోటుందు అందు, లో మున్నగుప్రత్యయములు చేరకముందు సమాప్తవర్ణకత్వ ముగా సమాప్తప్రక్రియాకత్వ మెట్లు సంఘటిల్లును? అట్టియెడల అందు, లో మున్నగుప్రత్యయములు ప్రకృతిని జేరినపిదప వానికి సమాప్తవర్ణకత్వము సిద్ధించునే కాని లాగముమునకును దదాదేశభూత మగు'ర'అనుదానికి నెట్లు సిద్ధించును? (వ్యా.సం.స.762) దీనింబట్టి వీ రింతకు ముందు కోడండ్రయందు, కోడండ్రయం దని యనిష్టరూపములేర్పడవలసివచ్చు నని చేసినిప్రసంగ మసంగత మని వారిమాటల వలననే గుర్తింప వీ లైనది.

ఈవికరణముచుట్టి కోడండ్రయందు. ఆండ్రలో అని యైనపిదప మఱి నావిధక్రియగుటయో కాకుండుటయోకావలె. కోడండ్రయందు, ఆండ్రలో ననుచో సమాప్త ప్రక్రియాకత్వము (వర్ణులవారివికరణమునందలిది) కుదిరినది గాని సూత్రముఁ జెప్పిన సంయుక్తసమాప్తత్వ మేడి? సమాప్తము సంయుక్త మైనదా? కాలేదు గనుక, కోడండ్రయందు అనుదానిపై మఱి సప్తమీబహువచనము వచ్చుప్రసక్తియే లేదు. కాఁగా వే జొకవిధ మైనయపరూపము ప్రసక్తియు (కోడండ్రయందురయందు) నిలక్షణము నొద్ద లేవట్లే కదా. 'కోడండ్రయందు' అనురూప మేర్పడుటఁగూర్చి యిట్లుగాదిగా వర్ణులవారు చేసినవిమర్శ యెల్ల నిట్లు నిర్మూల మైనది.

ఈ గ్రంథముననే వీరింతకు ముందు 'బ్రహ్మబహువచనమున' అనియు నగపడుచున్నది. చూ.ఆచ్చి.17 సూ'(ఉ.15) 'అనిరి. అది ప్రస్తుతసూత్రమే. కాగా 'జూప బ్రహ్మబహువచనము' యన్నది ప్రస్తుతసూత్రముతో (బోధియున్న) కోడండ్రురయందు విరుద్ధమగుట యిట్లు:

ప్రథమాంతము (కోడండ్రు)పై బ్రథమాబహువచనమున, (కోడండ్రు) ద్వితీయాంతముపై (కోడండ్రు)ద్వితీయాబహువచన మనరీతిగా చర్చుల వారేవిభక్త్యంతము (సమాప్తప్రక్రియాకర్తవ్యము గలవి) పై నావిభక్తి (బహువచనము) చేరవలసివచ్చు నని తలంచి రేమో. కాని యట్టియెడల చర్చులవారు చెప్పినసమాప్తప్రక్రియాకర్తవ్యము కుదిరినను, సూత్రకర్త చెప్పినసంయుక్తసమాప్తవ్యము గుచురమి నది యీ సూత్రముచే నూహించదగినస్థలములు గా నని గుర్తించితిమి.

సంయుక్తసమాప్త (సూరి చెప్పినసంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యత్వము) ద్వితీయాదులందు గుచురదు. కోడండ్రును. కోడండ్రయందు. ఇవి బహువచనాంతములే కాని సంశ్లిష్టబహువచనాంతములు గావు. (ఇట్లే సంయుక్తసమాప్తములు గావు.) అట్టిస్థితి ప్రథమావిభక్తియందు మాత్రమే కుచురను. కావున సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్యంబయి' (సంయుక్తసమాప్త మయి) యనుటచేతనే యట్టిప్రథమాంతస్థలమే యగుట స్పష్టమగుచున్నది. (కావుననే సూరి ప్రథమాబహువచనాంతతుల్య మని ప్రత్యేకముగా జెప్పలే దనదగు.) పశ్చాత్తోచితున్నే యనసూత్రమునొద్ద నహో. పశ్చాత్తోచన సమాసే యని యథము చేయుట యిట్లు గదా.

ఇట్టిపాతిపదికములపై 'బహువచనము' గల్గుచో బ్రథమయే యేమి? ద్వితీయాదిబహువచనములును గావా? అవియు నగును. బాలతరూపములను గమనింపదగును. చిం. యః అని ప్రథమా బహువచనమే యుచ్చరించినను నిది యంతరవిభక్తులకు నుపలక్షక మని చెప్ప నగును. మహాకవిప్రయోగరూపముఖ్యార్థబాధ యున్న నట్లు చెప్ప నగు నని సహాకవిప్రయోగములు (లేవనుచు) వారే చూపిరి కావున నహో. వలె బై రీతిని గ్రహింపగా చిం. లోను బాల.అథమే సిద్ధించును గదా.

చిం.లోనే భూయశ్శబ్దము లేకున్న బా గుండెడిది. కావుననే సూరి తనలక్షణమున నట్టియర్థమును చొలగించెను. (యః) సంయుక్తసమాప్తః అపి నామ్నః భూయః యః

ప్రద్యుశ్యతే” - యనునో లుప్తముతో సంయుక్తమైన కోడవండ్లు, ఆండు గోడ్లు, నీళ్లు అనునవి నామములుగనె చిం. కూడఁ బేర్కొన్నది. అట్టియెడల వీనియందలిలుప్తము బహువచన మను బొప్పరా: ‘భూయః’ అను పేలః కోడవండ్లు అనుప్రాతిపదికపై ‘లు’ అనుప్రత్యయ మైన దనియె చెప్పవలయును. ‘లు’ మఱల నైన దను టెట్లు: కావున దానిని ఐట్లుకొని కవిప్రయోగముల నన్యధాకరింపఁబూనుట (యెట్లును దగదు.) మఱియు నసంగతము.

వాదముకై యొకవేళ నన్నయాధర్వణు లిట్టిస్థితిని బ్రథమయందు మాత్రమె యంగీకరించి రందము. కవిప్రయోగానుసారముగా నహో.ప్రభృతులు ద్వితీయాది బహువచనములు నగు నని చెప్పుట తప్పు గాదు. అది గ్రహించుటయే యవసరము. సూరి తుల్య మనె. చిం. ఆకలేదు. నన్నయవలె బహువచనాంతమె యనక సూరి బహువచనాంతతుల్య మనుట తగ దందుమా? వీరిసూత్రమున నె ళ్లేని ‘సంయుక్త సమాప్తత’ తొలగినది. అది నన్నయ కిష్టమా? అధర్వణున కిష్ట మనిరి. అట్టి దొకటియు వీ రిట్లు నుదాహరింపలే దేలకో.

చిం.వి.వి.లు కోడండ్లురయం దనురీతిని సాధింపఁజాల నని వాదముకొఱక యంగీకరించినను నట్టివి కవిప్రయోగానుగుణముగా లక్షణబద్ధము చేసినసూరిమతము దుష్ట మని తలపరాను. ఆండురు, కోడండ్లురయందు, వేడుకకాండురకు మున్నగు వానిం గవిప్రయోగానుగుణముగా గ్రహింపదగును.

వీ రైన నిట్టిరూపములఁ దిరస్కరించుటకు నన్నయాధర్వణులు చెప్పలే దన్న దొక్కటె ప్రధాన మైనయవరోధముగా నె. చి రనవచ్చును. అది యొక యవరోధమును గానేరదు గాన నంగీకరించుట యుచితమ కాక యవసరమును. నన్నయాదులప్రయో గములలోనె యిట్టి సహో. ప్రభృతులు ప్రస్తావించిరి కదా.

మొత్తముపై నీసూరిలక్షణము సమంజసము వర్ణులవారు దానిని సరిగించి వివరించినయంశములే సరి గామి గ్రాహ్యము లనరాకున్నవి.

‘కలన్వాదులనువర్ణంబు కుంజగు, బహువచనము పరం బగునపుడు నిత్యముగా నగు’(18) ననుసూరిసూత్రమును వీరు ‘కలన్వాదులనువర్ణకంబునకు బహువచనము పరం బగునపుడు కుంజగు’ (ఉ.18.సూ) నని సవరించిరి.

కలనుప్రభృతులలోనినువర్ణము ప్రాతిపదికావయవము. ఇవి స్త్రీనమము లగుటఁ బ్రథమైకవచనము లోపించును. (ఇవి యోపవిభక్తికములు కలనికి మొ॥) రేనుగోను శబ్దములందలి దానివంటిదే. ఇట్టిచ్చటినువర్ణము ప్రత్యయము గానేరదు గావున వీరు దమసూత్రమున ‘నువర్ణకంబున’ కనుట పొరపాటు. సూరి ‘నువర్ణంబున’ కనుట యెంతయు నుచితము. కాక యచ్చుపొరపాటున ‘క’వర్ణ మధికముగా వచ్చి వర్ణము వర్ణక మైన దేమో యుద్ద్యోతమున

సూరిలక్షణమునందలిదోషము నీట్లు పేర్కొనిరి. “సూరి యేకవచనపరపకత్వమున కుంజ వికల్పముగ నగు నని సూత్రించెను. ఇందులకు మహాకవిప్రయోగ ప్రామాణ్యము లేదు. చింతామణివిరద్ధము. ఆంధ్రభాషార్థకశమునందుమాత్ర మేకవచనమున కుంజ గలదు.” (ఉ.163) (వ్యా.సం.స.766,767) సూరి యేకవచనమున కుంజ వికల్ప మని తనలక్షణమున స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. బహువచనము పర మైనపుడు నిత్య మనుటచేతను కలఁకు కలను అని చూపుటనుబట్టియు నేకవచనస్థలమున వికల్ప మని వీ రర్థము చేసియుందురు. బహువచనము పర మైనపుడు నిత్య మనుటచే నేకవచనమున నిత్య మని యర్థము. ఎట్లయిన కుంజ గలదు గాన కుంజయినరూపమును గూడ రానిదానితోపాటుదాహరించెను. అనిత్య మగుటఁ బ్రయోగానుసారముగా గ్రహింపబలసినదే కాని వికల్పస్థలమునపలె ద్వైరూప్యము సామాన్యముగా గుర్తించుటకు వీలు లేదు గదా.

చిం.విరుద్ధ మగుట యేకత్వమునందలికుంజను డిరస్కరించుటకుఁ బ్రమాణము గాఁజాలదు. కాని వీరు ప్రయోగప్రామాణ్యము లే దనుట విశేషము. ఆర్వాచీనులు భ్రాంతిలోఁ బ్రయోగించి రన్న ఆం.భా. అ.ను గూడ వీ రంగీకరింపలేదు. క్రీ.శ.1750 నాటియాంధ్రభాషార్థకమునందున్న దనుటచే నంతకు ముందది లే దని వీరు చెప్పినట్లయినది. కాని వీ రిట్లు నిర్ణయించిరో యర్థము గాకున్నది. ప్రమాదములు

(ఆశ.59) అని తిక్కినయె ప్రయోగించె. ఇంకను సూతునెఱుంకు ల.టి (దశ.2.36) కొలంకుకెలంకున (శృం.శా.8.40) డాకెలంకు (మను.4.26) ఆఱకొలంకునం గరగి (పను.3.164) నెఱుకు గాడ (రామా.8.131) విన్పెంకువలంకునన్ (రామా.7.176) మిన్నుకొలంకు (రామా.5-19) చీకటిమాఱుగ్రజాఱు (పాం.5-67) తమ్మికొలంకునకు (యయా.3.80) కొలంకుం గనియెన్ (రాజ.2.121) కొలంకుకలంకం బొంద (భాగ.8.55) మున్నుగాభాగవతమునఁ బెక్కుప్రయోగము లున్నవి. ఇవి వర్ణులవారు చూడనే లేదా. వీరు మహాకవులు కారేమో. ప్రయోగప్రామాణ్యము లే దని యేకవచనమున కుజ్జును దిర స్కరించుట సమంజసము గాదు గదా.

కాఁగా సూరిలక్షణము ప్రయోగానుగుణమును సముచితమును. వర్ణులవారిసవరణమే కవిప్రయోగవిరుద్ధ మై యగ్రాహ్య మైనది.

బహుత్వమందుఁ గొన్నియెడల గుజ్జు నుజ్జగించుటను గుర్తించియు (ఉ.164) వీరు కుజ్జును నిత్యముగా విధించుట యుచితమే. ఇట్టియరు దగుస్థలములనుబట్టి (విశ్వకర్మకు శ్రీత్వముల) బహుత్వమందును కుజ్జు వై కల్పిక మన(చిం. ననుసరించి) కుండుట భాషాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణ మైయున్నది.

ఏకవచనము - గుజ్జు

అట్లు రేనుగోనుశబ్దములనువర్ణంబు గుజ్జగు' (19) ననుసూరిసూత్రమును వీరు 'అట్లు రేనుగోనుశబ్దములనువర్ణంబుకు బహుత్వమున గుజ్జగు' (ఉ.19సూ.) ననిచూపిరి. (సూరివలె) 'అట్లు' అని పేర్కొనియు సూత్రమున మఱల 'బహుత్వమున' ననుట పునరుక్తియే. అట్లు అనుటచేతనే పూర్వమువలె ననుసర్థము సిద్ధము. అపూర్వసూత్రమున వీరు కుజ్జును బహువచనము పర మగునపుడు మాత్రమే విధించి యుండుటచే నీగుజ్జు గూడ నట్లే బహువచనము పర మైనపుడే యగుట అట్లుశబ్దముచేతన సిద్ధము. కావున నీవర్ణులవారిసూత్రమున నధిక మైయున్న 'బహుత్వమున' ననుపదము వ్యర్థము. (బహుత్వమున గుజ్జగుటవలన లావదీప్రత్యయములు రాకయే యన్ని విభక్తులయందు బహువచనముగా గుజ్జు వచ్చు నేమో యని సందేహమునకును నీపదము మూల మగుచున్నట్లు తోచు.)

సూరి కలన్వాదులకజ్జువలె రేనుగోనులగుజ్జును గూడ నేకవచనము పర మైన పుడు సంగీకరించెను. దీనిఁగూర్చి వీరు 'దీని కేకత్వమందంపాక్షిగుజ్జున కాంధ్ర భాషార్థము మాత్రమె యాధారము. గోగునార మున్నగునవి యేకత్వగుజ్జునాధికము లనరాదు. గోగులయొక్కనార గోగునార -- వేబుటాపు మున్నగునవి లేవా? (ఉ.164) (వ్యా.సం.స.772) యనిరి. 'గోగునార'న గూర్చి సమాసపరిచ్ఛేదమునఁ జూతము.

ఏకవచనస్థలమునందలిగుజ్జు'నకు కాంధ్రభాషార్థము మూల మీనులు యనఁగ తము. "కొంకణము గోగును గనకంబు కేసరముఁ గ్రోవియు వావెలి పొన్న మావి యున్ (ప్రసు.3-146) అనునది పశిస్థానమున నున్నది. కొప్పువ్రేగున - పచ్చ గోగున (ప్రసు.3.149.రగడ అంత్యప్రాస.) గోగూపూ గొల యలరించె (పారి.2-70) రేగుపువ్వులరసం బాను నెట్లు (అర.6.341) కొండగోగును (విరా.4-20) రేగు బం డ్లరియ పయ్యె (శల్య.2.197) సుపుప్పం బయ్యె గో గంతలో (అము.5.129) కొండగోగు, గోగు రేగు (హంస.4.11) కొండగోగు బుప్పు (నీలా.1.109) రేగుపండ్లపాటి (కళా-3.4, గోగుసంపెంగ (వై జ.2-14) మొదలుగా దీని కనేక ప్రయోగము లున్నవి.

కావున నేకవచనస్థలమున గుజ్జును వారించు పర్థులవారిలక్షణము ప్రయోగ విషద్యము. వీరు చూపినరేగుచెట్టు ఇత్యాదులే యీగుజ్జును నిరూపింపుఁజాలి యున్నవి. కాఁగా సూరిలక్షణమే సమంజసము.

మీనులు :

'బహువచనంబు పరం బగునపుడు చేసుపేనుమీనుశబ్దఃకులనువర్ణంబు లోపించు' (20) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. "గండుమీనులన్ (కవిక.2-28) అనుశబ్దపాతము సంగీకరించి మీనుశబ్దచువర్ణలోపము పా క మనరాదు. అచట గండుమీనులన్ అని కవి ప్రయుక్తపాత మైయుండును.' (ఉ.165) (వ్యా.సం.స.773) లోపము ఒకల్ప ముచు సమంజసము గాదు కాని యున్నపాతమును నిరాధారముగఁ గై ప్రయుక్త మనుచు దిట్టివేయుటయు సరి కాదు. ఇది మిక్కిలియరు దగుస్థలము. కావున నిద్దానిని

గపనులు, ముసరమానులు ఇత్యాదులపై విశేషప్రయోగముగా గుర్తించుట యుక్తము. మీనులు వీక్షించి మేను వెంట (పం.1.226) మీనుల బుట్టించి (కవిక.3.46)

‘పేనుమీనుశబ్దములు ప్రాణివాచకములు గాన నౌపవిభక్తికములు గానేర, (ఉ.165) పని వీ రిట నిర్ణయించిరి. కాని సూరి ‘చీర పేనిం జూచి, చీరపేనితో (నీ.పం.94పుట) అనుతీరుగా నిర్ణయమును జేసి ప్రయోగించెను. ఔపవిభక్తికములలో ప్రాణివాచకములను సూరి యదాహరింపలేదు కాని, ప్రాణివాచకము ఔపవిభక్తికములు గాని నియమించున లేదు. కావున ‘పేను’ ఔపవిభక్తికమే యనఁదగు.

రేప్రభృతులు :

బహువచనంబు పరం బగునపుడు రేయిప్రభృతులయొక్కరంబు లోపించు (21) ననుదానిని వర్ణనవారు బాగుగా విస్తరించి యిట్లు సూత్రించిరి.

బహువచనంబు పరం బగునపుడు 1. రేయిప్రభృతులయొక్కరంబు లోపించును. 2. రాయశబ్దపుయిర్జమునకు లోపము గాని లు_తి అనువానిలో నే దేని యాదేశ మగుట గాని సంభవించును. 3. గోయిప్రభృతులయొక్కరంబునకు తివర్ణాదేశము నిత్యముగా నగును. (ఏకర్థమున నౌపవిభక్తిక_తి_వర్ణము వక్ష్యమాణ మవును. అచ్చి. 6.సూ) 4. గోయిశబ్దమునది_యి_వర్ణమునకు లోపము వై కర్పికము. (ఉ.21 సూ)

ఇందరిమొదటియంశము సూరి చెప్పినదే కావున నాసూత్రము నట్లే యిచ్చి వీరు చెప్పఁదలచినకొన్ని విశేషాంశములను వేరుగా సూత్రించియున్న బా గుండెడిది. అది సూరి చెప్పినలక్షణముతో వీరు విధేయించియుండలేదు. కావున వీరు చెప్పినవిశేషాంశములను బరామర్శింతము.

రాతులు :

రాయశబ్దమున యిలోపము గాని లు_తి ఆదేశములు గా నీయవు ననిరి. సూరి బాటుని రేప్రభృతులలో జేర్చుయి సరి గా దని వీరు లక్ష్యస్థలమున సూరితో విభేదించి రసవచ్చు. సూరి కాలు అనియే సాధించెను. వీరు విశేషముగా సాధించినది రాళ్ళు రాతులు_ అనునవి. దీనింగూర్చి ‘సూరి రాయశబ్దమును రేయిప్రభృతులలో

జేర్చుటచేతను గోయిప్రభృతులలోఁ జేర్చుమిచేతను వాతులు మున్నగురూపముల నధర్మజ్ఞాచార్యవిరుద్ధముగా నంగీకరింపలేదు.' (ఉ.165) అని చెప్పిరి. రాతులు (వీరిని సాధురేఖయే చూపిరి.) అనుదానికి వీరు ప్రయోగమును జూపియుండలేదు. ఒకవేళ సున్నచో సూరి యిత్తాదులన్నాడు గావున గోయిప్రభృతులలోఁ జేర్చుట క'తాళమెట్లు సున్నది. సూరి యడుఁ బేర్కొన్న వేదో యవి మాత్రమే గోయిప్రభృతులన్నచో నిత్తాదులను లేల. అది యట్లుండగా వీరే "వాయిశబ్దమునకు జ్యోతిర్భూమి 'తి' చచ్చునట్టి రాతులు వాతులనై మున్నగువానికిఁ గవిప్రయోగము లభింపలేదు. (వ్యా.సం.స.774) అనిరి. ఉ.లోను వీరి చెట్టిప్రయోగమును జూపలేదు. కవిప్రయోగములందు లేనిదానిని సూరి సాధింపలే దని నిందింప నేల? సూరి సాధించిన జగత్తు ఇత్తాదుల సీకాపణమునుబట్టియే (ప్రయోగములు లేకుండుట) పొరపాడినది. ఇంక బి.వి. చెప్పిన మత్రాన దానిని యథాతథముగా గ్రహింపవలె ననుదానిచూ మేది? షీఁలై గ్రహించిరా? కూతురిని మొ॥

కాగా వాతులు అనురూపమును వీరు సాధించుచో యుక్తముగా దనర తీజును సూరి గోయిప్రభృతులలోఁ జేర్చి చూపలే దని విచారింప నభసరము లేదు. రాతికూతురు నుమ్మి. నుద 2.30 రాతి కిడునట్టిసిరిగింట లై తనద్య (ప్రాసర్య) హంస.31.203 రాతఁ జేసినది యెకోతలంప న్రోణ 2.303 (సూ.న) రాతయి నన్ను గొనుట- ఇత్తాదులనుబట్టి దీనిని గోయిప్రభృతులలోఁ జేర్చుకొనదగును. -ఆచ్చి-29 సూత్రమందలిప్రాయికశబ్దము వాక్రయించి బహుళవనపరకత్వమునమాత్ర మీకార్యము లే దని వారింబికొనదగును. రాయిలు అనుచో యిద్దమునకు లుద్ద మగు ననిరి. (రాళ్లు) రాళ్లు అని కావలె.

రాళ్లు :

ఈ 'రాళ్లు' అనురీతిరూపములు ప్రామాదికిము లన్నవాక్యములను (వ్యా.సం.స.776) వీరు విమర్శించిరే కాని దీనికి సైతము కవి ప్రయోగములు నడులవా రిడుఁ జూపియుండలేదు. వ్యవహారము నందిది ప్రచుర మయియెయ్యున్నది. దీనింబట్టి దీనికి సాధుత్వము నంగీకరింపదగు ననుకొన్నను దీని నిట్లు ప్రత్యేకముగా విధింపవలసినయనసరము లే దనిపించుచున్నది. బా.సా.పే. "సంస్కృతముగా

బహువచనాంతముమీదనే గాని మరల బహువచనప్రత్యయము చూపట్టమింజేసియు
 థా శ్లనున దపరూపమె యయ్యెడి (ఆచి.21.వ్యాఖ్య) సంశ్లిష్టబహువచనాంతము
 మీదనే కాక బహువచనమాత్రము మీదఁ గూడ చూపఱులు వేడుకకాఱులు అని
 మరల బహువచనప్రత్యయము గ్రంథములఁ గానఁబడియెడి అని వ్రాసియు (ఆచి.17-
 సూ) పేటికావ్యాఖ్యాత పైరీతిని వ్రాయుట వింత (వ్యా.సం.స.770) అనిరి. కాఁగా
 జూహులుఁదెనే రాళ్లు అనుచోఁ గూడ లుఁర్థముపై లుఁర్థ మవుటను వీ రంగీకరించిన
 ట్లయినది గదా. పైఁగా వీరు తమయాసూత్రమున సంశ్లిష్టబహువచనాంత మని చెప్పియు
 నుండలేదు గాన నీరూపములు సాధించఁబడునే గదా రాళ్లు - అనుదానికై చెప్పిరా. చూప
 ఱులచూడ్కి యని చూపిరో అట్లె యిదియు. దీనిని మఱల సూత్రింప నేల? ప్రయోగము
 లందుఁ గానరానివీనికై యిట్టిప్రత్యేకవిధాన మేల? ఇంతకు నధర్వణాచార్యులు చెప్పి
 రనునట్టిప్రాయముతోనే వీ రిట్లు సూత్రించి రని తెలియఁదగును. కానీ యాయర్థము
 సతి యనుట విచార్యము 'కేహించిద్యస్తశబ్దానాఁలతీస్యాతాఁయథోచితమ్కర్వచిత్త్యాదేశ
 ఏవస్యాత్ కర్వచిత్త్యాదేశ ప్రయోగతః' అనఁగా - తిఁర్థ మవుగోతులు ఇత్యాదులు
 'కర్వచిత్త్యాదేశ ఏవ స్యాత్ అనుదానికి' లక్ష్యము లై యున్నవి. 'కేహించిద్యస్తశబ్దానా
 మ్మనుదానికి' లక్ష్య మేది? రాళ్లు అనున దొక్కటే వీరు చూపిరి. య్యస్తశబ్దానా మ్మను
 చోటిబహువచనమునకుఁ బ్రయోగ మేమి? ఇట్లు చెప్పినయొక్కస్థలమునందును 'తి'
 అనుదానికిఁ బ్రయోగములే లేవు. వ్యవహారమునందుఁ గానరాదు రాళ్లు అనుదానికి
 వీరును బ్రయోగము చూపి యుండలేదు. అవు నధర్వణుఁ డట్లు చెప్పియుండుఁ గాక.
 ప్రయోగమునందు దేదానిని చొలఁగించి యనునర మయిదానిని దమప్రణాళికకనుగుణ
 ముగాఁ జెప్పెనుట యుక్తమే కాక యసంభవమును. అట్ల నధర్వణాచార్యులనిరోధమేమి?
 అధర్వణుఁడు 'కేహించిద్యస్తశబ్దానా మ్మనుఁగా' వీరు రాయశబ్దమున రనిరి. ఇది తదను
 గుణమా?

సూరి చూపఱులు అనునదే సాధించియుండలేదు. ఇవి యనుక్తములతోఁగల
 జేరును గాన వైరుధ్యము లేదు.

"ముద్రణసంస్కర్తలు నర్వాచీనలేఖకులును భారతాదులలో చాళ్ళు కాతు
 లనువానిని చొలఁగించి రని చెప్పఁదగును. తాళపత్రమాతృకలతో రాళ్లు అనుధూపములు

పెక్కిడు గలవు. ప్రాసస్థలనిబద్ధప్రయోగములు భారతమున నేపక్షమునను లేవు.' (వ్యా.సం.స.778) అధర్వణుడు చెప్పెను గావున రాళ్ళు, రాతు లనురూపము లంగీకరింపఁతె నని వీరినిశ్చయము. కావునఁ గవు లట్లే ప్రయోగింతురు. తద్భిన్నముగా నున్న నెవరో దిద్దినవె కాని కవి ప్రయోగించిరవి కావు. ఈవింతసిద్ధాంతమునుబట్టి ప్రైరూపములు ప్రమాణీకరించుట యెట్లు? 'అధర్వణుఁ' డన లేమి చెప్పెనో? గంధాంతరమున గమనింతము. కాళ్ళ (రం.రా.3107పుట) అట్టి దీనిం బ్రధానము చేసి చెప్ప నేల? ఒకవేళ నిట్టిప్రయోగము లభించిన 'చూడలులు' అనుదానివలె నంగీకరింపనవు. చాలులు అని లేకున్న 'లు' పుర్ణవిధానమును గుడుగదు.

గోతులు :

ఇంక గోయిప్రభృతులలోనియిర్లము తిగర్ల మవు నని మూఁడవయంశము చెప్పుచున్నది. సూరి యీరూపములు సాధింపకపోలేదు. ఆమార్గము వీరికి నచ్చినది గాదు. ఇతఁడు (సూరి) గోతులు మున్నగువాని నొపవిభక్తికప్రకరణమున సాధించుట సరికాదు. దౌపవిభక్తికత బహువచనవిషయమే కాదు. గోతిచేత మున్నగు వీనియేకవచనపుతిర్ల మాపవిభక్తికము. కావుననే యధర్వణాచార్యుడు 'కర్విత్యాదేశవివ స్యాత్' అని బహువచనతిర్లదేశమును వేరుగ విధి వికాసెను. (ఉ.165) అనిరి. కాగా నేకవచనమందరితిర్లమే యాపవిభక్తికము గాని బహువచనమందు (తి పర్లమే యుండును- వానికే యవును. కాని యది) మాత్ర మాపవిభక్తికము గాదు; గోతిని అనుచో నొపవిభక్తిక మగుచు గోతులు అనుచో గా దనియుఁ జెప్పుటవలన వీరు సాధించిరవిశేషప్రయోజన మేమియును లే దని మాత్ర మంగీకరింపక తప్పదు. బహువచనమునందును గన్పించుచుండగా నది తద్భిన్న మను దేశ? ఇంక నేకవచనమందుఁ దిగర్ల మయినను బహువచనమునఁ గానిది కలవు. (తాయదాయ.) కాని బహువచనమందు వేనికీ దిగర్ల మవుమన్నచో వాని నేకవచనమునందుఁ దిగర్లము కాకుండుట యెచ్చును లేదు. ఇట్లే బహువచనములు రెండింటఁ గన్పించుచుండగా నేకవచనమందే యాపవిభక్తిక మన నేల? (ఏకవచనపరచిత్యముననే యవునని చిం. చెప్పయుండలేదు.) ఇట్టికల్పకమువలన గౌరవమే కాని ప్రయోజనములేదు.

బహువచనమం దొపవిభక్తికము గా దన్నవీరు అధర్వణుడు చెప్పెను గదా యని తిగర్లమును జెప్పియుండి రేమో. 'తు'గర్ల మవు నన్న నిబ్బంది యేమి? బహు

వచనపరకత్వమున నిత్యమున కుత్వము చేయవలసినగౌరవ మేని దప్పెడిది కదా. తు
వర్ణమును విధించుటవలన ననర్థ మేమియును లేదు గూడ. తివర్ణ మని చెప్పి మలల
నివే శబ్దముల కేకత్వమున నవునౌపవిభక్తిక మగుతివర్ణముతోడిసామ్యమును స్ఫురింపఁ
జేయుటతగ్గు. అందువిల్లులు ముక్కుంటులు ఇత్యాదులలో నున్నదౌపవిభక్తికములకంటెవి
(కొంతొకచో నౌపవిభక్తికములే ఉ.285) యని యొకఁ జెప్పుదురు. 'పాములయొక్క
తేడు- పాడతేడు-ఇత్యాదులలో బహుత్వస్థలమందును నైన'బజ్జవర్ణములును నౌపవి
భక్తికములే' (ఉ.288) అందురు. కాని ఈ 'తి'వర్ణము మాత్ర మౌపవిభక్తికము గా
దందురు. అధర్వణుఁ డౌకవేశ నియ్యది 'యౌపవిభక్తికము గా దని భావించియుండవచ్చుఁ
గాక. సూరి యట్లు చెప్పుటలోనిలాఘవమును గుర్తింపకుండు చెట్లు- పైఁగా నిట నహో.
'దాయి-దాతులు నేయి-చేతులు వాయి-వాతులు చేయి-చేతులు ఇత్యాదివ్యౌపవిభక్తికో
వర్ణకః శక్తం చాధర్వణేన- క్షేచిత్ (కవిశి 461) అని యీకారికచే వి.వి. చెప్పిన
తివర్ణమౌపవిభక్తికమే యని చెప్పెను. ఇవి చింతలో ననుక్త మవుటచేతను బహువచన
పరకతలోను నవుటనుబట్టి యధర్వణుఁడు విశేషముగాఁ జెప్పియుండనవచ్చు.

సం.లో "ద్విత్విమాద్యేకవచనములందు గోయిప్రభృతులకు వచ్చు'తి' అనునది
యౌపవిభక్తి యనియు వీనికి బహుత్వమున (బహువచనపరకతలో) తి అనునాదేశ ము
పవిభక్తి కా దనియు నది వేఱు తివర్ణ మనియు వచింపఁబడినయధర్వణాశయము సరి
గాఁ దెలిసికొనక యాకాసామ్యమున భ్రమించి- (వ్యా.సం.స 946) అధర్వణుఁడు
'తి' అనునుపవిభక్తిని స్పష్టముగాఁ జెప్పలే దనుట స్పష్టము. ఏ.స్థలమున వచ్చుతివర్ణము
కంటె బ.స్థలమున వచ్చుతివర్ణ మెట్లు వే అయినది. ఏ.స్థలమున వచ్చునట్టివానికె బ.
స్థలమునను వచ్చుటను వీరే పైని స్పష్టము చేసిరే. బ.స్థలమున 'తి' అనునాదేశము?
అరి. ఏ.స్థలమున మాత్ర మాదేశము కాదా. ఆ ట్లని స్పష్టముగా నేల చెప్పలేదు.
ఆకారముననే కాక యన్నియంశములందును సామ్యముగల దని తెలియు ననియా.
ఆకారమునమాత్రము సామ్య మేల? 'తు'వర్ణమును విధించినకుత్వము చేయ నవసరము
తప్పి లాఘవముతోపాటు బౌపవిభక్తిక మగు తి కంటె భేదమును దెలిసెడిదె. భ్రాంతి
పడకుండ ఏ.స్థలమున నెట్లు విభక్తిపరకతలో నగుదున్నదో బ.స్థలమున నట్లే యగు
చున్నది. ఏ.స్థలములో నెట్లు-త్యాక్షరమున కాదేశమో బ.స్థలమునను నట్లె యాదేశ
మగుచున్నది. భిన్నము లనుట కాదార మేమి?

‘ఉపవిభక్తులు జడవాచకములకు ద్వితీయాద్యైకవచనపరకత్వమందు మాత్రమే వచ్చు ననెడియధర్వణసిద్ధాంతము నట్టియనుముతోనె ప్రయోగించెడిమహాకవులప్రయోగములను తొరపాటుగా సూరి యుల్లంఘించినవాఁ డయ్యెను.’ (ఉ.946) జడవాచకములకె ద్వితీయాద్యైకవచనపరకతయందె వచ్చు నని యధర్వణుఁడు చెప్పిన రా వేదోవీరుద్ధరించఁగల్గిన నపు డిది యధర్వణసిద్ధాంతముగా నంగీకరింతము. అధర్వణుఁడట్టిసిద్ధాంతమే గలిగియుండుఁ గాక దాని నట్లే గ్రహింపవలె నని నియమేమి?

ప్రాణీవాచకముల కుపవిభక్తు లగుట పైని గుర్తింపఁగలము.

ద్వితీయాద్యైకవచనపరకత్వమున నగు నని స్పష్టము చేసినవాఁడు సూరియై. చిం..వి.వి.లు ‘విభక్తై’ యని మాత్రమే కదా చెప్పినవి. ఇట్టియెడల నధర్వణసిద్ధాంతము సూరి సరిగా గ్రహింపలే దనుట కెవలము విరుద్ధము.

మహాకవులును నీనియమును ననుసరించి ప్రయోగించి రనుట యింకను విశేషము. మహాకవులు బ.స్థలమున ‘తి’వర్ణమును బ్రయోగింప కున్న సూరి యెట్లు విధించెను?

ఇతివర్ణములు ద్వితీయాద్యైకవచనపరకతయందు మాత్రమే కవిప్రయుక్తమైయుండ ‘తి’వర్ణము ప్రథమాదిబహువచనపరకత్వమునను గవిప్రయుక్తమయినప్పటి. కావుననే యది సూరి విభక్తి పరంబ గునపు (ఆచ్చి.36) డని విశేషముగఁ జెప్పె నని గ్రహింపఁదగు.

ఏ మైనను సూరిప్రజాళికలో వీరు సముచితముగా దోషము చూపలేకపోయిరి. వీరమతము స్వీకరింప మన్నను నందుఁ బ్రయోజనము లేదు. అహో. హాడ దీని నుపవిభక్తిగనె చెప్పుటను స్మరించుట తన్ను గాదు. కాఁగా పరులవారియీవిధాన మనవసరము.

పరులవా రీసూత్రమందలినాలుగవయంశముచే దోయిశబ్దమున యిలోపము వికల్ప మనిరి. ఇది సూరిలక్షణమునకు సవరణముగానెంచఁదగును. రేయిప్రభృతులలోఁ జేర్చికొన్నచో వై కల్పికలోపము సిద్ధింపదు. చేర్చకున్నచో నసలు లోపమే రాదు కావున వైకల్పిక మన్నది సవరణ మనఁదగును. ఇటు వికల్ప మనుటకు ‘దోయి దోయులు-దోలు’ అనునహోమాటయే యాధార మనఁదగు. వీరిట ‘దోలు’ అను

దానికిఁ బ్రయోగమును జూపియున్నారే కాని దోయులు అనుదానికిఁ జూపలేదు. సూ.ని. దోయి - బహువచనము దోయులు దోయి చూ. కుత్రచిన్నులోపశ్చ సూత్రాహోబలపం డితీయ మున్నది. ప్రయోగమును జూపలేదు. అహోబలోక్తియే దీని కాధారముగఁ జూపుటకుఁ గారణము ప్రయోగము లభింపమి యేమో. కాఁగా దోయులు అనుప్రయో గమును జూపకయే వీరు వై కల్పిక మని నిర్ణయించుట సముచితము గాదు. కావున దీనిని సూరిగారు రేయిప్రభృతులలోఁ జేర్చుటయే యుక్త మని స్పష్టము. ఇంక వీరు చూపినఁ రేయి - బాయి దో యనియిడితనిబహుత నోరిఁ దుద లుత్వ మొనఁగూడు తాలు దోలు నా (కా.చూ.9.90) - అనుప్రమాణముసైతము నిత్యలోపమునే చెప్పు చున్నది. దోయులు అనురూప మున్న దని గాని లోపము వైకల్పిక మని గాని వీరిట (వ్యాసం.స.774) స్పష్టము చేయలేదు. కావున వర్ణులవారియీవిధానము నిరాధార మనఁదగును.

మొత్తముమీద సూరిలక్షణముకంటె వీరు అధికముగాఁ జెప్పినయంశములు సముచితములు గావు. కావుననీయంశములు సూరి సూత్రాంతింపకుండుటయే సముచితముగా నున్నది.

కూయిప్రభృతులను రేయిప్రభృతులలోఁ జేర్చకపోవుటవలన వాని కికార్యములు రా చని గ్రహింపవలెను. (ఉ.166)

‘గోయిప్రభృతులలోఁ గొన్నింటికిఁ బ్రథమైకవచనమున గోయ్యి, చెయ్యి -- అనురూపాంతరములు గలవు. పోయి, పోయ్యి అనియుఁ గలదు. (ఉ.166) ఈవిష యమును బ్రౌఢ. (శబ్ద.105) పేర్కొన్నది. అసూత్రమును సూచించిన బా గుండెడిది.

వీనిలోఁ గొన్నింటి కేకవచనముననే యిలోపముతో రే(యి) వే(యి) నే(యి) చే(యి) అనురీతిరూపములు గానవచ్చుట విశేషము.

ఆదోక :

‘బహువచనంబు పరం బగునపు డాపుప్రభృతులతుదియక్షరంబునకు లోపంబు విభాష నగు’ (22) ననుదానిని వీ రట్ల గ్రహించిరి. ‘ఆపుశబ్దమునకు సమాసమున ఘగాగమము గల్గును ఆదోక’(167) ‘ఆపు’ అని పుష్కణాంతముగాఁ జూపుటయే వీరి యుద్దేశ్య మైన నిటఁ జెప్పుట యనవసరము. సంధికిరి, 37 సూత్రములయొద్ద నిది

ప్రస్తావించబడినది. కాక వులోప మింద్రాస్తుతము గావున ఆశబ్దమునకు సుగాగము యని చెప్పబడి వీరియుద్దేశ్య మైనది యసంగతము. అదోరేత్యాదులు మార్గాంతరమున సిద్ధించుచుండ బహుశచనగోతరపరకతలో లోప మింద్రాస్తుతుండగా, 'అ' శబ్దముపై సుగాగమును జెప్పలక్షణము లేమి వట్టిససంగ మొప్పును.

ఇయ-ఎత్వము :

ఇయకు మాఱుగా నామాంతమున కెత్వంబు బహుళంబుగా నగు (23) నను దానిని వర్ణించారు మార్చి "ఇయకు మాఱుగా నామంబున దెత్వంబు బహుళంబుగా నగు. ఇయలోని'ఇ'తారము లోపించుటయు గలదు. ఎవశబ్దములచోట ఇయ నిల్చుటయు గలదు" (ఉ 23, సూ.) అని చెప్పిరి. సూరి నామాంతమునం దియ కెత్వము జెప్పగా వీరు 'నామంబులందు' అని ప్రాతిపదికయం చెప్పట నున్న నియ కెత్వ మగు నని చెప్పిరి. ఇది మొదటిసంకణము. దీనింగూర్చి సూరి నామాంతము దనుట సరి కాదు. చెల్లియలు చెల్లెలు. మొ॥ (ఉ. 167) అనిరి. వీధస్తకాచ నామ్నామన్యతరస్యామయాన్తానా మ్మని చిం. చెప్పినది యుచితమే గనుక సూరియు వట్లే చెప్పెను. ఇది నన్నయసమ్మతి కనుగుణముగా నున్నది గావున సూరి చెప్పినది సమంజసమే యని వీ రులేదు. ఇయాన్తస్యాభవశ్శబ్దాః క్వచిదేదస్త్రాపి చ అనుసభ్యతోక్తియు నిట్ల యున్నది. కానీ వీ రు "ఇయాంతప్రాతిపదికము లనక ఇయాంతశబ్దము లనుచేత ప్రాతిపదికములలోనికొంతభాగము సైరము శబ్ద మనుటలో విరోధము లేమిఁజేసి శబ్దబుద్ధిమందును నీవిధి పర్తిల్లును. చెల్లియలు చెల్లెలు. (వ్యా.సం.స. 783) అనిరి. కానీ వీరు చేసినసమ్మయము సముచితముగా గానరాదు. సమర్థిచినను నిద్దానికీ అచ్చట నిచ్చటను చెల్లియలు చెల్లెలు అనురూప మొక్కటే చూపుచున్నారు కాని లక్ష్యాంతరము లేదు. అహో చెప్పిన పరేచక మసాధు వని వీ రంగీకరించియే యున్నారు. అట్టియెడల నిద్దా కై విధానమును మార్పు చేయవలెనా?

ఈయొక్కదానియందు సయితము ద్వితీయము లేక చెరియ లనురీతిగా నున్నపు డెత్వము లేదు. చెల్లెలు అనురూపము లేదు. ఇట్టిదానిని మున్నుగా సాధించుటకు

సూత్రమం చెట్టును బహుళపద ముండనే యున్నది. దానిచే చెల్లియలు చెల్లెలు అని యెత్వమును సాధింపదగు. చెల్లియలు అనుశబ్దమును శ.ర., సూ.ని. అంగీకరించినవి. కాని ప్రయోగములను జూపలేదు. సూరినిఘంటువు నీరూప మంగీకరించినట్లు సూ.ని. పేర్కొనుచున్నది. సూరి యాల్యాదులలో చెలియలు చెల్లెలు అనునవి చూపెను. వీరికి చెల్లె లనియే చూపిరి. చెల్లియలు - అనుదానిలో నియ కెత్వమగుటచేతనే యారూప మేర్పడిన దని తలచుపక్షమున మూల మైనచెల్లియలు చూపవలెనే కాని 'చెల్లెలు' అని యత్వరూపము చూపు దేల? 'చెల్లియఁడు' అనురూపములు నివారించుటకా? అట్టియెడల చెల్లియలు అనుదానిబహుళపదము లెట్లుండను? చెల్లియళ్లు చెల్లియళ్లు చెల్లియలులు అనురీతి నుండునా? చెల్లియఁడు అనురూపమే యుండుచో - చెల్లెలు అనునది గాక చెల్లియ లనుదానినే యాల్యాదులలోఁ జేర్చుట యుక్తము గదా. ఇట్టి వివాదాస్పద మైన దానికై మార్పు చేసినవీరు తాము మాత్రము చెల్లియలు అనునీదానికిఁ బ్రయోగ మునే చూపలేదు. మఱి సూత్రము మార్పుట సంగతమా?

ఎటు నే నిట్టిరూపము గానవచ్చినను సూత్రమందలి బహుళపద మిద్దానికి సాధక మయియుండఁగా మ తెచ్చెటను లేని శబ్దమధ్యమం దెత్వమును జెప్పినామాంతమం దగుట యను సామాన్యలక్షణము నస్పష్టము చేయుట యుక్తము గాదు.

కాఁగా నిటు సూరిసూత్రము నిర్దిష్టమే యని స్పష్టము. సూరివివరణమందలి పౌరపాటు నిట్లు పేర్కొనిరి. ఇయశబ్దమునందలి ఇకారలోపము (శబ్దమునందలి యికారముయొక్కలోపము) ముత్తియశబ్దమందు మాత్రము గల దనుట సత్యవిధానము. దివ్యైయ, దివ్య, కన్యైయ-కన్య, పల్లైయను పళ్ళము మొ॥ (ఉ.167).

ఈయత్తిప్రాయము సమంజసమే యని యంగీకరింపవలయును. అందుకే గదా ప్రాథ. ముత్తియశబ్దేతరంబులయందును దఱుచుగా నిత్వలోపంబు చూపఁద్రెడి' ననె. అసూత్రమును వీరికి సూచించియుండవలసినది. ఇటు నధర్వణుడు 'యత్వంచాపి తద్భవే లఘుస్సోఽపి చ సంయుక్తః' అనురీతిగా ఇకారలోపము అత్వము యత్వము (784) అని చెప్పినను వీరు సూరిప్రభృతులమార్గము ననుసరించి యికారలోపముగాఁ జెప్పుట యుచితముగా నున్నది. లాఘవాద్యపేక్షతో నన్నయాధర్వణులు చెప్పిన

యంశములు సవరించి చెప్పుట వీరిగ్రంథమునందు నిట్లు నటించబడుచున్నానని కానవచ్చుచుండును. అయ్య నీయంశముపై వీరు సూరిని విమర్శించుటయు, దానిచేయగుట వింత.

ఎవేశబ్దములచోట ఇయ నిల్చుటయు, గల దనువీరిసూత్రమునందలితరువాతీయంశము విశేషము. (శబ్దాంతమునందును శబ్దపథ్యమునందును గాక యిట్లు) శబ్దమె(ఎ(వ) - అనురీతిగా నుండగా నాశబ్దము మొత్తము 'ఇయ' అనురీతిగా మారు నని యీవిధానము చెప్పుచున్నది.

ఆ తీయ (అంతె) ఇంతియ (ఇంతె) అనునవి రెండే రెండు దీనికి లక్ష్యము లవదగియున్నవి. వే తొక్కచోట నెత్వమున కియ వీరు చూపలేదు. రాముడే అనుచో రాముడియ అనురీతిగా రూపములు గానేరవు. 'ఎ'శబ్దము ప్రత్యేక మవుటచే (వ్యాసం స.784) తత్సములపై జేరినను నీవార్యము రా దనరాదు. అయ్య (దమ్మ) డియ (తమ్మ) డే) యు డదు గదా. కావున అంతె ఇంతె అనుశబ్దములందు అని చెప్పుకొనుట యుచితము. (చెల్లెలు - చెల్లియలు అనుచో 'ఎ'త్వమున కియ యయిన దన్న గొంతనయ మేమో) కాని ఎవ లపధారణార్థకము లయినప్రత్యేకశబ్దములుగాఁ జూపుచున్నారు.

కావున నీరెంటికై (ఎల్లయెడల) యిట్లు చెప్పరాదు. — ఇంక నీచోటఁ గూడ ఎవలు రెంటికిని 'ఇయ' యపు నని చెప్పవలసినయవసరము లేదు. — అంతియ ఇంతియ అనురూపములను సాధించుటయే గదా, యిట్లు సుద్దేశ్యము. ఎత్వమునకు 'నియ' యపు నని చెప్పినఁ బై రూపము లవుచునే యుండగా మఱల 'నే'శబ్దమునకు సైతము "ఇయ" విధించుటవలన బ్రయోజన మేమి?

కాగా దీనికై ప్రత్యేకలక్షణ మవసర మని నిర్ణయింపలేము. (సూరి) సూత్రమందలిబహుళపదముచేతనే యన్యరార్యముగాఁ బ్రయోగానుసారముగా చెల్లెలు - అంతె ఇంతె అనుశబ్దములందెత్వమున కియ యవుట గల దని చెప్పుకొన్న సరిపోవునే కదా!

అర్థవిశేషములందు శబ్దములపై 'ఇయ' - అనునదే యయిన దని చెప్పవచ్చును. కాని 'అట్టిదయ' మున్నగు రీతిగా నర్థవిశేషములందర్థము పునరుక్త మై పుచ్చుట

గలదు. కాని ఇ - అ అనునది యెచ్చటను గానరాకున్నది. కావున నీబహుళపదముచే నీశబ్దములచిరమున్న ఎత్వముగను ఇయ యైన దనుటయే యుక్తము. చెల్లెలు అనుచో శబమధ్యమం దవుటయు, అంతె ఇంతె (ప్రథమాంతముపై బ్రయుక్తము గదా.) అనుచో నవుటయు నన్నవి గూడ బహుళపదముచే సాధించుటకు విరోధింపనేరవు.

కాగా నిట సూరిలక్షణ మెంతయు నిర్దుష్ట మనియు వరులవా రిటఁ జెప్పిన విశేషాంశము లద్దానిచే నిర్దుష్టము లవుచున్న పనియుఁ జెప్పఁదగును. ఇత్వ లోపము విషయము ప్రౌఢ. స్పష్టము చేసె నియ్యది సూరిసూత్రముగకు సంగ్రహవాఙ్మయి నంటిదిగా సంగీకరింపవచ్చును.

ఇటఁ బిదప వీరు ప్రకీర్ణపరిచ్ఛేదవిషయములు వివరించిరి. అవి యాపరిచ్ఛేద మునఁ జూచికొందము. అపిదప వీ రిటఁ గొన్నిప్రాధాదివ్యాకరణాంశములను సంగ్రహించిరి. (చూ. త్రి. శే.)

సర్వనామము :

అన్నిప్రకృతులు సర్వనామంబులు (24) అనుసూరిసూత్రమును వీరు తొలఁగించిరి. దానింగూర్చి “సూరి సంస్కృతానుకరణంబున సర్వనామసంజ్ఞ సంగీకరించి - సూత్రి చె. ప్రాచీనాంధ్రవాఙ్మతములు సర్వనామసంజ్ఞ సంగీకరింపలేదు” (ఉ. 179) అనిరి. ప్రాచీనులు నన్నయాధర్వణులై కావచ్చును. అయ్యు సర్వనామసంజ్ఞ సంగీకరింపలే దనుటకంటెఁ జెప్పలే దనుట యుచిత ముగదగు. అధర్వణుఁడు వ్రాసె నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁదగిన త్రిలింగశక్తానుశాసనములో ‘సర్వవాచ్యం సర్వనామ’ యని సర్వనామసంజ్ఞ పేర్కొనఁబడియున్నది. అధర్వణుఁడు ప్రాచీనుఁడే కాక యత్యంతము ప్రాచీనుఁడు నని వరుందారిఁచుచుండుటచే గుర్తింపవలె గదా. దీనితో సన్నిహితసంబంధము గలయికరాంధ్రవాఙ్మతములును సర్వనామసంజ్ఞనుఁ దప్పి. (సా. త్రి. శ.) కావున సర్వనామసంజ్ఞను దిగిస్కరించుట కిది లక్షణము గానేరదు. పైగాఁ జెప్పవలయు నని యిది నిరూపించును.

అప్పు గాక, ప్రాచీనులు చెప్పలే దనుకా జరుగుటచే మూత్రమే తిరస్కరింపఁబడినప్పుచోఁ గ్రొత్తగా వ్యాకరణములు రచించుటసేవయననమే లే దని నిర్ణయింపవచ్చును. ఉద్భోతాదు లగు గ్రంథము లేఁ :

సంస్కృతానుకరణమునను సూరి చెప్పియుండదవు నందుఁ ద ప్పేమి? ఇతర స్థలములందు లేదా? ఇది సనుకరణము నిర్ధక మైనదా?

‘సంస్కృతవై యాకరణులు ప్రక్రియాలాఘవముకయి యట్టిసంజ్ఞ కల్పించు కొనిరి.’ (ఉ.180) సంజ్ఞలకు సాధారణముగా నదియ ప్రయోజన మనవచ్చును. అట్లే ప్రక్రియాలాఘవముకయి తెలుగువై యాకరణు లాసంజ్ఞను గ్రహించుటలోఁ దప్ప లేదు గదా. సంస్కృతమునందు పుష్ప పూచద్భావాదులు తెలుగున లేక పోవచ్చును. సంస్కృతమునుండి స్వీకరించినసంజ్ఞలకు సంస్కృతమునఁ గల ప్రయోజకము లన్నియుఁ తెలుగున నున్నవా? కావునఁ తెలుగున సర్వనామములకు బ్రత్యేకత లే దని మొదలుగా (ఉ.180) వీరివివరణ మాసంజ్ఞను గ్రహించుటకు బాధకము గావేదు. సర్వనామక్రియాపదంబుల (అచ్చి.26) ము న్నగుచోట్ల సీసంజ్ఞ యుపయోగించఁబడి లాఘవమును తెలుగునను సంపాదించుచున్నదే కద. అట్టి యెల్ల యెడల నన్ని ప్రభృతులని చెప్పఁతె నందురా?

ప్రత్యేక మైరప్రయోజకము నుద్దేశించుటచేతనే తెలుగుసర్వనామములు విలక్షణ ముగా నిరూపించఁబడినది. “వీరిమతమున ‘తా’ శబ్దము సర్వనామము తదర్థకాత్మన్ శబ్దము సర్వనామము గాదు సంస్కృతమున ఏకద్విశబ్దములు దప్పఁ దక్కినసంఖ్యా వాచకములు సర్వనామములు కావు. అధునికమతమున సంఖ్యావాచకము తెల్ల సర్వ నామములే. (ఉ.181) సంస్కృతమున నాయాకార్యములసామ్యము ననుసరించి యాయాశబ్దములు సర్వనామములుగాఁ బరిగణింపఁబడి యుండఁగాఁ తెలుగున నేయే వానికిఁ బోలిక గలదో యట్టివి కూర్చఁబడినవి. సంస్కృతము ననుసరించి చెప్పిన ‘సర్వనామక్రియాపదంబులయు మాదు ప్రభృతినన్యైవాచకంబులయు -- (అచ్చి.26) అనురీతిగాఁ జెప్పకొననర. ఇది సంస్కృతానుకరణమే కాని ప్రయోజ నములే దని చెప్పకొనఁలసినదే. అన్నిప్రభృతులకు సర్వనామసంజ్ఞ నంగీకరింప లేదు తప్ప వీరుతాశబ్దమును’ త్రిప్రభృతినన్యైవాచకములును నన్నిప్రభృతులలోఁ జేర్చలేదా? ఇ పన్నియు నొక్కచోటఁ గూర్చఁదగింపే కదా.

అయినఁ గార్యసామ్య మున్నఁ బరుషాదులకై స్వతంత్రముగా నిం కొకసంజ్ఞ కల్పింపరాదా? సర్వనామసంజ్ఞయే యేల యనవచ్చును. సర్వాద్యర్థకము లగు అన్నిప్రభృతులు కొన్ని యిందు నుండుటచేత (నిట్టివి సర్వనామములుగాఁ బ్రాచీనులు

చెప్పియు నున్నారు గావునను) నాసంజ్ఞకు స్వీకరించుట యుచితమే. అవి యేవో నిశ్చయింపబడుటంజేసి వివాదములకుఁ బ్రసక్తియు నుండదు గదా. తెలుఁగున వుచిత మగువిధముగా నాయాశబ్దముల నిందుఁ జేర్చుట సమంజసమే. కొంచెము భేద మున్నను తె.వ్యా. 'తెలుఁగులో' సర్వనామము లన్నియు దేశ్యశబ్దములుగానే యున్న (187) చని పేర్కొనె.

కావున ని-దలిశబ్దములు సంస్కృతానుగుణములు గామి సీసంజ్ఞ తగ దనుటయు నొప్పుదు.

ఇంకొకభేద మిట్లు పేర్కొనిరి. 'సూరి' 'ఎల్లన్' అనుచది యశ్యయ మని కఠోక్తముగా వచ్చెను. -- (ప్రౌఢ -- ఎల్లరు ఎల్లరన్ మున్నగునవి సర్వ నామము లని -- (ఉ.181) అవున గాక. ఒకశబ్దమువిషయమున సర్వనామము, కాదు అని మతభేద ముండుటచే నసలు సర్వనామసంజ్ఞ చెప్పుటయే తగ దనవచ్చునా? శ.ర. ఎల్ల ద్రుతాంతమైన యవ్యయముగ (ఎల్లరు సర్వనామముగను) సూరివలె జెప్పెను. అయ్యు సర్వనామసంజ్ఞ నంగీకరించి వివరించిరప్రౌఢ పదనములచే నీ రీ సంజ్ఞ తగ దని యెట్లా నిరూపింతురు?

ఇట్లె అంతాదులను సర్వనామములుగాఁ జెప్పకపోవుటయు (ఉ.181) సర్వనామ సంజ్ఞ చెప్పరా దనుటకు హేతువు గాదు. ఇవి సర్వనామము లని భావించినసూరి యట్లు చెప్పుకుండుట పొరపాటని వీరు చేర్చుకొనవలె గాని సూరి సర్వనామసంజ్ఞ చెప్పుట తప్పున దేమి?

కావున సర్వనామసంజ్ఞకు జెప్పుటయు నట్లు చెప్పినప్రస్తుతసూరిలక్షణమును సముచితములే.

'కొందొక' యనుసూరిప్రయోగముచొప్పున ఒకానొక యనుసర్థమున దీనికవి ప్రయోగములు వెదుకవలసినదే" (వ్యా.సం.స.917.)సమా.78సూత్రమున వీరు ప్రయోగించిరి.

రెండులు :

ఇంక వీరిలక్షణమును బరిశీలించు.

అన్ని ఇన్ని ఎన్ని కొన్ని పలు పెక్కు శబ్దములు, ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకములయు మహాన్మహత్వర్థకములు నిత్యబహువచనాంతములు అన్యాయములయందు మహద్వర్థకములు (సమూహార్థకశబ్దములవలెనె) నిత్యైకవచనాంతములగుచు బహుత్వమును బోధించును.' (ఉ.50.సూ) ఇది 'అన్ని మొదలగు శబ్దములాలును — మున్నగుసూరి వివరణావ్యక్తమునకు వినరణాత్మక మైన సూత్ర మనవచ్చును.

సూరి అన్నిప్రభృతు లాఠింటితోపాటు ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకములు నమ హదర్థమున నేకవచనము లగు ననె. వీ రన్యాయదులకు మాత్రమే చెప్పిరి. "అన్యాయదులవలె గాక ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకముల కమహత్వమునందును బహువచన రూపము లరుదుగఁ గలవు. తొమ్మిదులు రెండువేలు శరము లా అయిదులే ("కర్ణ-1-111-ఉ.119, వ్యా.సం.స.830) అట్లే యున్నను సీయవి బహువచనాంతము లగుట యరుదు గదా. అనఁగా దఱుమగా నేకవచనాంతములే యవునే. అట్లని చెప్పవలదా? రెండు, మొదలగునవి బహుత్వార్థమునందున్నవి కావున బహువచనమే కావలె. బహువచనాంతము లగుటలో విశేషము లేదు. బహుత్వార్థమునందుండియుఁ దఱుమగ నేకవచనాంతము లగుటయే విశేషము. అది చెప్పవలదా?

అన లివి యరుదుగ నయినను బహువచనముతో నున్నవా? 'తొమ్మిది' యను నర్థమునఁ దొమ్మిదులు అనుబహువచనాంతరూపము లేనేలేదు. తత్స.47.సూ.పద్ధఁ దొమ్మిదులు అని చూపఁబడినది కాని దానికిఁ దొమ్మిది అని యర్థము గాదు. పెక్కు తొమ్మిదులు మొ॥ రెండుతొమ్మిదులు, రెండువేలు ఇత్యాదులందు రెండు మున్నగు విశేషములనుబట్టి యిట్టిబహువచనము విశేషముగాఁ గల్గినది. రెండు రెండులు రెండు రెండ్లు మొదలయి ఉ.హ.7.11 కేసలము రెండులు, తొమ్మిదులు అనురీతిగ్గనున్నది చూపినపుడే యరుదుగ నైన నీది కల దని యంగీకరింపవచ్చు. అట్టివి వీరు చూపలేదు. ఎటనుండి చూపఁగలరు? భాషలో నున్నఁ గదా చూపుట. మేలిమియును గానిదీయు నిగుబంగారములు, వెండిబంగారములు, రెండువిధము లైనవింగువలు ఇత్యాదిగాఁ బ్రయోగించుట తప్పా? మఱి యివి నిత్యైకవచనాంతము లని పేర్కొని రేమి ?

కావున 'ద్విప్రభృతి సంస్థాపాచకము లమహాదర్థమున నేకపదనాంతము లగు ననుసూరియభిప్రాయము సమంజసము. వీరును సర్వనామరూపములపట్టికలో రెండు ఇత్తాదు లేకపదనాంతములు మాత్రమే చూపిరి. అట్లుగ నైన నీవి బహుపదనాంతము లగు ననువీరియభిప్రాయ ముచితము గాదు. ఇట్లే ఒకట్లు, ఒక్కట్లు (ఉ.195) అనుచో సర్థవిశేషము గుర్తింపదగును. వీరును బహుపదనము లే దను టుచితము.

పలు - పెక్కు :

సూరి పలు పెక్కుశబ్దముల నన్వాయములలోఁ జేర్చుట సరి కా దని (వ్యా.సం.స. 832, 854) ప్పిరు తలఁచిరి. ఏల? మహాదర్థమున నివి బహుపదనాంతములై యగును. 'పలుపుండ్రు = పలుపురు అనెడినిత్యబహుపదనరూపములై ప్రసిద్ధములు' పెక్కుశబ్దమునకు మహత్త్వమును పెక్కున, పెక్కండ్రు అని నిత్యబహుపదనరూప ములై వెలయుచున్నవి. (వ్యా.సం.స.834) అని వీరె పేర్కొనిరి. అన్ని మొదలగు వానితో నీకార్యము లీపలు, పెక్కులకు సమానమే కదా. 'ఇంక నమహత్త్వమున భేదము గలదు. పలు అమహత్త్వమున వ్యస్తముగా లేదనె సూరి. కావుననమహత్త్వమున నేకపదనాంతముగా లే దనుబాధ లేదు గదా. పెక్కుశబ్దమునకు నమహత్త్వమున బహు పదనము గల దని చెప్పెను సూరి. ఈమాత్రపుభేదము ననుసరించి అన్ని మొదలగువాని నుండి పలుపెక్కుశబ్దములు వేరు చేయఁరెనా? చేసిన వీనికిఁ బ్రత్యేకముగా మహాదర్థ మున బహుపదనాంతరూపములు మాత్రమే యుంటు చెప్పవలె. పలు శబ్దమున కమ హత్త్వమున వ్యస్తముగాఁ బ్రయోగము లేమి నేషణమున నైనను జెప్పక తప్పదు. సూరి ప్రణాళికలో లాఘవము గుర్తింపదగును.

సర్వనామము లనుసంజ్ఞ యుంచకున్నను నన్వాయములలో 'పలుపెక్కు'లను జేర్చి, యాయాకార్యములను సూరిలై వర్ణులవా రుద్దేశితమునఁ బేర్కొని సం.లోఁ దమ విమర్శ సరి గా దని నిరూపించిరి.

పెక్కులు :

అన్నాదు లనఁగాఁ బూర్వము చెప్పినదాని ననుసరించి అన్ని, ఎన్ని, ఇన్ని, కొన్ని, పెక్కు' పలు అనుఅణుశబ్దములు గ్రహింపవలె నని వీరియుద్దేశ్యము కాని

కాని పెక్కుశబ్దమున కేకబహువచనరూపములు రెండును గలవు. మాటలు పెక్కుల మాటలు పెక్కు లేర్ప." (ఉ.179) యనిరి. కావున పెక్కుశబ్ద మున్నాడులలోనిది గా దని చెప్పవలెనా? అందుకే సూరి నిర్వేకవచనాంతము అనలే జేయె. వీరు పెక్కు శబ్దమునకు ద్వైరూప్యము గుర్తించియు నేకవచనాంతత నిత్య మనిరి. పెక్కుశబ్ద మున్నాడులలోనిది గా దనుట కిం దాధారము లేదు.

అన్నాడులు మహాదమహద్దర్థములు రెంటి బహుత్వార్థముననే యుండును. కాగా వీ రివిషయమున 'అన్నాదిమహద్దర్థబహుత్వము' అని సూచించుట సరి గాదు. అనుమాదదర్థమున శబ్ద మేకవచనాంత మైనను సర్థము (మహా ద్దర్థమునవలెనే) బహుత్వముననే యుండును.

ఇంక నీయవి బహుత్వార్థకములె యగుటచే బహువచనాంతములె కావలె నందు విశేషము లేదు. విశేష బర్థము బహుత్వమున నున్నను శబ్దమున కేకవచన మగుట. అదియే చెప్పవలె. బహుత్వమును బోధించును - సమూహార్థకశబ్దమునలె' నిర్వాది సూత్రనిత్యాభ్యాసము.

తెన్నసూత్రము :

'అన్నిప్రభృతంబుల భక్త్యంతరూప సాధనప్రక్రియను సూత్రించుటనన్న కాని సిద్ధరూపముల నుదాహరించుట తెన్న.' (ఉ.181సూ.) దీనిని వీ రొకసూత్రముగాఁ జెప్పుట మిక్కిలివింతగా నున్నది. ప్రక్రియను జెప్పుటరంటే సిద్ధరూపమును జూపుట తెన్న యై సూరినలె వీరు నట్లు జెయుదురు గాక. అట్లు జెయులె నని సూత్ర మేలఁ ఇట్ల జాల. సూత్రసంఖ్యను జూపుట యన్యాయము.

ఇంతవలె అన్ని --- సంఖ్యావాచకములును అన్నిప్రభృతులు (ఉ.179) అను వివరణవాక్యమునే సూత్రముగాఁ జెప్పినఁ గంత యేని తెన్న యైయుండెడిది. ప్రౌఢ వ్యాకర్త వీనిప్రక్రియను జూపె నట్లు చూడఁబడుట తప్పని చెప్పుట కీసూత్రము వ్రాసిరా? సూరియు సూత్రాంధ్రాదు అగువసయంతరవ్యాకరణములో సర్వనామముల

ప్రక్రియ కొంతకొంత సూత్రించె. వీ రన్నిప్రభృతులలోఁ జూపిన నీ, నా, తా, మన అనుశబ్దములప్రక్రియను జిం. సంఖ్యావాచకములప్రక్రియను గొంతవఱకు వి.పి. చెప్పియున్నవి. నన్నయాధర్వణులయు నమూర్గము లెన్న గా దందురా ? నిజము నకుఁ బ్రక్రియను సూత్రించుటయే లెన్న యరక తప్పదు. గౌరవాదులకు వెఱచి యారూపములను స్పష్టము చేయుటకై లాఘవమున కిమార్గము నెన్నుకొనిన నెన్నుకొందురు గాక యిదియే లెన్న యనుట విచార్యము.

ఆ-అన్ని-అందఱు :

“అంతవారు- అందఱు ఇంతవారు- ఇందఱు మున్నగు ప్రాథవ్యాకరణోక్త ప్రక్రియ సరి కాదు. అర్థసందర్భము లేదు. కాన నిది యాశబ్దసంబంధి యని మాత్రము చెప్పనగును.” (ఉ.182) అనిరి. ప్రాథ. ప్రక్రియ సరి గా దనుటచితమె. కాని యిది ‘ఆ’శబ్దసంబంధు లనుటయు విశేషము. వీ రింతకు ముందే ‘అన్ని-ఇన్ని-ఎన్ని మహాన్యహత్యర్థకంఠులు బహువచనాంతములు అని చెప్పి అన్ని-అందఱు ఇన్ని-ఇందఱు (ఉ.178) అని చూపిరి. దీనింబట్టి అందఱు అన్నది అన్ని అనుదాని మహాన్యహత్యర్థకరూపము గదా. ఆశబ్దసంబంధి యగుట యెట్లు? అన్ని, ఆశబ్దములు వేరుగాఁ బరిగణించిరి గదా. ఇట్లే ఇందఱు-ఈ ఎందఱు ఏ-కొందఱు ఒక శబ్దములకు సంబంధించినవి కాగా ఇన్నిప్రభృతులను నమహదర్థకములుగాఁ జెప్పుట యెట్లు గుదిరినది. ఆఈవీఒకఅనుశబ్దములె అమహదర్థమున అన్ని ఇత్యాదులుగను, మహదర్థమున అందఱు ఇత్యాదులుగను ఏర్పడు నన్న అన్నిఇన్నిఎన్నికొన్ని అను వాని నిటఁ బరిగణించుట వ్యర్థము. అందఱు అనుదానికి ఆశబ్దములతోఁ గలదన్న మాత్రము సంబంధము అన్నిశబ్దమునకు మాత్ర మాశబ్దముతో లేదా. అన్నిఇత్యాదులకు లప్రభృతులతో నిట్టిసంబంధమును పరులవారు పెర్కొనలేదు. ‘అన్నిప్రభృతు’ లనుచో గణాదిశబ్దమే వ్యర్థ మాయెనే.

ఇవి ‘ఆ’శబ్దసంబంధు లనుట యెంతవఱకు సరిపడును? ఆఈవీశబ్దములకు మహదర్థమున వారు వీరు వేరు మొద లగువిధముగా బహువచనాంతరూపము లేర్పడు చున్నవి గదా. ఈ అందఱుప్రభృతులును ‘ఆ’శబ్దసంబంధులే యైన వారు=అందఱు.

వీరు = ఇందలు వేరు=ఎందలు అనునవి పర్యాయము లగుటచే. అర్థము సందర్భ పడునా?

ఆశబ్దసంబంధి యనగా 'అ'శబ్దమునుండి యీహాపము నిష్పన్న మగు నని యుద్దేశ్యము లేనిచో నాసంబంధ మెట్టిదో నిరూపింపబడె. ప్రక్రియ భిన్న మైన శబ్ద సంబంధము లేదు. అర్థము చూత మన్న 'అ' శబ్దము తదర్థకము గాగా నిది సర్వ తాదర్థకము. శబ్దార్థములకు భిన్న మైనసంబంధ మేది? 'అశబ్దమూలక' మగుట (ఉ.184) యెట్టిది? ఇట్లే అంతాదులును (ఉ.187.వ్యా.సం.స.822).

అందు-ఇందు-ఎందు :

అ దు ఇందు ఎందు అనువానిని సూరి సర్వనామములుగా జెప్పకుండుట య టుండ శ.ర. సూ.నిఘంటుక ర్తలు వానిని ద్రువాంతావ్యయము లనుట చుట్టియు వింతగా నున్న (వ్యా.సం.స.822) దన్న వర్ణులవారు అందు అప్పుడు మొదలగువానినిగూడ సర్వనామరూపములుగా ఆశబ్దమూలకములుగా ఉ-(185)లో జూపిరి. వీనికిఁ గొన్ని విభక్తులందు మాత్రమే వాడుక గల దనుచు అందుకయి, అందులకున్ అందుకన్ అందున్ అందుఁడి అందులోన్ మొ॥ (ఉ.185) చూపిరి. ఇట వానికయి, దానిక, దానియందు దానిసంబంధముండి, దానిలో ననురీతిగా నమహత్తచ్చబ్దార్థము గోచరించుచునే యున్నది. సూ.ని. అందు తచ్చబ్దార్థక మైనపు డాయావిభక్తుల నందు నని అందుకై 'అందుకు, అందుక అందులో' ననువానికిఁ బ్రయోగములును బ్రదర్శించినది. ఇంకను వర్ణులవారు అందును ఇందును ఎందును అనున ప్రత్యుత్థకశబ్దములు గలవు. కాన వాని ద్వితీయాబహువచనములు అందులను ఇందులను ఎందులను అనియు షష్ఠీబహువచన ములు అందులకును ఇందులకును ఎందులకును అనియు— అందులవారు ఇందుల దానపు ఎందులవారు మున్నగునవియు (ఇవి షష్ఠీబహువచనాంతము లేమో) వెలయుచున్న (ఉ.188, వ్యా.సం.స.400) దనిరి. అందులను మొదలగునవి అంద్రాదులద్వితీయాది బహువచనాంతము లనుట యొప్పుదు. ఎందుఁడి వచ్చి తందులకు (అపి.4.76) అను రీతిగా నివి యేకత్వార్థమునను బ్రయుక్త మవుచున్నవి. 'నీయందుల మాకు నొండు కార్యంబు (సఖా.1.84) అనుచో స ప్రతిప్రత్యయమె యనఁదగిన అందుపై లక్షణము

గలదు. ఇది లక్షణము స్వార్థమునం దయిన దనవలెనె కాని ద్విత్వీయానుర్థకమునకు బహుత్వమున నాగను మైన దనుటకు వీలు లేదు. కాగా అందులను, అందులకు, ఇత్యాదులు బహుత్వాదౌధకములుగాఁ జెప్పుటకుఁ దగిన ప్రమాణమై లేదు. అందుకు అందులకు సమానార్థకములై.

ఇరువురయందు భోగేచ్ఛ సరిపి యం దపత్త్యంబు వడయుదు (సభా.1.125) అందు—యిరువురయందు (సూ.ని.) ఇది నిది మహాదర్థక మై బహుత్వాదౌధకమునందున్నది. అయ్యు లక్షణము లేకుండుట గమనింపవచ్చును.

సర్వనామముగా సంగీకరించుట కింకను బ్రయోగములం బరిశీలింపవలసి యున్నది. ఆస్తియ మనుటకు మాత్రము తగినయాధారములు కన్పించుచునేయున్నవి. అందు (ఆవి) అందును (దానిని) ఇట్లై అందులు (అవి) అందులకు (వానికీ) సంగీతి వ్యసహారమును గావరాదు.

వీ రిట సర్వతాదర్థకము (54.సూ.) ఇయదర్థకము (63.సూ.) కియవ్యావ దర్థకము (54.సూ.) కతిసయాధకము (55 సూ) అనురీతిగా సూత్రములు చెప్పుటలో లక్ష్య మేమియో స్పష్టము గాదు. ఈసూత్రములచే వీ రేమి విధింపదలచిరి సూరి ప్రకాశిరను మాన్చి వీ రిట్లు చెప్పుటలో సూత్రసంఖ్యకు బెండుట తప్ప నేవిధ మైన ప్రయోజనమును సాధింపలేదు.

కాగా అ ద్వాదులు ఆప్రభృతిశబ్దములకములుగాఁ జెప్పుట సంగతము గాదు.

పగలు :

‘అందలు=ఇందలు—శబ్దములవలెనె చూపలు—చూపఅన్ (చూచువారు) పగలు—పగఅన్ (పగవారు) అనువానిని సాధించుకొనవలయును. (ఉ.183) ఈ ప్రక్రియ లెన్నగ నున్నది.

కాని చూపలు ప్రభృతయలందవ్యాదులవలె గ్రహించుటకు నందవ్యాదుల ప్రక్రియను నిరూపించిరా? నిరూపింపకుండుటయే లెన్న యని సూత్రించిరే. వాని

ప్రక్రియ తెలిసికొగదా వానివలె నూహించుటకు? ఇంకను అన్ని +లు అందఱు (లేదా అ+లు=అందఱు) అను ప్రక్రియకు, పగలు=పగలు అనుదానికొక బ్రక్రియలో సామ్యము నెట్టిది? లలలకు అలల లగుట మాత్రమే యుద్దేశింపవలె. అట్లే స్పష్టముగాఁ జెప్పదగుచే.

అందఱిని :

'అందఱిని' అనుయత్థిస్థలనిబద్ధముగా పినవీరభద్రునిప్రయోగము మార్పు రానిది వెలసియుండగా (నివి'వ్యాకరణము' గాకుంట విశేషము. అట్లన సూరి యభిప్రాయ ముచిత మగు నేమో) నద్దానిని సూరిప్రభృతులు సంగ్రహించుకొనకుండుట యుక్తము గాదు' (వ్యా.సం.స.౪49) అని వీరుద్దేశ్యతమున ద్వితీయాదులందిత్యముతోడ అందఱిని అనురీతిరూపములను గూడఁ జూపిరి. సన్నయాధర్వణులు సమ్మతింపలేదని తిరస్కరింపక గ్రహించుట యుచితముగా నున్నది. సూరియు ఇత్యముతోఁ బ్రయోగించుట గానవచ్చును. (భా.శ.) వీనిద్వితీయాద్యంతరూపములు సూరి చూపలేదు.

కాగా నందఱ్ఱాదులకు ద్వితీయాదులతో నందఱు అనుదానితోపా అందఱిని అనురీతిరూపములు నుండును. దానిలో సమానముగాఁ బ్రక్రియ నూహించిన పగటిని చూపఱిని అనియు నిది రూపము లుండునా? ఏల వానితోఁ దోలిక?

ఇ తకును వీరు అచ్చి.10.సూత్రముచే చూపఱు పగలు అనువానిప్రక్రియను జూపిరి. ప్రక్రియను జూపినవానిప్రక్రియను జూపనివానితో సమానముగా నూహింప నలసివచ్చుట విచారితము గదా

అని :

అనురూద్యమున వీ రిది విశేషముగాఁ జూపిన అని, ఇని, ఎని, కొని, అను వానిని సూరి అక్కటావి(ప్రకీ.8) సూత్రము నొద్ద నిరూపించెను.

బహుళ్యముఁ బెక్కుండు అనురీతిరూపములు పశులవారికి సమ్మతములు గాకుంట మాత్రముచేఁ బెక్కుండు అనురీతిని సూరికి భిన్నముగాఁ జూపిరి. ఇట్టివానిం

గూర్చి యితకు ముందే గమనించితిమి. 'బహ్వర్థకములు' (56.సూ) అని యొక సూత్రమును జెప్పుట వింత.

అప్రభృతులు :

పిదప 'తదర్థకము ఆశబ్దము (5) ఇనమర్థకము ఈశబ్దము, (58) యత్కిమర్థకము ఏశబ్దము, (59) అని మొదలుగా 65 వరకు జెప్పిన సూత్రములు సూత్రములుగా జెప్పఁదగినవి గాదును స్పష్టమే. 'సర్వతాపదర్థకము' మున్నగు పూర్వ సూత్రములకు పఠే 'తదర్థకము' అని మాత్రమే సూత్రింపక 'ఆశబ్దము' అనునీతిగను జేర్చుట యొకను స్పష్టత కేమో. ఇట్టి సూత్రములవలన బ్రయోజన మేమి? ఇన్ని సూత్రములు బహ్వర్థకములకంటె వీనిప్రక్రియ చూపిననె లెస్సగా నుండెడిది.

ఆఈఏశబ్దములవిషయమున వీ రొకభేదము నిట్లు 'ప్రతిపాదించిరి'. ఆశబ్దము తచ్చబ్ధార్థకమై యైనను వాడుకలో భేదము గలదు. తస్య పుత్రః తత్పుత్రః అని యైనట్లు వానియొక్క కొడుకు ఆకొడుకు అని కానేరదు వానికొడుకు అనియే యగును. (ఉ.135) ఇట్లే వీనికొడుకు (ఉ.187) ఎవ్వనికొడుకు (ఉ.190) ఇందలిభేదము వర్ణులవారిమతమునందలి దేమో. కాని విభక్తిలోపము చప్పినసూరిమతమున గాని వ్యక్తికి ద్వితీయాత్మకత చెప్పినవీరిమతమున గాని వానికొడుకు ఆకొడు కని యగు తెట్లు? తదర్థక మైనను నట్లు గాకపోవు లేమి?

అసలు వీరిలోని ప్రత్యేకత యేమి? సంస్కృతమున రామస్య పుత్రః రామ పుత్రః అని యైకత్వముగా దెలుగున రామునియొక్క కొడుకు రామకొడుకు అని యగు. చున్నదా? (సమాసకములం దేని దమ్మునికొడుకు - తమ్మకొడు కని యగునా?) రాముని కొడుకు, తమ్మునికొడుకు అని యవుచున్నట్లే వానియొక్క కొడుకు వానికొడు కని యవును. స్పష్టతకే యర్హును వర్ణులవారివిరణము సందేహములకు మూల మగు చున్నది కాన నిట్లు చెప్పుకుండు టుచితము.

వేడు :

యత్కిమర్థమునకు సూరి వేడునురూపమును జూపకుండుటను వర్ణులవారు విమర్శించు టుచితమే. (ఉ.190) వేరీ ని న్నెదిరింపగా జగమున స్వీరుల్ (హవ 7.45.)

అతడు-పూజ్యార్థము :

అతడు మున్నగువానికిఁ బూజ్యార్థతత లే దనుచుండువారివివరణ ముచితమే. (ఉ.191) సూరి పూజ వివక్షించునపుడే యిట్లవు ననుట గుదురకున్నది. ప్రాణి విక్రయమున బ్రదుకు నతడు (ఆను 2.57) ఇట్టిచోట్లఁ బూజ యున్న దనలేము గదా. తఱుచుగఁ బూజయం దగు నన్న బా గుండెడి దేమో. 'వాడు'కుఁ గేవలము పర్యాయముగా 'అతడు' చెప్పదగునా? కాని పూజార్థ మనలు లే దని చెప్పట యసంగతము. వాడుశబ్దమే కొన్నియెడలఁ బూజ్యతయందుఁ బ్రయుక్త మవుచుండఁగా అతఁ డనునది యసలే యట్లుగా దనుట యుచితమా?

ఎతడు-ఏమె :

సూరి పేర్కొన్నఎతడు ఏతఁ డనువానిని చఱులవా రుదాహరింపలేదు. వీనికిఁ బ్రయోగములు లే పని స్పష్టము చేసిరి. (ఉ.188) ప్రౌఢ. వీనిని సాధించినది, శ,ర. సూ.ని. చూపినవి, ప్రయోగము లీలేదు.

'ఏమె (ఏపూజ్యురాలు) అనువాడుకకుఁ గవిప్రయోగము లభింపలేదు.' (ఉ.191) (వ్యా.సం.స.888) అన్నచఱులవా రారూపమును బ్రస్తావించి ప్రమాణీకరించియే యుండిరి. వాడుకనుబట్టి యేమో.

ఆమె-పూజ్యార్థము :

"తదాదులు మహతీవాచకంబులు 'ఆమె-ఆపె-ఆకె, ఈమె-ఈపె-ఈకె, ఏమె-ఏపె-ఏకె, అనుపూజ్యార్థకరూపంబులు వడయు' (60.సూ) అని వీరు సూత్రించిరి.

మహదమహదర్థకరూపము లెల్ల సుదాహరించి వీనిని మాత్రము సూత్రించుటలో విశేష మేమి. అట్లే యుదాహరింపదగును. సర్వనామరూపములప్రక్రియను నిరూపించుటలో నట్లు నివృత్తిచుపద్ధతియే యనుసరించుచో చఱులవా రన్నట్లు దీని ప్రక్రియను జెప్పుటకంటె సిద్ధరూపోదాహృతియే లెస్స.

ఈలక్షణమున తదాదులు పూజ్యార్థకరూపంబులు వడయు ననుటకంటెఁ బూజ్యత్వమునందు (ఈ) రూపంబులు వడయు ననుట సక్రమము.

సం.లో ఆకె,ఆపె, ఆమె మున్నగునవి తఱచుగఁ బూజ్యతయందె కన్పట్టుచున్నవి. (వ్యా.సం.స.879) యని 'తఱచుగా' నని చెప్పియు నిట నట్టనకుంట విశేషము. "ఏమే హేమలతా యంచఁ బని యేమే మాధవీ యంచు' అనుచో 'ఏమే హేమలతా' అని పిల్వ(గా) పని యేమే మాధవీ అని సంభాషించుట యుక్తముగా నుండు ననిరి. ఇటుఁ బూజ్యత కుదురలే దని గాఁబోలును వీ రిట 'ఏమె' అను వాడుకయె లేదనిరి. సం.లో ఏమె (ఏపూజ్యరాలు) అను స్థమునఁ గానరా దన నితరమున, గల దనవచ్చును గదా- (వ్యా.సం.స.880) పైని 'పని యేమే' యనుచో 'ఏమి' శబ్దమె కానగు. కాని మొదటి 'ఏమే హేమలతా' యనుచో నేమిశబ్దార్థముతో న్వయము చక్క-గాఁ గుదురునా? సంబోధనమున నెత్వమునకు తీర్థ మెట్లు? అర్థవిశేషమునఁ గాకున్నర మని గ్రహింపదగు.

ఆకెను నాదుసంగముఁ బఱిమిత మౌట కూడద యొకప్పుడు (కళా.7.106) అనుచోఁ బూజ్యత కల దనఁగలమా? ముసలాపె యేవివేకి (వై.క.4.36) అనుచో నీచార్థమె. బోగముముసలాపె (శుక.3.48) కావున వీ రిచ్చటఁ గూడ సం.లోవలె నివి పూజ్యార్థకము లగుట 'తఱచుగా' నని చెప్పుట యుచిత మనిపించు.

ఎవ్వరితాదులు :

మహతి వాచ్య మగుచవుడు సూరి చూపినవర్జిత మొదలగు22రూపములను గోశములు సంగ్రహించినను 'ఎవ్వరును నిట్టిరూపపరంపరను నిర్వహించుప్రబల ప్రామాణికప్రయోగములు చూపలే (వ్యా.సం.స.877) దనిరి. ఉ.లో వీరును సంగ్రహించిరి.

మిమ్ముల :

యుష్మదస్మదాత్మాకర్థములకు సూరి ద్వితీయబహువచనమున మిమ్ములన్ అనురీతిరూపములు చూపలేదు. చర్యులవారు నిట్టి పవశబ్దము లను టుచితమె. నన్నయధర్వణు లివి సమ్మతించలేదు. మిమ్ములఁ జూచి రం డనుచు (మొల్ల.సుం.93) మిమ్ములను (రం.రా.11పుట) మానసోల్లాసమునొంది మమ్ములఁ దలంచు (నిరం.3.47) అట్టి పదు దగువిశేషస్థలములు :

మనలచేత :

ఇట్లే సూరి యంగీకరించిన ముగ్ధముపై దృఢీకరణముచేయడండాగమమున, సన్నయాధర్వణులు సమ్మతింపకున్నను యిరువులవా రంగీకరించుట యుక్తముగా నున్నది. (ఉ.హరి.రీ 54-) (వ్యా.సం.స.రీలిలి).

ఆత్మార్థవిశేషములు ప్రౌఢ. సుండి వివరించిరి. (చూ.త్రి.శే.) 'తమయన్న యమలమానసుడు' అనుచం.రా. ప్రయోగమును (ఉ.19లి) బ్రహ్మణీకరించి యుల వారు వివరించు టుచితముగా నున్నది.

ఒక్కర్లు :

ఏవార్థకమునకు వీరు చూపిన ఒక్కర్లు మొదలగు రీతి (రేఫసంయుక్తరూప ములు సూరి చూపలేదు. వీ రట్టివానికి ప్రయోగమును జూపిన దా గుండెడిది.

ఒంటి :

ఎక్కటి యనుదానితోపాటు ఒంటి యనునవియు సమహదర్థకముగా మాత్రము పఠ్యులవారు చూపుట సరి గాదు. కోశములు మహదర్థమును జూపినవి. ఒంటి సనుట యేడ (విరా.5-254) అతఁ డెందెగ రాజ్యము సేకుఁ జేకులున్ (రత్న.2.లిలి) సూ.ని.) ఒంటియెయి దాఁకి మున్నుగా నెది ధర్మివాచక మయి మహత్తు నగును.

ద్విప్రభృతులు :

'ద్విప్రభృతినంభావాచకంబులు మహాస్మహత్యమహదర్థకంబులు' (16) అను వీరిసూత్ర మిట్టిదిగిలికవాని లెనె యనవసరము. ఇట్టిరూపములను జూపినసూరి మతమున ననౌచిత్య మేమి.

'మహతి' యనగా శ్రీవాచకము. శ్రీవాచకము లమహత్తులే యగును. కావున సూత్రమున నమహత్తుతోపాటు మహతిని వేరుగాఁ బ్రస్తావించ సక్కిలు లేదు. మహదమహదర్థకంబు లన్న సుదిష్టార్థము నీయఁజాలును.

వీ రీలక్షణముచే ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకములు మహదర్థములందుఁ బ్రయుక్తము లగు నని చెప్పఁదలచుట స్పష్టము. ఆయ్యు నిట్లు చెప్పుటచలన నేకార్థక మగుటకశబ్ద మిట్టిది గా దనునపార్థమున కవకాశ మేర్పడుచున్నది.

ఇరువురు :

ద్విప్రభృతిసంఖ్యావాచకములకు మహదర్థముని ఇరువురు ఇత్యాదిగా వీరు వకారఘటితరూపములనే ప్రదర్శించిరి. 'సూరి గుప్తర్థమునె నిల్చి గకారమునకు' వకారము విధించెను. కాని వీనిలోని వకార మర్వాచీనము. వకారమె ప్రాథమికము. మూఁడువారు మూవురు వేయివారు వేవురు. అని వానివ్యుత్పత్తిని గ్రహించుటయు" (ఉ.197) ననిరి.

గకారము ప్రాచీన మని యంగీకరింపఁదగినట్లుగా ఏ-గురుకును నిది పత్నిగాఁ దగుం గావున' అనునన్నయప్రయోగమును సూ.ని. చూపినది. వీ రిటు బరిష్కర్తలు సవరించి రనియు 'ఏ-పురు-తవున్- అసియె కవిప్రయుక్త మయ్యు నిర్ణయింతు' (వ్యా సం.స.912) రనిరి. దీనింజుట్టి యేది ప్రాచీన మని నిర్ణయించుటకును వీలు లేకపోవచ్చును.

అవుఁ గాక. వ్యుత్పత్తిబట్టి వకారమె ప్రాచీన మయినను శబ్దశాస్త్రవేత్త చరిత్ర కనుగుణముగనె లక్షణము చేయఁతెనా? వీ రనుస్వారచరిత్ర ననుసరించి పూర్ణము నకు ఖండము విధించినదేరు గమనింపఁదగును. అందువలననె అంతవారు అందఱు అని ప్రక్రియను జెప్పినప్రాథమిక మిటు గుగాగమమునె విధించె. అయినను వ్యుత్పత్తిలో మూఁడువారు మూవురు అని చెప్పినవీరు 'మూవురు' అను రూపమును 'మూఁడువారు' అనుదానినుండి సాధింతురా? కానపుడు వకారము ప్రాచీన మని యటు మాత్రమె చరిత్ర ననుసరింప నేల? ఎట్లయినను మూఁడులు మూగురు (మూవురు) అని చూపక తప్పదు. ఇంకి రెండువారు మూఁడువా రనురీతిరూపము లును తేవు గదా.

కాగా గుగాగమము చెప్పి గకారమునకు వకార మయిన దని మిగిలినపెక్కిం టితో గ్రహించుట యుక్తము గాన సూరిమార్గము శాస్త్రోచితము.

ఇరువై :

సూరికి విశేషముగా వీరు (ఇరువది) ఇరువై అనురూపమును బేర్కొనిరి. యుక్తమె, (ఉ.198) రాగలఇరువై తొమ్మిదవద్వాపరమున (కా.శీ.3.51).

ఎనమనూలు, ఎనమన్నూలు అన్నవి సామాసికవికారములు నిక్కలాది సూత్రముచే సాధింపవచ్చు.

ఇరువది యొకటి :

‘షష్ఠీసమాసమున షష్ఠి. ద్వితీయారూపమున నిల్చుట సంఖ్యావాచకసమాసమునఁ బ్రథమారూపమున నిల్చుట కొన్నియెడలఁ గలదు. ఇరువదియొకటి ముగ్గుది రెండు. ఇటు షష్ఠి ద్వితీయారూపమున నిల్చినచో ఇరువదియొకటి ముగ్గుది రెండు మున్నగురీతి గలయనిష్ఠరూపము లవతరించును.’ (ఉ.169) సూరికి భిన్నముగా షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత యన్నది వీరు తెచ్చిపెట్టుకొన్న ప్రక్రియ. దానివలన నేర్పడినయకర్థ మిది. వివరణమున మార్చిరి కాని యటు “ఇట్టియెడల నాపవిభక్తికములబాహుళ్యముచేత టింటులు రాక ప్రథమ నిల్చెను” (ఉ.280) చెప్పించిరి. బాహుళ్యమువలన టింటులు రా వన్నఁ జాలదా? ప్రథమ నిల్చుననుట యేల? ప్రథమయే నిల్చిన టింటుల ప్రాప్తియే లేదు గదా బాహుళ్యముచే వారింపఁజేయ నవసర మేమి?

“బాలప్రౌఢవ్యాకరణసద్ధతి నిట్టియనిష్ఠరూపములు దుర్వారము (ఉ.196) లనుట యేల? వీరు బహుళ మన సూరి ప్రాయిక మనుట నెట్లు నాపవిభక్తికములు రా వన్న వీరు బాహుళ్యముచే వారింపుకొన్నటువంటిది కాదా?

అసలు ఇరువదియును ఒకటియును, ఇరువదియొకటి, ముగ్గుదియును రెండును ముగ్గుదిరెండు అనురీతిగాఁ బ్రథమాంతములతో నీసమాసములను సంగ్రహించుకొనుటకు వీలుండగా షష్ఠిని దెచ్చిపెట్టుకొను లేల? షష్ఠస్త మన్నఁ గల్గునిబ్బంది యేమో పరిశీలంపవలె

ఒకటి :

సూరి రెండు మొదలగునవి యాపవిభక్తికము లనుట పొరపాటు. తక్కువకంటను లేదు. (స్వర్గ.1.82) (ఉ.190) అని వీరు పేర్కొనుటలో రెండు మొద

లగునది యాపవిభక్తికములు గా వని చెప్పటం వీరియుద్దేశ్యము గా దనకచ్చును. అతఃశబ్దము గూడ నౌపవిభక్తికమై యుండు రెండు మొదలగువానియౌపవిభక్తికత్వమును దేర్కొనుట సరి గా దని వీరియుద్దేశ్య మిది చింత్యము

పీఠార్థ :

‘సూరిగా రుదాహరించి— ఓరట్ట శబ్ద మేతోశమందును గానరాదు.’ (ఉ.1389) సూరి ‘అర్థవిశేషంబునఁ జూపబైడు’ సని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పెను. సూరి యెఱఁ జూచెనో పరిశోధింపదల.

అవ :

‘సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దనగాగమం బగు [25] ననుసూరిసూత్రమును సవరించి ‘సంఖ్యకుఁ బూరణార్థమున అప్రత్యయము తుదిని నిల్పును. అది యుత్తర పదముతో సమసించియే యుండును.’ [ఉ 67.సూ.] అనిరి.

సూరి ‘అవ’ అగమముగాఁ జెప్పఁగా వీరు ప్రత్యయ మనుట మొదటి మార్పు. సమాసేకస్థ సర్వదా యనువి.వి.వచనము వీరిలక్షణమునకు మూల మనఁ దగు. అందు ‘అవ’ ప్రత్యయ మని స్పష్టముగాఁ జెప్పినయాధారము లేదు. కాని వీ రట్లు వ్యాఖ్యానించిరి.

‘అవ యనునది యాగమ మగునపు డింకఁ బూరణార్థకప్రత్యయ మెయ్యది యగు నని యాతఁడు తలంచెనో తెలియఁబున్నది. [వ్యా.సం.స.918] ఇట్లాగమ మనుట సరి గా దని, స్వయముగాఁ బ్రత్యయ మని చెప్పియు నింతకు ముందు అంద్రవగాగమంబులు దప్ప’ (ఉ.సంధి.12.సూ.] అని యవగాగమముగా సూరివలెనె యెట్లు చెప్పిరో. ఉ.లో సూరి దీని నాగమ మనుటను బరామర్శింపలేదు,

‘అవి యుత్తరపదముతో సమసించియే యుండు ననిరి, అనఁగా అవప్రత్యయంతము మీఁదిపదముతో సమసించియే యుండు నని యర్థము, కాఁగాఁ బూరణార్థమున సంఖ్యావాచకము లెప్పుడు మీఁదిపదముతో సమాసము నందియే యుండఁగా

‘అవ’ అనునది యాగముగాఁ జెప్పఁబడిన నాలోప మేమి? (శ.ల.సం.లో ‘సహృద భార్యంబునం దగు నని మాత్రమే సూరి చెప్పె.)

నాలవుపాలు :

ఇది అగు-అవు ననునవి యుండుటను బ్రస్తావించిన ప్రాధ. మతమును వీరు దిరస్కరించిరి. (ఉ.201) (పూ.త్రి.శే.)

‘శాంతిపర్వపద్యమందు నాలవుపాలు అనుచో నాలవుపాలు అనినయెడల నాలుగు భాగము లనుననిష్ఠాభ్రము గలుగును. మఱియు—గికారలోప వెట్లు? (ఉ.201) కాని నాలవుపాలు అనునది నాలుగుభాగము లని యగ్రము నిచ్చు ననుట యసంగతము. ఎనిమిది యగుపర్వము నది యగువేయి ఇత్తాదులలో ఎనిమిదిపర్వములు నదివే అని యర్థమా? (ఇ. తెల్లయెడల అగుకు అవ నిల్పఁరెనా) (వా.సం.స 919) గలోపము సిద్ధ మైన నర్థమునమాత్రము బాధ లేదు.

గికారలోప మె డ్దను టుచితమె. కాని అప్రత్యయ మైన ‘ప్రకృతిప్రత్యయ యోగమున కర్ణలోపాదికము సహజ (ఉ.201) మనుట మాత్ర మసహజము. అట్లయగుచో నాయాప్రత్యయములపరకత్వమున నాయావికారము లేల యుపదేశింపఁబడినవి? రామశబ్దమునకుఁ బ్రథమై నపరమున దుష్టా వచ్చు నన్న రాముఁడు అనుచోఁ బ్రకృతిప్రత్యయసంయోగమున నుత్వము సహజముగా నైనదా? శాస్త్ర మేల చెప్పె? సమాసము లనిరి గాన గీర్ణలోపము సామాసికవికార మనుట యుక్తము గదా.

అవ-సమాసము :

వచ్చువాఁడు మొదలగుచోట్ల విధిత్రివిక్షలోఁ దచ్చబ్బ మనుస్రయ్యుక్త మయిన స్థలములను గూడ వీరు సమాసము లనియే భావించిరి. కాని యది యుచితమా?

వాఁడు రెండవాఁడు నేను మొదటివాఁడను. ఆమె మూడవది మొదలగురీతి స్థలములనుబట్టి యింక దచ్చభ్రాంతిమున కెట్టి ప్రాధాన్యమును లే దని గుర్తింపదచ్చును. (విధిత్రివిక్షలో) దచ్చబ్బ మనుస్రయ్యుక్త మైన వచ్చినవాఁడు మొదలగుస్థలములందు వలెనే వీరు నిరు రెండవవాఁడు, రెండవది యని యుదాహరించిరి. కాగా వచ్చిన

వాడు మున్నగు ధా.వి.స్థలములందు 'తె నిట' గూట నడగంతముపై విభక్తివిక్షలోఁ దచ్చబ్బి మనుప్రయుక్త మయినట్లు చెప్పెదగు. చచ్చినవాడు వ్యస్తము. (సమా.9) కాఁగా రెండవవాడు రెండవది మున్నగుస్థలములును సమాసములుగాఁ జెప్పరాదు. వ్యస్తములే. మహదర్థమునఁ బ్రథమయందు రెండవవాడు. ద్వితీయాదులలో రెండవ వానిన్ మొ॥ ఇట్లే యమహదర్థమున రెండవది, రెండవదానిన్ మొ॥

కాని సూరి తచ్చబ్బానుప్రయోగమును ధా.వి.లకు మాత్రమే చెప్పెను. (సమా.8) ఇట రెండవవాడు రెండవది యని యుదాహరించెను. కాన నివి సమాసము లన్న నీవు రెండవవాడవు ఇత్యాదులు గుదురవు. కాన నీలక్ష్యప్రదర్శనసామర్థ్యము చేతనే దాతుజేతరము లగువిశేషణములపైఁ గూడ విభక్తివిక్షలోఁ దచ్చబ్బి మను ప్రయుక్త మగుట గల దని యెన్నెదగును. జ్ఞాపిత మగునీయర్థములన (వీడు)' నల్లవాడు మీరుపెద్దవారు ఇత్యాదులు గుర్తింపదగు. మీరు పెద్దలు మొ॥ ఆయు 'అ' అగమ మనుటలో నిబ్బంది మృగ్యము.

కాఁగా వర్ణులవారిసమాసవిధాన ముచిత మని చెప్ప నవకాశము గాఁరాదు

మహతి_మహద్రూపము ;

సర్వనామక్రియాపదంబులబహువచనంబు మహత్తునకుంబోలే మహతి కగు (26) ననుసూరిలక్షణమును వీరు అన్నిప్రభృతులకును తదన్వితక్రియలకును, మహతీ బహుత్వమున మహద్బహువచనరూపములే యగు' (ఉ.68.సూ.) నని సవరించిరి. సూరి పేర్కొన్న సర్వనామసంజ్ఞను వీరంగీకరింపకపోవుటచే సూరి సర్వనామములన్న యన్నియెడల 'అన్నిప్రభృతులకు' అనియే చెప్పుచుదురు. సూరి చెప్పిన సర్వ నామము లన్నింటిని వీరన్ని ప్రభృతులతోఁ జేర్చిరి. భేద మన్నిప్రభృతులనుటలో మాత్రమే. సర్వనామసంజ్ఞ చెప్పుట యుచితమే యని గుర్తించితిమి. కాని నిట సూరి లక్షణమున దురుక్తి గాని వర్ణులవారిసవరణలో విశేషప్రయోజనము గాని లేవు.

సూరి పదపఁ క్రియాపదంబు లని సామాన్యముగాఁ జెప్పగా వీరు 'తదన్విత క్రియలు' అనిరి. తచ్చబ్బము పూర్వోక్తమును బరామర్శించును. పూర్వోక్త మన్ని ప్రభృతులు. కావున నన్నిప్రభృతులతో నన్వయము గల్గినపుడే మహత్కర్తృక్రియను

మహాద్రూప మవు నని లక్షణమునభిప్రాయము. 'వారు వచ్చిరి. శ్రీ లండణును వచ్చుచున్నారు. పదువురు శ్రీలు గలరు. (ఉ.201) అని వీరు చూపినలక్ష్యములలో నన్నిప్రభృతులలో నొక్కటి చూపటనుబట్టి పరులవారియభిప్రాయ మదియే యని చెప్పవలె.

కాని యిది సమంజసము కాదు. "శ్రీభూనీళలు వచ్చుచున్నారు" అనుచో నన్నిప్రభృతులలో నొకండను లేమి 'తదన్వితత్వము' లేదు. అట్టియెడ మహాద్రూప మసాధ్య మై వీరిలక్షణము ననుసరించి యమహాద్రూపమె యుండి 'శ్రీభూనీళలు వచ్చుచున్నవి' అనవలె. ఛనశాస్త్రుల్ చని కాంచిరి, పూజించిరి కాంతలు (వ్యా.సం.స.921) అనుస్థలము లెట్లు? 'తదన్వితత్వము'నకై యన్నిప్రభృతులలో నొక పే దే సధ్యా హారము చేసికొనవలె నేమో. లేనిచో రుక్మిణీ సత్యభామలు వచ్చిరి అనవలయును గాని రుక్మిణీసత్యభామలు వచ్చెను అనరా దని యెఱుంగు(వా.సం.స.921) ఓ యెట్లు? లక్షణము సమన్వయించుటకు దర్ప సధ్యాహార మనవసరము.

కాగా పరులవారు దమసూత్రమున సూరికంటె సథికముగఁ జేర్చిన 'తదన్విత'శబ్ద మనర్థకము. సూరిలక్షణము సూక్తము.

గ_వ ;

అపదాద్యం బయి యసంయుక్తం బయినగకారంబునకు పకారంబు విభాష నగు' (23) ననుసూరిలక్షణమును వీరు 'అచ్చికగరలు కొన్నియెడలఁ బరస్పరము విభాషగ నాదేశము లగును. పద్యాగకారమునకు పకారాదేశము లేదు.' (ఉ.69) అనిరి. సూరిసూత్రమందలి 'అపదాద్యం బయి' యనుదానికి వివరణమై వీరిసూత్రమందలి రెండవవాక్యము. ఇందు సూరిమతమున దురుక్తి లేదు గదా. (అపద-అది అనుచో 'ననాద్యం బయి' యర్థ బా వుండెడి దేమో సూరి. విచారింపవలయు.) కాని వీరు 'అపదాద్యం బయి-అని సూత్రించుట కేవలము నవిమర్శపిమ్మాలక మని' (ఉ.202) పేర్కొనుట వింత. వీరిసూత్రమున సగము 'అపదాద్యం బయి' యనుదానివ్యాఖ్యానమే గద.

‘అసంయుక్తం బయి’ అనుసూరిసూత్రస్థపదమును వీరు దమసూత్రములోఁ దొలగించిరి. అయ్యు సంయుక్తమై యున్నగకారమునకు పకారము వచ్చుటను జూపలేదు.

‘ఆర్వురు, ఆర్గురు ముప్పురు ముగురు, నల్వురు నల్గురు, అనుచో సంయుక్తమైనపకారమునకు గకార మగుటను జూపిరి. సూరి యసంయుక్త మయినగకారమునకు పకారము రా దని కదా చెప్పినది. అది నిర్మూల మని పై యుదాహరణము లెట్లు విశదపఱచును? (ఉ.202) కా దన్న సంయుక్త మగుగకారమునకు పకారము వచ్చునన్న ఎగ్గు- ఎప్పు అగ్గలము అప్పలము తగ్గు తప్పు ఇత్యాదులును గావలె. అట్టివి కలవా? (విభాష) కొన్నియెడల ననుదానిచే వీరు వారించుకొందురు గాక! కొన్నియెడల నైనను సంయుక్త మగుగకారమునకు పకారము చూపవలె. అసలు లేనపుడు లే దని స్పష్టముగాఁ జెప్పుట నిర్మూల మెట్లగును.

‘ఆర్వురు’ ఇత్యాదులందు సంయుక్త మగు పకారమునకు గకార మైన దందురు. ఇది ముందు సంయుక్తములు చేసి గకారము చేయ నేల? సంయుక్తస్థితి యిది సహజము గామి గమనార్హము. వీ రీరూపముల నింతకు ముందు మూపురు ముప్పురు -- అటువురు (ఉ.197) అని యసంయుక్తముగనె చూపిరి. అది సక్రమము. అటువురు [మూపురు], నలువురు అనురీతిగ నసంయుక్త స్థితితో పకారమునకు గకారము చేయఁగా అటుగురు, నలుగురు అని యొక పదప స్వరలోపము చేసిన ఆర్గురు అని అని కాగలదు. మూవూరు మూగురు, (ప్ర.కీ.6) ముగ్గురు. ఇందుకయి సంయుక్త స్థలములలో పకారమునకు గకార మైన దన నేల? తప్పెను, నప్పెను, బుప్పె, క్రొప్పె, చిప్ప ఇత్యాదులు సహజసంయుక్తస్థలములు. అది తగ్గెను, బుగ్గ అనురీతి సేయర్థ మున రూపము లున్నవా? కొన్నియెడల ననుదానిచే సహజసంయుక్తస్థలములలో లే దనకొనవలెనా? ఏల? అటువురు అనుదానినుండి యాచ్ఛురని యగుఁ గాని ఆర్వురు అనుదానినుండి యాటువురు అని యేర్పడునచకాశ మున్నదా?

కాఁగా పకారమునకు గకార మగు నన్నను సంయుక్త మయినపకారమునకు గకార మగుట లే దని వీరియుదాహరణములనుబట్టి నిస్సంశయముగా గుర్తించవచ్చును.

కాఁగా సూరిలక్షణమున 'నసంయుక్తం బయి' యనుదళ మెంతయు నుచిత మనియు వర్ణులవా నద్దానిని బొలఁగించుట సరి గా దనియు నిశ్చయించుచున్నను,

సూరిలక్షణమునకును వీరిలక్షణమునకును బ్రధాన మయినభేదము వకారమునకు గకార మగుటఁ గూర్చియే. సూరి వకారమునకు గకారము చెప్పుకుండుటయే యవి మర్శనమూలక మని వర్ణులవారినిశ్చయము.

వీరు చూపిన ఆర్వురు, మువ్వురు, నల్వరు అనురీతిస్థలముల సూరిమతమున అణుగు రనురీతిగ మొదట గకారమే యుండె నట్లు చెప్పుట శబ్దశాస్త్రోచితమే యని యింతకుముందే గుర్తించితిమి. కావున అణుగురు అణువురు అని సూరి సాధింప అణువురు - ఆరుగురు అని వీరు సాధింతురు. ఈమాత్రమునకై వకారమునకు గకారము చెప్ప నక్కఱ లేదు. వకారమే ప్రాథమిక మైన గకారమే మొక శాస్త్ర ముద్దానిని విధింకక తప్పుదు. అట్టియెడ గకారమునకు వకారము విధించియుండఁగా గకారము విధించుకొనుట లాభవమా? లేక వకారమును విధించి గకారములోడి రూపాంతరమునకై మఱి వకారమునకు గకారము విధించుట లాభవమా? సూరిమతము ప్రశ్నము గదా. రెండునవారు = ఇరువురు అను విసరణమే అంతనవారు = అందఱు అనుదానివలె (ఉ.182) సరి గా దని యగు. అభర్వణుడు అదేశాశ్చపురూపశ్చ యని పుష్కలమును విధించె నని వీ రిట్లు తలచియుండురు. కాని గౌరవమౌతు మగుట సూరి దాని నుజ్జగించుట యుచితమే. (గకారమునకు వకార మగుట తెలుగునఁ బ్రచురప్రసిద్ధము అట్టియెడల సర్వనామశబ్దములందు మాత్రము వకారమునకు గకారము సార్వత్రికముగా నుండుట సహజ మనఁదగునా?)

'బాంధవ-బంధువు- బంధుగు- ప్రవాళ- పడడు- పగడము' (ఉ.202) అనుచో వకారమునకు గకారమైన దనిరి. ప్రకృత్యందు వకారము గలదు గానఁ దద్భవమునను ముందు వకారమే యుంచి పడప గకారమును జేయుట వీరియభిప్రాయము. ఇం దొచిత్యము లే దనలేము. కాని తువరః ఒగరు, ఇది గకారమే కాని వకారముతో రూపాంతరము లేదు. తద్భవములలో వర్ణవివార మీత్రమములతోనె యుండు నని నియమించుట యసాధ్యము గదా. అట్టియెడల రెండురూపము లున్నచోట

గకారఘటితరూపమును మూలము చేసికొని దాన చకారము చేసి రెండవరూపమును సంప్రగహించుకొనుటలో శాస్త్రవిరోధము లేదు. ఎల్లవల శబ్దవర్తిత ననుసంధించిన వ్యాకరణ యెన్నియంతలుగాఁ బెరుగవలెనో.

గవలు పరస్పర మాదేశ మగు నన్నవీరు పదాదిని గకారమునకు చకార మగుట మాత్రమే నిష్కర్షించిరి. అసఁగాఁ బదాదిని చకారమునకు గకార మగుట గల దన్న మాటయే. దీనికి వీరు వారు. గారు, వాడు— గాడు అన్నవి రెండే చూపిరి. (వీని సామ్యమున వీరు. గీరు, వీడు. గీడు అని కావు.)

వీ రిట్లు చెప్పిరే గాని 'వారు' అనునర్థమున గారు అనుశబ్దము విడిగాఁ బ్రయుక్త మైనతావు భాషలో నెచ్చట నేని గలదా? అనుప్రయుక్త మైనస్థలముల సైతము అయ్యి వారు, అయ్యగారు అనురీతినిఁబ్రయోగించునస్థలములఁ గలవు. స్వాములవారు అనుచో స్వాములగారు అని యుండునా? నాయుడుగారు అనుచో నాయుడువా రని యుండునా? ఇట్టిరూపాంతరములు గల వారు. గారు తదర్థకములు గావు సరి గదా, వానికూడినచే నర్థభేదమును గూడఁ బ్రోధ. ప్రస్తావించె. అధర్వణుడును పూజ్యత్వే సప్రతః గారు' -తచ్చబ్ధస్య బహుత్వం స్యాత్- అని గారు, వారు శబ్దములను భిన్నములుగానె విధించెను. 'అధర్వణుఁ డేల వచింపలేదో తెలియదు గాని వారుశబ్దము చకారమునకు గకారదేశ మగుటచేత గారుశబ్ద మేర్పడెనా యని యాలోచింపనగును.' ('వా.సం.స.844) అన్నవీరు పిదప నాలోచించియే యుద్ఘోషమున నిట్లు నిర్ణయించి రేమో కాని పైవిధ మయినయసంగతులను గుర్తించియే యధర్వణుడు వానిని భిన్నములుగాఁ జెప్పె ననఁదగినను. 'వారు'ను 'తచ్చబ్ధబహుత్వముగాఁజెప్పి, 'గారు' శబ్దము నుచ్చరించుటయు గమన్వార్తము. వీరు కూడ 'ఏకవచనాంతమువయిన గారు బహువచనాంతములపై వారు' (ఉ.అచ్చి.47.సూ) అని పేర్కొనుట గమనింపవచ్చు. వారు శబ్దరూపాంతర మైనగారు 'వారు'కంటె భిన్నస్థలమున మాత్రమే యుండు వీనిపరస్పర భిన్నత్వమును జెప్పఁజాలు.

'వాడు'లోనిచకారము గకార మగుటచే గాడు ఏర్పడిన దనుట మఱియు వింత. 'వాడు' అనునర్థమున గాడుశబ్దము భాషలో నెచటఁ గలదా? ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగుచున్నదా? మఱి యెక్కడ నున్నది? దానిగాడు మొ॥ ఇది ముం

దిత్వము నున్నది. సంబోధనాదులందు నింతను విశేషములు గలవు. వి.వి. ననుసరించి వీరే 'వాత్సల్యనీపతాద్యర్థములందుఁ గొన్నినాడుములకుది నేరత్వమున ఇగాప్రత్యయము నిల్చును' అని (ఉ.109) 'ఇగా' ప్రత్యయముగాఁ జెప్పిరే. ఇగాప్రత్యయముతోఁడి (ఇ)గాఁడు శబ్దము 'వాఁడు' శబ్దవకారమునకు గకార మగుటచే నేర్పడిన దగుట యేమి? అట్టిది గాక 'గాఁడు' అనురూపము గలస్థల మొక్కటి వీ రుదాహరింపబడలే యెచ్చటను.

కాఁగా వారు- గారు- వాఁడు- గాఁడు అని వకారమునకు గకార మైన దని చెప్పుట యసంగత మనుట నిశ్చయము. పంకర, గంకర, వాఁగు-గాఁగు ఇత్యాదు లెట్లును లేవు. కాఁగాఁ బదాదిని గూడ వకారమునకు గకార మగుట లేనేలే దని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

గకారమునకు వకారమును జెప్పనూరిలక్షణ మెంతయు నుచితము.

భౌపవిభక్తికములు :

'ఇటితిర్ణంబులు వక్ష్యమాణంబు లౌపవిభక్తికంబులు' (28) అనునూరిలక్షణమును వీరు విస్తరించి ఇ-టి-ంటి-ఇ-టి-తి-ఇతి-ఆటి ప్రభృతు లౌపవిభక్తికములు' (ఉ.70 నూ) అని పేర్కొనిరి.

'భౌపవిభక్తికవర్ణాష్టాదయః' అనుచిం.లక్షణము ననుసరించి వరులవారు పైరీతి భౌపవిభక్తికములను వివరించుటయే కాక (టింటి ఇత్యాదిగాఁ జెప్పినచిం.ప్రణాళిక సూరి మార్పుట సరి గా దని సంజీవనీలోఁ జెప్పిరి.) ప్రభృతిశబ్దమును గూడ జేర్చి రని తలఁపవచ్చును. 'ఇటితిర్ణంబులు' అని సూరి స్పష్టముగా నిర్ణయించగా వరులవారు ప్రభృతు లనుటచిం. గొంత యస్పష్టత. ప్రయోజనము గావరాదు. వరులవా రౌపవిభక్తికములు పెక్కు పేర్కొనిరి. కాని మాండు బిందాడు లగనల్యము లయినవాఁడులు తప్ప సూరి చెప్పిన ఇటితి అనువానికంటె భిన్న మగు భౌపవిభక్తిక పదము వరులవారు చూపినవానిలో లేవు. వరులవారు పేర్కొన్నవి సూరి సాధింప నివి గావు. ఇటితి అనువానినుండియే సూరి యన్నిటిని సాధించెను.

నామవిధత్తులలో ను ద్వితీయ చేతలోడ తృతీయ, కుషస్థి ఆనుచోట్ల ని, చే లో, కి ఆనువానిని సూరి ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనలేదు. ను మొదలగు వానినుండియే ని మొదలగువానిని సాధించెను. అట స్థిరు నంతియ. ఇటఁ గూడ నట్లు సాధింప వీలవుచుండ స్థి రేల మార్పుట. నర్వయలక్షణమునుబట్టి యేమో. సూరిలక్షణమునందలఱామము శాస్త్రీయత కర్ములవారిలక్షణమున లే వన్నఁ దప్ప లేదు గదా.

వీ రిట సూరికంటెంటి, ఇంటి, ఇతి, అంటి అనునవి యధికముగాఁ జెప్పిరి. ఇవి వేఱుగఁజెప్పఁతెనా?

నీంట :

సూరిలక్షణమున గూర్చి 'సూరి ఇంటి అని సూత్రించి హ్రస్వముమీఁదిటిర్ణము పూర్ణబిందుపూర్వక మగు నని సూత్రించెను. దీర్ఘముమీఁద నీంట అని కలదె' (ఉ.202) అనిరి. అనఁగా 'ంటి' వర్ణము నొవవిధక్రికముగాఁ బ్రత్యేకముగాఁ బరిగణింపక టిర్ణమునకు ముందు బిందువు విధించుటతో దానిని స్థాపించుట యుచితమె. (కావున వీరు ఁటిని బరిగణించుట యనవసర మని స్పష్టము.) కాని హ్రస్వముపై ననుటలన 'నీంట' అని యేర్పడుట లేద! అది యిబ్బంది అందుకై 'ంటి'వర్ణమును ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనవలెనా? వీ రిట సూరిలక్షణమును యథాతథముగాఁ జూపలేదు. 'పూర్ణ'బిందువును విధించినసూరి యట 'బహుళంబుగా నగు' ననెను. బహుళపదముచే నీంట అనునది సాధింపరాదా? త్రాంట- మూంట ఇత్యాదిగా దీర్ఘముపైఁ బూర్ణము సాధారణము కాదు గదా. అట్టిహ్రస్వదీర్ఘములపై సామాన్యముగాఁ బూర్ణము విధించుట తప్పు కాదా? కావున దానికై 'ంటి'వర్ణమును ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొన నవసరము లేదు. వీ రట్లు పేర్కొనుట యనవసరము. పైగా సూరివలె వీరును టిర్ణమునకు ముందు పూర్ణబిందువును విధించుట విశేషము. ఇంక 'ంటి' పరిగణనము కేవలము వ్యర్థము గదా.

'నీంట, అనురూపము సూరి సాధింపలే దన్నవీరు సాధించిరా? ఆచ్య.73. సూత్రమున టి. ఇంటి మాత్రమే విధించిరి. 74,75సూత్రములలో సూరివలె హ్రస్వముపైనే బిందువు విధించిరి. సూరిసూత్రముచే నేర్పడని 'నీంట, వీరి యదే

లక్షణముచే నేర్పడుట యెట్లు? వీ రయినను బహుళపదము నాశ్రయించక తప్పదు గదా.

ఁటిపరిగణనములోని ప్రయోజనము గాఁబోలు సౌఖ్యరసము నీంట అనుచోఁ జిం.మతము ననుసరించి 'ఁటి' యైన దనియు తేఱు ఇత్యాదుల సాధ్యబిందువు వుంటుంది లక్షణవిరుద్ధము గా దనియుఁ జెప్పిరి. (వ్యా.సం.స 936) తేఱు అనుచోఁ గలదు గాన దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము సాధారణముగ నుండు నందుచా. 'నీంట' అనుదాని వంటిదానికలె త్రాంటు మూంట ఇత్యాదు లేల లేవు? దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము సాధారణమే కదా. 'ఁటి' ప్రత్యేకవర్ణ మన్నిను నయ్యది ప్రాస్యముపైఁ గొన్నియెడల నగు నని చెప్పవలసినదే తప్ప సాధారణముగాఁ జెప్ప వీలు లేదు.

అస లీ'నీంట' ననురూపమే వివాదగ్రస్తము. 'సౌఖ్యరసంపు నీంట, ఉ.204) అనుచో నిట్ట అసియే కలదు. (సూ.ని.) 'ప్రవాహార్థకనిట్టశబ్దము నిర్వహించునాధార మేదియుఁ గన్పట్ట లేదు. (వ్యా.సం.స 937) 'నిట్ట యవలిదరిని బెట్టువాడ' నని సూ.ని. చూపినను నది ప్రవాహార్థమును నిర్వహింపఁజాల దనిరి. (వ్యా.సం.స.937) మఱి యిటు నర్థ మేమో స్పష్టము చేయ రైరి. తిక్కనయే 'అంత కంతకుఁ బొంగి మి న్నుండి వెల్లిమిగిలి, యెనిమిది దిక్కుల మీదఁబొరలి జనము లానందమునఁ దేల జగము తెల్లఁ దొట్టి నిండాదునెన్నెల నిట్టబాడిచె (నిర్వ.6.55) అని ప్రాసఘటితముగాఁ బ్రయోగించెను. ఇట్లే సౌఖ్యరసంపు నిట్ట -రసప్రవాహ మనరీతిగా నిట నర్థము గుదురువడుచునెయున్నది. వీరును 'నీంటను - మనం బొంటికి (హరి.ఉ.భా.7.94) ఉ.204) అనుప్రాసఘటితప్రయోగమును జూపిరి. కాని యిటు ముద్రితశ్రుతిలో 'రసంబు పెన్నింటలఁ గూర్చు' అని 'నింటల' శబ్ద మున్నది. ద్వితీయాబహుళపద నాంత మైన 'నింట'శబ్దము వేఱు ఇది నీరుశబ్దమునుండి యేర్పడినది గాదు గదా. పెన్నింటం దేలుచు (హరి.6.27) అని యెట్లునప్రయోగమె నింటశబ్దమునకు సూ.ని. చూపినది. శ.ర. సూ.ని లు నింట శబ్దమును జూపినవి. విబుధుల పంట సురతంబులనింట అని సూ.ని. చూపినప్రయోగములో 'నింట' ప్రథమాంతము. ఇట్లు ద్వితీయాబహుళపదనాంత మగు నింట శబ్దములో రద్ధులవారు 'నింటను' అనుపాతము ప్రమాణీకరించుట కవకాశము చాల దయ్యె. అట్లు 'నీంట' అనురూపమే నిరాధార మనఁ దగియుండ దానింబట్టి సూరిలక్షణమును విమర్శించు టుచితమా?

ఇంకను వీరు సూరిలక్షణమును మార్చినను అనిర్దిష్ట బిందువిధానస్థలములలో 'దీర్ఘముమీద ఖండమునె నిల్పవలయు' (ఉ.సం.15) నని నియమించిన వా రగుట స్మరింపవలెను. దీర్ఘముపై నిటఁ బూర్ణబిందు వెట్టు చేయుదురు?

ప్రహస్యముపైఁ బూర్ణబిందు వగు నన్నసూరివిధానమువలన "ఈరీతిని క్రిందంటికి, అప్పటిని నెత్తుంటిని మున్నగు--ననిష్ఠరూపములు దుర్వారము (ఉ.202) అని యింకొకనష్టమును జూపిరి. ఆసూత్రమునే యట్లే గ్రహించి వీ రట బహుళగ్రహణము చేత నెత్తుటిని క్రిందటిని-- మున్నగుచోటులందుఁ బూర్ణబిందువు రానేర దని యెన్నునది' (ఉ.205) యనిలే. ఇట్లు బహుళశబ్దముచే సాధించుట యొకలోటుగా సం.లోఁ జెప్పిరి. (వ్యా.సం.స.930,941) వీరు గ్రహించిన సూరిసూత్రముచే వీరి కట్టి రూపము లయినవి. కాని యట్లు సూత్రించినసూరిమార్గమున మాత్ర మవి దుర్వారములా?

ఇట్లు వీరు చూపిన యనుపత్తు లసంగతము లై సూరిలక్షణము సముచిత మని నిరూపించుచున్నవి. 'ంటి' పరిగణనము హర్థ మని సారాంశము.

ఇంటి :

'ఇంటి' అనున దొకటి వీరు విశేషముగాఁ జెప్పిరి. టి,ంటి, అనువానివలె నిందును 'టి'వర్ణమె. కాని ముందు పూర్ణబిందువుతోపాటు దానికి ముందొత్తము విశేషము. 'పదియింటి' (ద్రోణ.3 224) —మున్నగురూపము లీతనిపక్షమున లభింపనేరవు. గదా' (ఉ.202) యనిరి. మున్నగురూపము లనిరి గాని యవి యేవి? అంతయింటిని ఇంతయింటిని ఇత్యాదు లందునా? 'ఇంటి-పదియింటి అనునది యొక్కటే' (ఉ.205) చూపిరి. తొమ్మిదియింటఁ బెట్టెంటు మేలు పుత్రుడు (సిం.10.8) అనియఁ గలదు. వీరు వీనిని సాధింపఁగలరా?

అరలు 'ఇంటి' యని స్వరాదిగా గ్రహించిన నిది యపదము గావున సంధి.11 సూ.చే నిత్యసంధి యై మఱలఁ బదింటికి అనియే యగును. 'యింటి' అని గ్రహించుట మేలు. విధానసామర్థ్యము నాశ్రయింపవలసినయవసర ముండదు.

సూరి యింకను స్పష్టముగా 'సంఖ్యామాఇతిష్టికివా' అనుచో సూత్రాంధ్రమున పసియింటికి అని యుదాహరించెను. (సంఖ్యమీఁదిటిఁటిక్కుల కిడాగమం బగు' శ.ల.సం.3.211 అనియు బేర్కొనెను.) బాల.లోఁ జెప్పని పండుండి గ్రహింపు మని ఈవ్యాకరణంబున మూలం బయినకృతిని బోలఁగనఁదగున్' అని సూరి పేర్కొనుట గమనింపఁదగును. కాఁగా వరులవారు మాపినపదియింటికి సూరి దృష్టి కెక్కినదే. ఇంక నిట్టియొండు రెండుప్రయోగములకై ముం దిత్వము విశేషముగా విధింప నేల: సూరి ఆచ్చి 32సూత్రమునందలిబహుళపదముచేఁ బూర్ణబిందువుతోపాటు ముందు 'యి'త్వ మన్యకార్యముగా వచ్చుటను గు ర్తింపఁదగును.

అట్టి-ఇతి :

వీ రిట్లే అట్టి- ఇతి- అనువానిం గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ బరిగణించిరి. దీనిపర కత్వమున నిత్యము (ఆచ్చి.36) అత్వము (ఆచ్చి.37) చెప్పుకొనుటద్వారమున నీరూపములు సాధించుటలో లాభము గలదు.

ఉ.ఆచ్చి.76సూత్రముచే దీపరకత్వమున నిత్యము చెప్పి ఇట్టి సాధించినవీరు తిపరకత్వమునను నట్లే యిత్వము చెప్పక ఇతి ప్రత్యేకప్రత్యయ మగుటలో దాని వైశిష్ట్య మేమియో స్పష్టము చేయలేదు. ఉత్వంబున కిత్వంబు ఇత్యాదిగా నావిధి స్పష్టతర మైయున్నది.

అన్ :

అన్ అనునది యుపవిభక్తి యగు నని సమ్మతించునపు డింక దానికి మూల మగు 'నన్' అనునది యుపవిభక్తి గా దనుట యెట్లు? (వ్యా.సం.స.934) అనుటలో వరులవా రిందుకపోరవడి రని చెప్పవలె. విభక్తినిమిత్రకము లయి యాదేశాగమా త్మకము లైన ఇదితిపర్ణము లౌపవిభక్తికములు. అవి చేరుశబ్దములు నౌపవిభక్తిక ములే. కాని వానిపైని విభక్తులే యుపవిభక్తు లగుట యెట్లు? ప్రోలికి అనుచో ఇత్వమును, అది చేరుప్రోలిశబ్దము నౌపవిభక్తికములు. కాని పైనున్న 'కి'విభక్తి: యౌపవిభక్తికము గాదు. 'నన్' అనునది మాత్ర మెట్లుగును? అసలు 'అన్' అను

నది యౌపవిభక్తిక మనుటయే సరి కాదు. సప్తమి కాదేశ మైన ఆత్వము రూప మగు నీయది సప్తమీవిభక్తియే. (నీరునన్ అనుబో 'ఉన్' లోప మగుటచే మిగిలిన దన్నను నీయత్వము నపర్ణకమునకు సంబంధించినదే కావున నపుడును 'అన్' సప్తమి విభక్తియే. ఈప్రకరణమునఁ జెప్పినపర్ణవికారము తెల్ల నౌపవిభక్తికములే యని భ్రాంతిపడి వీరు ఇతి, ఆటి ఇత్యాదిగఁ జూపిరా యని సందేహము.

సూరిసూత్రమునందలిపక్ష్యమాణంబు లనుదళమును వీరు దొలఁగించిరి. ఈ సూత్రమునకుఁ బూర్వమునం దుక్తము లయినయిత్యమునకు నౌపవిభక్తికసంజ్ఞ వారించుటయు నిక పై సీపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబోవు ఇటి, తి అనువానికి మాత్రమే గల్గుటయు ననుప్రయోజనముల నిది సాధించుచు నుచితమై యైయున్నది.

పిదప విచరణమున వీరు “కొన్ని జడవాచక క్రీసమనామము విభక్తులకుఁ బూర్వ మున నాగమములుగాను గొన్నియెడల నాదేశములుగాను ఇటిప్రభృతులు నిల్చు’ (ఉ.292) ననిరి. అదేశములు (విభక్తులకుఁ గావు నామాంత్యపర్ణముల కని గ్రహింపఁ దగు. సూరిఇపర్ణమును) ఎఱెనె వీరును ఊరు మొదలగువాని కిత్వం బగు’ అనియే చెప్పిరి. కాఁగా ‘ఇ’పర్ణ మెప్పుడు నాదేశమె కాని యాగమ మగుట లేదు. సూరి ‘విభక్తినిమిత్త కంబు లయి యాదేశాగమాత్మకంబులయిన, —అనువిచరణమునభిప్రాయమును సంగ్రహించుట వీరియుద్దేశ్యము గావచ్చును, కాని యట ఇపర్ణ మాగమ మవు నేమో యనుసందేహమున కవకాశము లేదు, (ఇటితి —అనుక్రమములో ఆదేశాగమాత్మకము లని సూరి యాదేశము నాచియందు బేర్కొనుట గమనింపఁదగు. ‘ఇ’ పర్ణ మాదేశము గానే వచ్చు నని వాక్యాభిప్రాయము నెన్నరాదు, కాని వాక్యరచనాక్రిమము విశిష్టమని చెప్పటలో దోషము లేదు గదా.)

జడవాచకముల కగుట పైసూత్రమునఁ జూతము,

దౌపవిభక్తికస్థలములు :

ఇవి ద్వితీయాకద్యేవచనంబులు పరంబు లగునపుడు నామంబులకుం గొన్నింటి కిం బ్రాయికంబుగ నగు (29)ననుసారితక్షణమును వీరు “ఇవి ద్వితీయాద్యేకవచనం బులు పర మగునపుడు మాత్రమే యాచ్చిక క్రీసమజడవాచకములకు బహుళముగా నగును” (ఉ.71,సూ)అని చూపిరి,

‘మాత్రమే’ యన్నది ముందుగా సూరికంటె నధికముగాఁ జేర్చిరి. మాత్రమే యనకున్న నితరస్థలములం దగునా? ఉపమంతఃకు డ్వితీయాద్యైకపదములు పరం బగునపుడు (ఉ.తత్స.23.సూ) అనుచో ‘మాత్రమే’ యనలేదు. నిగాగము మితర స్థలములం దయినదా? ఇది నేల? అనవసరము. గోతులు అనరీతియితరస్థలములందరి తివర్ణ మౌపవిభక్తికము గా దని చెప్పుట వీరియద్వైకము గాఁబోలును— మాత్రమే యనుపద మాయథమును జెప్పునా? ఎట్లు? ఈపదము త్యాజ్యము.

పిదప ‘అచ్చికశ్రీసమజడవాచకములకు అనిరి. సూరిసూత్రమందలి ‘నామం బులకుం గొన్నింటికి’ ననుదాని కిది వివరణమా? రా దనవలె.

వీరు సంస్కృతసమము లగుసురలు మొదలగు వానిం గూడ శ్రీసమములుగా వ్యవహరింతురు. అందులన నిది నాచ్చికశ్రీసమము లని యుండవలె. కాని అచ్చి కంటితోడ శ్రీసమము (ఉ.సమా.89) మొదలగుస్థలముల నిట్లు చెప్పలేదు. సూరి ననుసరించిరి. సూరి చింతలె శ్రీసమము లాచ్చికములుగనె చెప్పె. సూరిమతమున శ్రీసమము అనుచో నాచ్చికము లని వేఱ చెప్ప నక్కఱ లేదు.

చిం.వి.వి.లు గాని సూరియు(శ్రీసమ) జడవాచకములకె యగు నని చెప్పలేదు. వీ రిట్లు నియమించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి?

ప్రాణివాచకములు ;

అటు-అరిని (కూతురు=కూతురిని) మున్నగుజడములందరియిత్వమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకొనవలసివచ్చుటయే. సూరి వీరివలె నియమింపకపోవుటచే వాని యిత్వము వేఱ చెప్పనవసరము లేకపోయితి. (ఉ.203) ఊరు మొదలగువానికి వలె నాల్వాదులకును ద్వితీయాద్యైకపదపరకత్వమంద యిత్వ మగుచున్నది. వీ.పే నిం జూచి పేనితో (94పుట) అని సూరి నీ.చం.లోఁ బ్రయోగించెను. ఇది ‘పేనన్’ అని తృతీయాసప్తములం దత్వ మున్నదా? అ(అచ్చి.93)సూత్రమందరిబహుళ పదముచేఁ గొన్నింటికి (ప్రాణివాచకముల కెల్ల) నత్వమున కప్రవృత్తి చెప్పుకొనఁ

దగదా? కావునఁ ద్వితీయోపప్తములం దత్వము లేరపోవుట వీనియొకవిభక్తికర్తృత్వమునకు పాఠకము గానెరుదు.

అల్పాదుల కిత్వము సూరి చెప్పి మఱచె నేమో. అంతమాత్రమున నిచ్చటి యివర్ణ మౌపవిభక్తిక మను డెట్లు? అన వీలు లేదు. సూరి యింతకుముందు 'కూతురులు, కూతుళ్లు, కూతురి నిత్యాదిరూపములు గ్రామ్యము (అచ్చి.9) అనెను. రువర్ణము రా దని చెప్పసూరి రువర్ణము వచ్చినచో బాలచే నేర్పడురూపములను మాత్రమే యటఁ జూపుట గమనింపదగును. సూరి యవి గ్రామ్యము అనుటకు మూలము తె.వ్యా. 'కూతురు శబ్దమునకు ఏతటము కూతురు కూతురి. ప్రథమాంతబహువచనము - కూతురులు కూతుండ్లు కూతుళ్లు కూతులు' (తె.వ్యా.147) ఇట రుగాగమము వచ్చినను గూతుండ్లు అని యేర్పడుట యసంభవము గావునఁ దన్ములకి మైనగ్రామ్యతయు విశేషముగా నుండుటచేతనే సూరి కూతుండ్లు అనుదాని నిటఁ బ్రస్తావించలేదు. కాగా రుగాగమము (రాదు గాని) వచ్చినచోఁ గూతురిని అని యగు ననియే సూరిమతము గమనింపదగును. తె.వ్యా. అటచే 148 సూత్రమున ఆఠిని ఇత్యాదిగా నింద్యైత్వ మౌపవిభక్తికముగాఁ దత్ప్రకరణముననే నిరూపించెను. అది యౌపవిభక్తికము గా దని సూరి తలఁచినచో చిరులువారివలెఁ బ్రాణివాచకము లౌపవిభక్తికములు గా వని యెంచిచో (కూతురిని ప్రదర్శింపకుండుటయే కాక) ఈయిత్వమును బ్రత్యేకముగా సూత్రించెడివాడే యనుటలో సందేహము లేదు గదా. తె.వ్యా. అభిప్రాయము లట నట సందర్భోచితముగా సూరి విమర్శించెను.

ఇట్లనె ద్వితీయైర్పఱచనము పర మగునహ దౌపవిభక్తికములు రా వను కొందఱ యభిప్రాయమును సూరి తిరస్కరించెను. దీనినిగూర్చి చిరులువారు 'ద్వితీయైక పదనపరకర్తృత్వమున నుపవిభక్తులు రా వని కొందఱు చక్కాణించినట్లు సూరి వ్రాసెను. కాని య ధైర్వరు చక్కాణించిరో తెలియకున్నది' (వ్యా.సం.స.981) యనిరి. అట్లు చెప్పిన పీఠెలుగువ్యాకరణకర్తయ. ఇతఁడు 'తటవిభక్తు లనఁగా తృప్తయమొదలుగాఁ గలవిభక్తులు' (981సూ) అని యొకసంజ్ఞ నేర్పఱచుకొని 1381సూత్రమున 'తెలుగు భాషయందు కొన్నిశబ్దములందు నున్న పర్ణమునకు ఏ.తటమునందు టి,ంటి అనునవి మొదలుగాఁ గలపర్ణములు వచ్చును' అని చెప్పెను. దీనిచే ద్వితీయైకపదనమున

బాపవిభక్తికములు రావని తె.వ్యా. చెప్పినట్లుండి కదా. దానినే సూరి అత్యవిరుద్ధమని తిరస్కరించెను.

మొత్తముమీద నాల్గొండులద్వివ్యయాద్యైకఃపదపరకతయందలియత్వము బాపవిభక్తికముగా సూరి యంగీకరించినట్లు గుర్తింపదగినను.

ప్రాణివాచకము బాపవిభక్తికముల నందుట గలదు, లేటిపిండు గ్రోల్పురి గనినట్లు (దశ 8.25) లేటిపలలును మేటికుందేటిపలలు (యయా.1.110) ఎప్పి పొట్టేటివారునంటును గదల్చి (నిరం.3.36) లేటిబొట్టెలు (హర1..3) పురి నైన బైబడి పొట్టేటికలెను (హరి.ద్వి.1.479) తోడేటిపిల్లలు (హరి.ద్వి.2.964) మందేటి కొమ్ము సాధింపవచ్చు. తె.వ్యా. బాపవిభక్తికములలో నిట్టిప్రాణివాచకములను గూడఁ జూపినది. ఇటు గూడ లేటన్, పొట్టేటన్, తోడేటన్ అని యత్వము లేదు. అల్పాదులయిత్యమువలె వీని 'టి'త్వమును గూడ వేరుగ సూత్రింపవలెనా?

ప్రాణివాచకము బాపవిభక్తికము అగుట గది ప్రయోగానుసారముగా గుర్తింపవలసియే యున్నది గావున వరులవారు 'జడవాచకము' అని నియమించుట సరి కాదని గుర్తింపదగు.

ఇక సూరిసూత్రమందలి 'నామంబులకుం గొన్నింటికి' ననుదానికిఁ గొన్నిత్రీసమ నామముల కనురీతిగా వివరణము చేసిన దప్పు లేదు.

ఈయబాపవిభక్తికములు ప్రాయికముగా నగు నని సూరి పేర్కొనఁగా వీరు బహుళముగా నగు ననిరి.

"బాపవిభక్తికత్వము బహుళమని సూరి చెప్పకుండుట సరి గాదు. నెత్తురు కొంపి - నెత్తురు తొత్తిల్లె. మొదలిటి - మొదలన్ - నీరన్ - నీటిని లంతకంటె - అంతటికంటె" (ఉ.203) సూరి బహుళమని చెప్పకుండుటవలన నీద్వైవిధ్యము సూరిమాతమున సాధింపఁబడుట లేదనియే వీరు తలంచి యో నొప్పుది పొంపా దగక తీచెదు. ఇది నన్నింటి వీరు బాపవిభక్తికములను సంబంధించియుదాహరణలే చూపిరి. 'బాపవిభక్తికత్వము' అచ్చికి! సూత్రముచే సూరి ప్రాయికముగా విధించెను. ప్రస్తుతసూత్రమునకు ప్రాయికకల్ప మెట్లును గలదు.

ఇట 'గొన్నింటి' కనుటచే గొన్నిశబ్దము నౌపవిభక్తికములు గాకుంట సిద్ధించియే యున్నది. ఇంకను నిట బ్రాయిక మనుటవలన నౌపవిభక్తికము లై నశబ్దములకును నీయవి నియతములు గావు. తలు చనుచో గొన్నియెడల వై కల్పికస్థితి (సంధి.10) యున్నట్టి నాయర్థము గ్రహింపదగియే యున్నది. ఊరిని, ఊరును మొదలగువిధముగా వై కల్పికస్థితి ప్రచురము గాదు గదా.

నోరన్, నోటన్ అని కొన్నియెడల రెండు నౌపవిభక్తికములు గావచ్చును. అది బహుళశబ్దముచే సిద్ధించు నని వీరు తలచిరా? ఈసూత్రమునందలిప్రాయికశబ్దముచే నూరు మొదలగువానిలో నుండి యిత్యమును (బొందుటయు) బొందనిపక్షమున అచ్చి 31సూత్రముచే బిహర్ణమును బొందు నని గ్రహించుట సక్రమము గదా

కాగా బహుళ మనకుంటవలన సూరిమతమున గలుగునిబ్బండులు లేవు. వి.వి. బహుళ మనుటబట్టి వీరు నట్లు చెప్పి రేమో. కాని చిం.,వి.వి.లకంటె సమగ్ర మగు ప్రణాళికతో నున్నసూరియౌపవిభక్తికవిధానమున నది యపసరము గాదు. ఇంకను 'బహుళ'స్థలములలో బ్రసిద్ధ మైయుండువై కల్పికస్థితి యౌపవిభక్తికములయెడ నరుదగుటబట్టి బహుళ మనుటకంటె బ్రాయిక మనుటయే లక్ష్యానుగుణ మని గుర్తింపవచ్చును.

కాగా నీసూరిలక్షణ మెంతయు సూక్తము,

ప్రోలున ;

ఇట్టి పయోగమున ననుసరించి వర్ణులవారు 'ఇవిద్వి తీయేత్వాది (29)సూత్రము లోనిప్రాయికశబ్దముచే గొన్నియౌపవిభక్తికము లనౌపవిభక్తికములు నగు నని సమర్థింపదగు' (వ్యా.సం.స.913) ననిరి. ఇంతమాత్రముచే నివి యనౌపవిభక్తికములనుట తగదు, నౌపవిభక్తిక మగునేశబ్దమునకు 'న'వర్ణకపరకతలో నౌపవిభక్తికములు లేవు, కావున బ్రాయికశబ్దముచే సప్తమీవర్ణకపరకత్వమున నౌపవిభక్తికములు రానేర నని గ్రహించుట యుచితము, నీటన్ ఇశ్శాదు లిందుప్రత్యయముతో సాధింపబడును గాన బాధ లేదు,

ఇంటి-వర్తములు :

ఊరు మొదలగువాని కిత్తం బగు (30)టివర్తము గొన్నిటియంతాక్షరంబున కాదేశంబును గొన్నింటి కంతాగమంబును గొన్నింటికిం బర్యాయంబున రెండను బ్రాయకంబుగ నగు (31) ననువాని నట్లు గ్రహించిరి. (ఉ.72,73సూ) టిక్కరస్థలమున “కొన్నిటికి ఇంటి అనునది యాగమ మగును” అని అధికముగా జేర్చిరి. పది యింటిని అనుదాని (ఉ.200)నదేశించియే వీ రిట్లు చెప్పి రనుట స్పష్టము.

చెప్పదలంచినవారు ‘యింటి’ యని చెప్పిన గొంతనయము. అగమ మయిన ‘ఇంటి’ అపదము గావుక అంద్యక్షగాగమాదిసూత్రముచే నిర్ణయసంధి జరుగఁగా పది + ఇంటి కి— పదింటికి అనియె యగును. సూరివలె నంద్యక్షగాగమము అనిరే కాని యి యింటి నందు జేర్చలేదే వీరును. విధానసామర్థ్యము నాశ్రయించి యిట సంధి లే దన వలె. పిదప యడాగమము చేయవలె. ఇంతకంటె ‘యింటి’ అని యకారాదిగా విధించుట లాఘవము గదా.

కొన్నింటి కని సామాన్యముగా జెప్పటకంటె (సూరివలె) సంఖ్యావాచకముల కని స్పష్టముగానే చెప్పదగు. ఇంతకు పది తొమ్మిది శబ్దములకు మాత్రమె యిది వేయి గానవచ్చు (ఇదంతసంఖ్యావాచకముల కనఁ దగు నేమో.) అట్లు స్పష్టముగనెనియ మింపఁదగు.

ఇంటిప్రత్యయమునుగూర్చి యంతకుముందు గమనించితిమి. (వ్యా.సం.స. 941) సూరిలక్షణము సూక్తమే కదా.

వీ రిట నుదాహరణములలో నీరు నీటిని ‘నీంటిని’ అనియుఁ జూపిరి. ‘నీఁజిని’ అనురూప మెట్లయినది. ప్రస్తుతసూత్రమున టి, ఇంట్టి నిర్ణయించిరి. నీ-టి అనుచో ఇంటి అయినదా?

‘టి’టివిధానముచే టిక్కరకము ఖండపూర్వకము కానేర దని యెఱుంగునది (ఉ.205) అనిరి. సూత్రమున ‘ంటి’ ఇట విధింపదలంచిగాఁ అట్టియెడలఁ బిదప,

64,75 సూత్రములలో టివర్ణమునకు ముందు బిందువు చెప్ప నేల? అసూత్రము లన వసరములు. 'ంటి' ప్రత్యేకముగా నొపవిభక్తికముగాఁ జెప్పునప్పుడు 'టి'వర్ణమునకు ముందు బిందువిధాన మేల? 'అటి' ప్రత్యయ మన్న వీరు టివర్ణమునకు ముందర్థము చెప్పిరా? 'ంటి' విధింపఁదలచిన నది యసంగతము. కానిచో 'నీంటిని' అని యుదాహరించుట సరి కాదు. టివర్ణము అనురీతిగా వివరణమున 'ంటి'ని బేర్కొనుటయు సరి కాదు.

'టివర్ణము' అని యొపవిభక్తికములను పఠ్యులవారు వర్ణకము లనఁగాఁ బ్రత్యయములుగాఁ జెప్పిరి. కాని 'ఇవి వర్ణములే కాని వర్ణకములు కావు. కొందఱు టివర్ణమునకు వర్ణకములు టివర్ణమునకు ప్రత్యయములు నని వ్యవహరింతురు. అవాడుక అలాక్షణికము. (రమ, 910) అనుట దీని సుద్దేశించియే యగు నేమో? ఏ మయినను సూరి యొపవిభక్తికములను బ్రత్యయములుగా నెచ్చటను వ్యవహరింపలేదు.

ప్రాసవ్యముపైఁ బూర్ణము ;

బాల.అచ్చి. 82, 83 సూత్రములను వీ రట్లే గ్రహించిరి. (ఉ, 74-75) వీరు విశేషముగా 'టివర్ణము'గాఁ జెప్పినదిమాత్రము సూరిమతమునకు విరుద్ధ మని పైని స్పష్టము.

ఈవిషయములను "టి, ంటి, అటి అనునొపవిభక్తికములు" అని సూచించిరి, ఇటు విధించిన 'ఇంటిని' వీరు సూచనలోఁ జేర్చలేదు. సూచికయం దున్న 'ంటి' అటు విధింపఁబడ లేదు. (అటి పిదప మఱల సూచింపఁబడి విధింపఁడుమన్నది.) ప్రస్తుత సూత్రములచే ముందు పూర్ణమును బొందిన 'టి'వర్ణమునే 'ంటి' వర్ణముగా నిర్దేశించిరా? అయిన 'ంటి' యగునది ప్రత్యేకముగా లే దన్నమాటయే కదా. దానిని వీ రేల ప్రస్తావించుదురు. 'అటి' ప్రత్యయ మనుచో టివర్ణమునకు ముందర్థము విధింపలేదు గదా. టివర్ణమునకు ముందు 'టి'వర్ణమునకుఁ బూర్ణ మగు ననఁగా 'టి'వర్ణము గదా యొపవిభక్తికము. సూరిమార్గము సరిగా ననుసరింపమివలయునని గుర్తింపఁనియవగు.

నెత్తుటిని మొదలగుచోట్ల బహుళపదముచేఁ బూర్ణము లే వనిరి. 'అట్టి' పూర్ణము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పచో 'అట్లు కొన్నింటికి 'అట్టి' బహుళంబుగా నగు' అని సూత్రమునఁ జెప్పుకొనవలె. పూర్ణస్థితి యెడ సూరిలక్షణమునకులె నందు స్పష్టతాసమగ్రతలు గలుగునా? 'అట్టి' ప్రత్యేకముగాఁ బేర్కొన్నను బ్రత్యేకముగా వర్ణులవారు విధింపకుండుటవలనఁ గొంత యే నిష్కారమునకు బాధ తగ్గినది.

సం.లో నొకవిశేషము "ఇచటిబిందువు ప్రాస్రపూర్వకత్వమున వికల్పముగాను నుడితొలివర్ణప్రాస్రము మీఁద నిత్యముగాను నిల్చుటచే వానిలో నిండునున్న నిలువని పక్షమున నర్థబిందువు నిల్చు నని భ్రమింపరాదు. ఇట్టిసందేహము గల్గకుండుటకే చింతామణి 'టింటి' అని పూర్ణబిందువుపూర్వకత్వము పృథక్కరించి యుపదేశించె' (వ్యా.సం.స.940) ననిరి. చిం. పూర్ణబిందుపూర్వకముగా నిర్దేశించుట గుణవిశేషమే. కాని సూరిలక్షణమునెడల వీరు 'అచటిబిందువు' అని సామాన్యముగాఁ జెప్పిరి. సూరి మాత్రము స్పష్టముగా 'పూర్ణబిందువు' అనియే యుచ్చరించెను. పూర్ణబిందువు వచ్చునని లక్షణము చెప్పఁచుండఁగా నర్థబిందువు వచ్చునని భ్రమించుట కే నవకాశ మేది? వర్ణయక్స్వరకపరకత్వమునఁ బూర్ణబిందు వగు నన ఖండబిందువు వచ్చినదా? (సంధి19) 'బిందు' వని సామాన్యముగా వర్ణులవారు చెప్పుకొనుటచేఁ దమవాక్యము వలన ఖండబిందుప్రసక్తి గల్గిన దను కొనిరేయె. సూరి పూర్ణబిందు వని పూర్ణమునే నిర్దేశించెను. కాన నిట ఖండబిందుప్రసక్తి లేదు. కావున సూరి చింతామణిప్రక్రియను మార్చుటచే బాలవాక్యకరణప్రక్రియలో నట్టిఖండబిందుశంక యంకురింపవలసె' (వ్యా.సం.స.940) నని వర్ణులవారు పేర్కొనుట కేవల మసంగతము. చిం.ప్రక్రియను మార్చుటచేత టివర్ణమునకు ముందు పూర్ణబిందువు (అట్టి) పదాదీప్రాస్రముపై (నాయాస్థలముల)నిత్యముగా నుండుట కొన్నియంశములు స్పష్టముగా నిరూపింపబడినవి.

ఇంకను నిట నెత్తుటికి ఇత్యాదులలోఁ బూర్ణబిందువు వచ్చు నేమో యనుసందేహమును, వారించుటయు, పడియింజి అనురీతిరూపము లసాధ్యము లగుటయు నెన్ని వీనికయి 22సూత్రములోనిబహుళపదమును, 29సూత్రములోనిప్రాయశ్చిత్తమును సూరికి శరణము లగుచున్న వనిరి. (వ్యా.సం.స.941) అట్టిప్రయోజనమును బహుళావిశబ్దములచే సాధించుకొనుటలో బాధ యేమి? అట్టిప్రయోజనము లేకున్న సూత్రము

లం దాపదము లేఁ? బహుళగ్రహణముచేత నెత్తుటిని-- మున్నగుచోటులందుఁ బూర్ణ బిందువు రానేరదు' (ఉ.205) అని వీరు తమగ్రంథమునఁ జేసినపని యదియే.

పదింటికి ఇత్యాదులలో ఖండబిందువు గల్గునంతయే (వ్యా.సం.స.941) నిరాధారము గావునఁ దన్నివారణార్థము బహుళపదము నాశ్రయింపఁజాలె ననుట యసంగతమే.

ఇంక 29సూత్రమునందలిప్రాయికశబ్దము దేనికి శరణము కావలె. 'పది యింటికి' అనురూపము నది సాధింపఁజాలదు. ఎచ్చట నై న రేఖించుటయో, వైకల్పికముగా నగుటయో, నిత్యముగా నగుటయుఁ జెప్పుట యుచితము. అంతే కాని యౌప విభక్తికములలోఁ బరిగణింపనివర్ణ మగుట యెట్లు? సూరి టివర్ణమునకు ముందు బిందువు ఇత్యము, మున్నగుతీరుగాఁ బ్రక్రియను జెప్పియుండ ఇంటి అని యగు ననుట యెంత మాత్రమును సూరిమార్గము కానేరదు. ఇంకను పదింటికి అనుచో 32సూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచేఁ బూర్ణబిందువు వచ్చునపు డరుదుగా ముండు 'యి'త్వ మన్యకార్యముగా వచ్చుట గల దని చెప్పుట యుక్తము.

వీ రిటు 29సూత్రమునందలిప్రాయికశబ్దమును బ్రస్తావింపఁజాలనినయవసర మున్నతా వొక్కటియుఁ జూపలేదు.

'ఎఁడుప్రత్యయాంతములకు నిత్యమే. బారెంటను జుట్టెంటిలో' (ఉ.206) నను నది పదాద్యం బగుప్రహస్యముమీఁదిస్థలముగాఁ జూపుట సరి కాదు. ఎఁడు ప్రత్యయము నపదము కావున నిందలిపూర్ణము ఆచిభిసూత్రముచే నవునది కాదు.

ఆ ట్లని ప్రహస్యము మీఁది--అనుభిసూత్రముచే నవునదిగాను జెప్పఁ బని లేదు. ఎఁడుప్రత్యయమున ఖండబిందువు గలదు. అంత్యాక్షరమునకు టివర్ణ మాదేశ మైనను ముందటిబిందు వే మగును? "రెంటిని, రెంటన్ మూఁటిని మూఁటన్ (ఉ.200) ఇట్టి సిద్ధఖండబిందుస్థలములలో టివర్ణకము ఖండబిందుపూర్వక మగుటలో నెట్టియవరోధ మును లేదు. (ఉ.205) ఇది సాధ్యఖండమ యయ్యును టివర్ణము వచ్చుటకు ముందే యున్నది. కావున నది లోపించు ననుట కాధార మేది? ప్రహస్యముమీఁదిఖండము వైకల్పికముగాఁ బూర్ణ మగును. (సం.14) కావున బారెంట, బారెంట అని యగును.

బారెట ననురీతిరూపములు వారింపవలసియే వచ్చుచో నిచ్చటికినిసూత్రమునందలి బహుళపదము నాశ్రయించు దే నుచితము. కాగా వర్ణులవారు దీనిని శిశిసూత్రము క్రిందఁ జూపుట సరి గా దని నిశ్చయింపఁగలుగును.

అతితిని

‘అట్లు మొదలగు శబ్దముల కంతాగమంబు తివర్ణంబును రేఫంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు’ (24) ననుదానిని వీరు అట్లు మొదలగు శబ్దముల కంతాగమంబు ఇతి తివర్ణంబును శకటంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు’ (ఉ.79సూ) నని చూపిరి. వీరి సూత్రమున ‘శకటంబున’ కనఁగా శకటరేఫమున కని యర్థము. వ్యాకరణము గదా సూరి ‘రేఫంబున’ కనుటకంటె శకటంబున కన్న స్పష్టతర మైయుండు నని వీ రభి పదియందురు. సూరివచనము సముచితమే.

ఇతి వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినది. తివర్ణ మొకఁ డున్నది. ఇత్యము వేలుగి జెప్పరాదా? ఔపవిభక్తిక మగుటివర్ణమునకు ముం దిత్వమును సూరివలెనే వీరును జెప్పి ‘ఇతి’ సాధించిరి. ‘ఇతి’ మాత్ర మ ధైల సాధింపరాదు? సూరిప్రణాళిక విశిష్టము. ‘ఇతి’ అనుట యనవసరము.

వీనికి అచ్చి.80.సూ.చొప్పున అత్వము నిల్చునపుడు ‘ఱు’ అనునదే నిల్చును. అట్లు - అటుతన్ - (ఉ.207) ఔపవిభక్తికమే ‘ఇతి’ అయినపుడు అవర్ణము నిల్చుట యెట్లు సంభవము. ‘ఇతి’ వర్ణమున నిత్వము లోపించిన దనవలె నేమో. ఔపవిభక్తికము ‘ఇతి’ అనుటవలననే కదా టివర్ణపరకతలో నిత్వము ‘బహుళము’గాఁ జెప్పిరి. తివర్ణ మును గూడ నటుఁ జేర్కొన్నచో స్థలముల నిత్వము రాకుండుట బహుళశబ్దముచే సిద్ధించెడిది గదా. (సూరిమత మట గమనింతము.) వరుణునికార్యంబు వఱుతిపాలుగఁ జేసె (భాస్క.యు.1394వ్యా.సం.స.944) అనుచోఁ బొరపా చేమో?

ఇంతకును అట్లుప్రభృతిశబ్దము లాటిఁడియందుమాత్రమే యీకార్యము. కావునను ‘ఇతి’ భిన్న మగువే తొక్కటిగా నిరూపింపవలసినంతటి ప్రచురమును గాదు.

ఉత్పమునకె యిత్త మని చెప్పినసూరిప్రకాశికయె యెంతయు నుచితము గదా.

గోతులు :

'విభక్తి పరం బగునపుడు గోయిప్రభృతులతుదియక్షరంబు తివర్ణం బగు' (35), దీనిని వీరు 'గోయిప్రభృతులతుదియక్షరంబున కాదేశముగా తివర్ణంబు నిల్పును' (ఉ, 78. సూ) అని పేర్కొనిరి. 'తుదియక్షరంబునకు' ననుచో నున్న షష్ఠీవిభక్తిచేతనే 'తుదియక్షరము స్థానమున' వచ్చు ననునర్థము సిద్ధ మగుచుండుటబట్టి 'అదేశముగ' ననుట సూత్రమం దనవసరము.

సూరిసూత్రమందలి 'విభక్తి పరంబగునపు' డనుదశమును దొలగించిరి. బహుత్వపు 'తి' ఔపవిభక్తికము గా దని (ఉ. 206) వీరినిర్ణయము. దీనింగూర్చి యింతకు ముందు గమనించియుంటిమి. కావున విడి తొలగించుట సరి గాదు. సూరి లక్షణ ముచితమే.

తాయి :

తాయి - 'గోయిప్రభృతులలో' జేరనపుడు ట్టు అనునది తుదిని లేమింజేసి ఆ ట్టు ప్రభృతులందును జేరనేర' (వ్యా. సం. సం. 946) దనిరి. ట్టు అనునది యంత మం దుర్ముశబ్ద మైన నెల్లవానిని ఆ ట్టుప్రభృతులలో జేర్చుట సూరిసమ్మత మనుటకు వీలు లేదు. అట్ల సూరి 'ఇవి యట్టుప్రభృతులు' అని యది నియతగణముగ జెప్పెను. ఆకృతిగణము గామి నందు జేర్పరాదు గదా.

ఇంకను గోయిప్రభృతులను బేర్కొనుచో నిత్యాదు లనె గాన నందు జేర్చు నవకాశము గలదు. కాని వజ్జులవారు 'గోయిప్రభృతు లనుచోట ప్రభృతిశబ్ద మున్నను (ఆ ట్టు మొద లగుశబ్దము లనె గదా యని యందు జేర్చు వీ లగు నేమో యని యంతకు ముం దనుకొని రేమో. కాని యట్టుప్రభృతు లన్నను గోయిప్రభృతు లన్నను సాగణమును వివరించినతీరునుబట్టి యాగణమును నుండ వీ లగుటయు లేకుండ టయు గుర్తింపవలెను.) తాయిశబ్దమును రేయిప్రభృతులలో జేర్చి తాయి అని

యుదాహరించి సూరి తాలు అని యుదాహరింపమిచేత దీనిని గోయిప్రభృతులలో సైతము గణించె ననుట విశ్వసనీయము గా' (వ్యా.సం.స.947) దనిరి. 'తాతులు మున్నగుబహువచన తివర్ణప్రయోగము తాయి శబ్దమునకు లభింపమింజేసి (వ్యా.సం. స.946) సూరి తాతు అని యుదాహరించుట యెట్లు సంభవించును? కావున నట్టిరూపము సూరిసమ్మతము గాదు. రేయిప్రభృతులలో, జేర్చిమాత్రమున గోయిప్రభృతులలో, జేర్చుటలో తాద యేమి? గోయిప్రభృతులలో, జేర్చుగా తాతిని, తాతన్ ఇత్యాదు లగును. గోయిప్రభృతిత్వముచే గోతు లనుతీరుగా తాతు లనుతీరుగా గావలె గాని గోయిత్యాదులకు భిన్నముగా నీతాయిశబ్దమును రేయిప్రభృతులలో, జేర్చుట నట నంత్యాక్షరము లోపించుచున్నది. అంత్యాక్షరము లోపింపగా నింక 'తి'వర్ణము ప్రాప్తిండుట కకకాళము లేదు. కావున బ్రయోగములం దున్న తాలు, తాతిని అనురూపములు సాధింపబడుటయు, బ్రయోగముల లేనితాతు లనురీతి వుపేక్షింపఁ బడుటయు సూరిపతమిర సముచితముగ సిద్ధి జె. కావున "తాయిశబ్దోపేక్షైక రూపము తాలవ్యాకరణముచే సిద్ధింపబడకుండుట యనుననర్థము దుర్వార మగు చున్నది" (వ్యా.సం.స.947) యనుచరులవారియభిప్రాయము సరి కాదు.

ఉత్పమున కిత్వము ;

'టితివర్ణంబులు పరం బగునపు డుత్పంబున కిత్వం బగు' (37) ననుదానిని 'టివర్ణంబు పరం బగునపు డుత్పంబున కిత్వంబు బహుళంబుగ నగు' (ఉ.78,సూ) నని చూపిరి. 'ఇటి ప్రత్యయ "మనక టివర్ణపరకత్వమున నిత్వము చెప్పుట కొంత నయమె. తివర్ణ మిటు జేర్చక వీ 'రితి'వర్ణ మనుటనుగూర్చి గమనించి సూరిమార్గము నందలియౌచిత్యము గుర్తించితిమి.

'సూరి యిత్వం బగు ననగా వీరు 'బహుళంబుగా నగు' ననిరి. అయ్యు సూరి "కొన్నియెడల నీయిత్వము గలుగదు. నెత్తుటికి (ఎదుటికిన్, పురుటికిన్) అని పేర్కొనె వీరికయియే వీరు బహుళ మనిరా? సూత్రాంధ్రమున సూరి నుదుటికి నన్నదియుఁ జూపె. ఇందుకయి బహుళ మనుట తగదు. 'బహుళస్థలమున వైకల్పికస్థితి ప్రచుర మైయుండుట ప్రసిద్ధము. కాని యిటు నిత్వము వికల్ప మగుట లేదు. పెక్కెడల నిత్వముగనె యగుచున్నది. కొన్నియెడల నస లగుటయె లేదు.

కావున వర్ణులవారు బహుళ మనుట సరి కాదు. ప్రాయిక మనదగు (క్రియా.87) నేమో పరిశీలించవలె. అయ్యును క్రియా.87 సూత్రస్థలము నిట స్మరింపదగును. (ఉ.క్రి.89).

టి-అత్వము :

‘టివర్ణంబు పరం బగునపుడు క్రిందుమీదుముందుపువర్ణంబుల కత్వం బగు’ (37) ననుదానిని వీరు క్రిందుమీదుముందుపువర్ణంబులకు అటి అనునది బహుళముగా నిల్పును’ (ఉ.77.చూ) అనిరి. వీరు ‘అటి’ ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణించుట యనవసర మని మొదటనే గ్రహించితిమి. సూరిప్రణాళికలో నొచిత్యము గలదు. ‘అటి’వర్ణ మనుటవలన సంధి చేయవలసిన యవసరము వర్ణులవారిపక్షమునఁ గల్గి, టివర్ణము వేఱాగఁ జేసి ముందత్వమును జేయుట (సంధిప్రసక్తి లేక) సూరిమతము.

కాని ‘అటి’ అని చెప్పకొనుటవలన వీరు సూరికంటె భిన్నముగా ‘బహుళముగా’ నని చెప్పకొనవలసివచ్చినది. బహుళం బనుటచే సేపునకున్ అనియుఁ గలదు. (ఉ.206) సూరి టివర్ణము పర మగునపు డనుటచేఁ బ్రాయిక మగుటివర్ణము రాకసేపు నకుఅనుచో నత్వప్రసక్తి లేదు గదా. బహుళపదమును వీరు ధారాళముగ వాడుచుండిరి. కాని యిటు గూడ వైకల్పికస్థితి గానరాదు. ఒకటి రెండుచోట్ల అట్టి కాన రాకున్న మాత్రమున బహుళ మనుట యవసరమా? తత్సరిసూ. నట్లు గదా వీరు విమర్శించిరి.

ఏ మైనను స్పష్టమును సమగ్రము నగుసూరివిధాన మెంతయు సూక్తము.

అత్వము :

‘బాపవిభక్తికములత్యతీయాసప్తముల కత్వం బాదేశంబు బహుళంబుగా నగు, (38) ననుసూరిలక్షణమును నట్ల గ్రహించిరి (ఉ.80 చూ).

బహుళగ్రహణముచేత, ఊరను ఊటను మేనను మున్నగునవి సప్తమ్యర్థకములు మాత్రమే యని గ్రహింపవలయును, (ఉ.207) కాగా ఊరు చోటు మేన్వాదు లాస్థ్యగ్విషయంబు లను, పౌరథ.లక్షణము ప్యర్థమే యని వీరు సూచించినట్లునది. ఇట్లు వీరు కేసాఞ్చిదుదన్తానా, మృనుచిం.విధానము సైతము విడిచిపెట్టదగినదిగాఁ దలచు

టుచితమే. కావున చింతామణికర్త నప్రత్యయాంతమునుండి యేర్పడెడి అన్ అను దానితోఁ గూడినయౌషవిభక్తికళబ్ధములు సప్తమ్యర్థమును మాత్రము బోధించు ననియు' (వ్యా.సం.స.933) మొదలుగా సమర్థించినతీరు సరి గా దనియు స్పష్టము. (చూ.త్రి.శే.) ఊరన్ ఇంటన్ అనువాసి కెచ్చటను దృతీయార్థమునఁ బ్రయోగము లేదు. కాన నీవిషయమును రెండువిధములుగా సూత్రించుట యవసరము. కావుననే చింతామణికర్తకేషాఞ్చిదిత్వాదినూత్రమును, నౌషవిభక్తికేత్వాదినూత్రమును నుపదేశించిన వాఁ డయ్యె' (వ్యా.సం.స.948) ననుట సరి కాదు. వీ రిటు నొకసూత్రముగనె చెప్పి యాయభిప్రాయమును మార్చుకొను టుచితమే. బాణంబునఁ గూల నేసె (కార.23) ననుతీఁ దృతీయయందును నవర్థకము గలదు.

కాని వీ రిట్టియెడల 'ఊర్వాదులఅత్వము సప్తమ్యర్థకము మాత్రమే' (ఉ.204) అనుట సరి కాదు. ఊరుచోటుమేను ప్రభృతలకు సప్తమ్యర్థమున మాత్రమే అత్వము వచ్చు' (ఉ.204) ననుట కొంతనయము. సప్తమి కై నయత్వము సప్తమ్యర్థకము మాత్రమే యగు. తృతీయ కై నయత్వము తృతీయార్థక మగును. నీట మునిగె ననుచో నత్వము తృతీయార్థకమగునా? నీట నన్ని గల దనుచో సప్తమ్యర్థక మగునా? కావున నూర్వాదులపై నున్నతృతీయ కత్వము రా దని బహుళశబ్దముచేఁ జెప్పుకొనఁ దగును.

అసలు 'ఊరిచేత' ననుతీరుగా నిటఁ దృతీయావిభక్తి యున్నదా? తృతీయార్థ మున కిటు నవకాశము లేమిఁ దృతీయయే లేకుండఁ దృతీయ కత్వము వచ్చుప్రసక్తి మాత్ర మే మున్నది? అని సందేహము. ఊరిచేత ననురీతిప్రయోగము లభించి యట నత్వము లేకున్న నపుడు వీనిపైఁ దృతీయ కత్వము రా దనియు (సప్తమికి యగు, ననియు) బహుళపదముచే గ్రహింపవచ్చును.

ఇది అచ్చికపరిచ్ఛేదము

కారకపరిచ్ఛేదము

ప్రథమ

‘ప్రాతిపదికసంబోధనోక్తార్థంబులం బ్రథమ యగు’ (1) ననుసూరిలక్షణము నట్ల గ్రహించిరి.

ఇట విశేష మిది. ఉక్తార్థప్రథమోదాహరణములు. రాముడు రావణుని జంపెను — ప్రైవాక్యమున నాఖ్యాత మరగా ధాతువుమీదిలిట్లు (ఎనుప్రత్యయము) క త్తర్థ కము — కానఁ బునరుక్తముగాఁ గ్ర త్తర్థమున రావలసినత్యతీయ రానేరదు. ఇఁకఁ గేవలప్రకృతి ప్రయోగయోగ్యము కాదు గావున — పదత్వపుసిద్ధికయి ప్రాతిపదికార్థ ప్రథమ వచ్చు నని గ్రహింపవలయు (ఉ.209)(వ్యా.సం.ఫ.957) ననుసూరిలవారి సమన్వయ ముచితముగాఁ దోఁపదు. ప్రైవాక్యమునందు ‘రాముడు’ అనుచోటిప్రథమ ప్రాతిపదికార్థమునం దయిన దని వీరు సమన్వయించుచుండిరి. కాని సూతి వీని నుక్తార్థమునందలిప్రథమకుగా నుదాహరించెను. వీరు నట్లే యిది యుక్తార్థప్రథమోదాహరణముగా వివరింప నారంభించి తుదికిఁ బ్రాతిపదికార్థమునం దయిన దనుట యెట్లు సమన్వయించునో తె-యకున్నది. ప్రాతిపదికార్థమునందు సంబోధనార్థమునందు నెట్లో యట్లే యుక్తార్థమునందుఁ బ్రథమను బ్రత్యేకముగా సూరి విధించెను. సూరి లక్షణము నట్ల గ్రహించి పశులవారును నుక్తార్థమునందుఁ బ్రథమ ప్రత్యేకముగా నగుట చెప్పియేయుండిరి. వీ రెల్లయెడల నుక్తార్థమునందలిప్రథమను ప్రాతిపదికార్థ ముం దయిరట్లు సమన్వయించిరి. ఇట్టియెడల నుక్తార్థప్రథమ కుదాహరణము లేవి? లేకుండగా నుక్తార్థమునం బ్రథమ విధింప నేల? పైస్థలమునఁ బ్రథమ ప్రాతిపదికార్థము నంద యెయుండినచో నీసూత్రమును ‘ప్రాతిపదికసంబోధనార్థంబులం బ్రథమ యగు’ నని మాత్రమె చెప్పిన నష్ట మేమి?

వర్షులవాటియీసమన్వయము పాణినీయానుగుణము కావచ్చును. కర్మణి ద్వితీయా. అనుక్తే కర్మణి ద్వితీయా స్యాత్. అభిహితే తు ప్రాతిపదికార్థమాత్రే ఇతి ప్రథమా ' (వ్యా.సం.స.958) కాని యట ప్రాతిపదికార్థలింగపరిమాణవచనమాత్రే ప్రథమా, సంబోధనే చ యని యుక్తార్థమునఁ బ్రథమ చెప్పబడకుంట గమనార్హము. ఇంకను నట 'అనభిహితే' యనునధికారసూత్రము ననుసరించి కర్మాదులకు ద్వితీయాదు లవి క్రియచే నభిహితములు గానపుడే యగు నని చెప్పబడెను. సూరి గాని పీరు గాని యట్లు చెప్పలేదు. ఉక్తార్థమునఁ బ్రథమ ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పటచే సూరి అనభిహితత్వ మనునధికారసూత్రముతోడివిధానము చేయ నవసరము లేక పోయినది.

రాముఁడు రావణుని జంపెను. రాముఁడు కర్త కదా. దానికి 'చేతవర్ణకంబు కర్త కగు' ననుసూత్రముచేఁ జేతవిభక్తి రావలసియుండఁగాఁ గ్రియచే నుక్త మయినది గావునఁ బ్రస్తుతసూత్రముచేఁ బ్రథమ యైన దనుసూరిమతము సుస్పష్టము.

ఇట బా.సా.పే. వివరణము (వ్యా.సం.స.963) సూరిమతానుగుణము గావున నది సరి గా దను టుచితము గానేరదు.

ఉక్తార్థస్థలములందలిప్రథమ ప్రాతిపదికార్థమునంద యయిన దగు నని తలచిన పీరు 'ప్రాతిపదికార్థప్రథమ సామాన్యముగాఁ గోశాద్విప్రసిద్ధ' (ఉ.209) మనుట విశేషము.

కూర్చి :

కర్మంబున ద్వితీయ యగు (2) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి.

'సంస్కృతవ్యాకరణప్రసిద్ధము లగుకర్మప్రపచనీయార్థములలో నొక టగు నిత్యంభూతాఖ్యానార్థమునఁ దెలుగునందుఁ గొన్నియెడలఁ గూర్చివిభక్తి నిల్చును. (గుణించి గుణించి మున్నగునవియు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దములు) --కూర్చివిభక్తి పరమగునపుడు ప్రాతిపదికకు నుగాగమ మగును. (ఉ.211)' కర్మప్రపచనీయకేకూర్చి:

అనుచిం. లక్షణమును సమర్థించుటకై వీరిట్లు కూర్చిని బ్రత్యయము చేసి రేమో. కాని చిం. కూర్చిలనునయోభవేద్వితీయాతు' అనికూర్చిని ద్వితీయావిభక్తిగాఁ జెప్పఁగాఁ దమ యీగ్రంథమున వీరు స్థూరి ననుసరించి 'నుషర్ణంబు ద్వితీయావిభక్తి' (తత్ప.2) యని నుషర్ణము నొక్కదానినే ద్వితీయావిభక్తిగాఁ బేర్కొనిరి. దీనింబట్టి తెలుఁగున 'కూర్చి' యనువిభక్తిప్రత్యయమే లేకుండగా నిటఁ గూర్చివిభక్తి యగు నని చెప్పట వారిలక్షణమునకే విరుద్ధము కాదా? ఇది విభక్తి యవుటకు నది పరమయినపుడు నుగాగమ మగుటకును వీరియీవివరణము తప్పు మఱియొక నెట్టిలక్షణప్రమాణమును వీరిగ్రంథమునఁ గానరాదే. స్థూరి పట్టిప్రత్యయమును జెప్పి నుగాగమము విధింపలే దని విమర్శించినవారు నుగాగమమే కాక కూర్చి ప్రత్యయమునే చెప్పుకుండుట సమంజసమా? ఈవివరణమునుబట్టియే యట్లు గ్రహింపవలయు నన్న 'జ్ఞానము(బట్టి' యనునుదాహరణమునుబట్టియే స్థూరిమతమునను బట్టి పరకనుగాగమమును గ్రహింపరాదా?

పిదప 'గుఱిచి గుఱించి మున్నగునవియు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము' అనిరి. 'మున్నగునవియు' అనుచోట సముచ్చయ మేల? పూర్వోక్త మగుకూర్చియు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దమా? కాని విభక్తి యనిరే. డుము ఇత్యాదిగా విభక్తులు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దములందురా? విభక్తులు విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లభిన్నములా?

ఇంతకు ముందు ప్పరే "కూర్చి గుఱిచి, గుఱించి, యనునవి ద్వితీయకుఁ (కార.2.సూ) బరముగాను ననుప్రయుక్తము లగు (ఉ.95) ననిరి. ప్రస్తుత సూత్రము కూర్చి గుఱిచి గుఱించి యనువానిలో దేనిని గాని యనుప్రయుక్త మనుటను విధింపదు. కాఁగా నిచ్చటివివరణమునుబట్టి యగు నని వీరియుద్దేశ్య మేమో. పఠ్యులవారివివరణములును సూత్రములవలె 'విధానము'లె యనియు సూత్రవివరణము లకు భేదములే దనియు వీరిమత మేమో. కాని యట్టివానిని సూత్రములచేధిండు విటయే యుచిత మనిపించును.

ఇక నీవివరణమునఁ గూర్చి యనునది విభక్తియే యనియు, గుఱిచి గుఱించి యనునవి విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లనియుఁ జెప్పిరి. ఇంతకుముందే 'ద్వితీయ కనుప్రయుక్తము అనిరి. అట్లే యగుచో కూర్చి గుఱిచి గుఱించి మఱల ద్వితీయా విభక్తులలో విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దములలో యగుట యెట్లు? విభక్తులు గాని, విభక్త్యర్థాభి

ధాతృశబ్దములు గాని తత్త్వభక్తద్వితీయమునఁ బ్రాతిపదికమై నగును గాని విభక్తులపైఁ జేరవు గదా.

పూర్వపువీరివ్రాత ననుసరించి 'అంబుజసంభవుఁగూర్చి' యనుచోఁ గూర్చి ముందటి 'ను' ద్వితీయావిభక్తి యనవలయును. ఇటు నది యాగమ మనుచున్నారు. ఇట్లీరెండువ్రాత లెల్లవిషయములఁ బరస్పర విరుద్ధము లగుచున్నవి.

ఇఁక గూర్చివిభక్తి పర మగునపుడే ప్రాతిపదికమునకు నుగాగమును చెప్పిరి. గుఱించి, గుఱించి యనువిభక్త్యర్థాభిధాతృశబ్దములు పర మవుచో నుగాగమ మగునాకాదా? ఇంతకు ముందు గుఱించి గుఱించి యనునవియుఁ గూర్చిఁగెనె ద్వితీయ కనుప్రయుక్త మగు నన్నదానినిబట్టి వానిఁగూర్చి, యనుతీరుగానె వాని గుఱించివానింగుఱించి యనుతీరుగా నుండుట సాధింపఁబడుచున్నది. ఇటు ననుసరించిన క్రొత్తపద్ధతిలో గుఱించి, గుఱించి పర మగునపుడు సైతము నుగాగమును చెప్పవలసివచ్చి. మఱచి యుండురు.

ఇంత నది విభక్తుల విభక్త్యర్థాభిధాతృశబ్దములూ? “సంస్కృతమునకు మూలుగు నుండవలె నని యిట్లు చెప్పఁబడెనే కాని యివియు నుద్దేశార్థకములు గాకపోవు” (ఉ.212) అని వీరే చెప్పిరి. సంస్కృతమునకు మూలుగాని యుండవలె నని నియమ మేమి? గ్రహహృదియోగమునఁ దృతీయాప్రయోగము సంస్కృతమున లేదు గదా యని మానిరా? (ఉ.215).

ప్రత్యయముగాఁ జెప్పుచుఁ గూడ 'కురుజననాథుఁగూర్చి పలికె ఇత్యాదులలోని కూర్చి యనుప్రయుక్తమే యనిరి. ఇట్టిభేదకల్పన మేల? 'కూర్చి' ప్రత్యేకపదముగా నియర్థమున నుండుట స్పష్టమే. (గుఱించి— వ్యా.సం.స.966) కావునఁ బ్రాథ. (కార.2) పేర్కొన్నట్లు, వీరును లోగడ చెప్పినట్లు, కూర్చిప్రభృతులు ద్వితీయ కనుప్రయుక్త మగు ననుటయ యుచితము. నన్నుఁగూర్చి మిముగుఱించి మొ॥ (చూ.త్రి.శే.)

చేత :

చేతవర్ణకంబు కర్త కగు (3) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.5నూ) చేతవర్ణ కంబు హేతుపరణంబులకు గ్రహ్యాదియోగజం బగుపంచమికిని బహుళంబుగా నగు' (4) ననుసూరిలక్షణమును మార్చిరి. "చేతతోడవర్ణకంబులు కరణంబునకుఁ బర్యాయంబున నగును. హేతుమాత్రమునకు చేతవలనవర్ణకములు పర్యాయమున నగును. గ్రహ్యాది యోగంబున చేతవర్ణకంబును నగును" (ఉ.6నూ) సూరిప్రణాళిక ననుసరిం పకపోవుటచేత మాత్రమే వీరిసూత్ర మిట్లయిన దని గ్రహింపవచ్చును.

సూరి యంతకుముందు తాను జెప్పిన (తత్వ.) తెలుఁగువిభక్తుల నాచరునలో లొక్కొక్కటి యేయేయర్థములం దగునో క్రమముగా నీపరిచ్ఛేదమున సూత్రించెను. అందుకే సూరి ప్రథమ, ద్వితీయలపిదపఁ దృతీయలో మొదటి దగు చేత ఏయేయర్థము లం దగునో యీసూత్రమునఁ జెప్పెను. కరణార్థమునఁ దోడ ప్రత్యయ మగుటను 'తోడప్రత్యయ మేయేయర్థములం దగునో తెలుహతరువాతీసూత్రమునఁ బేర్కొనెను. గ్రహ్యాదియోగమున సంస్కృతానుసారముగాఁ బంచమి రాఁగా దాని కొకపక్షమునఁ జేత యగు ననె సూరి. "ఇందలితృతీయాప్రయోగము సంస్కృతమున లేదు." (ఉ.215) కదా. అందుకే సూరి పంచమికే తృతీయ విధించెను. కిందవర్ణకం బన్యార్థ్యాదియోగజం బగుపంచమి కగు (ఉ.16నూ) మొదలగుచో వర్ణులవారు సూరి యిట్టిపద్ధతి ననుసరించియే యుండిరి

ఇక పీఠ విభక్తులను గాక యర్థములను మూలము చేసికొని ఆయాయర్థము లలో నేయేవిభక్తులు వచ్చునో చెప్పుమార్గము నెన్నుకొనిరి. అర్థము లొకక్రమములో నిర్దేశించుటకంటెఁ బూర్వోక్తము లగుటచే విభక్తులను గ్రమము ననుసరించి విధించు టలో స్పష్టత గలిమి సూరిమార్గ ముచితముగా నున్న దనుటలో సందేహము లేదు.

పక్షులవా రిట్లు మార్పు చేసినయెడల బాల,లక్షణము దురుక్త మేమో యను సందేహమున కవకాశము గల్గును. సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేమి గమనింపఁదగును.

ఇంక వీరిలక్షణమున మొదటిరెండువాక్యములందును 'బర్యాయంబున' ననుట స్పష్టతకే యనుపటె. అవి లేకున్నను రెండుప్రత్యయము లొకేసారి వచ్చుప్రమాదము

లేదు. కర్మధారయంబులందు ముష్కర్ణకంబునకుం బుంపు అగు ననుచో పుంపులు రెండు నొకసారి యగుట యెట్లసంభవమో. ఇట్లను రెండువిధము లొకేసారి యగుట యట్లు యసంభవము. (కార.9) కావుననే వీరిలక్షణమున (‘బల్యాయంబున’ ననకున్నను బాధ లేదు.

సూరి తనమార్గమున కనుగుణముగా ‘బహుళ’శబ్దముచే హేతువునకు సాధించిన కలనను వీరు సూత్రమునంద చెప్పిరి. ఇట్లే ఋతులవారినూత్రము సూరిలక్షణమునకు విరణాత్మక మై (బహుళశబ్దమునవసరము లేక) యుండుట గుర్తింపదగును. సూరిలక్షణము సూత్రము.

తోడ :

‘కరణసహృత్తుల్యార్థయోగంబులం ద్వితీయకుం దోడకర్ణకం బగు’ (5)నను సూరిలక్షణమును దమమార్గము కనుసరించి వీరు ‘సహృత్తుల్యార్థయోగంబున తోడకర్ణకం బగు. తుల్యార్థయోగంబున తోడకుష్కర్ణకంబు లగును’ (ఉ.8) అని సూత్రించిరి. కరణార్థమం దిట్ల సూరి చెప్పిన తోడను వీరు పూర్వసూత్రమునంద చెప్పియుండుట మఱల నిటఁ జెప్పలేదు.

పుథగర్థమును వీ రధికముగా లక్షణమునఁ జెప్పిరి. దీని నిట నుదాహరణము ప్రత్యేకముగాఁ జూపలేదు. సూరి పేర్కొన్నసహృత్తుల్యార్థయోగములందలివానినే చూపిరి. (ఉ.216)

పాండవులతోడఁ గృష్ణుడు వేటగునె యన్నది కావలె. (వ్యా.సం.స.990) నీ నిట వినార్థకము చెప్పకుంట విశేషము అన్యార్థకములలోని దీవేబుశబ్దము. పాండు సుతులకంటె వేఱు అనుచో కార.21.సూ.చేఁ దోడ యైనది. కానఁ బృథగర్థము నిట బ్రస్తావింప నక్కఱ లేదు.

తుల్యార్థయోగమున తోడకుష్కర్ణకము లగు ననిరి. సూరి సూత్రమునఁ దుల్యార్థయోగమునఁ ద్వితీయకుం దోడను జెప్పి తృతీయ కనుటజేసి కుష్కర్ణక మగుటను వివరించెను. కాఁగా సూరిలక్షణమున దుర్బుద్ధి లేదు. ఇట్లఁ దుల్యార్థయోగమున షషియు

సంస్కృతవాక్యకరణసిద్ధ మగుటచేసి(వాక్.సం.స.988)సంస్కృతలక్షణానుసారముగా(దృతీయ యైన దానికిఁ దోడవిభక్తియుఁ గాక షష్ఠి యైన దానికి 'కు'విభక్తియు నగు నను సూరి నిర్ణయ ముచితమె.

సూత్రమున సూరి 'తృప్తియ' కనుట గమనార్హము. ఇ ట్లాది(డాయా స్థలము లం దాయావిభక్తులు సంస్కృతానుసారముగా సిద్ధింపఁగా వానికిఁ దెలుఁగున నేవిభక్తు లగునో చెప్పెను. సంస్కృతమందుఁజేరి గాక తెలుఁగున నాయావిభక్తులయందుఁ బ్రత్యయము లనేకములు గలవు. కావుననాయావిభక్తులయందరిప్రత్యయము లన్నియు నాయాయర్థములందు (ఉన్నయెడల ప్రథమ యగు, చతుర్థి యగు ననురీతిగనె చెప్పె) రానిస్థలముల నిట్లు తెలుఁగున విశేషవిధాన ముననర మైనది. (తోడ సహార్థే టాసః మున్నగురీతిని జి. చెప్పెనది. అట్లు సూరియు తృప్తియకుఁ దోడ, పంచమికి కంటె షష్ఠిలోపం- నిర్వాదిగాఁ జెప్పెను. కంటెవర్ణకవిధానము మున్నగుస్థలములలో వయుల వాని నీసూరిమార్గమునె యనుసరించిరి. ప్రస్తుతసూత్రమున('దృతీయకు' నని చెప్పెను. ఇట్లు వీరివిధానములు గొంత యటునిటుగా నడచినవి. -- పథమ యగు కర్మంబున దృతీయ యగు ననురీతిని నమగ్రతకై తెలుఁగునఁ జెప్పఁబడిన వని సూరి మతమును గ్రహింపవచ్చు. సూరిప్రణాళికను మార్చ నేలఁ ఆది యుక్తమె కదా.

తోడ-అవ్యయము :

తోడకుఁ బ్రత్యేకప్రయోగమును బెక్కింటి కొక్కటి తుదిదానికిఁ బరముగా నిల్పుటయుఁ గలదు. తోడరా- అక్షుల హీనులతోడ- కంటెవర్ణకమునకు నిట్టి ప్రయోగము గలదు. సూనులతమ్ములకంటె— తోడుతనె అనుశబ్దపుప్ర(?)యోగ మును గలదు. అశకుంతతోడుత మనికి (ఉ.310) అనుచు సూరి గాని ప్రౌఢ. వ్యాకర్త గాని యిట్టిప్రయోగములను సంగ్రహింపలే (ఉ.216) దనుట విశేషము ప్రౌఢ.లక్షణమును వీ రిటు స్మరింపలేదు గాని తోడకుఁ బ్రత్యేకప్రయోగ మనటఁ జెప్పఁ బడియె యున్నది (కార.6) పెక్కింటి కొక్కటి చాలు ననుచో (ప్రౌఢ కార.7) సుశబ్దప్రయోగముచేఅధికులహీనులతోడ ననురీతి దందు సంగ్రహింపఁదగియే యున్నది. (వాక్.సం.స.983) కంటెవిషయ మనుక్త మని యిచట వీరియుద్దేశ్య మైన నట్లు స్పష్ట

ముగాఁ జెప్పఁదగును. ఇంక నథస్సూచికను నిర్దేశించుచుఁ దో నచ్చుపొరపా డను కొనవలెను.

ప్రౌఢ వ్యాకర్తృత వీరును 'తోడ'విభక్తికిఁ బ్రత్యేకప్రయోగము గల దనుట యుచితముగా లేదు. ప్రత్యయాదు లగుపదములకు స్వతంత్రప్రయోగార్హత గల దనుట యేల? ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగుచున్న 'తోడ' స్వతంత్ర మగువే తొక పదమే కాని తృతీయావిభక్తి కానేదని గ్రహించఁదగును.

ఉ.సంధి.26 సూత్రమునొద్ద వీరు తోడఁబుట్టువు, తోఁబుట్టువు అనుచో తోడను తోను అనునవి ద్రుతాంతాన్యములు (ఉ.15) అనిరి. అట్టి యన్యము మగుతోడ పదమే 'తోడనా' మొక లగుస్థలములలోఁ బ్రయుక్త మైకట్లు గు ర్తింపఁదగదా?

వీరు 'తోడనె' ఇఁక బేర్కొనిరి. కాని విద్యజ్ఞులును దో, జనుదేఁగ (సభా. 2.158) కానన భాములైనఁ దో నెక్కియు (శల్య 1.207) (సూ.ని) అనుచో తోశబ్ద మును నీట్ల ప్రయోగింపఁబడుచున్నది గదా.

శ ర. తోడ, తో అనువానిని ద్రుతాంతాన్యములుగాఁ జెప్పటంబట్టి వీరు నట్ల చెప్పియుండురు. సూ.ని. వీనిస్వతంత్రప్రయోగములను జూ పియు నన్యములుగాఁ బేర్కొనలేదు. శ.ర.నుఁ బిదపఁ బ్రౌఢ.లో తోడకు స్వతంత్రప్రయోగము చెప్పఁబడి యుండుటజేసి గాఁతొలు నాయభిప్రాయమునే సూ.ని. ఉద్ధరించిరి. ప్రత్యయము (అపదము)లకుఁ బ్రత్యేక ప్రయోగార్హతను జెప్పటకంటె నివి యన్యములుగాఁ జెప్పట కొంత యేని నయము.

సం.లో తోడ అనుతృతీయకుఁ బ్రత్యేకప్రయోగము గల దనుటకుఁ దోడిదయై (అను 1.88) అనుప్రయోగమును జూపుచు పరబ్రహ్మ 'తోడన్' అది తోడన్ + ఇ + అపి తోడిపి. బాల.సమా.9 సంధి 43 45. (వ్యా.సం.స 999) అనిరి. అపద మగు తోడకుఁ ప్రత్యేకప్రయోగము చెప్పటచేఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగునీయని పద మగునా? పదమే యగుచో నట్టిపద మొకటి చెప్పుచుండు గదా. ప్రత్యయమే ప్రయుక్త మగుచున్న దన నేల? ప్రత్యేకప్రయోగమే విలక్షణ మైయుండఁగా దీనిపై సంబంధార్థ విలక్షణము దచ్చబ్బముతోడిసమాసము నగుట యెట్లు? సంధి.48 సూత్రముచేదీని కిత్వ

మగుట యెట్లు? (ద్రుతముపై ఇత్వము చూపుట విశేషము) ఇట వీరు ఇచ్చవిభక్తిని మన్య - తథాతోడవిభక్తై చ యనునన్నయాధర్వణులమతమును బ్రస్తావింపక 'చేతతోడ పలనలకు' అనుసూరిలక్షణమును బ్రస్తావించుట యందు విభక్తుల కనుదళము లే దని యేమో. ఇంతకు నీయది పదమో ప్రత్యయమో స్పష్టము చేయరై రి.

తెలుగునఁ దోడుశబ్ద మొకటి కల దని యౌపవిభక్తికము దానినుండి యీ రూపము సాధింపదగును. తోడిది తోడివారు అనుచోటియిత్వ మౌపవిభక్తికమే గాని సామాసికకార్యము గాదు.

వీరు "ఇపుడు తోడుశబ్ద మౌపవిభక్తికమే కాదు." (వ్యా.సం.స.449) అనిరి. వానితోడివై ర మిత్యాదుల (వ్యా.సం.స. 997) సామాసిక మగునిత్వమే. కాని యింత మాత్రమున నిది యౌపవిభక్తికము గా దనుట యెట్లు? "తోడుశబ్ద మౌపవిభక్తికాంత మనుట కవిసమ్మతము గాదు. అడుతోడునను బుట్టవె '(మను.4.87)' (వ్యా.సం.స. 997) ఔపవిభక్తికము గా దనుటకు నవర్ణకాంతరూపమును జూపరాదు. అట్టి యైకఁ దెలుగున నౌపవిభక్తికములే లే జనలేను. ప్రోలున, పేరున, నీరున చోటున మున్నగురీతిగా నవర్ణకము పర మైనపు డౌపవిభక్తికము రానేరదు. అయిన తోడియందు తోడిని, ఇత్యాదిగను రూపములు లేవు. కాని తోడునందు, తోడున అనురీతిగను గానరావు గదా. అయిన నిది యౌపవిభక్తిక మనుటకు మాత్ర మాధార మేమి యన వచ్చును. తోడికోడలు, ఇత్యాదిగా సమాసములం దీయిత్వము గలదు. ఇంకను తోడునను అనుచో నౌపవిభక్తికముల (తృతీయ) కగునత్వ మయి 'తోడను' అను రూపము నేర్పడును. 'తోడుతో' ననియె కదా యర్థము.

సూ.ని. తోడఁబుట్టు వనుదాని నీతోడుశబ్దమునొద్దనె చూపుట గమనింపదగును. తోడుశబ్దజన్యముగా 'తో' అనుదానిం జూపి తోఁబుట్టు విత్వాదులు సూ.ని. చూపినది.

కాని దీని కితరవిభక్తిపదములఁ బ్రయోగము గానరాదు. కావుననె శ.ర. వీని నన్యయములుగా నంగీకరించిన దేమో. కాని యౌపవిభక్తిక మగుతోడుశబ్దము నెట్లు నంగీకరింపక తప్పుదు. (తోడివారలు-తోటివారలు) దానిని కితరవిభక్తిపదములతో రూపములు లేవు గదా. కాన నట్టియెడల దత్తద్విభక్తులు వచ్చుటకు నాయావిభక్తుల

యర్థము విపక్షయే కుదురుట లే దనవచ్చును. (తోనన్- తోన్ ఆనురీతిగా తోడన్ తోన్).

కావున 'తోడు' శబ్ద మొక్కటి, తోడ నవ్యయ మొక్కటి ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలెనా యని సందేహము. ప్రయోగములం బరిశీలించి లాఘవముగ నింకను నిర్ణయింపవలసియున్నది. (చూ.త్రి.శే.)

ఏ మైనను తోడ-తో -అను విభక్తులు స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపబడుట లే దనియు నట్లు చెప్పస్థలములఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రసిద్ధ మైయున్నపదమే యిది యనియు నిశ్చయింపదగును.

అముఖ్యకర్మము :

'పచ్చర్థాముఖ్యకర్మంబునకుఁ దోడకువర్ణకంబులు ప్రాయికంబుగ నగు (6) ననుసూరిలక్షణమున — పర్యాయంబునఁ బ్రాయికంబుగ నగు' (ఉ.91సూ) నని యిచ్చుక మార్చిరి. 'పర్యాయంబున' నన్నది యధికముగాఁ జేర్చుట స్పష్టతకే యగును. సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేమి స్పష్టము. పర్యాయంబున ననని మాత్రమునఁ దోడకువర్ణకములు రెండు నొకేపర్యాయ మగుట యసంభవము గదా.

"అముఖ్యకర్మమును ద్వితీయాంత మగునపు డివి ద్వికర్మకము లగును" ఏ మంటి వుపేంద్ర నన్ను (ఉ.226) అనుటయు స్పష్టతకే కావలెను. అముఖ్యకర్మము నకుఁ దోడకువర్ణకము లగునపుడు మాత్రము ద్వికర్మకము గాదా? తోడకువర్ణకము లయినను నయ్యది యముఖ్యకర్మమే గాని కర్మేతరము గాదు గదా. (వ్యా.సం.స. 995) ఇ ట్లను నాతనిన్ మొ॥

ఉపయోగము-తోడ

'ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం దోడవర్ణకం బగు (టి) ననుదాని నట్ల గ్రహించియు (ఉ.10సూ) ని ట్లనిరి.

'ఇట్టియెడల సంస్కృతమందుఁ బంచమి యగును. తెలుఁగున నట్టిపంచమి మిక్కిలియరుదు. భాసురులవలన వేదంబులు గలుచుచు' (ఉ.217) నని చెప్పి

పిదప 'సూరి పంచమియు పప్పు నని తలంపక తోడవర్ణకము నిత్య మని తలంచె' (ఉ.217) ననిరి. సూరి యట "సాందీపనితోడఁ జదివిరి సాందీపనివలన నని యర్థము" అని వివరించె. సూరి యర్థవివదణమునందలి 'సాందీపనివలన' ననునది యసాధు పదవలెనా?

'తోడవర్ణకం బగు' ననుటచే తోడ నిత్య మని యర్థము చేయవచ్చును. అయిన వీరును సూత్రమున నట్ల చెప్పిరి తప్ప విభాష యని గాని ప్రాయిక మని గాని పేర్కొనినా? సూరిసూత్రముచే నిత్య మన్న నదే సూత్రమును గొన్నవీరియతమున మాత్రము తోడ యనిత్య మగుట యెట్లు?

సూరివివరణము ననుసరించి యిట వలన కల దని గ్రహించుదగును. ఇది మిక్కిలి యరు దని వీరే స్పష్టము చేసిరి. క్రియా.3 7 మొదలగుసూరివివరణముల ననుసరించి 'యగు' నన్నను నరు దగుభిన్నస్థలములు ప్రస్తావించుట గాననవు. ఇది యట్టిద యనఁదగు.

తోడ'ప్రాయికంబుగ' నగు నని చెప్పిన బాగుండెడి దేమో. 'తోడ' కాని పక్షమునందు గ్రహణార్థమున సహాయకయేత్యాదిసూత్రముచే వలనవర్ణక మయి, గ్రహ్యాదియోగజ మగుసీపంచమికి చేతయు నయి, సాందీపనివలన, సాందీపనిచేత ననియు నపుట నరుదుగా గుర్తింపవచ్చును. సూరివివరణముచేతను నీయర్థమును సాధించవచ్చును.

తవ్యాదియోగము :

వీ రీసందర్భమున నిం కొకలక్షణ మిట్లు చేసిరి. 'సంస్కృతతవ్యాదిప్రత్యయ యోగంబునఁ దృతీయావృత్తులు పర్యాయముగ నగును. సహితము, సయితము, సైతము అనునవి సముచ్చయార్థమును బోధించును. (ఉ.11)

ఇందటమొదటియంశమును బ్రౌఢ. (కార.13)పె క్కంశములతో స్పష్టము చేసెను. (చూ.త్రి.శ్లో.) ఇంకఁ బైసూత్రమునందలి రెండవయంశ మిటఁ జెప్పనవసరము లేదు. శబ్దములయర్థమునుగూర్చి చెప్పుట నిఘంటువులపని. కేవల మర్థమును

జెప్పుట వ్యాకరణమున కేల? ఇంకను 'దానితో సైతము' ఇత్యాదులలో సహార్థము వింత గాదు. వీ రిటు 'సహితము' (వ్యాసం.స.999) శబ్దమును గూడఁ జూపుట విశేషమే.

చతుర్థి :

'సంప్రదానంబునకుం జతుర్థి యగు' (8) ననుసూరిలక్షణమును విస్తరించి వీరు 'త్యాగంబునం దుద్దేశింపఁబడినది సంప్రదానంబు-దానికిం జతుర్థి యగు ననుట సంస్కృతసంప్రదాయము. ఉద్దేశమాత్రమునఁ జతుర్థియు కు కి షష్ఠియు నగును. (ఉ.12) అని చూపిరి. ఇట్లు విస్తరించి చెప్పుటలన సూరిలక్షణమునం దెంత దురుక్తి గలదో యని భ్రమించునపకాశ మేర్పడినది.

వీరిలక్షణమునఁ బ్రథమవాక్యము సంప్రదానమును వివరించునది. ఉపయోగము (19) నిర్ధారణము (17) మున్నగునితర్కస్థలములలో నాయైవానిని సూత్రము నందే వివరించిరా? ఇట్లు ప్రాతిపదికాధారములు. 'సంప్రదానమునకు' అని సూత్రమునఁ జెప్పి యర నేమో వివరణమునఁ దెలుపుట యుచితము గాదా?

పదవ సంప్రదానమునకుఁ జతుర్థి యవుట సంస్కృత సంప్రదాయ మనిరి. అనగా తెలుగునఁ జతుర్థి లేదా? అనగా సూరి 'సంప్రదానంబునకుం జతుర్థి యగు' ననుట దోషమా? సంస్కృతమునకు మాఱుగా నుండఁజే నని వీరు తెలుగున సరిపడని 'చతుర్థి'ని విభక్తిగాఁ గల్పించుట యుచితమే. కాని సంప్రదానమునతోపా టితర్కస్థలముల నున్నచతుర్థిని సంప్రదానమున కగు నని సూరి చెప్పుట దోష మైనదే.

ఇంకను సూరి "చతుర్థికి మాఱుగా షష్ఠియే తఱుచుగాఁ బ్రయోగములం గానం బడుటను" వివరించి తెలుగులోనివ్రత్యైకతను స్పష్టము చేసెను. వీ రిటు నాయంశమును జెప్పలేదు, చతుర్థియు, కుకి'షష్ఠియు' నగు నని కు,చతుర్థులను సామాన్యము గనె విధించిరే.

ప్రథమ, ద్వితీయ, చతుర్థియు, సప్తములవిధానములో సూరిలక్షణము కొంత భిన్నముగాఁ గన్పట్టును. మిగిలినచోట్ల నాయావిభక్తులు సంస్కృతము ననుసరించి సిద్ధించుచున్నట్లర్థము గలుగుచుండ నివి మాత్రము తెలుగుననె విధించుచున్నట్లు గన్పట్టును. అందుకయి యిది సంస్కృతసంప్రదాయ మని చెప్పఁబూనిరా? అయిన మిగిలినప్రథమ, ద్వితీయావిభక్తిస్థలములందు వీ రిట్టిసంప్రదాయమును సూత్రింపలేదే.

ప్రథమ, చతుర్థి సప్తములలో విభక్తు లనేకము లైనను నాయాయర్థములందవి యెల్ల సమానముగనె యవుచున్నవి. మిగిలినచోట్ల చేతతోడలు తృతీయ యైనను జేత పచ్చుకొన్నియర్థములందు (హేతుమొ॥) దోడ రాదు. తోడ పచ్చుకొన్నియర్థము లందు (సహార్థయోగాదులు) జేత రాదు. ఇట్ల యితరములు. కావున నిటుఁ బ్రథమ యగు సనురీతిని సామాన్యముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇంక నీయవి సంస్కృతానుసారముగఁ సిద్ధించు నన్నుఁ దెలుగున వీనిప్రసక్తి లేకుండఁబోవు. సమగ్రత ననుసరించి సూరి వీనిని తెలుగున విధించుట యుక్త మైయుండె.

ఇంక నిటు సంప్రదానమునకుఁ జతుర్థి యగుట సంస్కృతసంప్రదాయ మని సూరి యెఱుఁగక పోలేడు. కానిచోఁ జతుర్థికి మాటుగా షష్ఠీయె లఱుచుగాఁ బ్రయోగములం దుండుటను గుర్తించినవాఁడు షష్ఠీనే సూత్రమున విధించి యరుదుగా నున్న చతుర్థిని వివరణమునఁ దెల్పుఁడా?

ఇంక వీరు 'ఉద్దేశమాత్రమునఁ జతుర్థియు' నిత్యాదిగాఁ జెప్పఁబోవుటంబట్టి సంప్రదానమునకు మాత్రమె యగుట సంస్కృతసంప్రదాయ మైయుండఁగాఁ దెలుగున సుద్దేశమాత్రమున కగుట విశేష మని, కావున సూరి 'సంప్రదానమునకుఁ జతుర్థి' యగు నని సూత్రించుట సరి గా వనియుఁ జెప్పఁదలఁచిరా? అట్లయినఁ దెలుగువిభక్తుల సుపదేశించునపు డది సంస్కృతసంప్రదాయమునకు భిన్న మైయున్నపుడు మాత్రము సంస్కృతసంప్రదాయమును సూత్రమునఁ బ్రస్తావింపవలసినయవసర మేమి? సూరి లక్షణమును విమర్శింపఁదలఁచినను నయ్యది వివరణమునఁ జెప్ప సరిపోదా? కాన వీరిసూత్రమున మొదటిరెండువాక్యములు సూత్రమునఁ దొలఁగించి వివరణమునఁ జెప్ప దగినవి. గ్రహ్యాదియోగమునందు సంస్కృతసంప్రదాయమునకు భిన్నముగాఁ దెలుగున (చేత) తృతీయాప్రయోగము గలుగగా చేతనే విధించి తెలుగుప్రత్యేకతను వివరింపలేదా? అట్ల యిటుఁ జెప్పవచ్చును. సూత్రమును బెంచ నేల?

‘కొన్నియెడల సుద్దేశ్యమాత్రమున కగు’ ననుసారి వివరణము గమనింపదగు. చర్యులవారు సూత్రమునఁ జెప్పినయంశము సూరిచెప్పనిది గాదు. వివరణమునఁ దెల్పినదే. సూరివివరణమును సూత్రమునఁ జేర్చుటయు సూత్రమున విధింపవలసిన యంశములు వివరణముతోఁ దెల్పుటయు సుద్దేశ్యతమున గుర్తించుచునే యున్నారము.

కొఱకు— పక్షి (కు) అనువానిప్రయోగమునందలి భేదమును గుర్తించి సూరి తదనుగుణముగా లక్షణము చేసెను. సంప్రదానమునకే ‘కొఱకు’ అరుదు. ఉద్దేశ్య మాత్రమున కింకను ‘గొన్నియెడల’ నగునది. ఈరెంటి నేకము చేసి చర్యులవారు సామాన్యముగా సూత్రించుట లక్ష్యానుగుణ మని చెప్పఁజాలము కదా.

సూరిలక్షణ మెంతయు సుచిత మని గుర్తింపవచ్చును.

తనుసూత్రమున వీరు ‘కు-కిపక్షియు నగు’ ననుచో ‘కి’ కర్ణమును బ్రత్యేకముగాఁ జేర్చుచుట యనవసరము. ‘అథలోపలకికుఁకాన్కాన్కా’ యని చిం. కి-కు వర్ణములను బ్రత్యేకముగా పక్షివిభక్తులుగాఁ బరిగణించినను వీ రీగ్రంథమున సూరివలె ‘కుయొక్కదివిలోపలపక్షి’ అని (తత్ప. 6) ‘కి’ని బ్రత్యేకముగాఁ బరిగణింపలేదు. ‘కు’ అనునదే యిత్వముతో కివర్ణ మగును. కావున ‘కుపక్షియు నగు’ నని మాత్రమె చెప్పకొవదవు. ఇట్లే ఉ. 12 సూత్రమునందును.

ఇట వివరణములో వీరు “చతుర్థియందు కై-కొఱకులే కాక కు- కి- —మొదలగునవియు వాడఁబడును. ఇవి విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లననగును” (ఉ. 218) అనుట వింత. ఇందులో కునై కుఁగాన్ మొదలగునవి విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లనుటంగార్చి తత్సమపరిచ్ఛేదావంశమున గమనించితిమి.

‘కు-కి’ అనునవియు విభక్త్యర్థాభిధాయకము లని వీరివివరణమున కర్థ మగుచున్నది. చర్యులవారియద్దేశ్య మది కా దేమో? సూత్రమున కికులు పక్షులుగాఁ జెప్పిరి గదా. ఇవి పక్షివిభక్తు లైయుండుటచే నితరము లగుపెక్కగములందుఁ బరిగణించఁ జతుర్థ్యర్థమునకు (కికు) పక్షి యైన దనుట సక్రమ మైయుండఁగా నివి చతుర్థ్యర్థాభిధాయకశబ్దము లనుట కేరల మసంగతము గదా.

ఇంకను వింత. వీరితరువాతినూత్రమున గమనింపవచ్చును. సూరి సంక్రగ హింపని యంశ మనుచు వర్ణులవా రిట్లు సూత్రించిరి. “రుచి, క్రోధము సహనము మున్నగునవి దేనికో యచటఁ జతుర్థి యనఁగా కు-కి-పర్ణకము లగు. అట్లే కుశలము స్వప్తి సమస్కృతి హితము ఇష్టము దూరము సమీపము సామర్థ్యము నేర్పు ప్రవేశము కాలము గమనము మున్నగువానియర్థములు గలశబ్దములయోగమునఁ జతుర్థి యనఁగా కు-కి-పర్ణకము లగు” (ఉ.131.)

కు-కి- అని రెంటిని వేరుగాఁ జేర్కొన నవసరము లే దని పైని స్పష్టము’ ఇంక వీ రిట్లు “జతుర్థి యనఁగా కు - కి- పర్ణకంబులు” అని రెండుపర్యాయములు పేర్కొనిరి. కికులు చతుర్థిప్రత్యయము అని వీ రెట్లు చెప్పిరో యర్థము గాకున్నది. ఇంతకు ముందఁజినూత్రమున చతుర్థియు, కుకిషష్ఠియు నని కికులు షష్ఠీవిభక్తులుగాఁ జెప్పిరి. అనూత్రవివరణమున (చతుర్థి) విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము అనిరి. ఇట్లని కొంత యెని కికులు చతుర్థీవిభక్తులే యనిరి. కాక చతుర్థీవిభక్తులను జెప్పచో ‘సూరి వలెనె’ కొఱకు కయి చతుర్థి యనిరే కాని కికులు చతుర్థీవిభక్తులుగాఁ జెప్పలేదు. పొరపా టనుకొందమా? ఒకేయాకారము గలవాని ననేకవిభక్తులయందుఁ బ్రత్యయ ములుగాఁ జెప్ప నేల? అగుచో బూర్వనూత్రమునను జతుర్థి యగు నన్నమాత్రము సరిపోదా?

‘కొఱకుకయి అనుచతుర్థి కు-పర్ణకమూలకిమె- కొఱ-కార్యము. కొఱకున్- కార్యమునకున్ కు(న్) + అయి = కయి—కై’ (ఉ.218) యనిరి. ఒకవేళ నీచరి త్రను దృష్టియం దుంచుకొనియె యిట్లు చెప్పిరా? అయినఁ దెలుగునఁ కు-పర్ణ మొక్కటి చతుర్థీవిభక్తిగాఁ బరిగణింపక కొఱకు- కయి యగ వాని నేల పేర్కొనిరి. కు షష్ఠిగా నేల చెప్పిరి. షష్ఠీకు-పర్ణమూలక మన్నఁ దెలుగునఁ జతుర్థీవిభక్తియే లే దనవలె గదా. ఇంక నిటు కికులు చతుర్థు లనుటయుఁ బొసంగదు. చరిత్రను నడుమ నడుమ సమన్వయించుటవలన శబ్దశాస్త్రమున నిట్లే యనర్థములు గలుగును.

ఇట్టిషష్ఠీవిభక్తిని సూరి సంక్రగహింపలే (ఉ.219) దనిరి. పిదపనే ఇట్లు కికులు చతుర్థీవిభక్తులతో షష్ఠీవిభక్తులతో కాక విభక్త్యర్థాభిధాయకములతోఁ దెలియుటకు వీలు లేకుండ యిశేష్టముగాఁ జేర్కొనిరి

ఈవిధిని సూరి సంగ్రహింపలే దనుట విశేషము. “యన్మేడిత్సాసూయ—
మున్నగుముగ్ధబోధలక్షణము ననుసరించి వీ శీతక్షణమును తెప్పిరి. (వ్యా.సం.స.
1006).

కాని యట వీరు “దేనికొక కసూయాదులో యది సంప్రదానసంజ్ఞ గల దగు
ననువిషయము మాత్రమే తెలుగున కుపచరించును. అసూయ క్రోధము- అనునవి
యెక్కునికొకతో యట్టివానిని దెల్పుకబ్బము చతుర్వంత మగు (వ్యా.సం.స.1006)
ననిరి. కాఁగా సద్దేశ్యమాత్రమునకే కొన్నియెడల నీకార్యము గల దన్నసూరిలక్ష
ణముచే నీయవి బాలవ్యాకరణముచే సంగ్రహింపఁబడుచునే యున్న వనఁదగునే. వీ
రిటఁ జూపినలక్ష్యము తెల్ల నట్లు సమన్వయింపఁదగియే యున్నవి.

ఇట సుదాహరణములలో కొఱకు- కయి యనుచతుర్థివిభక్తులు చూపకుంట గమ
నింపఁదగియున్నది, అట్టియెడలఁ దమసూత్రమునఁ జతుర్థి యనుటయే తగ దని
నిశ్చయింపవలసియున్నది.

అపాయము-వలన :

‘అపాయభయజుగుప్పాసరాజయప్రమాదగ్రహణభయసత్రాణవిరాహాంతర్థివార
ణంబు లెద్దాన నగు దానికి పలనపరక్షకం బగు’ (9) ననుసూరిలక్షణమున ‘అపాయ’ శబ్ద
మును దొలఁగించి మిగిలినది యట్లు గ్రహించిరి.

‘వృక్షమువలననుండి పర్ణము పడెను అనుచో వృక్షము నిల్చిపోయినది. పర్ణ
మున కపాయము కల్గెను గాన వృక్షశబ్దము పంచమ్యంత మగు నని సంస్కృతవై యా
కిరుణులయాశయము. (వృక్షాత్పర్ణం పతతి) (ఉ.219) —సూరి యిట్టిసంస్కృత
వ్యాకరణపద్ధతినే యనుసరించి అపాయము అనుదానిని వైతము సూత్రమున నిల్చి
యపాయస్థలమాలను నపాదానపంచమీస్థలములుగా సూత్రించి ‘యదాహరించె’
(ఉ.219) సంస్కృతసంప్రదాయమును బ్రస్తావించుటలో దాని ననుసరింప రా దని
వీరి యభిప్రాయము గాకపోవచ్చును కూర్చివిషయమున వీ రట్లు పేర్కొనట గమ
న్పార్థము “కాని యట్టియగ్ధమునఁ దెలుగున వృక్షమందుండి పర్ణము పడె నని వాదఁ
బడు” (ఉ.219) ననిరి. ఇంతమాత్రముగ వలనతోఁ బ్రయోగము లే దనరాదు.

వీరే 'వృక్షమువలనఁ బల్లము పడె ననుచోట నయితము 'వలనన్' అనునది యొప విభక్తికవలనఁ(దిక్కు)శబ్దసప్తమ్యంతరూపమే యనియు వృక్షమువలననుండి పల్లము పడె ననియే వాడుక యనియు నందలియుండిశబ్దము లోపించి యధ్యాహార్య మగునపుడు వృక్షమువలనఁ బల్లము పడె ననువాక్యము సిద్ధించు ననియు నెఱుంగునది' (ఉ.219) యనిరి.

కాఁగా వలన- కలదు గాని యిది ప్రత్యయము గా దని వీరిసిద్ధాంతము. ఇది ప్రత్యయము గా దనుటకుఁ గారణ మేమి? ఉండిపదానుప్రయోగము మున్నగుతరువాతి సూత్రములు రెండును వ్యర్థము లని ప్రతిపాదింపఁబోవుటయే యనవచ్చును.

వృక్షముఁ దుండి పడె ననఁగా వృక్షమువలననుండి పడియే ననియే యర్థము. కాని వృక్షముందుండి కాక వృక్షముదిక్కునుండి పడె ననియే యర్థము చెప్పవలెను. అపుడు 'వలన' ప్రత్యయమే కాదన నేమి? చోరునివలన భయపడియే నిత్యాదుల మాత్రము 'వలన' వలను శబ్దసప్తమ్యంతరూపముగా నేల సమన్వయింపరాదు? వృక్షము దిక్కునుండి పడె నన్నిట్లుగనే చోరుని దిక్కునుండి భయపడె నని సమన్వయింపరాదా? ఇట్లే మైత్రుని వలన ధనంబు గొనియే నిత్యాదులమాత్రము 'వలన' ప్రత్యయమే యన నేల?

అపాయార్థమందలివలన ప్రత్యయము గాకుండుటకును, భయాదులందలివలన ప్రత్యయమే యగుటకును నారెంట భేద మేమి?

ఇంక నిట్టియెడల వృక్షముయొక్క వలన (వృక్షపువలను అని పుంపులు నియతముగా రావు.) అనురీతిగా సమాసము నియతముగా నగు ననవలె నేమో. వ్యస్తతలోను యొక్క సిత్యముగా లోపించు నందురు గావున న త్లేని జెప్పుదురు. ఇట్టియెడల 'వృక్షముయొక్క వలననుండి' పల్లము పడె ననురీతియర్థ మెంతసహజమో? పై నింకను స్పష్టము గాఁగలదు.

వస్తులవారియర్థసమన్వయము సహజముగా లేకుండుటనుబట్టియు నది నది గా దనియుఁ, జోరునివలన భయపడియే నిత్యాదులందులెనె వృక్షమువలనఁ బల్లము పడియే ననుచోను వలన ప్రత్యయమే యనియు, నపాయార్థమున నూరి సంస్కృతసంప్ర

దాయము ననుసరించియై యున్న బంధము (వలన) విధించుట యుచితమే యనియు నిశ్చయింపఁదగును.

నీరిని వెడలె ననుచో సం.లో నపాయమునఁ బంపమికి ద్వితీయ యైనట్లు వీరు చెప్పిరి.

ఉండి :

'ఉండిపదఁ బొకానొకచో వలనవర్జకంబున కనుప్రయుక్తం బగు' (10) ఉండిశబ్దము పరం బగునపుడు వలనకు ద్వితీయాసప్తములు ప్రాయికంబుగ నగు' (11) ననుసూరిలక్షణములు సరిగా ఁని వీరియభిప్రాయ మందు కీసూత్రములు తమ గ్రంథమునఁ దొలఁగించిరి. "సూరి ఉండిశబ్ద మనుప్రయుక్త మని సూత్రించెను. అది వాక్యము దర్థవంత మగుపదము గాన ననుప్రయుక్తము గానేరదు. పపమందుండి వచ్చెను'. (ఉ.221) అని వివరించి యూరుకొనక వీ రింకను దార్ఢ్యమునకుఁ గాఢోలు వే తొకసూత్రము వ్రాసిరి. "ఉండి-ఉంచి అనెడిశబ్దములు కూర్చి గుఱించి గుఱించి-చేసి- అనువానివలె ననుప్రయుక్తశబ్దములు కావు. అవి వాక్యార్థయవము లగుపదములు' (ఉ.15.సూ) ఇది యొకసూత్రముగాఁ జెప్పటయే వర్జులవారివ్యాకరణ రచనలోనిప్రత్యేకత.

ఈపరిచ్ఛేదమున నింతకు ముందే వీరు కూర్చివిభక్తి యనియు గుఱించి, గుఱించి విభక్త్యర్థాభిధాయకశబ్దము లనియుఁ జేర్కొనిరి. అంతకు ముందు తత్సమపరిచ్ఛేదములోఁ జెప్పినట్లుగా నిట నీయవి యనుప్రయుక్తము లనిరి. ఇది యుక్తము.

"ఏది లోపించినను నర్థభంగము కల్గదో యది యనుప్రయుక్త మనఁబడును." (ఉ.212) (కొన్ని యనుప్రయుక్తములు లోపింపకపోవచ్చు. ధా.వి.లపై విభక్తి వివక్షతో ననుప్రయుక్త మైనతచ్చబ్ద మిట్టిది) కావున నిట నుండి వాక్యమునందర్థవంతముగా నన్వయించునట్టిది గావున ననుప్రయుక్త మనరా దని వీరినిర్ణయము. కాని యట్లు ప్రత్యేకముగా నన్వయము గలపదమే యైనపుడు వానినిగూర్చి వీరు సూత్రమునఁ జెప్పట యేల? తమసూత్రము వ్యర్థ మని తామే నిరూపించుకొనిరి. ఇంత

కంటెను “ఇవి (ఉండి—ఉంచి) వాక్యములోని సప్తమి, ద్వితీయ అనువిభక్తులు గల పదములతో నర్వయించును (వార్యగతపదములై యు) యును” అనువివరణమును సూత్రముగాఁ జెప్పిన కొంతేని దగును గదా యనిపించు.

ఉండి ఉంచి యనునవి సప్తమీద్వితీయాంతములతో నన్వయించుననుటకంటె ‘పరేఘాండాద్యదిభిః సప్తమ్యాద్యై విభక్తయః’ అనువి.వి.లక్షణము స్ఫురించునట్లుగా వీనిలోడియర్వయమున సప్తమీద్వితీయ లవు నని చెప్పడగు (నిజమునకు సప్తమీ ద్వితీయాంతము లగుపదములకే వీనితో నర్వయము గలదు. కాని వీనిపై సప్తమీ ద్వితీయాంతము లగుపదము లుండ వానితో నన్వయించు ననరాదు గదా. ఇవి పర మగునపుడే సప్తమ్యాదివిభక్తు లగు నని వి.వి. కాని వీరు లోపింపజేసి (యెట్లో) ఆధ్యాహారము చేయుదును. సప్తమీద్వితీయలు వి.వి విశేషముగఁ జెప్పె. వీ రట్లన లేదు. కారికార్థము గ్రంథాంతరము స్పష్టమగు.

ఇక ఉండి యనునది యర్వయినుప్రత్యేకపద మనుట పరిశీలింపవలయును.

‘దేవపథమునందుండి చనుదేరవలయును’ అనుచో ‘దేవపథమునందుఁ గొంతగే వుండి చనుదేరవలయునని యర్థము చేయుదురు.’ (ఉ.222, ఇది సహజమా? దేవ పథమునుండి చనుదేరవలె నన నిక రావలయు ననియే కాని కొంచెముగే వుండి యా పిదపనే రావలె నని యర్థమా? ఇక్కడనుండి వెంటనే పొమ్ము’ అనుచో నిక్కడ నింతను ఉండి అపిదప పొమ్మనరీతి(ప్రార్థనము?) నర్థ ముండునా? దీనిని వార్యమం దన్వయింపఁబూనుట సరి కా దనక తప్పదు. ఇక్కడ నుండి పొమ్ము అనుచో స్ప్రదేశమును వీడి (అపాయార్థము) పొమ్ము అనియే కాని యుండుధాత్వర్థముతో నన్వయము కుడురదు. అందులకే సూరి ఉండి ‘పద’ మని చెప్పియు (ఉండుధాతువు, క్షార్థకరూప మనమాట.) ననుసరింపయుక్తముగనె విధించెను. ఇటునుండి పొమ్మనుచో ‘ఇటు నుండి చదువుము’ ఇత్యాదులందువలె ఉండుధాతువుక్షార్థము గోచరిం పదు గదా.

వలనపై ఉండి:

వలనపై ననుప్రయుక్త మగు ఉండికబ్బమునకుఁ బ్రయోగములు మృగ్యంబు లనియు నేదే నొకటిఁడుస్థలములున్న నందలి 'వలనన్' అనునది యొకవిభక్తికవలను శబ్దసప్తమ్యంతరూపమే (వ్యా.సం.స.1021) యనియుఁ బేర్కొనిరి. వలనపై 'నుండి' యరు దగుట సూరిలక్షణసిద్ధ మగునంశమే కాని విసరీతము గాదు. వలనకు 'ఒకా నొకచో' ఉండి యనుప్రయుక్త మగు ననె. ఉండి యనుప్రయుక్త మగుట యరుదే కదా. ఇంకను నుండి పరకతతో వలనకు ద్విత్వీయాసప్తములు 'ప్రాయశః' నగు ననెను. ఇట్లు ఉండి చేరినపిదప వలనకుఁ దఱచుగా సప్తమియో ద్విత్వీయయో యగుచుండగా వలనపై నుండి 'మెక్కిరి యరుదు' గాక తఱచుగాఁ గన్పట్టుట యట్లు? వలనపై నుండి యనలు లే దని యులవారును బేర్కొనవలయుటచింతమే. 'కదుపులవలననుండి' అచ్చె నందగోపుడు (పూరి.పూ.వ 161).

ఉండికి ముం దున్న వలనఁ బ్రత్యయము గాదు. ఉండి లేకున్నఁ బ్రత్యయమే యగుటా? హిమగిరివలన గంగ పోవదు ననుచో వలన ప్రత్యయము గాని హిమగిరి వలననుండి గంగ పోవదు ననుచో వలన ప్రత్యయము గాదు. ఈవివరణము సప్ర మముగా లే దని కాబోయను విదవ నిట నెల్లెడల వలన ప్రత్యయము గా దనిరి.

'విష్ణుసదనా'న విభునివలన మేరురూపరత్నం దై ననిష్ణులనఁ ద్రిపురసాయ మౌళివలన నుండి హిమనగము. నొలసె గంగ — ఇందుఁ బెక్కిరివలన తొక్క యుండికబ్బము నిర్బులుడుటయు నిందరివలనన్ అనునది ప్రత్యేకపద మగుటకు సహ కారి యగుచున్నది'. (వ్యా.సం.స.1021) ఇదిద్వైతము నుక దాను. "తొక్క శస్త్రములు, గదముకాది చూడుకొల — కాడికముండెసి — యుటచో ననుప్రయుక్త మగు చేసి పెక్కింటి తొక్కటి ప్రయుక్తము గాలేదా. దానిని వీరు నంగీకరించిరే కదా. అట్లే యిం గూడ నుండికబ్బము పెక్కింటి తొక్కటి చూపట్టుటను గుర్తింప రాదా? (ఉ.221) అప్పు డది యనుప్రయుక్తము గారాదా?

'భూసురులవలన వేవంబులు గఱచిరి. ఇట్టియెడ ఉపాధ్యాయాదధితే అనురీతి నపాదానపంచమి యనుట యుక్తము గాని వలనుశబ్దాపవిభక్తికరూప మనుట యుక్తము కాదు. —(వ్యా.సం.స.398) మఱి యట్టియెడల (విష్ణుపదమువలన— విష్ణుపదము దిశయందు— ఉండి— ఉన్నదై — నిచ్చినదై —యనునర్థము మాత్రము యుక్త మెట్లయినది? (ఉపాధ్యాయాదధితే యను దానివలె) వృత్తాత్పర్వం పతతి యనురీతిని (వృత్తమువలన— బర్ణము పడె ననుచో) నపాదానపంచమి యనుట యుక్త మేల కాలేదు. సంస్కృతసంప్రదాయ మది కాక యిదియే యైనదా?

వీరిస్థలాంతరసమన్వయమునుబట్టియే యిది 'వలన' పద మనుట యుక్తము గా దనియు నపాదానపంచమి యనియు గుర్తింపదగును.

వలనకు సప్తమి :

"సూర పయిరూపములను సాధించుటకు వలన కుండి యనుప్రయుక్త మగు ననియు నట్టివలనకు ద్వితీయాసప్తము లాదేశము లగు ననియు, సూత్రించెను. ఉండి శబ్దానుప్రయోగము గలవలనన్ అనునది సప్తమ్యంతమే. అది యపాదానపంచమి విభక్తి కాదు." (ఉ.221)(వ్యా.సం.స.1021).

సప్తమి ఉండితో నన్వయించు ననుటచేతను, వలనన్ అనునది సప్తమ్యంతమి యనుటచేతను సప్తమీవిధాన మనవసర మని వీరు చెప్పుచున్నారు. కాని సప్తమి హాడ నెల్లయెడలఁ గుడురదు.

నాయం దధికధనము గొనిపోమ్ము అనుచో 'నందు'మీదియుండి లోపించు నని వీరే చెప్పిరి. నాయం దధికధనంబు గొనిపోమ్ము అవి.2.198 (ఇది గ్రహ్యాదియోగ జం బగుపంచమి) (వ్యా సం.స.1019) అందువిభక్తిమీదిఉండికి లోపము లే దను ప్రౌఢవ్యాకరణము 'ప్రామాదికము' అని యిందుచు (ఉ.22)నిర్ణయించిరి. గ్రహ్యాదియోగమున వలనను వీరును జెప్పిరి కదా. మఱి యిచ్చటిసప్తమి వలన కయినదా? ప్రేదా?

చలనకు వీరు సప్తమిని విడిచివేయ గావున ఉండితో నన్వయమునకు వీలుగా సప్తమియే సహజముగా నైన దని చెప్పవలయునా? (సప్తమి వచ్చుటతో నిరంతరము లే దని యుండి లోపించిన దేమో.) అట్లయినచో ఉండివద మిట లేదు గావున బ్రతు తపువీరివివరణము ననుసరించియును ఉండి నధ్యాహారము చేసికొనవలె. (లోపింపక ఉండి యట్లే యన్వ దనుకొందము. ఆపక్షమునను) అన్వయ మెట్లు? నాయందు నుండి ధనము గొనుము అనునో? గొంఁఁఁముసేపు నాయందు (నీవు) నిలిచి పిదప ధనము గొనిపొ మ్మన రీతిగా నుండి వద మన్నిత మగునా? కాదు. మఱి సప్తమి యెట్లయింద్యి సం.లో వీ రిది గ్రహ్యోద్దియోగజం బగు పంచమి యని చెప్పుటయు గమనార్హము.

ఇట్లే 'పడయుము నాయం దపత్యము' 'నాయందు' గొంతసే పుండి యపత్య మును బొందు మని యర్థమా? ఇట్టిచోట్ల సప్తమిని బంచమికి విధింపక తప్పదు గదా

అపాయస్థలమున నసహజముగ నైనను నుండి యన్వయించు నేమో కాని యితరస్థలములం దసంభవము. అందుకే వీ రపాయము మాత్రమే యా(కార.9) సూత్రమునఁ దొలగించిరి.

అపాయస్థలమున సైత మీయుండి కొన్నియెడల వేరీతిగను సమర్థయింపడు.

'సప్తమిమీద ఉండిశబ్దము (లోపించి ఈలోప మెట్లో? వాక్యవ్యాయసిద్ధ' మందు రేమో) యధ్యాహార్య మగుటయుఁ గలదు. ముఖ్యేతనానికారంభములందు వెడలె (ఆర.6 361) నూతిలో వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె (అవి.3.144) ఒడలన్ వెలువడి (ఆర.2.178) వీపు(న) వెడలిన (అశ్వా.4.64) ఈసప్తమ్యంతములవైని ఉండిశబ్దము నధ్యాహారము చేయనిచో గారకమునకుఁ గ్రియాన్వయభంగ మగును. (ఉ.222) కాని కొండొకచో నుండిశబ్దము నధ్యాహారము చేసినపుడే యన్వయము గురువకున్నది నూతిలో వెలువడఁ గోమలిందిగిచె' ననునర్థయప్రయోగములో నుండి నధ్యాహారము చేయఁగా నూతిలోనుండి వెలువడ వని యర్థ మగును. దిగిచె ననాదానికి (ప్రయోజన) కర్తృ యయ్యాతి. ఉండుటకును గర్తృ యయ్యాతియే కావలె. వీరిపద్ధతితో యయ్యాతి నూతిలోపలనుండి కోమలిని వెలువరించె నని చెప్పవలె. నిజమునకు యయ్యాతి నూతి వెలుపలనె యుండి కోమలిని వెలువరిచినాడు గాని తాను నూతిలోనికి దిగనె లేదు.

ఇట్లు 'వనముందుండి రప్పించె' ననుచో రావించినవాడు వనముందే యుండవలె. రావలసినవాడు వనము వెలుపలివాడు గావలె.

ఇట్లు ఉండి ఉన్నను, అధ్యాహారము చేసినను నన్వయభంగమే యగు స్థలములు గల దని గుర్తించవలె. పైవానింబట్టి క్రియ ప్రేరణార్థక మయియున్నపు డుండి శబ్ద మేంతమాత్ర మన్వయింపనేర దని నిశ్చయింపవచ్చు. దీనివలన నటు సప్తమి యగుట యెట్లు?

తనువునందుండి — — — వెడలిన (వ్యాసం.స.1018) యనుచో సప్తమి యధికరణార్థము. 'తన్ముఖనేత్రనాసికాద్వారములందు నెల్వడియె' — (ద్వారము లందున్ — ద్వారములవలన — అపాయార్థపంచమి) (వ్యాసం.స.1019) అనుచో సప్తమి యపాయార్థపంచమ్యర్థకము. అనగా నిటు తనువునందు వెడలిన అని యున్న సప్తమి యపాయార్థపంచమ్యర్థకమును నాసికాద్వారములందుండి వెల్వడియె ననుచో నదే సప్తమి యధికరణార్థకము నగు ననవలెనా?

ఉండి లేనిచో మాత్ర మపాదానపంచమి యక నేల యని పిదప నుండి లేనిచోట దాని నధ్యాహారము చేయవలె ననిరి. ఇందలియసంగతి పైని స్పష్టమై.

సంస్కృతమునందలియపాదానపంచమీస్థలములు పయిరితిని ఉండిశబ్దముతో నన్వయింపునధికరణార్థకసప్తమిచే వెలుగున వచింపబడు (వ్యాసం.స.1021) నను పర్యుపపారివాక్యములలో ఉండితో సమన్వయము నధికరణార్థమును గుదురమి) 'అందుండి' యన్నది యపాదానపంచమ్యర్థక మని వీరు సంగీకరించినట్లే. అందుండి— వలన, అందుకే ఉండి సమన్వయముగను అందు (న)ను వలన కారణముగను సూరి చెప్పుటచితమై.

వలనకు—ద్వితీయ :

ఇంకను వీరు వలనకు ద్వితీయను జెప్పుటయును సరి కాదని నిర్ణయించిరి. అంతే కాదు. 'వనమునుండి వచ్చెను అనువాక్యమే యసాధువు. ఉండి నిల్చునప్పుటి ద్వితీయ కవిప్రయోగరూఢము కా' (ఉ 221) దనిరి. ఉండికి ద్వితీయకు మీద

బ్రహ్మోగము లేదు. (ఉ.230) ఇవి కవిప్రయోగారూఢము గాకుండఁ బోయిన దనఁగాఁ గవిప్రయోగము లే దని నిశ్చయించఁబడిన దనఁగా పలుకులవారియే దేని సిద్ధాంతమున కది విరుద్ధ మైన దన్నమాటయే.

ద్వితీయ యైకచో నది ఉండితో నన్వయింపనేరదు. పనమును అనుద్వితీ యాంతమునకు ఉండి యనుదానితో నన్వయ మెట్లు?

‘పనమునుండి వచ్చె ఊరినుండి వచ్చె ననురీతిని ద్వితీయమింద నుండిశబ్దము నిలిచి యపాదానపంచమ్యుత్థమును కవింబుప్రయోగములు ప్రాచీనమహాకవిగ్రంథము లందుఁ గన్పట్టలేదు - ఏ వేరే యర్థావీనప్రయోగములతో పనమునుండి వచ్చె ఊరి నుండివచ్చె ననురీతిని బ్రహ్మోగింపఁ బడిన గ్రంథకర్తకడె కాని యపాదానపంచమ్యుత్థకము గా దని యచటిఉండిశబ్దముతోడియన్వయము విగదపలుకఁగల (వాక్.సం.స.1022, 1053) దనిరి. ఆర్థావీనప్రయోగములే యేమి? ప్రాచీనమహాకవిగ్రంథములందు నిట్టిప్రయోగములు గన్పట్టుచునే యున్నవి.

“ద్వారకతినుండి జగదాధారుడు కృష్ణుడు వచ్చి (సభా.1.273) సకలభాముల నుండి వచ్చినరాజన్యనడం (సభా.2.1.5) అమరాతినుండి అమరేంద్రుండు వచ్చె (అది.8.184) కలుదెనలనుండి వచ్చినవాహినలు (ఉద్యో.1.225) దివినుండి రా (అను.2.113) చరమగిరినుండి పడియెడుతరణికరణి (కర్ణ.3.362) దివినుండి నిర్గమించునట్టి (రామా.3.92) మొ॥

ఇంత వివరించినచోరే ‘ఏది ప్రథమాంత మగునో యనునదిసంస్కృతవ్యాకరణ ములనుండి తెలియనగు’ (ఉ.224)ననిరి వీరియీవాక్యమున నుండిశబ్దముతో నన్వయ మెట్లు? మనము కొంతసేపు సంస్కృతివ్యాకరణములందు (నిలిచి) ఉండి తెలియ పలయు ననియా? సూరిలక్షణమును దివస్కరించినను వీ రావిధముగనె ప్రయోగిండుట యాసూరిలక్షణము భాషాసహజ మయియుండుటచేతనె యనునెను.

ఇట్టిచోట్ల సప్తమి కై నద్వితీయగాఁ బ్రాచీనమహాకవిగ్రంథములందును సమన్వయింతము. ఆర్థావీనములం దట్లు చేయవలె నని వీర చెప్పిరి గదా. కాని యేప్రయోగమునం దై నను నిట్టిసమన్వయము గొన్నియెడల సరిపడదు. పలుకులవారే

యిట 'వనమునుండి' (గృహమునుండి వాహనమునుండి) యని చూపిరే. 'వనమున్ వనమందు ఉండి అవతకునుండి వచ్చెను (వ్యా.సం.స.1021) అని ద్వితీయకు సప్తమ్యర్థమును జెప్పు మనిరి.

కాని జడంబు తృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ చెప్పి (కార.22) సూరి యాకార్యముదంతములకు బహుత్వమందె యని నియమించెను. ఇతరత్ర చ ద్వితీయా యను సూత్రవివరణమున వీరును "—"బహు"వనమునందె యంతటను ద్వితీయ నిల్చును. ఏకత్వమున ననుదంతములకు మాత్రమె తృతీయాసప్తములచోట ద్వితీయ నిల్చును. ఉదాహరణముగా కన్ననో తృతీయాసప్తములచో నన్ అనునదియె నిల్చును' (వ్యా.సం.స. 1054) మఱి ఇతరత్ర చ ద్వితీయా యనుసూత్రమునకు వీరు చేసినయర్థము ననుసరించియే వనమందున్ అనుచోదినప్తమికి ద్వితీయ యగుటకు వీలు లేదే. అట్లు వచ్చు నని చెప్పుట ప్రమాదము. వనమున్ —అనుదానికి వనముచేతన్ వనమందున్ —అనియు నర్థములు లేవు. (వ్యా.సం.స.1055) అని స్పష్టముగాఁ జెప్పిరి. మఱి యిట వనమున్ అనుదానికి వనమందు అనున ప్రమర్థ మెట్లు గల్గినది. ఉద్యోతమున 'ఉదంతై కవచనేతరములయు నౌపవిభక్తైకవచనేతరములయు జడములతృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ వై కల్పికముగ నగు' (ఉ.25సూ) ననిరి. అందుకే యిట 'ఇతరత్ర చ ద్వితీయా' యనుచింతక్షణముచే జేసిరా. అదియు నసంగత మని పైని గుర్తించితిమి.

ఇట్టివియుఁ గవిప్రయోగములం బ్రసిద్ధములే. ఆకాశంబునుండి యొక్కదేన దూత యిట్లనియె (ఆ.1.150) ఏను గాంభోజదేశంబునుండి వచ్చితి (భోజ.1.99) ఏదేశంబునుండి యెచటి కేగుమన్నాఁడ వనిన (సిం.4.40) మొ॥

ఇట్లు రాజునుండి ధనము గొనియె. మృత్యుదేశతనుండి రక్షించె మొ॥ "అజడ వాచకిము ద్వితీయాబిచ్ఛాసచనంబు"కును నీవిధి ప్రర్తిల్లును. మనుజుల విప్రభంకు (ఉ.23) అనిరి. ఏకత్వమున సప్తమికి ద్వితీయ యగుట యెట్లు

ద్వితీయయే యగుటయుఁ గాకుండుటయు నట్లండ ము దట సున్న సప్తమికి ఉండితో నన్వయము పొసఁగుమన్నదా ? వనమునుండి రప్పించె, ఇంటినుండి పంపించె నిత్యాదులు దసంభవ మగుట స్పష్టమే కదా.

ఇంకను రాజునుండి ధనముగొనియె నిత్యాదుల నపాదానపంచమి యని వీరిలక్షణమునుబట్టియే చెప్పనవలె గగా.

కావున నుండిపద మనుప్రయుక్త మనుటయే కాక తత్పరకత్వమున (చలనకు) ద్వితీయ విధింపజలసియే యున్న దని గుర్తింపవచ్చును.

ఇం తేల? వీరే సం.లో ఈక్రిందియుదాహరణములలోనిఉండిశబ్దము లేని యంద్వాదిన ప్రమీవిభక్తిప్రత్యయములును ద్వితీయాప్రత్యయములును పాదానపంచమి కాదేశములె ——— అధికరణార్థకములు గాని కర్మార్థకములు గాని కానేర వనియు జెప్పటయు యుక్తము' (వ్యా.సం.స.1019) అని సప్రమీద్వితీయ లపాదానపంచమి కాదేశము లని చెప్పియే యుండిరి. కాని యటఁ జూపిప లక్ష్యము లిటఁ జూపి యుండి యధ్యాహార్య మనుటచే మఱల నీసప్రమీద్వితీయ లధికరణకర్మార్థకము లని చెప్పిన టగు చున్నది. సం.లో 'నీరిలోను వెడలకుండ యనియుఁ జూపిరి, ఈగంధము నను సరించి యటఁ గూడ నుండి పధ్యాహారము చేయఁగా నీరిలోనుండి వెడలకుండి అని యర్థయింపవలెను. నీరిలోనుండి యనుటచేతనె నీరియం దుండుట సిద్ధించుచుండఁగా మఱల 'వెడలకుండి' యనుట యేల? (మనుష్యునియందుఁ బడయు నెన్నిక' పడయము నాయం దపత్యంబు (మను.6.98) అనునవి సప్రమితో నిట్టివ. నీరిని వెడలె ననుచో నపాయమునఁ బంచమి (కీ ద్వితీయ) యన్నవీరు ఉ.లోన్న చెప్పనేలేదు.

'మృత్యువున్ గాఢన్ -మృత్యువుచలనఁ గాఢన్ - త్రాణార్థకపంచమి' (వ్యా. సం.స.1020) ఇది ద్వితీయ పంచమి కై నదే కదా. ఉం డిని చెప్పుకొన్న నన్నయించునా?

ఉ.లోను భయాదులందు చలనను జెప్పియుండిరి. అట్టియెడలఁ గూడ చలనకు ద్వితీయాసప్రములు చెప్పరా దనుకొనిరా?

నీరిని వెడలె అనుచో ద్వితీయ యపాదానపంచమ్యర్థక మనియు (ఉ.లో నపాయమునఁ బంచమియే విధింపలేదు.) నీరినుండి వెడలె ననుచో ద్వితీయ సప్రమ్యర్థక మనియు సం.లో వీరు చేసినవేర్పాటుకుఁ దగినప్రమాణమును జూపరైరి. ఇట నన్ననో సప్రమిమీదియుండియే యన్వితము గామి తదర్థమున ద్వితీయ యైన దను

టయు నెట్లు? కొన్నియెడల ద్వితీయ సప్తమి కయిన దనుట లక్షణవిరుద్ధ మగుటయు గుర్తించితిమి.

చర్చుంవారియాసమన్వయము (వారివచనములకును భిన్న మై) సముచితముగా లేమి సంగీకార్యము గాదు. సూరి యుండి యనుప్రయుక్త మనుటయు ద్వితీయా సప్తములు విధించుటయు సుచితమే.

ఉంచి :

ఇట సుచితశబ్దానుప్రయోగము సాధుకవిప్రయోగారూఢము గా దని సూరి పేర్కొనగా వీరు దానిని దిరస్కరించి 'ఉంచితబ్దము పర మైనపుడు ద్వితీయావిభక్తి నిల్చును' (వ్యా.సం.స.1013) ఉంచి అనుదానికి ముందు ద్వితీయ మాత్రమే నిర్చి సుసమన్విత మగును (వ్యా.సం.స.1017) నని వీ రుండిని పేర్కొనిరి. సూరియభి ప్రాయము దుష్టమా?

“ఉంచితబ్దపువాడుకకుఁ బ్రాప్తసమహాకవిప్రయోగము లభింపలేదు. కాంచి యమ్మంత్రి యెదోచినుంచి పచ్చె' అనుకుమారభూర్జప్రయోగము బల మైనది దొరికినది” (ఉ.222) యనిరి. సూరి సాధుకవిప్రయోగారూఢము గా దనుట కిచ్చు అవారివాక్యములు వివరణముగా నెన్నదగు. భాస్కరకవి మొదలగువారిని సామాన్య కవు లని వారిప్రయోగము లట నట నుపేక్షించినను సూరిగ నహాకవి యైన నాతఁ డట నటవ్యాకరణాధికముల ప్రయోగించె నన్నను నిటఁ గుమారభూర్జప్రయోగములు బ్రబలమైవదిగా చర్చులవారు స్వీకరించుట దిరస్కరింపరాదు. సూరియభిప్రాయ మును దిరస్కరించుకట్టుఁ గాక యెల్లయెడల గవిప్రయోగములపై నిట్టికమ్మిక యున్న వీరివలన నాంధ్రభాష కింకిను బ్రయోజనము సిద్ధించెడిది. ఈప్రయోగ మున వై శిష్ట్యములు వారిమాటలలోనె పైని గమనింతము.

ద్వితీయపై సుచికి వీరు చూపినప్రయోగ మిది యొక్కటి. ఇంక ఇట్టికవి ప్రయోగము లుండగా (బహువచనము గూడను బలహీన మైన నిం కొకప్రయోగమును జూపిన బా గుండెడిది.) ఉంచిప్రయోగమే యసాధు యని సూరి వివరించుట సరి కాదు. (ఉ.222) ఇంక నీప్రయోగముల బల మెంతటిది,

‘ఎచ్చోటినుంచి’ యనుద్వితీయతోడిపాఠము వీరు చూపిరి. కాని యట ‘ఎచ్చోటినుంచి’ యనియే కానవచ్చు. ఎచ్చోటినుంచి అనుపాఠము ముద్రణసంస్కర్త ప్రమాదకృతము. (వ్యా.సం.స.1028) ఎచ్చోటినుంచి వచ్చె అని శబ్దాంతమున బొరపాటుగాఁ బడినది. (వ్యా.సం.స.1017) అని యెల్లయెడలను ‘ఎచ్చోటినుంచి’ యన్నది ప్రమాదపతితమై యనియ, వీరు చూపినట్లు ‘ఎచ్చోటినుంచి’ యనియే యుండవలె ననియు వీరిసిద్ధాంతము. ఎచ్చోటినుంచి యని యున్నపాఠమును యథాతథముగా స్వీకరించినచో వీరు చెప్పినట్లుగా ఉంచి యన్వయించదు. “ఎచ్చోటినుంచి యని యున్నచో నన్వయము కుదురదు. ఎచ్చోటిను నమ్మంత్రి దేసిని నుంచి రాలేదు గదా. కావున ఎచ్చోటిని (అన్థలమున) ఉంచి వదిలి (తనతోఁ దీసికొనిరాక) వచ్చె నని యన్వయము కుదురుటకయియే (వ్యా.సం.స.1017) యెచ్చోటినుంచి యనునదే సరి యైన పాఠ మగుటెను.

ఉంచినద మన్వయించు నన నేల? ఉన్నపాఠమునం దన్వయించుట లేదు గాన నయ్యది సరి గా దన నేల? కాఁగాఁ బ్రసిద్ధ మైయున్నదాని ననుసరించి ‘యన్వయించు’ ననువీరిలక్షణమే సరి కా దను టుచితము కాదా?

ఇ.దుకు వీ రవి తప్పు నిం కొకయోధాతము చూపలేదు. “ఈయొక్కటం దప్పుఁ దక్కినప్రయోగములం దెల్ల (దా.శ.శ.201పుటలోనిపి వీ రితరములు చూప లేదు.) ఉండికట్టమును నిల్ప నను వై నస్థలములె.” (వ్యా.సం.స.1017) అని గదా వీరు నిర్ణయించిరి.

ఉంచినట్లునుప్రయోగమునుగూర్చి సూరివివరణ ముచితమై యని వీరివివరణ మునుబట్టియు గ్రహింపవచ్చు.

“ఇట్టి ఉండికట్టము లోపించి యద్యాహార్య మగుట ప్రాచీనకావ్యములందే కన్పట్టునున్నది. ఉండికట్టమునపున బృహద్రథుధిరధారలు పొడిచిక్కఁగ నై (సభా.2.98) పృథురహము దెల్పెన (సభా.2.69) ఇట్టి మొదల ఉండికట్టాద్యాహారము

లేనిచో నట్టియెడల ద్వితీయ కన్వయము లేక యర్థభంగ మగు' (ఉ.222) ననిరి. లోపించిన దనియు నధ్యాహారము చేయవలయు ననియుఁ జెప్పుచో నుంచియే యేమిఁ దీని నైనఁ జేయవచ్చు నన్వయింపవలె నుంతు. ఇట్లు లోపించిన దని తెలియక సూరి సాధుకవిప్రయోగారూఢము గా దనె. కనఁబడినఁ గదా.

ఉంచి నధ్యాహారము చేసిన నన్వయ మె ట్లుండును? 'తనువునుంచి రుధిరధార' తొల్కిన వనఁగా తనువు నట్లె యుంచి రుధిరము మాత్రము వెలికి వచ్చిన దనవలెను. ప్రైవాక్యమున కీరీతిగా నర్థము చేయుట లోకమునఁ దెచ్చటను లే దనవచ్చును.

కాఁగా పురుషులపారిపరిష్కార మిది. సూరి వలనకు ద్వితీయాసప్తము లని చెప్పినచోట సప్తమీద నుండి యన్వయించును ద్వితీయపై 'నుంచి' యన్వయించును. అటు నధికరణకర్మార్థములం దయినసప్తమీద్వితీయలె కాని పంచమి కలునవి కావు.

ఈఉండి, ఉంచి యనుపదము లెంత యుచితముగా నన్వయించుచున్నవో గమనించితిమి గదా. 'ఉండి' కన్నట్లును గాని యుంచి యెచ్చటను గానరాదు. కావున నుంచి దాదాపుగా నెల్లెడల నధ్యాహార్యము కావలసినదే.

వాఁ డిట్లు వెడలె ననుచోఁ గూడ నిట్లె కర్మార్థమున ద్వితీయ యై యాద్వితీయకుఁ బ్రథమ (కార.24) యై యావివరణము ననుసరించి 'ఉండి' యధ్యాహారము కాఁగా ఇట్లు ఉంచి వెడలెను, అనఁగాఁ బోవువాఁడు తనతోపాటు ఇంటిని దీసికొని పోక విడిచియే వెడలె నని సముచితముగా నన్వయించుటకై యుంచి నధ్యాహారము చేయవలె. పురము దెల్పడిరి. నీర్వెడలి మొదలగున వెల్ల నిట్లె యన్వయించుకోవలె.

ఇట్టియసహజప్రక్రియకంటె సఁ.లోఁ బేర్కొన్నట్లు (ఉండి లేనిద్వితీయాప్రయోగములు— నీరివలన వెడలి— ఇత్యాదిగాఁ బంచమికి ద్వితీయ యై నస్థలములుగాఁ జెప్పట యుచితము గదా.

ద్వితీయ సప్తమి కైనదిగా నుండిశబ్దముతోఁ గొన్నిచోట్ల నన్వయించిరి. ద్వితీయ కర్మార్థమందె యైకవిగా నుంచిశబ్దముతో నన్వయించిరి కొన్నిచోట్ల. దీని

కొకక్రమము లేదు. ఏచోటఁ గాని యర్థము సముచితముగా నన్వయించుట లేదు. ఉంచితబ్ధము ప్రయుక్త మయినట్లయితే గానరామి నెల్లయెడల సద్భాషార్య మనుటయు నటఁ గూడ నర్థసమన్వయ ముంచితబ్ధముతో మిక్కిలి యసంగతముగా నుండుటయును బట్టి వర్ణులవారి ఉండి, ఉంచినమన్వయ మెంతమాత్రము సంగీకారయోగ్యము కాదు.

నిన్నుండి వీనిరూపము గన్ములఁ జూడంగఁ గలిగె (అని.2.137) అనుచో మహదర్థమున నేకత్వమున ద్వితీయపై నుండిని వీ రెట్లు సమర్థయింతురో.

సం.లో వీరె చేసినసమర్థయము ననుసరించియు, ననుప్రయక్త మగునుండిశబ్ద పరకత్వమున వలనకు (సప్తమి) ద్వితీయ విధించుట కవిప్రయోగానుగుణము. కావున నీసూరిలక్షణములను వర్ణులవారు తొలగించుట యరమంజనము. సూరిలక్షణము సూక్తము.

ఈవరుసలో వీరు వాక్యమునం దన్వయించు 'తొట్టి మొద లగుశబ్దములను బ్రస్తావిచిరి. కాని యవి యిచ్చోటికిండి (ఉంచి) శబ్దము వంటివి (ఉ.222) గా వని గుర్తింపఁగగును.

కంటె:

కంటెవర్ణకం బన్యార్థాదియోగజం బగుపంచమి కగు (12) కంటెవర్ణకంబు నిర్ధారణపంచమి కగు (13), ననువాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.16,17) పైరెండవసూత్ర స్థలమున 'పంచమికి నగు' నని సంధి కానిరూపమును బ్రయోగించుటలో వర్ణులవారు సాధించినవిశేషార్థ మేమియు లేదు.

సూనులతమ్ములకంటె ననుచో కంటెవిభక్తి పెక్కిటి కొక్కటి నిల్పుటను బేర్కొనిరి (ఉ. 223) ఇది విశేషమే సూనులకంటె తమ్ములకంటె ననుచో కంటె రెండవచోట మాత్రమే యైవది కాని మొదట 'సూనుల' అని బహుత్వమున విభక్తికి రావలసినవాడగుము (కంటె) విభక్తి లేకయు వచ్చుట విశేషము. తోడవిభక్తిస్థలముఁ బ్రోడ. 'కొన్నియెడల నుశబ్దప్రయోగంబునం దోడకు లోపంబును వ్యవహితత్వంబును బహుత్వంబునం గానంబడియెడి' (కాత.7) నని చెప్పినట్టి మొదటిశబ్దమున కంటె

లోపమును జెప్పు టుచిత మనిపించు. అనుప్రయుక్త మగునది కాదు గదా పెక్కింటి కొక్కటి యనుటకు.

కన్న :

‘కంటె కర్వాచీనపర్వాయము కన్నవిభక్తి’ (ఉ.223) ‘కన్న అనురూపము నంగీకరించు బొప్పును (ఉ.95) రూపాంతర మనుటకన్న కంటెనుండి కన్నను నిరూపించుటయే కంటెకు ‘కన్న’ యాదేశించుటయే కాక కన్నను బంశమీవిభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దముగాఁ జెప్పుటయే యుచిత మనిపించు. దానిం బ్రమాణీకరింపఁలసియున్న పుడు లక్షణబద్ధము చేయఁదగు గదా.

పట్టి :

‘పట్టివర్ణకము హేతువు లగుగుణక్రియల కగు’ (14) ననుసూరిలక్షణమును మార్చి “గుణవాచకము హేతు వగునపుడు పట్టియు ద్రుతపూర్వకముగ నిల్చును. హేతు వగునుజ్జ్వలతక్రియపొంద పట్టివిభక్తి మాత్రమే నిల్చును (ఉ.18) అని పేర్కొనిరి.

వీరిలక్షణమున మొదటివాక్యమున ‘గుణవాచకము హేతు వగునపు’ డనునది హేతు వగుగుణమున కనుసూరిమాటలకు వివరణమే.

సూరి హేతు నగుక్రియకును పట్టివర్ణకమును జెప్పఁగా వీ రది తొలఁగించిరి. దీనినిగూర్చి వీ రిట నేమియుఁ జెప్పలేదు. సం.లో సంస్కృతమునందె గుణవాచకేతర స్థలములందును బంచమి యంగీకరింపఁబడుటఁజేసియుఁ గ్రియ హేతు వగునపుడును బంచమి ప్రయోగదృష్ట మగుటఁజేసియు ‘హేతువు లగుగుణక్రియలకు’ అని సూరిగారు సవరించిరి. కాని దేనిని మహాకిప్రయోగము లభింపలేదు’ (వ్యా.సం.స. 1029) అనిరి. మహాకిప్రయోగము దేనిని లభింపకున్నను గుణవాచకములకు మాత్రము పట్టిని వీ రిట విధించిరి. ‘పట్టితి తు పంచ మీగుణే హేతౌ’ యని చిం. చెప్పియుండుటనుబట్టి గావచ్చును. కాని యిచటనే వీరు ‘క్రియ హేతు వగునపుడును

బంచమి ప్రయోగిద్దవ్వు మగుటను బేర్కొనుట గమనార్హము. క్రియల నిటఁ దొలఁ గించుట నెట్లు సమర్థింపఁగలము. పరులవా రన్నట్లు వీనికిఁ బ్రయోగములు వెదుక వలసియున్నది.

‘పట్టి’ర్ణకం బగు’ నని సూరి చెప్పఁగా వీరు ‘పట్టియు నిల్చును’ అనిరి. (‘నిల్చును’ అని వ్యాఖ్యానముఁజేఁ గార యగు నని విధించుసూరిలక్షణ ముచితమె కదా.) సముచ్చయార్థకము విశేషము. దీనిచే “(కార.6సూ) జ్ఞానముచేత జ్ఞానము వలన హేతుత్పత్తియాపచములు వగు (ఉ.224) నని వివరించిరి. ఇటఁ బంచమి యకఁగా వలన పంచమి యని లక్ష్యమునుబట్టి గ్రహింపఁదగును. ప్రస్తుతసూత్ర విహిత మగు ‘పట్టి’యును బంచమియే కదా. ఇంక వీరివలె “సూరి తృప్తియాపచము లగు నని యేల పరిపఠేదో తెలియకున్నది.” (ఉ.224) యనిరి. సముచ్చయార్థక మును బ్రయోగించమి నివి సూరి సాధింపలే దని వీరియభిప్రాయము గావలెను. కాని సూరి యిచ్చటనె ‘ఇచ్చట లవనవర్ణరంబు వగు. జ్ఞానమువలన ముక్తం దగు’ అని వలన పంచమి యగుటను బేర్కొనియే యుండెను. ఇంక హేతుత్పత్తియ(చేత) ఇతఃపూర్వమె విధింపఁబడియున్నది. (కార.4) హేతుర్వర్థమున సాధారణముగఁ జేత విధింపఁబడియె యున్నది గాన దానిని విశేషముగాఁ జెప్పఁ బని లేదు. ‘వలన’ విహితము గాదు గానఁ బేర్కొనియుండును. వీ రింతకు ముందు కంటెను విధించుచోట సూరివలెనె (ఉ.16సూ) (సముచ్చయార్థకశబ్దవిరహితముగ) చెప్పియును “ఇట్టియెడల షష్ఠీకు-కి (కిప్రత్యేకపరిగణన మనవనరము) ప్రత్యయప్రయోగము తఱుచు” అని చెప్పుట గమ నింపఁదగును.

కాన నిట సూరి చేతవలనలు చెప్పె ననుట స్పష్టము.

‘ద్రుతపూర్వకముగ నిల్చును’ అని వీరు విశేషముగాఁ జెప్పిరి. “ఇందు జ్ఞాన ముంబట్టి యని యుదాహరించుటకు సూరికి ద్రుత పాట్లు వచ్చెనో” (ఉ.224) సూరి యీవ్యాకరణంబున మూలం బయికృతి యగుసూత్రాంధ్రవ్యాకరణములో నుక్చట్టి విభక్తా’ యని పేర్కొనెను. కాని యిందుఁ గూడ నాయంశమును జెప్పిన బా గుండెడిది.

జ్ఞానముంబట్టి పచ్చటంబట్టి యని యుదాహరించినసామర్థ్యము ననుసరించి పట్టి పరకత్వమున నెల్లెడల నుగాగమ మగు నని గ్రహించుట యొకమార్గమే యయ్యును విధించిన బా గుండెడిది కదా?

కాని వీరివిధానమున విశేషము గమనింపవలె. ద్రుతపూర్వక మనిరి. ద్రుత మన నేమి? 'పదాంతనుకర్ణంబు ద్రుతంబు' (సం.11) అని కదా వీరు చెప్పిరి. ఇటు నేపదాంత నుకర్ణము గ్రహింతుము?

వీ రెట్లును, నీవ్యాకరణమున కూర్చి, గుఱిచి మొదలగువానిం బ్రస్తావించిరి. కావున నవ్వానిం గూడఁ గలుపుకొని వానియన్నింటిపరకత్వముని నుగాగమమును బ్రత్యేకముగఁ జెప్పఁదగును. (చూ.ఇందు.కార.2నూ) కాక యవి ద్వితీయ కనుప్రయుక్తము అని నిర్వృత్తముగా నంగీకరించుచో నుగాగమప్రసక్తి యట లేదు.

'హేతు పగునజ్యంతక్రియమీద పట్టివిభక్తిమాత్రమే నిల్చు' నని పదప నిం కొకయంశమును వీ తీసూత్రముఁ జేర్కొనిరి. ఇది బాల.లో ననుక్తము. ప్రౌఢ (హేతువునం దన్నంతక్రియలమీదను బట్టిపరకం బగు' నని చెప్పె (కార.12) సూరి సూత్రింపలేదు. కాని తీర్థముమీద సాధ్యపూర్ణము లే' దనుచో (సం.15) కాబట్టి యని యుదాహరించెను. "నుజ్యంతముమీదిపట్టిని సూరి సూత్రింపకుండుట సరి కాదు. (ఉ.224) సూరి బాల. సమగ్ర మనెనా? అనుక్తములంగూర్చి చర్చ యేల?

పట్టివిభక్తిమాత్రమే యనుటలో నితరవిభక్తులు రా వని వర్ణులవారు చెప్పఁ దలచుట స్పష్టమే. నుజ్యంతము లవ్యయములు గావున వానిపై నేవిభక్తియు నిలువదు. మాత్రమే యనకపోయినను నిట విశేషవిధి ననుసరించి పట్టిప్రత్యయ మొక్కటి మాత్రమే యయి యితరవిభక్తులు గాకుండుట సిద్ధించెడిదే యనవచ్చును.

గుణవాచకములపైఁ బట్టి ద్రుతపూర్వకముగ నగును. నుజ్యంతములపై నట్లే యవునా? (కలుగంగనుకట్టి) ఇం ద్రుతపూర్వకత్వ మనవసరము. 'మాత్రమే' యనుటలో ద్రుతపూర్వకము కాక కేవలము పట్టిమాత్రమే వచ్చు నని యుద్దేశించిరా? కాని (వ్యా.సం.సం.1029) వికరణమును బరిశీలించిన నట్టియుద్దేశ్య మున్నట్లు గానరాదు.

ఇటు గూడ వీ రట్లు వివరింపలేదు. పట్టితరవిభక్తులు రా వనియె 'మాత్రమే' యను దానిచే వీ రుద్దేశించి రచనవలె. ఇటు 'ద్రుతపూర్వకముగ' ననకుండుటనుబట్టియె 'పట్టి' మాత్రమే వచ్చు నని చెప్పవచ్చును.

ఏ మైన పట్టి ద్రుతపూర్వక మనుటకంటె, పట్టితరకర్తవ్యమునఁ బ్రాతిపదికకు నుగాగమము చెప్పిన బా గుండెడి దనుటలోఁ దప్ప లేదు.

యొక్క :

శేషషష్ఠికి యొక్కయు నగు (15) ననుసూరిసూత్రమును మూలము చేసి వీరు విస్తరించి విశేషలక్షణమును జెప్పిరి. వస్తులవారిలక్షణమును సౌకర్యమునకై విభాగించి క్రమముగాఁ బరిశీలించుము.

1. స్వస్వామిభావాదినబంధములందు స్వామ్యాదివాచకములకు యొక్క పర్ణకం బగు— — ———

6. కొన్నియెడల యొక్క అనుదానిచో కు—కివిభక్తి నిల్చుటయుఁ గలదు.

ఈరెండంశములును సూరిసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానప్రాయములుగా గుర్తింపఁ దగును. సం.లో (వ్యా.సం.స.1030) శేషమును వివరించిన యంశమునే (స్వస్వామి భావాదినబంధశేషః ఇత్యాది.) ఇటు మొదటియంశమునఁ బేర్కొనిరి. శేషషష్ఠికి అని సూత్రించుటయు శేష మన నేమో వివరించుటయు వ్యాకర్తమార్గము. 'స్వస్వామి భావాదినబంధము' అనుచో నాదిశబ్దమునర్థమున కెట్లును వివరణము నాశ్రయింపవలసి నడే కదా. కాఁగా వ్యాఖ్యానప్రాయముగా నున్నవీరిలక్షణముకంటె సూరి 'సూత్ర' రచన సముచిత మనుటలో వివాదము లేదు. ఇంక నిది దానికి సంగ్రహవ్యాఖ్యయై యుండుచే సూరిలక్షణమున దురుక్తియు లేదు.

సూరి 'యొక్కయు నగు' నని సముచ్చయార్థకనుశబ్దమును బ్రయోగించి దాని చేత 'కు'విభక్తిని సాధించెను. (కువిభక్తియు యొక్కవలెనే షష్ఠి గావునను దానిని బ్రత్యేకముగా విధింపకపోవుటచేతను నిటఁ జార్థకమును సూత్రమునఁ బ్రయోగించె నని గ్రహింపవచ్చును.) వీ రట్లు గాక 'యొక్కపర్ణకం బగు' అని యొక్కకొక్కదానినె

విధించిరి. అందువలన సూత్రమునందే ప్రైవిధముగా (రిఅంశము) యొక్క స్థానమున కికులు విధించిరి. సూరియనె వీరును 'గొన్నియెడల' ననిరి. కాగా నీ [6] లంశము సూరిసూత్రమునందలిచార్థకశబ్దమునకు వ్యాఖ్యయే కాని విశేషము లేదు.

ఇట్లు చెప్పటలో వీరిలక్షణముననె యరవనరగౌరవ మేర్పడినది. 'యొక్క అనుదానిచో' ననుటచే ముందు సంబంధార్థమున యొక్కప్రత్యయము చేసి దానిస్థానమున [క్రి]కువిభక్తి నాదేశము చేయవలె. ఇందు బ్రయోజన మేమి? యొక్కప్రత్యయము చేయకుండగనె విభక్తి చేసినసూరియధ్ధతిలోనిలాభుడమును దొలగింప నేల?

'కు-కి అనువిభక్తి' యనుట విశేషము. ఈ 'ర్థము'న దుత్వమున కిత్వము చేయుట చేతనె 'కి' రూప మేర్పడుచున్నది కావున 'కు-కి' అని రెండింటిని జూపినను 'అను విభక్తి' యని యేకరచనాంతముగాఁ జెప్పి రేమో. కాని 'కి' అనుదానిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? కువిభక్తి యగు నన్న నికారాంతములపై నది 'కి'స్వరూపముతో నుండుట సంగ్రహింపఁబడదా? కాగా వీ రిట్టియెడల నన్నిచోట్లను 'కు'తోపాటు కివర్ణమును గూడఁ జూపుట యరవనరచే. ఇక స్పష్టత కనవలె.

ఇట్టియనవసరకల్పనలు లేక యిష్టార్థమును నాధింపసూరిలక్షణము లాఘవముతో సూక్తమై యున్నది గదా.

యొక్కలోపము :

2. 'అయ్యది లోపించు' అని వీ రీసూత్రమున రెండవలంశముగా యొక్కకు లోపము నిత్యముగాఁ జెప్పిరి. కావునఁ బై ని కుకి అగు నన్నచోట విధాన సామర్థ్యముచే యొక్క లోపింపక దానిస్థానమున కికు లగు ననుకొనవలె. [లేక యొక్క చేసి దానికి లోపము చేసి చూపిదప దానిస్థానమున కికులు చేయవలె నని యెంచిరో.]

ప్రౌఢ 'యొక్కకు లోపంబు బహుళంబు' అని చెప్పి [కార.16] "బహుళ గ్రహణంబుచే దాతుజవిశేషణభావార్థకములముందఁజీకర్తృపదంబులయొక్కకు నిత్యంబుగ' నని పిదప వివరించె. అనఁగాఁ గొన్నియెడల యొక్క లోపింపకుంట గల దని

సారాంశము. దానిని వర్ణులవా రంగీకరింపలేదు. ఇట్లు వ్రాయుటకు మ తప్పదు యొక్కలోపము గల్గదో తెలియకున్న' (వ్యా.సం.స.1033) దనిరి.

చిం. యొక్కకు లోపము చెప్పలేదు. కాని 'యొక్క చ శేషే షష్ఠీ' యని చెప్పిచో చకాంస్వారస్యముచే బ్రాయికముగా యొక్కప్రత్యయము ప్రయోగింపబడదనియు ననగా లోపించు ననియుఁ గొన్నియెడల యొక్క అనుదానిచోట తికుప్రత్యయములు నిల్చు ననియుఁ గ్రహింపబడయు (వ్యా.సం.స.1030) ననిరి. చిం. సంస్కృతమున 'యొక్క చ' యని చశబ్దమును బ్రయోగించఁగా సూరి తెలుఁగున 'యొక్కయును' అని చ్ఛాకీనుశబ్దమును బ్రయోగించెను. అట్టిస్వారస్యమె యర్కద నుండగా యొక్కకుఁ బ్రాయికలోపము సూరియుఁ జార్థకశబ్దముచే సంగ్రహించిరట్లే యగును. అప్పుడు వర్ణులవారిసూత్రమునందలియాయ శబ్దము సూరిలక్షణమునకు వ్యాఖ్యయై యని చెప్పవచ్చు. చిం.లోనిచశబ్దమున తిట్టబిశిష్టార్థమును సూరి యూహించలే దేమో. కాకున్న నాయర్థమును నుశబ్దముచే విరించుకొనఁడా యని సందేహము. నా యొక్కతమ్ముఁ డని యుదాహరించె. అరు దగునల మనుకొందమా?

ఏ మైనను నిది యొక్కలోపము ప్రాయిక మనిరి. అయ్యు నిది నిత్యముగఁ జెప్పిరి. లోపింపనపు డేని యొక్కస్థానమున తికులు నిల్వఁగా యొక్క యనలు గన్పించు దని యిది నిత్యలోపము చెప్పిరా? ఆ ధేల? ప్రాయిక మన్న యొక్కలోపింపనపుడు 'దానిచో' తికు లగుట సిద్ధించెడిది గదా.

ఏ మైనను యొక్క యనలు ప్రయోగింపబడ దని పీరినిశ్చయము. కాని 'మునియొక్క గుణము రిద్వాదిగా సూరి యుదాహరించుట త వ్పని పీరియధిక్రాయమా?

'పాండవులనాయొక్కవంటన కడంగి' (భీష్మ.3.395)ఇది 'యొక్క' ప్రత్యయమనదగును.

ఇంకఁ బ్రౌఢవ్యాకరణ 'అనేకకర్తృత్వక్రియకు సమీపకర్తయొక్క లింగవచనము లగు' (వాక్య 15) నని సూత్రమునందు యొక్క ప్రత్యయమును బ్రయోగించి యుండెను.

యొక్కప్రత్యయాంతములు కళ లని పేర్కొనుచో యొక్క యై యది లోపించిన 'రాముని' అనురీతిని గ్రహింపవలెను. అమ్మ ఇత్యాదిస్త్రీసమప్రథమైకవచనాంతము లవలె. (వ్యా.సం.స.1031).

యొక్క రచ్చినచోట్ల నెల్ల లోపించు ననుటవలనఁ దెలుఁగున పశ్చిమతత్పురుషము నకె యవకాశము లే దనవచ్చును. 'రామునియొక్క' యని యొక్కప్రత్యయ మయిన వెంటనే యది లోపించుచుండఁగా విగ్రహవాక్యమందేని యొక్క నిలుచుట యెట్లు సంభవించును.

అట్టియెడల వీరును ఉ.సంధి.32సూత్రమున¹ద్ధి విధాత్యయొక్క + అజ్ఞ అనురీతిగా యొక్కప్రత్యయముతో నెట్లు చూపిరి? 'అయ్యది లోపించును' అను ప్రస్తుత సూత్రముచే నట యొక్క యేల లోపింపదు.

రాముని(యొక్క) కొడుకు అనుచోలు ప్రయోక్తప్రత్యయాంతముపైఁ గొడుకు అన్నది వ్యస్తముగానే ప్రయుక్త మయిన దనవచ్చును గదా. (వీరు మిగ్రసమాసము లెట్లును జ్ఞాపకసిద్ధములు గావలె నందురు.) కాక యొకవక్షమున సమాసమును జేసితి మన్నను సమాసము నిత్య మేమి కాదు గదా. ఒకవక్షమున వ్యస్తమై యనవచ్చును. ఇట్లే కొడుకు(యొక్క)...లు అనుచో సమాసము చేయఁదలఁచగింపవక్షమున సంధి.34 సూ.చే నుగాగముము ప్రాప్తింపదు గావున కొడుకాలు అని కాదా? శిరసందము మున్నగు నవి యెట్లు సాధింపఁదగియుండఁగా వీరు తమసంధి.32సూత్రమున నుకారాంతములపై నుగాగమును 'విరల్పముగాను' వచ్చు నని చెప్ప నేల? సమాసమున నిత్య మన్నను సమాసము గాని పక్షమున విధాత్యఅనతి అనురీతిగా నుగాగము రాసిరూప ముండ వలదా?

అట్టివిధాత్యఅనతి అనురీతిరూపములును లేవు గావున లుప్తయొక్కప్రత్యయాంతములు మీడివదములతో నిత్యముగా సమసించు నందురా? (బాహుకుయొక్క అరుగులు బాగుకురుగుట. ఇచటను బాహు కరుగుట యని యుండదు గదా.)

యొక్కకు వ్యస్తతయందును లోపము కవిప్రయోగప్రసిద్ధ మగుటచేత నాపుస్తకము వానిపుస్తకముఆరరీతిని సమస్తము లన్నియు వ్యస్తము లన్నియు క్షతి లేదు' (ఉ.226) అనిరి. ఇట్లు వ్యస్తము లగుటయు సంగీతవించిన బై యనర్థము తప్పదు. అక్కడమాత్రము నిత్యమనుకొందమా? (ఇంపైని 'వ్యస్తతయందును' అనుచోనరులచారి వచనములఁ జార్థము నెన్నరాదు. అట్లు యైన సమస్తస్థితిలోనే వాక వ్యస్తస్థితిలోను లోప మగు నని యర్థ మగును. అట్ల పీ రుద్ధరించినవి విశ్రాంతమాసము లగును. అందు విభక్తిలోపము వీరు నమ్ముతినడరు. షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యతయే (అననర మగుచోట్ల మాత్ర మాచ్చికనమాసములందును.)

వ్యస్తతలో యొక్క లోపిండు నన్నవీరు సమస్తస్థితిలో మాత్రము (యొక్క) లోప మనంగత మని ద్వితీయాతుల్యత చెప్పుకొనుట యేల?

రాముని(యొక్క) అనుట ప్ర(లోపింకక తప్పదు గదా) యొక్కప్రత్యయాంతమునకె మీఁదిపదముతో సమాసము చేయఁగా రాముని కొడు కసరీతిరూపములు లభింప మార్గమున సిద్ధించును. ద్వితీయాతుల్యత ము నాద్వితీయాద్రుతలోపము నేల? ఇంకను నిటు షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యత్వము విధించినసామర్థ్యముచే యొక్క లోపింప దన నక్క అయి లేదు. అమ్మ మొ॥ స్త్రీసమప్రథమాంతములకలె "రాముని" యొక్కషష్ఠ్యంతయె. దానికి ద్వితీయాతుల్యత. రామునిన్. ద్రుతలోపము. రాముని. పదప లోపించుటకు వీలుగా ముందుగా ద్రుతమును జేర్చుట తప్ప నీద్వితీయాతుల్యతావిధానమునలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ఇంకను లేనిద్రుతమును ద్వితీయాతుల్యతావిధానముచేఁ బ్రత్యేకిముగా సాధించుటనుబట్టి విధానసామర్థ్యానుగుణముగ లోపింప దన్న నిష్ఠరూపసిద్ధియే యుండదు.

ఏ మైనను వ్యస్తతలో యొక్కలోపమును నిత్యముగాఁ జెప్పినవీరు సమాసము లందు ద్వితీయాతుల్యత విధించుట చిం.అనునరణమునకో ప్రక్రియాగోరమునకో తప్పఁ బ్రయోజనము లేదు.

"యద్యపి యొక్కషష్ఠ్యనుసంధానం సమాస ఏక వాక్యస్య తు ప్రయోగ ప్రబంధేషు ప్రాయశో న దృశ్యతే. తథాపి తస్యప్రయోగ ఇత్థ విధ. కలామధ్యే తత్సా లేన ప్రయోగస్య జ్ఞాపితవాక్" (రః.కె.వి.వి) అని యహో. జెప్పెనెను. కళలలో ఖరిగణింపఁబడినచోట 'రాముని' అనురీతిలు ప్రయొక్కప్రత్యయాంతములు ప్రహించు

టకుఁ జిం. యొక్కలోపమును విధింపలేదు. (వర్ణులవా రెట్టో చళబ్బమునకు ముడి వెట్టిరి.) ఏ మైన నహో. యొక్కప్రయోగము ప్రాయశ్చముగా లే దన్నను బ్రాథ. 'బహుళము'గా లోపము చెప్పుట సమాసములందు దప్పకుండుటచేతనే యని యూహింపవచ్చును. వీరు నట్ల చెప్పఁదగు ననవచ్చును.

ఈపక్షమున మాత్రము వ్యస్తతలో లోపించు నన్నపుడు సమాస (విగ్రహ)మున సిర్పియుండు నన నేల యరవచ్చును. 'సమాసవిభక్తికిఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పి'లోపమే విశేషవిధి యగుటఁ బ్రకృతిండును. వర్ణులవారిద్వితీయాత్మకతలో ద్రుతలోపరూప మైనప్రక్రియాగౌరవ మింకను నధిక మగుట నది యనవసర మని యేపక్షమునను నిర్ణయింపవచ్చును.

మొత్తముపై యొక్కకు లోపము బహుళ మగుట ప్రాథ.లక్షణ ముచితము గాన నట్లు చెప్పఁదగు నని సారాంశము.

ది—వి :

లి. అట్టియెడల యొక్కచోట నేకత్వంబున దిర్ఘకంబును బహుత్వమున విర్ఘకంబును వై కల్పికిముగా నిల్చును" —అనునది వీరియీసూత్రమునందలి మూఁడవయంశము.

'అట్టియెడల' ననగా యొక్క లోపించిరయెడల (లోపింపకుండుటకు వీ రవ కాళ మీలేదు.) 'యొక్కచో' అనగా లోపింపకముందు ఏచోట నుండెడిదో యాచోట నన్నమాట. ముందుగా యొక్కను లోపింపఁజేసి దానిచో దివి(దు) చెప్ప నేలఁ లోపింపకయే యొక్కకు దివి(దు) అదేశించుట లాఘవము గదా ('కొన్నియెడల' నన వలె. అపుడు వై కల్పిక మనియుఁ జెప్పనక్కఱ లేదు.)

అసలు యొక్కకుఁ జేయ నేలఁ సూరి 'కుయొక్కలోపలషష్ఠి' యనగా వీరు కు యొక్క ది వి లోపల షష్ఠీవిభక్తి' (తత్స రి) అని 'ది వి' యనువానిని (దు) 'త్యేకముగా షష్ఠీవిభక్తులుగాఁ జెప్పెనిరి. అనగా (కు,లోపల) యొక్క అనుదాని ధి, యనునవి ప్రత్యేకముగా షష్ఠీవిభక్తులే. కాగా యొక్కవిభక్తి యెట్లు ప్రాతి

పదికపై సరాసరి యగుచున్నదో యట్లే 'దివి' విభక్తులును వ్రాతపదికపై నగును. అట్టి యెడల 'యొక్కచో' జేయఁలసినయఁసరమేమి? (వీరు కిటుంను గూడ నిట్లయొక్కచోఁ జెప్పుట గుర్తింబితిమి.) ఇది కేవలము ప్రక్రియగౌరవము.

ఇంక 'ఉముపునది అనునవి యేకవచనములు' (ఉ.తత్స.11) అని దివర్ణ మేకవచన మనియు "లు = ల్-వి లోపలార్థకములు బహువచనములు' (ఉ.తత్స. 12) అని దివర్ణకమును బహువచనముగను జెప్పియే యుండిరి. అట్టియెడల నిట 'ది'— ఏకత్వంబున, "వి— 'బహుత్వంబున' నగు నని చెప్పుట యనవసరము. 'పులింగ మగు మహద్వాచకమునకు డు జ్జగు' (ఉ.తత్స.22) నని వీరు విధించిడుట్లు బహుత్వమున నవుచున్నదా? అట 'నేకత్వంబున' నని చెప్పిరా? ఇటు మాత్ర మే? 'కొన్నియెడల నీయర్థమున 'దివివర్ణకము లగుటను' సూత్రించినఁ జాలదా?

ఇంక నీది-వి,నర్ణములు షష్ఠీవిభక్తు లను టుచితమా యన్నది పరిశీలతము.

ఇది వీరు చెప్పినవిశేషాంశము. అందుకే కాబోలును దివులను షష్ఠీవిభక్తులుగాఁ బరిగణించియు నట నట 'దివిదుప్రత్యయములు షష్ఠ్యర్థకములే' (ఉ సమా.77) మొదలుగాఁ జెప్పుసార్థ పేర్కొనిరి. షష్ఠీవిభక్తు లన్న నీయవి షష్ఠ్యర్థకములు గాక యే మగును?

ఇట వీరు బాల.సమా.8,9, సూత్రములను సూచించిరి. సమా.9సూత్రార్థమును సూత్రముగాఁ జెప్పుకున్నను వీరు పిదప వివరించిరి. (ఉ.289) 'వచ్చినది వచ్చినవి' అనురీతి నమహద్దర్థకరూపము లిట సంగ్రహింపఁబడుచున్న వని వీరియాశయము గాబోలును. కాని యిది సరి కాదు. వీరిని గర్భధారయాభాసములుగా వీ రటఁ జెప్పిరి. (ఉ.389) వచ్చినదానిన్ వచ్చినవానియందు ఇత్కాదిగ నట నితరవిభక్తులలో రూపము లుండును. వీ రిట విధించినషష్ఠీవిప్రత్యయములపై నట్లు రూపము లుండునా? అసమా.9.సూత్రము నిటఁ బ్రస్తావించుట సంగతము. వీరె యవి (యాభాస) సమాసము లని యటఁ జెప్పియు నిట షష్ఠ్యంతరూపమున ప్రస్తావించుటెట్లు కుదురును.

సర్వశబ్దాలు సంబంధంబునందు (దచ్చబ్దంబుతోడ సమసిండు' నను సమా. 8. సూత్రమునర్థ మిది వీరు దివిప్రత్యయములచే సాధించితి మనుకొనియుండురు.

“సూరి దివిప్రత్యయములను చెప్పనే లేదు. అది అవిశబ్దములసమాసమునఁ (బా. సంధి. 45) నట్టివి సాధ్యము లగు నని సూరితలంపు. (ఉ. 225) అది సరి గా దనియు నవి షష్ఠీవిభక్తు లనియు వీరినిశ్చయము.

అసూరిసూత్ర మమహద్భక్తమునె ప్రస్తావించునదికాదు. మహద్భక్తమునను దచ్చముతో సమాసము గల్గఁగా నావాఁడు ఇంటివాఁడనురీతివానిని గూడ సమా. 8. సూత్రము సాధించుచున్నది. దివి షష్ఠీవిభక్తు లన్నవీరిలక్షణ మట్టివానిని సాధింపఁగలదాఁ ‘ఇంగ్లీషునందలి My, Mine శబ్దములఁలెనె దానిది, అది శబ్దాంతములు నగు ననుట యుక్తము. నాది, నావి మున్నగురీతిని అది, అవి అనుశబ్దములసమాసములు నిర్బాధములు’ (ఉ. 226) అనిరి. అకఁగాఁ దచ్చబ్దముతో సమాసము విధింపఁ బని లే దని యర్థము గావలె. నాయొక్క యేది నా యేది నాయొక్క ఇతఁడు నా యితఁడనురీతి సర్వనామోత్తరపదము లగుసమాసములు సాధారణములు గాకుండఁ దచ్చశబ్దాంతములు తఱు చగుచేతనె సూరి దానిని బ్రత్యేకముగా బ్రస్తావించె నని గుర్తింపవలయును.

ఇంకను ఇది నాయది, వీరు నావారు ఇంటిది యేది ఇంటివారొ క్కరు లేరు’ ఇత్యాదులం దుత్తరపద మగుతచ్చబ్దమునర్థము ప్రధాన మగుచున్నదా? ఇటఁ దదర్థమే లేదు. నాయది యనుచో సంబంధార్థవిశిష్ట మైనయమహద్వస్తుమాత్రము నది బోధించును. ‘నావాఁడు’ అనుచో నట్టిమహత్పదార్థమాత్రబోధక మగుచున్నది.

“సర్వశబ్దాలు సంబంధంబునందు (దచ్చబ్దంబుతోడ సమసిండు” (సమా. 8) అనువిధానమునుబట్టి యిది సంబంధమే కాని తచ్చబ్దమునర్థమునకుఁ బ్రాధాన్యము లేకుండుట స్పష్టము. (వ్యా సం. సం. 1174) అని వయులవారు నీయఃశమును స్పష్టము చేసియేయున్నారు.

ఇట్లితరసర్వనామములలో సమాస మప్రసిద్ధము గాఁగాఁ దచ్చబ్దముతోఁ బ్రచురమై యుండు (సమాస) శబ్దస్వరూపమునుబట్టియే కాక యర్థమునందలిచై శిష్ట్యము నను

సరించియు సూరి సమా.రి.విధాన మావశ్యత మైయుండ దానిని వర్జులవారు దమగ్రంథ మునఁ దొలఁగించుట సరి కాదు. అది సాధారణముగా సిద్ధించునంతయే యని తీసివేయ రాదు. అట్టియెడల నుత్తరపదార్థప్రధానముగావలసిన యాసమానమున వివక్షితార్థ సిద్ధియే యసంభవము.

కాన. బా.సమా.రి. సూత్రము సూక్తము. దానికిని వ్యక్తిప్రత్యయములుగాఁబెప్పున 'దివి'ప్రత్యయములు చివర నుంచి సాధించువీరియాలక్షణమునకును పోలిక లేదని గుర్తింపఁదగును.

నాయొక్క—అది నా(నాయది) (Mine) అనుచో దచ్చబ్ధము నాయొక్క— నా- నాది (My) అనుచో 'ది'వ్యవభిక్తి యని వీరిసమన్వయము. వ్యవ్యంత మగునాది, దానిది, దానివి అనునీతిరూపములు సూరి సాధించలే దన్నమాట.

ఇంగ్లీషుతో వీరు చెచ్చినపోలిక విశేషము. వీరు సాధించిననాది— అనుదానికి My అనుదానియర్థ మున్నదా? నాది = నాయొక్క నా(యొక్క)చిస్తువు అనవచ్చును. అట్లే కాని చిస్తువు నా(యొక్క) అని సంబంధిచిస్తువాచరమునకుఁ బరమముగా యొక్క ప్రత్యయాంతము ప్రయోగింపఁబడదు. 'చిస్తువు నాది' అనుచో దిప్రత్యయాంతము ప్రయుక్త మగుట లేదా? అయిన నిది యదేశబ్ధముతో సమనించినరూపమే కాని దిప్రత్యయాంతము గా దనవలె. అట్టియెడ నాది చిస్తువనునీతిగాఁ బూర్వప్రయుక్త మైనపుడు మాత్రము దిప్రత్యయాంత మన నేల? అదేశబ్ధముతో దీనిమానమైన దనరాదా. అన్వయమునఁ గొంతవిశేషము గలదు. అందుకే యట్టి(దానిదికలరూపు) ప్రయోగ ములును నరుదుగా విశేషముగనే ప్రయుక్త మగుచున్నవి. కాని నాచిస్తు వనునీతిని సామాన్యములు గా దని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లే వీరు “రాములయొక్క—రాములన్— ది (శక్తి)రామునియొక్క రాము నిన్—వి— రామునివి (గుణములు) (హ్య.సం.స 1085) అని చూపినచోట్లను శక్తి రాము నిది గుణములు రామునివి అనుచో సమస్తరూప మనవలె. రామునిదిశక్తి, రామునివి గుణము అనుచో దిపులు ప్రత్యయము అనవలె స్పృశుతమున. లేనిచో శక్తి రామునిది అనునీతిగా శక్తిరామునియొక్క అనియు వ్యవహరింపవలసివచ్చును. యొక్కస్థాన

ముననే కదా వీరు దివులు చెప్పిరి. వీరి సమన్వయము దివులు ప్రత్యయములు గా వున్నట్లే యుపకరించును. ఇందలియనౌచిత్యము లెట్లు గుర్తింపవచ్చును.

రాముల—ది యనుచో 'ది, ఏకవచనము. కాని ముందటిలక్షణము బహుత్వము నం దగునది. 'వచనమువలన' అని సప్తమ్యేకవచన మగునక్షణము లడాగమముపై నుండునా? ముం దసలు లడాగమ మెట్లు వచ్చును. ఇట వీరిప్రక్రియనే యనుసరింతము. 'రాములయొక్క' అనుచో యొక్కబహువచనము గదా. (అందుకే ముందు లడాగమ మైనది) కావున నిది బహుత్వమునం దున్నదే కదా. బహుత్వమునందు విప్రత్యయము గదా వీరు విధించినది 'రాములది' యని యేకత్వమునఁ జెప్పిన దిప్రత్యయ మిట బహుత్వమున నెట్లయినది?

అట్లే రామునివి (గుణములు) అనుచో రామునియొక్క అనుచో యొక్క యేకత్వమునం దున్న దని ముందటినిగాగమమై స్పష్టము చేయుచున్నవి. కావున నేకత్వమునందుఁ జెప్పిన 'ది' ప్రత్యయ మిట రావలసియున్నది. మఱి బహుత్వమునం దగునన్న 'వి' ప్రత్యయ మేకత్వమున నెట్లయినది. ద్వివర్ణ మేకవచనము వివర్ణము బహువచనము నని ప్తి రింతకుముందును (తత్స. 11, 12) స్పష్టము చేసిరి. ఇట్లఁ దార్కారుగ నయ్యే నేమి?

దీనింగూర్చి వీరు సం.లో "సంబంధిస్తువులయేకత్వమున. దిప్రత్యయమును, బహుత్వమున విప్రత్యయము నగును". (వ్యా.సం.స 10కిశి) అనిరి. యొక్క స్థానమునఁ గదా వీరు దివులు చెప్పిరి. యొక్క యిట్లగుచున్నదా.

'రామునియొక్క గుణములు, అనుచో సంబంధివాచకము (గుణములు) బహుత్వమునం దున్నది. కావున 'యొక్క, బహువచన మయి బహుత్వ మగుటచే లడాగమములో రాములయొక్క గుణములు అని యగుచున్నదా? ఇట్లే రామకృష్ణుల యొక్క శక్తి యనుచో సంబంధి యగు శక్తి యేకత్వమునం దుండుటచే యొక్క యేకవచనమయిన ముందు నిగాగమమై రామకృష్ణుని(యొక్క)శక్తి యని యగు చున్నదా? ఇట్లే సీతారామునిపర్ణశాల మున్నగువితరూపము లేర్పడవలదా?

కాగా 'స్వస్వామిభావాదీనబంధములందు స్వామ్యాదివాచకములకు యొక్క-
స్వామ్యాది వాచకముల యేకత్వబహుత్వముల ననుసరించి యేకవచనముగను బహు-
వచనముగను నగుచుండ నీదివివర్ణకములు స్వామ్యాదివాచకములచే యగును గాని
స్వాదివాచకములయేకత్వబహుత్వముల ననుసరించి యగు నన్వయము. (రాము
నిది గుణములు, రాములవి శక్తి యని యుండదు గదా.

దీనినిబట్టియే ది,విప్రత్యయములు యొక్కవంటివి గా దనియు నవి షష్ఠీభక్తు-
లుగాఁ జెప్పురా దనియు స్పష్ట మగుచున్నది గదా.

వీలె యిం కొకభేదమును గూడ సరిలోఁ బ్రస్తావించిరి. 'సంబంధిస్తువు
లమహత్తు లై యున్నపుడే యీప్రత్యయము లగు నని యెఱుంగునది. '(వ్యాసం.స.
1035) ఇది యుచితము. రామునిది భార్య రామునివి కొడుకు లని యుండదు గదా.
కాని యిట్టియెడల యొక్కచో వివులను వీ రెట్లు విధించిరి? యొక్క యమహద్భ్రము
నందుమాత్రమే యగునది కాదే. రామునియొక్క, సీతయొక్క సమయొక్క అని
యెల్లెడల నవు గదా.

ఇక నీయమహత్త్వము సైతము (విశేష్యము) స్వాది(సంబంధి)వాచకముల
ననుసరించియే గ్రహింపవలయునని గమనార్హము.

'రామునిది శక్తి' యనుచో 'ది'ప్రత్యయ మగురామశబ్దము మహా త్తయనను
విశేష్యము (శక్తి) అమహా త్రగునచే దనియమహత్త్వమునుబట్టియే 'రామ' అను మహా
ద్వాచకముపై దివర్ణక మగుచున్నది.

అట్లే ఎగుముములయొక్కవాడు అనుచో 'వాడు' మహా త్రగునచే 'వి'ప్రత్య
యము చేరవలసినిబట్టి మమహా త్తయనను దివర్ణకము రావలెను. ఎగుముముది
వాఁడని కాదు గదా.

ఇది 'రామునిది' యనుచో బోధింపఁబడునది మహత్తా యమహత్తా? రామశబ్దము మహా త్రయి యుండఁగా నదియమహద్దత్తక చ.గు' యెట్లు? ఇట్టిస్థితి భాషయం దెట్ల నేసే గలదా?

కాఁగా విశేష్యము (స్వాదివాచకము)లనుబట్టి యమహత్తయముతోను ఏకబహు వచనములుగా నగు ననుటనుబట్టియె. యివి ప్రాతిపదికమునకు సంబంధించినవి గా వని స్పష్టము. విశేష్యార్థమును సంగ్రహించు అది, అవిశబ్దములనుండి సమాసముతో (రామునియొక్కఅవి— గుణములు) రాములవి గుణములు (సీతారాములయొక్క అది— పక్షశాల) సీతారాములది పక్షశాల యనుతీరుగా నేర్పడు నని గ్రహింపవలయును. కాఁగా నిట్లు చెప్పుసూరిమతమే యుచిత మని స్పష్టము.

ఇవి ప్రత్యయము లనుటలో నెం కొకయిబ్బండి వీరివచనములలోనె గుర్తింప వచ్చును. దివి అనునవి ప్రత్యయము లనునపుడు వానికి అనుధాతువుతో నన్వయ ముండదు. రామునియొక్క అనుదానికి అగుధాతుజన్యవిశేషణములతో నన్వయ ముండదు గదా. అది విశేష్యముతో నన్వయించును. దానిది కలరూపు (అది.4.30) వారివి + అ వారివ పుష్పదామములు (అగ్ని.3.156) (ఉ.225.)

యొక్కప్రత్యయములలో సామ్యమును వీ తీయంశముననె పరిశీలించిరి. కాని యీతకు ముందు పేర్కొన్న తావులను బోల్చిన వీరు నివి ప్రత్యయములే కా దనెడివారేమో. సం లోఁ జేసినయంతకుఁబూర్వపువివరణ మీది ఉ.లోఁ బ్రస్తావించినట్లు లేదు.

ఎక్కడ ఆవియపులతో సమాసమో ఎక్కడ ద్వివిప్రత్యయములతో, విచారించు బాధ లేకుండ నిట పర్యులవారే యువాహరించుటఁబట్టి దీనిచేతనె యివి ప్రత్యయములు గా వని నిర్ణయింపవచ్చును.

దానిది కలరూపు, వారివ పుష్పదామములు అనుచో నగుధాతుజన్యవిశేషణము లతో (యొక్కవలె) నన్వయింపక సరాసరి విశేష్యములతోనె నన్వయించుననుచు నిచ దిద్ది-వి'ప్రత్యయము లనిరి. వీరు కాని యట "వారివ- వారివె యైన" (ప్రాథ.కాత. 16) అని ప్రాథవ్యాకరణ అగుధాతుజన్య మగు'అయిన' అనువిశేషణరూపముతో నన్వ

యించి చూపెనే? అం దసంగతి యున్నదా? దానిది కలరూపు అనుచో నిష్టే దానిది యగుకలరూపు అని యన్వయించుటలో భాధ యేమి? రాముని క్తి, రామునివి గుణములు అని చూపినచోట్లమాత్రము రాముని దగుక క్తి రాముని పగ గుణములు అని యన్వయించుటలో నే మేని భాధ గలదా?

నాదుమనోరథము మొ॥ షష్ఠీసమాసము అని ప్రమింపరాదు. జనంబుల దయిన (సభా.2.71) మున్నగుస్థలములందువలెనే తన చై నద్యధీపి (ఆర.1.848) మున్నగుస్థలములందును తనద్యధీపన-అనియే పదచ్ఛేదమ- మున్నగుస్థలములందును తనదు-తనయొక్క అనునది విశేష్యముతో నన్వయించునే కాని అయిన మొదలగు ధాతుజవిశేషణములతో నన్వయింపదు. తనయొక్క అయిన ద్యధీపి అనురీతి ప్రయోగము లసంభవములు గదా.” (వ్యా.సం స.1086) ఇది జనంబులది (తనద్య) సమాసమా? అయిన ‘దాని కలరూ’ పసచో ‘దానిది’ అన్నది సమాస మని యేల యనరాదు? కవిప్రయోగమునందే ‘అయిన’ అని యుడుటచేతనా?

‘దానియొక్క యగుకలరూపు’ అనరాదు కాని రాముని దగుక క్తి దాని దగు కలరూ పనురీతిగా నగుధాతుజన్మవిశేషణములతో నన్వయమె సులువుగా నుండుటను బట్టి యీయొక్కకారణముచేతనే యీ-వి-ప్రత్యయములు షష్ఠీవిభక్తులు. యొక్క స్థానికములు- కానేర పని నిస్సంశయముగా నిర్ణయింపవచ్చును గదా. పరణధనేశ్వరుల చై నవై భవయుక్తిన్ (కవిశి.572) (సభా.1.270.)

కాగా దాని కలరూపు మున్నగువానిలో ‘ది’ అనునది ప్రత్యయ మనుటయే యుక్తము’ (ఉ.226) కాదు. దానియొక్క- దాని అనువాసి కర్తస్పూర్తియందు భేదము స్పష్టము వీరినిశ్చయమునకుఁ దగియారాధరము లేదు.

‘స్వాత్సంబంధార్థే సర్వస్మా’ తనచింతనమును బరిశీలించి లక్ష్యానుగుణముగ విస్తరించి సూరి సమాసి సూత్రము చేసెను. అది యచిత మైయు. ఇకగా వీరు దానిని బరిహరించుట యసంగతము. పైచి-సూత్రార్థము గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును.

కాగా పరులువారు చెప్పినయాసూత్రమునందలిమూఁడవయంక మనర్థక మై
త్యాజ్య ముఁదగియున్నది.

ది-వి-ప్రకృతి :

5. ద్విప్రత్యయములు పర మగునపుడును తన అనుతద్ధితప్రత్యయము పర
మగునపుడును బూర్వాసయక మగుప్రకృతి (వృత్తితత్పురుషపూర్వాసయకమువలె)
ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చును. అన్నది యాసూత్రమున (బిదప వీరు చెప్పిన
యంకౌకవిశేషాంశము.

ఇది పూర్వవిరుద్ధముగా నున్నది. ఇంతకు ముందు చెప్పినదానినిబట్టి స్వామ్యాది
వాచకములకు వచ్చిన యొక్కప్రత్యయము (లోపింపఁగా దాని) స్థానమున దివి పచ్చు
ననవలెను. అట్టిమొదల వివిధరకత్వమునఁ బ్రకృతి ద్వితీయాకారమున నిల్చుట యేమి?
వివరణమందును 'యొక్కార్థకవిప్రత్యయములు వృత్తి ద్వితీయాకారమున నిల్చుట'
(ఉ.2.25) యని పేర్కొనిరి. దీనిచే 'దివి'వర్ణకములకుఁ బూర్వమునందలిశబ్దము
వృత్తింతము కాగా నది ద్వితీయాతుల్యాకృతి నందు నని చెప్పవలెను. సమా.72
సూత్రమున వృత్తిర్థకవిదిదుప్రత్యయపరకత్వమందును (కార.19.సూ) ద్వితీయయే
నిల్చు' (ఉ.2.20) నని వృత్తికి ద్వితీయను జెప్పిరి.

ఇందు 'దు'ప్రత్యయమును బ్రస్తావింపలేదు. ఈసూత్రమును జూపించి రట.
(సమా.72) 'సీనాకామశబ్దములచోటివృత్తి ద్వితీయాకారము నందదు' (వ్యా.సం.స.
1035) అని యంతకు ముందు పేర్కొనిరి. అట్టిచో నీమ, నాదు మొదలగువానికి
బదులుగా నిన్నుదు నన్నుదు అనుమొదలగురీ తినరూపపము లేర్పడును. అందుకే
దుప్రత్యయపరకత్వమున ద్వితీయ లే దనిరి. అది యుచితమే. బ్రస్తుతసూత్రమునను
'దు'ప్రత్యయమును బ్రస్తావింపకుండు టుచితముగనే యున్నది. కాగా సమా.72
సూత్రము 'దు' పేర్కొనుట యసంగతము అట నిది గమనింతము.

ఇంతకును బ్రస్తుతస్థలమున మూఁడువద్దతులు చెప్పిరి. 1. 'యొక్కచో
ద్విపు లగుట 2. వివిధరకత్వమునఁ బ్రకృతి ద్వితీయాంతరూపమున నిల్చుట 3. ద్వి

పరకత్వమున పట్టికి ద్వితీయ యగుట. ఇం దేది యనుసరింతుము. చార.19.నూత్రమునఁ జెప్పఁబడుటను గుర్తించునుచే నమా.72నూత్రమున మలల నీకార్య మేల చెప్పినో వారికే తెలియవలె.

ఇఁకఁ బ్రకృతి ద్వితీయాంతరూపమున నిల్పుట. 'ప్రకృతి' యనుటచే రామ+యొక్క — అని యుండ యొక్క లోపిఁచి దానిస్థానమున ది(వి)ప్రత్యయము చేసి రామ+ది(వి) అని యుండఁగా నిప్పుడు ముందఱి రామ అనుప్రకృతి ద్వితీయాంతము వలె నుండు ననవలెనా? (ద్వితీయావిభక్తిరూపమున ననఁగా ద్వితీయావిభక్త్యంతరూపమున నని స్పష్టమె.) దానివలనఁ బ్రయోజన మేమి? దివి— పశ్చిమిభక్తు లనిరి గదా. రామ + ది అని యుండఁగా 'రామునియొక్క' యన్నపుడు యొక్క విభక్తి పర మగుచుండఁగా నెట్లుత్వము నిగాడు మయినవో యిటు నట్లు గావా? దివి పశ్చిమిభక్తులలోఁ బరిగణించుటను వీరు మఱచి రేమో.

కానిచో ద్వితీయ నిల్పు ననుటవలన వీరు సాధించిన దేమి? 'దానిది' యనురీతి నేర్పడుటయే కదా కావలసినది. ద్వితీయాతుల్యత్వము లేకయె దానియొక్క యను రీతిగా దానిది యేర్పడుచుండఁగా ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్పు నని చెప్ప నేల? అట్లు చెప్పుటవలన నొకయనర్థమును. "దానిది — సామాసికద్రుతలోపము (సంధి. 22సూ) (ఉ.225) అని దానిన్+ది అనుచో సామాసికద్రుతలోపము చేయవలసివచ్చినది. 'దానియొక్క' యనుచో నీద్రుతలోపప్రసక్తి యన్నదా? ద్వితీయాతుల్యత్వము ననవసరముగాఁ దెచ్చిపెట్టుటవలనఁ గదా యాప్రక్రియాగౌరవము గల్గినది. దీనిని బట్టియు నిది యొక్కకు భిన్న మనవలెను.

కాఁగా నీయనుచితకల్పనవలన 'దానిది' మొదలగునవి వ్యవ్యంతములే కాని (దానియది దానిది) సమాసములు గా వన్న వీరిందును సామాసికద్రుతలోపమును జేర్చి సమాసకార్యములను బొందఁజెప్పిరి. ఆయిన నిది సమాసములు గా దనుట యొక్కటె మార్పు. ఏల? దానియొక్క+అది దానిన్—అది దాని అని సాధించుట సులువు గాదా?

ఏ మయినను పశ్చిమివిభక్తులు పర మగుచుండఁగా యొక్కప్రత్యయపరకత్వమునవలెఁ బ్రకృతి కాయాకార్యము లయి యిట్టరూపము సిద్ధించుచుండఁగా - వీరు

ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చు నని చెప్పుట యనవసరమె కాక ద్రుతలోపావసరమును గల్పించుచు ననర్థకము నై నది (ఇంకను షష్ఠీవిభక్తు లగుదివులు పర మగుచుండగా బ్రకృతి ద్వితీయాంతరూపమున నిల్చు ననురీతిప్రక్రియ సంప్రదాయానుగుణమును గా దనఁదగు. ఒకవిభక్తి పర మగుచుండఁ బ్రకృతి యింకొక(అదే యైనను) విభక్త్యంత మువలె నుండు యేమి?

కాఁగా ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చు ననుట యసంగత మై తిరస్కరింప వలసియున్నది.

ఇంకఁ దరువాత షష్ఠీకి ద్వితీయాకారము గల్గు ననువివరణమందలియభి ప్రాయము నసంగతమె. ద్వితీయాకారము గల్గుటకు ముందది షష్ఠ్యంతము గావలెను గదా) దానియొక్క (లేదా అ + జన్. దివి పరకత్వమునఁ బ్రకృతి షష్ఠ్యంత మగుట యెట్లు? షష్ఠ్యంతములపై షష్ఠీవిభక్తులా? అసలు పదముపై విభక్తు లగుట యేమి? “నామవిభక్తులు ప్రాతిపదికముపైఁ గదా చిలువలసినది” (ఉ 5లి) ఇటు షష్ఠ్యంతముపై నెట్లు నిల్చినవి. ఇవి (షష్ఠీ)విభక్తు లనుట మఱచి యిట్లు పేర్కొనియున్నచో వీరే విభక్తులు గా వని నిరూపించి నట్లగుచున్నది.

ఇంకి వీ రీసూత్రమున నింతకు ముందు (లుప్త మగు) ‘యొక్కచో’ దివు లగు ననిరి. యొక్కసానమున నగుచుండఁగా వీనిపరకత్వమునఁ బూర్వశబ్దము షష్ఠ్యంత మగుట యేమి? దిప్రత్యయముతోఁ గూడఁ గదా యాశబ్దము షష్ఠ్యంత మగునది.

షష్ఠీవిభక్తులు గా దనుకొన్నపక్షమునను వీ రివి యిటునే యొక్కార్థకములుగా విశరించిరే. యొక్కషష్ఠీపై మఱల యొక్కార్థమునఁ బ్రత్యయము లగుట యేమి? హనిది మొత్తము షష్ఠ్యంతము. దీనికి ద్వితీయాకారము గల్గిన దానిన్ అని అగును. ఇట్లని వాడు తలఁచలే దనఁచుచు.

వారివివరణమునుబట్టి దానియొక్క (లేదా అ + జన్) యది అని యుండ షష్ఠీకి ద్వితీయ యై దానిన్. ఇది అని కాఁగా సామాసికద్రుతలోపమునే దానిది అని యైన దన వలె. (వ్యాసక.న. 1085) ఇటునే పేర్కొన్నతనము షష్ఠ్యంతముపైనే యుండునది.

(రామ+జన్మ+తన)యొక్కార్థక (యొక్కస్థానిక) ది(వి)ప్రకృతి మగుచుండగా ముందటిశబ్దము షష్ఠ్యంత మగుటయే యసంభవము గావున నట 'షష్ఠీ ద్వితీయాకార మున నిల్పుట' యనుప్రసక్తి లేదు. వీరివివరణమును పొరపాటె యని గుర్తింప వచ్చును.

సమా. 72 సూత్రమున వీరు "షష్ఠ్యర్థకదివిదుప్రత్యయపరకత్వమందును ద్వితీయయే నిల్పు" ననుచో షష్ఠీకి ద్వితీయ యగు నని తలఁపలే దందమా? ఆయినచో నట నీయంశమును బ్రస్తావింప నవసర మేమి?

అట్లు గా దన్నను 'ద్వితీయయే నిల్పు' ననుట యొకను ననుచితము. షష్ఠీ విభక్తులు దివులు పర మగుచుండఁ బ్రకృతి ద్వితీయాంత మగుట యేమి? ద్వితీయపై షష్ఠీవిభక్తి యున్న దనవలెనా?

ఇటు గూడ 'షష్ఠ్యర్థక' అనుటచే ది—వి షష్ఠీవిభక్తులుగాఁ దాము పరిగణించిన సంగతి మఱచి రనవలె.

ఇవి విభక్తులుగాఁ జెప్పుటయే పొరపా టందము. అపు డయిన నీవిధులు సరి పడునా? అట్లు గాకయు వీ రీసూత్రమున (లుప్తమగు) 'యొక్కచో' విధించిరి కదా. 'యొక్కచో'నె విధించిన కికుపరకత్వమున ద్వితీయాకారము నిల్పు నని చెప్పిరా? ఇటు నేల చెప్పవలె?

'యొక్కచో' అనుటయుఁ పొరపాటె యనవలెను. అట్టియెడల యొక్కప్రత్యయంతముపై దివి వర్ణము లగు ననవలె. అపు డె నను షష్ఠ్యంతముపై షష్ఠ్యర్థము ననే చేయవలెనా? షష్ఠ్యర్థకము లనుతలఁపుచేతఁ గదా వీరు సూరి వీసని విధింపలే దని విమర్శించుట. కానపుడు వీరు విధించి ప్రయోజన మేమి?

దానియొక్క+ది దానిది యని యగు ననుప్రక్రియకంటె దానియొక్క + అది దానిది అని యగు నన్నసూరిప్రక్రియ యంతయు సమంజసము గదా.

కాగా దివిపరకత్వమున వీరు ప్రకృతినిగూర్చి చేసిన లక్షణ మెల్ల దోషగ్రస్త మైయుండుటచే నంగీకరింపరాకున్న దనుట నిస్సంశయము.

ది-వి ప్రత్యయములు, ఇవి సాధింపవలసిన వనువీరియభిప్రాయము నిరాధారము కావున దివిప్రత్యయప్రసంగమే తిరస్కరణీయ మనఁదదు.

తనపరకత :

ఇక వీ రిచ్చటనే తన యనుతద్ధితప్రత్యయపరకతయందును బూర్వావయవ మగుప్రకృతి ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చు ననిరి. రామునియొక్క భావ మనుచో రాముఁజన్, తనఁను అనురీతిగా ను-చి సంస్కృతవిభక్తులే లోపించు నని తలచినవా రగుటచే 'రామతన' అని కావలసి యుండఁగా నట ద్వితీయావిభక్తిరూపమున నిల్చు టను బేర్కొనవలసివచ్చినది. షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యతను జెప్పునమా 72సూత్రమున నిద్దానిని బేర్కొనలేదు. బహుళః 'తన' అని వీరు చెప్ప నట నచ్చుపొరపాటున 'ను' అని పడిన దేమో. ఇటనే 'దు' అచ్చుపొరపాటున తన అయినదో. తన నీట సుదాహరించినజాడ లేదు. అట 'దు'కు లక్ష్యము చూపిరి. మఱచిరా? రామునితనము సమా.72సూత్రముచొప్పున షష్ఠీకి ద్వితీయ (ఉ.300) అని చెప్పిరి. కాఁగా నీవిషయము సమా.72సూత్రము కడ నుక్త మయ్యుండుటచే నిట జెప్ప వక్కఱ లేదు. మొత్తముపై నీయైదవయంశము చెప్ప నవసరము లేనిది' చెప్పరానిది.

ఇట సూరి షష్ఠీకి ద్వితీయాతుల్యరూప మైనయనవసరప్రక్రియను గ్రహింపక తెలుగుభక్తులకే లోపము చెప్పుటచే రామునియొక్కతన... రామునితనము అను రీతి సూరిమతమున నీయవి సులువుగ సిద్ధించును. సూరి కిట్టిలక్షణముకవసరమే లేదు.

దు ;

4. 'నీనాతామనశబ్దముల యొక్కచోట దుచర్ణకము వికల్పముగ నిల్చును. అని యీసూత్రమున నిం కొకయంశమును జెప్పిరి.

“యష్మదస్మదాత్మార్థకంబుల కుత్తరపదంబు పరం బగునపుడు దుగాగ మంబు విభాజ్య నగు” (సమా.11) ననుసూరిలక్షణము సరి గా దని తొలగించి యాయంశమును వీ రిట నిట్లు పేర్కొనిరి.

‘ఈది-వి-దుప్రత్యయములు సమాసగతము అని భ్రమింపరాదు’ అని వీరు దమపైసూత్రముననే కుండలీకరణములం గూర్చిరి. ది-వి-ప్రత్యయములై. ఆశబ్దమున కమహదర్థమునందలిప్రథమైకబహువచనములు. (ఆది-ఆవి) ఇవి దానియొక్క-అది, దానిది వారివి అనురీతిచోట్ల సమాసగతము అనుటతో భ్రాంతి లే దనియు నట్ల చెప్ప వలయు ననియుఁ బై ని గుర్తించితిమి. ఇంక ‘దు’ చిం.ప్రత్యయ మనఁ గాని సూరి యాగమ మనెను. ఇది సమాసగత మనుటతో భ్రమ యేమి?

‘దు’సామాసికాగమ మని సూరి సూత్రించెను. అది సరి గాదు. సీహృద యము నాదుచొచ్చుటకు (శాంతి.6.201) ఇత్యాదులు దాని’ యొక్క’ యనునర్థమును వ్యస్తతను స్థిరపఱచును గదా. (ఉ.225) యనిరి. యొక్క యనునర్థమునకు సూరిమతమునను బాధ లేదు. వీరు (అప్త మగు) యొక్క కాదేశము చేసిరి. సూరి దానికె యాగమ మనెను. తమయొక్క శక్తి— తమశక్తి అనుచో తమయొక్క పృష్ఠ్యర్థవిశిష్టమే కదా. కీర్తుగా ‘దు’ దానికె యాగమ మైనది గానఁ దదవయఁ మై యుండును.

‘నాదుచొచ్చుట, యనుచో నది వ్యస్త మనుటకుఁ బ్రమాణ మేమి? అది సమాస మేల కాదు? నాయొక్క-చొచ్చుట యనుచో సమాస మై నాచొచ్చుట నాదుచొచ్చుట యని యగు నందు బాధ లేదు. ‘భంగపుఱచుట’ (ద్రోణ.3.52) ఇది ముచ్చర్జము నకు ‘పు’ అనునాదేశము కాలేదా? ఇది వ్యస్తమా? (కూకంపురొప్పారునంజలికంబై న కర్ణ.3.358) అట్లే ‘నాదుచొచ్చుట’ సమాస మగుటకు బాధ యేమి? అది వ్యస్తమే యనవలసినయశసరము లేమి దీని బట్టి ‘దు’ వ్యస్తతలో, గల ననుట విశ్వసించరాదు.

“దు సామాసికప్రత్యయ మన్నచో (సూరిప్రత్యయ మనలే దాగమ మనియె) నది ప్రకృతిపైని నిష్ఠా లెను.’ (ఉ.226) ఇది వీరిమాధ్యమున (చిం.వ్యాఖ్యలోను) నిర్పడినయిబ్బంది. సూరిమతమున సమాసములఁ బెరుగువిధములే లోపించును. తన యొక్క-గుణము అనుచో యొక్క లోపించి ‘తన’ అనుదానికె దుగాగమ మై తనదు గుణ మని సులువుగనె యేర్పడును. తాగుణ మని కానేరదు. వీరు తద్విన్నముగా

సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము చేయుటచే తాగుణ మని కావలసివచ్చెను. దీనిదుప్రత్యయములుయొక్కార్థము లగునపుడే నాడు—తమదు—దానిది నారివి మున్నగునూపములు గుడురు' (ఉ.226) ననిరి. ఇది సమాసమున సంస్కృతవిభక్తులు లోపింపజేసినవీరిమతమునందరియర్థ మగుట స్పష్టము. ఆ ట్లయ్య దానిది వారివి యనుచో వీరు ద్వితీయాకారము చెప్పుకొనవలసివచ్చె. నీనాతాశబ్దములయెడ ద్వితీయాతుల్యతయైన నిన్నుదుశక్తి తన్నుదుశక్తి యని కావలె. నందుకై ప్రయోగమునాశ్రయించిరి వీరు (ఉ.280) కావున సామాసికకార్య మన్నచో వీరిమతమున నిబ్బంది కలుగునేమో కాని సూరిమతమున లేదు. వీరు తనగుణము లనురీతిరూపము తెట్లు సాధించిరో సమా.25సూత్రముకడ గమనింపఁగలము. సూరిమార్గ ముచితము.

'దు సామాసిక మనుపక్షమున నివి (నాది నావి) అనునవి బాధితము' లగును. విశేషవిధిచే దు అనునదియే రావలయును' (ఉ.226) ఇది చింతమతమున నేమో. సూరి మతమున నాయిబ్బంది లేదు. సూరి దివిప్రత్యయములచే విధింపలేదు గదా దానిని బాధించి దువర్ణ మగుటకు. 'నాదినావి' యనుచో దచ్చబ్దముతోడిసమాసములుగా సూరి వానిని సముచితముగా సాధించె. ఆట్టిసమాసములలో నీదుగాగనమునకు బాధయేమి?

ఇంక నాయొక్క + అవి యనుచో గొన్నియెడల బ్రస్తుతసూత్రముచే దుగాగమము రానేర దని వ్యవస్థ చేసికొనఁదగును. కావున నాది, నాయది యని యేర్పడునో లేనిచో నాదుది నాదునది (నాదది) అని రావలయు నేమో కదా. ఐ శుశః వర్షులవా రాదృష్టిచేతనే యిట్లు పేర్కొని నేమో.

ఇది యొక్కార్థక మున్నవీరిపక్షమునను నాదుది, (నాదునది) యనురీతిరూపము లండవు గాన నుచుప్రత్యయము లే దని చెప్పుకొనక తప్పదు గదా.

సం.లో "నీదు, నాదు మున్నగునవి వ్యవ్యర్థకము లగుట జేసి (యొక్కార్థవిశిష్టములై కదా. (ఉ.225) నీదు + అట్టి మున్నగుచోట్ల వ్యప్త్యాకారోఽచినుమే (చ) అనుచొప్పున నుమ్ము రాగా నీదునాట్టి అనురీతి ననిష్టరూపములు గలుగవలసివచ్చును. నీ దయనమగ్రత' (వ్యా.సం.స.1177) నని యొకయిబ్బందిని బ్రస్తావించిరి. వీరు

'ప్రయోగవిరుద్ధము గాన' — (ఉ.280)ననురక్షము నాశ్రయించి సాధించికొనిరి గాని లేనిచో నిట్టియపరూపములు పరబలవారిమతమునఁ బెక్కు లయ్యెడివి. సూరిమతమున నట్లు చెప్పరా దన్నను... సుగాగమము సార్వత్రికము గా దనియు దీపము స్థూలరీతిని దిక్కనయె ప్రయోగించె ననియు వీరును స్పష్టము చేసిరి. (అందుకే కదా చింతలో 'చ'శబ్దమును దెచ్చిరి). అట్టియెడ రామ.ప్రభృతిప్రయోగములం దాగమము లేకుండుట దీనికి బాధకాంశ మెట్లగును. నీదాజ్ఞరంటిగె కావరావు. కావున స్వరపరకత్వమున దుగాగమముయొక్క క్వాచిత్యతను గుర్తింపదగు నేమో పరిశీలించదగును. నీది, నీయది,నీయజ్ఞ వాయనుంగుకట్టలు ఇత్యాదిగాస్వరపరకత్వమున దుగాగమయె యరుదు. నా దగుబాహులు, (కర్ణ.1.251) నీ దగుజరకునిచే (అను.1.365) నాదయినజీతపు టాశ్వును (విరా.3.120)నీ దయినయనుంగు లందఱును (హరి.పూ.8.44) మున్నగు రీతిగా నిట అగుధాతుజర్యము లకువిశేషణములతో వ్యవధాన మీసమాసమునఁ గానవచ్చు విశ్లేషము. ఇంక సుగాగమము లేదు గదా యని 'దు' యొక్కస్థానమున నయిన దందురా? అయిన 'నాయొక్క యగుబాహులు' అనురీతిగా యొక్కప్రత్యయంతము నకు అగుధాతుజర్యవిశేషణములతో నన్వయ ముండదు గాన నట్టిచోట్ల ది,విలు ప్రత్యయములు గా వను(ఉ.225)పరులవారిసనున్వయము సనుసరించి యిచ్చోట్ల సున్న, దుపర్ణము యొక్కస్థానికము యొక్కార్థకప్రత్యయ మనుటకు వీలు లేదు.

మఱి యీరూపములందలిదుపర్ణము వీరిమతమున నెట్లు? వీరివివరణముచే నిది యొక్కార్థకప్రత్యయ మనరాదు. సూరికలె వీరు దుగాగమమును దెప్పలేదు. ఇవి పరులవారిలక్షణగ్రంథముచే నసాధువు లనియె చెప్పవలె. ఇంక సుగాగమము గాన గామన్నను నీప్రయోగములె 'దు' యొక్కార్థకప్రత్యయ మనుట యసంగత మని నిరూపించుచు బాల సహ.11సూత్రము సమంజస మని 'దు' సామాసిరాగము మని స్పష్టము చేయుచున్నది.

ఇంక నీసమాసములు ధా.వి.లతో వ్యవధానము గల్గియుంట యెరటి విశేషముగా గుర్తింపవలసియున్నది. (పాత. ఇట్టివి కొన్నిప్రస్తావించినది.

కాఁగా సామాసికాగమ మన్వనూరిలక్షణ మేతయు సమంజస మైయుండుటచే
వీరు దానిని దొలఁగించుట సరి గా దని నిశ్చయింపవచ్చును

ఇంక వీరిలక్షణమును బరిశీలింతము.

‘సీనాతామనశబ్దములయొక్కచోట’ దుష్కర్తకము నిల్చు ననిరి. వానిపిలెనె
యీ‘దు’ష్కర్తమును యొక్కస్థానముననె విధించుట గమనింపదగు. ఇదియొక్కర్థక
మరియె యిట్లు చెప్పిరి. అట్టియెడల‘దివి’ యనునవి వృత్తివిభక్తులుగాఁ బరిగణించి
దుష్కర్తకము నేల చెప్పలేదు? (సంబంధిపదమునుబట్టి ప్రయోగింపబడుట లేదు గావున
నిది వృత్తి యగుట గొం తెలి సరిపడు నేమో యని కాఁబోలును.)

‘యొక్కచోట’ ననుటచే నిట యొక్క లోపింపక దానిస్థానమున నగునా?
దుష్కర్తకము వై కిల్చికిము గాన నది కానిపక్షమునందు నీయొక్క యనురీతిగాఁ
బ్రయోగింపబడునా? అపక్షమున లోపించు ననుటలే.

ఇటు బ్రకృతి యె ట్లుండును? దివిసంపరకతయందే ద్వితీయాకారమును జెప్పిరి.
‘సీనాతామనశబ్దములచోట సైతము వృత్తి ద్వితీయాకారముతో నిల్వదు. కాఁగా యొక్క
విధత్వమునె వానికి దుష్కర్తకము చేరును.” (వ్యా.సం.స.1169) నాయొక్క =
నా + దు (గుణము) ఇచటియొక్కస్థానమున దుష్కర్తకము నిల్చెను. ద్వితీయాకారము
(సన్నున్) రాలేదు. (వ్యా.సం.స.1035) ఈప్రక్రియ యుచితమె. కాని వీ రిదే
తీరగుప్రక్రియను దివలయెడ నేల యనుసరింపరు? నాయొక్క యనుచో యొక్కస్థాన
మున దుష్కర్తక మై ‘నాదు’ అని యొకట్లే దానియొక్క యనుచో యొక్కస్థానమున
దుష్కర్తక మైన ‘దానిది’ అని కాదా? ఇట్లే ‘దానివి మొ॥ అట్లు చెప్పిన నట ద్వితీయా
తుల్యత్వము చెప్పుటకు సవకాశ ముండ దని యేమో. ఇటు ద్వితీయాతుల్యత్వము
చెప్పిన నిన్నుదు అనురీతి గావలసివచ్చును గాన యొక్కస్థానముననే ‘దు’ చేసిరి.
దీనింబట్టి వీరు దివిసంపరకత్వమున ‘ద్వితీయావిభక్తిరూపమును’ జెప్పుట యసంగత మని
వారిమాటలచేతనె నిశ్చయింపవచ్చును.

కాని వీరు సమా.72సూత్రమున 'దివిదుప్రత్యయపరకత్వమందున (కార.19 సూ)ద్వితీయయే నిల్చు' ననిరి. ప్రస్తుతసూత్రముచే వచ్చు ననిరి. (ఒకసూత్రముచే నగు నని వేతొకసూత్రమునఁ జెప్పుట సూత్రరచనాపై శిష్ట్యముగా నెప్పుడము.) కాని ప్రస్తుతసూత్రమున (5.అంశము) 'దు' పేర్కొనలేదు. ఇచ్చటి 'తన' అందు లేదు. అచ్చుపొరపా ఓనియు 'తన' అని యుండవలె ననియుఁ దలఁతుమా? కాని వీ రిచ్చట తనవర్ణకాంతము నుదాహరింపకుండగా (ఇచ్చటితనయే అచ్చుపొరపా చేమో) అచ్చట వివరణమున ది-వి-దు = దానిదికలరూపు— వారిక నీదుకొడుకులు (నీయొక్క-కొడుకులు) అని దువర్ణమునకుఁ బ్రత్యేకముగా నుదాహరణ మిచ్చిరి. కాని వా రచ్చటఁ గూడ 'నీనాతామకశబ్దములకు ద్వితీయాకారస్థితి ప్రయోగవిరుద్ధము గాన' ---నీనాతా ఇత్యాదిగా నిల్చు నని వివరించిరి. (ఉ.280) మఱి నీదుకొడుకు లని చూప నేల? అది సమాసమా? అయితఁ బ్రయోగానుసారముగా నీనాతా-అనురీతి నిల్చు ననువ్యాఖ్యి చేయుటచే (దీనికి వెంటనే యుదాహరణము లిచ్చిరి.) 'నీదు' అని నిల్చుట యెట్లు? పయిగా 'దు'వర్ణకస్థలము సమస్తము గా దని గదా వీరియభిప్రాయము. దానిది వారివ యని యంతకుముందు వారు చూపినవి వ్యస్తములే యని వీరినిశ్చయము. కాఁగా నీదుకొడుకు లన్నదియు వ్యస్తమే. ఆట దీనిప్రసక్తి యేమి? అనఁగా దివులతోపాటు 'దు' కూడ నాసూత్రమునఁ బ్రస్తావించఁబడిన దనవలె. మఱి ద్వితీయ యేది. ద్వితీయ యే నిన్నుదుగుణములు అని కదా చూపవలె.

కావున వజ్జులవా రచ్చట మిక్కిలిగాఁ బొరవడి రని చెప్పవలె. దువర్ణకపర కత్వమున ద్వితీయ ప్రయోగవిరుద్ధము గాన వా రంగీకరింపరు.

యొక్కస్థానమున 'దు' చేసినప్రక్రియయే తగును. దివు లట్ల చేయఁదగు. కాఁగా దివిపరకత్వమునను బ్రకృతికి ద్వితీయాప్రసంగ మనంగతము.

అహో. "భిన్నావస్థాయాం దివర్ణకస్య ప్రయోగే న కశ్చిద్విరోధః న చ విశేష విధిना బాధాతస్య సమాసవిషయకత్వాత్" (కీర్తిసిద్ధి). '(కవిశి.573) దివులు సమస్తవిషయకము అనియు 'దు' వ్యస్తవిషయక మనియుఁ దలంచుట తోచు చున్నది. దివర్ణకసందర్భమునఁ జేసిన ద్వితీయాత్మల్యప్రసంగము (కవిశి.572) దువర్ణసందర్భమునఁ జేయలేదు. ఇది సరి గాదు గనుక సూరి 'దు' సామాసికముగా

జెప్పెను. 'క్తిర్తి నీది' యనునీరుగా క్తిర్తి నీదు అని యుండదు. క్తిర్తి నీయొక్క యని యుండనట్లే. కాని యితమాత్రమున నిది వ్యస్త మని చెప్ప నవసరము లేదు. సమాసమే యన్నను నిట్ల యుండవలె గదా.

వర్ణులవా రట్లు గాక యెల్లశబ్దములను దివి ప్రత్యయములు చెప్పి నీనామనలకు దుప్రత్యయమును జెప్పిరి. అహో.కలె దివులు సమాసములందలి వని తలపమిచే వీరి మతమున నీరెండువిధానములకు భేదము లేమి విశేష మగు 'దుశ్చర్ణక' విధిచే దివులు బాధింపఁబడి 'నాదిశక్తి' యని యేర్పడుటకు వీరిమతమున వీలు లేదు. కాగా నట్టియెడల 'నాది' సనుస్తము మాత్రమే కావలె. అట్టియెడల 'దానిది' (సనుస్తమును) వ్యస్తము నగు నని వీరు చెప్పుట విశేషమే.

మొత్తముపై 'దు' వ్యస్తవిషయక మనియు యొక్కస్థానిక మనియు వర్ణుల వారు పేర్కొనుట సరి గాదు. కావున వీరియీనూత్రమందలి నాల్గయంశమును గ్రాహ్యముగా లేదు.

సూరిసమా.11.విధి సూక్తము.

'యుష్మదస్మదాత్మభ్య ద్వితిశ్చర్ణకః' అని చిం. నీ,నా,తాశబ్దములు మూఁడింటికే 'దు' విధించినది. తదనుగుణముగ సూరియు 'యుష్మదస్మదాత్మార్థకంబుల' కని యామూఁటికే దుగాగమమును జెప్పెను. కాని వర్ణులవారు వీనితోపా టుభయార్థక మగుమనశబ్దమునకును దుశ్చర్ణకమును జెప్పిరి. కవిప్రయోగములందే కాక స్వీయోదాహరణములందును వీరు మనశబ్దముపై దుశ్చర్ణమును జూపలేదు. సం.లోను చిం. సూత్రమును వివరించుచో 'యుష్మదస్మదాత్మభ్యః = నీనాతామనశబ్దములకంటె (వ్యా. సం.స.1084) నని మనశబ్దమును జూపిరి. దానికి మూలమున నాధారము లేకుండగా నటను వీరు 'మనదు' అనువాని నుదాహరింపలేదు. విశేషమును విరింపను లేదు. 'మనదురాక' (శృం.శా.2.9) అని యొకప్రయోగము గాననై కది.

ఇం సం.లో "బాలవ్యాకరణ యీవిషయములను సంగ్రహింపలేదు" (వ్యా.సం. స.1088) అనుట వి.త. వీనిని (దానిది=నీదు =మొ॥) సూరి సమమితితముగ సంగ్రహించెను.

మొత్తముపై వర్ణులవారియొక్కార.19.సూత్రమును అంతఃశములుగా విభాగింపగా నందు1,6అంశములు “శేషషష్ఠికియొక్కయు నగు” ననుమూలబాల.సూత్రము నకు వ్యాఖ్యానప్రాయములు గాగా రెండవయంతఃశమును (వీరిచిం.వ్యాఖ్యననుసరించి పై బాల.సూత్రమునకే వ్యాఖ్య యనదగియున్నను నది సరిగాఁ దోచదుకాన్) ప్రౌఢ. కార.16 సూత్రము సంగ్రహించునది కాగా, మిగిలిన2,4,5అంశము లసంగతము లై యట్లు చెప్పదగ కున్నవి. ఇందలిప్రధానాంశము సూరి సమా.8,11సూత్రములచే సముచితముగాఁ జెప్ప నవి యట్లు వర్ణులవారు గ్రహింపకుండు యసమంజస మని తేలినది.

ప్రథమ — యొక్కషష్ఠి ,

ధాతుజవిశేషణభావార్థకాదిప్రత్యయములచే నభిహిత మగుకర్తృపదముయొక్క ప్రథమచోట సంబంధార్థవివక్షచే యొక్కషష్ఠియు వచ్చును అట్టియొక్కవిభక్తి లోపించును. యొక్కషష్ఠి యర్థవిశేషబోధకము నగు (ఉ.20.సూ)

“సంబంధార్థవివక్షచేత” ననుట యవసరము గాదు. యొక్క సంబంధార్థముననే గదా పూర్వసూత్రముచే విధింపఁబడినది. స్పష్టతకుఁ జెప్పి రేమో. రాముఁడు చంపెను అనుచో సుతార్థమునఁ బ్రథమ. ఇది కర్తృవాచకమే కదా. అట్లే యిటును యొక్కషష్ఠిని విధించినమాత్రముచేతనే సంబంధార్థము స్పష్టము,

ఇటు “ప్రథమయందు షష్ఠి” (ఈసూత్రవిషయసూచిక) యగుట యేమి? కర్తృకప్రత్యయములచే నుక్త మగుట ననుసరించి ప్రథమ యొక దన్నమాట. ప్రథమ చేసినపిదప సంబంధార్థమును వివక్షించుట యెట్లు? ఇటు నాయాప్రత్యయములచే నభిహిత మగుచున్న దని తలచినను ప్రథమస్థానమునఁ జేయ నేల? — అభిహిత మగుకర్తకు సంబంధార్థమున యొక్కయగు నని చెప్పినఁ జాలదా?

“సంబంధార్థవివక్షచే యొక్కషష్ఠియు నగు ననిరి, కాని సంబంధార్థవివక్షలో యొక్క యగుట మాత్రమే యుండును, సముచ్చయార్థకనుశబ్దముచే యొక్క రాక ప్రథమ యుండుట నుద్దేశించి రచననె, ప్రథమ సుదాహరించిరి. కాని యయ్యది

సంబంధార్థవివక్షలోన 'యొక్కవృత్తియును' అనుటచేత యొక్కరాసిపక్షమునఁ బ్రథమ యట్లే యున్న దని తలఁపరాదు,

“బాహుకుడు రథంబు గడుపు నేర్పున” కని ప్రథమ యున్నపుడును సంబంధార్థ మున్నపుడు వీ రీసూత్రమున “సంబంధార్థ వివక్షచే” ననుట మిక్కిలివ్యర్థ మన వలసియుండును

కాఁగా నిట్టిసందేహమునకుఁ దావు లేకుండ “సంబంధార్థవివక్షచే” నని యుంచు నపుడు “యొక్కవృత్తి యగు” నన్నఁ జాలును, “సంబంధార్థవివక్షచే ననుటచే నట్టి వివక్ష లేనపుడు యొక్క — రాక ప్రథమయే నిల్చును. ప్రథమయు సంబంధార్థ మున నున్న దేమో యనుసందేహమునకుఁ దావుండదు,

అయ్యు “సంబంధార్థవివక్షచే” నన్నదే చెప్పక ‘యొక్కయు నగు’ నని చెప్పుటలోనె లాఘవ ముండు ననుట గుర్తింపఁదగును.

(త్రిజ్జుచే మాత్రమే యభిహితత్వము గల దనియు భావార్థకాదులచే నభిహితత్వము లేమింజేసి (వ్యా.సం.స. 956) అనుసూరియభిప్రాయము ననుసరించిన నీట నభిహితత్వమును బేర్కొనుటయు విశిష్టమే కాఁగలదు.)

బాల,కార,32నూ, “కర్తృపదంబునకు” అనుట సరి కా దని చైత్రునిచేతఁ జాతము చదువఁబడుట మైత్రునకు వినఁబడలేదు” అనుచోఁ గర్మకు నట్ల ప్రథమ యైన దనియు (వ్యా.సం.స. 956) పేర్కొనిరి. ఇటఁ సూత్రమునఁ గర్తృపదమునకే యొక్క విధించిరి. ఇట్లే రావణుని చంపఁబడుట యని యుండరాదా?

నాచేతఁ జేయఁబడినపని యనుచోఁ గర్త “నేను” ఇట నభిహితము గాకుండుట చే గర్తకుఁ దృతీయయై నాచేత నని యున్నది. ప్రథమ లేదు గావున నేను జేయఁ బడిన పని యని యుండదు, కాని యిట్టియెడల నాచేయఁబడినపని యనుట దుష్టమా? ఇట్లే నాచేయఁబడుపని మొ॥

వస్తులవా రుదాహరించిన “చైత్రునిచేతఁ జాతముచదువఁబడుట మైత్రునకు వినఁ బడలేదు అనుచోఁ గూడఁ జైత్రునిపాతము చదువఁబడుట యని యుండుట దుష్టమా? (“చైత్రుని పాతము చదువుట యన్నది సాధ్య మగుట స్పష్టమే)

రామునిచేత రావణుడు చంపబడుట యనుచో రామునిరావణుడు చంపబడుట యనురీతి నుండదు కాని 'చైత్రునిపాతమువదుట' (బహుట) యుండ దనుటకుఁ బ్రయోగములం బరిశీలింపవలె.

ఇంక వీరిసూత్రాభిప్రాయమును బ్రౌథ.కార.16.సూత్రము స్పష్టము చేయుచునే యున్నది. అం దెట్టియసద్విధాంతమును వీరు నిరూపింపలేదు దాని నట్లే గ్రహించుట చింతము కాదా? అదియే యుచిత మని తోచును.

'అట్టియొక్కవిభక్తి లోపించు' నని యీసూత్రమునను బేర్కొనిరి. పూర్వ సూత్రమున యొక్కలోపమును జెప్పిరి. ఇటుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పఁట? యొక్క నిల్చు నని సందేహము గల్గకుండుటకా మఱల లోపము నెప్పిరి. అయినఁ బ్రౌథ. లో(కార.16)వలె యొక్కలోపమును బ్రత్యేకముగా నొకసూత్రముగాఁ జెప్పుట సచితము. అంతే కాని యొకేకార్యమును రెండుచోట్లఁ జెప్పుట కేవలము గౌరవము గదా.

యొక్క యెల్లెడల లోపించు నన్నపీ రీసూత్రమున 'కర్తృపదముయొక్క ప్రథమవోట' నని యొక్కను బ్రయోగించుట విశేషము. ఇది యనింద్యగ్రామ్య మేమో? (ఉ.నంజ్ఞ.24.సూ)

ఇంక వీరు సూత్రమున విశేషముగాఁ జెప్పినయంశము 'యొక్కషష్ఠి యర్థ విశేషబోధకము నగు' నన్నది. "జాహువీర్యములవారు — (అది.7.180) జాహు వీర్యములు గలవారు" పట్టుపుట్టుముదార-(ఉ.221,

ఈయుదాహరణములనుబట్టి యీలక్షణము పూర్వోక్త మగు ధా.వి భావార్థకాదులతోడిసంబంధము గలది కా దని గుర్తింపవచ్చును. దీనిని బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనక యిందుఁ గలుపుటచే ధా.వి.భావార్థకాదియోగమునఁ బ్రథమకు వచ్చిన యొక్కషష్ఠియే యర్థవిశేషబోధక మగు నేమో యనిపించును. వీరు చూపినయుదాహరణములనుబట్టి యట్లు గా దని వీరిసూత్రాభిప్రాయము నెన్నవలయును.

‘వక్షితత్పుడ౯షముమూలమున బహువ్రీహ్యార్థము భాసిండును. అట్టివి — బహువ్రీహ్యభాసములు ————మూడుకన్నులవాడు———మూడుకన్నులు కలవాడు (ఉ.295) అని స్థలాంతలమున వీనిని వీ రాభాసబహువ్రీహులుగాఁ జెప్పట దీనివలన ననవసర మని స్పష్ట మగుచున్నది.

ఇచ్చటియొక్కవిభక్తికి య స్త్యర్థమును గ్రహింపఁగా నీయవి వక్షితత్పురుషములె యగును. వీరు యొక్క యెట్లు లోపించు నందురు గావున వీరిమతమున నివి సమాసము లనకున్నను వాధ గానరాదు.

ఇది నర్థవిశేష మ స్త్యర్థముగనె చూపిరి. నీవు ఎగుభుజముల(యొక్క) వాడవు పట్టుపుట్టమువాడు మున్నగువానిచే నిది బాల.సమా.రిసూత్రమునకు లక్ష్యము లగుటయుఁ గలదు. కావున యొక్క విశేషార్థక మనుటయే యుచిత మనిపించు చున్నది.

అస్త్రాద్యర్థవిశేషములందు విధించుట యుక్త మేమో పరిశీలించఁదగు. ఇతరార్థములు వెదుకవలె.

లోపల :

‘నిర్ధారణషష్ఠికి లోపలవర్ణకం బగు (16)ననుదానిని వీరు “సముదాయమునం దేకదేశమును బృథక్కరింపనపుడు సముదాయవాచి లోపలషష్ఠ్యంతమును, సప్తమ్యంతమును బర్కాయముగ నగును’ (ఉ.21) అని పేర్కొనిరి. ఇది సూరిలక్షణమునకు వ్యాఖ్యారూప మగుసూత్రముగాఁ జెన్నవచ్చును.

చిం., బాల.లు ‘నిర్ధారణషష్ఠికి’ నని చెప్పఁగా సంస్కృతానుసారముగా షష్ఠి (దానిఁ దెలుగున ‘లోపల’యును) చెప్పనేల యని భావించి రెమో. కాని ‘కంఠెవర్ణకం బన్యార్థాదియొగఁబం బగుబంచమి కగు’ (ఉ.కార.16) మొదలగుచోట్ల వీరును సూరి ననుసరించి ‘సంస్కృతవిభక్తిని’ జేర్కొని యటఁ దెలుగుప్రత్యయమును జెప్పియే యుండిరి. ఒక్కొక్కచో నొక్కొక్కమార్గ మేల:

ఈసూత్రవిషయమును “నిర్ధారణవృత్తిసప్తములు”గా సూచించిరి. కాని యిది నిర్ధారణ మని వీ రీసూత్రమున సూచించియుండలేదు. ఇంక సూత్రమున నిర్ధారణ మునె కొంతవఱకు విడిచి రసవచ్చును. ‘ఏకదేశంబును బృథక్కరించునపు’ డనుటలో నాపృథక్కరణము జాతిగుణక్రియాసంజ్ఞల నాశ్రయించియుండు ననునంశము వీరిసూత్రవివరణములం దిటు గానరాదు. కాన వీరియాలక్షణము సూరి చెప్పినట్లుగా సమగ్రముగను, స్పష్టముగను లే దనవచ్చు.

‘నిర్ధారణ మని సూత్రమునఁ జెప్పి దానిని వివరణముగ వివరింపుటలో సూరి లక్షణమున లాఘవము స్పష్టము. సంజ్ఞలప్రయోజన మిదియుఁ గదా. ప్రథమ తాదీకచటతపలకు గనడదవమీ పదాంతనుకర్ణంబుమీఁదికచటతపలకు గణడిదబ లగు ననురీతిగా సూత్రించుచోఁ బరచాదిసంజ్ఞలను విధింప నేల; సంజ్ఞాప్రకరణము ప్రయోజనము కొంత నష్ట మయినట్లు గాదా; అధికరణంబునకు సప్తమి యగు (ఉ.కార.22) ననురీతిగా వీరును జెప్పియేయుండిరి కదా. అట్లే యిటుఁ గూడఁ నిర్ధారణ మని మాత్రమే సూత్రమునఁ జెప్పుట యక్రమము గాదు ఈవిషయమునను నొక్కొక్క చోట నొక్కొక్కమార్గ మేల;

‘—శబ్దము లోపలవృత్త్యంతము సప్తమ్యంతము నపు’ ననఁగా నట్టిపాతిపది కమునకు లోపలవృత్తియు, సప్తమియగు నగు నని యర్థము. ‘విభక్త్యంతస్వరూపమును వర్ణించుటకంటె ‘లోపలవృత్తియు సప్తమియు నపు నని యావిభక్తులను విధించుట యుక్తము. ప్రథమాదివిభక్తివిధు లిట్లే కదా. అటుఁ బ్రథమాంతము లగు నిత్యాదిగాఁ జెప్పిరా;

సప్తమ్యంతము నగు నన్నయంశమును వీరు సూత్రముననే చేర్చిరి. ‘సూరి, ఇటు సప్తమియుం గలదు. మనుష్యులయందు శ్చత్రియుండు కూడుం’ డని వివరణమున స్పష్టము చేసెను. సూరి విభక్తివిధానము ప్రజాశీక యిటు ననుసరించెను. కాఁగా నిందు దురుద్దయ లేదు.

వీ రీసూత్రమునఁ ‘బద్ధాయమున’ ననుట స్పష్టతకే అది లేకున్నను లోపల వృత్తిసప్తమ్యంత మొక్కసారి యగుట యసంభవము గదా.

వీ రిట లక్ష్యములందు ధాతువులలోన సుత్తమము పసిడి' (అశ్వ.2.161) చూపిరి. ఇది సప్తమికి లక్ష్యము గానగును. ఈ 'లోన' అనునది విభక్తియా విభక్తిర్ధాభిదాయకశబ్దమా? దేనిగను వీ రీగ్రంథమునఁ జేర్కొనలేదు. (చూ.త్రి.శే.)

చింతామణ్యనురోధమున (సంస్కృతవ్యాకరణముచొప్పునను) లోపలన్ అను నగిషష్ఠి యనఁబడెను గాని యా(నా?)పవిభక్తికము లగు లోపలన్ లోనన్ అనుశబ్దము లాను సప్తమ్యంతములే. లోన్ అనునదియు సప్తమ్యరకమే' (ఉ.227) ఇట్లనుటలో లోన షష్ఠియో సప్తమియో వీరు స్పష్టము చేయలేదు.

లోపలవిభక్తి యనుటలో సంస్కృతవ్యాకరణసంప్రదాయమును గూడఁ బ్రస్తావించినను (పృథ్వీర్థం పతతి) దానికంటెఁ జింతామణ్యనురోధము ప్రధానముగాఁ జెప్పుట గమనార్హము. చిం. చెప్పఁబట్టి సరిపోయినది కాని కానిచో స్మారి పేర్కొన్నను సంస్కృతవ్యాకరణానుగుణమే యని వీ రంగీకరించెడువా రని చెప్పలేము. (కూర్చి సూరి చెప్పమి సంస్కృతసంప్రదాయము ననుసరించి రేమో. ఉ.211) కాని వీరు సప్తమీస్థలమునఁ జింతామణ్యనురోధమును బ్రస్తావించలేదు, (ఉ.228)

కాని లోపల, లోన, లో అనునవి సప్తమ్యంతపదములుగాఁ గాక కేవల మధికరణార్థకములు మాత్రమే యగుటయుఁ బ్రసిద్ధమే. (వ్యా.సం.స.1044)

బ్రాహ్మణికడుపులోపలనుండి వెలువడినస్వడు (హరి ఉ.5.71) ఇట వలనకు సప్తమిగా లోపల యైనది. కడుపులోనుండి నిర్గమించె (మౌ.స.12) ఇట వలనకు నాద్యక్షరము శేషించిన లోపల (లో) సప్తమిగా నైనది. నీరిలోననుండి నెగయుఁ దెంచె (ఆది 5.5.173)పురములోననుండి పోవుచున్నవాడ (దశ.11.30)వరుల వారు వీనిని మార్గాంతరమున సమన్వయింతురు.

భూమిలోనఁ దడవును (నిర్వ.1070) వింధ్యములోన మము డించి (దశ.5.3) ఇత్యాదులలో 'లోన' కేవల మధికరణార్థకము. మిత్రధనంబులలోన మిత్రుడ యెక్కుడు (శాం.3.526) కౌరవులలోన నిప్పు డెవ్వరితోడ ననిఁగి గడఁగుదునో (భీష్మ.1.179) రాజులలోన నీయుధిష్ఠిరుఁడు (సభా.2.12) ఇట నిర్ధారణమున లోన

అయినది. వసుధలోపల నిరువురు వాసుదేవులు (హరి.ఉ.6.102) తలచెన్ హృదయంబులోపలన్ (ఆది.7.173) ఆధోముఖాఖ్యసరకంబులోపల నుండు (వి.పు.8.121). మొదలగుచోట్ల లోపల కేవల మధికరణార్థకము. పురుషులలోపల నెవ్వఁడు (సభా.2.11) మునికోటిలోపలఁ బ్రసిద్ధుఁడ నైతి (పం.3.260) ఇత్యాదులలోఁ గేవలము సిద్ధాంతమున నైనది లోపల.

భూమిలో నిర్చియున్నవి (భాగ.12.14) మొదలగుచోట్ల 'లో' కేవల మధికరణార్థకము మునీశ్వరసంఘంబులో నెల్ల సత్కదర్శి (స్వర్గ.80)

ఇట్టిపెక్కింటి నివి పదములుగా నన్వయింపవు. కావునఁ (జిం. చెప్పిన దని మాత్రమే కాక) గవిప్రయోగానుగుణముగా 'లోపల' విభక్తి యనియు నది షష్ఠిగాఁ బరిగణింపఁబడినను సప్తమ్యర్థమునందు నగు ననియు గుర్తింపవలయును. 'లో'న అందు స్థానమున నాదేశింపఁదగినది.

సప్తమి :

'అధికరణంబునకు సప్తమి యగు' (7)ననుదాని నట్లగ్రహించిరి (ఉ.22.సూ)

సంస్కృతవ్యాకరణసిద్ధ మగునిమిత్తార్థజన సప్తమియు విషయసప్తమియై యనఁదగును. చర్మణి ద్వీపినం హన్తి చర్మమునిమిత్తముఁ (విషయమున) బులిని జంపుచున్నాఁడు (ఉ.228) అనుటలో వర్ణులవారియభిప్రాయ మస్పష్ట మైయున్నది. 'చర్మణి ద్వీపినం హన్తి' యనుదాని ననుసరించిన "చర్మమునందు ద్వీపిని జంపుచున్నాఁడని తెలుఁగున సప్తమి యుండదు. 'నిమిత్తాదిజన సప్తమి — చర్మమందు ద్వీపిని జంపెను అనఁతినంస్కృతాననారప్రయోగములు తెలుఁగు కావ్యములందు లభింపలేదు' (వ్యా.సం.స.1644) అని వీరును స్పష్టము చేసిరి. తెలుఁగు కావ్యములందే కాదు, తెలుఁగువారివ్యవహారములోను నిట్టివి వినఁబడవు. ఇటు విభక్తియై యవుచో 'చర్మముకొఱకు ద్వీపిని జంపె' నని తెలుఁగున నుండు. ఉ.లో నిమిత్తశబ్దమును బ్రయోగించు కేలఁ అది 'విషయసప్తమియా? తెలుఁగున నిమిత్తాదిజన సప్తమి లేదని చెప్పఁదగును.

విశేషణలింగవిభక్తివచనాలు :

‘విశేష్యంబునకుంటోరె విశేషణంబునకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు’ (19) నను సూరిలక్షణమును ‘—ప్రాయికంబుగ లింగవిభక్తి వచనంబు లగు (ఉ.26) నని మార్చిరి. ప్రాయికం బనునది మార్పు. దీనివలనఁ గొన్నియెడల విశేష్యలింగవిభక్తి వచనములు విశేషణమానకుఁ గాకపోవుటయు సిద్ధించును. కావున వీరు 30.సూత్రముచే జెప్పినవచనవ్యత్యాసము 31,32సూత్రములచే జెప్పిన విభక్తి వ్యత్యాసము స్పష్టత కనవచ్చు.

“పైది సామాన్యవిధి ఇది వ ర్తిల్లనివిశేషస్థలములును గలవు. రాముఁడు నా మిత్రము. హనుమంతుఁడు దూత. సురలు మహాత్ములు. ఉన్మత్తవేషిణి యైనలచ్చి తల్లి విదుషి. తండ్రి విద్వాంసుఁడు. మొ॥” (ఉ.234)

ఇట్లునుటవలన నీరూపము లీసామాన్యవిధి ప్రవర్తింపనిచోటులుగాఁ జెప్ప వలెను. ఇంక విశేషవిధులచే సాధ్యము గావచ్చును. అయిన నిందుఁ బ్రాయికశబ్ద మేలఁ ప్రాయికశబ్దము లేనిచో విశేషవిధులు సామాన్యవిధులను బాధింపవా? ఉత్తర కచ్చు పరం బగునపుడు సంది యగు’ ననుచోఁ బ్రాయికశబ్దము లేదు. వీ రింకను నిత్య మనియుఁ జెప్పిరి. ఇమ్ము + ఇమ్ము అనుచో (ములోపాభావపక్షము) నుత్వ సందిచి బాధించి యామ్రేడితస్వరపరకసంది వ ర్తిల్లుట లేదా? ఇట విశేషవిధియందే ప్రాయికార్థకతఁబడుననియు గలదు. కుట్టుసురు అనుచో ద్విరుక్తకారమును. కఱ కుటమ్ము ఇత్యాదులలో టుగాగమమును, చేయునతఁడు, రాజునాజ్ఞ ఇత్యాదులలో నుగాగ మమును బై నిత్య మగునత్యసందిని బాధించి వచ్చుట లేదా?

రాఁగా లింగవిభక్తివచనములు విశేష్యముకంటె భిన్నముగా విశేషణముల కగు చోట్ల వట్టివానిని సాధించున డెట్లు నాయావిశేషవిధులె. అట్టియెడలఁ బ్రాయికశబ్ద మున్నను లేకున్నను విశేష్యవిధిచే నీసామాన్యవిధి బాధింపబడక తప్పదు. కాఁగా నిందు కెయ్యిన నీసూత్రముఁ బ్రాయికదశము వ్యర్థము. ప్రయోజనాంశమును వీరు వివరింపను లేదు.

మొత్తముపై సూరికంటె వీ రధికముగాఁ జేర్చిన 'ప్రాయికంబుగ' ననుదళము వ్యర్థమై యగుటచేత నది లేనిసూరిలక్షణము సూక్తము యగుచున్నది.

ఇటు వీరు సూపినవిశేషసలములలో నాయవి ఆచ్చి.శి.సూత్రమునొద్ది గమనింపఁ దగును.

బహువచనమున కేకవచనము :

'స్త్రీసమంబు లగువిశేషణంబులయు మువర్ణకాంతవిశేషణంబులయు బహువచనంబున కేకవచనంబు బహుళంబుగా నగు' (20) ననుసూరిలక్షణమును సవరించి వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. 'అప్రాణివాచకము లగుస్త్రీసమంబు లయినవిశేషణంబులయు, మువర్ణకాంతవిశేషణములయు బహువచనంబున కేకవచనంబు వికల్పముగా నగు' (ఉ.30. సూ.)

సూరి స్త్రీసమము లన వీ రవి 'యప్రాణివాచకములు' గావలె ననుట యొక మార్పు. "అప్రాణివాచకము లనుటచేత పద్యము లగుదై వతములు జితసింహము లగునేనుంగులు మున్నగుచోట్ల నేకవచనము నిల్వదు (ఉ.235) అని ప్రయోజనమును వివరించిరి. ఇటు మువర్ణకాంతవిశేషణములే చూపుటంబట్టి వీరిసూత్రమందలి "అప్రాణివాచకంబు లగు" అనుదళము మువర్ణకాంతవిశేషణంబులయు ననుదానితోఁ గూడ నన్వయింపవలె. ఇది విశేషమే. స్పష్ట మగునట్లు చెప్పఁబడినది.

సూరి అప్రాణివాచకముల కసి చెప్పకుండుటచేత సివియే కాక 'ఆపన్న యగు మానిసులు మున్నగునసిష్టరూపములును దుర్వారములే యగు' (ఉ.235) ననిరి. ఆపన్నయగు మానిసు లన్నది యచ్చుపొరపాటా? ఇది ప్రాణివాచక మగుట తరువాతి సంగతి కాని ముందన లీయాపన్నశబ్దము స్త్రీసమము గాని మువర్ణకాంతము గాని కాదు. ఇది ప్రస్తుతసూత్రమునకు లక్ష్య మగుట యెట్లు? మానిసులందలిమహాత్తమునుబట్టియే ఆపన్ను లగుమానిసు లనియే యుద్ధదశలె. స్త్రీత్వమున 'నాపన్న లగునాడుమానిసు లని యుండనవు. ఇటు మహతీవిశేషణ మై యాపన్నశబ్దము మహతి యైనను స్త్రీసమ మగుట కిది యాచ్చికము గాదు. ఒకవేళ సంస్కృతసమ మయ్యును స్త్రీలింగకార్యమునుబట్టి (స్త్రీలింగమే) స్త్రీసమ మని వీరు దలచిన నది కేవల మసంగతము.

ఈసందర్భమున సం.లో 'అన్న యగుమానుసులు" (వ్యా.సం.స.1074) అని చూపిరి. అది యుదితమే. "అన్న" యన్నది "యాపన్న" యని యిట నుంట ముద్రణ ప్రమాద మనవలె. అదియు విశేషమే. సం.లో జగద్భర్త యగుసురలు" (వ్యా. సం.స.1074) కావలసివచ్చు ననుట యిట్లే యసంగతము.

అహో.వ్యాఖ్యయు నాతఁడు చూపినవి.వి.పాఠమును సరి గా దని .తద్విశేష్య కయోః" అనుచో సద్విశేష్యకయోః అని మార్పు చేసి (క.మం.క త్తకుచలె వీరికి నిం కొకవి.వి.గ్రంథము దొరుకలేదు. కాన నిది మార్చె) ప్రాణివాచకములకును నిట్టియేక వచనమును జెప్పిరి. (వ్యా.సం.స.1072) అట్టియపుడు వీ రట సాధించిన ఇం పయిన జవరాండు ఇం పయినప్రియురాండు (వ్యా.సం.స.1073) అనురీతి వీగ్రంథమున వీరిలక్షణముచే నెట్లు సిద్ధించును? అట్టియపుడు 'అప్రాణివాచకము' అని సూరికి భిన్న ముగాఁ జెప్పుట యుచితము కాదు గదా. సూరి యుంచినబహుళశబ్దమును గూడఁ దొలఁ గించి వీ రిట వికల్ప మనిరే. కాఁగా వీ రప్రాణివాచకము లనుట వీరివివరణమునకే విరుద్ధము.

అట్లయిన నన్న యగుమానిసు అని కా నక్కఱ లేదా? అట్టిలోపము వీరు సవరించినవి.వి.పాఠమునందు లేదా? వీ రట 'అన్న తండ్రి మున్నగువిశేష్యస్త్రీసమ ములు విశేషణములుగా 'వాడ(బడునపు డీవిధి ప ర్తిల్లనేర" (వ్యా.సం.స.1072) దని యట సమర్థించినవిధముగా సూరిలక్షణమున నేల సమర్థింపరాదు?

ఇంకను నవసర మైనయర్థ మైనను దానిని సలక్షణముగా గుర్తించుటకు సూరిసూత్రమున 'బహుళ'పదము గలదు. బహుళపదముచేఁ బ్రాణివాచకములకుఁ బ్రయోగానుసారముగనే యగు నని యర్థము చేసిన నీయంశము లక్షణసిద్ధ మగునే.

అపరూపములను వారించుటకు సాధక మగు బహుళపదమును వీరు సూత్రమునఁ దొలఁగించి యవి సూరిమతమున నేర్పడుచున్న వనుట యుక్తమా? దీనింబట్టి వీరు బహుళపదమును దొలఁగించి వైకల్పి మనుట సరి కా దని స్పష్టము,

ఇంకను 'ఏనుంగులు పెక్కు, ఇం పైనప్రియురాండు' మున్నగురూపము లెల్ల నసాధువులు కావలసివచ్చు[వ్యా.సం.స.1075]టను వారింపవలె వన్న వీరు తమ సూత్రమునన ప్రాణివాచకము అని చేర్చుట యంగీకరింపరాదు గదా.

ఇత మునర్ణకాంతముల విషయము. వి.వి.లో సిద్ధమృత్యుశబ్దమునకు నాచ్చిక క్లిబసమము అని యర్థము చేసిరి. ఇట్లే యాచ్చికశ్రీసమము అనియు, శ్రీసమము లాచ్చికములే యయినసూరిమతమున నట సంస్కృతసమములు గ్రహింపఁబడవు గావున నాచ్చికశ్రీసమము అని విశేషముగాఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. మునర్ణకాంతము లాచ్చికములై కాఁ బని లేదు. కాని సంస్కృతసమములు గ్రహింపఁబడకతప్పదు. (వి.వి.లో వీరివ్యాఖ్యానమందలివిశేషమే యాచ్చిక క్లిబసమము అన్నది.)

దీనివలన 'లేరె యితరులే నీలీలకుం బాత్రము' అని (వ్యా.సం.స.1074) యపరూప మగు ననిరి. కాని పీలే పాండవు లరయఁగఁ గూరిమిఁగి బాత్ర మగుదుర యైనన్' (వ్యా.సం.స.468) అని స్థలాంతరమునఁ జూపిరి. ఇది (పాండవులు) పాత్రము అనుచో ప్రాణివాచక మగుటలోపాటు సంస్కృతసమము నగుట గమన్యార్థము. దీని నసాధు పండురా? ఇట్లే గోవులు పవిత్రములు, గోవులు మంగళములు' (కాశీ 2.17)

నీకు నలిగిన నడ్డమె పురహరాజతేకపు త్రైవన్ (అది.4.198) అనుప్రయోగమును విశేషముగా వీ రింతకు ముందే చూసిరి. ఇందు 'అడ్డము' ప్రాణివాచకము గాదా?

'పంద్య మగుదై వతములు, జితసింహ మగుచేనుంగులు అనియు నుండు! లో బాధ లేదు. ఇట్టిప్రయోగములు లే పండురా? వీరికై యప్రాణివాచకము అన్న ప్రాణివాచకముల తేకవచన మైనస్థలము లెట్లు? అంద మై నీరారాములు, సన్న మైన మనుష్యులు మొ॥ దుష్టములా? కావున సూరిసూత్రమున నప్రాణివాచకము అనకుంటుచితము. వీరు చేర్చుట లక్ష్యపిరుద్ధము. పయిగా వికల్ప మనిరి.

పంద్య మగుదై వతము త్యాదిగాఁ గానరాకుండుటచే సూరిసూత్రమునందలి బహుళపదముతోఁ బ్రాణివాచకముల కీతార్థము వ్యాపిత్వ మని(సూరి యట్టి పురాహరింప కుంటనుబట్టియు) ప్రయోగానుసారముగా గుర్తింపఁదగును. ఇట్లు బహుళపదమున సార్థక మైయుండఁగా పరబలవారు సాధారణముగా వై కల్పిక మనిమాడ్చుటయుపరిగాదు

కాఁగా సూరిలక్షణము సూత్రము.

ఒకవిభక్తికి మఱొకటి:

‘ఒకానొకచో నొకవిభక్తికి మఱొకవిభక్తియు నగు’ (21) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.24)

పేరొలగంబుండు (పేరొలగంబుండు) (ప్రౌఢ.కార.20) చెప్పిన జడముల సప్తమికి బ్రథమయు వీ రిటనే సాధించు తుచితమె. (వ్యా.సం.స.1053)

‘వాహనమును దిగెను వాహనమునుండి యని యర్థము’ అనుసూరియిచ్చబీవినరణమును దిరస్కరించి వాహనమునుంచి దిగెను అనుచోట ఉంచి ఆధ్యాహారము—వాహనమునుండి దిగెను అనువాక్యమే సాధువు కాదు అట్టిప్రయోగము మృగ్యము’ (ఉ.230) (వ్యా.సం.స.1023) అనిరి. ఇట్టిప్రయోగములు లే వనుట సరి కాదు. చరమగిరినుండి పడియెడుతరణికరణి(కర.362) ‘అంబరసీమనుండి— మలయాద్రి శిఖాస్థలివారి (సిం.5.209) మానిపైనుండి పడుటయు (దశ.8.70) పయినుండి ఘోరనారాచములు పడుచున్నవి (రామా.8.12)తల్సాధమున్ డిగ్గి (కళా.6.137) ఐరావతమున్ డిగెన్ (విజ.3.104) మున్నుగా నీయది ప్రయోగములం బ్రసిద్ధమె. ఇట్లే అరదమున్ వెన డిగి (హరి ఉ.10-121) కన్నుల నిప్పులు వెళ్ల గ్రాయుచున్ (హర.7.44) దాని వెల్వడ నేరక (రామా.2.272) దీనిని దిగవలయు నని—దాని డిగి (కళా.5.114) మొ॥ ద్వితీయయుఁ గలదు. (చూ.త్రి.శ్లో.812) ఇటు వీరి ఉండి ఉంచి యర్థము నధ్యాహారములంగూర్చి గమనించియుంటిమి కావున పర్షులవాడు దీనిని దిరస్కరించుట సహజ మైనను నది యంగీకరింపదగినది కాదు. ఉండికి బ్రయోగము లున్నను లే వందురు. ఉన్న నెట్లో సమన్వయింతురు. ఉంచి లేకున్నను నధ్యాహార్య ముందురు. అర్థయమా యసంగతము. వారిపదనములలోనె పరస్పరవిరోధ ముండ నంగీకరించుట యెట్లు?

తృతీయాసప్తములు- ద్వితీయ :

‘జడంబుతృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ బహుళంబుగా నగు’ [22] ననుసూరి సూత్రమును విస్తరించి పర్షులవారు “ఉదంతై కపచనేతరములయు నొపవిభక్తికైక

వచనేతరములయు జడములతృతీయాసప్రములకు ద్వితీయ వై కల్పికముగ నగు”
[ఉ.25] అని పేర్కొనిరి,

బా గృహకంబుచే — మున్నుగా సూరి చేసినవిషరణమును సూత్రమందే చేర్చి
‘ఉదంతై కవచనేతరములయు’ — అని పేర్కొనిరి, కాన నిందు సూరిలక్షణమున
దురుక్తి లేదు. సూరిరచన ‘సూత్ర’ లక్షణముతో నుండ వర్ణులవారు విషరణాత్మక
ముగఁ జెప్పిరి,

బౌపవిభక్తిక[జడ]ములకును నేకత్వమునం దీకార్యము లే దని వీరు విశేష
ముగాఁ జెప్పిరి, సూరియు సూత్రాంధ్రములో ‘ఉపవిభక్తైరనేకార్థాత్వతీయాసప్రయోగ
ర్థః’ అని యాయంశమును బ్రస్తావించెను. ఇందునౌపవిభక్తికములతృతీయాసప్రముల
కత్వము చెప్పబడినది. [అచ్చి.38] కాన నపు దీద్వితీయకుఁ బ్రసక్తి లేదు. కాని
బహుళ మగునాయత్వము రానిసందర్భమున గోటిచేత గోటియందు ఇత్యాదులలో నీ
ద్వితీయావిధి వర్తించుట కవకాశము గలదు. సూరిమతమున నియంశమును బహుళ
పదముచే సంగ్రహించుకొనవచ్చును. వీరు బహుళపదమును దొలగించిరి గావున
నాయత్వమును సూత్రముననే వివరించుట యవసర మైన దని గుర్తింపవచ్చును.

“బౌపవిభక్తికై కవచనేతరముల’ కనుటచే నౌపవిభక్తికములకును బహుత్వమున
సీకార్య మపు నని వర్ణులవారియభిప్రాయము స్పష్టమే... త్రాడులన్ అని చూపిరి.

కాని బహుత్వమునమాత్ర మీవిధి యౌపవిభక్తికముల కవసరమా యని సందే
హము. “బౌపవిభక్తికంబులతృతీయాసప్రముల కత్వం బాదేశంబు” [అచ్చి.38] అను
నది తృతీయాసప్రములలో నేకవచనములకు మాత్రమె యత్వము చెప్పుచున్నట్లు చెప్పు
నాధార మేమిఁ త్రాటిచేతను అనుచో నేకవచనమున నెట్లత్వ మగునో త్రాడులచేతను
అనుచో బహుళవచనమునకు నట్లే యత్వ మగును త్రాడులకను — అపదాదిస్వర
పరకసంధిచే త్రాడులను అనియె యగును గదా.

ఈయత్వ మౌపవిభక్తికము గాదు. విభక్తిపరకత్వమున నడునదియుఁ గాదు.
కాఁగానౌపవిభక్తికములు ద్వితీయాదులలో ‘నేకవచన’ పరకతతోనెయగుట యీ‘తృతీయా

సప్తముల'యత్వవిధానమునకు నియామకము గానేరదు. కావున నిది తృతీయాసప్త (ఏకబహువచన)ముల కగును.

కాగా విశేషముగా నౌపవిభక్తికములకుఁ బైని దృతీయాసప్తములకత్వము విధిం చినచోట బహువచనమునకు నత్వ మై యిష్టరూపసిద్ధి యగుచునే యున్నది కావునఁ బ్రస్తుతసూత్రముచేఁ దృతీయాసప్తము కు ద్వితీయ యగు నని చెప్ప నవసరము లేదు.

కావున నౌపవిభక్తికశబ్దముల కీకార్యమున కప్రవృత్తిని బహుళపదముచే సాధారణముగఁ జెప్పఁదగును.

మొత్తముపై వర్ణులవారియాలక్షణము వివరణాత్మక మైయుండ సర్వార్థసాధక మగుచునే సూరిసూత్రము లాఘవముతో నున్నది. ఇం దపసిద్ధాంత మేమియు లేదు.

వర్ణులవారిలక్షణమును బరిశీలించుము. “ఉదంతైకవచనేతరములయు, నౌప విభక్తికైకవచనేతరములయు జడముల— తృతీయాసప్తములు”— అనుచో ఏకవచనే తరము లున్నది “తృతీయాసప్తము”లతో నన్వయింపవలె. ఉదంతములు నౌపవిభక్తి కములు నున్నది ‘జడము’లతో నన్వయింపవలె. జడవాచకము లగుశబ్దములతృతీయా సప్తములకు ద్వితీయ— ఇది ఉదంత[జడ]ములకును బౌపవిభక్తికములకును నేకత్వమున రా దని యర్థమును వీరియీసూత్రమందలిపదము లెట్లు ఈయఁగలవో యన్వయ మును గుర్తించుటకు మిక్కిలిశ్రమపడవలసివచ్చుచున్నది. ఆయుక్తి సాధ్యమా? జడ ముల కౌపవిభక్తికములకు, నుదంతములకు బహుత్వమునను నితరముల కెల్లయెడలను దృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ వైకల్పిక మని చెప్పిన బాగుండెడి దేమో. ముం దర్థ మయ్యేడిది.

ఏ మైన నింతటి క్లిష్టాన్వయము సూరిసూత్రమున లేదు. బహుళపదమును దొల్లఁ గించుటకై వీరు తెచ్చిపెట్టి రనవచ్చు. వైకల్పిక మనియు ‘అజడవాచకములద్వితీయా బహువచనంబునకును నీవిధి వర్తిల్లును’ (ఉ.281) అనిరి. ఈయర్థమును సాధించుటకు సూత్రమున నాధారము లేదు. వీరివివరణమే సూత్ర మనుకొనవలె. ఈవిశేషార్థము నిరాధారముగఁ జెప్పుటకంటె నిందు కవశము సూత్రమునఁ గల్గింప నవును గదా. క్రొత్తగాఁ గల్పింప నక్కఱ లేదు. మూల

మగుసూరిసూత్రమందలిబహుళపదము నట్ల యుంచినఁ జాలు. వీరు వైకల్పిక మనుట సరి గా దని స్పష్టమే కదా.

ఇంకి నీవివరణమునను 'ద్వితీయాబహుళపదమున' కివిధి వర్తించుట యేమి. సూత్రమున ద్వితీయయే విధింపఁబడినది గాని ద్వితీయ కేమియు విధింపఁబడలేదు గదా. కావున బహుత్వమునఁ దృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ' యపు నని సూత్రానుగుణముగ వివరింపఁదగును.

వీరి ప్రేరణ చెప్పిరి? అంతకు ముందటిలక్ష్యవివరణములనుబట్టి (బ్రాహ్మణ్ అను ద్వితీయాబహుళపదమునకుఁ దృతీయాసప్తమ్యర్థములు గలవు. ఉ.231) ఇటు ద్వితీయా బహుళపదము తృతీయాసప్తమ్యర్థక మగు నని వీరి యుద్దేశ్యము. కాని చక్రవాకముల చేత— ననుచోఁ ద్వితీయకు ద్వితీయ యైన (చక్రవాకమున) నచటిద్వితీయ తృతీ యార్థకము మాత్రమే. అట్లే నునుజులయందు... మనుజులన్ — అని సప్తమి కైన సప్తమ్యర్థకము మాత్రమే. తృతీయాసప్తమ్యర్థక మగు నని సామాన్యముగాఁ జెప్పుట కంటె నిట్లును టుచితము.

ఇసుపముక్కులకాకులం గఱపించి (కాశీ.3.56) — కాకులం గఱపించి యనఁగాఁ గాకులచేత ననియే యర్థము. కొందఱతో ముచ్చటాడు కొందఱ నవున్ (భాగ.8. 374) ఇటుఁ గొందఱన్ అనఁగాఁ గొందఱతో నని తృతీయార్థమే.

వీరు చూపిన 'పురుషులను దృష్టిఁ జొందుట పురుషులచేత ననుచో' పురుషుల వలన— (పొందుట) (గహతార్థకపంచమి) ననుచో వాహనమును దిగెను అనురీతిగా ద్వితీయ యైనట్లును జెప్ప వీలు గలదు.

మొత్తముపై నిట్టియర్థములును లక్షణసిద్ధము లగునట్లుగా సూరి చెప్పినట్లు సూత్రమున బహుళపద ముంట యుచితము. అట్టియెడ ఉదంతముల కేతత్వమున రాకుండుట ముచ్చగుచుండువారు సూత్రమునఁ జెప్పినయంశము లీబహుళపదసిద్ధము లగుట సూత్రమునందు వివరింపఁబని లేదు.

తృతీయ—న :

‘ఉదంతజడంబుత్త్యయకు నవర్ణకం బగు’ (23)ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి.

‘అజడోదంతతృతీయకును నవర్ణక మేకత్వంబునఁ గలుగు నని ప్రౌఢవ్యాకర్త సూత్రించెను (కార.17) గాని దానికి బల మైనకవిప్రయోగము లభింపలేదు ‘ఏనుఁగున నేనుఁగు వై చుచు — అని యాతఁ డిచ్చిసప్రయోగమున ఏనుఁగుల నేనుల వైచుచు అనునది కవిప్రయుక్త మనవచ్చును. ప్రయోగాంతరము లే దని యాతఁడే వ్రాసెను.’ (ఉ.281) ప్రయోగాంతరము లే కున్నను నిరాధారముగా నున్నదానిని గా దన నేలః వాజి వాజిచే నిత్యాదిగా నీపద్యమునం దితరస్థలముల నెల్లెడ నేకవచనాంతములె ప్రయో గింపఁబడుట ననుసరించి యయ్యడియు నేకవచనాంతముగనె కవి ప్రయోగించె నని గుర్తింపఁదగును. కావున నున్నదానిని యథాతథముగ గ్రహించి యది విశేషస్థలముగాఁ బ్రత్యేకముగా గుర్తించు టచితము (చూ.త్ర.శే.)

చే—చేతవర్ణకములకు మాటుగా— ఉదంతజడవాచకములపై నేకత్వమున నవర్ణకమును (ఇది చింతామణిమతమున సప్తమీప్రత్యయము కాన ‘అన్యస్యాః క్వచిద్భవే చ్చాన్యా’ యనుచింతామణిసూత్రముచే వచ్చును) — (వ్యా.సం.స.938) ఈనర్ములవారి వివరణముచే నవర్ణకము చింతామణిమతమున సప్తమీప్రత్యయ మనుటతోఁ జిన్నయమత మున నవర్ణకము తృతీయావిభక్తి యగు నని భ్రమింపరాదు. బాల.కార.23సూత్ర ముచేఁ దృతీయకు నవర్ణక మగుచున్నది. కాని సూరియుఁ జిం.వలెనె నవర్ణకమును సప్తమీవిభక్తిగనె చెప్పెను గాని తృతీయావిభక్తులతోఁ బరిగణింపలేదు.

బాణమునన్ — బాణముచేత, బాణముతోడ

‘ఇట్లు నవర్ణకము వచ్చుట వైకల్పిక మనియె యెఱుఁగునది’ — నన్ ప్రత్యయము రానపుడు బాణముచేతను బాణముతోడను అనురీతి చేత చే తోడ తో ప్రత్యయములు వచ్చును’ — (వ్యా.సం.స.1058) అయ్యె నిట నేలకో వీరు వైకల్పిక మనక సూరివలెనె ‘—నవర్ణకం బగు’ నని చెప్పిరి.

సూరి యేని 'నవర్ణకంబు నగు' నని సముచ్చయార్థకమును బ్రయోగించిన బాగుండెడిది గదా యనిపించు.

“బా.కా.22సూత్రమునందు బహుశగ్రహణముచే నుదంతములద్వితీయాసప్తముల చోట ద్వితీయ రానేర దని వివరింపఁబడుటంజేసి యట్టియుదంతములకుఁ బ్రకృత సూత్రముచేతను బా.కా.18సూత్రముచేతను నవర్ణకము పాక్షికముగా వచ్చు నని వివరింపఁబడినది. (వ్యా.సం.స.1059) వర్ణులవారియివివరణ ముచితముగాఁ దోఁపదు. ఉదంతములకుఁ దృతీయాసప్తముల ద్వితీయ రా దనుటచే నక్కడ నేది వచ్చునో చెప్పవలెఁ గాన కార.23,18సూత్రములచేఁ దృతీయాసప్తములందు నవర్ణకము చెప్పఁబడిన దనియుఁ దృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ రా దన్నది యేకవచనముననే కాన నేకవచనము నందే యీ23,18సూత్రములు ప్రవర్తించును గాని (ఉ.229) “ఈయుదంతములకు బహుత్వమున నవర్ణకము రానేరదు —బా.కా.22సూత్రముచొప్పునఁ దృతీయాసప్త మ్యర్థములందు ద్వితీయయే వచ్చు” (వ్యా.సం.స.1059)ననియు వీ రభిప్రాయపడి రనవలె.

కాని కార.21సూత్రస్థలమున నుదంతములపైఁ దృతీయాసప్తములకు ద్వితీయ రా దనఁగా నాతృతీయాసప్తము లట్లే యుండును. ఇం కొకటి వచ్చు నని చెప్ప నవసర మేమి? ద్వితీయ వచ్చువానికిని రానిపక్షమున కోలతోడ, లంకయందు నని తృతీయాసప్తము లట్ల యుండును గదా. వీనికిఁ బాక్షికముగాఁ గూడ ద్వితీయ రానిచో 'బాణమును' అనురీతి నుండక బాణముచేత బాణమునందు అని యట్లే యుండును.

ద్వితీయ రాదన్నందుకుఁ బరిహారముగా నవర్ణకము విధించె నని తలచు టెట్లు?

ఇంక నట (కార.22) ఏకత్వముననె నిషేధించుటకు నిట నవర్ణక మేకత్వము ననె వచ్చుటకు సంబంధము లేదు. 'న'వర్ణకము తత్స.11.సూత్రముచే నేకవచన మగుటవలననే యేకత్వమం దయినది డుముపు లిట్లు గాదా.

ఇంక నట నుదంతముల కేకత్వమున మాత్రమే ద్వితీయ నిషేధించుటంజేసి బహుత్వమున ద్వితీయ యగు ననియే యర్థ మగు. కావున 'బాణంబులన్' ('బాణముల

చేత— బాణములయందు') అని బహుత్వమున నాస్మాత్రము(కార.22)చే ద్వితీయ యగుటలోను విశేషము లేదు.

ఇ(క బాల.28)సూత్రముచే సప్తమియందు నచర్ణకము విధింపబడినది. నచర్ణ కము సప్తమియే సప్తమి యందు సప్తమి యగునచర్ణకము నట విధింపఁగా నిట సప్తమికి ద్వితీయ రా దనె గాన నట నచర్ణకము చెప్పవలసివచ్చిన దనుటయు నసంగతమే. ఏకవచన మగు నచర్ణక మేకత్వమునను నుదంతజడములపై మాత్రమే యగుచున్నది గావున సప్తమినచర్ణకము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడిన దనుట స్పష్టమే.

పఠ్యులవారికిఁ బై ని మన మనుకొన్నదృష్టి (లే దని వారివివరణమునుబట్టి చెప్పలేము.) లేకున్న బాధయే లేదు.

ద్వితీయకుఁ బ్రథమ :

'జడంబుద్వితీయకుం బ్రథమ బహుళంబుగా నగు' (24) ననుసూరిసూత్ర మును వీరు 'సహజ మగుజడంబుద్వితీయకుం బ్రథమ వైకల్పికంబుగా నగు' (ఉ.27) నని సవరించిరి. సూరి బహుళపదవివరణమును సూత్రమునఁ జేర్చి బహుళపదమును దొలఁగించి (వైకల్పిక మిత్యాదిగా) చెప్పుట వీరు పెక్కెడలఁ జేసినవని. ఇటు నదియే.

'సహజ మగుజడంబుద్వితీయకు' ననుచో జడముయొక్క 'సహజ మగుద్వితీ యకు' నని యర్థయించుకొనవలె. అసహజజడములును గలవా? సందేహమునకుఁ దావు లేకుండ జడంబుసహజద్వితీయ యనియో యిం కెట్లో స్పష్టముగాఁ జెప్పిన బాగుండెడి దేమో.

సూరి 'తృతీయాసప్తముల కై నద్వితీయకుఁ బ్రథమ రా దన వీరు సహజ ద్వితీయ కావలె ననిరి. ఇం కొకవిధముగా వచ్చినద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగు నచకా శము సూరిపక్షణమునఁ గలదు. సూరి చూపిన 'ఇల్లువెడలె' నన్నది యిట్టిదే. ఇవట ఇంటివలన అనుచోఁ బంచమికి వాహనమును దిగె ననురీతిగా కార.21సూత్రముచేఁ బ్రథమ యైన దని సూరిమతము గుర్తింపవచ్చును. తృతీయాసప్తమున కైకద్వితీయకై ప్రథమ లే దనుటవలన నివటఁ బంచమి కయినద్వితీయకుఁ బ్రథమ యగుట సాధువే.

యని సూరిమతము. 'సహజద్వితీయ' గాని నిట్లు పర్యులవారిమతమున గనుపరదు. వారు మార్గాంతరము నవలంబించుదురు.

ఇటు పర్యులవారును సూరివివరణమున "ఇంటిని వెడలె అనుచో ఇంటినుండి వెడలె అని యుండనగును. అవట ఉండికబ్బము ప్రళయముద్రణమున ద్రష్ట సుయ్యెను. (అప్పటికి సూరి తీవించియె యుండెను) లేదా వాఁ డింటిలోన వెడలె — దా.నా.౩1. సూత్రము చొప్పున ఇంటిని వెడలె — సూరిగారిచే నుదాహృత మయ్యె నని యైన గ్రహింపవలయును. కాని సూరి యట్లు వివరింపలేదు. (వ్యా.సం.స.1061) అనిరి. ఇందు రెండవపక్షమె యుచితము. సూరి యట్లు వివరింపలేదు. అ 'సహజము లేదు' గనుక. కాని కాల్.21 సూత్రమున, 'గృహమును వెడలెను గృహమునుండి యని యర్థము. అని చెప్పెను. గృహమును వెడలె ననుపండిచే కాదా ఇంటిని వెడలె నన్నదియు. మఱల నిట్లు వివరింపలేనా? ద్వితీయాంతరూపము స్పష్ట మగుట కై 'గృహమువెడలె' నన్నది కాక యిటు 'నెంటిని వెడలె' ననునొకవిధ త్వికకబ్బమును ప్రవర్ణించియుండును.

సూరిమతమున సహజము గానిద్వితీయ ఎవగుట పర్యులవా రిట్లు గుర్తించి సం.లో (వ్యా.సం.స.1061) వివరించియు నుండిరి. కాని యుచిమధ్యాహారముతో నన్వయించుదురు గాన వీరి 'సహజద్వితీయ' యిటు వాధింప దని తలచియుండుదురు.

సూరి యుదాహరించికట్టనలముండిచే (సం.సం. కై సద్వితీయకులబధను) యనుచుగనీక్రిందిలోట్లు లాఁచుదుస్థలమున అన్యస్థానః స్వచిదివ్యామిదౌట్టనః పచ్చు ద్వితీయాస్థానమున ప్రవటు కన్పట్టుచున్నది. హస్తము నెర్పెడల (సం.1.2౩౩) నీటిశలననుండి వెడలె — నీటినుండి వెడలె — అపాదానమనమీస్థలమున పచ్చిన ద్వితీయ, అట్టిద్వితీయచోట పచ్చిన ప్రథమ — నీటివెడలె — నీరెడలె (వ్యా.సం.స. 1061) సం.లో వీరు చేసినగుర్తయమె యొక నెట్లు ఉ.లో చెప్పెను. ఈగ్రంథమున వీ రపాయార్థమున ఇంచదుమొ విధింప లేదు గదా. మఱి యిది యట్లు సాధింపవలె. ఇట్టియిబ్బందిపచ్చినపుడు కవిప్రయత్న మట్లు గాకుండుట వీరివ్యాఖ్యలో ప్రసిద్ధమే కదా. ఇదిగో ఆర్థే చెప్పిరి. ఆసియుఁ జూతము.

పాము — కూర్మము నీటిలో నుండి విక్రమింపనేరదు గాన ఆను.1.232పద్యములోనినీటిలోను వెడలకుండి అనుపాఠము సరి. (ఇందు వీరిసిద్ధాంతములకు బాధ లేదన్నమాట.) ఆను.1.235పద్యములో నీర్వెడలి అనుపాఠము కవిప్రయక్తము కాదు. నీర్వెడసి అనునది తిక్కయజ్ఞప్రయక్త మనదగును (ఉ.232) వీరి సిద్ధాంతముతోపాటు సం.నుండి ఉ.నాటికిఁ దిక్క-నప్రయోగమును విప్రయక్త మనుపేరితో మాటించి. నిజమునకు నీగ్రంథమున నైనయథాపూర్వము నీటినుంచి వెడలి నీటి నక్కడనే ఉంచి (తనతోఁ దీసికొని పోక) వెడలి అని యుంచిపద మధ్యాహారము చేసి యన్వయింపవచ్చును. (సహజద్వితీయకుఁ బ్రథమ వచ్చు ననిరి గదా. వీటిని నీరు) కాని వీర డ్దెల చెప్పలేదో.

ఇక నిట వీరియభిప్రాయము కూర్మము నీటినుండి వెడలి విక్రమింపలేదు గావున 'నీర్వెడసి' నీటిని బొందియే (నడుమ నెటకో పోయి వచ్చికాదు. అందే యుండి) విక్రమించె నని. కాని యిది సరి కాదు.

గజకర్చపములు (ఇటు బాము గానరాదు.) రెండింటి నొకేసారి పట్టుకొన చలయు నని యుపదేశించుకశ్యపునితో గిరుడుడు “ఒకటి గొలనిలోన నుండు నొకటి గొండమీద సంచరించు మీరు రెండిని నడగ నొక్కమాట యడరి పట్టుట క్లిత్య మనియెదరు వశంబె యట్లు చేయ” (ఆను.1.225) అని యడిగెను. అనిన నది యట్టిద యుపాయము సెప్పెద నని యతడు

చం॥ రరహతి నీరు ద్రావుటకుఁగూఁ జనుదెంచిను గూర్మరాజు సం
గర మొనరింపుచుండి తమకంటున నీళ్లుల బాసి వీకమై
దరి నడరంగఁ బట్టునది తత్సమయంబున రెంటిఁ గూడ నీ
బెరపున యూది చిత్తమున వేగిరపా పెటు లేకపొంచుమీ

(ఆను.1.227) అని చెప్పెను. సరిగా నట్లే మొదటఁ గూర్మము నీరిలోను వెడలకుండియే పోరినది. కశ్యపుడు చెప్పినట్లుగనె పిదపఁ దమకముతో నీరు పాసి వచ్చినది.

ఉ॥ ఇమ్మెయిఁ బోరి పోరి మది నేవును గోపము నగ్గరింపఁ గూ
 ర్మమ్ము గడంగి నీర్వెడలి మత్తకరిన్ పడి నాక్రమింపఁగాఁ
 గ్రమ్మన రెంటినిం బొదివి, కచ్చపము న్వలకాల వామపా
 దమ్మున వారణంబును ముదమ్మునఁ బట్టి తగిల్చె గోకులన్ —

(ఆను.1.237) అని కోపముతో నీరు విడిచి రాఁగా గరుడుఁడు రెంటివి బట్టి
 కొనెను. కాఁగా నిటఁ గూర్మము 'నీరువెడలి' రావలసినదే. పర్వులవారు చెప్పినట్లు
 విక్రమించుటకై 'నీరువడసి' యున్నఁ గళ్యపునివాక్యము వ్యర్థము. (అస లది మొదటి
 సుండియు నీరియంద యుండఁగాఁ గ్రొత్తగా నీరువడయు చేమి?) అనఁగా 'నీర్వెడలి
 యనునున్న పాతమె సమంస మనియుఁ గవిప్రయుక్త మని పర్వులవారు పేర్కొన్నది సరి'
 గా దనియు నిశ్చయము గదా. ఇక గవిప్రయుక్తము అని పర్వులవా రూహించినచోట్ల
 నిట్టియిబ్బందులు లేనిచో నదియె కవిప్రయుక్త మనుకొనవలెనా? కవిప్రయోగములవిషయ
 మున పర్వులవారిదృష్టి యామోదయోగ్యము గా దనక తగ్గుదు.

ఇట్టిస్థితిలో నిక వీరు 'ఉంచి' నధ్యాహారము చేసి నీటిని అట్లే యుంచి
 కూర్మము తానొక్కతెయె వెలువడిన దని యర్థము చేసి యిట నున్నది సహజద్వితీ
 యయే యనియు దానికే బ్రథమను చిక్కయజ్ఞ శాస్త్రానుగుణ మనుదృష్టిలోనే ప్రయో
 గించె ననియు నందురు గాఁబోలును.

అయిన నిట సూరిమార్గమె యుచితమా? అని సందేహము గల్గవచ్చును.

వాహనమును దిగె ననురీతిగా పంచమికి ద్వితీయ (కార.21.సూ.చే) ఉండి యను
 ప్రయుక్తము గాకున్నను గలదు. [సప్తమిపై నుండి లోపించిన దనుస్థలములందు నిట్లే
 కార.21.సూ.చేఁ బంచమికి సప్తమి చేయవచ్చును.] ఆయుఁ బంచమికిని దాని కగు
 ద్వితీయాసప్తములకును నుండి యనుప్రయోగమును జెప్పుటకంటె చలన నుండి నను
 ప్రయుక్తము చేసి యట ద్వితీయాసప్తములు చెప్పుట లాభము. కేవలద్వితీయాసప్త
 ములకంటె ద్వితీయాసప్తములపై నుండితోఁ బ్రయోగము ప్రసిద్ధము గావున నది యట్లు
 చెప్పదగును.

కాని ఇటు వెడలె ననుచో కార.21చేఁ బంచమికి ద్వితీయ చేసి యీసూత్రముచే మఱు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ చేయ నేల? కార.21చేఁ బంచమికి ద్వితీయ చేసి యీ సూత్రముచే మఱు ద్వితీయకుఁ బ్రథమ చేయ నేల? కార.21.సూ చేతనె చలనకు ప్రథమ, [నీర్వేదత] ద్వితీయ [అరదమున్ దిగ్గి] సప్తమి [నూతితో వెలువడ] సిద్ధిం చును గదా.

కాని యిటు వఱి 'యొక'విధ క్రియ నగు' ననెను గావున వే తొకటి యొకటి గాని యొక నొకటి రా దర పీలు లేదు. వాహనమును దిగె ననుచో ద్వితీయ యయికల్లే రంధ్రములందు వెల్పుడియె నిత్యాదిగా సప్తమియుఁ గలదు గదా?

ఇంకఁ బ్రథమ జడములయెడనె కల దని యిటుఁ జెప్పె నని గ్రహించఁదగును. అసలు ద్వితీయమాత్రము జడేతరములపై నుక్కుదా? దుష్టులనుండి రక్షింపు మనుచో దుష్టులను రక్షింపు మని యుండదు. గుఱ్ఱమును దిగెను. తేజీరి దిగ్గి [మ.3.24] ఇంకఁ బ్రథమ రాదు. గుఱ్ఱ మంతట దిగెను, తేజీ యస్పద దిగ్గె ననురీతి నుండదు గదా. అయిక నెల్లయెడల ద్వితీయ రానట్లే ద్వితీయ యగునట్టియెల్లయెడలఁ బంచ మికిఁ బ్రథమయు కార.21.సూ.చే రా నక్కఱ లేదు.

అయ్యును 'పూవులను దెచ్చె పూవులు దెచ్చె నిత్యాదిలక్ష్యసంగ్రహజమునకయి జడఁబు ద్వితీయకుఁ బ్రథమాదిధాన మెట్లు నననరమే. "పద్దన్యవల్లక్షణప్రవృత్తిః" కదా. కావున కార.21 సూ చే ద్వితీయ రాగా జడవాచకములచైని ఆద్వితీయ కీసూత్రముచేఁ బ్రథమ యగును. పంచమీస్థలమునఁ గూడ సిట్లు జడములయెడనె, యందును ద్వితీయ యస్థలములందే యగుటయు సప్త మగుట విశేషము.

మొత్తముపై వర్ణులవారు 'సహజద్వితీయకుఁ బ్రథమ' చెప్పి యిట్టిచోట్ల ద్వితీ యను సహజముగాఁ జెప్పుట సహజముగా లేదు వారినమన్వయము వారిది.

'రూపుకంటఁ జెలంగఁ జూపుమంట లడంగ' [ఉ.హ.2,181] రూపుమంటలన్ అడంగ— మంటలచేత నడంగగా నని తృతీయార్థమున నిట ద్వితీయ యైన దన

వలె. మంటలన్ + ఆడంగ మంట లడంగ నని యిచ్చట్టిద్రుతపూర్వస్వరమునకు సంధి యగు పెట్టు; ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యైన దండమా? అప్పుడు మంటలు + ఆడంగ మంట లడంగి నని సంధి కుదురును. కాని సూరి దాహుళముచేఁ ద్వితీయాసప్తముల కయినద్వితీయకుఁ బ్రథమ లే దనెను. ఇంక కార.22సూత్రమునందలిబహుళపదముచే నిటఁ ద్వితీయకుఁ బ్రథమ యైన దండమా? ఇట్టి వింకను గల వేమో పెడుకవలె.

పిదప వీరు “కొన్నియెడల నజడంబుద్వితీయకును బ్రథమ గానంబడియెడి (ప్రాథ కార.16) దీనికి బం యైనప్రయోగము గానరాదు. ప్రాథవ్యాకర్త యుదాహృతు లన్యధాసిద్ధిములు— (మదనాగ మెదిర్చి) మదనాగమెదుర్చు. (వారణేంద్ర మక్కురుకులవీరపీఠ) — వారణేంద్ర మక్కురుకుల (హయోత్తమ మొక్కెడ) హయోత్తమ మొక్కెడ. అనియుఁ గవిప్రయ క్తపాఠము లని చెప్పెదగు’ (ఉ.232) ననిరి. కవిప్రయ క్తపాఠము లనుచుఁ గల్పించుచే కాని వాని కాధారము చూపరు. మొదటిప్రయోగమున అనిలజవంబునం బఱతెంచునమ్మదనాగ మెదిర్చి క్రమమృతించిన పరికాడు అనుచో మదనాగమే త న్నెదిరింపఁగాఁ గ్రమమృతించినవాఁ డనుటకంటె మదనాగమును దానై యెదిర్చి క్రమమృతించుట యర్థవంతము. ‘అనిలజవంబునం బఱచు’టయు సుసంగత మగును. మిగిలినచోట్ల మహద్వివక్షచే మహత్కార్యముల తోడిరూపముల నుంచిరి. ఒకవేళ లభ్యమగుచున్నపాఠమున నర్థవిశేషము లేకున్నను గవిప్రయ క్తపాఠములను విశేషార్థముతో నైనను (ఇటు) వీ రర్థవిశేషము సాధింపలేదు. ఉన్న విశేషమే తొలగించిరి కూడ మొదట) మార్చఁబూనుట తగగు.

ప్రాథ.ప్రత్యేకముగఁ బ్రస్తావించి యాయంశము సూరిసూత్రమునందలిబహుళ పదమునకు వేఱొకప్రయోజనముగా గుర్తించఁదగియున్నది. పరులువా రద్దానిని వైకల్పిక మని మార్చి సూత్రార్థమునా బరిమితము చేయుట సరి కాదు అంక కల కంబు వుట్టె నిక్కాదులను వారించుచు ఇట్లు చెడితె నిక్కాదుల నుచిత మగునర్థముతో సాధించుట కెట్లును సహజద్వితీయ యంక ‘బహుళ’ మనుట యవసరమె.

కాఁగా సూరిలక్షణమే సూక్తము.

కాలాధ్యములు-ప్రథమ :

‘కాలాధ్యములనుం బ్రాయికంబుగాఁ బ్రథమ యగు’ (25) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.23.సూ)

ఇచ్చోఁ బ్రౌఢ.కార.20సూత్రము బాల.కార.24సూత్రమునకు సవరణముగా “ఒక్కొక్కచో నుదంతదేశవాచకములన ప్రమికిని బ్రథమ వై కల్పికముగ నగు- అని సూత్రించుట యుక్తము’ (వ్యా.సం.స,1065) అనురీతిగాఁ జెప్పియున్నను నిట “పేదో లగం బుండు మొదలగువానిని దీనిచొప్పున ‘దేశవాచకములన ప్రమికిని బ్రథమ యగు నని సూత్రింపరాదా యని శంకింపరాదు. (ప్రౌ.కార.20) సూర్యుఁడు తూర్పున నుదయించె ననుచో తూర్పుదయించె అనరాదు గదా. సం.లో నిదియుఁ జూపిరి. (వ్యా.సం.స.1065) అట్టి వెల్ల కార.24సూత్రమునకు లక్ష్యము లనుటయే యుక్తము. (ఉ.23లి) అని తమపూర్వార్థప్రాయమును విడచు టుచితముగా నున్నది. వెజుని యాప్రౌఢ.లక్షణ మనఁసర మని వీరును స్పష్టము చేసిన ట్లయినది.

ద్వితీయాదులు-ప్రథమ :

“సర్వనామసంఖ్యాభిదానతద్వితీవ్యంబులయం దెయ్యది ముందు ప్రయోగింపం బడు దానిద్వితీయాదులకుం బ్రథమ బహుళంబుగా నగు’ (26) ననుసూరిలక్షణమును ‘అన్నిప్రభృతులయు సంఖ్యావాచకములయు వాడుకలో మొదట వాడఁబడుదానికిఁ బ్రథమయుఁ దర్వాదిదాని కితరవిభక్తియు బహుళముగ నగును. ఇట్టియెడలఁ గొన్ని యెడల షష్ఠీసమాసమాత్రమే వర్తిల్లుటయుఁ గలదు’ (ఉ.లి1,సూ) అని చూపిరి. వీరి లక్షణమును బరిశీలించిన సూరిలక్షణమె సూక్త మగుట గుర్తింపవచ్చును.

‘అన్నిప్రభృతులు సర్వనామంబులు’ అని సూరి చెప్పినసర్వనామసంజ్ఞ నిట వీ రంగీకరింపలేదు. అయ్యు సంఖ్యావాచకములతోఁ గూడ సూరి సర్వనామము అని పేర్కొన్నయన్నింటిని అన్నిప్రభృతులలోఁ జేర్చి చూపిరి. అది తప్పుదు. కాఁగా సర్వనామసంజ్ఞను జెప్పుకొనమింజేసి సూరి సర్వనామము లన్నచోట నెల్ల వీరు ‘అన్ని ప్రభృతు’ లనక తప్పుదు. అమార్పున విశేషము లేదు.

“తెలుగున” సంఖ్యావాచక మెల్ల సర్వనామమె యైనను సంస్కృతమున నట్లు గామింజేసి తత్సమసంఖ్యావాచకములందును నీవిధి వర్తిలుటకై’ (వ్యా.సం.స.1076) సూరివలెనె ‘సంఖ్యాభిధానము’లను (సంఖ్యావాచకములుగా) వీరును వేఱుగాఁ బేర్కొనిరి.

‘తద్విశేష్యంబు’లను స్మారి పేర్కొనఁగా వీ రది తొలఁగించిరి. కాని లక్ష్యములను మాత్రము స్మారి ననుసరించియే గ్రహించిరి. ఈవిశేషణవిశేష్యములలో నేది ‘ముందు’ ప్రయోగింపఁబడునో దానిద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ యగు ననుసూరిలక్షణము సమగ్ర మై సర్వనామసంఖ్యాభిధానములవిశేష్యమునకును బూర్వము ప్రయుక్త మగుచో బ్రథమ యగును. గుఱ్ఱము లన్నింటికి. వీరు నుదాహరించినయీ రూపము వీరి సూత్రము సాధించుచున్నదా?

‘అన్నిప్రభృతులయు, సంఖ్యావాచకములయు వాడుకలో మొదట వాడఁబడుదానికి’— అనఁగా దేనికి మొదట వాడఁబడునది? ఈరెంటిలో నొకదానికి ముందు వాడఁబడినరెండవది యని చెప్పవలె. రెండు నాలుగులకు— నాలుగురెడ్లకు. అను విధముగనా?

ఇఁకఁ బూర్వలక్షణము ననుసరించి విశేషణము లని గ్రహించినచోఁ బూర్వ ప్రయుక్తము లగువిశేషణములకే ప్రథమ యగును. (మొదట వాడఁబడుదానికి’ ననుచో గుఱ్ఱములకు లక్షకు ననురీతి నివి పిదపఁ బ్రయుక్తము లగుచోఁ బ్రథమ లేదనవచ్చు.) కాని వీనివిశేష్యములకుఁ బ్రథమ యవు నననర్థ మెట్లు? గుఱ్ఱములు లక్షకు ననుచో మొదట వాడఁబడినగుఱ్ఱ(ములకు) అనుశబ్దము విశేష్యము. ఇది యన్నిప్రభృతులలోనిది గాదు. (సంస్కృతమే కాదు.) ప్రథమ యే ట్లగును. వీ రె ట్లుదాహరించిరి.

కావున వర్ణులవారు సూరిలక్షణమందలి‘తద్విశేష్యంబు’ లనునభిప్రాయమును విడిచి పుచ్చుట లక్ష్యవిరుద్ధ మని నిర్ణయింపఁదగును.

‘వానివిశేష్యంబులయు’ నని వీరు చేర్చ ముద్రణమునఁ బోయినదా?

సూరియభిప్రాయ మెల్ల నట్లే గ్రహించునపుడు సూత్ర మట్లే యేల గ్రహింప రాదు? వివరణము వివరణమునఁ జెప్పదగును.

సూరి ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ యనఁగా— వీరు మొదట వాడఁబడుదానికిఁ బ్రథమ యపు ననిరి. 'మే మిరువురము' అనురీతిస్థలములలో విశేష్యము ప్రథమలో నుండుటచే దదనుగుణముగా విశేషణమునకుఁ బ్రథమ యగు సామాన్యశాస్త్రసిద్ధమే. ప్రథమకుఁ బ్రథమ విధింప నవసరము లేదు గదా. కావున సూరి ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ యపు ననుట యుచితమే. ఇతర వీరిలక్షణమునను బ్రథమ విహితము. ప్రథమకుఁ బ్రథమ చెప్ప నక్కఱ లేదు గావున ద్వితీయాదులకై యగు నని చెప్ప వచ్చును. సూరిలక్షణము స్పష్టతర మైయున్నది.

ఆదిదప వీరు "తద్వాతిదాని కితరవిధ క్తి యగు ననిరి. అతరువాతిది విశేష్యము గావలెను. విశేష్యమున కితరవిధ క్తిని గూడ వీ రిటనే విధింపఁదలచిరా? అది యను చితము. ఇతరము లనఁ బ్రథమేతరము లే వైనఁ గావచ్చును. 'నాలుగు గుణము లకు నడపఁబడెను అనవచ్చునా? (నాలుగు గుణములచే నడపఁబడెను.) విశేష్యము నకుఁ గర్తృత్వాదులనుబట్టి యాయావిభక్తు లాయావిధులచే నెట్లు నగును. పండితు లిరువురను బలికెను. మొ॥ విశేష్యము ననుసరించి విశేషణమునకు ద్వితీయ యై పర ప్రయుక్త మగుట నవ యట్లే యున్నది. పయిగా దీనివలనఁ బూర్వప్రయుక్తము ప్రథమాంత మైయున్నపుడు తరువాతిది యితరవిధ క్త్యంత మైయుండవలయునే కాని యెప్పుడును బ్రథమాంతము గాలా దేహా యనునందేహమును గల్గదున్నది. వా రిద్దఱు మే మిరువుర మిచ్ఛాదిగా నుండవచ్చును గదా.

ఇట్టియన్తములకుఁ జో దీయని సూరిలక్షణము సమంజస మైయుండ వీరు వివరించుట యిందులకా?

సూరిలక్షణ మట్ల గ్రహింపవలసియున్నది.

ఇట వీ రొకవిశేషాంశమును బ్రస్తావించిరి. "ఇట్టి యెడలఁ గొన్నిచోట్ల షష్ఠీ సమాసము మాత్రమే ప ర్తిల్లుట గలదు" — మాయిరువురతో. మే మిరువురతో— లేవు (ఉ.235)

ఇటు వీరు షష్ఠీసమాస మగు ననుట వింతగా నున్నది. షష్ఠీసమాసము చేయుటకు ముందు మొదటిపదము షష్ఠ్యంతము గావలయును గదా. ఇతఃపూర్వము వీరు? ప్రథమ చెప్పిరే కాని యొక్క-షష్ఠి చెప్పలేదే. షష్ఠి రానిదే షష్ఠీసమాస మగుట యెట్లు షష్ఠీసమాసవిధానసామర్థ్యముచేతనే పూర్వప్రయుక్తమునకు షష్ఠి యవు నని వ్యాఖ్యానించుకొనవచ్చును. అట్టియెడల యొక్క-షష్ఠినే విధించినఁ జాలదా? సమాసము చేయరాదా?

వీరిపద్ధతిలో షష్ఠీసమాసమును జెప్పటయే యవధికము. వీరు సమాసమున సూరికలె (తెలుఁగు)విభక్తిలోపమును జెప్పలేదు. ఇంక షష్ఠీతత్పురుషములయందు షష్ఠికి ద్వితీయాతుల్యత్వమును జెప్పుకొనిరి. ఇటు షష్ఠీసమాసమును విధించుటచే దత్తామర్యమునఁ బూర్వప్రయుక్తమునకు షష్ఠీవిభక్తి కాఁగా సమాసమున దానికి ద్వితీయాతుల్యత యయి వామ్ము నిరువురకు (నుగాగముము రాకున్న మమ్మిరువురకు) అనురీతిగ నవునే కాని మాయిరువుర కని కాదు. అందుకే యిట్టి ద్వితీయ ప్రయోగవిరుద్ధము గావున నీనాతామర ఇత్యాదిగాఁ బూర్వపదము నిల్చి యుండు నని వీ రటఁ బేర్కొనిరి. (ఉ.౩౪౦) ఇంక గూడ చట్ట చెప్పుకొని మాయిరువురకు నని సాధింపవలెను.

షష్ఠీసమాసమును జెప్పి యిందువలన నపగూఢము లగుచుండఁ బ్రయోగానుసారముగ గ్రహింపవలె ననుకల్పనము ననుసంధింపటకంటె నీట యొక్క-షష్ఠినే విధించుకొనఁదగును గదా. అంతమాత్రమున మా యొక్క-యిరువుర కని యుండఁ బని లేదు. యొక్క కెల్లయెడల లోపము చెప్పియే యుండిరి కదా. లాభున మగునట్టి మార్గ మనుసరింపక పెక్కుక్లిష్టకల్పనలతో నున్న సమాసవిధాన మేల?

ఇవి సమాసములే యని నిర్ణయించుటకుఁదగినయాధారము నిందు లే దనుచుచున్న మాయిరువురతో ననుచో ఇరువురతో నన్నది విశేషణమును నన్యదర్థకము విశేష్యమును ఇటు విశేష్యము పూర్వప్రయుక్త మైనది. విశేషవిధిచే సమాసము సిద్ధింపకపోదు గాని యట్లే చెప్పవలెనా? విశేషణముగనె విరక్షిత మైనను సమాస మనియే చెప్పవలెనా?

‘మాయరువురకు’ అన్నది సమాస మనుట యంతను నిశితముగాఁ బరిశీలింపవలసి యున్నది.

‘షష్ఠీసమాసముమాత్రమే’ యని చెప్పుటవలనను, ‘మే మిరువురతో— అను త్తితిగలప్రయోగములు లే’ (ఉ.235)వనుటలోను, షష్ఠీసమాసము నిత్యమే యని వీరు తలచి రని తోచును. ప్రథమ లేనిమాట నిజమే యగుఁ గాక. ‘మా కిరువురకు’ అను రీతిని షష్ఠి యుండుటకు వీలు లేదా? ఇట్లు మమ్ము నిరువురను ఇత్యాదు లసాధువులా?

వీనియన్నింటికంత (శృం.శా.4.146) వీని కన్నింటికిని (భాగ.10:పూ.405)

“సూరి యట్లు సూత్రించెనే కాని కొన్నియెడల నీవిధి వర్తిల్లనేరదు. మాయద్దఱలో, మాలో నిద్దఱలో అనుచో మే మిద్దఱలోఅనురీతిప్రయోగములు గన్పట్టలేదు. ఇట్లే మనయందఱలో మనమందఱలో అని సిద్ధింపనేరదు. (లక్షణముచే సిద్ధించును గాని యట్టిప్రయోగములు లే వని భావము) (వ్యా.సం.స.1077) ఇటు మాయద్దఱలో ననుదానితోపాటు మాలో నిద్దఱలో ననియుఁ జూపుట గమనింపదగును. షష్ఠీసమాసము నిత్య మని యెట్లు చెప్పి రిట. మాలో నిద్దఱలో నని వీరు చూపినది యసాధువా?

కాఁగాఁ బ్రథమ మాత్రము రా దనియు విశేషణమునకు విశేష్యవిభక్తి యయి విశేషణవిశేష్యములలో ముందు ప్రయోగింపఁబడినదానికిఁ జాక్షికముగ యొక్కషష్ఠి యగు ననియుఁ జెప్పు టచితము. వారు పదుగురిలో ననురీతి వసాదువులె యని నిర్ణయించుటకుఁ గవిప్రయోగములను బరిశీలింపవలసి యున్నది.

ఇక నిట్టిస్థలములను సాధించుటకు సూత్రమందలిబహుళపదము చక్కగా నుపయోగించును.

‘సూరి యిట్టిషష్ఠీసమాసమును జూచికొన్నట్లే యగపడదు.’ (ఉ.235) అనిరి వీరు.

విశేషణషష్ఠిప్రథమ :

‘ఒకారొకచో విశేషణంబులచ్చట్టికిం బ్రథమ విభాష నగు’ (27) ‘భవత్కర్తృవ్యవహితంబు లగువిశేషణంబులకుం బ్రథమ యగు’ (28)ననుసూరిసూత్రములు తెండింటిని

భవత్యర్థవ్యవధానము—ప్రథమ :

జా.కార.28 సూత్రమును దృష్టియందుంచుకొనియే వీరు దమ సూత్రమున మొదటియంశమును జెప్పి రని గుర్తింపవచ్చును. ఇదిమొత్తము సూత్రమునకు మూలభూతముగాఁ బరిశీలింపఁదగినది.

భ్యాద్యర్థవ్యవధానే తు భేద్యస్య నిష్ఠిలం భవే త్తనవి.వి.వచనము ననుసరించి వీ రీమొదటియంశమును జెప్పిరి. పూర్వసూత్రము (ఉ.కార.31)న నేర్పడినయిట్లుం దులే కొన్ని యిచ్చుటను నేర్పడుచున్నవి.

‘ప్రథమాంతమును, ఇతరవిభక్త్యంతము నగును’ అనురీతిగా విభక్త్యంతముగాఁ జెప్పుటకంటెఁ దత్తద్విభక్తు లగుటను జెప్పుట విధానమున కనుగుణము. ‘ప్రథమాంత మగును’ అనుపర్థనాపద్యతికంటె దానికిఁ ‘బ్రథమ యగు’ ననురీతిని విధానము చేయుట యుక్తము గదా అవకాశము లేకున్న దప్పు డేమో. ఇటు ననవసరము.

విశేషణము ప్రథమాంతమును, విశేష్య మితరవిభక్త్యంతము నగు నని చెప్పుటలో విశేష్య మెప్పుడును బ్రథమాంతము గా దనునర్థమున కవకాశము గల్గుచున్నది. ‘సుగుణాభిధాముఁ డగురాముఁడు’ అనురీతిగా విశేషణము ప్రథమాంతము కాఁగా విశేష్య మును బ్రథమాంతమే యగుట దుష్టమా?

కర్తృత్వాదుల ననుసరించి విశేష్యమున కాయావిభక్తు లాయాశాస్త్రములచే సామాన్యముగా సిద్ధించును. కావున నిటు విశేష్యముయొక్క విభక్తినిగూర్చిన ప్రసంగ మనవసరము.

ఇంక విశేష్యము ననుసరించి విశేషణమునకు నదే విభక్తియుఁ గావలసియుండఁగా నిటు నట్లు గాక ప్రథమ మాత్రమే యగుటయే విశేషము. ఈలక్షణవిషయమును “భ్యాద్యర్థవ్యవధానమున విశేషణము ప్రథమాంత మగుట” యని సూచించుటలో వర్ణించి రీయంశమును గుర్తించియే యుండిరి. అట్టియెడల విశేష్య మగువిశేషణము యొక్క విభక్తిమార్పునుగూఁటించి మాత్రమే యుపదేశింపఁదగియుండఁగా విశేష్యవిభక్తిని

గలిపి వీరిట్లు విస్తరించిరి “భ్యాద్యర్థకవ్యవధానమున విశేషణము ప్రథమాంతమును విశేష్య మితరవిభక్త్యంతము నగును. భ్యాద్యర్థకవ్యవధానము లేకున్నను (అధ్యాహృతము గావచ్చును.) నట్టికార్య మగుట కలదు.” ఈవిధి షష్ఠీస్థలమున (దఱుచుగ నగును) (ఉ.32.సూ)

ఈసూత్రమున మూడవయంశమున “ఈవిధి షష్ఠీస్థలమున (దఱుచుగా నగు)” ననిరి. — ఇటు ‘షష్ఠీస్థలమున’ అను నేమి? వీరు సూరికలె విశేషణవిభక్తులకుఁ బ్రథమ చెప్పివారు గాదు. ఇక విశేషణము ప్రథమయం దుండుట విశేష్య మితరవిభక్త్యంత మపుట అనునీవిధి షష్ఠీస్థలమున (దఱుచు. కావున సూరిసూత్రము (కాల.27) నను సరించి విశేష్యము వ్యక్త్యంత మయియుండఁగాఁ దదనుగణముగా విశేషణమునకు షష్ఠీ రాఁగా దానికిఁ బ్రథమ తఱుచుగా నగు నని చెప్పుకొనవలయును. విశేష్య మితర విభక్త్యంత మక వ్యక్త్యంత మని యర్థము చేసికొనవలె. సూరిలక్షణమునందలిస్పష్టత వీరిలక్షణమున లే దనుట మాత్రము స్పష్టమే.

రెండవయంశమునబట్టి భ్యాద్యర్థకవ్యవధానము గానపుడే యని వీరియభిప్రాయము గుర్తింపవచ్చును. భ్యాద్యర్థకవ్యవధాన మయినపుడు ప్రథమ యెట్లు నిత్య మనక తప్పదు. ఇది భ్యాద్యర్థకవ్యవధానము గాకున్నను నయ్యది యధ్యాహృత మగు ననిరి. రెండవయంశమున. ఇటు (దఱు చనుటచేఁ దఱుచుగా షష్ఠీస్థలమున (దఱుచుగా నధ్యా హృత మక ననునెలా? ఎల్లప్పుడు నధ్యాహృత మగునపు డెల్లయెడలఁ బ్రథమ రావ లసియుండఁగా నిటు దఱుచుగా ననుట యెట్లు? వ్యక్త్యంతములు మొదలగుచోట్ల షష్ఠీయే తఱుచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది.

సూరిలక్షణము సూత్రమే.

పరులవా రీసూత్రమును మూడవయంశములుగాఁ జెప్పియు నుదాహృతు లాక్రమ ములో నీలేదు.

‘అతిదుష్కర మయినకేకవార్డునకృత్రిన్’ అను వీరిమొదటిలక్ష్యము వీరి సూత్ర మున మొదటియంశమునకే. కాని యాతరువాత నిచ్చిన ‘అచార్యుడు ద్రోణునకున్’ అనునది మూడవయంశమునకు లక్ష్యము. మఱలఁ బిరి ‘దగు’ యధ్యాహృత మిమ్ముం

కొండకు' మూడవయంశమునకు లక్ష్యము. అధ్యాహారపద్ధతిలోఁ జూపిరేమో. ఆచార్యుఁడు బ్రోణునకున్ ఆనునది చివరఁ జూపినఁ గ్రమముగా నుండెడిది.

'భుజాటోపథయంకరుఁ డర్జునకోపానలము అనుచో నయ్యది యొక్కవిభక్తి లోపించినవ్యస్తపృష్ఠంతపదము' (ఉ.339)గా నిశ్చయించుచు వీరు ప్రౌఢ.కార. 21 అనవసర మనిరి. "పశేష్యస్యాభిన్నత్యైఽపీదం విశేషణమే ప్రలడుఁ దై నయొక్క కులపాంసనుచేసి' దాన— ఇత్యాచార్యోఽరీత్ర మానమ్. (కపి.) అని యహో. వాక్యములును బ్రౌఢ.లక్షణమున కాధారము గావచ్చును.

సమాస మనుటకు వీలు లేనియెడల వ్యస్తతలో యొక్క-లోపించిన దనఁదగును? కాని యెల్లయెడల వ్యస్తము అని యందుమూలమునఁ బ్రౌఢ.లక్షణ మనవసర మను లేల? అది తగదు కూడ. రామునిజాణము నీగుణములు ఇత్యాదులును వ్యస్తము అని వ్యస్తతలోనె యొక్క-లోపించు నన్ను పక్షికి ద్విత్వీయాతుల్యత మొద లగుసమన్వయ మేల? 'రామునాజ్ఞ' ఇత్యాదులనుబట్టి యవి సమాసములే యందురా? సమాసముననే కదా నుగాగమము చెప్పబడినది. (సంధి.14) అట్లే యిటఁ గూడ నుండురుఁ డచ్యుతనాన నము ఇత్యాదిగాఁ బ్రయోగించుట విరుద్ధమా? ఇట్టిప్రయోగములు పరిశీలింపవలె.

ప్రౌఢ.కార.12లక్షణమును బ్రత్యాభ్యేయ మౌరి వీరు. "నన్నుఁ గొన్నివెడ మాట లాడుచు నతఁడు చెప్పవట్టికన్ అని వాక్యన్యాయసిద్ధముగా నన్వయింపవచ్చును గదా." (ఉ.239)(చూ.ప్ర.శే.)

రాముతమ్మున్ లవుండు— చా'ముం దునుచు— నరసూను నహడు ఎద సిందిన— అనున వాసూత్రమునకు లక్ష్యములే. ఇట యొక్కవిభక్తి లోపించిన దనియు (ఎట్లును లోపించు ననియె వీరు చెప్పుదురు.) అర్థవిశేషబోధకముగా నుశబ్ద ప్రయోగము కల్గిన దనియు (వ్యా.సం.స.1080) వీరు సం.లోఁ జేసిన సమన్వయము సముచితముగాఁ గానరాదు. ఇట్టియసహజకల్పనము చేయు లేల? వానిని సాధించు శ్లోలముని నిరాధార మన నేల?

గూర్చి చెప్ప నే?: అందుకే సూరి వి.వి.లక్షణము ననుసరింపక విశేషణముప్రథమనే సూత్రించెను.

సూరి 'యగు' (కార.28) ననగా వీరు వికల్పముగా నగు ననుట యింకొక విశేషము. దీనిచే సుగుణాభిరాముఁ డగురాముఁ డనురీతిగా విశేష్యము ప్రథమాంత మైయుండుట వైకల్పికముగా సాధు వగు నేమో. పక్షాంతరమున నెట్లు? ఇది మూల మగువి.వి.లక్షణమునకును విరుద్ధమే. దీనివలన భావద్యర్థవ్యవధాన మున్నపుడు గూడ విశేషణము వికల్పముగాఁ బ్రథమాంతము గాకుండుట కవకాశము గల్గుచున్నది. 'సుగుణాభిరాముని నగురాముని' ననురీతిగా విశేష్యమువలెనే విశేషణము నితరవిభక్తివలన మగును. ఇంకను బ్రథమేతర మయినఁ జాలును. విశేష్యవిభక్తియే యుండఁ బని యేమి? అప్పుడు సామాన్యవిధి (ఉ.కార.29) నాశ్రయింపవలెను. అటఁ గూడ వీరు ప్రాయిక మనిరి. విశేష్యము విభక్తిని గూడఁ (విశేషణవిభక్తివలె) బ్రస్తావించిరి గాన సుగుణాభిరాముఁ డగురాముఁడు జోహారు సేసెద' నన్న వీరియాలక్షణమునకు విరుద్ధ మనరాదు.

ప్రథమాంత మగుట సార్వత్రిక మని (వ్యా.సం.స.1078) వీర చెప్పిరి.

కాగా సూరి విశేషణంబులకుం బ్రథమ యగు' నని చేసినవిధానమె యంతయు సమంజసము. సూరి(28)సూత్రము సిద్ధాంతానువాదక మను(వ్యా.సం.స.1083)నభిప్రాయము సరి కా దని వీరియసూత్రములోనిమొదటియంశమె నిరూపించుచున్నది. ఇది విశేష మనియె కదా వీరు చెప్పినది.

సూరి భవత్కర్తక మనగా వీరు భావద్యర్థక మనిరి. భూధాతువును స్త్రీబింతముగా సూరి 'భవతి' యని నిర్దేశించెను. వీరు భూ + ఆది... భాది యని వి.వి.ననుసరించి భవతీతర్థాకర్తకవ్యవధానమును బేర్కొనిరి. ఆదిశబ్దమునలనిప్రయోజనమును వారె యిట్లు పేర్కొనిరి. "భావద్యర్థవ్యవధాన మనుచోటియాదిశబ్దముచేత సుగుణాభిరాముఁ డని యెప్పుఁబడిన రాముఁడు —పుష్కాశ్లోకుఁ డనఁగ యజ్ఞనిరతుఁ డనఁగ దనరిననలు భార్యను ——వషయంతి మున్నగుస్థలములు సంక్రమింపఁబడుచున్నవి" (ఉ.236)

ఇందు మీరు చూపిన స్వీయోదాహరణ మీటఁ జూపఁదగినదే కాదు. 'సుగుణాభిరాముఁ డని యెన్నఁబడినరాముఁడు' అనుచో విశేష్య మగు 'రాముఁడు' అనునది ప్రథమాంతమే యగుటచే 'అని యెన్నఁబడిన' అనుదానితో వ్యవధానము లేకున్నను విశేషణ (సుగుణాభిరామ) శబ్దము ప్రథమాంతమే కావలసియున్నది. కాన నిది ఉ.కార.29 సూత్రమున కుదాహరణముగా మీరు చూపుకొనఁదగు. సుగుణాభిరాముఁడు (అని యెన్నఁబడిన) రాముఁడు. కావున నిట 'నాది' శబ్దముచేఁ బ్రథమ యైన దనుట ప్రమాదము.

'పుణ్యశ్లోకుఁ డనఁగఁ — నలుభార్యను' అనురెండవయదాహరణమున 'నలుయొక్కభార్యను' అనుచో నలుయొక్క యను (సమాసగత?) షష్ఠ్యంతవిశేష్యము ననుసరించి విశేషణమునకు షష్ఠి యగును. కాఁగా నిటఁ బ్రథమ షష్ఠి కై న దనవలె. విశేషణములషష్ఠికి భావద్యుత్థముతో వ్యవధానము లేకున్నను బ్రథమ యగును గణా. ఆయంశము నిటనే మీరు పైని బేర్కొనియున్నారు. అట్టియెడల నాప్రథమమాత్ర మాది శబ్దముచే సంగ్రహింపఁబడినట్లు చెప్పుట యెట్లు? ఇట్టిదే నిర్మలయశుంఢగుధర్మతనూజు పాలికిన్ (వ్యా.సం.స.1082) అన్నదియు. ఈయదాహరణములకొఱకె యైన 'నాది' శబ్దము ష్ట్యర్థమే '—మున్నగున' వెట్టివో?

దీనికి మీరు దాహరింపవలసినతీ రిదిగాదు. 'సుగుణాభిరాముఁ డని యెన్నఁబడిన రామునిచేత' పుణ్యశ్లోకుఁ డనఁగఁ దనరిన నలునికొఱకు అనురీతిని జూపుకొనవచ్చును. కాని యివియు నిట లక్ష్యములు గానేరవు.

'సుగుణాభిరాముఁడు' అని యెన్నఁబడిన— అనుచో "అని" యనున దనుకరణ మనుట స్పష్టము. పుణ్యశ్లోకుఁ డనఁగఁ గనుచోఁ గూడ నిట్లే కదా. ఇటు ననుకరించు నపు డనుకృత మపుశబ్ద మీవిధ క్తిలో నుండవలె నని నియమ మెట్లు? జనులు రాముని 'సుగుణాభిరాముఁడు' అనియె యెన్నుదురు. కావున ననుకరణమున నది యట్లే గ్రహింపఁబడవలెను. లేనిచో ననుకరణ మెట్లు కుదురును?

ఇట్టిది కానిది వే జోకటి మీరు వ్యా.సం.స.లోను జూపలేదు. ఇంకిను నట 'అది' శబ్దముచే అనుదాతువుమున్నగునవి గ్రాహ్యములు' (వ్యా.సం.స.1081) అనిరి: 'అను'

అనుకరణమందలిది. అట ననుసరము. మున్నగునవి యని యట నిటను బేర్కొనిరి. వివరింపలేదు. ఉదాహరింపనులేదు. ఇత నాదిశబ్ద మేల?

ఇంక నిట నిం కొకయనర్థమును. వీ రీసూత్రమున 'వికల్పముగ నగు' ననిరే. వైకల్పిక మవుటచే బ్రథమ రానిపక్షమున "సుగుణాభిరామునిచేత నని యెన్నఁబడు రామునిచేత నని యుండునా? వికల్ప మనుట యెట్లు ననర్థకమే.

కా గా 'ఆది'పదగ్రాహ్యము లైనవి యేవియుఁ గానరావు. కాఁగా సూరి భ్యాద్యర్థవ్యవధానే తు అనుచోటియాదిశబ్దమును బరిహరించి భవత్యర్థకములను మాత్రమే పేర్కొనుట యుక్తమే కదా.

అమధాతుజరూపములతో వ్యవధాన మున్నపుడు ప్రప్థమ విధించుట యనుసరమే ఏ లన నవి బాల.29,31సూత్రముల ననుసరించి యనుప్రయుక్తము లైనవి. (ఏప్ర లేకున్నను నర్థభంగము లేదో యనుప్రయుక్తము లగును గదా (ఉ.212) అందులకే యట్టివ్యవధాయకము లై నయనుప్రయుక్తశబ్దములను దొలఁగింపఁగా విశేషణమునకు విశేష్యవిభక్తి యవుట విరుద్ధము గాలేదు. సుగుణాభిరాముఁ డగురామునిఁ గొల్తు ననుచో సుగుణాభిరాముని రామునిఁ గొల్తు ననవచ్చును గదా.

ఆదిశబ్దముచే గ్రహింపఁదగు నని వీరు చూపినయనుకరణస్థల మట్టిది గాకుంటు గమనింపవచ్చును. పుణ్యాశ్లోకుఁ డనఁగఁ దనరిననలునికొఱకు అనుచో పుణ్యాశ్లోకుని కొఱకు, నలునికొఱకు అన్నఁ బై వాక్యము నందలియర్థము సిద్ధించునా?

దీనితోపాటు భవత్యర్థకమును వాక్యమున నన్వయించుపద మని తలఁచియుండు టచేఁ గాఁబోలు వీ రనుకరణమును గూడ నిందుఁ జేర్చిరి. భవత్యర్థక మనుప్రయుక్తమే యని పైని గమనింపఁగలము.

మొత్తముపైని భవత్యర్థవ్యవధానమును మాత్రమే చెప్పి విశేషణములద్వితీయకుఁ బ్రథమ నిత్యముగాఁ జెప్పినసూరిలక్షణమే సమంజసము.

ద్వితీయాదులకు - బ్రథమ

పిదప మీరు 'భావద్యర్థవ్యవధానము లేకున్నను సీకార్క మవుట గల' దనిరి విశేషణములద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమాకార్క మగు నని ప్రౌఢ.22 సూత్రము ననుసరించి యిటు నర్థము చేసికొనఁదగు.

ఇటు మీరు కుండలీకరణమున 'భావద్యర్థ మధ్యాహృతము గావచ్చు' ననిరి. నిశ్చయింపమి యిమన్వార్థము. 'తల్లితోడ ద్రావడితోడన్' అనుచో 'ఆగు' అన్నది యధ్యాహారము చేసికొన్నచో విశేషణము ప్రథమాంత మగుట వీరెయినసూత్రము పూర్వవాక్యముచేతనె సిద్ధించును గదా. మఱు నిష్ఠ చెప్ప నేలః ఉండుధాతుత్వాత్కరూప మధ్యాహారింపఁబడుచోట్ల క్షార్థవ్యతిరేకత్వాత్కప్రత్యయములను మీరు ప్రశ్నీకముగాఁ జెప్పులేదే.

ఈయంశమును మీరు విశేషముగాఁ జెప్పుటనుబట్టి భావద్యర్థవ్యవధాన మున్నపుడు వికల్పముగాను, భావద్యర్థవ్యవధానము లేనపుడు క్వాచిత్ర మగుటవలనను సేషద్భేదము గల దనునభిప్రాయముతో నీరెంటిని వేటుచేసి చెప్పి రెమె. లేనిచో భావద్యర్థ మధ్యాహార మగు నని తలచియు వేటు చేయ నేలః

అధ్యాహార మగుచున్నను గ్వాచిత్రమె యగునా? అధ్యాహార మయి ఁపుడు) ప్రథమ కాక తల్లితోడ నగుద్రావడితోడన్ - అని యన్వయించి చెప్పుకచ్చునా? (వాహనమును దిగె ననుచో ప్తి రట్లర్పయింపరా?)

భావద్యర్థ మధ్యాహృత మగు నని చెప్పుట యేని నీరెండవయంశమును వేటుగాఁ జెప్పుట యేని నొకటి విశిషిపుచ్చుకొనవలె.

ప్రౌఢ.లక్షణము నట్ల గ్రహించి చెప్పఁదగును. 'ఇట్టిసుహృదిప్రయోగములు పెక్కు గల చని సూరి చూచికొనలే(ఉ.236) దనిరి. కాని సూరి క్వాపి భేదకస్య కోః ప్రథమాన్యతరస్యామ్' పృశమధ్యర్థే - పదివేపు లంగనలతో - అర్థ సర్వ నామ్నాసహ విశేషణానాం చ ప్రథమా (సూత్ర.కార.27) అని యట్టియంశమును గ్రంథాంతరమునఁ బ్రస్తావించుట గమనింపఁదగును. 'ఒకానొకవిధ క్రితి మఱియొక విధ క్రియు నగు' నన్నది దీనికి సాధక మగునా? విచార్యము. స్పష్టముగాఁ జెప్పిన తస్య యైయుండెడిది. ప్రౌఢ. చెప్పు టుచితమె.

భవత్కర్త కాను ప్రయోగము :

'భవత్కర్తంబు సన్నిహితవిశేషణంబును వానిముందువిశేషణంబుల కయిపదంబును బహుళంబుగా ననుప్రయుక్తం బగు, (29) 'అయిపదానుప్రయోగంబు లేనిచో, దుసివిశేషణంబున కేని విశేషణంబు లన్నింటి కేని మీద సముచ్చయార్థంబు విభాషంబ్రయోగింపఁబడు' (30) ధాతుజవిశేషణస్వరధానంబు విశేషణంబు లన్నింటి కయి పదం బనుప్రయుక్తం బగు' (31) ననుసూరిలక్షణములు మూడును ననవసరము లని వీరు దమయ్యాగ్రంథముఁ దొలఁగించిరి ఇవి వాక్యన్యాయసిద్ధము లగుప్రాతిపదికార్థప్రథమ లని భావింపఁజాలక— పునరుక్తముగాఁ జూపెను. అవి యెల్లఁ బ్రత్యాఖ్యేయములు' (ఉ.237) (వ్యా.సం.స.1083) అని యీమూడుసూత్రములను జూపిరి. కాని సూరియీసూత్రములలోఁ బ్రథమను విధింపలేదు. భవత్కర్తకాద్యనుప్రయోగము విధించెను. కావున నిట్లు దిరస్కరింప వీలు లేదు.

'అతులుఁడై యప్రమేయుఁ డౌహరిని గొలుతు. వాక్యముం దన్నిత మగుఅయి శబ్ద మనుప్రయుక్త మనుట సరి కాదు. (ఉ.237) ఇది యసలు కారణము. ఇవి వాక్యమునం దన్వయించుటచే అతులుఁ డయి యనుచోటి కర్తృత్వకప్రత్యయములనఁ గర్తృయవిహిత మగుటచే నటఁ బ్రాతిపదికార్థ (ఉక్తార్థ) ప్రథమ యైన దని వీరిసమన్వయము.

కాని యిట్లు వీరిలక్షణమున సమన్వయింపఁగా వీరిలక్షణ మిం కొకటి వ్యర్థ మగుచున్నది.

పూర్వసూత్రమున వీరు భావద్వర్థవ్యవధాన మున్నపుడు విశేషణము ప్రథమలో నుండు నని చెప్పిరి. (భావద్వర్థము లేనపుడు నది యధ్యాహృతము గావచ్చు ననిరి గాన నదియు నిట్టిద) అటుఁ బ్రథమ విధింప నేల? అటు వీ రుదాహృతులలో 'అతి దుష్కృత మయినకేశవార్జునకృతిని' అని చూపిరి. ఇందు 'అయిన' అనునది వాక్యమున నన్వయించునా? పైసూరిలక్షణమును వీరు సమన్వయించినపద్ధతిలో నిట 'అయిన' నన్వయించు ననవలె. అట్లే యగుచోఁ బూర్వ మిటు వీరు వివరించినట్లుగనే 'అయిన' అనువానితోడియ్యయములన 'దుష్కృతము' అనుచోటిప్రథమ ప్రాతిపదికార్థముననే యుండును. వీరు మఱిలఁ బ్రథమను విధించుట వ్యర్థము గాదా, (వికల్ప మనిరి. అది యచర్థకము కావున వికల్పత ప్రయోజన మన వీలు లేదు.) వీరిలక్షణమునకు మూల మగువి.వి.లక్షణము నిట్లే వ్యర్థ మనవలయునా?

29,30,31సూత్రములలోఁ జెప్పఁబడినఅయి కార.28 సూత్రమున సూరి యుద్దేశింపలేదు. (వ్యా.సం.స.1083) అని వీరు పేర్కొనుట సరి కాదు. సూరి యివి యనుప్రయుక్తము లనియె చెప్పెను గదా. కాన పిరులవారివలె వాక్యమునం దన్వయించు నన లేదు. అన్వయింపవు కూడ అట్టియెడల 'అతులుఁ డయి' అనుచోఁ బ్రథమ సూరిమతమున నెట్లు? ఇట విధింపఁబడినభవత్యర్థకథా.వి.లు పర మైనఁ బ్రథమ యగుట కార.28సూత్రమునొద్ద నుద్దేశించినపు 'డయి' యుద్దేశింపలే దను తెట్లు?

ఇక వీ రీతమయదాహరణస్థలమున నన్వయము లే దందురా? అయిన నిది యర్థశూన్యమే కదా. అర్థశూన్యముగ నీశబ్దము వాక్యమం దెట్లు చేరినది. అను ప్రయుక్త మగు నని సూరి చెప్పినయాలక్షణము దానికి సాధరి మని గుర్తింపవలదా?

పుణ్యశోకుఁ డనగఁ దనరిననలుభార్యను ఇత్యాదిగా వీరు (భూ)అదిశబ్దముచే సంగ్రహించిన'అను'ధాతుస్థలమున నిస్సంశయముగా నన్వయము గలదు. కావుననే యది తొలఁగించిన నాయర్థము సిద్ధించుట లేదు. అట్టియెడలఁ బ్రాతిపదికార్థప్రథమయె యవలె. కాఁగా నట వీ రాదిశబ్దమును జేర్చుట త్యర్థ మని యిట సుస్పష్ట మగుచున్నది.

వీ రుదాహరించిన 'సుగుణాభిరాముఁ డగురాముఁడు' ఇత్యాదులలో నిట్లే భవత్యర్థక మన్వయించునా? (వ్యా.సం.స.1084) అన్వయించు నన్న వీరిప్రథమా విధానము వ్యర్థము. అన్వయింప దన్న ననుప్రయుక్త (అర్థశూన్య) మని సూరి చేసినయాలక్షణములను దిరస్కరించుట యసంగతము.

ఇట భవత్యర్థకము (అయియును) అన్వయించునా?

వీరు సమన్వయించినయదాహరణమును జూతము. 'అతులుఁ డై యప్రమేయుఁ డెహరిని గొలుతు' ఇందు 'అయి' యనుచది తైర్థికము. (అవు-ధా.వి.) వాక్యమునం దన్వయింపఁజేయవలె నన్న— సమానాశ్రయంబుల(పోనీ—కర్తృకంబుల) పూర్వాకాఠికముగా నిది యన్వయింపవలె. అనఁగా హరి — ముందుగా నతులుఁడు? అయి యాపిదప అప్రమేయుఁ డయ్యెడు ననురీతిగాఁ జెప్పవలెనా? ఇది యుద్దేశ్యమా ఇదేవాక్యము 'అతులుఁ డ ప్రమేయుఁ డగుహరి' అని యయిపదానుప్రయోగము లేకుండఁ బ్రయుక్త మైనఁ బైయర్థ ముండునా? లక్ష్యవాక్యములు రెండింటి నర్థభేదము గలదా?

ఇట నతులుఁడు, ఆప్రమేయుఁడు నన్నవి 'హరి' యనువిశేష్యమునందలివిశేష్యమును బోధించునవి మాత్రమే. సుగుణాభిరాముఁడు రాముఁడు అన్న నేయర్థమో సుగుణాభిరాముఁ డయిరరాముఁ డన్నను నదియే. పృథ్వుఁ డనుననుర యనుచో 'పృథ్వు డనుర' యర్థుఁ గల్గునర్థభేద మిట లేకుండుట స్పష్టమే.

(అనిలజవాళ్ళయొక్క మయి — దారుకసారధి యైరవిష్యకాంచనరథమునుఁ వ్యాసం.స.1084) అనుకొన్నిచోట్ల నన్వయ మున్నట్లు తోచు. ఇట ఆయిప్రభు తులు లేకున్న నర్థమున నించుక భేదము తోచుచున్నది. ఇది యింకను బరిశీలింప వలె. ఆయిన నట్టి వీసూత్రమునకు లక్ష్యము లన నేల! అన్వయించుస్థలమునఁ బ్రాతి పదికా (ఉక్తా)ర్థప్రథమ యర్థము నట్లు గానిచోట్లు న యిరీతి ననుప్రయుక్తము లనఁదగి నవే కదా. ఎల్లయెడల నన్వయ ము-డితీరవలయు నన్న నసాంగత్యము దెచ్చిపెట్టు కొనుటయే.

ఇట్లే దామజవిశ్లేషములతో వ్యవధాన మున్నపు 'డయి' (కార.31) తప్పక యగుచున్నది. కావున నటుఁ బ్రథమయు నిత్యమే. అద్యుఁ డయి యప్రమేయుఁ డై — యెఱుఁగెను దేవుని-ఇరట ఆయి అగుధాతువుత్వాత్కముగా నన్వయింపకుండుట గమనార్హము.

కావుననే సూరి సముచితముగా వీని ననుప్రయుక్తములుగాఁ జెప్పెను. వి.వి. చెప్పెప్రథమావిధానము నననుర మైన (భవత్కర్తృవ్యవహిత)స్థలమున గ్రహించి యది సార్థక మగుటను సూచించును భవత్కర్తృత్వప్రయోగమును జెప్పినసూరిలక్షణము సూక్తము. ఆదిశబ్దముచే గ్రహించు 'అను' అనునది యిట్లునుప్రయుక్త మనరాదు. అని వర్ణించువా రన్నట్లు వాక్యమున నన్వయించునదే. అది లేకున్న నట్టియర్థము సిద్ధింపదు. కావుననే సూరి వి.వి.లోనిఆదిశబ్దమును బరిగ్రహింపనులేదు. 'అను'అను ప్రయుక్తముగాఁ జెప్పలేదు. వర్ణించువారే 'అను'నలె భవత్కర్తృకము నన్వయించు నని చెప్పి వీరివిధానముతోపాటు ప్రథమను జెప్పినవి.వి.విధానము గూడ వ్యర్థపఱచిరి.

కాఁగా వర్ణించువా రీసూరిలక్షణములను దొలఁగించుట సరి కాదు. సూరిలక్షణ ములు సూక్తములు.

ఇంక కార.30.సూత్రమున సూరి సుశబ్దమును విధించుటంగూర్చి 'అయిసద ప్రయోగము లేనపుడు (ఇది యస్వయించునదే యైనను బ్రయోగము లేకుండుట యెట్లు? అధ్యాహారము చేసికొనుటకా?) ప్రథమాంతవిశేషణములు పెక్కు లున్నచో (చివరివిశేషణమునొద్ది భవత్కర్తక ముండును గాన నివి ప్రథమాంతము లై యున్న వని స్రహింప దగును.) వానియస్మి టితుదిని సముచ్చయార్థకసుశబ్దము నిల్పుటయు లేక — అధర్వణ సూత్రముచొప్పున యథాసంభవముగా నిల్పుటయు వాక్యన్యాయసిద్ధము లై యున్నవి. అట్టిసూత్రములను బ్రత్యేకముగా సూత్రించుట యనావశ్యకము.' (వ్యా.సం.స. 1085)

సూరిసుశబ్దమును జెప్పుకుంట యటుంచి యీస్థలమున సుశబ్దప్రయోగమునందలి విశేషము ననుసరించి దీనిని స్పష్టపఱచెను. విభాష యనుట గమనార్హము. అధర్వణుడు చెప్పు టనవసరము గాలేదు గదా. దానిలక్ష్యము వేఱు.

'సూరి యిట్లు సూత్రించెనే కాని తానే యదాహరించిన అతిమానుష మత్యద్భుత మతిదుష్కర మయిన—కృతిన్ అనుభట్టారకపద్యమున సుశబ్దము ప్రయోగింపబడ లేదే. తానును—— విభాష ననుదానికి సరిగ నొక్కవిశేషణ మేని సుశబ్దాంతము గాకుండునట్లును— సుదాహరించె (వ్యా.సం.స.1085) మఱి భట్టారకప్రయోగము సూరిలక్షణము సాధించుకపోవు టెట్లు? సూరి యెట్లు సూత్రించెను? విభాష అనియే కదా. ప్రస్తుతసలమున సుశబ్దప్రయోగవై చిత్రిని భాష నంతటిని దృష్టియం దుంచుకొని విమర్శించిన నది సరి కాదు.

భావార్థకాదియోగము-ప్రథమ :

'భావార్థకాదియోగంబునం గర్తృకు బ్రథమ యను' (32)ననుసూరిలక్షణము ననుసరమె యని నీరు దొలగించిరి.

కార.1.సూత్రమునొద్ద సూరి ఆఖ్యాతముచే గర్తృకర్మ లభిహితము లయిన స్థలముల సుదాహరించెను. ఆఖ్యాత మనగాఁ దిజ్ఞప్రత్యయము లేదా తిజ నైకబము (శబ్ద.వి.శబ్దస్తో) సూరియుదాహృతులు రెంటును సమాపకక్రియాపదస్మృతిజ్ఞుచే మాత్రమె కర్తృకర్మ లభిహిత మగుటను జూపినను భావార్థకాదికృతులచే కర్తృకర్మము లభిహిత

మగుట తెల్లన విపులముగా నున్నది” (వ్యా.సం.స.955) అనిరి. క్రియా.48 సూ.చే. లదాదులవలె బావార్థకాదులును గర్తృకర్మమునందును గర్భార్థమందును విధింపబడినవి... ఇట్లు బావార్థకాదిప్రయోగమునఁ గర్తృకర్మవాచకములకుఁ బ్రథమ సిద్ధించుచుండఁగా సూరి బావార్థకాది — అని పునరుక్తముగా సూత్రించెను. (వ్యా.సం.స.950) ఇట్టిసూత్రము పునరుక్తి యని తొలగించిరి. (కాని యాపిదప సూరిమతమును సమర్థించి రేమో యనిపించును... వ్యా.సం.స.950)

ఇట్టిఁ గర్తృకర్మములనే పేర్కొనియుఁ బిదప ఉ.తో ఇట్లై కరణాద్యర్థక ప్రత్యయూతములయెడలను ద్వితీయాదులు రాక ప్రాతిపదికాత్ప్రథమయై వచ్చుచుండు’ (ఉ.210) ననిరి. వాని నుదాహరింపలేదు. కరణాద్యర్థములం దేయవి విధింపబడినవో కూడ వీరిటఁ బేర్కొనలేదు. (కృత్)కరణార్థమునఁ దృతీయ యవును.

బావార్థకాదులచేఁ గర్తృకర్మము లభిహిత మగు ననుటయు విశేషమే ఏ లన నిటనే వీరు “ఉన్నకలనవర్థకాదు లగు కర్త్రాకాదులే కాక బావార్థకస్థలము లగు ‘రాముఁడు వచ్చుట మేలు’ మున్నగువానియందును గ్రియ నిరాశ్రయ మైయుండుట యసంభవ మగుటచేతను నాభాసర్తృత్వమే వెలయుచుండు’ ననిరి. (ఉ.237.వ్యా.సం. స.1007)

ఇక సంస్కృతము ననుసరించి చూచినచో ‘రాముఁడు వచ్చుట’ యనురీతిస్థలములతో రామః ఆగమనమ్ అని ప్రథమ యుండదు. ‘కర్తృకర్మణోః కృతి’ యని యట రామస్య ఆగమన మ్మనునీడుగా వ్యక్తియై యవుచున్నది. (వ్యా.సం.స.999) కాని తెలుఁగున (రామునివచ్చుట బాహుకు రథంబుగడపునేర్పు ఇత్యాది వ్యక్తిగా యున్నను రాముఁడు వచ్చుట యచరీతిగాఁ బ్రథమ యగుచున్నది. సూరి యందుక యిట్లు సూత్రించె నేమో. కర్తృత్వ మాభాసమాత్ర మైయుండుట వీరను బేర్కొనిరి. తెలుఁగునఁ బ్రథమ విశేషము గావున సూరి యిట్లు సూత్రించియుండును.

చిందెను పండబడెను అనురీతిక్రియాపదములందులె పండుట ఇత్యాదిబావార్థకాదిస్థలములలోఁ గర్తృ యభిహిత మవుట తోపడు.

రాముడు ప్రహరించెడువాడు ఇత్యాదిగాఁ దృఙ్గరమున విధించినవిద్యాదులు కర్తృత్వముం దయిన వగుటచే నటను గర యభిహిత మదును గావున— ప్రథమ సహజ సిద్ధమే యనిరి. రావణుడు ప్రహరింపఁబడెడువాడు ఇత్యాదులును గలవు.

సూరిలక్షణమున నొకదోసఁగును వీ రిట్లు పేర్కొనిరి “రామునిచేఁ గార్యము చేయఁబడుట సంభవించెను” మున్నగుచోట్లఁ గర్మకారకాదులందును బ్రాతిపదికార్థప్రథమయే వచ్చును. కర్తకేయన నేలః (ఉ.210) కర్మకాదులనిరి. కాని యాదిపదగ్రాహ్యమేది? కరణాదులు గావచ్చు. వానిని వీ రుదాహరింపలే దొక్కటియు. సూరి యిటఁ గర్తకుఁ బ్రథమ విధించెను. కర్మకును బ్రథమ యగుట సూరి గమనింపలే దందమా?

క్రియా.శిరిసూత్రమునొద్ద “సమానకర్మకము లనక సమానాశ్రయంబు లనుటంజేసి చైత్రునిచేత మైత్రుండు కొట్టంబడి మడిసె + నిత్యాదులు సిద్ధించుటను వివరించెను. ఇటఁ గర్మ యగు ‘మైత్రుండు’ (కొట్టంబడి) ప్రథమాంత మయ్యెను గదా. మఱి రామునిచేతఁ గార్యమును జేయఁబడుట యని ద్వితీయయాండు నని సూరిమతము నెన్నఁదదునా? కాన నుక్తార్థ మనుచోఁ గేవలము తిజ్జలనె సూరి యుద్దేశించె ననవచ్చునా?

అట బావార్థకమునకు ముందు పడు నుబంధము కర్మమునం దయినది. కావున నీపద్యనుబంధముచేఁ గర్మము స్పష్టముగా నుక్తమవుచున్నది గావున నట నుక్తారమందుఁ బ్రథమ యవు నని సూరియభిప్రాయ మేమో. ఇట్లే రాముడు కొట్టి చంపె ననుచోఁ గర్త యభిహిత మగును గావున నట నుక్తారప్రథమ యవు ననవలె. అదే తీరుగా రావణుడు కొట్టఁబడుట రాముడు కొట్టు యని యేల కాదు? అనఁగా నిటఁ గర స్పష్టముగా నభిహితము గాకుంట వీర పేర్కొనిరి. తుమర్థాదులందును నిట్ల గుర్తింప నవును.

ఇట సూరిలక్షణమున నవసిద్ధాంతము లేదు. కాని ప్రయోజనవిశేష మెది యేని గల దేమో పరిశీలింపవలసియున్నది.

బాల.కార.శిరి,నుండిశి7సూత్రములను వీరశ్లేగ్రహించిరి. ఉ.శిరినుండిశి7

శి7.సూ.వివరణమున “ప్రకృతార్థప్రకాశమునకు భంగము లేకుండఁ బ్రయోగింపఁదగును” అనిరి. ఇది సూరి ‘వలచినట్లు ప్రయోగింపఁజను’ ననువివరణమునకు వివరణముఁజేసెడిది. కాని సూరి తనసూత్రమునఁ బ్రకృతార్థప్రకాశక మవగ్యుత్థాన

ముండ నగు నని యధర్వణచనమును సంగ్రహింపకుండుట సరి కాదు' (వ్యా.సం.స. 1105) అనిరి. ఇంకను ఉ.లో 'సూరి వలచినట్లు అని సూత్రించుట సరి కాదు' (ఉ.240) అనిరి. 'వలచినట్లు' అనుదానిని స్మరి సూత్రమునఁ జెప్పలేదు. వివరణమునఁ జెప్పెను. సూరివివరణములు సూత్రములుగా సంక్షిప్తించుట ముదాపహము.

ద్రుత మన నొల్లనియెడ ఘటగిపోవునది యనెఁ గదా యని "పూచె కలువలు" మున్నగుస్థలములును సిద్ధించు నని చెప్పవచ్చునా? "వలచినట్లు" అనుచో చలపే బ్రకృతారప్రకాశమునకు భంగము గలుగునట్లుండును. వివక్షితారమునకు విరుద్ధముగాఁ జెప్ప"చలచుట" యె ట్లుండును. కావున వలచినట్లు అనెఁ గదా యని "రాముడు దండెత్తి చంపెను లంకపైఁ గపిసేనతో రాక్షసుని" అని వాక్యమును నిల్పరాదు గదా" (వ్యా.సం.స.1105) యనుట విచార్యము. 'పైవాక్యమునఁ బ్రకృతారప్రకాశకత్వము లేదనుటయుఁ బరిశీలించవలసినదే.

సూరిలక్షణవివరణములు సూత్రములె.

కులకము :

"పద్యంబులకుం గులకం బగు" ననుప్రాథ.లక్షణము ననుసరించి కాఁబోలును వీరు 'పద్యాంతరములతోఁ గులకము నుండవచ్చును. ఉ. తా నొకపండు చెచ్చెరన్ కం. కొని ప్రచ్చుడు "ఆది.2.199—200) (ఉ.241) అని చెప్పిరి. పద్యాంతరమని పద్యములనే యువాహరించినను పద్యగద్యములు రెండింటికి గద్యపద్యములు రెండింటితోను గులక ముండవచ్చు ననియే యభిప్రాయ మెన్నదగును.

కేతకమొప్పన్ (భీమ.5.23) అఘమర్షణస్నాన మాడిరి. (24వచనము) ఇట్లే కుమా.6.62, 63, మార్కం-2.130—31, మొ॥ 'అది.3.8వచనము మొదలు ఆవై శం పాయనుండు అనునది మొదలు 11వద్యము తద్వారతాఖ్యానమున్ అనుదానివఱకుఁ చులకమె" ఇట్టివి పెక్కులు గలవు. (వ్యా.సం.స.1102) అని వీరే పేర్కొనిరి.

వీరియీవివరణము ప్రాథ.లక్షణము ననుసరించియున్నది కావున వీ రాప్రాథ. సూత్రమును స్మరించిన బాగుండెడిది.

ఇది కారకపరిచ్ఛేదము

డాక్టర్ నాగభూషణం రచనలు

1.	ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము	—	రూ. 30_00
2.	ద్రుతప్రకృతికావలోకనము	—	,, 30_00
3.	ద్రుతకార్యానుశీలనము	—	,, 35_00
4.	బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము	—	,, 35_00
5.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు - ప్రథమభాగము	—	,, 58_00
6.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు - ద్వితీయభాగము	—	,, 58_00
7.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు - తృతీయభాగము	—	,, 58_00
8.	బాలవ్యాకరణము [అర్థదీపికావ్యాఖ్య]	—	,, 35_00
9.	సారస్వతత్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ - మండలక్షీన్యసింహకవిగ్రంథము
భూషణవ్యాఖ్యతోఁ బరిష్కృతము
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత
గ్రంథాలయం పరిశోధనాలయంచే
ముద్రింపఁబడుట కంగీకృతము.		
10.	త్రిలింగలక్షణశేషము	—	నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయముచే
Ph.D.పట్టమందినసిద్ధాంతగ్రంథము
11.	త్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్	—	అధర్వణవ్యాకరణము
ఆదర్శవ్యాఖ్యతోఁ బరిష్కృతము
12.	త్రిలింగలక్షణము	—	చింతామణివికృతివివేక 'కల్పతరు'
వ్యాఖ్యాతత్వవివేచనము